APVLEI

MADAVRENSIS PLATONICI OPERA OMNIA QVÆ EXSTANT.

GEVERHARTVS ELMENHORSTIVS ex Mstis & vett. Codd. recensuit, Librumque Emendationum & Indices absolutissimos adiecit.



FRANCOFVRTI,
In Officina Wecheliana, apud Danielem & Davidem Aubrios, & Clementem Schleichium.

ANNO M. DC. XXI.

NOBILISSIMO ET AMPLISSIMO
viro

DN. IOHANNI RVTGERSIO,

SERENISSIMI REGIS Sueciæ Consiliario intimo, amico magno,

GEVERHARTVS ELMENHORSIVS
S. D.

Consideráti mihi, & cum animo meo diligēter reputanti, cui potiſ-

ſimum APVLEIVM noſtrum inſcriberem, tu vnus occurriſti nobis RVTGERSI, ornamentum & amor bonorũ, quem hoc munere maximè dignum arbitrarer. Nullus enim in orbe viuit harum artium peritior, & noſtri amantior. Nã vt omittam humanitatem illã ſingularẽ, quà me à multis annis tam amanter es complexus, &

bene-

beneficia, quibus me affecisti, plurima maximaque, nuperè cũ ex difficili & laboriosa legatione Bohemica (cuius te administrationis merito maxima honoris dignitate nobilitas) Hamburgum venisses, ac prolixus labor, & itineris difficultas animam simul & membra aliquantisper recurare suaderet, non te deterruerunt globi

niuales, nec hyemalium rigor pruinarum, quo minus ſuauiſsimè ad nos diuerteres, gratiſsimaq; tua præſentia beares aliquoties; vbi poſt honeſtas & varias ſermonum fabulas, vltro citroq; habitas, ad vltimum alloquium tuum tranſtuliſti ad APVLEIVM noſtrum reuocãs ad memoriam, me illum authorem editurum olim tibi pro-

misisse. Tum ego in rubore suffusus, decontari, hæsitare, & audaculã, supraque vires nostras promissionem comiter excusare cœpi, verecũde asserens, me alta tua doctrina & politissimis istis auribus, quod foret dignum, concipere nihil posse; proin pollicitationis benignè gratiã faceres. Vbi tu in verba fidentior; Tace, Tace,

inquis, amicissime, &, quod promisisti, præsta quam primùm. Nunquàm tam cõmodè dices, vt vadimoniũ missum faciam. Talibus tuis adhortamentis erectus, iussis obsecundaui, & operi, quod iam abieceram, me iterum accinxi; idque iam nunc tumultuariè congestum, tibi exhibeo, IANE RVTGERSI, inter optimos clarissime, in-

me, inter clariſsimos optime, inter vtroſq; doctiſsime, orans ac poſtulās ſubmiſsè, vt hiſce ludicris contentus eſſe, & tantiſper te oblectare velis, dum ardua illa & melioris commatis (quę ſi vitam & vires nobis dederit fauor cælitum, ſub tui præclari nominis commendatione in manus hominum & poſteritatis famam per-

uenire maximè volo) pensiculatius&effectius edolemus. Ita valeas, floreas, vigeasque æuo longissimo FELICITER

O & præsidium & dulce decus meum.

Scribebam Hamburgi III. Eid. Decemb. Iuliani, Anno Christi 1620.

VITA

VITA ET SCRIPTA APVLEI.

APVLEIOS siue Appuleios complures fuisse satis notum ex [a] *veterum monumentis. Meminit &* [b] *Suetonius* [c] *Polybiusque Lucii Apulei. Hunc nostrum* [d] *Madaura nobis Africæ ciuitas (ad quam & S.*[e] *Augustinus literaturæ atque oratoriæ artis percipiendæ gratia peregrinatur) in confinio Numidiæ Getuliæque sita, Syphacis, & illo victo, Masinissæ regis munere Pop. Rom. &*

[a] Index propriorum nominum Inscript. Gruteri. Aldus de Ortographia 46.
[b] De claris Grammaticis cap. 3.
[c] Eclog. Legat. 204.
[d] Apologia 289.
[e] Confess. lib. 2. cap. 3.

veteranorum militum nouo conditu, splendidißima colonia, nobis dedit. Vnde & f Seminumidam & Semigatulum ipse se profitetur, & à g Caßiodoro, h Augustino, i Sidonio, Carolo k Magno, Madaurensis Platonicus pratitulatur. Ei l Theseus pater dictus est; Mater m Sauia fuit: & de vtroque nobilitas satis clara. Pater n loco principe duumuiralis, cunctis honoribus perfunctus à o Plutarcho illo inclyto & Sexto philosopho maternus deriuatus est sanguis. Quo anno natus, non liquido liquet. Verisimiliter tamen possumus adserere, eum temporibus p Antonini Pii Diuorumque fratrũ vixisse. Meminit enim q Lolliani Auiti, r Lollii Vrbicii, Pudentis

f Apolog. 289.
g De dialectica.
h Epist. 49. de civ. Dei 8. cap. 11.
i Lib. 9. ep. 13.
k Lib. 3. de nõ adorandis imaginibus.
l 1. Metamorph. 112.
m Lib. 2. metamorph. 115.
n Apolog. 289. August. Epist. 5.
o Lib. 1. metamorph. 103
p Pithœus aduersar. lib. 2. ca. 10. Funcius Chronolog. anno 91. 139.
393
q Apolo. 289. Capitolin. Antonino 27
r Apolo. 274. Capitolin. pertinace. 78.

dentis & s *Scipionis Orphiti Coss.* s Florid. 357. 358.
qui sub Antonio præcipue floruerunt, summis macti honoribus, vt constat ex L. 3. ff. de his qui testamentis, &c. & L. 5. ff. de decurion. t Metamorp. l. 112. lib. 2. 115.
Facies ei excellentissima fuit, inenormis proceritas, succulenta gracilitas, rubor temperatus, flauum & inaffectatum capillitium, oculi cæsii & vigiles, vt Pudentilla matrona oppido pollens & opulens vltroneè eum maritum sibi expetierit; quippine iuuenem nec corpore, nec animo, nec fortuna pœnitendum. u *Primis pueritiæ stipendiis magistram studiorum Carthaginem elegit, penes quos omnem disciplinam pueri discunt, iuuenes ostentant, senes docent.* w *Vnde &* u Florid. 360. w Florid. 359.
gloriabundus dicit, se illis nec lare

alienum, nec pueritia inuisitatum, nec magistris peregrinum, nec secta incognitum, nec voce inauditum, nec libris illectum improbatumue.

x 1. Metamorph. 113. Florid. 363.

Dehinc x *Athenas Atticas concessit, inibique ebibit vniuersas Philosophiæ Platonicæ partes, Poeticæ commentam, Geometricæ limpidam, Musicæ dulcem, Dialecticæ austerulam.*

y 1. Metamorph. 102.

y *Mox post Romæ aduena studiorum, quiritium indigenum sermonem nullo magistro præeunte intantum excoluit, vt causarum patronum ageret, & stipendio forensi* z *mereret.*

z Lib. xi. Metamorph. 271 Apolog. 296.

α Lib. 3. Metamorph. 136 Apolog. 309.

α *Sacrorum pleraque initia in Græcia & multiiugos ritus, variasque ceremonias studio veri & officio erga Deos didicit.* β *Sacerdotem prouinciæ Africæ munera edidisse, & vena-*

β Epist. 2. vol. 16.

venatores vestiuisse autor est Augustinus. γ *Non valde diuitem fuisse vel inde paret, quod vestem ipsam distraxerit, quo sacrorum impensis parem summam corraderet.* δ *Magiæ noscendæ ardentissimus cupitor; vnde Thessaliam vbi artis magicæ natiua cantamina totius orbis consono ore celebrentur, cupidè petiuit, indidemque ad seruiles voluptates delapsus, curiositatis improsperæ sinistrum reportauit præmium* ε *Lactantius* ζ *Hieronymus* η *Marcellinus &* θ *Augustinus eum Apollonio Tyaneo, & aliis magni nominis magis adnumerant, quos stulta paganitas præstantia miraculorum CHRISTO superiores, non minus vanè quam sacri-*

γ Lib. xi. Metamorp. 279

δ Lib. 2. Metamorp. 114. 117. Iib. 3. 137. Li. xi. 264.

ε Lib. v. c. 3.

ζ In Psal. 81.

η Epist. v. apud August.

θ Epist. 49. fol. 132.

legè credebat. Qua occasione Oeeam venerit, & qua conditione Pudentillam uxorem sibi conciliarit, satis ex Apologia *claret, in qua crimen magiæ & quod illectamentis mulierem sexagenariam, florisque extincti, post tam longam viduitatem in sui amorem lucri causa pellexisset, scitè à se amolitur. Amicos laudat ι Pytheam, κ Scipionem Orfitum, λ Scribonium Lætum, μ Seuerianum Africæ procos. eiusque filium Honorinum, ν Lollianū Auitum, ξ Strabonem Æmilianum, ο Clementem poetam π Sauidium Seuerum, Julium Persium, Quintianum & Faustinum, cui libellum de* Mundo *iuit dedicatum. Multa vorsa, multa*

ι Lib. 1. Metamorp. 117.
κ Flor. 337.
λ Apolo. 278.
μ Flor. 348.
ν Apol. 332.
ξ Flor. 354. 356.
ο Flor. 344
π Flor. 361.
ρ Flor. 313.

multa prorsa, multa Græce, multa Latine scripsit, quæ omnia iniuria temporis nobis subtracta sunt. Et quidem illa quæ vt ex naufragio tabulæ quædam, ad nos peruenerunt, hæc sunt : De philosophia naturali, de philosophia Morali, de syllogismo Categorico, De deo Socratis, De Mundo, Allocuta ad Asclepium, Herbarium (*non enim illos audio qui Celso medico id adscribunt*) Metamorphoseon libri XI. Apologia & Florida. *Perierunt maiorum fatali ignauia*, Carmina inter quæ Epigrammata multa σ Amatoria, Gryphi, Epistolæ, τ Libri Ludicrorum, de υ prouerbiis, de φ Arboribus, de χ Numeris, de ψ Republica, ω Conuiualium Quæstionum, ¹ Medicinalium Quæstionum ² Naturalium quæstionum,

σ Auson. ad Paulinum Edyll. 18. Apolog. 278.
τ Apol. 276.
υ Charisius lib. 2.214.
φ Seruius ad. 2. Georg.
χ Cassiodorus de Arithmetica. Isidor. Orig. lib. 3. cap. 2.
ψ Fulgentius de prisco sermone.
ω Macrobius satur. 7. c. 3. Lib. 1. In Somn. c. 2.
¹ Priscianus lib. VI.
² Apol. 297.

Carmen in [3] Orfitum de [4] piſcibus, [5] Hermagoras prior & Hermagoras poſterior, [6] Diſſertatio de Æſculapio, [7] Phædo è Platone conuerſus, [8] Epitome Hiſtoriarum de [9] Muſica, [10] Hymnus & dialogus in Æſculapium, [11] Oratio pro ſtatua ſibi Oeæ locanda. *Et hæc obiter de Apuleio noſtro quem per ſe ſatis laudatum nouis commendatitiis onerare, ſuperſoraneum putauimus, ſufficiant nobis veterum de illo teſtimonia, quæ in fronte libri commode digeſſimus, ex quibus tam iuſti quam iniuſti rerum æſtimatores facile perſpexerint, quale iudicium antiquitas de illo ſemper tulerit. Plurimum autem ad hanc editionem nobis contulerunt, viri & municipes mei amiciſſimi Lindenbrugii*

[3] Florid. 358. [4] Apol. 299. [5] Priſcian. lib. IV. & 6. 615. 724. 898. [6] Apol. 310. [7] Sidonius, Epiſt. 9. li. 2. Priſcian. 887. 892. [8] Florid. 347. [9] Caſſiodorus, 319. [10] Floridis. 361. Apolog. 310. [11] Apologia 389. Auguſt. epiſt. V.

brugii fratres , Excerpta Codd. Puteani, Batauici, Bremensis & Membranarum Florentinarum ([12] *quarum alibi memini) benignè* [12] Emendat. ad lib. 1. Metamorph. *suppeditando. Submisit & nobis ex bibliotheca Leidensi optimus Heinsius Mstum Cod. quo olim vsus Vulcanius, sed parum diligenter. Nacti etiam sumus venerandissimi senis Iani Gruteri librum, ad cuius marginem religiosa diligentia Variantias codicis Palatini olim adscripserat, & Melchior Goldastus homo in studiis bonarum artium praecellentissimus, Excerpta Bertini codicis amicè communicauit. Contulimus quoque ipsi Romanam, Aldinam, Venetam, & Basilienses editiones, semper pro regula habentes* Florentinas

Membranas, *quarum ope aliquam multa Scabie prius atque vlceribus fœda, nitori pristino & natiuæ integritati restitui. Resident tamen adhuc haud pauca, falsa, corrupta, hiulca lacunis, deformata maculis, obuoluta obscuritatum ambagibus & tenebris errorum, quæ felicioris ingenii homines, & quibus in eruendis Codd. MStis fortuna benignior adfulserit, fortassean emendabunt, nobis hoc tempore negatum fuit. In lib. EMENDATIONVM rationem correctionis dedi; IN INDICE obscuris lucem attuli, & ea quæ ad salutem eruditissimi scriptoris facerent, breuite disserui, quæ omnia si probi & eruditi probabunt, (improbos & ineruditi*

rudit

ruditos nihil moror) magno, imò nimio præmio labores nostros compensatos iudicabo. Tantum est! Salue LECTOR STVDIOSE, & nostris in literis ornandis conatibus faue.

uenire maximè volo) pensiculatius&effectius edolemus. Ita valeas, floreas, vigeasque æuo longissimo FELICITER

O & præsidium & dulce decus meum.

Scribebam Hamburgi III. Eid. Decemb. Iuliani, Anno Christi 1620.

VITA

VITA ET SCRIPTA APVLEI.

APVLEIOS siue Appuleios complures fuisse satis notum ex [a] *veterum monumentis. Meminit & [b] Suetonius [c] Polybiusque Lucii Apulei. Hunc nostrum [d] Madaura nobis Africæ ciuitas (ad quam & S.*[e] *Augustinus literaturæ atque oratoriæ artis percipiendæ gratia peregrinatur) in confinio Numidiæ Getuliæque sita, Syphacis, & illo victo, Masinissæ regis munere Pop. Rom. &*

[a] Index propriorum nominum, Inscript. Gruteri. Aldus de Ortographia 46.
[b] De claris Grammaticis cap. 3.
[b] Eclog. Legat. 204.
[d] Apologia 289.
[e] Confess. lib. 2. cap. 3.

veteranorum militum nouo conditu, ſplendidiſsima colonia, nobis dedit. Vnde & f Seminumidam & Semigatulum ipſe ſe profitetur, & à g Caſsiodoro, h Auguſtino, i Sidonio, Carolo k Magno, Madaurenſis Platonicus pratitulatur. Ei l Theſeus pater dictus eſt; Mater m Sauia fuit: & de vtroque nobilitas ſatis clara. Pater n loco principe duumuiralis, cunctis honoribus perfunctus à o Plutarcho illo inclyto & Sexto philoſopho maternus deriuatus eſt ſanguis. Quo anno natus, non liquido liquet. Veriſimiliter tamen poſſumus adſerere, eum temporibus p Antonini Pii Diuorumque fratrũ vixiſſe. Meminit enim q Lolliani Auiti, r Lollii Vrbicii, Pudentis

f Apolog. 289.
g De dialectica.
h Epiſt. 49. de civ. Dei 8. cap. 11.
i Lib. 9. ep. 13.
k Lib. 3. de nõ adorandis imaginibus.
l 1. Metamorph. 112.
m Lib. 2. metamorph. 115.
n Apolog. 289. Auguſt. Epiſt. 5.
o Lib. 1. metamorph. 103
p Pithœus aduerſar. lib. 2. ca. 10. Funccius Chronolog. anno 91. 139. 393
q Apolo. 289. Capitolin. Antonino 27
r Apolo. 274. Capitolin. pertinace. 78.

dentis

dentis & s Scipionis Orphiti Coss. [s] Florid. 357. 358. *qui sub Antonio præcipue floruerunt, summis macti honoribus, vt constat ex* L.3. ff. de his qui testamentis, &c. *&* L.3. ff. de decurion. t [t] Metamorp. 1.112. lib. 2. 115. *Facies ei excellentissima fuit, inenormis proceritas, succulenta gracilitas, rubor temperatus, flauum & inaffectatum capillitium, oculi cæsii & vigiles, vt Pudentilla matrona oppido pollens & opulens vltroneè eum maritum sibi expetierit; quippine iuuenem nec corpore, nec animo, nec fortuna pœnitendum.* u *Primis pueritiæ stipendiis magistram studiorum Carthaginem elegit, penes quos omnem disciplinam pueri discunt, iuuenes ostentant, senes docent.* [u] Florid. 360. w *Vnde &* [w] Florid. 359 *gloriabundus dicit, se illis nec lare*

venatores vestiuisse autor est Augustinus. ν *Non valde diuitem fuisse vel inde paret, quod vestem ipsam distraxerit, quo sacrorum impensis parem summam corraderet.* δ *Magiæ noscendæ ardentissimus cupitor; vnde Thessaliam vbi artis magicæ natiua cantamina totius orbis consono ore celebrentur, cupidè petiuit, indidemque ad seruiles voluptates delapsus, curiositatis improsperæ sinistrum reportauit præmium* ε *Lactantius* ζ *Hieronymus* η *Marcellinus &* θ *Augustinus eum Apollonio Tyaneo, & aliis magni nominis magis adnumerant, quos stulta paganitas præstantia miraculorum CHRISTO superiores, non minus vanè quam sacri-*

ν Lib. xi. Metamorp. 279
δ Lib. 2. Metamorp. 114. 117. lib. 3. 137. Li. xi. 264.
ε Lib. v. c. 3.
ζ In Psal. 81.
η Epist. v. apud August.
θ Epist. 49. fol. 132.

legè credebat. Qua occasione Oeeam venerit, & qua conditione Pudentillam uxorem sibi conciliarit, satis ex Apologia *claret, in qua crimen magiæ & quod illectamentis mulierem sexagenariam, florisque extincti, post tam longam viduitatem in sui amorem lucri causa pellexisset, scitè à se amolitur. Amicos laudat ι Pytheam, κ Scipionem Orfitum, λ Scribonium Lætum, μ Seuerianum Africæ procos. eiusque filium Honorinum, ν Lollianũ Auitum, ξ Strabonem Æmilianum, ο Clementem poetam π Sauidium Seuerum, ρ Julium Persium, Quintianum & Faustinum, cui libellum de* Mundo *iuit dedicatum. Multa vorsa, multa*

ι Lib. 1. Metamorp. 117.
κ Flor. 337.
λ Apolo. 278.
μ Flor. 348.
ν Apol. 332.
ξ Flor. 354. 356.
ο Flor. 344
π Flor. 361.
ρ Flor. 313.

multa prorſa, multa Græce, multa Latine ſcripſit, quæ omnia iniuria temporis nobis ſubtracta ſunt. Et quidem illa quæ vt ex naufragio tabulæ quædam, ad nos peruenerunt, hæc ſunt : De philoſophia naturali, de philoſophia Morali, de ſyllogiſmo Categorico, De deo Socratis, De Mundo, Allocuta ad Aſclepium, Herbarium (*non enim illos audio qui Celſo medico id adſcribunt*) Metamorphoſeon libri XI. Apologia & Florida. *Perierunt maiorum fatali ignauia*, Carmina inter quæ Epigrammata multa σ Amatoria, Gryphi, Epiſtolæ, τ Libri Ludicrorum, de υ prouerbiis, de φ Arboribus, de χ Numeris, de ψ Republica, ω Conuiuialium Quæſtionum, ¹ Medicinalium Quæſtionum ² Naturalium quæſtionum,

σ Auſon. ad Paulinum Edyll. 18. Apolog. 278.
τ Apol. 276.
υ Chariſius lib. 2. 214.
φ Seruius ad. 2. Georg.
χ Caſſiodorus de Arithmetica. Iſidor. Orig. lib. 3. cap. 2.
ψ Fulgentius de priſco ſermone.
ω Macrobius ſatur. 7. c. 3. Lib. 1. In Somn. c. 2.
¹ Priſcianus lib. VI.
² Apol. 297.

**

Carmen in [3] Orfitum de [4] piſcibus, [5] Hermagoras prior & Hermagoras poſterior, [6] Diſſertatio de Æſculapio, [7] Phædo è Platone conuerſus, [8] Epitome Hiſtoriarum de [9] Muſica, [10] Hymnus & dialogus in Æſculapium, [11] Oratio pro ſtatua ſibi Oeæ locanda. *Et hæc obiter de Apuleio noſtro quem per ſe ſatis laudatum nouis commendatitiis onerare, ſuperforaneum putauimus, ſufficiant nobis veterum de illo teſtimonia, quæ in fronte libri commode digeſsimus, ex quibus tam iuſti quam iniuſti rerum æſtimatores facile perſpexerint, quale iudicium antiquitas de illo ſemper tulerit. Plurimum autem ad hanc editionem nobis contulerunt, viri & municipes mei amiciſsimi Lindenbrugii*

3 Florid. 358.
4 Apol. 299.
5 Priſcian. lib. IV. & 6. 615. 724. 898.
6 Apol. 310.
7 Sidonius, Epiſt. 9. li. 2. Priſcian. 887. 892.
8 Florid. 347.
9 Caſſiodorus, 319.
10 Floridis. 361. Apolog. 310.
11 Apologia 389. Auguſt. epiſt. V.

brugii

brugii fratres, Excerpta Codd. Puteani, Batauici, Bremensis & Membranarum Florentinarum ([12] quarum alibi memini) benignè suppeditando. Submisit & nobis ex bibliotheca Leidensi optimus Heinsius Mstum Cod. quo olim vsus Vulcanius, sed parum diligenter. Nacti etiam sumus venerandissimi senis Iani Gruteri librum, ad cuius marginem religiosa diligentia Variantias codicis Palatini olim adscripserat, & Melchior Goldastus homo in studiis bonarum artium præcellentissimus, Excerpta Bertini codicis amicè communicauit. Contulimus quoque ipsi Romanam, Aldinam, Venetam, & Basilienses editiones, semper pro regula habentes Florentinas

[12] Emendat. ad lib. 1. Metamorph.

Membranas, *quarum ope aliquam multa Scabie prius atque vlceribus fœda, nitori pristino & natiuæ integritati restitui. Resident tamen adhuc haud pauca, falsa, corrupta, hiulca lacunis, deformata maculis, obuoluta obscuritatum ambagibus & tenebris errorum, quæ felicioris ingenii homines, & quibus in eruendis Codd. MStis fortuna benignior adfulserit, fortassean emendabunt, nobis hoc tempore negatum fuit. In lib. EMENDATIONVM rationem correctionis dedi; IN INDICE obscuris lucem attuli, & ea quæ ad salutem eruditissimi scriptoris facerent, breuiter disserui, quæ omnia si probi & eruditi probabunt, (improbos & ineruditos*

ruditos nihil moror) magno, imò nimio præmio labores nostros compensatos iudicabo. Tantum est! Salue LECTOR STVDIOSE, & nostris in literis ornandis conatibus faue.

** 3

VETERVM SCRIPTORVM

de

APVLEIO PLATONICO TESTIMONIA.

Imp. Seuerus Epist. ad Senatum de Clodio Albino apud Iul. Capitolinum pag. 124.

MAIOR *fuit dolor quod illum pro literato laudandum pleriq; duxistis, cum ille næniis quibusdam anilibus occupatus, inter milesias punicas Apuleij sui consenesceret.*

Palladius de re rustica lib. 1. Tit. XXXV.

Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda antequam spargas.

Macro-

Macrobius in somnium Scipionis lib. 1. Cap. 2.

Fabulæ in bonam frugem repertæ sunt, velut Comœdiæ, quales Menander eiusve imitatores agendas dederũt, vel argumenta fictis casibus amatorum referta, quibus vel multum se Arbiter exercuit, vel Apulejum nonnunquam lusisse miramur.

Lactantius Diuin. Instit. lib. 5. cap. 3.

Cum facta eius mirabiliter destrueret, nec tamen negaret, voluit ostendere Apollonium vel paria vel etiam maiora fecisse. Mirum quod Apulejum prætermiserit, cuius solent multa & mira numerari.

Marcellus de medicamentis in Epist. ad filios.

Veteres Medicinæ artis authores, latino sermone perscriptis, Apulejus & Celsus & Apollinaris.

Hieronymus in Psalm. 81. Fol. 103.

Non est grande facere signa. nam fecere signa in Ægypto magi contra Moysen, fecit & Apollonius, fecit & Apulejus.

Marcellinus ad D. Augustinum Epist. 4 fol. 11.

In quibus nihil aliud Dominum quam alii homines facere potuerunt fecisse vel legisse mentiuntur. Apollonium siquidem suum nobis & Apulejum aliosque magicæ artis homines in medium proferunt, quorũ maiora contendunt extitisse miracula.

D. Augustinus Epist. 5. fol. 16.

Quis autem vel risu dignum non putet quod Apollonium & Apulejum cæterosq; artium Magicarum peritißimos conferre Christo vel etiam præferre conantur.

Epist. XLIX. ad Deo gratias fol. 132.

Si hoc quod de Iona Scriptum est Apuleius Madaurensis vel Apollonius Tyanæus fecisse diceretur, quorum multa mira nullo fideli auctore iactitant.

De

De Ciuitate Dei lib. 4. cap. 11.

Quæ vno loco Apulejus breuiter stringit, in eo libro quem de Mundo scripsit: Terrena omnia dicens mutationes conuersionesq; atque interitus habere.

Lib. 8. cap. 11.

Recentiores tamen philosophi nobilissimi, quibus Plato sectãdus placuit, noluerunt se dici Peripateticos aut Academicos sed Platonicos, ex quibus sunt valde nobilitati Græci Plotinus, Iamblichus Prophyrius, in vtraque autem lingua Apulejus Afer extitit Platonicus nobilis.

Lib. 8. Cap. 19.

Apulej Philosophi Platonici copiosissima & disertissima extat oratio, qua crimen artium magicarum à se esse alienum defendit.

Lib. 10. Cap. 27.

Quanto humanius & tolerabilius cõsectaneus tuus Platonicus Apuleius errauit, qui tantummodo Dœmones à luna &

infra ordinatos, agitari morbis paßionum volens nolensq; confeſſus eſt.

Lib.12.cap.10.

Vnde & Apuleius cum hoc animantium genus deſcribit, Sigillatim inquit mortales, cuncti tamen vniuerſo genere perpetui.

Lib.18.cap.18.

Apuleius in libris quos titulo Aſini Aurei inſcripſit ſibi ipſi accidiſſe, vt accepto veneno humano animo permanente aſinus fieret, aut iudicauit aut finxit.

Εἰς Ἀπουλήϊον Χριστοδώρου.

Καὶ νοερῆς ἄφθεγκτα Λατινίδος ὄργια μούσης
Ἄζετο παπταίνων Ἀπουλήϊος, ὅντινα μύστην
Αὐσονὶς ἀρρήτου σοφίης ἀνεθρέψατο σειρήν.

Seruius in 8. Æneid. Virgilii.

Sunt enim numina aliqua tãtum cæleſtia, aliqua tãtum terreſtia, aliqua media, quos Deos Apuleius Medioxumos vocat,

hoc

hoc est, qui ex hominibus Dii fiunt.

Scholiastes Horatii ad Epod. 15.

Simili modo etiam Apuleius scribit de Asino aureo animam suam fuisse in Corpore Asini, meminisseque se deuexisse plurima segmenta & onera in Ægyptum.

Sidonius Apollinaris Lib. 2. Epist. ad Hesperium Epist. 10.

Sisque oppido meminens quod olim Martia Hortensio, Terentia Tullio, Calpurnia Plinio, Pudentilla Apulejo, Rustitiana Symmacho legentibus meditantibusque candelas & candelabra tenuerunt.

Lib. 4. Epist. ad Claudianum Epist. 3.

Si reare quemquam mortalium cui tamen sermocinari latialiter cordi est, non pauere cum in examen aurium tuarum scriptus adducitur; tuarum inquam aurium, quarum peritiæ nec Frontonianæ

grauitatis aut ponderis Apuleiani flumen æquiparem.

Aurel. Caſſiodorus de Dialectica.

Tertiæ formulæ inueniuntur ſpecies ſex, quas omnes atque ejus generis alia qui plenius noſſe deſiderat legat librum Apulej Madaurenſis qui de hac re eleganter & copioſe diſſeruit.

Apuleius Madaurenſis ſyllogiſmos categoricos breuiter enodauit.

Priſcianus Lib. 10.

Diſpeſco diſpeſcui quod ponit Apulejus in Dialogo qui eſt de Deo Socratis: cum & habitacula ſumma ab infimis tanta intercapedine faſtigii diſpeſcant, id eſt, *diſtent.*

Fulgentius Placiades de priſco Sermone.

Apuleius de Aſino aureo introducit ſororem Pſyches marito detrahentem dicere. Patri meo ſeniorem maritum ſortita ſum,

ſum, dein quovis pumilione pumiliorem & cucurbita glabriorem.

Choragium virginale funus vocatur: Apuleius Metamorph. Choragio itaque perfecto domuitionem parant.

Edulium ab edendo dicitur, prægustativa comestio Apuleius Aſino aureo Eduliis opipare excepta: opipare id eſt laute & delicioſe.

Mythologiarum lib. 3. à Pſyche.

Apuleius in libris Metamorphoſeon hanc fabulam planiſsime deſignauit.

Sed quia hanc Saturantius Apuleius pene duorum continentia librorum tantam falſitatum congeriem enarrauerit.

Iſidorus Originum lib. 2.

Has formulas categoricorum ſyllogiſmorum qui plene noſſe deſiderat, librum legat qui inſcribitur περὶ ἑρμηνείας Apuleij, & quæ ſubtitilius ſunt tractata, cognoſcet.

Ioan. Salisberienſis de Nugis Curialium Lib. 6. Cap. 27.

Et hic quidem non est meus Sermo sed quem omnium sapientũ cœtus concelebrat, & quem in libro, qui inscribitur de Deo Socratis, facilè est inuenire, cuius verba propter elegantiam sensuum & orationis lepidam venustatẽ curaui inserere, vt his quæ scribuntur promptius adhibeatur fides, cum de purißimo fonte maiorum eadem profluxisse constet, ait Apuleius. Hæc Apuleius eleganter quidem & splendide.

Lib.7. Cap.6.

Ex quibus valde nobilitati sunt Græci, Plotinus, Iamblichus & Porphyrius Catholicæ fidei peßimus impugnator. In vtraque vero lingua Græca scilicet & Latina nobilis extitit Apuleius Afer, vir magnus inprimis, & qui venustate morum & dicendi copia Socraticum fontem & Platonicum torrentem facile redoleat vel tenuiter sapienti.

Epist. CLXXII.

Vt ait Apuleius in libris de Deo Socratis

cratis, laudem celeritatis simul & diligentiæ nemo assequitur.

Vincentius Beluacensis Specul. Historiarum Lib. 4. Cap. 7.

De Apuleio multa loquitur Augustinus, in libris de ciuitate Dei. Huius reppe*ri duos libros, vnum de vita & moribus Platonis, alium qui intitulatur de Deo Socratis.*

Carolus Magnus de non adorandis imaginibus. Lib. 4.

Dicente Apuleio Platonico Philosopho Madaurensi in libro qui inscribitur περὶ ἑρμηνείας.

Fridericus de re accipitraria.

Pelicani qui ab Apuleio dicuntur cofani.

P. Blesensis Epist. LXXXV.

Cicero & Apuleius & Augustinus & *Hieronymus testantur plus esse animam quam corpus.*

* * *

APVLEI LIBRORVM

INDEX.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI

De HABITVDINE DOCTRINARVM & Natiuitate Platonis Philosophi.

LIBER PRIMVS

De Philosophia Naturali.

PLATONI habitudo corporis cognomentum dedit. Namque Aristocles prius est nominatus. Ei Ariston fuisse pater dictus est. Cæterùm Perictione Glauci filia mater fuit & de vtroque nobilitas satis clara: Nam Ariston pater per Codrum, ab ipso Neptuno originem duxit: ab Solone sapientissimo, qui legum Atticarum fundator fuit: maternus deriuatus est sanguis. Sunt qui Platonem augustiore conceptu prosatum dicunt, cum quædam Apollinis figuratio Perictioni se miscuisset. Mense etiam qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est: die, qua apud Delon Latona fertur Apollinem Dianamque peperisse. Pridie [Socratem] genitum accepimus. Somnium etiam Socratis scitum ferunt. Nam vidisse sibi visus est cygni pullum ex altari, quod in Academia Cupidini consecratum est, volasse, & in eius gremio resedisse: & postea olorem illum pennis cælum petisse, canore musico auditus hominum Deorumque mulcentem. Cum hoc Socrates in conuentu hominum referret, Aristo Platonem puerum oblaturus Socrati magistro, commodum prosequebatur. Quem vbi aspexit ille, inge-

niumque intimum de exteriore conspicatus est facie: Hic ille erat amici, inquit, de Academia Cupidinis cygnus. Talis igitur ac de talibus Plato, non solum heroum virtutibus præstitit, verum etiam æquiparauit Diuum potestates, Nam Speusippus, domesticis instructus documentis & pueri eius acre in percipiendo ingenium, & admirandæ verecundiæ indolem laudat: & pubescentis primitias labore atq; amore studendi imbutas refert: & in viro harum incrementa virtutum & ceterarum conuenisse testatur. Ex iisdem genitoribus Glauco & Adimantus fratres ei fuerunt. Doctores habuit in prima litteratura Dionysiū: at in palæstra Aristonem Argis oriundum, tantosque progressus exercitatio ei contulit, vt Pythia & Isthmia deluctata certauerit. Picturæ non aspernatus artem. Tragœdis & dithyrambis se vtilem finxit. Iamque carminum confidentia elatus, certatorem se profiteri cupiebat, nisi Socrates humilitatem cupidinis ex eius mentibus expulisset: & veræ laudis gloriam in eius animum inserere curasset. Et antea quidem Heracliti secta fuerat imbutus. Verum cum se Socrati dedisset, non solum ingenio atque doctrina ceteros Socraticos vicit, sed etiam [labore &] elegantia illustrauit. Sapientiam ab eo sibi traditā labore quoque asserere nisus est: & eleganti perque venusta maiestate verborum plurimum ei adhibuit dignitatis. Sed postea quam Socrates homines reliquit, quæsiuit vnde proficeret, & ad Pythagoræ disciplinam se contulit. Quam etsi ratione diligenti & magnifica instructam videbat, rerum tamen continentiam & castitatem magis cupiebat imitari. Et quod Pythagoreorum ingenium adiutum aliis disciplinis sentiebat, ad Theodorum Cyrenas, vt Geometriam disceret, est profectus: & astrologiam adusque Ægyptum iuit petitum, vt inde Prophetarum etiam ritus addisceret. Et ad Italiam iterum venit, & Pythagoreos, Eurytum Tarentinum, & seniorem Architam sectatus. Atque ad Indos & Magos intendisset animum, nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica. Qua propter inuenta Parmenidis ac Zenonis studiosius executus, ita omnibus quæ admirationi sunt [singula] suos libros expleuit, vt primus tripartitam Philosophiam copularit, sibique inuicem necessarias partes, neque pugnare inter se tantummodo, sed etiam mutuis adiuuare auxiliis ostenderit. Nam quamuis de diuersis officinis hæc ei essent Philosophiæ membra suscepta, Naturalis ab Heracliteis,

intelle-

Intellectualis à Pythagoræis, Rationalis atque Moralis ex ipso Socratis fonte, vnum tamen ex omnibus, & quasi proprii partus corpus effecit. Et cùm principes harum familiarum impolitas sententias, & inchoatas auditoribus tradidissent, eas hic, cum ratione limando, tum [etiam] ad orationis augustæ honestissimam speciem induendo, perfectas atque etiam admirabiles fecit. Multi auditorum eius vtriusque sexus in Philosophia floruerunt. Patrimonium in hortulo, qui Academiæ iunctus fuit, & in duobus ministris, & in patera qua diis supplicabat, reliquit. Auri tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestauit. Ceterum tres eius ad Siciliam aduentus, mali quidam carpunt, diuersis opinionibus differentes. Sed ille primo historiæ gratia, vt naturam Ætnæ, & incendia concaui montis intelligeret: secundo, petitu Dionysii, vt Syracusanis assisteret, profectus est, & vt municipaleis leges eius prouinciæ addisceret. Tertius eius aduentus fugientem Dionem, impetrata à Dionysio venia, patriæ suæ reddidit. Quæ autem consulta, quæ δόγματα Græce licet dici, ad vtilitatem hominum, viuendique & intelligendi & loquendi rationem extulerit, hinc ordiemur. Nam quoniam treis partes Philosophiæ congruere inter se primus obtinuit, nos quoque separatim dicemus de singulis, à naturali Philosophia facientes exordiũ. Initia rerum esse tria arbitrabatur Plato: Deum, & Materiam, rerumque Formas, quas ἰδέας idem vocat, in absolutas, informes, nulla specie nec qualitatis significatione distinctas. Sed hæc de Deo sentit, quod sit incorporeus. Is vnus, ait, ἀπερίμετρος rerumque genitor, omnium extortor, beatus & beatificus, optimus, nihil indigens, ipse conferens cuncta. Quem quidem cælestem pronunciat, indictum, innominabilem: & vt ait ipse ἄῤῥητον, ἀκατονόμαστον: cuius naturam invenire difficile est: si inuenta sit, in multos eam enunciari non posse. Platonis hæc verba sunt. θεὸν εὑρεῖν τε ἔργον, εὑρόντα δὲ εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν ἀδύνατον. Materiam vero improcreabilem, incorruptamque commemorat, non Ignem, neque Aquam, nec aliud de principiis & absolutis elemẽtis esse: sed ex omnibus primam figurarum capacem, factionique subiectam: adhuc rudem, & figurationis qualitate viduatam, Deus artifex conformat vniuersam. Infinitam vero iccirco quod ei sit interminata magnitudo. Nam quod infinitum est, indistinctum magnitudinis habet finem. atque ideo, cum viduata

fit fine, infinibilis recte videri potest. Sed neque corpoream, neque sane incorpoream esse concedit. Ideo autem non putat corpus, quod omne corpus specie qualicunque non careat. Sine corpore vero esse non potest dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: sed vi & ratione sibi eam videri corpoream. Atque ideo nec actu solo, neque tamen solà opinione cogitationis intelligi. Namque corpora, propter insignem euidentiam sui, simili iudicio cognosci. Sed quæ substantiam non habent corpoream, cogitationibus ea videri. vnde adulterata opinione, ambiguam Materiæ huius intelligi qualitatem. ἰδέας vero, id est formas omnium simplices & æternas esse, nec corporales esse, tamem ex iis quæ Deus sumpserit, exempla rerum quæ sunt, erruntue: nec posse amplius quam singularum specierum singulas imagines in exemplaribus inueniri: gignentiumque omnium ad instar ceræ, formas & figurationes ex illa [exemplorum] impressione signari. Τὰς οὐσίας, quas Essentias dicimus, duas esse ait: per quas cuncta gignantur, Mundusque ipse. quarum vna, cogitatione sola concipitur: altera, sensibus subiici potest. Sed illa quæ mentis oculis comprehenditur, semper & eodem modo & sui par ac similis inuenitur, & quæ verè sit. Atenim altera opinione sensibili & irrationabili æstimanda est, quam nasci & interire ait. Et, sicut superior verè esse memoratur, hanc non esse verè possumus dicere. Et primæ quidem Substantiæ vel Essentiæ primum Deum esse, & Mentem Formasque rerum, & Animam: secundæ Substantiæ, omnia quæ inde formantur, quæque gignuntur, & quæ ab Substantiæ superioris exemplo originem ducunt. quæ mutari & conuerti possunt, labentia, & ad instar fluminum, profuga adhuc illa, quam dixi, intelligendi substantia: quoniam constanti nititur robore: etiam quæ de illa disputantur, ratione stabili & fide plena sunt. At huius quæ veluti vmbra & imago est superioris, rationes quoque & verba, quæ de ea disputantur, inconstanti sunt disciplina. Initium omnium corporum Materiam esse memorauit. hanc & signari impressione Formarum. Hinc prima elementa esse progenita, Ignem & Aquam, Terram & Aera. Quæ si elementa sunt, simplicia esse debent, neque ad instar syllabarum nexu mutuo copulari. Quæ istis euenit, quarum substantia multimoda potestatum coitione conficitur. Quæ cum inordinata, permixtaque essent, ab illo ædificatore mundi Deo: ad ordinem numeris

meris

meris & mensuris in ambitum deducta sunt. Hæc è plurimis elementis ad vnum redacta esse. & Ignem quidem & Aera & Aquam habere originem atq; principium ex Trigono qui fit trianguli recti nō paribus angulis. Terram vero, directis quidem angulis, trigonis, & vestigiis paribus esse. Et prioris quidem formæ tres species existere, pyramidem, octangulam, & vigintiangulā. Sphæram & pyramidē figuram Ignis in se habere, octangulam vero Aeris, angulatā vicies sphæram Aquæ dicatam esse: æquipedum vero trigonum efficere ex sese quadratum [quadratum vero] cubum, quæ Terræ sit propria. Quapropter mobilem pyramidis formam Igni dedit, quod eius celeritas agitationi huius videatur esse consimilis. Secundæ velocitatis octangula sphæra est. hanc Aeri detulit, qui leuitate & pernicitate post Ignē secundus esset. Vicenalis sphæra est loco tertio, huius forma fluida & mobilis Aquæ similior est visa. Restat tesserarum figura: quæ cum sit immobilis, Terræ substantiam non absurde sortita est. Et alia initia inueniri forsitan posse ait quæ aut Deo nota sunt, vel ei qui sit Diis amicus. Sed de primis elementis Igni & Aqua, cæterisque, ex illis constare particulatim animalium & inanimantium corpora. Mundumque omnem ex omni Aqua, totoque Igni, & Aeris vniuersitate, cunctaque Terra esse factum: & non solum nullam horum partem extra orbem relinqui, sed vim quidem eius extrinsecus inueniri. Hæc autem inuicem ex se & intra se apta & connexa esse. Iccircoque in Igne, Terra, & Aqua, & Aere esse situm. Et, sicut Ignis Aeri cognatione coniungitur, ita humor affinitati terrenæ iungatur. Hinc vnum esse Mundum in eoque omnia: nec relictum esse locum, in quo alius, neque elementa superesse, ex quibus alterius Mundi corpus possitesse. Adhæc attributa est ei perpetua iuuentus, & inuiolata valetudo. Eoque nihil præterea extrinsecus est relictum, quod corrumpere posset eius ingenium. & si superesset; non cum læderet; cum ita apud se ex omni parte compositus atque ordinatus foret, vt aduersantia & contraria naturæ disciplinæque eius officere non possent. Iccirco autem perfectissimo & pulcerrimo Mundo instar pulcræ & perfectæ sphęræ à fabricatore Deo quæsitum est, vt sit nihil indigens: sed operiens omnia coercensque contineat; pulcer & admirabilis, sui similis, sibique respondens. Hinc illi & septem motus locorum habeantur; processus & retrocessus, dexterioris ac sinistri, sursum deorsumque ni-

rentium, & quæ in gyrum circuitumque torquentur. Sex ſuperioribus remotis, hæc vna Mundo relicta eſt ſapientiæ & prudentiæ propria, vt rationabiliter volueretur. Et hunc quidem Mundum nunc ſine initio eſſe dicit: alias originem habere natumque eſſe: nullum autem eius exordium atque initium eſſe, ideo quod ſemper fuerit: natiuum vero videri, quod ex his rebus totius natura & ſubſtantia eius conſtet, quæ naſcendi ſortitæ ſunt qualitatem. Hinc & tangitur & videtur, ſenſibuſque corporeis eſt obuius. Sed quod ei naſcendi cauſam Deus præſtitit, ideo immortali perſeuerantia eſt ſemper futurus. Animam vero animantium omnium non corpoream eſſe, nec ſane perituram cum corpore fuerit abſoluta, omniumq; gignentium eſſe ſeniorem: atq; ideo & imperitare & regere ea quorum curam fuerit diligentiamque ſortita, ipſamq; ſemper & per ſe moueri, agitatricem aliorum quæ natura ſui immota ſunt atque pigra. Sed illam cæleſtem Animam, fontem animarum omnium optimam & ſapientiſſimam, virtutum eſſe genitricem, ſubſeruire etiam fabricatori Deo, & præſto eſſe ad omnia inuenta eius pronunciat. Verum ſubſtantiam mentis huius numeris & modis confici congeminatis ac multiplicatis augmentis incrementiſque per ſe & extrinſecus partis: & hinc fieri, vt Muſice Mundus, & canore moueatur. Naturaſque rerum binas eſſe: & earum alteram, eſſe quæ veniat in mentem, quam quidem δοξαστὴν opinabilem appellat ille, & quæ videri oculis & attingi manu poſſit: alteram διανοητικὴν cogitabilem & intelligibilē, detur enim venia nouitati verborũ [rerũ] obſcuritatibus ſeruienti. Et ſuperiorem quidem partem mutabilem eſſe, ac facilem contuenti: hanc autem, quæ mentis acie videtur, & penetrabili cogitatione percipitur atque concipitur, incorruptam, immutabilem, conſtantem, eandemque & ſemper eſſe. Hinc & duplicem rationem interpretationemque dicit. Namque illa viſibilis, fortuita, & non ita perſeueranti ſuſpicione colligitur: at hæc intelligibilis, vera perenni & conſtanti ratione probatur eſſe. Tempus vero æui eſſe imaginem. ſiquidem tempus mouetur, perennitatis fixa & immota eſt natura. & ire in eam Tempus, & in eius magnitudinem finiri ac diſſolui poſſe; ſi quando hoc decreuerit fabricator mundi Deus. Eiuſdem temporis ſpatiis menſuras mundanæ conuerſionis intelligi. Solis quippe & Lunæ globum hoc agere, ceteraſque ſtellas, quas nos non

recte Erroneas & Vagas dicimus. noſtræ enim ſuper earum curſibus opiniones diſputationeſque poſſunt in errorem intellectum inducere. Cæterum ille rerum ordinator ita reuerſiones earum, ortus, obitus, receſſus, moras, progreſſuſque conſtituit, vt ne modico quidẽ errori locus eſſet. Dies quippe cum noctibus menſium ſpatia complere, menſes viciſſim annorum orbes inuoluere: nec prius, quam ſigna hæc in luce ſiderea ardere cœperunt, iniri potuiſſe temporum numeros. Perituram quoque eſſe obſeruationem computationis huius, ſi hic olim chorus antiquus ſteterit. Namque vt menſuræ & reuerſiones temporum noſcerentur, circuituſque Mundi videretur, Solis incenſa ſunt lumina, & viciſſim vt quies deſiderata proueniret animantibus, opacitas eſt inuenta noctis, menſemque effici, cum Luna circuli ſui completo curriculo, ad eundem locum à quo diſceſſerit, reuertatur. Anni vero ſpatia concludi, cum Sol quadrinas temporum contigerit vices, & ad idem ſignum fuerit inuectus. Horum enumerationem in ſe reuertentium, & à ſe proficiſcentium, intellectu cogitationis inuenit. Eſſe autem ſtellarum nihilominus certos ambitus, legitimis curriculis perpetuo ſeruatos, quos vix hominum ſolertia comprehendit. Vnde fit vt & Magnus ille vocitatus annus facile noſcatur: cuius tempus implebitur, cum vagantium ſtellarum comitatus ad eundem peruenerit finem, nouumque ſibi exordium & itinera per vias Mundi reparauerit. Globorum vero cæleſtium inter ſe nexorum per vices mutuas, omnium ſupremum eſſe eum, qui inerrabili meatu cenſetur: eius amplexu cæteros coerceri. Et eſſe ἀπλανῆ primum ordinem, ſecundum Saturno datum, Ioui tertium, Martem quartum tenere, quintum Mercurio dari, ſextum Veneris eſſe, ſeptimum Solis itineribus incendi, octauum metiri Lunam. Exinde elementis omnia ac principiis occupari. Ignem ante alia ſuperiorem eſſe, mox Aeris locum: hinc Aquæ proximum: & tunc globum Terræ in medio ſitum æqualem loco, ac figura immobilem ſtare. Hos aſtorum ignes ſphæris affixos, perpetuis atque indefeſſis curſibus labi: & hos animales Deos dicit eſſe: Sphærarum vero ingenium ex igne coalitum & fabricatum. Iam ipſa animantium genera in tres ſpecies diuiduntur: quarum vna eſt ex natura ignis eiuſmodi, qualem Solem & Lunam videmus, cæteraſque ſiderum ſtellas: alteram ex aeria qualitate; hanc etiam Dæmonẽ

dicit: tertium ex aqua terraque coalescere, & mortale genus corporum ex eo diuidi Terrenum atque Terrestre. hc enim χεϊνα censuit nuncupanda: Terrenumque esse arborum, ceterarumq; frugum, quæ humi fixæ vitam trahunt: Terrestria vero, quæ alit ac sustinet tellus, Deorum trinas nuncupat species, quarum est prima vnus & solus ille summus, vltramundanus, incorporeus: quem patrem & architectum huius diuini Orbis superius ostendimus. Aliud genus est, quale astra habent, ceteraque numina, quos Cælicolas vocamus. Tertium habent, quos Medioxumos Romani veteres appellant: quod & sui ratione & loco & potestate Diis summis sunt minores, hominum, natura profecto maiores. Sed omnia quæ naturaliter, & propterea recte feruntur, Prouidentiæ custodia gubernantur, nec vllius mali causa Deo poterit adscribi. Quare nec omnia ad Fati sortem arbitratur esse ferenda. Ita enim definit: prouidentiam diuinam esse sententiam, conseruatricem prosperitatis eius cuius causa tale suscepit officium: diuinam legem esse Fatum, per quod ineuitabileis cogitationes Dei atque incepta complentur. Vnde si quid Prouidentia geritur, id agitur etiam Fato: & quod Fato terminatur, Prouidentia debet susceptum videri. Et primum quidem prouidentiam esse summi exuperantissimique Deorum omnium; qui non solum deos Cælicolas ordinauit, quos ad tutelam & decus per omnia Mundi membra sparsit; sed natura etiam mortaleis Deos, qui præstarent sapientia ceteris terrenis animantibus, ad euitatem temporis edidit; fundatisque legibus reliquarum dispositionem ac tutelam rerum quas quotidie fieri necesse est, Diis ceteris tradidit. Vnde susceptam Prouidentiam Dii secundæ prouidentiæ ita gnauiter retinent; vt omnia etiam quæ cælitus mortalibus exhibentur, immutabilem ordinationis paternæ statum teneant. Dæmones vero, quos Genios & Lareis possumus nuncupare, ministros Deorum arbitratur, custodesq; hominum & interpretes, si quid à Diis velint. Nec sane omnia referenda esse ad vim Fati putat: sed esse aliquid in nobis, & in fortuna esse nõ nihil. & Fortunæ quidem improuidos casus ignorari à nobis fatetur. Instabile enim quiddam, & incurrens intercedere solere, quæ consilio fuerint & meditatione suscepta, quod non patiatur meditata ad finem venire. Et tũc quidem cum impedimentum istud vtiliter proue-

prouenerit, resilla Feliciras nominatur: at vbi repugnationes istæ nociuæ erunt, Infelicitas dicitur. Omnium verò terrenorum, nihil homine præstantius Prouidentia dedit.

Quare idem bene pronuntiat, hominis animam esse corporis dominam. At enim cum tres partes animæ dicat esse: Rationabilitatem, id est mentis optimam portionem, ait capitis arcem tenere: Irascentiam verò procul à ratione, ad domicilium cordis deductam esse, obsequiq; eam & in loco respondere sapientiæ: Cupidinem atque Appetitus, postremam mentis portionem, infernas abdominis sedes tenere; vt popinas quasdam & latrinarum latebras, diuersoria nequitię atque luxurię, relegatam verò iccirco longius à Sapentia hanc partem videri; ne importuna vicinitas & rationem consumptam desuper cunctorum saluti, in ipsa cogitationum vtilitate turbaret. Totum verò hominem in capite vultuque esse. Nam Prudentiam, sensusq; omneis, non alias quam illa parte corporis contineri. Cetera enim membra ancillari & subseruire capiti, cibos & alia subministtare; Verticem etiam in sublime posuit, ut dominum atque rectorem, prouidentiaq; eius à periculis vindicari. Sed & machinamenta quibus ad sentiendas diiudicandasque quantitates & qualitates sensus instructi sunt, ibidem erga regiam capitis constituta esse, in conspectu Rationis, vt intelligendi ac persentiscendi veritas adiuuetur. Sensus verò ipsi ad ea quæ sunt sensibilia, aptè compositi à natura, intelligentiam cognatam tenent. Et primo oculorum acies gemellas perlucidas esse, & quadam luce visionis illustres, noscendi luminis officium tenere: Auditionem verò aereæ naturæ participem; aeriis nuntiis percipere sonores. Iam Gustatus solutiores esse sensus, ideoque humidioribus potius & aquosis commodatos: Tactum etiam terrenum atque corporeum, solidiora quæcunque contingi offendique & sentire possunt. Eorum etiam quæ corrupta muntantur, separata intelligentia est. In media namq; regione oris nares natura constituit, quarum bifori via odor cum spiritu commeat. Conuersiones aurem mutationesque odoratus causas dare, easq; de corruptis vel adustis, vel mucescentibus, vel madefactis sentiri, cum quidem ea eruuntur, vapore vel fumo exhalantur: odoris iudicium, sensusque succedunt. Nam si res sint integræ & aer purus numquam eiusmodi auras inficiunt. Et sensus quidem ipsi nobis communes sunt cum ceteris animantibus. At enim hominum so-

lertia eiusmodi beneficio diuino instructior auctiorque est, quod auditus illis est visusque præstantior. Oculis namque metitus est cælum, siderumque circuitus, & astrorum obitus atque ortus, eorumque cum significatibus spatia comprehēdit. ex quo pulcerrimus & vbertimus fons ille Philosophiæ profluxit. Auditu vero quid homini magnificentius potuit euenire; per quem Prudentiam sapientiamque condisceret, numerosq; orationis metiretur, ac modos faceret. fieretq; totus ipse modulatus ac musicus; Linguę & dentiū vallum, & ipsius osculi venustas accessit. quod quidem aliis animantibus ad explendā victus necessitatē, inferendasq; ventri copias comparatum est: sed homini promptuariū potius rectæ Rationis & suauissimæ Orationis hoc datum est; vt quæ Prudentia corde conceperit, ea sensa promat. Oratio. Sed & totius corporis habitus & figura membrorum alia cōditione sunt optima, aliaq; longè peiora. Inferiora reguntur optimatium præstantia, & ipsa ministeriū suggerunt victuale. Pedes deniq; humero tenus capiti obediūt. Ad Superciliorum sepes præmuniunt Oculos; ne desuper proruat quod teneras visiones mollcisque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit Ira, trepidansque celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine, pulmonum excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem vero iecinori non frustra esse finitimum, vt eius redundantiam participatis haustibus releuet, abstergatque ea quæ sordium fuerint, purumq; ac sincerum præstet. quod maxime fibris est commodum. Ventrem gyris intestinorum circumplexum, & nexibus impeditum esse, ne esculenta & poculenta sese penetrarent; sed vt retenta paulisper vtilitatem sui & censum animantibus exhiberent: Nam ne exhaustis & labentibus iis quæ inferuntur, momentis omnibus appetendi sibi necessitas immineret, & ad hoc vnum occupari nobis dies noctesque esset necesse; visceribus ossa sunt tecta. eadem reuincta sunt neruis. Et, tamen ea quæ sunt internuntia sentiendi, sic sunt operta visceribus, ne crassitudine sensus heberentur. Illa etiam quę iuncturis & copulis nexa sunt, ad celeritatē facilius sese mouēda haud multis impedita sunt visceribus. Denique ipsius capitis verticem specta: contectum tenui cute, capillisque hirsutum videbis, aduersus vim frigoris & caloris. At enim illæ opimæ sunt partes, quas labor subigit: vt femina ipsa, qua sessitandi regio est. Quid de

cibatu

cibatu ipso loquar? quem itinera ex vtero manantia fibris iecoris adiuncta dispertiunt, in cruoris habitudinem versum, vt eum ex eo loco per omneis artus Natura solers deriuari faciat. Sed è regione Cordis Venarum meatus oriuntur, per pulmonum spiracula viuacitatem transferentes, quam de corde susceperunt: & rursus ex illo loco diuisæ per membra totum hominem iuuant spiritu. Hinc illæ anhelandi vices haustæ, redditæque alterno modo, ne mutuis impediantur occursibus. Venarum diuersæ sunt qualitates, quas ad procreandum è regione ceruicum, per medullas Renum commeare, & suscipi Inguinum loco certum est: & rursum Venarum Genitale seminium humanitatis exire. At cum totius corporis diuersas dicat esse substantias: primam vult videri ex Igne & Aqua & cæteris elementis: aliam ex consimilibus partibus, Viscerum, Officulorum, Cruoris, & cæterorum: tertiam de discrepantibus diuersisque membris id est Capite, Vtero & Articulis disparibus. Vnde & Substantia, quæ de simplicibus constat elementis, si id quod[ex] necessitate victus extrinsecus arrogatur, quomodo congruit & generi singulorum, qualitatem corporis temperiemque custodit: at illis quæ de consimilibus robur auget usque inter se disparia supra diximus, pulcritudinem nutrit: & simul æqualitas ista sicci, humidi, feruentis ac frigidi. sanitatem, vireis, speciemque largitur: sicut illa intemperans atque immoderata permixtio, singulis vniuersisque vitiatis, animal celeri exitio corrumpit. Tripartitam Animam idem dicit. primam eius Rationabilem esse partem. aliam Excandescentiam, vel irritabilitatem: tertiam Appetitum, eandemque Cupiditatem possumus nuncupare. Sed tunc animanti sanitatem adesse, vireis, & pulcritudinem, cum Ratio totam regit, parentque ei inferiores duæ partes, concordantesque inter se, iracundia & Voluptas, nihil appetunt, nihil commouent, quòd inutile esse duxeret Ratio. Eiusmodi ad æquabilitatem partibus animæ temperatis, corpus nulla perturbatione frangitur. Alioquin inuehit ægritudinem atque inualentiam & fœditatem: cum incompositæ & inæquales inter se erunt: cum Iracentia & Consilium subegerit, sibique subiecerit Cupiditas: aut cum dominam illam reginamque rationem, licet obsequente & pacata cupidine, Ira flagrantior vicerit. Sed ægritudinem mentis Stultitiam dicit esse, eamque in parteis duas diuidit

harum

harum vnam Imperitiam nominat, alteram Insaniam vocat, & Imperitiæ morbum ex gloriosa iactatione contingere, cum eorum quorum ignarus est aliquis, doctrinam sciētiamque mentitur: Furorem verò, pessima consuetudine & libidinosa vita solere euenire. Hancq; Insaniam nominari, quam vitiosa qualitas corporis prodit, cum ea quæ sunt Rationi parata in ipso vertice, importunis angustiis coarctantur. At enim tunc hominem esse perfectum, cum Anima & Corpus æqualiter copulantur, & inter se conueniunt, sibiq; respondent: vt firmitas Mentis præualentibus Corporis viribus non sit inferior. Corpus verò tunc natiuis incrementis augetur, cum valetudinis portio procurata salubriter modum necessarii victus nescit excedere: nec Valetudo obteritur magnitudine externorum laborum, nec pabuli sarcina immoderatius inuecti, vel non vt oportet digesti distributique per corpus. Tunc enim artus ac membra vigoris debiti modum & vireis retinent; cum id quod infertur ad totius Corporis conseruationem, veluti singillatim exæquatum cunctis partibus diuiditur. Verum enimuerò cùm id minimè fit, tunc sequi exitium Corporis.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI

De

HABITVDINE DOCTRINArum Platonis.

LIB. II.

De Philosophia Morali.

MORALIS philosophię caput est, Faustine fili, vt scias, quibus ad Beatam vitam perueniri rationibus possit. Verum ad Beatitudinem Bonorum finem ante alia contingere, ostendam, ut de hoc Plato senserit. Bonorum igitur alia eximia ac prima per se ducebat esse: per perceptionem cetera fieri Bona existimabat. Prima Bona esse Deum summum; Mentemque illam quam νοῦν idem vocat: secundum ea, quæ ex priorum fonte profluerent, esse animi virtutes, Prudentiam, Iustitiam, Pudicitiam, Fortitudinem. Sed his omnibus

omnibus præstare Prudentiam. secundam numero ac potestate Continentiam posuit. has Iustitiam sequi. Fortitudinem quartam esse. Differentiam hanc bonorum esse constituit: Partim diuina per se, & prima, simplicia duci Bona; alia hominum: nec eadem omnium existimari. Diuina quippe esse atque simplicia, virtutes animi: Humana autem Bona ea quæ quorundam essent, quę cum corporis commodis congruunt, & illa quæ nominamus Externa: quæ sapientibus & cum ratione ac modo viuentibus sunt secundum Bona; stolidis & eorum vsum ignorantibus oportet esse Mala. Bonum primum est verum, & diuinum illud optimum, & amabile, & concupiscendum, cuius pulcritudinem rationabiles appetunt mentes, Natura duce, instinctæ eadem ad eius ardorem. Et quod non omnes id adipisci queunt, neque primi Boni adipiscendi facultatem possunt habere, ad id feruntur quod hominum est. Secundum, nec commune multis est, nec quidem omnibus similiter Bonum. Namque Appetitus, & agendi aliquid Cupido, aut vero Bono incitatur, aut eo quod videatur Bonum. vnde natura duce cognatio quædam est cum Bonis, ei Animæ portioni, quæ Rationi consentit. Accidens autem bonum esse putat, quod corpori, rebusque venientibus extrinsecus copulatur: & illum quidem qui natura imbutus est ad sequendum Bonum, non modo sibimet ipsi natum putat, sed omnibus: nec pari aut simili modo, verum patriæ vnumquemque acceptum esse, dehinc proximis, & mox cæteris, qui familiari vsu vel notitia iunguntur. Hominem ab stirpe ipsa, neque absolute bonum, nec malum nasci; sed ad vtrumque procliue ingenium eius esse habere quidem semina quædam vtrarumque rerum cum nascendi origine copulata, quæ educationis disciplina in partem alteram debeant emicare. doctoresque puerorum nihil antiquius curare oportet, quam vt sint amatores virtutum; vel moribus & institutis eos ad id prorsus imbuere, vt regere & regi discant magistra Iustitia. Quare præter cætera induci ad hoc eos oportere, vt sciant quæ sequenda fugiendaque sint, Honesta esse, ac Turpia: illa Voluptatis, hæc Laudis; hæc vero dedecoris, ac turpitudinis, Honesta eadem quæ sunt Bona, confidenter optare nos oportere. Tria genera Ingeniorum ab eo sunt comprehensa, quorum præstans & egregium appellat vnum: alterum, teterrimum pessimumque: tertium ex vtroque modice temperatum, medium nuncupauit. Medio-

critatis huius vult esse participes puerum docilem, & virum progredientem ad modestiam, eumdemque commodum ac venustum. Eiusmodi quippe medietates inter Virtutes & Vitia intercedere dicebat, tertium quiddam: ex quo alia laudanda, alia culpanda essent. Inter Scientiam validam, alteram falsam, peruicaciæ vanitate iactatam: inter Pudicitiam libidinosamque vitam, Abstinentiam & temperantiam posuit. Fortitudini ac Timori medios Pudorem & Ignauiam fecit. Horum quippe quos mediocres vult videri, neque sinceras esse Virtutes: nec Vitia tamen meta & intemperata, sed hinc atque inde permixta esse. Malitiam vero deterrimam & omnibus vitiis imbuti hominis dicebat esse, quod accidere censebat, cum optima & rationabilis portio, & quæ etiam imperitare cæteris debet, seruit aliis. Illæ vero vitiorum ducatrices Iracundia & Libido, Ratione subiugum missa dominantur. Eandem Malitiam de diuersis constare: Abundantia, Inopiaque. Nec solum ea inæqualitatis vitio claudicare arbitratur, sed etiam incumbere dissimilitudinem. Neque enim posset cum Bonitate congruere, quæ à semetipsa tot modis discrepet; & non solum dispatilitatem, sed etiam inconcinnitatem præ se gerat. Quapropter tres partes Animæ, tribus dicit vitiis vrgeri. Prudentiam Indocibilitas impugnat, quæ non abolitionem infert Scientiæ, sed contraria est Disciplinæ discendi. Huius duas ab eo species accepimus, Imperitiam & Fatuitatem: quarum Imperitia Sapientiæ, Fatuitas Prudentiæ inueniuntur inimicæ. Iracundiam, Audacia. Eius comitatum sequuntur Indignatio & Incommobilitas; dicta Græcè ἀοργησία. ita enim dixerim, quæ non extinguit incitamenta Irarum; sed ea stupore defigit immobili Cupiditatibus applicat Luxuriam, id est, appetitus voluptatum & desideriorum, ad fruendum potiendumque haustus inexplebiles. Ex hac manat Auaritia atque Lasciuia: quarum altera Liberalitatem coercet, altera immoderatius fundendo patrimonii prodigit facultates. Sed Virtutes Plato habitum esse dicit mentis optime & nobiliter figuratum, quæ concordem sibi & quietum, constantem etiam facit eum, cui fuerit fideliter intimata, non verbis modo sed etiam factis secum & cum cæteris congruentem. Hoc vero procliuius, si Ratio in regni sui solio constituta, Appetitus & Iracundias semper domitas & in frenis habet: ipsique ita obediunt, vt tran-

quillo

quillo ministerio fungantur. Vnimodam verò esse Virtutem, quòd Bonum suapte natura adminiculo non indiget. perfectum autem quod sit, solitudine debet esse contentum. Nec solum qualitas, verum etiam similitudo cum Virtutis ingenio coniungitur. Ita enim secum ex omni parte congruit, vt ex se apta sit, sibique respondeat. Hinc etiam Medietates, easdemque Virtutes ac Summitates vocat: non solum quod careant redundancia & egestate, sed quod in meditullio quodam vitiorum sint sitæ. Fortitudo quippe circumsistitur, hinc Audacia, inde Timiditate. Audacia quidem Confidentiæ sit abundantia; Metus vero vitium deficientis Audaciæ. Virtutum perfectæ quædam sunt, imperfectæ aliæ. Et imperfectæ sunt illæ quæ in omnibus beneficio solo Naturæ proueniunt, vel quæ solis Disciplinis traduntur: & magistra Ratione discuntur. Eas igitur quæ ex omnibus constant dicimus esse perfectas. Imperfectas virtutes semet comitari negat. Eas vero quæ perfectæ sunt, indiuiduas sibi, & inter se connexas esse, ideo maximè arbitratur: quòd ei cui sit egregium ingenium, si accedat Industria, Vsus etiam & Disciplina, quam dux rerum Ratio fundauerit, nihil relinquetur quod non Virtus administret. Virtutes omnes cum Animæ partibus diuidit: & illam virtutem quæ Ratione sit nixa & est spectatrix diiudicatrixq; omnium rerum, prudentiam dicit, atq; Sapientiam; quarum Sapientiam disciplinam vult videri diuinarum humanarumque rerum: Prudentiam vero, scientiam esse intelligendorum Bonorum & Malorum, eorum etiam quæ Media dicuntur. In ea vero parte iracundior habeatur, Fortitudinis sedem esse & vireis Animæ, neruosq; ad ea implenda, quæ nobis seuerius agenda Legum imponuntur imperio. Tertia pars Mẽtis est Cupidinum & Desideriorum, cui necessario Abstinentia comes est: quam vult esse seruatricem conuenientiæ eorum quæ natura recta prauaque sunt. In homine ad Placentiam ac Mediocritatẽ Libido flectitur, actusque voluptarios ratione huius dicit ac modestia coërceri. Per has treis Animæ parteis quartam virtutem Iustitiam æqualiter diuidentes, scientiamque causam esse dicit, vt vna quæque potiore ratione ac modo ad fungendum munus obediat. Hanc ille heros Iustitiam modò nominat, nunc vniuersæ virtutis nuncupatione complectitur, & vere Fidelitatis vocabulo nuncupat, sed cum ei à quo possidetur est vtilis, Beniuolentia est:

at cum foras spectat, & est fida speculatrix vtilitatis alienæ, Iustitia nominatur. Est & illa Iustitia, quæ quattum vulgata diuisione virtutum locum possidet, quæ cum Religiositate, id est ὁσιότητι copulatur. quarum Religiositas Deum honori ac suppliciis diuinæ rei mancipata est; illa vero hominum societatis & concordiæ remedium atq; medicina est. Duabus autem ęqualibus de causis vtilitatem hominum Iustitia regit, quarum est prima, numerotum obseruãtia, & diuisionum æqualitas, & eorum quæ pacta sunt symbolę. adhæc ponderum mensuratumque custos, & communicatio opum publicarum: secunda finalis est, & veniens ex æquitate partitio, vt singulis in agros dominatus congruens deferatur, ac seruetur bonis potior, minor non bonis. Ad hoc, bonus quisque Natura & industria in honoribus & officiis præferatur: pessimi ciues luce careant dignitatis. Sed ille iustus in deferendo honore, ac seruando, modus est ei qui est suffragator Bonorum, & Malorum subiugator: vt semper in ciuitate emineant quæ sunt omnibus profutura, iaceant & subiecta sint cum suis auctoribus vitia. Quod facilius obtinebitur, si duobus exemplis instruamur: vnius, diuini & tranquilli & beati: alterius irreligiosi & inhumani, ac merito intestabilis vt pessimoquidem alienus: & auersus à recta viuendi ratione, facultates suas diuino illi & cælesti ac bono meliores esse velit: Hinc Rhetoricæ duæ sunt apud eum partes. quarum vna est Disciplina contemplatrix bonorum, iusti tenax, apta & conueniens cum secta eius qui Politicus vult videri: alia verò adulandi scientia est, captatrix verisimilium, vsus nulla ratione collectus. Sic enim ἄλογον τριβὴν elocuti sumus, quę persuasum velit, quod docere non valeat: Hanc δύναμιν τοῦ τὰ ψευδῆ πιθανὰ δοκεῖν diffiniuit Plato: quam ciuilis particulæ vmbram, id est imaginem nominauit. Ciuilitatē vero quam πολιτικὴν vocat, ita vult à nobis intelligi, vt eam esse ex virtutum numero sentiamus: nec solum agentem, atque in ipsis administrationibus rerum spectari ab ea vniuersa atque discerni. Nec solum prouidentiam prodesse ciuilibus rebus, sed omnem sensum eius atque propositum, fortunatum & beatum statum facere Ciuitatis. Hæc eadem vtilitatem animæ procurat duobus modis. Altera namque legalis est, iuridicialis altera. Sed prior consimilis est exercitationi, perquam pulcritudo animæ & robur acquiritur: sicut exercitatione valetudo corporis gratiaq; retinetur. Iu-

tidicialis

iudicialis illa Medicinæ pars est. nam morbis animæ medetur, sicut illa corporis. Has Disciplinas vocat, plurimumq; earum curationem commoditatis afferre profitetur. Harum imitatrices esse Coquinam & Vnguentariam. Sed artem Sophisticam, professionemque Iuris blandam, & assentationum illecebras turpes profitenrem, inutilem cunctis. quarum Sophisticam Coquinæ coniungit. Nam vt illa Medicinæ professione interdum opinione imprudentiam captat, quasi ea quæ agit cum morborum medela conueniant. sic Sophisticè imitata iuridicialem statum, dat opinionem stultis, quasi Iustitiæ studeat, quam iniquitati fauere constat. Vnguentariam verò professores iuris imitantur. nam sicut illa remedio vult esse, per quod species corporibus ac valetudo seruentur, & non modò vtilitatem corporum minuit, sed robur etiam viresque frangit, & verum colorem ad desidiam sanguinis mutat: sic hæc scientiam imitata Iuris, simulat quidem virtutem se animis augere, eneruat autem quod in illis natiuæ fuerit Industriæ. Virtutes eas doceri & studeri posse arbitrabatur, quæ ad rationabilem Animam pertinent, id est Sapientiam & Prudentiam. & illas quæ vitiosis partibus pro remedio resistunt, id est, Fortitudinem & Continentiam rationabiles quidem esse. Superiores autē virtutes pro disciplinis haberi. Ceteras, si perfectæ sunt, virtutes appellat: si semiperfectæ sunt, non illas quidem Disciplinas, vocandas esse censet; sed nec in totum existimat Disciplinis alienas. Iustitiam verò, quòd [ex] trinis animæ regionibus sparsa sit, artem viuendi ac disciplinam putat: & nunc docilem esse, nunc vsu & experiendo prouenire. Bonorum autem quædam sui gratia asserit appetenda, vt beatitudinem, vt bonum Gaudium: alia non sui [gratia,] vt Medicinam, alia & sui & alterius, vt Prouidentiam, ceterasque virtutes, quas & sui causa expetimus, vt præstantes per se, & honestas: & alterius, id est beatitudinis, quæ est virtutum exoptatissimus fructus. Hoc pacto etiam mala quædam sui causa fugitanda sunt, alia ceterorū, pleraq; & sui & aliorum: vt stultitia, & eiusmodi vitia quæ & sui causa vitanda sunt, & eorū quæ accidere ex his possunt: id est Miseriæ & infelicitates. Eorum quæ appetenda sunt, quædā absolutè bona dicimus, quæ semper atq; omnibus cùm assunt, inuehunt commoda: vt virtutes, quarum Beatitas fructus est: alia quibusdam, nec cunctis, perpetuò Bona, vt Vires, Valitudo, Diuitiæ & quæ-

cunque Corporis ac Fortunæ sunt. Pari pacto, & eorum quę declinanda sunt, quædam omnibus ac semper videri mala, quoniam nocent atque obsunt; vt sunt Vitia, & Infortunia: quædam aliis, nec ea semper nocere; vt Ægritudinem, Egestatem, & cætera. Sed Virtutem liberam, & in nobis sitam, nobisque voluntate appetendam: Peccata verò esse non minus libera, & in nobis sita, non tamen ea suscipi voluntate. Namque ille virtutis spectator, cùm eam penitus intellexit bonam esse, & benignitate præstare, eam affectandam profectò, & sectandam existimauit sui causa. vt item ille qui senserit Vitia non solùm turpitudinem existimationi inuehere, sed nocere alio pacto, fraudique esse; qui potest sponte se ad eorum consortium iungere? Sed si ad eiusmodi Mala pergit, ac sibi vsuram eorum vtilem credit; deceptus errore, & imagine Boni sollicitatus quidem, sciens verò ad Mala præcipitatur. Discrepes quippe à communi sententia, si non quidem ignores, quid inter pauperiem ac diuitias intersit: & cùm hæc in procliui sita sint, nec pauperies honestatem, vel turpitudinem diuitiæ allaturæ sint, si egestatem rerum victui necessariarum copiis præferas, ineptire videaris, & adhuc illud absurdius, si quis sanitatem corporis spernat, eligens morbos. Sed illud postremæ dementiæ est, eum qui Virtutis pulchritudinem oculis Animæ viderit, vtilitatemque eius vsu & ratione perspexerit, non ignarus quantũ dedecoris atque incommodi adipiscatur [ex] participatione vitiorum; tamen addictum se velit vitiis. Corporum sanitatem, Vireis, Indolentiam, ceteraque eius Bona extraria, item Diuitias, & ceteraquæ Fortunæ commoda ducimus, ea non simpliciter Bona nuncupanda esse. Nam si quis ea possidens, vsu se abdicet, ea illi inutilia erunt; si quis autem eorum vsum conuerterit ad malas arteis, ea illi etiam noxia videbuntur. Si quis autem iis abutitur, obnoxius erit vitiis qui ea possidet, habere hoc etiam cùm obit non potest. Vnde colligitur, Bona hæc simpliciter dici non oportere: nec etiam ea quæ sunt morbosa; vt Pauperiem, ceteraque, existimari Mala oportet. Nam qui tenuis est, si modificetur in sumtibus, nullam noxam ex eo sentiet: & qui recte pauperie sua vtitur, non solum nihil capiet incommodi, verum ad toleranda cetera melior atque præstantior fiet. Si igitur nec habere pauperiem, neque eam ratione regere contrarium est; Paupertas per se malum non

est.

est. Voluptatem verò neque Bonum esse absolutè, neque simpliciter Malum: sed eam quæ sit honesta, nec pudendis rebus, sed gloriosis actibus veniat, non esse fugiendam: illam verò quam aspernatur natura ipsa, turpi delectatione quæsitam, vitari oportere censebat. Sollicitudinem & Laborem, si naturabiles essent, & ab ipsa virtute descenderent, & essent pro aliqua præclara administratione susceptæ, appetibiles ducebat esse: sed si aduersum Naturam turpissimarum [rerum] causa gignerentur, malas intestabilesque esse. Non solum vitia voluntate accidere animis, & venire corporibus. sed esse medium quemdam statum: qualis est, cùm abest Tristitia, nec tamen Lætitiam adesse sentimus. Ex his quæ in nobis sunt, primum Bonum atque laudabile est Virtus, Bonum studenti. Ideo Honestum appellari oportet. solum quippe quod Honestum est, Bonum ducimus, vt & Malũ, Turpe. & meritò quod turpe est, bonũ nõ potest esse. Amicitiam ait sociam, eamq; cõsensu consistere; reciprocamq; esse, ac delectationis vicẽ reddere, quando æqualiter redamat. Hoc Amicitiæ commodo prouenit, cùm amicus eum quẽ diligit, pariter ac se cupit prosperis rebus potiri: Æqualitas ista nõ aliter prouenit, nisi similitudo in vtroque parili caritate conueniat. Nam vt pares paribus irresolubili nexu iunguntur: ita discrepantes, inter se disiuncti sunt, nec aliorum amici. Inimicitiarum autem vitia gignuntur ex Maliuolentia per morum dissimilitudinem, & distantiam vitæ, & sectas, atque ingenia contraria. Alia etiam Amicitiæ genera dicit esse: quarũ pars Voluptatis gignitur causa, pars Necessitatis. Necessitudinum & Liberorum amor Naturæ congruus est: ille alius abhorrens ab humanitatis clementia, qui vulgo Amor dicitur: & est Appetitus ardens, cuius instinctu per Libidinem capti amatores corporum, in eo quod viderint, totum hominem putãt. Eiusmodi calamitates animarum, Amicitias idem appellari vetat, quod nec mutuæ sunt, nec reciprocari queant, vt ament, quæ redamantur; nec constantia illis assit, & diuturnitas desit: Amoresque eiusmodi sanitate ac pænitentia terminentur. Plato tres Amores hoc genere dinumerat. quòd sit vnus diuinus, cum incorrupta Mente, & Virtutis ratione cõueniens, nõ pœnitẽdus; alter degeneris animi, & corruptissimę voluptatis: tertius ex vtroq; permixtus, mediocris ingenij, & cupidinis modicę. Animas verò fusciores impelli cupidine corporũ, vnumq;

illis propositum esse, vt eorum vsura potiantur, atque eiusmodi voluptate & delectatione ardorem suum mulceant. Illæ verò facetæ & vrbanæ sunt. Animas bonorum deamare, & studere illis, factumque velle vti quàm plurimum potiantur bonis artibus, & meliores prestantioresq; reddantur. Medias ex vtroq; constare: nec delectationibus corporũ prorsus carere, & lepidis animarum ingeniis capi posse. Vt igitur ille Amor teterrimus ac inhumanissimus atque turpis non ex rerum natura sed ægritudine corporali morboq; colligitur: sic ille diuinus, Deorum munere beneficioque concessus, aspirante cælesti Cupidine in animos hominum creditur venire. Est Amoris tertia species, quam diximus mediam, diuini atque terreni proximitate collectus, nexuque & consortio parili copulatus, &, vt Rationi propinquus est diuinus ille; ita terrenus ille cupidini iunctus est Voluptatis. Culpabilium autem virorum quatuor formæ sunt: quarum prima Honoripetarum est, sequens Abstemiorum, tertia Popularis, Tyrannicæ dominationis est vltima. Quapropter illud primum Mentibus euenit vitium, cùm vigor Rationis elanguerit, superiorque & robustior fuerit Animæ portio in qua Ira dominatur ὀλιγαρχία dicitur. Ea sic nascitur, cùm propter pessimum pastum eius partis Animæ quæ ex Cupiditatibus constat, non solùm rationabilis & Irascentiæ loca possidentur, sed etiam eius quæ non necessarias Cupidines acuunt. Hunc talem Plato Lucricupidinem, atq; Accipitrem pecuniæ nominauit: Qualitas popularis existit, cùm indulgẽtia cupidines laboratæ, non solùm iustis desideriis exardescunt; sed his etiam quæ obuiæ atque occursantes, & illam consiliariam, & illam alteram iratiorem animam conditionibus suis presserunt. Τυραννὶς est luxuriosa & plena libidinis vita: quæ ex infinitis & diuersis & illicitis voluptatibus cõflata, mente tota dominatur. Qui fit autem omnium pessimus, eum, non solùm turpem & damnosum & contemptorem deorum, & immoderatam & inhumanã atq; insociabilem vitã ait viuere, sed nec cum proximis secúmue congruere, atq; ideo non modò à ceteris, verùm etiam à se discrepare: nec aliis tantùm, sed etiam sibi inimicum esse. & iccirco hunc talem neq; bonis, nec omnino cuiquã, nec sibi quidem amicum esse. sed eum pessimum videri quem nulla malignitatis superlatio possit excedere. Hunc talem numquam in agendis rebus expedire se posse, non solùm propter inscientiam,

sed

sed quòd etiam sibimet sit ignotus, & quòd perfecta malitia seditionem mentibus pariat: impediens incœpta eius, atque meditata consilia, nec permittens quidquam eorum quæ volet. Pessimo quapropter deterrimoque non ea tantùm vitia quæ secundùm naturam sunt, pariunt execrabilitatem, vt est inuidentia, vt est de alienis incommodis gaudium: sed etiā quæ Natura non respuit, Voluptatem dico, atque ægritudinem, desiderium, amorem, misericordiam, metum, pudorē, iracundiam. Iccirco autem hoc euenit, quòd immoderatum ingenium, in quæcumque proruerit, modum non habet. atq; ideo semper ei aut deest aliquid, aut redundat. Hinc eiusmodi hominis amor omni tenore est corruptus, quòd non solum effrenatis cupiditatibus & inexplicabili siti haurire auet omnia genera voluptatis, sed quod [ipso] etiam formæ iudicio, irrationabili errore distrahitur: ignorans veram pulcritudinem, & corporis effœtam & eneruem & fluxam cutem deamans. nec saltem coloratos sole aut exercitatione solidatos, & opacos vmbra, vel molles desidia, sed cura nimia medullatos artus magni facit. Non sponte grassari malitiam multis modis constat. Namque iniuriam, inordinatam passionem & ægritudinem mentis esse ait. vnde liquido arbitratur, homines non sponte ferri. Quis enim tantum mali voluntate susciperet, vt in optima mentis suæ parte scelus & flagitium sciens veheret? Cùm ergo possessio mali ab imprudentibus capitur; vsum eius & actiones oportet ab ignorantibus sustineri. Iccircoque peius est nocere quàm noceri. Etenim his rebus nocetur quæ sunt viliores, corporis [scilicet] & externis? quæ vel imminui possunt; vel fraudibus interire: illæsis potioribus, quæ ad ipsam attinent Animam. Sed nocere longè peius esse. Ex quo intelligi potest, quòd animis bonis eo vitio pernicies infertur: plusque sibi obest qui alium cupit perditum, quàm illi nocet aduersum quem talia machinatur. & cùm nocere alteri malorum omnium maximum sit; multo grauius est, si qui nocet, abeat impune: grauiusque & acerbius est omni supplicio, si noxio impunitas deferatur, nec hominum interim animaduersione plectatur. Sicut grauius est acerbissimorum morborum carere medicina, medentes fallere: nec vri aut secari eas partes, quarum dolore incolumitati residuarum partium consulatur. Quare vt optimi medici cōclamatis desperatisque corporibus non adhibent medenteis

manus, ne nihil profutura curatio doloribus ſpatia promulget: ita eos quorum animæ vitiis imbutæ ſunt, nec curari queunt, medicina ſapientiæ, eos mori præſtat. Namque eum cui non ex natura nec ex induſtria, rectè viuendi ſtudium conciliari poteſt, vita exiſtimat Plato eſſe pellendum: vel ſi cupido vitæ eum teneat, oportere ſapientibus tradi, quorum arte quadam ad rectiora flectatur. Et eſt ſanè melius talem regi, nec ipſum regendi alios habere poteſtatem: nec dominari, ſed ſeruire ſeruitium, impotem ipſum aliorũ addici poteſtati; patendi potius quàm iubendi officia ſortitum. Virum peſſimum non ſolùm deteriorem etiam dicebat eſſe, quòd diſtrahatur ſemper editione vitiorum, etſi deſideriorum æſtibus differtur: qui quanto plurium cupidior ſit, tanto egentior ſibimet, & propterea aliis videri poteſt. Sperata quippe atque exoptata vix pauca & cum maxima ærumna proueniunt, iiſque flagrantiores cupidines flores ſuccedunt, nec futuris modo angitur malis, verum etiam præteritis tranſactiſque torquetur. Quos omneis morte ſola ab eiuſcemodi malis deduci poſſe manifeſtum eſt. Sed adprimè bonos, & ſine mediocritate deterrimos, paucos admodum, rarioreſque, &, vt ipſe ait, numerabiles eſſe: eos autem qui nec plane [quidem] optimi, nec oppidò deterrimi ſint, ſed quaſi mediè morati, plures eſſe. Sed neque ſuperiores obtinere recta omnia, neq; culpabiles in omnibus labi. Horũ vitia nec grauata, nec intempeſtiua ſunt, aut nimium criminoſa. quorum ſubſtantia eſt ex redundantia vel defectu. quibus & adprobationis integritas & modus eſt. & qui inter laudem vituperationemque mediam viam vadant, & rerum capeſſendarum eiuſmodi ſtudio excitantur; vt nunc boni atque honeſti eos ratione inuitent; nunc inhoneſta lucra & turpes illiciant voluptates. Talibus viris nec amicitiarum fides perſeuerat, & amores non ſemper improbi, nec honeſti tamen, eorum animos incurrunt. Perfectè ſapientem eſſe non poſſe dicit Plato, niſi ceteris ingenio præſter, artibus & prudentiæ partibus abſolutus, atque iis iam tum à puero imbutus; factis congruentibus & dictis aſſuetus: purgata & effecata animi voluptate; eiectis ex animo hinc abſtinentia atque gradere tuſt doctrinis ex rerum ſcientia eloquentiaq; venientibus. Eum qui per hæc profectus fidenti & ſecuro gradu virtutis viam adeptũ ſolidam viuendi rationem repentè fieri perfectum: hoc eſt, repentè præteriti

riti futuriq; æui vltimas partes attingere, & esse quodammodo intemporalem. Tum post hæc vitiis exclusis, insertisque & immissis omnibus quæ ad beatam vitam ferunt, non ex aliis pendere, nec ab aliis deferri sibi posse, sed in sua manu esse sapiens rectè putat. Quare nec in secundis rebus effertur, nec cōtrahitur in aduersis: cū se ornamentis suis ita instructū sciat, vt ab iis nulla vi segregetur. Hunc talē nō solū inferre, sed ne referre quidem oportet iniuriā. Non enim eam contumeliā putat, quam improbus faciat: sed eam [nō putat,] quā patientia firmiter toleret. Quia quidē naturæ lege in animo eius sculptum sit, quod nihil horū possit nocere sapienti, quę opinantur ceteri mala esse. Equidē sapientē illum, cōscientia sua fretū, securum & confidentem in omni vita dici: & futurū quod omnia accidentia reputet ad meliores rationes trahens: & quod nihil morosè vel difficulter excipiat, sibiq; persuadeat, pertinere res suas ad immortaleis Deos. Idem ille diē mortis suæ propitius nec inuitus expectat; quòd de animæ immortalitate cōfidat. Nam vinculis liberata corporeis sapiētis anima remigrat ad Deos: & pro merito vitæ purius castiúsue transactæ, hoc ipso vsu deorū se conditioni conciliat. Eum lē sapientem optimum nominat, ac bonū, ac prudentē rectè arbitratur: cuius sanè consilia cū factis rectissimis congruunt, & cui principia profecta sunt à iusti ratione. At hunc sapientē & fortissimū dicit esse, qui vigore mentis ad omnia perpetienda sit paratus. Inde est quòd fortitudinū neruos ipsas animi ceruices ait: vt ignauiam animæ dicit imbecillitati esse finitimā. Diuitē hunc solum quidem rectè putat: quippe cum thesauris omnibus pretiosiores solus videatur possidere virtutū opes; etiam quia solus sapiens [opes] potest in vsibus necessariis regere, videri ditissimus debet. Nā ceteri, quāuis sint opibus affluētes, tamē quòd vel vsum earū nesciant, vel deducant eas ad pessimas partes, inopes videntur. Egestatem namq; nō absentia pecuniæ, sed præsentia immoderatarū cupidinū gignit. Philosophus oportet, si nihil indigens erit, & omnium [sit] contumax, & superior iis quæ homines acerba toleratu arbitratur; nihil sic agere, quàm vt semper studeat animā corporis consortio separare: & ideò existimandū philosophiā esse mortis affectum, consuetudinemque moriendi. Bonos omneis inter se oportet amicos esse, etsi sint minus noti: & potestate ipsa, qua mores eorum sectæque con-

ueniunt, amici tamen sunt habendi. paria quippe à similibus non abhorrent. Vnde inter solos bonos fidem amicitiæ esse constat. Sapientia boni amatorem adulescentem facit, sed eum qui probitate ingenij sit ad artes bonas promptior. Nec deformitas corporis talem poterit abigere appetitum. Nam cùm ipsa anima complacita est, homo totus adamatur: sed cùm corpus expetitur, pars eius deterior est cordi. Iure igitur putandum est, eum qui sit gnarus bonorum, cupidum quoque eiusmodi rerum esse. Is enim solus bonis desideriis accenditur, qui bonum illud oculis animi videt: hunc esse sapientem. Istud verò quoniam qui est ignarus, osor quoque nec amicus virtutum sit necesse est. Nec frustra hic talis amator est turpium voluptatum. Sapiens non modò meræ voluptatis quidem alicuius gratia veniet ad agendum, nisi præsto fuerint honesta emolumenta virtutis. Hunc eumdem cum huiusmodi voluptate oportet vitã viuere honestam, & admirabilem, plenamq; laudis & gloriæ: neque harum modò rerum causa ceteris omnibus præferri, verùm etiam iucunditate & securitate solum & semper frui. Nec angetur carissimis orbatus affectibus, vel quòd ex se omnia sunt apta quæ ad beatitudinem pergunt; vel quòd decreto & lege rectæ rationis interdicitur eiusmodi afflictatio: & quod si de tali se causa discruciet vel illum ægritudinem propter eum qui est emortuus suscipiat, quasi in peiore sit parte: aut sua gratia, quòd tali necessitudine doleat se priuatum esse? Sed neque obitus causa lamentationes suscipi oportet; si sciamus illum neque aliquid mali passum: ac si fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum, neque æui gratia, vt qui in se reponit omnia, nec cuiusquam absentia, virtutis esse indigens potest, cuius perpetuam possessionẽ sibi vindicat. Igitur sapiens non erit tristis. Sapientiæ finis est, vt ad Dei meritum sapiens prouehatur; hancq; futuram eius operam, vt æmulatione vitæ ad Deorum actus accedat. Verùm hoc ei poterit prouenire, si virum perfectè iustum, pium, prudentemq; se præbeat. Vnde non solùm in prospectandi cognitione, verum etiam agendi opera sequi eum qui eum conuenit, quæ Diis atq; hominibus sint probata. Quippe cùm summus Deorũ cuncta hæc non solum cogitationũ ratione cõsideret, sed prima, media & vltima obeat, compertaq; intimè prouidæ ordinationis vniuersitate & constantia regat. Verùm enimuerò illud omnibus beatũ videri, cuius &

bona

bona ſuppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Vna quidem beatitudo eſt, cum ingenii noſtri præſentia tutamur, quæ perficimus: alia cum ad perfectionem vitæ nihil deeſt atque ipſa ſumus contemplatione contenti. Vtrumque autem felicitatum origo ex virtute manat; & ad ornamentum quidem genialis loci, vel virtutis, nullis extrinſecus eorum quæ bona ducimus adminiculis indigemus. Ad vſum autem vitæ communis, corporis cura, & eorum quæ extrinſecus veniunt præſidiis opus eſt: ita tamen, vt hæc eadem fiant virtute meliora, eiuſque ſuffragio beatitudinis commodis copulentur, ſine qua hæc in bonis minime ſunt habenda. Nec fruſtra eſt, quod ſola virtus fortunatiſſimos poteſt facere; cum abſque hac ex aliis proſperis non poſſit felicitas inueniri. Sapientem quippe pediſſequum & imitatorem Dei dicimus, & ſequi arbitramur Deum. [Id enim eſt ἴσα θεῷ.] Non ſolum autem oportet, dum vitam colit, digna diſcere, nec ea agere quæ eorum maieſtati diſpliceant, verum & tunc cum corpus relinquit. quod non faciet inuito Deo. Nam etſi in eius manu eſt mortis facultas, quamuis ſciat ſe terrenis relictis conſecuturum eſſe meliora; niſi neceſſario perpetiendum eſſe iſtud lex diuina decreuerit, accerſire ſibi tamen eum mortem non debere. & ſi anteactæ vitæ ornamenta cohoneſtant, honeſtiorem tamen & rumoris ſecundi oportet eſſe, cum ſecurus de poſteritatis ſuæ vita, ad immortalitatem Animam ire permitrit, eamque, quod pie vixerit, præcipit fortunatorum habituram loca, Deorum choreis Semideumque permixtam. De ciuitatum vero conſtitutione, & de obſeruatione regendarum rerumpublicarum, ita iubet Plato. Iam principio ciuitatis definit formam ad hunc modum: ciuitatem eſſe coniunctionem inter ſe hominum plurimorum, in quibus ſunt regentes alii, alii deteriores, coniuncti inter ſe concordia, & inuicem ſibi opem atque auxilium deferentes, iiſdem legibus, rectis tamen, officia ſua temperantes, vnamque ciuitatem, iiſdem mœnibus illam futuram, & eadem velle atque eadem nolle incolarum mentes aſſueuerunt. Quare ſuadendum eſt fundatoribus rerumpublicarum, vt vſq; ad id locorum, plebes ſuas taliter augeant, vt eidem rectori noti omnes eſſe poſſint, nec ſibimet incogniti. ſic enim fiet, vt omnes vna mente ſint, æquumque ſibi factum velint. Magnam ſane ciuitatem non habitantium multitudine, eorumque magnis viribus niti oportet. Vires

enim nõ corporis, nec pecuniæ, collectas dominatione multorum, æstimandas putat, cum vecordia impotentiaque, sed cum decreto communi virtutibus omnibus ornati viri incolæ & omnes fundati legibus obsequuntur. Cęteras vero, quę non ad hunc modum forent constitutæ, non arbitrabatur sanas ciuitates, sed tetras & morbis tumentes Respublicas. Eas demum fundatas ratione dicebat esse, quæ ordinatæ ad instar animatum forent: vt pars optima, quæ sapientia prudentiaque præcellit, imperitet multitudini: &, vt illa totius habet curam corporis, ita prudentiæ delectus tueatur vniuersæ commoda ciuitatis. Fortitudo etiam, pars virtutis secunda, vt vi sua adpetentiam castigat, & reprimit; ita in ciuitate vigilet, excubitorum loco quidem militet iuuentus pro vtilitate cunctorũ. Sed inquietos & indomitos ac propterea pessimos ciues refrenet, contineat ac si necesse sit, frangat potioris consilii disciplina. Illam vero desideriorum tertiam partem plebi & agricolis parem ducit, quam existimat moderatis vtilitatibus sustinendam. Atenim rempublicam negat posse consistere, nisi is qui imperitet habeat sapientiæ studium: aut is ad imperandum deligatur, quem esse inter omnes sapientissimum constet. Moribus etiam huiuscemodi cunctos ciues imbuendos esse dicit, vt iis in quorũ tutelam atque fidem respublica illa credatur, auri atque argenti habendi cupido nulla sit. Nec specie communi priuatas opes adpetant, nec huiuscemodi hospitia succedant, vt cęteris ianua non reclusa, cibos victumque ita sibi curent; vt acceptam mercedem ab his quos protegunt, communibus epulis insumant. Matrimonia quoque non priuatim maritanda esse, sed fieri communia, despondentibus ipsis eiusmodi nuptias publicæ ciuitatis sapientibus & magistratibus & forte quadam ei negotio præditis; idque præcipue curantibus, ne dispares sui vel inter se dissimiles copulentur. His adnectitur vtilis necessariaq; confusio, vt permixta nutrimenta puerorum ignotorum adhuc, agnitionis parentibus afferat difficultatem: vt dum suos liberos nesciunt, omnes quos viderint eius ætatis suos credant; & veluti communium liberorum omnes omnium sint parentes. Hæc ipsorum connubiorum quæritur tempestiua coniunctio, cuius futuram stabilem fidem credit, si cum harmonia Musicæ dierum consonent numeri: & qui de talibus nuptiis erunt orti, studiis congruentibus imbuentur, & optimis disciplinis communi pręcepto-

ceptorum magisterio docebuntur, non virile secus modo, verum etiam feminarum. quas vult Plato omnibus artibus quæ proprie virorum putantur coniungendas esse, bellicis etiam. quippe vtrisque cum natura vna sit, eandem esse virtutem. Eiusmodi ciuitatem nullis extrinsecus latis legibus indigere. regia quippe prudentia & eiusmodi institutis ac moribus quibus dictum est fundata, cæteras leges non requirat. Et hanc quidem, vt figmentum aliquod veritatis, exempli causa per se compositam vult esse Rempublicam. Est & alia optima quidem, & satis iusta & ipsa quidem specie & dicis causa ciuitas fabricata, non vt superior sine euidentia; sed iam cum aliqua substantia. In hac non suo nomine, de statu & de commodis ciuitatis requirens originis eius principia & fundamenta disponit: sed eo tendit, quemadmodum, ciuilis gubernator eiusmodi locum, conuentusque multitudinum nactus, iuxta naturam præsentium rerum & conuenarum, debeat, facere ciuitatem plenam bonarum legum & morum bonorum. In hac equidem easdem puerorum nutricationes, easdem vult esse artium disciplinas. Sed in connubiis & partubus & patrimoniis, ac domibus descifcit à prioris obseruatione Reipublicæ, matrimonia priuata & singularia faciens, procorumque ipsorum. Et si in contrahendo matrimonio consulere ex voluntate sua debeant, vniuersæ tamen ciuitatis principibus, vt communis commodi causam decernit spectandam esse. Quare & dites inferiores nuptias non recusent, & locuplerum consortium inopes consequantur: & si vires opum [non] congruunt, ingenia tamen diuersa miscenda esse: vt iracundo tranquilla iungatur, & sedato homini incitatior mulier applicetur. vt talibus obseruationum remediis & prouentibus soboles natura discrepante confecta, morum prouentu meliore coalescat: & ita compositarum domorum opibus ciuitas augeatur. Puerperia quoque ipsa morum dissimili seminio concepta, cum vtriusque instar similitudinis traxerint; neque illis vigorem in rebus gerendis, neque tamen in spectandis consilium defuturum. Instituendos vero eos esse, vtcunque parentes censuerint. Domos vero & possessiones habeant priuatas, vt queunt singuli, quæ quidem nec in immensum augeri per auaritiam, nec prodigi per Luxuriam, aut deseri per negligentiam sinit. Legesque ciuitati huic promulgari iubet, & legum moderatorem, cum aliquid tale concipiet,

ad contemplandas virtutes hortatur. Imperitandi autem modum eum esse vtilem censet, qui ex tribus fuerit temperatus. Nec enim vel optimatium, vel etiam popularis imperii solos & metos status vtiles arbitratur; nec impunitas rectorum culpas relinquit: sed magis censet his debere constare nationem, qui sint potiores potestate. Et alii publicatum rerum status definiti ab eo putantur nitentes ad bonos mores; & super ea republica quam vult emendatione constare, rectori mandat, vt prius residuas [leges] compleat, aut vitiosas leges correctas velit. deinde mores perniciosos, & disciplinas corrumpentes commoda ciuitatis ad meliora conuertit. à quibus si consilio & suadela deprauata multitudo deflecti non poterit, abducenda est tamen ab incepto vi & ingratis. In actuosa vero ciuitate describi, quemadmodum simul omnis hominum multitudo bonitate & iustitia conducta habeatur. Hi tales complectentur proximos, honores custodient, intemperantiam arcebunt, iniuriam refrenabunt: prudentiæ ornamentisque cæteris vitæ honores maximos deferentes. Nec temere multitudo conuolet ad eiusmodi rerum publicarum status, nisi qui optimis legibus & egregiis institutis fuerint educati, moderati erga cæteros, inter se congruentes. Quatuor denique culpabilium ciuium genera esse ait: vnum eorum qui sunt honore præcipui: alterum paucorum, penes quos rerum est potestas: tertium omnium: vltimum dominationis tyrannicæ. Et primum quidem confunditur, cum prudentiores viri per magistratus seditiosos ciuitate pelluntur, deferturque potestas ad illos qui sunt manu tantummodo strenui: nec ii qui blandiore cõsilio agere res possint, adipiscuntur imperii facultatem, sed qui turbidi violentiq; sunt. Paucorũ vero status obtinetur, cum inopes criminosi multi simul paucorum diuitum impotẽtiæ subiacentes, dederint se atq; permiserint: omnemq; regendi potestatem non mores boni, sed opulentia fuerit consecuta. Popularis autem factio roboratur, cum inops multitudo viribus obtinuerit aduersus diuitum facultates, Lexque eius sub populi fuerit promulgata iudicio, vt ex æquo liceat omnibus honores capescere. Adhæc tyrannidis illius singulare caput tunc oritur, cum is qui leges contumacia sua ruperit, simili legum conivratione adoptatum inperium inuaserit: constituens deinceps vt omnis ciuium multitudo desideriis eius & cupiditatibus parens obsequiũ suum tali fine etiam moderetur.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI de HABITVDINE DOCTRINArum Platonis

LIB. III.

ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, SIVE DE SYLLOGISMO CATEGORICO.

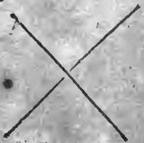
STVDIVM Sapientiæ, quod Philoſophiam vocamus, pleriſque videtur tres ſpecies habere: Naturalem, Moralem; & de qua nunc dicere propoſui, Rationalem, qua continetur ars diſſerendi. Sed cum diſſeramus de Oratione, cuius variæ ſpecies ſunt, vt Imperandi, vel Narrandi, Mandandi, Succenſendi, Optandi, Fouendi, Iraſcendi, Odiendi, Inuidendi, Fauendi, Miſerandi, Admirandi, Contemnendi, Obiurgandi, Pœnitendi, Deplorandi; tum Voluptatem afferendi, tum Metum incutiendi; in quibus oratoris excellentis eſt, lata anguſte, anguſta late, vulgata decenter, noua vſitata noue proferre, extenuare magna, maxima è minimis poſſe efficere, aliaque id genus plurima: eſt vna inter has ad propoſitum potiſſima, quæ Pronuntiabilis appellatur, abſolutam ſententiam comprehendens, ſola ex omnibus veritati aut falſitati obnoxia. quam vocat Sergius Effatum, Varro Proloquium, Cicero Enuntiatū; Græci Protaſin, tum Axioma. Ego verbum è verbo, tum Protentionem, tum Rogamentum. familiarius tamen dicetur Propoſitio. Propoſitionum igitur, perinde vt ipſa tum Concluſionum, duæ ſpecies ſunt, altera Prædicatiua, quę etiam ſimplex eſt; vt ſi dicamus, *Qui regnat, beatus eſt:* altera Subſtitutiua vel Conditionalis, quę etiam compoſita eſt: *vt, Aiax qui regnat, ſi ſapit, beatus eſt.* Subſtituis enim Conditionem, qua, niſi ſapiens eſt, non ſit beatus. Nos nunc de Prædicatiua dicemus, quæ natura prior eſt, ac velut elementum Subſtitutiuæ. Sunt & aliæ differentiæ, Quantitatis & Qualitatis. Quantitatis quidem,

quòd aliæ Vniuersales sunt; vt, *Omne spirans viuit*: aliæ Particulares; vt, *Quædam animalia non spirant*: aliæ Indefinitæ; vt, *Animal spirat*: non enim definit vtrum omne, an aliquod. sed tamen pro Particulari semper valet: quia tutius est id ex incerto accipere, quod minus est. Qualitatis autem, quòd aliæ Dedicatiuæ sunt, quod dedicant aliquid de quopiam: vt, *Virtus bonum est*. dedicat enim virtuti inesse bonitatem. aliæ Abdicatiuæ, quæ abdicant aliquid de quopiam: vt, *Voluptas non est bonum*. abdicat enim voluptati inesse bonitatem. At Stoici hanc quoque Dedicatiuam putant, cum inquiunt, *Euenit cuidam voluptati bonum non esse*. ergo dicit quid euenerit ei, id est, quid sit. Idcirco Dedicatiua, inquiunt, est, quia ei in quo negauit esse, dedicat id quod non videt esse. Solum autem Abdicatiuum vocant, cui negatiua particula præponitur. Verum hi quidem cum in aliis, tum in hac re vincuntur; si qui ita rogauerit: *Quod nullam substantiam habet, non est*. cogentur enim secundum quod dicunt, confiteri esse quod non est, quod nullam substantiam habet. Cæterum & Propositio, vt ait in Theæteto Plato, duabus paucissimis orationis partibus constat. Nomine & Verbo: vt, *Apuleius disserit*. quod aut verum aut falsum est: & ideo Propositio est. Vnde quidam rati sunt has duas solas Orationis partes esse, quod ex iis solis fieri possit perfecta Oratio: id est, quod abunde sententiam comprehendant. Aduerbia autem & Pronomina, & Participia, & Coniunctio, & id genus cætera quæ Grammatici numerant, non magis partes Orationis esse, quam nauium aplustria, & hominum pilos, aut certe in vniuersa compage Orationis vice clauorum, & picis, & glutinis deputanda. Porro ex duabus prædictis partibus altera Subiectiua nominatur, velut subdita; vt, *Apuleius*: altera Declaratiua; vt, *Disserit*, vel *Non disserit*. declarat enim quid faciat Apuleius. Licet autem, eadem vi manente, vtramuis partem in plura verba protendere. vt, si pro *Apuleio* dicas, *Philosophum Platonicum Madaurensem*: item pro *Disserendo*, dicas eum, *Vti oratione*. Plerumque autem subiectiua minor est, Declaratiua maior: & non hanc modo, sed alias quoque Subiectiuas comprehendens. Non enim solus Apuleius disserit, sed etiam alii plurimi, qui sub eadem Declaratione possunt contineri. nisi forte Proprium cuiuspiā de eo declararetur: vt si dicas, *Qui equus, hinnibile est*. at Proprium est equi, Hinnire. Et

idcirco in his Propriis par est Declaratiua, par Subdita; ac non, vt in cæteris, maior: quippe cum eadem possit, mutata vice, Subdita fieri: & quam prius habuerit Subditam, nunc habere sui Declaratiuam. vt si verso ordine ita dicas, *Quod hinnibile est, equus est.* At non itidem vbi impares partes sunt, conuertere vices possis. Non enim quia verum est, *Omnem hominem animal esse*; idcirco si conuertas verum erit, *Omne animal hominem esse.* Neq; enim vt Proprium est equi, hinnibile, ita proprium est homini, animal esse; cum sint animalia alia innumera. Agnoscitur hinc de pluribus Declaratiua, licet conuerso ordine Rogamentum proponatur: primo, quod plura comprehendere potest Declaratiua quam Subdita: dehinc, quod nunquam vocabulo sed semper verbo terminatur. quo præcipue etiam in illis proprietatibus à pari Subiectiua discernitur. Id etiam pro similitudine tenendum est, quia vt sunt Propositiones Definitæ & Indefinitæ: ita etiam constat Particulas tam Subiectiuas quàm Declaratiuas partim definitas esse vt. *homo. animal*: partim Indefinitas, vt *non homo*, *non animal*. Non enim definiunt quid sit cum hoc non sit, sed tantum ostendunt aliud præter hoc esse. Nunc dicendum est quemadmodum quatuor illæ Propositiones inter se affectæ sint: quas non ab re est in quadrata formula spectare. Sunt igitur in superiore linea, vt infra scriptum est, vniuersalis Dedicatiua & Abdicatiua: vt, *Omnis voluptas bonum est, Nulla voluptas est bonum.* dicanturque hæ inter se Incongruæ. Item in inferiori linea sub vtraque particulares subnotentur: *Quædam voluptas bonum est, Quædam non est bonum*: dicanturq; hæ inter se Subpares. Deinde ducantur obliquæ lineæ angulares: altera pertinens ab vniuersali Dedicatiua ad particularem Abdicatiuam; altera à particulari Dedicatiua ad vniuersalem Abdicatiuam: quæ inter se, & Quantitate, & Qualitate contrariæ, Alterutræ nominentur; quod iam necesse est alterutram veram esse. quæ dicitur perfecta pugna & integra. At inter Subpares & Incongruas pugna diuidua est; quod Incongruæ numquam quidem fiant simul veræ, interdum tamen simul mentiuntur. Subpares autem, mutata vice numquam quidem simul mentiuntur, interdum tamen fiunt simul veræ. & ideo vtriusuis harum reuictio confirmat alteram. non tamen & vtriusuis confirmatio reuincit alteram. De Incongruis qui vtramuis posuit, vtique alteram tollit: non tamen, mutata

vice, qui vtramuis tollit, vtique alteram ponit. Enimuero de Alterutris qui vtramuis comprobat, nunquam alteram refutat: & qui alteram refutat, vtique alteram comprobat. Cæterum vniuersalis vtrauis particularem suam comprobata vtique confirmat, reuicta non vtique infirmat. Particularis autem, versa vice vniuersalem suam reuicta vtique infirmat, probata non vtique firmat. Hæc omnia ita esse vt dicimus ex ipsis Propositionibus facile ostendunt infra scripta.

Omnis voluptas bonum est | *Nulla voluptas bonum est.*



Quædam voluptas bonum est | *Quædam voluptas non est bonum.*

Certum est enim, quod concedat qui aliquid proposuerit. Destruitur autem vtrauis Vniuersalis trifariam: dum aut Particularis eius falsa ostenditur, aut vtrauis ex duabus cæteris vera, siue Incongrua siue Subiectiua. Instruitur autem vno modo, si Alterutra eius falsa ostenditur. Contra Particularis vno quidem modo destruetur, si Alterutra Vera ostenditur. Instruitur autem trifariam: si aut Vniuersalis eius vera est; aut vtrauis ex duabus cæteris falsa, siue Suppar eius siue Subiectiua. Eadem seruabimus etiam in æquipollentibus Propositionibus. Æquipollentes autem dicuntur, quæ alia enuntiatione tantundem possunt: & simul veræ fiunt, aut simul falsæ: altera ob alteram scilicet, sicut Indefinita & Particularis. Item omnis Propositio si assumat in principio negatiuam particulam, fit Alterutra eius Æquipollens. vt cum sit Vniuersalis Dedicatiua, *Omnis voluptas bonum*: si ei negatio præponatur, fiet, *Non omnis Voluptas bonum*, tantundem valens quantum valebat Alterutra eius, *Quædam voluptas non est bonum.* Hoc in cæteris tribus propositionibus intelligendum est. [Deinde de conuersione.] Conuertibiles

uertibiles propositiones dicuntur, vniuersalis Abdicatiua & Alterutra eius, id est particularis Dedicatiua: eo quod particulæ earum Subiectiua & Declaratiua possunt semper seruare inter se vices, permanente conditione veritatis aut falsitatis. Nam vt vera est hæc propositio, *Nullus prudens est impius*: ita, si conuertis partium vices, verum erit, *Nullus impius prudens*. Item vt falsum est, *Nullus homo est animal*: ita si conuertas falsa erit, *Nullum animal homo*. Pari ratione & particularis Dedicatiua conuertitur, *Quidam Grammaticus, homo est*; & *Quidam homo, Grammaticus est*. Quod duæ cæteræ propositiones semper facere non possunt, quamquam interdum conuertantur. nec tamen idcirco Conuertibiles dicuntur. nam quod alicubi fallit, pro certo repudiatur. Ergo vnaquæque propositio per omnes significationes reperienda est, an etiam conuersa congruat. Nec innumeræ sunt istę, sed quinque solæ. aut enim Proprietas declaratur alicuius, aut Genus, aut Differentia, aut Finis, aut Accidens: Nec præter hæc vnquam inueniri potest vlla propositio. vt si *Hominem* substituas: quidquid de eo dixeris, aut Proprium eius significaueris, vt *cachinnabile*; aut genus, vt *animal*; aut Differentiam, vt *rationale*: aut Definitionem, vt *animal rationale mortale*: aut Accidens, vt *orator*. Quippe omne Declaratiuum alicuius, aut potest eius vicissim fieri Subiectiuum, aut non potest. Sed si potest; aut significat quid sit, & est Definitio: aut non significat, & est Proprium. Sin autem non potest; aut id est quod in Definitione poni debeat, vt est Genus vel differentia: aut quod non debeat, vt est Accidens. Igitur per hæc agnoscitur particularis Abdicatiua non esse conuertibilis. Vniuersalis autem Dedicatiua & ipsa quidem non est conuertibilis, sed particulariter tamen potest conuerti, vt, cum sit, *Omnis homo animal*; non potest ita conuerti, vt sit *Omne animal homo*: sed Particulariter potest, *Quidam animal homo*. Verum hoc in simplici Conuersione, quæ in conclusionum illationibus Reflexio nominatur. Est enim & altera Propositionum conuersio, quæ non tantum ordinem, sed etiam ipsas particulas in contrarium perducit; vt quę Definita est, Indefinita fiat: & contra, quæ Indefinita est, Definita. Hanc conuersionem vicissim reliquæ duæ admittunt, vniuersalis Dedicatiua, & particularis Abdicatiua: vt. *Omnis homo, animal, Omne non animal, non homo*. item, *Quoddam animal non est rationale; Quoddam non rationale, animal*. Id ita

eſſe perpetuo vt dicimus, per illas quinque prædictas ſpecies explorabis. Coniugatio autem Propoſitionum, dicitur ipſa connexio earum per aliam communẽ Particulã qua inter ſe copulantur. ita enim poſſunt ad vnam Concluſionem conſentire. quæ Particula communis neceſſe eſt aut in vtraque propoſitione Subiecta ſit, aut in vtraque Declarans: aut in altera Subiecta, in altera Declarans. Tres igitur formulę fiunt. quarum prima dicatur, cum illa communis particula in altera Subiecta, in altera Declarans eſt. qui ordo non tantum enumeratione, ſed Concluſionum dignitate contentus eſt. Quippe vltima eſt formula tertia, quia nihil in ea niſi Particulare concluditur. Hac ſuperior eſt ſecunda, quæ habet Concluſiones vniuerſales, ſed tamen Abdicatiuas tantum. Et ideo ſic prima pollet, quia in omne genus Illationum cõcluditur. Dico autem Illationem vel illatiuum Rogamentũ, quod Acceptionibus colligitur & infertur. Porro Acceptio eſt propoſitio quæ conceditur à reſpondente. vt ſi quis ita proponat. *Eſtne omne honeſtum, bonum?* Propoſitio eſt. & ſi aſſentire ſe dicet; fit Acceptio, remota interrogatione: quæ & ipſa tamen communiter appellatur Propoſitio: *Omne honeſtũ, bonum eſt.* Huic iunge alteram Acceptionem ſimiliter propoſitam & conceſſam, *Omne bonum, vtile eſt.* Ex hac coniugatione, vt mox oſtendemus, primi modi fit Illatiuum; ſi directim, Vniuerſale, *Omne igitur honeſtum, vtile eſt*: ſi reflexim, Particulare; *Quoddam igitur vtile, eſt honeſtum*: quia particulariter tantũ in Reflexionibus cõuerti poteſt vniuerſalis Dedicatiua. Directim autem dico inferri, cum eadem Particula Subiecta eſt tam in cõiugatione quam in ipſa Illatione: itemque Declarans ſe eadem, cum eſt vtrobiq;. reflexim vero, cum hoc fit verſa vice. Cæterũ tota ratiocinatio iſta quæ Acceptionibus, & Illatione conſtat, & Collectio vel Concluſio nominatur, ſecundum Ariſtotelem commodiſſime poteſt ita definiri: *Oratio, in qua conceſſis aliquibus aliud quiddam præter illa quæ conceſſa ſunt, neceſſario euenit, ſed per illa ipſa conceſſa.* In qua definitione & Orationis ſpecies non alia quã Pronuntiabilis intelligenda eſt, quæ, vt ſupra diximus, ſola aut vera eſt aut falſa. Et, *conceſſis aliquibus*, pluraliter ideo dictum eſt, quia ex vna Acceptione non fit Collectio: licet Antipatro Stoico contra omniũ ſententiam videatur plena Concluſio eſſe, *Vides, viuis igitur*: cum ſit vllo modo plena, *Si vides, viuis: atqui vides, viuis igitur.* Item quia concludere

volumus

volumus nō quod concessum est nobis, sed quod negatum: iccirco in Definitione, *aliud quiddam præter illa quæ concessa sunt, necessario euenire.* Quapropter superuacanei sunt Moduli Stoicorū, non idem differenter peragentes: vt, *Dies est, aut nox: atqui dies est.* Item idem geminantes, *Si dies est, dies est: dies igitur est.* Frustra enim colligunt quod sine cōtrouersia vltro conceditur. Illud potius veri simile est, cum dico, *Si dies est, lucet: atqui dies est: igitur & lucet*: non male colligere præter quod accepi. Nam quod est in Conclusione *lucet*, fuerat & in Propositione. hoc tamen ita refutabimus, aliter dici in Conclusione *Igitur licet*, vt ostendatur nunc lucere: aliter in Propositione acceptū, in qua nō est dictū nunc lucere; sed tantū consequens esse vt si dies sit, vtique & luceat. Multum autem refert num affirmes aliquid esse, an tantum solere esse, cum aliud quiddam præcesserit. Ita illud quod in eadem Definitione * necessitates comprehensum est. factum est vt Inclusionis visa similitudine Inductionis distingueretur. Nam & in distinctione quædam conceduntur: vt puta, *Homo inferiorem molā mouet, equus inferiorem mouet: item bos & canis.* in istis Acceptionibus in Conclusione aliud quid infertur, *Ergo & omne animal inferiorem molam mouet* quod cum sit in Crocodilo falsum; potes, superioribus concessis, Illationem ipsam non recipere, quam tibi in Conclusione non licuisset recusare: quippe cuius illatio in ipsis acceptionibus continetur, & ideo in ea additum est, *necessario euenire.* Ne vltima quidem * Definitionis vacat, sed ostendit quod ipsa concesserit, euenire debere, Illationem cæterum ratam non fore. Ac de his quidem satis dictum. Nunc tradendum est quibus Modis & Coniugationibus fiant intra certum numerum Prędicatiui generis verę Conclusiones. quippe in prima Formula nouem soli Moduli, sex autem Coniugationes reperiuntur: in secunda quatuor Moduli, tres Coniugationes: in tertia sex Moduli, * Coniugationes. De quibus hic iam suo ordine demonstrabo: præfatus, neque ex Particularibus solis, neque Abdicatiuis solis ratam fieri Conclusionem, quia sæpe possunt & falsa conducere. Item ex Dedicatiuis si vtrauis iungatur, Dedicatiuam non esse, non Abdicatiuam fieri Illationem. tantum vel vna mixta cæteris præualet. Similis etiam Particularibus particularium vis est. Vtrauis enim mixta Vniuersalibus, particularem facit Illationem. Igitur in prima Formula Modus primus est, qui conducit ex

vniuerſalibus Dedicatiuis Dedicatiuum vniuerſale directim. vt, *Omne iuſtum, honeſtum, omne honeſtum, bonum: omne igitur iuſtum, bonum eſt*. at ſi reflexim inferas, *quoddam igitur bonum, iuſtum*. fit autem ex eadē coniugatione quintus Modus. nam ſic tantum reflecti poſſe vniuerſalem Dedicatiuā, ſupra docui. Secundus Modus eſt, qui cōducit ex vniuerſalibus Dedicatiua & Abdicatiua Abdicatiuum vniuerſale directum: vt, *Omne iuſtum, honeſtum: nullum honeſtum, turpe: nullum igitur iuſtum, turpe*. At ſi reflexim inferas, *nullum igitur turpe, iuſtum*, ſextum Modum effeceris. nam, vt dictum eſt, reflectitur in ſe vniuerſalis Abdicatiua. Tantum meminiſſe debemus, Subiectiuum ex Dedicatiua trahendum ad Illationem ex ſecundo Modo. atque ideo eam priorem ęſtimandam, licet ante Abdicatiua enuntietur. Similiter & in cæteris quæ prior eſt poteſtate, prior intellegatur. In ſexto autem modo trahitur Subiunctiuus ex Abdicatiua. hæc ſola differentia eorum. Item tertius Modus, qui conducit ex Dedicatiuis particulari & vniuerſali Dedicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iuſtum, honeſtum: omne honeſtum, vtile: quoddam igitur iuſtum, vtile*. Sed ſi reflexim inferas, *quoddam igitur vtile, iuſtum*; ſeptimum modum effeceris. nam, vt dictum eſt, reflectitur in ſe particularis Dedicatiua. Quartus Modus eſt, qui cōducit ex particulari Dedicatiua & vniuerſali Abdicatiua. Abdicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iuſtum, honeſtum eſt: nullum honeſtum, turpe: quoddam igitur iuſtum non eſt turpe*. Ex hoc modo contrariæ vices inueniuntur octauus & nonus. quippe ſeruata eius illatione: non vt illi priores reflexam Coniugationem ipſam tantum reflectunt Propoſitionibus æquipollentibus, mutatoque ordine, vt prior fiat Abdicatiua: atque ideo conducere dicitur ambo per Coniugationis conuerſionem. Nam & ſi Abdicatiuam vniuerſalem quarti modi conuertas, & ſubiicias ei vniuerſalem Dedicatiuam; quæ conuerterat, particularis eius Dedicatiua fiet. Octauus Modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus Abdicatiua & Dedicatiua particulare Abdicatiuum reflexim: velut, *Nullum turpe, honeſtum: omne honeſtum, iuſtum: quoddam igitur iuſtum non eſt turpe*. Nonus quoq; Modus per ſimilem Conuerſionem ex vniuerſali Abdicatiua & particulari Dedicatiua Abdicatiuum particulare conducit reflexim: *Nullum turpe honeſtum: quoddam honeſtum, iuſtum: quoddam igitur iuſtum non eſt turpe*. Cur autem ſolus quartus Modus duos

duos genuerit, cęteri singulos, illa ratio est; quia primi Modi si vtramque Propositionem conuertamus, fiet Coniugatio irrita duarum Particularium: sin alteram tantum, fiet aut secunda Formula aut tertia. Ita secundi Modi si vtramq; conuertas, fiet Coniugatio noni, quam iam ostendimus ex quarto gigni, quia vniuersalis Dedicatiua secundi modi non nisi particulariter conuerti potest: sin alteram tantum, fiet secunda Formula aut quarta. Ex hisce igitur in prima Formula modis nouem, primi quatuor Indemonstrabiles nominantur: non quod demonstrari nequeant, vt vniuersis maris est quod non demonstrabile nō sit, & vt circuli quadratura: sed quod tam simplices tamq; manifesti sunt, vt demōstratione non egeant; adeo vt ipsi cæteros gignant, fidemque illis ex se impertiant. Nunc Formulæ modos trademus secundæ. Primus Modus in secunda Formula est, qui cōducit ex vniuersalibus Dedicatiua & Abdicatiua Abdicatiuum vniuersale directim: velut, *Omne iustum, honestum: nullum turpe, honestū: nullum igitur iustum, turpe.* Hæc redigitur in secundum Indemonstrabilem, conuersa eius secunda Propositione. Secundus Modus est, qui conducit ex vniuersalibus Abdicatiua & Dedicatiua Abdicatiuum vniuersale directim: velut, *Nullum turpe, honestum: omne iustum, honestum: nullum igitur turpe, iustum.* Hic Coniugatione nō differt à priore, nisi quod Subiectiuam particulam Abdicatiua trahit ad Illationem: quoniam ita variatus est Enuntiationis ordo, quod in prima Formula fieri nō potest. Tertius Modus est, qui conducit ex particulari Dedicatiua & vniuersali Abdicatiua Abdicatiuū particulare directim: vel vt, *Quoddam iustum, honestum: nullum turpe honestum: quoddam igitur iustum non est turpe.* Huius si conuertamus vniuersalem Abdicatiuam, fit Indemonstrabilis quartus, ex quo hic nascitur. Quartus Modus est, qui conducit ex particulari Abdicatiua & vniuersali Dedicatiua Abdicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iustum non est turpe: omne malum turpe: quoddam iustum non est malum.* hic solus Modus tantū per Impossibile approbatur. de qua Propositione dicemus, expositis modis formulæ. In tertia Formula primus Modus est, qui conducit ex Dedicatiuis vniuersalibus Dedicatiuum particulare tam directim quam reflexim: vt. *Omne iustū, honestū: omne iustū, bonū: quoddam igitur honestū, bonū.* vel sic, *quoddā igitur bonū, honestū.* Quippe nō interest quā ex vtraq; Propositione facias particulam Sub-

enim nō corporis, nec pecuniæ, collectas dominatione multorum, æstimandas putat, cum vecordia impotentiaque, sed cum decreto communi virtutibus omnibus ornati viri incolæ & omnes fundati legibus obsequuntur. Cęteras vero, quę non ad hunc modum forent constitutæ, non arbitrabatur sanas ciuitates, sed tettas & morbis tumentes Respublicas. Eas demum fundatas ratione dicebat esse, quæ ordinatæ ad instar animatum forent: vt pars optima, quæ sapientia prudentiaque præcellit, imperitet multitudini: &, vt illa totius habet curam corporis, ita prudentiæ delectus tueatur vniuersæ commoda ciuitatis. Fortitudo etiam, pars virtutis secunda, vt vi sua adpetentiam castigat, & reprimit; ita in ciuitate vigilet, excubitorum loco quidem militet iuuentus pro vtilitate cunctorū. Sed inquietos & indomitos ac proptetea pessimos ciues refrenet, contineat ac si necesse sit, frangat potioris consilii disciplina. Illam vero desideriorum tertiam partem plebi & agricolis parem ducit, quam existimat moderatis vtilitatibus sustinendam. Atenim rempublicam negat posse consistere, nisi is qui imperitet habeat sapientiæ studium: aut is ad imperandum deligatur, quem esse inter omnes sapientissimum constet. Moribus etiam huiuscemodi cunctos ciues imbuendos esse dicit, vt iis in quorū tutelam atque fidem respublica illa credatur, auri atque argenti habendi cupido nulla sit. Nec specie communi priuatas opes adpetant, nec huiuscemodi hospitia succedant, vt cęteris ianua non reclusa, cibos victumque ita sibi curent; vt acceptam mercedem ab his quos protegunt, communibus epulis insumant. Matrimonia quoque non priuatim maritanda esse, sed fieri communia, despondentibus ipsis eiusmodi nuptias publicæ ciuitatis sapientibus & magistratibus & forte quadam ei negotio præditis; idque præcipue curantibus, ne dispares sui vel inter se dissimiles copulentur. His adnectitur vtilis necessariaq; confusio, vt permixta nutrimenta puerorum ignotorum adhuc, agnitionis parentibus afferat difficultatem: vt dum suos liberos nesciunt, omnes quos viderint eius ætatis suos credant; & velati communium liberorum omnes omnium sint parentes. Hæc ipsorum connubiorum quæritur tempestiua coniunctio, cuius futuram stabilem fidem credit, si cum harmonia Musicæ dierum consonent numeri: & qui de talibus nuptiis erunt orti, studiis congruentibus imbuentur, & optimis disciplinis communi præcepto-

ceptorum magisterio docebuntur, non virile secus modo, verum etiam feminatum. quas vult Plato omnibus artibus quæ proprie virorum putantur coniungendas esse, bellicis etiam. quippe vtrisque cum natura vna sit, eandem esse virtutem. Eiusmodi ciuitatem nullis extrinsecus latis legibus indigere. regia quippe prudentia & eiusmodi institutis ac moribus quibus dictum est fundata, cæteras leges non requirat. Et hanc quidem, vt figmentum aliquod veritatis, exempli causa per se compositam vult esse Rempublicam. Est & alia optima quidem, & satis iusta & ipsa quidem specie & dicis causa ciuitas fabricata, non vt superior sine euidentia; sed iam cum aliqua substantia. In hac non suo nomine, de statu & de commodis ciuitatis requirens originis eius principia & fundamenta disponit: sed eo tendit, quemadmodum, ciuilis gubernator eiusmodi locum, conuentusque multitudinum nactus, iuxta naturam præsentium rerum & conuenatum, debeat, facere ciuitatem plenam bonarum legum & morum bonorum. In hac equidem easdem puerorum nutricationes, easdem vult esse artium disciplinas. Sed in connubiis & partubus & patrimoniis, ac domibus desciscit à prioris obseruatione Reipublicæ, matrimonia priuata & singulatia faciens, procreationemque ipsorum. Et si in contrahendo matrimonio consulere ex voluntate sua debeant, vniuersæ tamen ciuitatis principibus, vt communis commodi causam decernit spectandam esse. Quare & dites inferiores nuptias non recusent, & locupletum consortium inopes consequantur: & si vires opum [non] congruunt, ingenia tamen diuersa miscenda esse: vt iracundo tranquilla iungatur, & sedato homini incitatior mulier applicetur. vt talibus obseruationum remediis & prouentibus soboles natura discrepante confecta, morum prouentu meliore coalescat: & ita compositarum domorum opibus ciuitas augeatur. Puerperia quoque ipsa morum dissimili seminio concepta, cum vtriusque instar similitudinis traxerint; neque illis vigorem in rebus gerendis, neque tamen in spectandis consilium defuturum. Instituendos vero eos esse, vtcunque parentes censuerint. Domos vero & possessiones habeant priuatas, vt queunt singuli, quæ quidem nec in immensum augeri per auaritiam, nec prodigi per Luxuriam, aut deseri per negligentiam finit. Legesque ciuitati huic promulgari iubet, & legum moderatorem, cum aliquid tale concipiet,

ad contemplandas virtutes hortatur. Imperitandi autem modum eum esse vtilem censet, qui ex tribus fuerit temperatus. Nec enim vel optimatium, vel etiam popularis imperii solos & meros status vtiles arbitratur; nec impunitas rectorum culpas relinquit: sed magis censet his debere constare natiouem, qui sint potiores potestate. Et alii publicarum rerum status definiti ab eo putantur nitentes ad bonos mores; & super ea republica quam vult emendatione constare, rectori mandat, vt prius residuas [leges] compleat, aut vitiosas leges correctas velit, deinde mores perniciosos, & disciplinas corrumpentes commoda ciuitatis ad meliora conuertit. à quibus si consilio & suadela deprauata multitudo deflecti non poterit, abducenda est tamen ab incepto vi & ingratis. In actuosa vero ciuitate describi, quemadmodum simul omnis hominum multitudo bonitate & iustitia conducta habeatur. Hi tales complectentur proximos, honores custodient, intemperantiam arcebunt, iniuriam refrenabunt: prudentiæ ornamentisque cæteris vitæ honores maximos deferentes. Nec temere multitudo conuolet ad eiusmodi rerum publicarum status, nisi qui optimis legibus & egregiis institutis fuerint educati, moderati erga cæteros, inter se congruentes. Quatuor denique culpabilium ciuium genera esse ait: vnum eorum qui sunt honore præcipui: alterum paucorum, penes quos rerum est potestas: tertium omnium: vltimum dominationis tyrannicæ. Et primum quidem confunditur, cum prudentiores viri per magistratus seditiosos ciuitate pelluntur, deferturque potestas ad illos qui sunt manu tantummodo strenui: necii qui blandiore cõsilio agere res possint, adipiscuntur imperii facultatem, sed qui turbidi violentiq; sunt. Paucorũ vero status obtinetur, cum inopes criminosi multi simul paucorum diuitum impotẽtiæ subiacentes, dederint se atq; permiserint: omnemq; regendi potestatem non mores boni, sed opulentia fuerit consecuta. Popularis autem factio roboratur, cum inops multitudo viribus obtinuerit aduersus diuitum facultates, Lexque eius sub populi fuerit promulgata iudicio, vt ex æquo liceat omnibus honores capescere. Adhæc tyrannidis illius singulare caput tunc oritur, cum is qui leges contumacia sua ruperit, simili legum coniuratione adoptatum inperium inuaserit: constituens deinceps vt omnis ciuium multitudo desideriis eius & cupiditatibus parens obsequiũ suum tali fine etiam moderetur.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI de HABITVDINE DOCTRINArum Platonis

LIB. III.

ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, SIVE DE SYLLOGISMO CATEGORICO.

STVDIVM Sapientiæ, quod Philoſophiam vocamus, pleriſque videtur tres ſpecies habere: Naturalem, Moralem; & de qua nunc dicere propoſui, Rationalem, qua continetur ars diſſerendi. Sed cum diſſeramus de Oratione, cuius variæ ſpecies ſunt, vt Imperandi, vel Narrandi, Mandandi, Succenſendi, Optandi, Fouendi, Iraſcendi, Odiendi, Inuidendi, Fauendi, Miſerandi, Admirandi, Contemnendi, Obiurgandi, Pœnitendi, Deplorandi; tum Voluptatem afferendi, tum Metum incutiendi; in quibus oratoris excellentis eſt, lata anguſte, anguſta late, vulgata decenter, noua vſitata noue proferre, extenuare magna, maxima è minimis poſſe efficere, aliaque id genus plurima: eſt vna inter has ad propoſitum potiſſima, quæ Pronuntiabilis appellatur, abſolutam ſententiam comprehendens, ſola ex omnibus veritati aut falſitati obnoxia. quam vocat Sergius Effatum, Varro Proloquium, Cicero Enuntiatũ; Græci Protaſin, tum Axioma. Ego verbum è verbo, tum Protentionem, tum Rogamentum. familiarius tamen dicetur Propoſitio. Propoſitionum igitur, perinde vt ipſa tum Concluſionum, duæ ſpecies ſunt, altera Prædicatiua, quę etiam ſimplex eſt; vt ſi dicamus, *Qui regnat, beatus eſt:* altera Subſtitutiua vel Conditionalis, quę etiam compoſita eſt: *vt, Aiax qui regnat, ſi ſapit, beatus eſt.* Subſtituis enim Conditionem, qua, niſi ſapiens eſt, non ſit beatus. Nos nunc de Prædicatiua dicemus, quæ natura prior eſt, ac velut elementum Subſtitutiuæ. Sunt & aliæ differentiæ, Quantitatis & Qualitatis. Quantitatis quidem,

idcirco in his Propriis par est Declaratiua, par Subdita; ac non, vt in cæteris, maior: quippe cum eadem possit, mutata vice, Subdita fieri: & quam prius habuerit Subditam, nunc habere sui Declaratiuam. vt si verso ordine ita dicas, *Quod hinnibile est, equus est.* At non itidem vbi impares partes sunt, conuertere vices possis. Non enim quia verum est, *Omnem hominem animal esse*; idcirco si conuertas verum erit, *Omne animal hominem esse.* Neq; enim vt Proprium est equi, hinnibile, ita proprium est homini, animal esse; cum sint animalia alia innumera. Agnoscitur hinc de pluribus Declaratiua, licet conuerso ordine Rogamentum proponatur: primo, quod plura comprehendere potest Declaratiua quam Subdita: dehinc, quod nunquam vocabulo sed semper verbo terminatur. quo præcipue etiam in illis proprietatibus à pari Subiectiua discernitur. Id etiam pro similitudine tenendum est, quia vt sunt Propositiones Definitæ & Indefinitæ: ita etiam constat Particulas tam Subiectiuas quàm Declaratiuas partim definitas esse vt. *homo. animal*: partim Indefinitas, vt *non homo, non animal.* Non enim definiunt quid sit cum hoc non sit, sed tantum ostendunt aliud præter hoc esse. Nunc dicendum est quemadmodum quatuor illæ Propositiones inter se affectæ sint: quas non ab re est in quadrata formula spectare. Sunt igitur in superiore linea, vt infra scriptum est, vniuersalis Dedicatiua & Abdicatiua: vt, *Omnis voluptas bonum est, Nulla voluptas est bonum.* dicanturque hæ inter se Incongruæ. Item in inferiori linea sub vtraque particulares subnotentur: *Quædam voluptas bonum est, Quædam non est bonum*: dicanturq; hæ inter se Subpares. Deinde ducantur obliquæ lineæ angulares: altera pertinens ab vniuersali Dedicatiua ad particularem Abdicatiuam; altera à particulari Dedicatiua ad vniuersalem Abdicatiuam: quæ inter se, & Quantitate, & Qualitate contrariæ, Alterutræ nominentur; quod iam necesse est alterutram veram esse. quæ dicitur perfecta pugna & integra. At inter Subpares & Incongruas pugna diuidua est; quod Incongruæ numquam quidem fiant simul veræ, interdum tamen simul mentiuntur: Subpares autem, mutata vice numquam quidem simul mentiuntur, interdum tamen fiunt simul veræ. & ideo vtriusuis harum reuictio confirmat alteram. non tamen & vtriusuis confirmatio reuincit alteram. De Incongruis qui vtramuis posuit, vtique alteram tollit: non tamen, mutata

vice, qui vtramuis tollit, vtique alteram ponit. Enimuero de Alterutris qui vtramuis comprobat, nunquam alteram refutat: & qui alteram refutat, vtique alteram comprobat. Cæterum vniuersalis vtrauis particularem suam comprobata vtique confirmat, reuicta non vtique infirmat. Particularis autem, versa vice vniuersalem suam reuicta vtique infirmat; probata non vtique firmat. Hæc omnia ita esse vt dicimus ex ipsis Propositionibus facile ostendunt infra scripta.

Omnis voluptas bonum est — *Nulla voluptas bonum est.*



Quædam voluptas bonum est — *Quædam voluptas non est bonum.*

Certum est enim, quod concedat qui aliquid proposuerit. Destruitur autem vtrauis Vniuersalis trifariam: dum aut Particularis eius falsa ostenditur, aut vtrauis ex duabus cæteris vera, siue Incongrua siue Subiectiua. Instruitur autem vno modo, si Alterutra eius falsa ostenditur. Contra Particularis vno quidem modo destruetur, si Alterutra Vera ostenditur. Instruitur autem trifariam: si aut Vniuersalis eius vera est; aut vtrauis ex duabus cæteris falsa, siue Suppar eius siue Subiectiua. Eadem seruabimus etiam in æquipollentibus Propositionibus. Æquipollentes autem dicuntur, quæ alia enuntiatione tantundem possunt: & simul veræ fiunt, aut simul falsæ: altera ob alteram scilicet, sicut Indefinita & Particularis. Item omnis Propositio si assumat in principio negatiuam particulam, fit Alterutra eius Æquipollens. vt cum sit Vniuersalis Dedicatiua, *Omnis voluptas bonum*: si ei negatio præponatur, fiet, *Non omnis Voluptas bonum*, tantundem valens quantum valebat Alterutra eius, *Quædam voluptas non est bonum*. Hoc in cæteris tribus propositionibus intelligendum est. [Deinde de conuersione.] Conuertibiles

uertibiles propositiones dicuntur, vniuersalis Abdicatiua & Alterutra eius, id est particularis Dedicatiua: eo quod particulæ earum Subiectiua & Declaratiua possunt semper seruare inter se vices, permanente conditione veritatis aut falsitatis. Nam vt vera est hæc propositio, *Nullus prudens est impius:* ita, si conuertis partium vices, verum erit, *Nullus impius prudens.* Item vt falsum est, *Nullus homo est animal:* ita si conuertas falsa erit, *Nullum animal homo.* Pari ratione & particularis Dedicatiua conuertitur, *Quidam Grammaticus, homo est,* & *Quidam homo, Grammaticus est.* Quod duæ ceteræ propositiones semper facere non possunt, quamquam interdum conuertantur. nec tamen idcirco Conuertibiles dicuntur. nam quod alicubi fallit, pro certo repudiatur. Ergo vnaquæque propositio per omnes significationes reperienda est, an etiam conuersa congruat. Nec innumeræ sunt istę, sed quinque solæ. aut enim Proprietas declaratur alicuius, aut Genus, aut Differentia, aut Finis, aut Accidens: Nec præter hæc vnquam inueniri potest vlla propositio. vt si *Hominem* substituas: quidquid de eo dixeris, aut Proprium eius significaueris, vt *cachinnabile*; aut genus, vt *animal*; aut Differentiam, vt *rationale:* aut Definitionem, vt *animal rationale mortale:* aut Accidens, vt *orator.* Quippe omne Declaratiuum alicuius, aut potest eius vicissim fieri Subiectiuum, aut non potest. Sed si potest; aut significat quid sit, & est Definitio: aut non significat, & est Proprium. Sin autem non potest; aut id est quod in Definitione poni debeat, vt est Genus vel differentia: aut quod non debeat, vt est Accidens. Igitur per hæc agnoscitur particularis Abdicatiua non esse conuertibilis. Vniuersalis autem Dedicatiua & ipsa quidem non est conuertibilis, sed particulariter tamen potest conuerti, vt, cum sit, *Omnis homo animal*; non potest ita conuerti, vt sit *Omne animal homo*: sed Particulariter potest, *Quidam animal homo.* Verum hoc in simplici Conuersione, quæ in conclusionum illationibus Reflexio nominatur. Est enim & altera Propositionum conuersio, quæ non tantum ordinem, sed etiam ipsas particulas in contrarium perducit; vt quę Definita est, Indefinita fiat: & contra, quæ Indefinita est, Definita. Hanc conuersionem vicissim reliquæ duæ admittunt, vniuersalis Dedicatiua, & particularis Abdicatiua: vt. *Omnis homo, animal, Omne non animal, non homo.* item, *Quoddam animal non est rationale; Quoddam non rationale, animal.* Id ita

esse perpetuo vt dicimus, per illas quinque prædictas species explorabis. Coniugatio autem Propositionum, dicitur ipsa connexio earum per aliam communẽ Particulã qua inter se copulantur. ita enim possunt ad vnam Conclusionem consentire. quæ Particula communis necesse est aut in vtraque propositione Subiecta sit, aut in vtraque Declarans: aut in altera Subiecta, in altera Declarans. Tres igitur formulę fiunt. quarum prima dicatur, cum illa communis particula in altera Subiecta, in altera Declarans est. qui ordo non tantum enumeratione, sed Conclusionum dignitate contentus est. Quippe vltima est formula tertia, quia nihil in ea nisi Particulare concluditur. Hac superior est secunda, quæ habet Conclusiones vniuersales, sed tamen Abdicatiuas tantum. Et ideo sic prima pollet, quia in omne genus Illationum cõcluditur. Dico autem Illationem vel illatiuum Rogamentũ, quod Acceptionibus colligitur & infertur. Porro Acceptio est propositio quæ conceditur à respondente. vt si quis ita proponat. *Estne omne honestum, bonum?* Propositio est. & si assentire se dicet; fit Acceptio, remota interrogatione: quæ & ipsa tamen communiter appellatur Propositio: *Omne honestũ, bonum est.* Huic iunge alteram Acceptionem similiter propositam & concessam, *Omne bonum, vtile est.* Ex hac coniugatione, vt mox ostendemus, primi modi fit Illatiuum; si directim, Vniuersale, *Omne igitur honestum, vtile est*: si reflexim, Particulare; *Quoddam igitur vtile, est honestum*: quia particulariter tantũ in Reflexionibus cõuerti potest vniuersalis Dedicatiua. Directim autem dico inferri, cum eadem Particula Subiecta est tam in cõiugatione quam in ipsa Illatione: itemque Declarans se eadem, cum est vtrobiq;. reflexim vero, cum hoc fit versa vice. Cæterũ tota ratiocinatio ista quæ Acceptionibus, & Illatione constat, & Collectio vel Conclusio nominatur, secundum Aristotelem commodissime potest ita definiri: *Oratio, in qua concessis aliquibus aliud quiddam præter illa quæ concessa sunt, necessario euenit, sed per illa ipsa concessa.* In qua definitione & Orationis species non alia quã Pronuntiabilis intelligenda est, quæ, vt supra diximus, sola aut vera est aut falsa. Et, *concessis aliquibus*, pluraliter ideo dictum est, quia ex vna Acceptione non fit Collectio: licet Antipatro Stoico contra omniũ sententiam videatur plena Conclusio esse, *Vides, viuis igitur*: cum sit vllo modo plena, *Si vides, viuis: atqui vides, viuis igitur.* Item quia concludere volumus

volumus nō quod concessum est nobis, sed quod negatum: iccirco in Definitione, *aliud quiddam præter illa quæ concessa sunt, necessario euenire.* Quapropter superuacanei sunt Moduli Stoicorū, non idem differenter peragentes: vt, *Dies est, aut nox: atqui dies est.* Item idem geminantes, *Si dies est, dies est: dies igitur est.* Frustra enim colligunt quod sine cōtrouersia vltro conceditur. Illud potius veri simile est, cum dico, *Si dies est, lucet: atqui dies est: igitur & lucet*: non male colligere præter quod accepi. Nam quod est in Conclusione *lucet*, fuerat & in Propositione. hoc tamen ita refutabimus, aliter dici in Conclusione *Igitur licet*, vt ostendatur nunc lucere: aliter in Propositione acceptū, in qua nō est dictū nunc lucere; sed tantū consequens esse vt si dies sit, vtique & luceat. Multum autem refert num affirmes aliquid esse, an tantum solere esse, cum aliud quiddam præcesserit. Ita illud quod in eadem Definitione* necessitates comprehensum est, factum est vt Inclusionis visa similitudine Inductionis distingueretur. Nam & in distinctione quædam conceduntur: vt puta, *Homo inferiorem molā mouet, equus inferiorem mouet: item bos & canis.* in istis Acceptionibus in Conclusione aliud quid infertur, *Ergo & omne animal inferiorem molam mouet* quod cum sit in Crocodilo falsum; potes, superioribus concessis, Illationem ipsam non recipere, quam tibi in Conclusione non licuisset recusare: quippe cuius illatio in ipsis acceptionibus continetur, & ideo in ea additum est, *necessario euenire.* Ne vltima quidem* Definitionis vacat, sed ostendit quod ipsa concesserit, euenire debere, Illationem cæterum ratam non fore. Ac de his quidem satis dictum. Nunc tradendum est quibus Modis & Coniugationibus fiant intra certum numerum Prędicatiui generis verę Conclusiones. quippe in prima Formula nouem soli Moduli, sex autem Coniugationes reperiuntur: in secunda quatuor Moduli, tres Coniugationes: in tertia sex Moduli, * Coniugationes. De quibus hic iam suo ordine demonstrabo: præfatus, neque ex Particularibus solis, neque Abdicatiuis solis ratam fieri Conclusionem, quia sæpe possunt & falsa conducere. Item ex Dedicatiuis si vtrauis iungatur, Dedicatiuam non esse, non Abdicatiuam fieri Illationem. tantum vel vna mixta cæteris præualet. Similis etiam Particularibus particularium vis est. Vtrauis enim mixta Vniuersalibus, particularem facit Illationem. Igitur in prima Formula Modus primus est, qui conducit ex

vniuersalibus Dedicatiuis Dedicatiuum vniuersale directim. vt, *Omne iustum, honestum, omne honestum, bonum: omne igitur iustum, bonum est.* at si reflexim inferas, *quoddam igitur bonum, iustum.* fit autem ex eadē coniugatione quintus Modus. nam sic tantum reflecti posse vniuersalem Dedicatiuā, supra docui. Secundus Modus est, qui cōducit ex vniuersalibus Dedicatiua & Abdicatiua Abdicatiuum vniuersale directum: vt, *Omne iustum, honestum: nullum honestum, turpe: nullum igitur iustum, turpe.* At si reflexim inferas, *nullum igitur turpe, iustum,* sextum Modum effeceris. nam, vt dictum est, reflectitur in se vniuersalis Abdicatiua. Tantum meminisse debemus, Subiectiuum ex Dedicatiua trahendum ad Illationem ex secundo Modo. atque ideo eam priorem ęstimandam, licet ante Abdicatiua enuntietur. Similiter & in cæteris quæ prior est potestate, prior intellegatur. In sexto autem modo trahitur Subiunctiuus ex Abdicatiua. hæc sola differentia eorum. Item tertius Modus, qui conducit ex Dedicatiuis particulari & vniuersali Dedicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iustum, honestum: omne honestum, vtile: quoddam igitur iustum, vtile.* Sed si reflexim inferas, *quoddam igitur vtile, iustum,* septimum modum effeceris. nam, vt dictum est, reflectitur in se particularis Dedicatiua. Quartus Modus est, qui cōducit ex particulari Dedicatiua & vniuersali Abdicatiua. Abdicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iustum, honestum est: nullum honestum, turpe: quoddam igitur iustum non est turpe.* Ex hoc modo contrariæ vices inueniuntur octauus & nonus. quippe seruata eius illatione: non vt illi priores reflexam Coniugationem ipsam tantum reflectunt Propositionibus æquipollentibus, mutatoque ordine, vt prior fiat Abdicatiua. atque ideo conducere dicitur ambo per Coniugationis conuersionem. Nam & si Abdicatiuam vniuersalem quarti modi conuertas, & subiicias ei vniuersalem Dedicatiuam; quæ conuerterat, particularis eius Dedicatiua fiet. Octauus Modus est, qui conducit ex vniuersalibus Abdicatiua & Dedicatiua particulare Abdicatiuum reflexim: velut, *Nullum turpe, honestum: omne honestum, iustum: quoddam igitur iustum non est turpe.* Nonus quoq; Modus per similem Conuersionem ex vniuersali Abdicatiua & particulari Dedicatiua Abdicatiuum particulare conducit reflexim: *Nullum turpe honestum: quoddam honestum, iustum: quoddam igitur iustum non est turpe.* Cur autem solus quartus Modus

duos

duos genuerit, cęteri ſingulos, illa ratio eſt; quia primi Modi ſi vtramque Propoſitionem conuertamus, fiet Coniugatio irrita duarum Particularium: ſin alteram tantum, fiet aut ſecunda Formula aut tertia. Ita ſecundi Modi ſi vtramq; conuertas, fiet Coniugatio noni, quam iam oſtendimus ex quarto gigni, quia vniuerſalis Dedicatiua ſecundi modi non niſi particulariter conuerti poteſt: ſin alteram tantum; fiet ſecunda Formula aut quarta. Ex hiſce igitur in prima Formula modis nouem, primi quatuor Indemonſtrabiles nominantur: non quod demonſtrari nequeant, vt vniuerſis maris eſt quod non demonſtrabile nō ſit, & vt circuli quadratura: ſed quod tam ſimplices tamq; manifeſti ſunt, vt demōſtratione non egeant; adeo vt ipſi cæteros gignant, fidemque illis ex ſe impertiant. Nunc Formulæ modos trademus ſecundæ. Primus Modus in ſecunda Formula eſt, qui cōducit ex vniuerſalibus Dedicatiua & Abdicatiua Abdicatiuum vniuerſale directim: velut, *Omne iuſtum, honeſtum: nullum turpe, honeſtū: nullum igitur iuſtum, turpe.* Hæc redigitur in ſecundum Indemonſtrabilem, conuerſa eius ſecunda Propoſitione. Secundus Modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus Abdicatiua & Dedicatiua Abdicatiuum vniuerſale directim: velut, *Nullum turpe, honeſtum: omne iuſtum, honeſtum: nullum igitur turpe, iuſtum.* Hic Coniugatione nō differt à priore, niſi quod Subiectiuam particulam Abdicatiua trahit ad Illationem: quoniam ita variatus eſt Enuntiationis ordo, quod in prima Formula fieri nō poteſt. Tertius Modus eſt, qui conducit ex particulari Dedicatiua & vniuerſali Abdicatiua Abdicatiuū particulare directim: vel vt, *Quoddam iuſtum, honeſtum: nullum turpe honeſtum: quoddam igitur iuſtum non eſt turpe.* Huius ſi conuertamus vniuerſalem Abdicatiuam, fit Indemonſtrabilis quartus, ex quo hic naſcitur. Quartus Modus eſt, qui conducit ex particulari Abdicatiua & vniuerſali Dedicatiua Abdicatiuum particulare directim: vt, *Quoddam iuſtum non eſt turpe: omne malum turpe: quoddam iuſtum non eſt malum.* hic ſolus Modus tantū per Impoſſibile approbatur. de qua Propoſitione d cemus, expoſitis modis formulæ. In tertia Formula primus Modus eſt, qui conducit ex Dedicatiuis vniuerſalibus Dedicatiuum particulare tam directim quam reflexim: vt, *Omne iuſtū, honeſtū: omne iuſtū, bonū: quoddam igitur honeſtū, bonū.* vel ſic, *quoddā igitur bonū, honeſtū.* Quippe nō intereſt quā ex vtraq; Propoſitione facias particulā Sub-

iectiuam: quoniam non interest vtram prius enunties. Ideo non recte arbitratus est Theophrastus, propter hoc non vnũ Modum hunc sed duos esse. Secundus Modus est qui cõducit ex Dedicatiuis particulari & vniuersali Dedicatiuũ particulare directim: vt, *Quoddam iustum, honestum: omne iustũ, bonum. quoddam igitur honestum, bonum.* Tertius Modus est, qui conducit: ex Dedicatiuis vniuersali & particulari Dedicatiuũ particulare directim: vt, *Omne iustum, honestũ: quoddã iustum, bonum: quoddã igitur bonum, honestũ.* Quartus Modus est, qui conducit ex vniuersalib. Dedicatiua & Abdicatiua Abdicatiuum particulare directim. vt, *Omne iustum, honestũ: nullũ iustum, malum: quoddam igitur honestum non est malum.* Quintus Modus est, qui conducit ex Dedicatiua particulari & Abdicatiua vniuersali Abdicatiuum particulare directim. vt, *Quoddam iustum, honestum: nullum iustum, malũ: quoddam igitur honestum non est malum.* Sextus Modus est, qui conducit ex Dedicatiua vniuersali & Abdicatiua particulari Abdicatiuum particulare directim. vt, *Omne iustũ, honestum: quoddam iustum non est malum: quoddam honestũ non est malum.* Ex his sex Modis primi tres redigũtur ad tertium Indemonstrabilem, conuersa priore Propositione primi & secundi. tertius enim secundo eandem Coniugationem habet: hoc vno differens, quod ex vniuersali trahit particulã Subiectiuam. propter quod non tantum Propositionis, verum etiam Illationis conuersione redigitur in tertium. Item quartus & quintus nascuntur ex Indemonstrabili quarto, conuersis prioribus Propositionibus eorum. Sextus autem Modus nec vtraque nec altera redigi conuersa ad Indemonstrabilem aliquem potest, sed per Impossibile tantum approbatur: sicuti quartus in secunda Formula, & ideo vterque nouissimi numerantur. Cæterorum autem in omnibus Formulis ordinatio facta est pro differentia Coniugationum & Illationum. Nã quia prius sit dicere quam negare, potentiusque est Vniuersale quam Particulare: priores sunt vniuersales particularibus, & in vtrisque Dedicatio & Illatio similes sunt. His præponitur modus qui celerius ad Indemonstrabilẽ redigitur. Iisdem est vna Conuersio, neque vna probatio est certos eos ad eludendum Modos esse. Est altera Probatio communis omnium, etiam Indemonstrabilium, quę dicitur Per impossibile, appellaturque ab Stoicis prima Constitutio vel primum Expositum. quod sic definiunt: *Si ex duobus tertium quid colligitur,*

ligitur, alterum eorum cum contrario Illationes colligit, contrarium relinquit. Veteres aurem sic definierunt: *Omnes Conclusiones si sublata sit Illatio assumta, alterutra Propositione tolli reliquam* quæ res inuenta est aduersus eos, qui concessis Acceptionibus, id quod ex illis colligitur, impudenter recusant: & per hoc cōpelluntur ad Impossibilia; dum ex eo quod negant, contrarium aliquid inuenitur ei quod antecesserat. Porro Contraria simul esse vera, Impossibile est. Ergo per Impossibile compelluntur ad Conclusionem. Nec frustra constituerunt Dialectici eum verum modum esse, cuius aduersum Illationis cum altera Acceptione tollit rel quam. At Stoici quidem tantum Negatiua parricula præposita putant Illationem recusari, vel ex Propositionibus alteram tolli; vtpote, *Omnis, non omnis: quidam, non quidam.* Fiunt igitur aduersus vnamquamque Conclusionem contrariæ, quæ opponatur, octo, quoniam vtraq; acceprio bifaria tollitur: fiuntque Conclusiones bis quaternæ, modo Negatiua particula præposita Illationi, modo Alterutra Illationis accepta. Exemplo sit primus Indemonstrabilis *Omne iustum, honestum: omne honestū, bonum: omne igitur iustum, bonum.* Qui hanc Illationem concessis Propositionibus negat, necesse est dicat, *quoddam iustum non est bonum.* Huic si proponas priorem ex duobus concessis, *Omne iustū, honestum*, fit Illatio secundum sextum Modum in tertia Formula, *quoddā igitur honestū non est bonum.* quod repugnat secundæ Propositioni, quæ cōcesserat, *Omne honestum, bonum.* Hæc omnia opposita Conclusio est, si iisdem manentibus æquipollentem eius inferat bis. *Non igitur omne honestum bonū.* Similiter & alteræ fiant duæ Conclusiones, sicut nunc proposuimus priorē Propositionē, sic assumamus posteriorem, *quoddā iustum non est bonum, omne honestum bonum*; fit Illatio quarti Modi secundæ formulæ duplex, *non igitur omne iustum, honestum*: vel, *quoddam igitur iustum, honestum non est.* quarum vtrauis æque priori Propositioni repugnat quæ concesserat, *omne iustum honestū* His Conclusionibus manentibus, tantum Propositio murata est, pro eo quod est *Quoddā iustum non est bonum*, facias, *non omne iustum, bonum*, bifaria sit sublara Illatio: erunt tertiæ quatuor Conclusiones iisdem murationibus. Item si pro eodem facias, *nullum iustum, bonum*, vt bifaria sit sublara Illatio, erunt tertiæ quatuor Cōclusiones duntaxat in his quæ habebunt vniuersalem Illationem. Ea enim potest sola trifariam

tolli. at in cæteris solæ octo. quas si quis velit singillatim sub vnoquoque per omnes formulas potuit suggerere ad exemplum quod proposuimus. vt etiam Hypotheticorum more, per literas ordine Propositionum & partium commutatio. sed vi manente fit primus Demonstrabilis: secundus talis. *A, de omni B, & abde, omnis igitur de*, omnis incipiunt A declaratæ. atque ideo & à secunda propositione hic ad ea mod. secundum has prætexas retro talis est, *Omne F B: omne B A: omne igitur F B.* Stoici porro pro literis numeros vsurpant: vt, *Si primum, secundum: atqui primum: secundum igitur.* Verum Aristoteles in prima Formula quatuor solos Indemonstrabiles prodit. Theophrastus & cæteri quinque enumerant. Nam propositionem iungentes & infinitam colligentes, quam Illationem indefinitam superuacaneum est tradere, cum Indefinita pro Particulari, & eiusdem futura sit Modi cuius Particularis vt iam ostendimus in prima formula. Quod si quis velit geminari, Indefinitam pro Particulari accipiens, Indefinitamque subiiciens Illationem; erunt omnes nouem & viginti. Aristo autem Alexandrinus, & nonnulli Peripatetici iuniores quinque alios Modos præterea suggerunt, vniuersales Illationes: in prima Formula tres, in secunda duos, pro quibus illi Particulares inferunt. quod perquam ineptum est, cui plus concessum sit minus concludere. Omnes autem Modos in tribus eorum Formulis certos non nisi vnum & viginti esse, quos supra ostendimus, comprobatur. sed quatuor sunt Propositiones: duæ particulares, duæ vniuersales. Harum vnaquæque, vt ait Aristoteles, vt sit subiecta aliis tribus, quaternæ scilicet coniungitur. atque ita senæ, denæ Coniugationes in singulis Formulis erunt. Harum sex æqualiter in omnibus non valent. duæ quidem, cum ex Abdicatiuo vtrauis alteram præcedit: quatuor autem, cum ex Particularibus vtrauis à semet præcedit. Nihil enim concludi potest vbicunque aut duæ Particulares sunt, aut duæ Abdicatiuæ. Igitur remanent singulis Formulis denæ Coniugationes. Porro ex his tam in prima quam in secunda Formula duæ non valent, cũ vniuersalis Dedicatiua particulari præponitur. Similiter & in prima & tertia Formula duæ repudiantur, quibus particularis Abdicatiua vtramuis Dedicatiuam antecedit. Quo fit vt remaneant primæ Formulæ sex Coniugationes. Iam in nouem Formulis adhuc octonæ. ex quibus vna in neutra probatur, cum vniuersalis

uersalis Abdicatiua præcedit particularem Dedicatiuam. ex his septenis quæ supersunt, iam propriæ sunt, in secũda Formula quatuor falsæ: cum vniuersalis Dedicatiua vel sibimet ipsa vel Particulari suæ vtrouis loco iungitur: vel cum præcedit altera. Item propriæ in tertia Formula duæ non valent, cùm, vtrauis Abdicatiua vniuersalis Dedicatiuæ proponitur. reliquas certas esse tres: in secunda quinque. Tertiæ Formulæ suprà ostendimus cum eas ad sex Coniugationes primæ Formulæ redigeremus. Igitur ex quadragintaocto coniugationibus, quatuordecim solæ probantur. Ceteræ trigintaquatuor, quas enumeraui, meritò repudiantur, quia possunt ex veris falsa concludere. quod facile est experiri per illas quinq; supradictas significationes Generis proprietatis. At ex illis quatuordecim quas probauimus, non plures quàm prædictum est Modos fieri, docent causæ Illationes; vt cum directim sumitur, tum reflexim, quousque ipsa veritas passa est. propterea rerum non potest numerus augeri.

Apvlei
Madavrensis Platonici
Liber
De Deo Socratis.

Plato omnem naturam rerum, quod eius ad animalia præcipue pertineat trifariam diuisit: censuitq; esse Deos secundum summum, medium & infimum. Fac intelligas non modo loci disclusione, verum etiam naturæ dignitate: quæ & ipsa neque uno, neque gemino modo, sed pluribus discernitur. Ordiri tamen manifestius fuit a loci dispositione. Nam proinde vt maiestas postulabat, Diis immortalibus cælum dicauit, quos quidem Deos cælites partim visu usurpamus; alios intellectu vestigamus. Ac visu quidem cernimus.

——— *vos ô clarissima mundi*
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Nec modo ista præcipua: Solem dici opificem, lunamque solis æmulam, noctis decus: seu corniculata seu diuidua, seu

protumida, seu plena fit: varia ignium face: quanto longius facessat à sole, tanto longius collustrata: pari incremento itineris & luminis, mensem suis auctibus ac dehinc paribus dispendiis æstimans, siue illa proprio, seu perpeti candore, ut Chaldæi arbitrantur, parte luminis compos, parte altera cassa fulgoris, circum versione oris discoloris multi juga pollens, speciem sui variat: seu tota proprij candoris expers, alienæ lucis indicia, denso corpore. seu leui ceu quodam speculo radiis solis obstitit vel adversi usurpat, & vt verbis vtar Lucretij,

Notham iactat de corpore lucem.

Vtraque harum vera sententia est, Nam hoc postea videro tamen neque de luna neque de sole quisquam Græcus aut Barbarus facile coniectauerit Deos esse: nec modò istos vt dixi, verum etiam VII. stellas quæ vulgò vagæ ab imperitis nuncupantur: quæ tamen indeflexo & certo & stato cursu meatus longè ordinatissimos diuinis vicibus æternos efficiunt. Varia quidem curriculi sui specie, sed una semper & æquabili pernicitate, tunc progressus, tum vero regressus mirabili vicissitudine assumulant pro situ & flexu, & obstito circulorum, quos probe callet qui signorum ortus & obitus comperit. In eodem visibilium Deorum numero, cætera quoque sidera, qui cum Platone sentis, locato;

Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones?

aliosque itidem radianteis Deos, quibus cæli chorum comptum & coronatum suda tempestate visimus, pictis noctibus seuera gratia, toruo decore: suspicientes in hoc perfectissimo mundi, vt ait, Ennius, clypeo, miris fulgoribus variata cælamina. Est aliud genus Deorum, quod natura visibus nostris denegauit nec non tamen intellectu eos mirabundi contemplamur, acie mentis acrius contemplantes. Quorum in numero sunt illi duodecim numero, situ nominum in duos versus ab Ennio coartati:

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

cæterique id genus, quorum nomina quidem sunt nostris auribus iam diu cognita: potentiæ verò animis coniectatæ, per varias vtilitates in vita agenda animaduersæ in iis rebus quas eorum singuli curant. Ceterum profana Philosophiæ

turba

turba imperitorum, vana ſanctitudinis, priua veræ rationis, inops religionis, impos veritatis, ſcrupuloſiſſimo cultu, inſolentiſſimo ſpretu deos negligit; pars in ſuperſtitionem, pars in contemtum [timida, vel] tumida. Hos namque cunctos Deos, in ſublimi ætheris vertice locatos, ab humana contagione procul diſcretos, plurimi, ſed non rite, venerantur omnes, ſed inſciè, metuunt: pauci, ſed impiè, diffitentur. Quos Deos Plato exiſtimat natura incorporaleis, animaleis, neque fine vllo neq; exordio, ſed prorſus ac retro æuiternas, corporis contagione ſuaq; natura remotas, ingenio ad ſummam beatitudinem perfecto, nullius extrarij boni participatione, ſed ex ſeſe bonas, & ad omnia competentia ſibi promtu facili, ſimplici, libero & abſoluto. quorum parentem, qui omnium rerum dominator atque auctor eſt, ſolutum ab omnibus nexibus patiendi aliquid gerendíve, nulla vice ad alicuius rei munia obſtrictum. Cur ergo nunc dicere exordiar? cùm Plato celeſti facundia præditus, æquiparabilia Diis immortalibus diſſerens, frequentiſſimè prædicet, hunc ſolum maieſtatis incredibili quadam nimietate [&] ineffabili, nõ poſſe penuria ſermonis humani quauis oratione vel modicè cõprehendi, vix à ſapientibus viris, cùm ſe vigore animi quantum licuit à corpore ſemouerunt intellectum huius Dei: id quoq; interdum velut in artiſſimis tenebris, rapidiſſimo coruſcamine lumen cãdidum intermicare. Miſſum igitur hunc locum faciam, in quo nõn mihi quidem tantum, ſed ne Platoni quidem meo quiuerunt vlla verba pro amplitudine rei ſuppetere. Quid igitur faciam in rebus mediocritatem meam & quidem longe ſuperantibus? receptui canam, tandemque orationem de cœlo in terram deuocabo. in qua præcipuum animal homines ſumus: quamquã pleriq; ſe, incuria [bellæ] diſciplinæ, ita omnibus erroribus ac piacularibus deprauarunt, ſceleribus imbuerunt, & propè exeſa mãſuetudine generis ſui immanè efferarunt; vt poſſit videri nullum animal in terris homine poſtremius. Sed nũc non de errorum diſputatione, ſed de Naturæ diſtributione diſſeremus,

Igitur homines ratione plaudentes, oratione pollentes, immortalibus animis, moribundis mẽbris, leuibus & anxiis mentibus, brutis & obnoxiis corporibus, diſſimillimis moribus, ſimillimis erroribus, peruicaci audacia, pertinaci ſpe, caſſo labore, Fortuna caduca, ſingillatim mortales, cũcti tamen vniuerſo genere perpetui, viciſſim ſufficiẽda prole mu-

tabiles

tabiles, volucri tempore, tarda ſapientia, cita morte, querulæ vita terras incolunt. Habetis interim bina animalia: Deos ab hominibus plurimùm differentes, loci ſublimitate, vitæ perpetuitate, naturæ perfectione, nullo inter ſe propinquo communicatu; cùm ea habitacula ſumma ab infimis tanta intercapedo faſtigij diſpeſcat, & viuacitas illic æterna & indefecta ſit, hic caduca & ſubciſiua: & ingenia illa ad beatitudinem ſublimata ſint, hæc ad miſerias infimata. Quid igitur nullo ne connexu Natura ſe vinxit, ſed in diuinam & humanam partem ſeiugatam eampſe, interruptam & veluti debilem paſſa eſt? Nam, vt idem Plato ait, Nullus Deus miſcetur hominibus. ſed hoc præcipuum eorum ſublimitatis ſpecimen eſt, quòd nulla adtrectatione noſtra contaminantur. Pars eorum tantũmodo obtutu hebeti viſuntur, vt Sidera: de quorum adhuc & magnitudine & coloribus homines ambigunt: ceteri autem ſolo intellectu, neque prompto nôſcuntur. Quod quidem mirari ſuper diis immortalibus nequaquam congruerit; cùm alioquin & inter homines qui Fortunæ munere opulentia elatus, & vſque ad regni nutabilem ſuggeſtum & pendulum tribunal euectus eſt, rarò aditus, & longè remotis arbitris in quibuſdam dignitatis ſuæ penetralibus degens. Parit enim conuerſatio contemptum, raritas conciliat [ipſa rebus] admirationem. Quid igitur (orator obiecerit aliquis) poſt iſtam cæleſtem quidem ſed pænè inhumanam tuam ſententiam faciam? ſi omnino homines à Diis immortalibus procul repelluntur, atque ita in hæc terræ tartara relegantur, vt omnis ſit illis aduerſus cæleſtes Deos communio denegata; nec quiſquam eos è cælitum numero velut paſtor vel equiſo, vel bobſequa ceu balantium vel hinnientium vel mugientium greges interuiſat, qui ferocibus moderetur, morbidis medeatur, egenis opituletur: Nullus, inquis, Deus humanis rebus interuenit. Cui igitur preces allegabo? cui vota nuncupabo? cui victimam cædã? quem miſeris auxiliatorem, quem bonis fautorem, quem aduerſatorem malis in omni vita ciebo? quem denique, quod frequentiſſimum eſt, iuriurando arbitrum adhibebo? an vt Virgilianus Aſcanius,

Per caput hoc iuro per quod pater antè ſolebat?

At enim, ô Iule, pater tuus hoc iureiurando vti poterat inter Troianos ſtirpe cognatos, & fortaſſe an inter Græcos prœlio cognitos. At inter Rutulos recens cognitos, ſi nemo huic

capiti

capiti crediderit, quis pro te Deus fidem dicet? An vt ferocissimo Mezentio, dextra & telum? quippe hæc sola adiurat quibus propugnabat,

Dextra mihi Deus & telum quod missile libro?

Apagesis tam cruentos Deos: dexteram cædibus fessam, telumque sanguine rubiginosum. vtrumque idoneum non est per quod adiures, néue propter ista iuretur, cum sit summi Deorum hic honor proprius. Nam & iusiurandum Iouisiurandum dicitur, vt ait Ennius. Quid igitur censes? Iurabo per Iouem lapidem, Romano vetustissimo ritu? Atqui, si Platonis vera sententia est, numquam se Deum cum homine communicare, facilius me audierit lapis quàm Iupiter, non vsque adeò. Respondent enim Plato pro sententia sua, mea voce: Non vsque adeò, inquit, sciunctos & alienatos à nobis Deos prædico, vt ne vota quidem nostra ad illos arbitrer peruenire. Neque enim illos sacris rerum humanarum, sed à contrectatione sola remoui. Ceterùm sunt quædam diuinæ mediæ potestates, inter summum æthera & infimas terras, in isto intersitæ aëris spatio, per quas & desideria nostra & merita ad Deos commeant. hos Græco nomine δαίμονας nuncupant: inter terricolas cælicolasque vectores, hinc precum, inde donorum. qui vltro citroque portant, hinc petitiones, inde suppetias: ceu quidam vtriusque interpretes & salutigeri. Per hos eosdem, vt Plato in symposio autumat, cuncta denuntiata, & Magorum varia miracula, omnesque præsagiorum species reguntur. Eorum quippe de numero præditi curant singula, proinde vt est eorum cuique tributa prouincia: vel somniis conformandis, vel extis fissiculandis, vel præpetibus gubernandis, vel oscinibus erudiendis, vel vatibus inspirandis, vel fulminibus iaculandis, vel nubibus coruscandis, ceterisque adeò per quæ futura dinoscimus. Quæ cuncta cælestium voluntate & numine & auctoritate, sed Dæmonum obsequio & opera & ministerio fieri arbitrandum est. Horum enim munus & opera atque cura est, vt Annibali somnia orbitatem oculi comminarentur, Flaminio extispicia periculum cladis prædicerent; Attio Nauio auguria miraculum cotis addicant. ita vt nonnullis regni futuri signa præcurrant. vt Tarquinius Priscus aquila obumbretur ab apice; Seruius Tullius flamma colluminetur à capite postremò cuncta ariolum præsagia, Tuscorum piacula, fulguritorum bidentalia, carmina Sybillarum, quæ omnia,

vt dixi, mediæ quæpiam poteſtates inter homines ac Deos obeunt. Neque enim pro maieſtate Deum cæleſtium fuerit, vt eorum quiſquam vel Annibali ſomnium pingat, vel Flaminio hoſtiam corroget, vel Accio Nauio cotificet, [vel Sibyllæ fatiloquia verſificet:] vel Tarquinio velit apicem rapere ſed reddere; Seruio verò inflammare verticem, nec exutere. Non eſt operæ diis ſuperis ad hæc deſcendere. Mediorum diuorũ iſta ſortitio eſt. qui in aëreis plagis terræ conterminis, nec minus confinibus cœlo. perinde verſantur, vt in quacunq; parte naturæ propria animalia. in æthere volantia, in terra gradientia. Nam cùm quatuor ſint elementa notiſſima, v eluti quadrifariam natura magnis partibus diſterminata quæ ſit, propria animalia terrarum & flammarum; ſiquidem Ariſtoteles auctor eſt, in fornacibus flagrantibus quædam propria animalia pennulis apta volitare, totumque æuum ſuum in igni diuerſari, cum eo exoriri, cumq; eo extingui: Præterea cùm tot vaga ſidera, vt iam prius dictum eſt, ſurſum in æthere hoc eſt in ipſo liquidiſſimo ignis ardore compareant; cur hoc ſolum quartum elementũ Aëris, quod tanto ſpatio interſitum eſt, caſſum ab omnibus, deſertumque à cultoribus ſuis Natura pateretur? quin in eo quoq; aëre animalia gignerentur, vt in igne flammida, in vnda fluxa, in terra glebulenta? Nam quidem qui aues aëri attribuat, falſum ſententiæ meritiſſimò dixeris. quippe quæ aues nulla earum vltra Olympi verticem ſublimatur. qui cùm excellentiſſimus omnium perhibeatur, tamen altitudinem perpendiculo ſi metiare, vt Geometræ autumant, ſtadia decem altitudo faſtigij non æquiparat; cùm ſit aëris agmen immenſum vſq; ad citima Lunæ helicemq; porrò ætheris ſurſum verſus exordium eſt. Quid igitur tanta vis aeris, quæ ab humillimis Lunæ anfractibus, vſque ad ſummum Olympi verticem interiacet? quid tandem? vacabítne animalibus ſuis, atque erit iſta Naturæ pars mortua ac debilis? Imò enim ſi ſedulò aduertas, ipſæ quoque aues terreſtre animal, non aerium rectius perhibeantur. Eſt enim ſemper illis victus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem cubile. tantùm quòd aera proximum terræ volitando tranſverberant. Ceterùm cùm illis feſſa ſunt remigia pennarũ, terra ceu portus eſt. Quòd ſi manifeſtum flagitat ratio, debere propria etiam animalia in aere intelligi; ſupereſt vt quæ tandem & cuiuſmodi ea ſint diſſeramus. Igitur terrena nequaquam, deuergunt enim pon-

derei

dere: sed nec flammida, ne sursum versus calore rapiantur. Temperanda ergo nobis pro loci medietate media natura; vt ex regionis ingenio sit & cultoribus eius ingenium. Cedò igitur mente formemus, & gignamus animo id genus corporum tertia quæ neque sint tam bruta quàm terrea, neque tam leuia quàm ætherea, sed quodammodo vtrimque seiugata. vel enim vtrimq; commixta sint, siue molita, seu modificata vtriusque rei participatione. Sed faciliùs ex vtroque quàm ex neutro intelliguntur. Habeant igitur hæc Dæmonum corpora & modicum ponderis, ne ad superna incedant: & aliquid leuitatis, ne ad inferna præcipitentur. Quod, ne vobis videar poetico ritu incredibilia confingere, dabo primũ exemplum huius libratæ medietatis. Neque enim procul ab hac corporis subtilitate nubes concretas videmus. quæ si vsque adeò leues forent vt ea quæ omnino carent pondere, numquam infra iuga, vt sæpenumero animaduertimus, grauatę, caput editi montis ceu quibusdam curuis torquibus coronarent. Porrò si suapte natura tam spissæ ac graues forent, vt nulla illas vegetioris leuitatis admixtio subleuaret, profectò non secus quàm plumbi robur, & lapis, suopte nisu caducæ, terris illiderentur. Nunc enimuero pendulæ & mobiles huc atque illuc vice nauium in aeris pelago ventis gubernantur: paululum immutantes proximitate & longinquitate. Quippe si aquæ humore fœcundæ sunt, veluti ad fœtum edendum, deorsus degressantur. Atque ideo humectiores humilius meant, Aquilonis agmine tractu segniores: sudis verò sublimior cursus, & tum lanarum velleribus similes aguntur, cano agmine, volatu perniciore. Nonne audis quid super tonitru Lucretius facundissimè disserat;

Principiò tonitru quatiuntur cærula cæli,
Propterea quia concurrunt sublimè volantes
Æthereæ nubes, contrà pugnantibus ventis.

Quod si nubes sublime volitant, quibus omnis & exortus est terrenus & retro defluxus in terras est; quid tandem censes Dæmonum corpora, quæ sunt concreta multo tanto subtiliora? Non enim sunt ex hac fæculenta, nubecula, tumida caligine conglobata, sicuti nubium genus est; sed ex illo purissimo aeris liquido & sereno elemento coalita: eoq; nulli hominum temerè visibilia: nisi diuinitus speciem sui offerãt. quod nulla in illis terrena soliditas locum luminis occuparit qui nostris oculis possit obsistere, qua soliditate necessariò

offensa acies immoretur; sed fila corporum possident rara & splendida & tenuia, vsque adeò vt radios omnis nostri tuoris & raritate transmittant, & splendore reuerberent, & subtilitate frustrentur. Hinc est illa Minerua Homerica, quæ mediis cœtibus Graium cohibendo Achilli interuenit. versum Græcum si paulisper operiamini, Latinè enuntiabo. atque adeò hic sit impræsentiarum. Minerua igitur, vt dixi, Achilli moderando, iussu Iunonis aduenit,

Soli perspicua est, aliorum nemo tuetur.

Hinc & illa Virgiliana Iuturna, quæ mediis milibus auxiliabunda fratri conuersatur, *Miscetque viris, nec cernitur vlli* prorsus quod Plautinus miles super clypeo suo gloriatur, *Præstringens oculorum aciem hostibus.* Ac ne ceteros longius persequar, ex hoc ferme Dæmonum numero poëtæ solent, haudquaquam procul à veritate, osores & amatores quorumdam hominum deos fingere: hos prosperare & euehere; illos contra auersari & affligere. Igitur & misereri, & indignari, & angi, & lætari, omnemque humani animi faciem pati: ac simili motu cordis & salo mentis ad omneis cogitationum æstus fluctuare. Quæ omnes turbellæ tempestatesque procul à Deorum cælestium tranquillitate exulant. Cũcti enim cælites, semper eodem statu mentis, æterna æquabilitate potiuntur. quæ numquam illis nec ad dolorem versus nec ad voluptatem finibus suis pellitur. nec quoquam à sua perpetua secta ad quempiam subitum habitum dimouetur, nec alterius vi, nam nihil est Deo potentius: neque suapte sponte; nam nihil est Deo perfectius. Porro autem qui potest videri perfectus fuisse, qui à priore statu ad alium rectiorem statum migrat? cùm præsertim nemo sponte capessat noua, nisi quem pœnituit priorum. Non enim potest subsequi illa mutata ratio, sine præcedentium infirmatione. Quapropter debet Deus nullam perpeti vel operis, vel amoris temporalem perfunctionem: & icicrco nec indignatione, nec misericordia contingi, nullo angore contrahi, nulla alacritate gestire; sed ab omnibus [animi] passionibus liber, nec dolere vmquam, nec aliquando lętari, nec aliquid repentinum velle vel nolle. Sed & hæc cuncta; & id genus cetera Dæmonum mediocritati ritè congruunt. Sunt enim inter nos ac Deos, vt loco regionis, ita ingenio mentis intersiti: habentes communem cum Superis immortalitatem, cum inferis passionem. Nam, proinde vt nos, pati possunt omnia

animarum

animarum placamenta vel incitamenta: vt ira incitentur, & misericordia flectantur, donis inuitentur, precibus leniantur, contumeliis exasperentur, honoribus mulceantur, aliisque omnibus ad similem nobis modum varientur. Quippe, vt fine comprehendam, Dæmones sunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiua, corpore aëria, tempore æterna. Ex his quinque quæ commemoraui, tria à principio eademque nobiscum, quartum proprium, postremum commune cum Diis immortalibus habent. sed differunt ab his passione. Quæ propterea passiua non absurdè, vt arbitror, nominaui, quòd sint iisdem quibus nos perturbationibus mentis obnoxij. Vnde etiam religionum diuersis obseruationibus, & sacrorum variis suppliciis fides impertienda est. Etsi nonnulli sunt ex hoc diuorum numero, qui nocturnis vel diurnis, promptis vel occultis, lætioribus vel tristioribus hostiis, vel cerimoniis vel ritibus gaudeāt: vti Ægyptia numina ferme plangoribus, Græca plerunq; choreis, Barbara autem strepitu cymbalistarum & tympanistarum & choraularum. Itidem pro regionibus & cetera in sacris differunt, longa varietate pomparum, agmina, mysteriorum silentia, sacerdotum officia, sacrificantium obsequia: item Deorum effigies & exuuiæ; templorum religiones [& regiones,] hostiarum cruores & colores. Quæ omnia pro cuiusque more loci solemnia & rata sunt, vt plerumque [in] somniis & vaticinationibus & oraculis comperimus sæpenumero indignata numina; si quid in sacris socordia vel superbia negligatur. cuius generis mihi exempla affatim suppetunt. sed adeò celebrata & frequentata sunt, vt nemo ea commemorare adortus sit, quin multo plura omiserit quàm recensuerit. Iccirco supersedebo impræsentiarum in his rebus orationem occupare. Quæ si non apud omnes certam fidem, at certè penes cunctos notitiam promiscuam possident; Id potius præstiterit Latinè differtare: varias species dæmonum à Philosophis perhiberi, quod liquidius & plenius de præsagio Socratis, deque eius amico numine cognoscatis. Nam quodam significatu & animus humanus, etiam nunc in corpore situs, δαίμων nuncupatur,

——— Diine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuique deus fit dira Cupido?

Igitur & bona Cupido animi, bonus Deus est. Vnde nonnulli arbitrantur, vt iam diu dictum est, εὐδαίμονας dici bea-

tos, quorum dæmon bonus, id est animus virtute perfectus est. eum nostra lingua, vt ego interpretor, haud sciam an bono, certe quidẽ meo periculo, poteris Genium vocare: quòd is Deus, qui est animus sui cuique, quamquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur: vt eæ preces testantur, quibus Genium precamur ad coniunctionem nostram. Nec desunt qui videantur mihi obtestari, corpus atque animum duobus nominibus comprehendentes, quorũ communio & copulatio sumus. Est & secundo significatu species Dæmonũ animus humanus emeritis stupendiis vitæ corpore suo abiurans. hunc vetere Latina lingua reperio Lemurem dictitatum. Ex hisce ergo Lemuribus, qui posterorũ suorum curam sortitus, placato & quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. qui verò ob aduersa vitæ merita nullis bonis sedibus, incerta vagatione ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis, id genus pleriq; Laruas perhibent. Cùm verò incertum est quę cuiq; eorũ sortitio euenerit, vtrũ Lar sit an Larua; nomine Manem deum nuncupant. scilicet [&] honoris gratia Dei vocabulũ additũ est. Quippe tantùm eos Deos appellant, qui ex eodem numero iustè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, pro numine postea ab hominibus proditi, fanis & cerimoniis vulgò aduertuntur: vt in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopsus, in Ægypto Osiris, alius alibi gentium, Æsculapius vbiq;. Verùm hæc omnis distributio eorum Dæmonum fuit qui quondam in corpore humano fuere. Sunt autem non posteriore numero, præstantiori longè dignitate, superius aliud augustiusq; genus Dęmonũ, qui semper à corporis cõpedibus & nexibus liberi, certis potestatibus curant. Quorum è numero Somnus atque Amor, diuersam inter se vim possident: Amor vigilandi, Somnus soporandi. Ex hac ergo sublimiori Dæmonum copia Plato autumat singulis hominibus in vita agenda testes & custodes singulos additos, qui nemini conspicui semper adsint, arbitri omnium non modo actorum verumetiam cogitatorum. At vbi vita edita remeandum est: eundem illum qui nobis præditus fuit, raptare ilicò & trahere veluti custodiam suam ad iudicium, atque illic in causa dicenda assistere: si qua commentiatur, redarguere: si qua vera dicat, asseuerare, prorsus illius testimonio ferri sententiam. Proinde vos omnes qui hanc Platonis diuinam sententiam me inter-

prete

ptere auscul‑atis, ita animos vestros ad quæcunque vel agēda vel meditanda formate, vt sciatis nihil omnino præ istis custodibus nec intra an‑mum nec foris esse secreti; quin omnia curiosè ille participer, omnia visat, omnia intelligat, in ipsis penitissimis mentibus vice conscientiæ diuersetur. Hic quem dico, prorsus custos, singularis præfectus, domesticus speculator, proprius curator, int‑mus cognitor, assiduus obseruator; indiuiduus arbiter, ‑nseparabilis testis, malorum improbarot, bonorum probator, si ritè aduertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur, ita vt à Socrate iustitia & innocentia cultus est: in rebus incertis prospector, dubiis præmonitor, periculosis tutator, egen‑s opitulator, qui tibi queat tum in somniis, tum signis, tum etiam fortasse coram cum vsus postulat, mala auerruncare, bona prosperare, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscurà clarare, secunda regere, aduersa corrigere. Non igitur mirum si Socrates, vir apprimè perfectus, & Apoll‑nis quoque testimonio sapiens, hunc Deum suum cognouit & coluit, ac propterea eius custos, & prope, vt ita dicam, par contubernio, familiaris, cuncta quæ arcenda sunt arcuit; quæ cauenda sunt, præcauit; & præmonenda præmonuit: sicubi tamen interfectis Sapientię officiis non consilio sed præsagio indigebat; vt vbi dubitatione claudicaret, ibi diuinatione consisteret. Multa sunt enim, [multa] de quibus etiam sapientes viri ad ariolos & oracula cursitent. An non apud Homerum vt in quodā ingenti speculo clarius cernis hæc duo distributa, seorsus Diuinationis, seorsus Sapientiæ officia. Nam cùm duo columina totius exercitus dissident, Agamemnon regno pollens, & Achilles bello potens, desideraturq; vir facundia laudatus, & peritia memoratus, qui Atridæ superbiam, sed & Pelidæ ferociam compescat, atque eos auctoritate aduertat, exemplis moneat oratione permulceat: quis igitur tali in tempore est ad dicendum exortus est? Nempe Pylius orator, eloquio comis, experimētis cautus, senecta venerabilis, cui omnes sciebant corpus annis heb‑scere, animū prudentia vigere, verba dulcedine affluere. ‑I‑idem cùm rebus creperis & adflictis spectatores deligendi sunt, qui nocte intempesta castra hostiū penetrēt; nōne Vlysses cum Diomede diliguntur? veluti cōsiliū & auxiliū, mens & manus, animus & gladius? Enimuerò in Aulide desidib°, & obsessis, ac tædiosè vētis abnuētibus, difficultas belli, & faculœas itineris, & t‑āquillitas maris

& clementia ventorum, per fibrarum notas, & alitum escas, & serpentium vias exploranda essent: tacent nempe mutuo duo illa sapientiæ Graiæ summa cacumina, Ithacensis & Pylius. Calchas autem longè præstabilis ariolari, simul alites & altaria & arborum contemplatus est ictum, sua diuinatione & tempestates flexit, & classem deduxit, & decennium prædixit. Non secus etiam in Troiano exercitu cùm diuinatione res indigent; tacet ille sapiens senatus, nec audet aliquid pronuntiare vel Hicetaon, vel Lampus; vel Clytis: sed omneis silentio auscultant aut ingrata auguria Heleni, aut incredita vaticinia Cassandræ. Ad eundem modum Socrates quoque, sic ubi locorum alienæ sapientiæ officiis consultatio ingruerat, ibi vi dæmonis præsagia regebat. verùm eius monitis sedulò obediebat, eoque erat deo suo longè acceptior. Quod autem incepta Socrati quispiam Dæmon ille fermè prohibitum ibat, numquam adhortatum quodammodo ratio prædicta est. Enimuerò Socrates, vtpote vir apprimè perfectus ex sese, & ad omnia cõgruentia sibi officia promptus, nullo adhortatore vmquã indigebat: at verò Prohibitore nonnunquam; si quibus fortè conatibus eius periculum suberat, vt monitus præcaueret, omitteret cœpta impræsentiarum quæ tutius vel postea capesseret, vel alia via adoriretur. In huiuscemodi rebus, vocem quampiam diuinitus exortam dicebat se audire. ita enim est apud Platonem. ne quisquam arbitretur omina eum vulgò loquentium captitasse. Quippe etiam semotis arbitris, vna cum Phædro extra pomœrium, sub quodam arboris opacæ vmbraculo, signum illud adnuntium sensit, ne prius transcenderet Ilissi amnis modicum fluentum, quàm increpitu indignatum amorem recinendo placasset: cùm præterea si omina obseruitaret, aliquando eorum nonnulla etiam hortamenta haberet, & videmus plerisque vsuuenire, qui nimia ominum superstitione non suopte corde sed alterius verbo reguntur: ac per angiporta reptantes, consilia ex alienis vocibus colligunt, &, vt ita dixerim, non animo sed auribus cogitant. Verùm enimuerò vt ista sunt, certè qui hominum ariolorum vocem audiunt, sæpenumero auribus suis vsurpant vocem; de qua nihil cunctentur: quam sciunt ex ore humano profectam. At enim Socrates non vocem sibi, sed vocem *quampiam*, dixit diuinitus oblatam quo additamento profectò intelligas, non vsitatam vocem, nec huma-

humanam significari. quæ si foret, frustra *quampiam*, quin potius aut vox, aut certè cuiuspiam vox diceretur; vt ait illa Terentiana meretrix:

Audire vocem visa sum modò militis.

Qui verò vocem dicat se *quampiam* audiuisse; aut nescit vnde ea exorta sit, aut in ipsa aliquid addubitat, aut eam quiddam insolitum & arcanum demonstrat habuisse ita vt Socrates eam quam sibi: ac diuinitùs editam tempestiuè aiebat. Quod equidem arbitror non modò auribus eum, verùm etiam oculis signa Dæmonis sui vsurpasse. Nam frequentius non vocem, sed signum diuinum sibi oblatum præ se ferebat. Id signum potest & ipsius dæmonis species fuisse, quam solus Socrates cerneret, ita vt Homericus Achilles Mineruam. Credo plerosque vestrum hoc quod modo dixi cunctantius credere, & impendio mirari formam Dæmonis Socrati visitatam. At enim Pythagoricos mirari oppidò solitos, si quis se negaret vmquam vidisse Dæmonem, satis, vt reor, idoneus auctor est Aristoteles. Quod si cuiuis potest euenire facultas contemplandi diuinam effigiem, cur non apprimè potuerit Socrati obtingere, quem cuiuis amplissimo numini Sapientiæ dignitas coæquarat? Nihil enim est Deo similius & gratius, quam vir animo perfectè bonus: qui tam hominibus ceteris antecellit, quàm ipse à diis immortalibus distat. Quin potius nos quoque Socratis exemplo & commemoratione erigimur? ac nos secundo studio Philosophiæ pari, similium numinum cauentes permittimus de quo quidem nescio qua ratione dirapimur. Et nihil æquè miror quam cùm omnes & cupiant optimè viuere, & sciant non alia re quàm animo viui, nec fieri posse quin optimè viuas nisi animus colendus sit; tamen animum suum non colant. At si quis velit acriter cernere; oculi curandi sunt quibus cernitur: si velis perniciter currere; pedes curandi sunt quibus curritur; itidem si pugillari validè velis, brachia vegetanda sunt quibus pugillatur. Similiter in omnibus ceteris membris, sua cuique cura pro studio est. Quod cùm omnes facilè perspiciant; nequeo satis mecum reputare, & proinde vt res est admirari, cur non etiam animum suum ratione excolant. Quæ quidem ratio viuendi omnibus æquè necessaria est, non ratio pingendi, nec ratio psallendi; quas quiuis bonus vir sine vlla animi vituperatione, sine turpitudine, sine labe contempserit. Nescio vt Ismenias tibiis canere,

sed non pudet me tibicinem non esse: nescio vt Apelles coloribus pingere [vt Lysippus fingere] sed non pudet me non esse significē. & idem in ceteris artibus ne omnes prosequar; licet tibi nescire, nec pudeat. Enimuerò dic sodes, nescio, bene viuere vt Socrates, vt Plato, vt Pythagoras vixerunt; nec pudet me nescire bene viuere. numquam hoc dicere audebis. Sed comprimis mirandum est, quod ea quæ minimè videri volunt nescire, discere tamen negligunt, & eiusdem artis disciplinam simul & ignorantiam detrectant. Igitur si cotidiana eorum æra dispungas; inuenies in rationibus multa prodigè profusa, & in semet nihil: in sui dico Dæmonis cultum; qui cultus nihil aliud quā Philosophiæ sacramentum est. Planè quidem villas opiparè extruunt, & domos ditissimè exornant, & familias numerosissimè comparant; sed in istis omnibus, in tanta affluentia rerum, nihil est præterquam ipse dominus pudendum. nec iniuria. cumumulata enim habent quæ sedulò percolunt; ipsi autem horridi, inculti, indoctiq; circumeunt. Igitur illas [ædificiorū] species, in quas patrimonia sua profuderunt, amœnissimas & extructissimas & ornatissimas deprehendas: villas æmulas vrbium conditas, domus vice templorum exornatas, familias numerosissimas & calamistratas, opiparam supellectilē, omni affluentia omnia opulēta, omnia ornata, pręter ipsum dominum; qui solus, Tantali vice, in suis diuitiis inops, egens, pauper, non quidem fluentum illum fugitiuum captat, & fallacis vndæ sitim, sed veræ beatitudinis, id est, secundæ vitæ & prudentiæ fortunatissimæ esurit & sitit. Quippe non intelligit, æquè diuites spectari solere, vt equos mercamur. Neque enim in emendis equis phaleras consideramus, & baltei polimina inspicimus, & ornatissimæ ceruicis diuitias contemplamur; si ex argento & auro & gemmis monilia variæ gazæ dependent; si plena artis ornamenta capiti & collo circumiacent; si frena cælata, si ephippia fucata, si cingula aurata sint: sed istis omnibus exuuiis amolitis equum ipsum nudum & solum corpus eius & animum contemplamur. vt sit ad speciem honestus ad cursuram vegetus, & ad vecturam validus. iam primùm in corpore si sit

Argutum caput & breuis aluus, obesaq; terga,
Luxuriatq; thoris animosum pectus honesti.

Præterea, si duplex agitur per lumbos spina. Volo enim non modo perniciter, verùm etiam molliter peruehat. Similiter

liter igitur & in hominibus contemplandis noli illa aliena æstimare, sed ipsum hominem penitus considera: ipsum, vt meum Socratem, pauperem specta. Aliena autem voco, quæ parentes pepererunt, & quæ Fortuna largita est. quorũ nihil laudibus Socratis mei admisceo: nullam generositatem, nullam prosapiam, nullos longos nataleis, nullas inuidiosas diuitias. Hæc enim cuncta, vt dico, aliena sunt. Satè Protanio, gloria est, qui talis fuit, vt nepotem eius non puderet. Igitur omnia similiter aliena numeres licebit. Generosus est? parentes laudas. Diues est? non credo Fortunæ nec Magis ista adnumero. Validus est? ægritudine fatigabitur. Pernix est? abibit in senectutem. Formosus est? exspecta paulisper; & non erit. At enim bonis artibus doctus & apprimè est eruditus, & quantum licet homini sapiens, & boni consultus. tandem aliquando ipsum virum laudas. Hoc enim nec à patre hereditarium est, nec casu pendulum, nec à suffragio anniculum, nec à corpore caducum, nec ab ætate mutabile. Hæc omnia meus Socrates habuit; & ideo cetera habere contempsit. Quin ergo & tu ad studium Sapientiæ te ingeris, vel properas altum, vt nihil alienum in laudibus tuis audias: sed vt, qui te volet nobilitare, æquè laudet vt Accius Vlyssem laudauit in Philocteta suo, in eius Tragœdiæ principio:

Inclute, parua prodite patria
Nomine celebri, claroq; potens
Pectore, Achiuis classibus auctor,
Grauis Dardaniis gentibus vltor,
Laertiade.

Nouissimè patrem memorat. Ceterùm omnes laudes eius viri audistis. Nihil inde nec Laërtes sibi, nec Anticlea, nec Arcisius vindicat. Hæc enim tota, vt vides, laudis huius propria Vlyssi possessio est. Nec aliud te in eodem Vlysse Homerus docet qui semper ei comitem voluit esse Prudentiam: quam poetico ritu Mineruam nuncupauit. Igitur, hac eadẽ comite, omnia horrenda subiit, omnia aduersa superauit. Quippe, ea adiutrice Cyclopis specus introiuit; sed egressus est: Solis boues vidit; sed abstinuit ad Inferos demeauit, & ascendit. eadem Sapientia comite, Scyllam præternauigauit; nec ereptus est: Charybdi consaeptus est; nec retentus est: Circes poculum bibit; nec mutatus est: ad Lotophagos accessit, nec remansit; Sirenes audiuit nec accessit.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI LIBER DE MVNDO.

CONSIDERANTI mihi, & diligentiùs intuenti, sæpe aliàs o Faustine mihi virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, diuinarum particeps rerum Philosophia videbatur: & nunc maximè, cùm naturæ interpretationem, & remotarum ab oculis rerum inuestigationē sibi vindicet. Nam cùm ceteri magnitudine rei territi, eiusmodi laborem arduum & profundum existimarent; sola Philosophia suum non despexit ingenium, nec indignam se existimauit, cui diuinarum & humanarum rerum disceptatio deferatur. sed cōducere ac decere tam bonas artes, & congruere istiusmodi curam talibus studiis & motibus cum ingenuitate professionis suæ credidit. Nam cùm homines Mundum eiusque penetralia corpore adire non possent, vt [è] terreno domicilio illas regiones inspicerent; Philosophiam ducem nacti, eiusque inuentis imbuti, animo peregrinari ausi sunt per cæli plagas, his itineribus, quæ exploratione acuminis sui, peruia Sapientiæ, solis cogitationibus viderant: vt, cum ipsius interualli conditione à mundi vicinia Natura nos secretos esse voluisset, immensitati tamen eius volucrique curriculo cogitationum nostrarum nos pernicitas intimaret; facillimeque ea, de quibus origo eius est animà diuinis oculis suis aspexit & agnouit, aliisq; etiam eius scientiam tradidit. veluti prophetæ quidam Deorū maiestate completi effantur ceteris, quæ diuino beneficio soli vident. Quare & eos qui nobis vnius loci ingenia qualitatesq; describunt, aut mœnia vrbis, aut alicuius amnis fluenta, aut amœnitates & magnitudines montium, alia multa descripta ab aliis pleriq; studiosè legunt. Nysæ iuga, & penetralia Coryci, & Olimpi acta, & Ossæ ardua, & alia huiuscemodi sola duntaxat & singula extollunt. Quorum miseret me, cum tantopere nec magnis & oppidò paucis inexplicabili admiratione capiuntur. Hoc illis euenire adeò non est mirabile; cùm nihil maius suspexerint, neque ad aliquid intenderint quod maiore diligentia cōtemplandum esset. Ceterùm si terrarum orbem, omnemque Mundum contemplari pariter aliquando potuissent;

minus

minus exiguas eius & singulas parteis dignas laudibus credidissent, quibus esset vniuersitas comprehensa. Quare nos Aristotelem prudentissimum & doctissimum Philosophorum, & Theophrastum auctorem secuti, quantum possumus cogitatione contingere, dicemus de omni hac cælesti ratione, naturas & officia complexi, & cur & quemadmodum moueantur explicabimus. Mundus omnis societate Cæli & Terræ constat, & eorum naturis quæ vtriusq; sunt. Vel sic: Mundus est ornata ordinatio, Dei munere, Deorum recta custodia: cuius cardinem, sic enim dixerim Centrum, robustum & immobilem, genitrix, atque altrix animantium omnium habet tellus: supernis omnibus, vt videri potest, aeris liquiditate, ad modum tegminis, septis & opertis. Vltra Deorum domus est, quod vocamus Cælum: quod quidem diuinis corporibus onustum videmus, ignibus pulcerrimis & perlucidis Solis & Lunæ, & reliquorum Siderum, cum quibus fertur per orbem, dierum noctiumque curriculis, agens stellarum choros intermino lapsu, finem nulla æui defectione factura. Sed cum omne Cælum ita reuoluatur vt sphæra, eam tamen radicibus oportet teneri, quas diuina machinatio verticibus affixit. vt in tornando artifex solet forcipe materiam comprehensam reciproco volumine rotundare. eos Polos dicimus: à quibus velut à cardinibus discretio quædam profecta, Axis est dictus, diuisor & disterminator Mundi, Orbem terræ in medietate constituens. Verum hi vertices, quos immobiles diximus, ita sunt, vt supra caput alter appareat ex parte Boreæ, qui Septemtrionalis vocatur: alter [autem] Antarcticus humo tegitur, humidus & austrinis vaporibus mollis. Sed cælum ipsum, stellæque cæligenæ, omnisque siderea compago, Æther vocatur: non, vt quidam putant, quod ignitus sit & incensus; sed quod cursibus rapidis semper rotetur: Elementum [vero] non vnum ex quatuor quæ nota sunt cunctis; sed longe aliud, numero quintum, ordine primum, genere diuinum & inuiolabile. Iam Astrorum innumerabilis multitudo, partim labitur cũ orbis inerrantis regione, quam circulorum ambit Signifer, obliqua complexione circumdatus, & signis duodecim illuminatus: partim errantibus stellis, quæ neque priorum motus habent, nec sane inter se similes & æquales; sed affixæ diuersis globis, inordinatum, vt sic dixerim, ordinem seruant: aliæque vltra sunt, aliæ citra stellæ, quæ propter naturam

eiuſmodi nullis creduntur erroribus vagæ, & infinitos numero greges ducunt, & ſimplex Ætheris dorſum alma & ſacrata amœnitate lucis coronant. Septem vero Deorum nominibus illuſtres, totidem orbibus affixæ ſunt, & gradatim ſibimet ſuperlatæ, vt ſuperior inferiore ſit maior, ac viciſſim mutuis adhæſionibus nexæ, complexu illius Orbis, qui Inerrabilis dicitur, continentur. hic Phænonis globus, quem appellamus Saturnum, poſt quem Phaeton ſecundus eſt, quem Iouem dicimus: & loco tertio Pyroeis; quem multi Herculis, plures Martis ſtellam vocant. Hanc ſequitur Stilbon. cui quidam Apollinis, cæteri Mercurii nomen dederunt Quintus Phoſphorus, Iunonia, imo Veneris ſtella cenſetur. Deinde Solis eſt orbis: & vltima omnium Luna, altitudinis ætherec principia diſterminans: quę diuinas & immortales viuacitates ignium paſcens, ordinatis ac ſemper æqualibus inuectionibus ſoluitur atque reparatur. Poſt eam vero pars eſt, quæ ſancti Ætheris finibus coercetur, cuius menſu appenſuque diſtincta eſt naturæ immutabilis regio, & mortalis, ac iam pæne terrena: cuius primæ ſunt partes tenuiores & vaporatæ. quippe cum finitimis Ætheris atringantur ardoribus, quantum maximis parua, & quantum rapidis poſſunt pigriora contingi. Sed ex ea parte, quæ curriculis finitimi inuritur Solis, eiaculari atque emicare & ſcintillare flammæ quædam oſtenſæ oculis noſtris videntur, quas Græci Cometas, & Docidas, & Bothyuos appellant, quaſque labi & fluere frequenter videmus, lucere, faciluſq; reſtingui. Exin inferioris aëris qualitas turbidior infunditur, cui permixtus eſt glacialis rigor. ſed ſuperioris vicinia claritaris & propinqui caloris afflatu niteſcit, ac ſinceriore interdum luce veſtitur. Huius ſępe mutabilis conuertitur ſpecies: cum ſit natura variabilis & in nubes cogitur, & reciprocis flabris aperitur, & nimbis vehementibus rumpitur, niuibus etiam & glacie inhorreſcit, & præcipiti grądine deſuper verberatur, turbine, flatibus, typhoniſq; conflictu fit procelloſa: ſed telis fulminum, & miſſilium cæleſtium iaculis igneſcit. Aeri Terra coniungitur, eaque[in ſe] ſuſcipit maria. Hæc frequentatur animantibus, hæc ſiluarum viriditate veſtitur, hæc fontium perennitate recreatur, hæc fluminum frigidos lapſus, nūc erroribus terrenis vehit, modo profundo in mari confundit, eadem infinitis coloribus floret; altitudine montium, camporum æquore, nemorum opacitate variatur,

sinuosis inflexa littoribus, distincta insulis, villulis vrbibusque collucens, quas sapiens genus homo communibus vsibus fabricatur. Nec sum nescius, plerosque huius operis auctores terrarum orbem ita diuisisse: partem eius insulas esse, partem vero continentem vocari: nescij omnem hanc terrenam immensitatem Atlantici maris ambitu coerceri, insulamque hanc vnam esse cum insulis omnibus. Nam similes huic alias & alias minores circumfundit Oceanus, quæ tamen merito videntur ignotæ: cum ne hanc quidem, cuius cultores sumus, omnem peragrare possimus. Nam sicut hæ insulæ interfluuntur quæ sunt in nostro mari: ita illæ in vniuerso salo fretis latioribus ambiuntur. Elementorum inter se mutui nexus artis affinitatibus implicantur, & quinque coniuges copulæ his ordinatæ vicibus attinentur, vt adhæreant etiam grauioribus leuiora. Aquam in se habet Tellus: & Aqua, vt alij putant, vehit Terram: Aer [ex] Aqua gignitur, Ignis ex aeria densitate conflatur. Æther vicissim, Ignesque illi immortalis Dei viuacitate flammantur. Huius diuini Ignis origine incensi, per totius Mundi conuexa illustribus facibus ignescunt. Superna quapropter Dii super. sedes habent, infima cæterorum animantium terrena possident genera, per quæ serpunt, & erumpunt, & scatent flumina, fontes & maria, quæ meatus & lacunas & origines habent in gremio terrarum. Ipsarum vero insularum quæ sunt in nostro mari dignæ memoratu, Trinacria est, Eubœa, Cyprus atque Sardinia, Creta, Peloponnessos, Lesbos: minores autem aliæ, vt næuuli quidam per apertas Ponti sunt sparsæ regiones: aliæ Cyclades dictæ, quæ frequentioribus molibus alluuntur. Maria maiora sunt, Oceanus & Atlanticum, quibus Orbis nostri terminantur amfractus. Sed Occiduarum partium mare per angustias oris artatum, in artissimos sinus funditur: & rursus à columnis Herculis refusum, in immensam latitudinem panditur, sæpiusque coeuntibus terris, veluti quibusdam fretorum ceruicibus premitur, & idem rursus cedentibus terris, est immensum. Primum igitur Columnis nauigantibus dextrum latus duobus finibus maximis cingitur, quorum primus duas Syrtes habet, alter imparibus quidem sinuatur figuris, sed in maxima diuisus est maria: quorum vnum Gallicum dicitur, alterum Africum, quod quidē Aristoteles Sardiniense maluit dicere: tertium, Adriaticum pelagus. His iungitur Siculum, & post

Creticum: eo indiscretis finibus Pamphylium, Syrium, Ægyptium. Sed ante Ægæa Myrtoa sunt maria. His sane vicinus est Pontus, sinus amplissimus maris nostri: cuius extremus recessus in Mæotin senescit, & ex Hellesponti faucibus concipitur, vestibulumque eius Propontis vocatur. Ab ortu Solis Oceanus est, Indicum & Persicum mare conferens. hinc patescunt finitima Rubri maris: quæ per angustas longinquasque fauces, in Hyrcanium & Caspium flectuntur simul. vltra quæ profundæ vastitatis esse maria creduntur. Deinde paulatim Scythicum & Hiberum fretum, & rursum mare per quod Gallicum sinum atque Gaditanas columnas circumuectus Oceanus, orbis nostri metas includit. Sed in altera parte Orbis iacent insularum aggeres maximarum: Britanicæ duæ, Albion & Ierna iis quas supra diximus Maiores. Verum hæ in Celtarũ finibus sitæ sunt. Haud Minores vero vltra Indos, Taprobana, & Phebol. multæq; aliæ nubis ad modum sparsæ hanc nostram insulam, id est, hunc Terrarum orbem quam maximum, vt diximus, ornamentis suis pingunt. & continuatione, vt quibusdã sertis, coronant. At enim huius Terræ quam nos colimus latitudo quadraginta. prolixitas septuaginta [millia] stadiorum tenet. Sed in diuisione terrarum Orbis, Asiam & Europam, & cum his præterea sicut plures Africam accepimus. Europa ad Herculis columnas vsque, Ponticum & Hyrcanium mare, ac flumen Tanaim fines habet: Asia ab iisdem angustiis Pontici maris vsque ad alias angustias quæ inter Arabicum sinum & interioris ambitum pelagi iacet, constringiturque Oceani angulo & societate nostri maris: sed alii alio modo; vt quidam ab exordio Tanais vsque ad ora Nili Asiæ terminos metiantur. Africam vero ab Isthmo Rubri maris, vel ab ipsis fontibus Nili oriri putant, eiusque in Gaditanis locis fines esse. Sed ipsam Ægyptum plerique Asiæ, plures Africæ adiungunt vt insularum situs. Sunt qui eam finitimis locis comprehendunt: & sunt qui in alia diuisione eas habendas putant. De mari satis dictum. Terreni vero casus ita se habent. Exhalationes duas Physici esse dicunt, tenues & frequentes, vixque visibiles ad superiora minari, è gremio Telluris nebularum agmina halitu amnium fontiumque constare, matutinis temporibus crassiora. Harum altera arida est, atque fumo consimilis, quæ terrenis eructationibus surgit: altera humida, egelida. hanc ex fluentis superioris vaporis natura

ris natura ad se trahit. Et ex hac quidem Nebulæ, Rores, Pruinæ, Nubila, Imbres, Nix atque Grando generantur; de illa superiore, quam diximus siccam, Venti, Aquæ, Flammæ, Fulmina, atque aliæ ignitorum telorum gignuntur plurimæ species. Nebula constat aut ex ortu nubeculæ, aut ex eius reliquiis. est autem exhalatio vaporata & humore viduata, aëre crassior, nube subtilior, cui Serenitas abolitionem infert. Nec aliud est Serenitas, quàm aër purgatus caligine, & perspicue sincerus. Ros vero nocturnus humor est, quem Serenitas tenuiter spargit. Glaciem dicimus humorem, sereno rigore concretum. Huic est Pruina consimilis, si mollitia roris matutinis frigoribus incanuit. Ergo si aer actus in nubem, nubilum denset, & ea crassitudo aquarum fœtus grauidat; Imber exprimitur: cum inter se vrgentur nubium densitates; totque diuersitatibus pluuiæ cadunt, quot modis aer nubiũ coitionibus cogitur. raritas enim nubium stillicidia dispergit: quæ concretæ vehementius, effundunt agmina largiora, & eas aquas quas Imbres vocamus. à quibus hoc differunt Nimbi, quod Pluuia iugis est: Nimbus autem quanto repentinus est, tanto vehementior: & quanto improuisior eius præcipitatio est, tanto breuiore casu restringitur. Niues autem colligi iactatione densatum nubium constat. nam priusquam in aquam defluant, fractæ ac discissæ spumas agitationibus suis faciũt, & mox gelatus humor rigore frigoris inhorrescit. hæc victis nubibus crebrior ad terram venit. eam tempestatem nos Ningorem vocamus. Grandinare vero tunc dicis, cum aqua nubem lapidoso pondere, & festinante perrumpit: eademque vi & ad peruicitatem incitat, & cedente aeris mollitie, præcipitatam indignatione vehemẽti humum verberat. Hæc satis erunt de iis, quæ vdis elementis aquosisque contingunt. Verum aliæ sunt passiones, cùm impulsu frigidioris aeris venti generantur. Nec enim aliud est, nisi multum & vehemens in vnum coacti aeris flumen. hunc Spiritum dicimus: licet Spiritus ille etiam nominetur, qui animalia omnia extrinsecus vitalia tractus sui vitali & fœcunda ope vegetat. Siccos & superiores mundi flatus Ventos nominamus: Auras vero, humidos spiritus. Sed ventorum binæ sunt species. Qui facti è Telluris halitu constant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è sinibus, Eucolpiæ Græce sunt nominati. Consimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & stagnis, vel ruptis

nubibus per aperta cæli manare adſolent, rurſumque in craſſam nubium ſpeciem conglobantur qui Ecnephiæ appellantur: vel cum Imber effuſus conciet flabra, quæ Exhydriæ Atticorum lingua vocitatur. Nunc nomina exequemur, regioneſq; ventorum. Euros Oriens, Boreas Septemtrio, Occidēs Zephyros, Auſtros Medius dies mittit. Hos quatuor ventos alii plures interfluunt. nam quāuis Eurus ſit ventus Orientis, idem tamē Apartias incipit nominari, cum eū oriens æſtiuus effundat. Apeliotes autem vocatur, cum meridianis ex montibus procreatur: Eurus eſt, quādo hyemali ortu potius emittitur: Zephyrus vero, quē Romana lingua Fauonium nouit; hic cum de æſtiuis occiduis partibus ſurgit, Iapygis cieri nomine ſolet. At ille qui propior eſt æquinoctiali plagæ Notus, & Aquilo. qui ſeptem ſtellarum regione generatur, & huic vicinus eſt Aparctias. Hic ptopior ad Diem medium Thraſcias & Argeſtes ſunt, indidē flantes. Auſtrorum in nominibus illa eſt obſeruanda diuerſitas. namq; cum de abſcondito polo flatus adueniunt, Notus eſt: Euronotus, ille qui inter Notum atque Eurū medius effringit, ex alio latere Libonotus ex duobus vnum facit. Excurſores venti habentur, qui directo ſpiritu pro flabris reciprocis Cæcias putatur eſſe. Equidem hiemales habentur, vt Noti: Eteſiæ frequentiores ſunt æſtate anni Septemtriones ac Zephyri tempeſtate veris: Ornithiæ venti appellantur Aquilonum genus ex aere profati minori niſu, nec iugi perſeuerantia ſpiritus perferentes. Atenim procelloſus flatus Catægis dicitur, quem præfractum poſſumus dicere. Ventus, qui de ſuperiore cæli parte ſummiſſus, inferiora repētinis impulſib. quatiat. Turbo autem dicitur, qui repentinis flabris proſilit, atq; vniuerſa perturbat. Vertex ille eſt, veluti dicitur, Dine cum torquetur humus arida, & ab imo erigitur ad ſummum. Anaphyſemata Græci vocant eos ſpiritus, qui de profundo vel hiatibus terræ exploſi ad ſuperna aeris ſolent euadere. Hi cū maiore vi torti ſunt, fit procella terreſtris & à Græcis Preſter nomē accepit. Sed cum tormentum illud ire pergit, denſaſque & tumidas nubes præ ſe agit, coactaſque collidit, fit ſonitus, & intonat cælum: non ſecus ac ſi commotum ventis mare cum ingenti fragore vndas littoribus impingat. At Fauorinus nō ignobilis Sapiens, hæc de Ventis refert. Quatuor Mundi plagas impare numerum habere Ventorum; eo quod Ortus & Occaſus mutentur terna vice cum Solis acceſſu, Meridies

& Ar-

& Arctos iisdem [semper] regionibus sunt notatæ. Ortus quippe accepimus, Æquinoctialem, Solstitialem, Brumalem: quibus Occasus redduntur eadem interuallorum ratione conuersa. Eurus igitur æquinoctialis Orientis est ventus nec inuenuste nominis eius fictus est, quasi ἀπὸ τοῦ ἠῶος ῥέων. Idem ἀφηλιώτης à Græcis, Subsolanus à nostris solet dici. Sed qui ab æstiua & Solstitialis orientis meta venit, βορέας Græce, Latine Aquilo nominatur. hunc αἰθρηγενέτην, quod sit alias serenus; Homerus ait: Boream vero ἀπὸ τῆς βοῆς, quod non sine clamore soleat intonare. Tertium ventum, qui ab Oriente hiberno venit, Græci εὐρόνοτον vocant. Item occidui sunt tres Caurus qui Græce ἀργέστης vocatur, is est aduersus Aquiloni: item Fauonius Græce ζέφυρος, Euro contrarius. Tertius Africus, λίψ, Vulturno reflat. Meridies vero quoniam eadem semper regione signatur, vno austro, Id est νότῳ flatur: [Septemtrio item vno] & is Septemtrionis habet cognomentum: qui tamen Græca lingua ἀπαρκτίας dictus est. Horum nomina plerique commutant de loco vel similitudine aliqua · vt Galli Circium appellant a turbine eius, & vertice: Apuli Iapygeum vero, ex Iapyge sinu, id est ex ipso Gargano venientem. Hunc Caurum esse, manifestum est. nam & ex occiduo venit, & Virgilius eius sic meminit:

Illum inter cædes pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens vndis & Iapyge ferri.

Est etiam Cæcias ventus, quem Aristoteles ad se trahere nubes ait. & est adagium de eo tale:

ἕλκων ἐφ' ἑαυτὸν ὥσπερ καικίας νέφος.

Sunt Etesiæ, & Prodromi spirantes ex omni parte, eo tempore æstatis quo Canis oritur. Cato autem in libris Originũ non Circium, sed Cerciũ dicit. Is ventus [Cercius,] cum loquare, buccam implet: armatum hominẽ & plaustrũ oneratum percellit. Nunc de nubium præstigiis referam. Quando perfracta nubecula patefecerit cælum, ignescunt penetrabiles spiritus, emicatque lux clara; hoc dicitur Coruscare: & ordine quidẽ prius tonare oportet; postea Coruscare. Quippe vbi nubes adflictu ignem, vt ignifera saxa attrita inter sedant; obtutus velocius illustriora contingit: auditus dum ad aureis venit, seriore sensu concipitur. ita & prius Coruscare cælum creditur, & mox tonare. tum quia ignes pernicitate sui clarificantes dictio citius nostræ visioni conuibrant, sonus vero [verbera indicio sentitur,

Flamma vero illa, quam nubium adflictus excussit, si robustiore fuerit incendio; impetu deuehitur in terras, & Fulminis habet nomen, atque formidinem infert. Presteras vero nominamus, cum flammarum in illis minus fuerit. Sed si ignitum non fuerit fulmen, Typhon vocant. Sceptos generale omnibus quæ de nubibus cadunt, nomen est. Atque vt breuiter comprehendam cuncta generis eorum quę eiusmodi præstigias summis inferunt oculis, alia sunt quæ speciem tantum spectaculi pariunt, alia quæ nihil ab eo quod ostenderunt mentiuntur. Falluntimagine Irides & Arcus, & talia: vere videntur Cometæ, Fulgores, & similia pleraque. Irin vulgo arcum esse aiunt, quando imago Solis vel Lunæ humidam & cauam nubem densamque ad instar speculi colorat, & medietatem orbis eius secat. Rhabdos autem generis eiusdem, ad virgæ rigorem per longum colorata nubecula dicitur. Halysis est catena quædam luminis clarioris, per Solis ambitum in se reuertens. Inter hanc, & Irida, illud interest: quod Iris multicolor est, & semicirculo figurata procul à Sole atque Luna: Catena clarior est, astrumque ambit orbe incolumi, corona non discolor. Selas autem Græci vocant, incensi aeris lucem. Horum pleraque iaculari credas, alia labi, stare alia. Iaculatio igitur tunc fieri putatur, cum meatu cineris atque impulsu generatus ignis celeritatem sui cursumque rapidæ festinationis ostendit. Statiua lux est, quam Sterigmon illi vocant, sine cursu iugi, sed prolixa lux stellæque fluor & ignitus liquor; qui cum latius quatitur, Cometes vocatur. Sed plerumque luces istæ repentino ortu visæ statim occidunt: & item vt se ostenderint, aliquantisper manent. Sunt & alia eiusmodi imaginum genera, quas Græci Faces, & Docidas, & Pithos, & Bothynos, ad eorum similitudinem vnde dicta sunt nominant. & quædam vespertina sunt notiora. raro autem de Septemtrione vel Meridie videas. nihil horum quippe loci vel temporis in nascendo idem potuit obtingere. De Aere tantum habuimus quod diceremus. Sed non aquarum modo Tellus in se fontes habet, verum spiritu & igni fœcunda est. Nam quibusdam subter occulti sunt spiritus, & flantes incendia indidem suspirant: vt Liparis, vt Ætna, vt Vesuuius etiam noster solet. Illi etiam ignes qui terræ secretariis continentur, prætereuntes aquas vaporant, & produnt longinquitatem flammæ, quum tepidiores aquas reddunt vicinia feruentiores. Opposito incen-

dio

dio aquę vruntur: vt Phlegethontis amnis, quē Poetæ ſciunt in fabulis Inferorum. At n. illos quis non admirandos ſpiritus arbitretur, cum ex his animaduertat accidere, vt eorum religione lymphantes, alii ſine cibo potuque ſint, pars vero pręſagiis effantes futura? quod in oraculis Delphicis cæteriſque eſt. Vidi & ipſe apud Hierapolim Phrygiæ, non adeo ardui montis vicinum latus natiui oris hiatu reſeratum, & tenuis neque editæ marginis ambitu circumdatum: ſiue illa, vt poetæ volunt, Ditis ſpiracula dicenda ſunt, ſeu mortiferos anhelitus eos credi prior ratio eſt. Proxima quæque animalia, & in aluum prona atq; proiecta venenati ſpiritus contagione corripiunt, & vertice circumacta interimunt. Antiſtites denique ipſos ſemiviros eſſe [aiunt] qui audeant propius accedere, ad ſuperna ſemper ſua ota tollentes, adeo illis cognita eſt vis mali ad inferiora aeris noxii craſſitate denſa, inferiores quoque facilius adire atque percellere. [Atqui] ſæpe accidit vt natiui ſpiritus per terræ concauas partes errantes concutiant ſolida terrarum; ſæpius; vt ſpiritus, creſcente violentia, & inſinuantes ſe telluris anguſtiis, nec inuenientes exitum, terram moueant. Horum motuum tam varia ſunt nomina quam diuerſi eſſe videntur. Namque obliquis lateribus proxima quæque iactantes, & acutis angulis mobiles, Epiclintæ Græce appellantur & qui ſubſiliūt, excutientes onera, & reciprocantes directis angulis mobiles Braſtæ vocitantur: Illi autem qui abſtrudere videntur Chaſmatię dicti, quorum impulſu diſſilit tellus, Rhectę ſunt nominati. His paſſionibus contingit, vt quædam terræ expirent halitus, aliæ vomant ſaxa, nonnullæ cenum, ſunt quæ fontes pariunt inſolentibus locis, peregrinorum fluminum ſulcantes vias. Oſtæ ſunt motus, quibus ſolum quatitur. Palmatiæ vero appellantur, quorum pauitatione illa quæ trepidant, ſine inclinationis periculo nutabunt, cum directi tamē rigoris ſtatum retinent. Mycetias vocatur tetri rudoris inquietudo terrena. Audiuntur mugitus, interioribus gemitibus expreſſis, cum ſpiritus inualidus ad terram mouendā per aperta Telluris inuentis itineribus progreditur. His talibus marina ſunt paria, cū fluctuum cōcurrentiū mole nunc progreſſibus litora, nunc recurſibus ſinus cæſi quatiuntur. Sentitur etiam cęli mariſq; cognatio, cū menſtruis curſibus Lunæ, decremēta & acceſſus fretorum atq; æſtuum deprehenduntur. Verum enimuero, vt [quatenus] poſſum de vniuerſi-

tate quod sentio breuiter absoluam: Elementorũ inter se tãta concordia est, id est Aeris, Maris atq; Terræ; vt admirari minus deceat, si illis eadem incommoda soleant, atque secunda contingere, particulatim quidem rebus ortus atque obitus afferentes, vniuersitatem vero à fine atque initio vindicantes. Et quibusdam mirum videri solet, quod, cum ex diuersis atque inter se pugnantibus elementis Mundi natura conflata sit, aridis atque fluxis, glacialibus & ignitis; tanto rerum diuortio nondum sit eius mortalitas dissoluta. Quibus illud simile satis faciet, cum in vrbe ex diuersis & contrariis corporata rerum inæqualium multitudo concordat. Sunt enim pariter dites & egentes, adulescens ætas permixta senioribus, ignaui cum fortibus pessimi [cum] optimis congregati. Aut profecto quod res est fateantur, hanc esse ciuilis rationis admirandam temperantiam, cum quidem de plurimis vna sit facta, & similis sui tota, cum dissimilia membra sint cum receptrix sit naturarum ad diuersa tendentium, & Fortunarum per varios fines exitusq; pergentium; &, vt res est, contrariorum per se natura flectitur, & ex dissonis fit vnus idemque concentus. Sic mare & femineum secus iunguntur, ac diuersus vtriusque sexus ex dissimilibus simile animal facit: artes denique ipsæ naturam imitantes, ex imparibus paria faciunt. Pictura namque ex discordibus pigmentorum coloribus, atris, albis, luteis & puniceis, confusione modica temperatis, imagines vsque imitatur similes facit. Ipsa etiam Musica, quæ de longis & breuibus, acutis & grauioribus sonis constat, tamq; diuersis & dissonis vocib. harmoniam cõsonam reddit. Grammaticorum artes vide quæso quam ex diuersis collectæ sint literis, ex quibus aliæ sunt insonæ, semisonantes aliæ, pars sonantes; & tamen mutuis se auxiliis adiuuantes syllabas pariunt, & de syllabis voces. Hoc Heraclitus sententiarum suarum modulis ad hunc modũ est prosecutus: Συνάψειας οὖλα καὶ οὐχὶ οὖλα, συμφερόμενον καὶ διαφερόμενον, συνᾷδον καὶ διᾷδον. καὶ ἐκ πάντων ἓν, καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. Sic totius Mũdi suorũ instantia initiorũ inter se impares cõuentus, pari nec discordante consensu Natura veluti Musicam temperauit. Namque humidis arida, glacialibus flammida, velocibus pigra, directis obliqua confundit, vnumque ex omnibus, & ex vno omnia iuxta Heraclitum, constituit: terramque humore cælum Solis orbe, & Lunæ globo, cæterisque orientium & conditorum siderum facibus ornauit, vna illa parte

mixta,

mixta, quam quidem cunctis conſtat implicatam, dum confuſa, dum libera elementorum ſubſtantia, ignis, aquæ, aeris, terræ. ex quibus huius ſphæræ conuexa, & diſparibus qualitatibus naturæ conflata adacta eſt, fateri concordiam, & ex ea ſalutem operi machinatam. Principiorum igitur conſenſus ſibi concordiam peperit: perſeuerantiam vero amicitiæ inter ſe[elementis]dedit ſpecierum ipſarum æqua partitio & dum, in nullo alia ab alia vincitur, modo vel poteſtate. Æqualis quippe omnium diuerſitas, grauiſſimorum, leuiſſimorum, feruentium, frigidorum, docente ratione Naturæ, diuerſis licet rebus, æqualitatem deferre concordiam, omniparentis Mundi amœnitatem æternitatemque reperiſſe. Quid enim Mundo præſtantius? Lauda quam potes ſpeciem; portio à te laudabitur Mundi? admirare quam voles temperantiam, ordinationem, figuram; hic & per hunc illud quodcunque eſt inuenietur eſſe laudandum. Nam quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri poteſt, quod non ab ipſius exemplo imitatura ſit ratio? vnde κόσμος Gręce nomen accepit. Euntibus Sole atque Luna, cæteraque luce ſiderea per eaſdem vias, cuſtoditis temporum vicibus, nec vllius erroris interiectione confuſis, digeruntur tempora, & rurſus incipiunt. Quam pulchræque & fœcundæ Horæ procreantur, nunc æſtiuos Vapores reuoluentes, nunc pruinas hyemis circumferentes! dierum etiam noctiumque curiculis ordiuntur menſes, texunt annos, anni ſeriem conficiunt ſeculorum. Et hic quidem Mundus magnitudine immenſus, curſibus rapidus, ſplendore perlucidus, valenti habitudine, pubertate iuuenali. Hic cauſa animalium nantium atque terreſtrium, pennigerarumque cunctarum diſtinxit genera, ſpecies ſeparauit, fixitque leges viuendi atq; moriendi. Ex hoc animantia vitales ſpiritus ducunt. Illinc ſtatis curſibus temporum euentus, qui admirationi eſſe ſolent, cum vel inter ſe ventorum prælia cientur, vel diſiectis nubibus fulminat cælum, & tempeſtates inter ſe ſerenæ hibernæque confligunt, micant, ignes, imbres rumpuntur: & rurſus, placatis omnibus, amœna lætitia mundi reſeratur. Videas & viridantibus comis cæſariatam eſſe terram, & ſcatebris fontium manantem, & aquarũ agminibus concientem, parientem atq; educantem, nec occaſib. fatigari, nec ſeculis anilitari excuſſam, erumpentibus ſemper tam pigris quam mouentibus fœtibus, aquarum ſæpe alluuionibus merſam, flammarum

per partes voracitate consumptam. quæ tamen illi cum regionaliter videantur esse pestifera, ad omne salutaria sunt, & ad redintegrationem eius valent. & cum mouetur, profecto spirat illos spiritus: quibus clausis, & effugia quærentibus, mouebatur. Imbribus etiam madefacta, non solum ad educandos fœtus suos opimatur, verum etiam pestifera contagione proluitur. Flabris autem spirantium aurarum grauiores, & minus puri aeris spiritus differuntur atque purgantur. Tepores frigus glaciale mitificant, & brumalis austeritas terrestrium viscerum venas remittit: & pars gignentium, alia adulescentium, cætera occidentium vices sustinent: sorsque nascentium, obitorum loco pullulat, & occidentium numerus, nascentibus locum pandit. Restat, quod caput est sermonis huius, vt super Mundi rectore verba faciamus, indigens quippe videbitur oratio, de Mundo disputãtibus vt etsi minus curiose, at quoquo modo possumus dicamus. De rectore quippe omniũ non, vt ait ille, silere melius est: sed vel parum dicere. Vetus opinio est, atq; cogitationes omnium hominum penitus insedit, Deum esse originis & haberi auctorem, Deumq; ipsum salutem esse & perseuerantiam earum quas effecerit, rerum. Neque vlla res est tam præstantibus viribus, quæ viduata dei auxilio, sui natura contenta sit. Hanc opinionem vates secuti, profiteri ausi sunt, omnia Ioue plena esse, cuius præsentiam non iam cogitatio sola, sed oculi & aures & sensibilis substantia comprehendit. At hæc composita est potestati Dei [non autem essentiæ] conueniens oratio. Sospitator quidem ille & genitor est omnium quę ad complendum Mundum nata factaq; sunt: non tamẽ vt corporei laboris officio orbem istum manibus suis instruxerit; sed qui quadam infatigabili prouidẽtia, & procul posita cuncta contingat, & maximis interuallis disiuncta complectatur. nec ambigitur eum præstantem atque sublimem sedem tenere, & poetarum laudibus nomen eius consulum ac regum nuncupationibus prædicari, & in arduis arcibus habere solium consecratum. Denique propiores quosque de potestate eius amplius trahere. corpora illa cælestia & quanto finitima sunt ei, tanto amplius de Deo carpere: multoq; minus quæ ab illis sunt secunda, & ad hæc vsque terrena, pro interuallorum modo indulgentiarum Dei ad nos vsque beneficia peruenire. Sed cum credamus Deum per omnia permeare, & ad nos, & ad vltra potestatem sui

nomi-

nominis rendere; quantum abeſt, vel imminet, tantum exiſtimandum eſt eum amplius minusue rebus vtilitatis dare. Quare rectius eſt atque honeſtius ſic arbitrari ſummam illam poteſtatem, ſacratam cæli penetralibus, & illis qui longiſſime ſeparantur, & proximis vna eademque ratione, & per ſe & per alios opem ſalutis afferre, neque penetrantem atque adeuntem ſpecialiter ſingula, nec indecore attrectantem cominus cuncta. Talis quippe humilitas deiecti eſt & minus ſublimis officii, ne homini quidem conuenit ei qui ſit paululum conſcientiæ celſioris. Militiæ principes & curiæ proceres, & vrbium ac domorum rectores, dico nunquam commiſſuros eſſe, vt id ſuis manibus factum velint, quod ſit curæ, leuioris fuſciorisque, quæ nihilo ſequius poſſint facere dominorum imperio, miniſteria ſeruulorum. Exemplo quale ſit iſtud intellige. Cambyſes, & Xerxes, & Darius, potentiſſimi reges fuerunt. horum præpotentiam, quam ex opibus collegerant, lenocinium vitæ effecerat celſiorem: cum eorum alter apud Suſam & Ecbatanas, vt in fano quodam ſacratus, nulli temere notitiam oris ſui panderet: ſed circumſeptus admirabili regia, cuius tecta fulgerent eboris niue, argenti luce, flammea auri vel electri claritate: limina vero alia præ aliis erant. interiores fores, exteriores ianuæ muniebant, portæque ferratæ, & muri adamantina firmitate; ante fores, ſtipatoreſque regalium laterum, tutela peruigili, cuſtodiam per vices ſortium ſuſtinebant. Erant inter eos & diuiſa officia. in comitatu regio armigeri quidam, at extrinſecus ſinguli cuſtodes locorum erant, & ianitores, & atrienſes. Sed inter eos Aures regiæ, & Imperatoris Oculi quidam homines vocabantur. Per quæ officiorum genera rex ille ab hominibus Deus eſſe credebatur: cum omnia vbiquaque egererentur, ille Otacuſtarum relatione diſcebat. Diſpenſatores pecuniæ, quæſtores vectigalium, tribunos ærarios habebat. Alios & alios præfecerat cæteris vrbibus, alii venatibus agendis prouinciam nacti; pars donis & muneribus præfecti putabantur & cæteri perpetuis magniſque, curis & obſeruationi ſingularum rerum oppoſiti erant Sed omne Aſiaticum regnum ab occidente Helleſpontus terminabat, ab ortu gens inchoabat Indorum. Duces ac ſatrapæ vbique diſpoſiti, & permixta locis omnibus mancipia regalia. Ex eo numero erãt excurſores diurni, atq; nocturni exploratores, & nuntii ſpecularũ incẽſores aſſidui.

Tum horum per vices incensæ faces ex omnibus regni sublimibus locis in vno die Imperatori significabant quod erat scito opus. Igitur regnum illud ita componi oportet cum Mundi aula, vt inter se comparantur summus atque exuperantissimus Diuum, & homo ignauus & pessimus. Quod si cui viro , vel cuilibet regi indecorum est per semetipsum procurare omnia quæ proficiunt; multo magis Deo inconueniens erit. Quare sic putandum est, eum maxime maiestatem retinere, si ipse in alto residens: eas potestates per omnes partes mundi orbisque dispenset, quæ sint penes Solem ac Lunam cunctumque cælum. Horum enim cura salutem terrenorum omnium gubernari. Nec multis [ei] opus est, nec partitis hominum conseruitiis: quibus , propter ignauiam, appositum est pluribus indigere. An non eiusmodi compendio machinatores fabricarum , astutia vnius conuersionis multa & varia pariter administrant, etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus mouent? quando filum membri quod agitari solet traxerint, torquebitur ceruix, mutabit caput: oculi vibrabunt: manus ad omne ministeriũ præsto erunt: nec inuenuste totus videbitur viuere. Haud secus etiam cælestis potestas, cum initium scientiæ & salutifera opera mouerit; ab imo ad secundum, & deinceps ad proprium, & vsque ad supremum, attactu continuo vim suæ maiestatis insinuat: & aliud alio commouetur, motusque vnius alteri mouendi se originem tradit. Mutuo equidem consentiunt, non vna, sed diuersa via, & plerunq; contraria. Sed prima emissione ad motum data, simplicique inchoato principio, impulsibus mutuis, vt supra dictum est, mouentur quidem omnia; sed ita, vt si quis sphæram & quadratum & cylindrũ & alias figuras per procliue simul iaciat, deferentur quidem omnia, sed non eodem genere mouebuntur. Nec illud dissimile exemplum videri oportet, si quis pariter patefacto gremio, animalium multitudinem simul abire patiatur, volucrum, nantium, atque terrestrium greges enimuero ad suum[locum] quæq;, duce Natura, properabunt: pars aquam repetens; illa, inter cicures atque agrestes legibus & institutis suis [naturali lege] aggregabuntur & ibunt per aeris vias præpetes quibus hoc Natura largita est. Atque vt ab vno sinu abeundi facultas concessa omnibus fuerit. Sic natura Mundi

est

est cõstituta. Nã cum cælum omne simplici circumactu voluatur, nocte dieque distinctum diuersis mensurarum æqualitatibus separatum, quamuis vna sphæta omnia conclu∫erit: incrementis tamen globi sui, decisioneque luminis menstrua tempora Luna significat, & cæli spatium Sol annua reuersione collustrat, eiusque comites amœnus Lucifer, & comis Cyllenius stella. Etenim Pyrois Mauortium sidus circuli sui biennio conficit spatia: Iouis clarum fulgensque, sexies eadem multiplicat cursibus suis tempora, quæ Saturnus sublimior triginta spatiis annorum circumerrat. Verùm inter hæc vna Mundi conuersio, vnusque reuersionis est orbis, & vnus concentus, atque vnus stellarum chorus: ex diuersis occasibus ortibusque. Hoc ornamentum, & monile rectissime κόσμος Græca lingua significat. At enim vt in choris, cum dux carminis hymno præcinit, concinentium vulgus virorum & feminarum mixtis grauibus & acutis clamoribus vnam harmoniam resonant: sic diuina mens mundanas varietates, ad instar vnius concentionis, releuat. Nam cum cælum confixum vaporatis & radiantibus stellis, inerranti cursu feratur, & reciprocis itineribus astra consurgant: Sol quidem Omnituens ortu suo diem pandit, occasu noctem reducit: conditusque vel relatus per plagas mundi, quatuor temporum vices mutat. hinc tempestiui imbres & spiritus haud infœcundi. hinc alimenta nobis suppetunt earum rerum quas accedere Deus his Mundi partibus voluit. His appositi sunt rortentium cursus, & tumores vndarum, emicationesque syluarum, frugalis maturitas, fœtus animalium, educationes atque obitus singulorum. Cum igitur, Rex omnium & pater quem tantummodo animæ oculis nostræ cogitationes vident, machinam [omnem] iugiter per circuitum suis legibus terminatam, claram & relucentem sideribus speciesque innumeras modo propalam, sæpe contectas, ab vno, vt supra dixi, principio agitari iubet, [agitatur.] simile istud esse bellicis rebus hinc liceat arbitrari. Nam cum tuba bellicum cecinit; milites clangore incensi, alius accingitur gladio; alius clypeum capit; ille lorica se induit; hic galea caput vel crura ocreis inuoluit: ille equum temperat frenis, & loris iugales ad concordiam copulat. & protinus vnusquisque competens

capeſſit officium. Velites excurſionem adornant, ordines principes curant, equites cornibus præſunt. cæteri negotia quæ nacti ſunt agitant: cum interea vnius ducis imperio tantus exercitus paret ei quem præfecerit [rex] penes quem eſt ſumma rerum. Non aliter diuinarum & humanarum rerum ſtatus regitur, quando vno moderamine contenta omnia, penſum ſui operis agnoſcunt; curaque omnibus occulta, vis nullis oculis obuia, niſi quibus mens ſuæ lucis aciem intendit, Nec tamen hoc vel illi ad moliendum, vel nobis ad intelligendum obeſt. De inferiore licet imagine capiamus exempla. Anima in homine non videtur: & tamen fatentur omnes neceſſe eſt huius opera omnia, quæ per hominem præclara fiunt, prouenire: neque animæ ipſius qualitatem ac figuram oculis occurrere, ſed momentis ab ea geſtarum rerum intelligi qualis & quanta ſit. Omne quippe humanæ vitæ præſidium ingenio eius eſt paratum: cultus agrorum, vſus frugum, artificum ſolertia, prouentus artium, commoditateſque vitæ humanæ. Quid de legibus dicam, quæ ad manſuefaciendos homines ſunt inuentæ? quid de ciuilibus inſtitutis ac moribus, qui nunc populorum otioſis conuentibus frequentantur; aſperitates bellorum pacata mitigantur quiete? Niſi forte tam iniuſtus rerum æſtimator poteſt eſſe, qui hæc eadem de Deo neget, quem videat eſſe viribus exuperantiſſimum, auguſtiſſima ſpecie, immortalis æui, genitorem virtutem, ipſamque virtutem. Vnde nihil mirum eſt, ſi mortales oculi eius non capiunt aſpectum, quando diuinorum operum veſtigiis ſit perſpicuus atque manifeſtus. Cæterum ea quæ vel cælo accidere oculis aduertimus, & aerem fieri ex aqua; etiam illa fieri à Deo credenda ſunt, cuius tutela Mundi huius & cura eſt, de quo Empedocles prudenter his verbis ſenſit:

Πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἐστὶν, ἰδ' ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω
Δένδρεα τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες
Θῆρές τ' οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς.

Phidiam illum, probum quem fictorem fuiſſe tradit memoria, vide ipſe in clypeo Mineruæ, quæ arcibus Athenienſibus præſidet, oris ſui ſimilitudinem colligaſſe; ita, vt ſi quis olim artificis voluiſſet exinde imaginē ſeparare, ſoluta cōpage, ſimulachri totius incolumitas interiret. Ad hoc inſtar Mundi ſalutem tuetur Deus, apta & reuincta ſui numinis poteſtate. Huius locum quærimus; neq; finitimus eſt terræ contagionibus, ne-

bus, neque tamen medius in aëre turbido, verùm in mundano fastigio, quem Græci οὐρανὸν rectè vocant; vt qui sit altitudinis finis. & iidem ea ratione eum ὄλυμπον nominant, quẽ ab omni fuscitate ac perturbatione vident liberum. Neque enim caliginem nubium recipit, vel pruinas vel niues sustinet: nec pulsatur ventis, nec imbribus cæditur. Hæc enim nec Olympo, qui est celsitudinis summæ, contingere, poeta his verbis cecinit:

Ουλυμπό δ' ὅθι φασὶ θεῶν ὅδες ἀσφαλὲς αἰεὶ
Εμμεναι, ὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, ὔτε ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, ὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδέδρομεν αἴγλη.

Hanc opinionem communis mos, & hominum obseruationes secutæ, affirmant, superiora esse Deo tradita. Namque habitus orantium sic est, vt manibus extensis in cælum precemur. Romanus etiam poeta sic sensit:

Aspice hoc sublime candens, quẽ inuocant omnes Iouem.

Vnde illa quæ videntur, suntque omnibus præstantiora, easdem sublimitates regionum tenent, Astra cælestia, & Mundi lumina. ac meritò illis licet ordine perpetuo frui, nec diuersis spatiis temporum obseruantissimam legem suorum aliquando itinerum mentiuntur. Terrena omnia, mutationes & conuersiones, postremò interius habent. Namque immodicis tremoribus terrarum dissiluisse humum. & interceptas vrbes cum populis, sæpe cognouimus. Audiuimus etiam apruptis imbribus prolutas esse totas regiones. Illis etiã quæ prius fuerint continentes, hospitibus atque aduenis fluctib⁹ insulatas; alias desidia maris, pedestri accessu peruias factas. Quid? qui ventis & procellis ciuitates euersas esse meminerunt? quid? cùm incendia de nubibus emicarunt, cùm Orientis regiones Phaethõtis ruina, vt quidam putant, conflagratæ perierunt? In Occidentis plagis scaturigines quædam ac proluuiones easdem strages dederunt. Sic ex Ætnæ verticibus quondam effusis crateribus, per decliuia, incendio diuino, torrentis vice, flammarum flumina cucurrerunt, in quo periculi vertice egregium pietatis meritum fuisse cognouimus. Namque eos qui principio fragoris territi, sensum tamen clementiæ misericordiæque retinebant, & grandæuos parentes ereptos volucri clade suis ceruicibus sustinebant: illa flammarum fluenta diuino separata discidio, quasi duo flumina ex vno fonte manantia, locum illum

ambire maluerunt obsidione innocenti. Inerant boni baiuli, religiosis sarcinis occupati. Postremò quod est in triremi gubernator, in curru rector, præcentor in choris, Lex in vrbe, dux in exercitu; hoc est in Mundo Deus: nisi quod ceteris ærumnosum, & multiplex, & curarum innumerabilium videtur esse hoc ipsum, alicuius officij principem fieri; Deo verò nec tristis, nec onerosa est imperij sui cura. Namq; nobis circumfert & regit cunctas formas natura, quas diuersis regionibus commouens: vt est lex ciuitatis semel promulgata, perpetuis obseruationum rationibus fixa, ipsa quidem immutabilis, at eius arbitrio parentium mentes agitantur, nutuq; eius & dominatione flectuntur: & vt scitis eius magistratus tribunalia, principia milites frequentabunt, recuperatores iudiciis præsidebunt: decuriones etiam quibus est ius dicendæ sententiæ, ad consessum publicum commeabūt: & alius ad Minutiam frumentatum venit: & aliis in iudiciis dies dicitur, reus ita purgandi se necessitate, vt insectādi studio accusator venit; ille moriturus ad supplicij locū ducitur: hic ad conuiuij repotia & vespertinus comessator aduentat. Sunt & publicarum epularum apparatus; & lectisternia Deorum, & dies festi, ludi scenici, ludique Circenses. Diis sacrificatur, Geniis ministratur: obiis libatio profunditur, aliusque alio fungitur munere: parentque omnes iussis legum & communis imperij. Videasque illam ciuitatem pariter spirantem Panchæis odoribus, & graueolentibus cænis, resonantem hymnis & carminibus & canticis: eandem etiam lamentis & ploratibus eiulantem. Ad hunc modum res agi in Mundo æstimemus. Lex illa vergens ad æquitatis tenorem fit Deus, nulla indigens correctione mutabili. Quippe sicut Mundi vniuersitas regitur; dum speculatur ad omnia rector eius, atque immutabiliter incumbit, spagiturque vis illa seminibus inclusa per naturas omnium speciesque & genera digesta: sic faciles virium lapsus, & palmarum ardua, persicorum rubor, lenitas mali gignitur & dulcitas fici & quæ infelicia propter infœcunditatem vocamus, tamen vtilia sunt alio pacto: Platani, vt ait poëta, vmbras potantibus ministrantes, acuta pinus & rasiles buxi, & odora laurus, cupressorum odoratius lignum. Tandem omnium animalium agrestium & cicurum, pennatarum & pedestrium & aquatilium natura gignitur, nutritur, absumitur, parens cælestibus institutis. πᾶν γὰρ ἑρπετὸν τὴν γῆν νέμεται, vt Heraclitus ait. Et

cum

cùm sit vnus, plurimis nominibus cietur, propter specierum multitudinem, quarum diuersitate fit multiformis & à iuuando Iupiter dicitur: quem ζῆνα Græci quod vitæ nostræ auctor sit, rectissimè appellant. Saturnum etiam illi κρόνον quasi χρόνον id est, quemdam inceptum ab origine, interminũ ad finẽ Tempus appellant. Dicitur & fulgurator, & Tonitrualis, & Fulminator, etiam Imbricitor, & item Serenator. & plures eum Frugiferum vocant, multi Vrbis custodẽ, alij hospitalem, Amicalemq; & omnium officiorum nominibus appellant. Est & militaris, & triumphator, & propagator, & tropæophorus, & multo plura eiusmodi apud aruspices & Romanos veteres inuenies. Orpheus verò hanc effari potestatem volens, his de eo verbis canit:

Ζεὺς πρῶτος γένετο, ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος.
Ζεὺς κεφαλὴ, ζεὺς μέσσα, διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Ζεὺς ἄρσην γένετο, ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
Ζεὺς πνοιὴ πάντων. ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή.
Ζεὺς πόντου ῥίζα. ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεύς. ζεὺς ἀρχὸς ἁπάντων, ἀρχικέραυνος.
Πάντας γὰρ κρύψας αὖτις φάος ἐς πολυγηθὲς
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.

Primus cunctorum est, & Iupiter vltimus idem,
Iupiter & caput & medium est. Sunt ex Ioue cuncta.
Iupiter est terra basis, & stellantis Olympi
Iupiter & mas est, estq; idem nympha perennis.
Spiritus est cunctis, validusq; est Iupiter ignis.
Iupiter est pelagi radix; est Lunaq; Solq;,
Cunctorum rex est, princepsq;, & originis auctor,
Namq; sinu occultans, dulces in luminis auras
Cuncta tulit, sacro versans sub pectore curas.

Fatum autem, [quod] Græci εἱμαρμένην à tractu quodam causarum inuicem se continentium, volunt dici decretũ, idẽ πεπρωμένην dicunt, quod omnia in hoc statu rerum definita sint, nec sit in hoc Mundo aliquid interminatum. idem Fatum μοῖραν vocant, quòd ex partibus constet. hinc νέμεσιν, quòd vnicuique attributio sua sit adscripta. Adrastea eademque ineffugibilis necessitas vltionis. Sed tria Fata sunt; numerus cum ratione temporis faciens, si potestatem earum ad eiusdẽ similitudinẽ temporis referas. Nam quod in fuso perfectũ est præteriti tẽporis habet speciem; & quod torquetur

in digitis, momenti præsentis indicat spatia: & quod nondum ex colo tractum est, subactumque cura digitorum, id futuri & consequentis seculi posteriora videtur ostendere. Hæc illis conditio ex nominum eorundem proprietate contingit. vt sit Atropos præteriti temporis fatum quod ne Deus quidem faciet infectum. Futuri temporis Lachesis a fine cognominata, quod etiam illis quæ futura sunt, finem suum Deus dederit: Clotho præsentis temporis habet curam, vt ipsis actionibus suadeat, ne cura solers rebus omnibus desit. Deum verò ire per omnes terrasque non frustra arbitrabitur, qui audiet Platonis hæc verba: Deus namque, sicut vetus, inquit, continet ratio, principia & fines, & media rerum omnium penetrat, atque illustrat & curru volucri superfertur. Eundem Deum vltrix necessitas, semper & vbique comitatur, eorum qui a sacra lege discesserint vindex futura. quam faciet ille mitificam, qui statim à tenero & ipsis incunabulis intellexit, extimuit, eique se totum dedit atque permisit.

HERMETIS TRISMEGISTI DE NATVRA DEORVM, AD ASCLEPIVM ADLOCVTA, APVLEIO MAVDARENSI PLATON. INTERPRETE.

ASCLEPIVS, Asclepius iste pro sole mihi est Deus. Deus te nobis ô Asclepi vt diuino sermoni interesses adduxit, eique tali qui merito omnium antea à nobis factorum vel nobis diuino numine inspiratorum videatur esse religiosa pietate diuinior: quem si intelligens videris, eris omnium bonorum tota mente plenissimus. Si tamen multa sunt bona, & non vnum, in quo sunt omnia, alterum enim alterius consentaneum esse dinoscitur, omnia vnius esse, aut vnum esse omnia. Ita enim sibi est vtrumque connexum, vt separari alterium ab vtroque non possit. Sed de futuro sermone

mone hoc diligenti intentione cognosces. Tu verò ô Asclepi procede paululum, atque nobis qui intersit euoca. Quo ingresso, Asclepius etiam Ammonem interesse suggessit. Trismegistus ait; nulla inuidia Ammonem prohibet à nobis. Etenim ad eius nomen multa meminimus à nobis esse conscripta, uti etiam ad Tatium amantissimum & carissimum filium, multa Physica exoticaque plurima, tractatum hunc autem tuo scribam nomine. Præter Ammonem verò nullum euoca alterum, ne tantæ rei religiosissimus sermo multorum interuentu præsentiaque violetur. Tractatum enim tota numinis maiestate plenissimum irreligiosæ mentis est multorum conscientiæ publicare. Ammone etiam aditum ingresso, sanctoque illo, quatuor virorum religione, & diuina Dei completo præsentia, competenti venerabiliter silentio ex ore Hermis, animis singulorum mentibusq; pendentibus, diuinus Cupido sic est orsus dicere:

O Asclepi omnis humana immortalis est anima, sed non vniformiter cunctæ, sed aliæ alio more vel tempore. Non enim ô Trismegiste omnis vnius qualitatis est anima? TRISMEGISTVS. O Asclepi, vt celeriter de vera rationis continentia decidisti! Non enim hoc dixi omnia vnum esse, & vnum omnia, vtpote quia in creatore fuerint omnia, antequam creasset omnia, nec immerito ipse dictus est omnia, cuius membra sunt omnia. Huius itaque qui est vnus omnia, vel ipse est creator omnium, in hac tota disputatione curato meminisse. De cœlo cuncta descendunt in terram, & in aquam, & in aera. Ignis solum, quod sursum versus fertur, viuificat, quod deorsum ei deseruiens. At verò quicquid de alto descendit generans est, quod sursum versus emanat nutriens. Terra sola in seipsa consistens, omnium est receptrix, omniumque generum quæ accipit restitutrix. Hoc ergo totum, sicut meministi, quod est omnium vel omnia anima & mundus à natura comprehensa agitantur, ita omniũ multiformi imaginum æqualitate variata, vt infinitæ qualitatũ ex interuallo species esse noscantur, adunatæ tamen ad hoc vt totum vnum & ex vno omnia esse videantur. Totus itaque quibus formatus est mundus, elementa sunt quatuor Ignis, Aqua, Terra, Aër, mundus vnus, Anima vna & Deus vnus. Nunc mihi adesto totus quantum mente vales, quantum calles astutia. Diuinitatis etenim ratio diuina sensus intentione noscenda torrenti simillima est fluuio è summo in

pronum præcipiti rapacitate curren‍ti, quo efficitur vt inten‍tionem nostram non solum audientium, verum etiam tractantium ipsorum celeri velocitate prætereat. Cælum ergo sensibilis Deus administrator est omnium corporum, quorum augmenta detrimentaq; sol & luna sortiti sunt. Cæli verò & ipsius animæ & omnium quæ in mundo insunt, ipse gubernator est, qui est effector omniũ Deus. A supradictis enim omnib. quorũ idẽ gubernator Deus omniũ frequẽtatio fertur influens per mundũ & animam omnium generum & omnium specierum, perq; rerum naturam. Mundus autem præparatus est à Deo receptaculum omniformium specierũ. Naturam autem per species imaginans, mundum per quatuor Elementa ad cælum vsque perduxit, cuncta Dei visibus placitura. Omnia autem desuper pendentia in species diuiduntur, hoc quo dicturus sum genere. Genera rerum omnium suas species sequuntur, vt sit ita soliditas genus Species generis particula. Genus ergo deorum ex se deorum faciet species Dæmonum genus æque & hominum similiter, & volucrum, & omnium quæ in se mundus habet, sui similes species generat genus. Est & aliud animalis genus, sine anima quidem & tamen non carens sensibus. Vnde & beneficiis gaudet, & aduersis minuitur atq; vitiatur; Omniũ dico quæ in terra radicum stirpiumq; incolumitate viuescunt, quatũ species per totã sparsæ sunt terrã. Ipsum cælũ plenum est deo. Supradicta autem genera inhabitant, vsq; ad loca specierũ, quarum omnium rerũ immortales sunt species. Species enim pars est generis, vt homo humanitatis, quam necesse est sequi qualitatem sui generis. Vnde efficitur, vt quamuis omnia genera sint immortalia, species tamen non omnes immortales sunt. Diuinitatis enim genus & ipsũ & species immortales sunt. Reliquiorum vero genera, quorum æternitas est generis, quamuis per species occidat, nascendi tamen fœcunditate seruatur, ideoq; species mortales sunt, vt homo mortalis sit, immortalis humanitas. Omnibus tamen generibus omniũ generum species miscentur, quædam quæ ante factæ sunt, quædam quæ de his qua factæ sunt fiunt. Hæc itaq; quę fiunt, aut à diis, aut à dæmonibus, aut ab hominibus fiunt omnes simillimę generibus suis species. Corpora enim impossibile est conformari sine nutu diuino; species figurari, sine adiutorio dæmonum animalia institui & coli sine hominibus non possunt. Quicunque igitur dæmonum à genere

suo

suo defluentes, in speciem fortuito coniuncti sunt, alicuius speciei generis diuini proximitate & consortio diis similes habentur. Quorum verò dæmonum species sunt: qualitate sui generis perseuerant, hi amantes hominum rationem, dæmones nuncupantur. Similiter est & hominum, aut eo amplior. Multiformis enim variaque humani generis species, & ipsa à prædicto desuper aduenIens consortio, omnium aliarum specierum multas & propè omnium per necessitatem coniunctiones facit. propter quod & propè deos accedit, qui se mente qua diis iunctus est diuina religione diis iunxerit, & dæmonũ qui iis iunctus est. Humani verò qui medietate sui generis contenti sunt, & reliquæ species iis similes erunt, quorum se generis speciebus iunxerunt. Propter hoc ô Asclepi magnum miraculum est homo animal adorandum atque honorandum. Hoc enim in naturam dei transit, quasi ipse sit deus. hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum iisdem ortum se esse cognoscat. hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. O hominum quanta est natura, temperata felicius, ac diis cognata diuinitate coniunctus, partẽ sui, qua terrenus est intra se despicit, cætera omnia quibus se necessarium esse cælesti dispositione cognoscit, nexu secum caritatis astringit, sicq; suspicit cælum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt diligat, ipse à superioribus diligatur, colit terram, elementis velocitate miscetur, acumine mẽtis in maris profunda descendit, omnia illi licent, non cælum illi videtur altissimũ, quasi enim è proximo sagacitate animi metitur. Intentionem animi eius nulla aëris caligo confundit, non densitas terræ operam eius impedit, non aquę altitudo profunda despectum eius obtundit, omnia idem est & vbique idem est. Horum omnium generum, quæ sunt animalia, desuper, deorsum [radices] peruenientes habent. Inanimaliũ autẽ de imo in superna viuã radice syluescunt. Quędã autẽ duplicibus aiuntur elementis, quæ iam simplicibus. Alimenta autem sunt bina, animę & corporis, è quibus animalia cõstant. Anima mundi inquieta semper agitatione nutritur. Corpora ex aqua & terra inferioris mũdi alimentis augescũt. Spiritus quoq; plena sunt omnia, permixtus cũctis cuncta viuificat, sensu addito ad hominis intelligentiã, quæ quinta pars sola homini concessa est ex æthere. Sed de animalibus cunctis humanos tantum sensus ad diuinæ rationis intelli-

gentiam exornat, erigit atque sustollit. Sed quoniam de sensu commoneor dicere, paulo post & huius rationem vobis exponam. est enim sanctissima & magna, & non minor quã ea quæ est diuinitatis ipsius. Sed nunc vobis expediam quæ cœperam. Dicebam enim in ipsis initio rerum de coniunctio ne deorum, quâ homines soli eorum dignatione perfruuntur. Quicunque etenim hominum tantum felicitatis adepti sunt, vt illum intelligentiæ diuinum perciperent sensum, qui sensus est diuinior in solo deo, & in humana intelligentia. ASCL. Non enim omnium hominum ô Trismegiste vniformis est sensus? TRISM. Non omnes ô Asclepi intelligentiam veram adepti sunt, sed imaginem temerario impetu nulla vera ratione inspecta sequentes decipiuntur, quæ in mentibus malitiam parit, & transformat optimum animal in naturam feræ moresque beluarum. De sensu autem & de omnibus sensualibus quando & de spiritu, tunc totam vobis præstabo rationem. Solum enim animal homo duplex est, & eius vna pars simplex, quæ, vt Græci aiunt, οὐσιώδης, quam vocamus diuinæ similitudinis formam. Est autem quadruplex quod ὑλικὸν Græcis nos mundanum dicimus ex quo factum est corpus, quo circuntegitur illud quod in homine diuinum esse iam diximus, in quo mentis diuinitas tecta sola cum cognatis suis, idest mentis puræ sensibus secum ipsa conquiescat, tanquam muro corporis septa. ASCLE. Quid ergo oportuit ô Trismegiste hominem in mundo constitui, & non in ea parte qua Deus est eum in summa beatitudine degere? TRISMEGI. Recte quæris ô Asclepi. Et nos enim rogamus deum vt tribuat nobis facultatem reddendæ rationis istius. Cùm enim omnia ex voluntate eius dependeant, tum illa vel maximè quæ de tota summitate tranctantur, quam rationem præsenti disputatione conquirimus. Audi ergo Asclepi. Dominus & omnium conformator, quem recte Deum dicimus, quem à se secundum fecerit, qui videri & sentiri possit, eundem secundum sensibilem ita dixerim, non ideo quod ipse sentiat (de hoc enim an ipse sentiat an non alio dicemus tempore) sed eo quod videntium sensus incurrit. Quoniam ergo hunc fecit ex se primum & à se secundum, visusque est ei pulcher, vtpote qui sit omniũ bonitate plenissimus amauit eum vt diuinitatis suæ partem. Ergo vt tantus & tam bonus esset, voluit alium qui illum quem ex se fecerat intueri potuisset, simulq; & rationis imi-

tatorem

tatorem & diligentiæ fecit hominem. Voluntas etenim de ipsa summa est perfectio, vtpote cum voluisse & perfecisse vno eodemq; temporis puncto compleat. Cum itaq; eum οὐσιώδη animaduerteret Deus non posse omniũ rerum esse diligentem, nisi eam mundano integumento contegeret, texit eum corporea domu, talesque omnes esse præcepit, ex vtraq; natura in vnum confundens comm scensque quantum satis esse debuisset. Itaq; hominem conformauit ex animi & corporis, id est ex æterna & mortali natura, vt animal ita conformatum vtriq; origini suæ satisfacere possit, & mirari atq; orare cælestia & æterna & incolere atque gubernare terrena. Modo autem dico mortalia non aquam & terram, quæ duo de quatuor elementis subiecit natura hominibus, sed ea quæ ab hominibus, aut in his, aut de his fiunt aut ipsius terræ cultus, pascua, ædificatio, portus, nauigationes, communicationes, commodationes alternæ, qui est humanitatis inter se firmissimus nexus, & mundi partis, quæ est aqua & terra, quæ pars terrena mundi artium disciplinarumq; cognitione atq; vsu seruatur, sine quibus mundum Deus noluit esse perfectũ. Placitum enim Dei necessitas sequitur, voluntatem comitatur effectus. Neque enim credibile est Deo displiciturum esse quod placuit, cum & futurum id & placiturum multo ante sciuerit. Sed ô Asclepi animaduerto, vt celeri mentis cupiditate festines audire, quomodo homo cæli, vel quę in eo sunt, delectum possit habere vel cultum. Audi itaque ô Asclepi. Delectus dei & cæli, cum his quæ insunt omnibus, vna est obsequiorum frequentatio. Hanc aliud animal non confecit, nec diuinorum, nec animalium, nisi solus homo. Hominum enim admirationibus, adorationibus, laudibus, obsequiis, cælum cælestesq; delectantur. Nec immerito in hominum cœtum musarum chorus est à summa diuinitate demissus, scilicet ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset, sed potius vt musicatis hominum cantilenis concelebraretur laudibus, qui solus omnia, aut pater est omnium, atq; ita cælestibus laudibus nec in terris harmoniæ suauitas defuisset. Aliqui ergo ipsiq; paucissimi pura mente præditi, sortiti sunt cæli suspiciendi venerabilem curam. Quicunque autem ex duplici naturæ suæ confusione interiorem intelligentiam mole corporis resederũt, curandis elementis hisque inferioribus sunt præpositi. Animal ergo homo, nõ quidem is eo minor quod ex parte mor-

gentiam exornat, erigit atque ſuſtollit. Sed quoniam de ſenſu commoneor dicere, paulo poſt & huius rationem vobis exponam. eſt enim ſanctiſſima & magna, & non minor quã ea quæ eſt diuinitatis ipſius. Sed nunc vobis expediam quæ cœperam. Dicebam enim in ipſis initio rerum de coniunctione deorum, quâ homines ſoli eorum dignatione perfruuntur. Quicunque etenim hominum tantum felicitatis adepti ſunt, vt illum intelligentiæ diuinum perciperent ſenſum, qui ſenſus eſt diuinior in ſolo deo, & in humana intelligentia. ASCL. Non enim omnium hominum ô Triſmegiſte vniformis eſt ſenſus? TRISM. Non omnes ô Aſclepi intelligentiam veram adepti ſunt, ſed imaginem temetario impetu nulla vera ratione inſpecta ſequentes decipiuntur, quæ in mentibus malitiam parit, & transformat optimum animal in naturam feræ moreſque beluarum. De ſenſu autem & de omnibus ſenſualibus quando & de ſpiritu, tunc totam vobis præſtabo rationem. Solum enim animal homo duplex eſt, & eius vna pats ſimplex, quæ, vt Græci aiunt, οὐσιώδης, quam vocamus diuinæ ſimilitudinis formam. Eſt autem quadruplex quod ὑλικὸν Græcis nos mundanum dicimus ex quo factum eſt corpus, quo circuntegitur illud quod in homine diuinum eſſe iam diximus, in quo mentis diuinitas tecta ſola cum cognatis ſuis, ideſt mentis puræ ſenſibus ſecum ipſa conquieſcat, tanquam muro corporis ſepta. ASCLE. Quid ergo oportuit ô Triſmegiſte hominem in mundo conſtitui, & non in ea parte qua Deus eſt eum in ſumma beatitudine degere? TRISMEGI. Recte quæris ô Aſclepi. Et nos enim rogamus deum vt tribuat nobis facultatem reddendæ rationis iſtius. Cùm enim omnia ex voluntate eius dependeant, tum illa vel maximè quæ de tota ſummitate tranctantur, quam rationem præſenti diſputatione conquirimus. Audi ergo Aſclepi. Dominus & omnium confotmator, quem recte Deum dicimus, quem à ſe ſecundum fecerit, qui videri & ſentiri poſſit, eundem ſecundum ſenſibilem ita dixerim, non ideo quod ipſe ſentiat (de hoc enim an ipſe ſentiat an non alio dicemus tempore) ſed eo quod videntium ſenſus incurrit. Quoniam ergo hunc fecit ex ſe primum & à ſe ſecundum, viſuſque eſt ei pulcher, vtpote qui ſit omniũ bonitate pleniſſimus amauit eum vt diuinitatis ſuæ partem. Ergò vt tantus & tam bonus eſſet, voluit alium qui illum quem ex ſe fecerat intueri potuiſſet, ſimulq; & rationis imitatorem

tatorem & diligentiæ fecit hominem. Voluntas etenim de ipsa summa est perfectio, vtpote cum voluisse & perfecisse vno eodemq; temporis puncto compleat. Cum itaq; eum οὐσιώδη animaduerteret Deus non posse omniū rerum esse diligentem, nisi eam mundano integumento contegeret, texit eum corporea domu, talesque omnes esse præcepit, ex vtraq; natura in vnum confundens comm scensque quantum satis esse debuisset. Itaq; hominem conformauit ex animi & corporis, id est ex æterna & mortali natura, vt animal ita conformatum vtriq; origini suæ satisfacere possit, & mirari atq; orare cælestia & æterna & incolere atque gubernare terrena. Modo autem dico mortalia non aquam & terram, quæ duo de quatuor elementis subiecit natura hominibus, sed ea quæ ab hominibus, aut in his, aut de his fiunt aut ipsius terræ cultus, pascua, ædificatio, portus, nauigationes, communicationes, commodationes alternæ, qui est humanitatis inter se firmissimus nexus, & mundi partis, quæ est aqua & terra, quæ pars terrena mundi artium disciplinarumq; cognitione atq; vsu seruatur, sine quibus mundum Deus noluit esse perfectū. Placitum enim Dei necessitas sequitur, voluntatem comitatur effectus. Neque enim credibile est Deo displiciturum esse quod placuit, cum & futurum id & placiturum multo ante sciuerit. Sed ô Asclepi animaduerto, vt celeri mentis cupiditate festines audire, quomodo homo cæli, vel quę in eo sunt, delectum possit habere vel cultum. Audi itaque ô Asclepi. Delectus dei & cæli, cum his quæ insunt omnibus, vna est obsequiorum frequentatio. Hanc aliud animal non confecit, nec diuinorum, nec animalium, nisi solus homo. Hominum enim admirationibus, adorationibus, laudibus, obsequiis, cælum cælestesq; delectantur. Nec immerito in hominum cœtum musarum chorus est à summa diuinitate demissus, scilicet ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset, sed potius vt musicatis hominum cantilenis concelebraretur laudibus, qui solus omnia, aut pater est omnium, atq; ita cælestibus laudibus nec in terris harmoniæ suauitas defuisset. Aliqui ergo ipsiq; paucissimi pura mente præditi, sortiti sunt cæli suspiciendi venerabilem curam. Quicunque autem ex duplici naturæ suæ confusione interiorem intelligentiam mole corporis resederūt, curandis elementis hisque inferioribus sunt præpositi. Animal ergo homo, nō quidem is eo minor quod ex parte mor-

talis sit, sed eo forte aptius efficaciusq; compositus ad certā rationem mortalitate auctus esse videatur, scilicet quoniā vtrumq; nisi ex vtraq; materia sustinere nō potuisset, ex vtraque formatus est, vt & terrenorum cultum, & diuinitatis posset habere delectū. Rationē verò tractatus istius ô Asclepi, non solum sagaci intentione, verum etiam cupio te animi viuacitate percipere. Est enim ratio plurimis incredibilis. Integra autem & vera percipienda sanctioribus mentibus. Itaq; hinc exordiar. Æternitas dominus Deus primus est. Secundus est mundus. Homo est tertius. Effector mundi Deus, & eorū quæ insunt omniū, simul cuncta gubernando, eum ipso homine gubernatore compositi, quod ita totum suscipiens homo id est, curam propriam diligentia sua, efficit vt sit & ipse mundus vterque ornamento sibi, vt ex hac hominis diuina compositione mundus Græcè rectius κόσμος dictus esse videatur. Is nouit se, nouit & mundum scilicet vt meminerit quid partibus conueniat suis, quæ sibi vtenda, quibus sibi inseruiendū sit, recognoscat. laudes gratesq; maximas agens deo, eius imaginem venerans, non ignarus se etiam secundum esse imaginē Dei, cuius sunt imagines duæ, mūdus [scilicet] & homo. Vnde efficitur, vt quoniā est ipsius vna compago, parte qua ex anima, & sensu, & spiritu, atq; ratione diuinus est, velut ex elementis superioribus ascendere posse videatur in cælū: parte verò mundana, quæ constat ex igni & aqua & aëre, mortalis resistat in terram, ne curæ suæ omnia mandata vidua desertaq; dimittat. Sic enim humanitas ex parte diuina, ex alia parte mortalis est effecta in corpore cōsistens. Est autem mensura eius vtriusq;, id est hominis ante omnis religio, quam sequitur bonitas. Ea demum tunc videtur esse perfecta, si contra cupiditatem omniū alienarū rerum sit despectus virtute munita. Sūt enim ab omnibus diuinæ cognationis partibus aliena omnia quæcunq; terrena corporali cupiditate possidentur quæ meritò possessionū nomine nuncupantur, quoniā non nata nobiscum, sed postea à nobis possideri cœperūt. Omnia ergo huiusmodi ab homine aliena sunt, etiam corpus, vt & ea quæ appetimus, & illud ex quo appetentiæ nobis est vitium dispiciamus. Vt enim meum animum rationis ducit intentio, homo hactenus esse debuit, vt contemplatione diuinitatis partem quæ sibi iuncta mortalis est, mundi interioris necessitate seruandi despiciat atque contemnat. Nam vt homo ex vtraque parte possit esse

plenissi-

pleniſſimus, quaternis cum vtriuſq; partis elementis animaduerte eſſe formatum, manibus & pedibus vtriſque binis, aliiſq; corporis membris quibus inferiori id eſt terreno mũdo deſeruiat. Illis vero partibus quatuor ſenſus animi, memoriæ, atque prouidentiæ, quarum ratione cuncta diuina norit atque ſuſpiciat. Vnde efficitur vt rerum diuerſitates, qualitates, effectus, quantitates, ſuſpicioſa indagatione [homo] ſectetur. retardatus verò graui & nimio corporis vitio, has naturæ rerum cauſas, quæ veræ ſunt propriè, prouidere non poſſit. Hunc ergo ſic effectum conformatumque, & tali miniſterio obſequioque prępoſitum a ſummo deo, eumque competenter mundemundum ſeruando, deum piè colendo, digne & competenter in vtroque dei voluntati parentem, talem quo munere credis eſſe munerandum? Siquidem cum Dei õpera ſit mundus, eiuſque pulchritudinem qui diligentia ſeruat atque auget operamque ſuam cum Dei voluntate coniungit, cum ſpeciem quam ille intentione diuina formauit, adminiculo ſui corporis, diurno opere curaque componit. quo munere credis eſſe munerandum? niſi eo quo parentes noſtri munerati ſunt, quo etiam nos quoque munerari, ſi foret diuinæ pietati complacitum, optamus piiſſimis votis [id eſt] vt emeritos atque exutos mundana cuſtodia, nexibus mortalitatis abſolutos, naturæ ſuperioris partis, id eſt diuinæ, puros ſanctoſque reſtituat. ASCL. Iuſte & veredicis ô Triſmegiſte. Hæc eſt enim merces piè ſub Deo diligenterque cum mundo viuentibus. Secus ẽn in impieque qui vixerint, & reditus denegatur in cęlum, & conſtituitur in corpora alia indigna ſancto animo & fœda eſt migratio, vt iſte rationis ſermo proceſſit ô Triſmegiſte futuræ æternitatis ſpe animæ in mundana vita periclitãtur. Sed aliis incredibile, aliis fabuloſum, aliis forſitan videtur eſſe deridẽdum. Res enim dulcis eſt in hac corporali vita qui capitur de poſſeſſionibus fructus. Quare animã, obtorto, vt aiunt, detinet collo, vt in parte ſui, qua mortalis eſt, inhæreat. nec ſinit partem diuinitatis agnoſcere, inuidens immortalitati malignitas. Ego enim tibi quaſi prædiuinans dixero, nullum poſt nos habiturum delectum ſimplicẽ, qui eſt philoſophiæ, quæ ſola eſt in cognoſcenda diuinitate frequens obtutus & ſancta religio. Multi etenim & eam multifaria ratione confundunt. Quomodo ergo multi incomprehenſibilem philoſophiam efficiunt, aut quemadmodum eam multifaria

ratione confundunt? TRISMEG. O Asclepi, hoc modo in varias disciplinas. nec comprehensibiles, eam calida commentatione miscentes, Arithmeticen & Musicen & Geometriam. Puram autem philosophiam, eamque tantum diuina religione pendentem, tantum intendere in reliquias oportebit, vt apocatastasis asttorum stationes præfinitas, cursumque commutationis numeris constare miretur. Terræ verò dimensiones, qualitates, quantitates, maris profunda, ignis vim, & horum omnium effectus naturamque cognoscens miretur, adoret, atque collaudet artem mentemque diuinam. Musicen verò nosse nihil aliud esse, nisi cunctarum rerum ordinem scire, quæque ratio diuina sortita sit. Ordo enim rerum singularum in vnum omnium artifici ratione collatus, concentum quemdam melo diuino dulcissimum verissimumque conficiet. ASCLEP. Qui ergo homines post nos erunt? TRIS. Sophistarum calliditate decepti, à vera, pura, sanctaque philosophia auertentur. Simplici enim mente & anima diuinitatem colere, eiusque facta venerari, agere etiam Dei voluntati gratias quæ est bonitatis sola plenissima, hæc est nulla animi importuna curiositate violata philosophia, & de his sit hucusque tractatum. De spiritu verò & de his similibus hic sumatur exordium. Fuit Deus & ὕλη, quem Græcè credimus mundum, & mundo comitabatur spiritus [vel inerat mundo spiritus] sed non similiter vt Deo, nec Deo hæc de quibus mundus, iccirco non erant quando [nata] non erant, sed in eo iam tunc erant vnde nasci habuerunt. Non [enim] ea sola non nata dicuntur quæ necdum nata sunt, sed ea quæ carent fœcunditate generandi, ita vt ex eis nihil nasci possit. Quæcunque ergo sunt quibus inest natura generãdi hæc & generabilia sunt, de quibus nasci potest, tametsi ea ex se nata sint. Neque enim dubitatur ex his quæ ex se nata sunt, facile nasci posse, de quibus cuncta nascuntur. Deus ergo sempiternus, Deus æternus, nec nasci potest, nec potuit: hoc est, hoc fuit, hoc erit semper. Hæc ergo est quæ ex se tota est natura Dei. Hyle autem vel mundi natura, & spiritus quamuis nata non videantur à principio, tamen in se nascendi procreandiq; vim possident, atque naturam fœcunditatis. Etenim initium in qualitate naturæ est, quæ & conceptus & partus in se possidet vim atq; materiam. Hæc itaque sine alieno conceptu est sola generabilis. At vero ea quæ vim solam concipiendi habent ex alte-

rius

xius commixtione naturæ, ita discernenda sunt, vt hic locus mundi cum his quæ in se sunt videatur esse non natus, qui vtique in se vim totius naturæ habet. Locum autem dico, in quo sunt omnia. Neque enim hæc omnia esse potuissent, si locus deesset qui omnia sustinere potuisset. Omnibus enim rebus quæ fuerunt, præcauendum est loco. Nec qualitates etenim, nec quantitates, nec positiones, nec effectus dignosci potuissent earum rerum quæ nusquam sunt. Sic ergo & mundus quamuis natus non sit, in se tamen omnium naturas habet, vtpote qui omnibus iis ad concipiendum sinus præstet fœcundissimos. Hoc ergo est totum qualitatis materiæ quæ creabilis est, tametsi creata non est. Sicut enim in natura materiæ qualitas fœcunda est, sic & malignitatis eadem est æque fœcunda. Nec ergo dixi ô Asclepi & Ammon, quod à multis dicitur, non poterat Deus incidere atque auertere à rerum natura malitiam. quibus respondendum nihil omnino est. Vestri tamen causa & hæc prosequar quæ coeperam, & rationem reddam. Dicunt enim ipsi Deum debuisse omnifariam mundum à malitia liberare. Ita enim in mundo est, vt quasi membrum ipsius videatur esse. Prouisum cautumq; est quantũ rationabiliter potuisset à summo Deo, tũc cum sensu, disciplina, intelligentia mentes hominũ est munerare dignatus. Hisce enim rebus quibus cęteris antestamꝰ animalibus solis possumus malitiæ fraudes, dolos, vitiaq; vitare. Ea enim qui antequam iis implicitus est ex aspectu vitarit, is homo est diuina intelligẽtia prudentiaq; munitus. Fũdamẽtũ enim est disciplinæ in summa bonitate consistens. Spiritu autem ministrantur omnia & vegetantur in mundo. qui quasi organum vel machina summi Dei voluntati subiectus est. Itaq; hactenus intelligatur à nobis mente sola intelligibilis, summus qui dicitur Deus, rector gubernatorq; sensibilis Dei, eius qui in se circumplectitur omnẽ locum, omnẽ rerum substantiam; totamq; gignentium creantiumq; materiam, & omne quicquid est quãtumcumq; est. Spiritu vero agitantur siue gubernantur omnes in mundo species vnaquæq; secundum naturam suam à Deo distributam sibi. Hyle autem vel mundus omnium est receptaculum, omniumq; agitatio atq; frequẽtatio, quorum Deus gubernator dispensans omnibus rebus humanis quantum vnicuiq; necessariũ est. Spiritu vero implet omnia vt cuiusq; naturæ qualitas est. Inaltata est enim caua mundi rotunditas in modum Sphęrę,

ipsa sibi qualitatis vel formæ suæ causa inuisibilis tota. Quippe cum quemcunque in ea summum subter despiciendi causa delegetis locum, ex eo in imo quid sit videre non possis. propter quod multis locis instar qualitatemque habere creditur. Per formas enim solas specierum, quarum imaginibus videtur insculpta, quasi visibilis creditur, cum depicta monstratur. re autem vera est sibiipsi inuisibilis semper: ex quo eius imum vel pars si locus est in sphæra, Græcè ἀδης, dicitur. Siquidem ἰδεῖν Græcè dicitur, quo visu primum sphæræ careant, vnde & εἴδη dicuntur species, quod sint inuisibilis formæ. Ab eo itaque quod visu priuantur, Græcè ἀδης, ab eo quod in imo sphæræ sunt, latinè inferi nuncupantur. Hæc ergo sunt principalia & antiquiora, & quasi initia vel capita omnium quæ sunt in his, aut per hæc, aut de his. ASCLE. Omnia ergo ipsa, vt dicis quæ est ô Trismegiste mundana, vt ita dixerim, specierum omnium quæ insunt in vniuscuiusque sicuti est tota substantia? TRISMEG. Mundus itaque nutrit corpora, spiritus animas, sensus autem quo dono cœlesti sola felix sit humanitas, [alit mentem.] Neque enim omnes, sed pauci, quorum ita mens est vt tanti beneficij capax esse possit. Vt enim sole mundus, ita mens humana isto lumine clarescit, & eo amplius. Nam sol quicquid illuminat, aliquando terræ & Lunæ interiectu interueniente nocte, eius priuatur lumine; sensus autem cum semel fuerit animæ commixtus humanæ, fit vna ex bene coalescente commixtione materiæ, ita vt nunquam eiusmodi mentes caliginum impediantur erroribus. Vnde iuste sensus deorum animas esse dixerunt. Ego verò nec eorum dico omnium, sed magnorum quorumcunque & principalium.

ASCLEP. Quos dicis vel rerum capita vel initia primordiorum ô Trismegiste? TRISMEGIST. Magna tibi pando, & diuina nudo mysteria, cuius rei initium facio exoptato fauore cælesti. Deorum genera multa sunt, eorumque omnium pars intelligibilis, alia vero sensibilis. Intelligibilis dicitur, non ideo quod putentur non subiacere sensibus nostris, magis enim ipsos sentimus quam eos quos visibiles nuncupamus, sicut disputatio perdocebit, et tu si intẽdas, poteris peruidere. Sublimis etenim ratio, eoque diuinior vltra hominũ mentes intentionesq; consistens, si non attentiore aurium obsequio verba loquentium acceperit, transuolabit & transfluet, aut magis refluet, suiq; se fontis liquoribus miscet.

ſcet. Sũt ergo omnium ſpecierum principes pij. Hos ſequuntur dij, quorum eſt princeps οὐσία. Hi ſenſibiles vtriuſque originis ſuæ conſimiles, qui per ſenſibilem naturam conficiunt omnia, altera per alterum, vnuſquiſq; opus ſuum illuminás, cæli vel quicquid eſt quod eo nomine comprehẽditur οὐσιάρχης eſt Iuppiter. Per cælum enim Iuppiter omnibus præbet vitam. Solis οὐσία eſt lumen. Bonum enim luminis per orbem ſolis nobis infunditur. XXXVI. (quorum vocabulum eſt Horoſcopi) in eodem loco ſemper defixorum ſyderum. Horum οὐσιάρχης vel princeps eſt, quem παντόμορφον vel omniformem vocant, qui diuerſis ſpeciebus diuerſas formas facit. Septem ſphæræ, quæ vocantur erraticę, habent οὐσιάρχας, id eſt, ſuos principes, quam fortunam dicunt, & εἱμαρμένην, quibus immutantur omnia lege naturæ ſtabilitate firmiſſima & ſempiterna agitatione variata. Aer vero organum vel machina omnium, per quam omnia fiunt. Eſt autem οὐσιάρχης huius ſecundus, mortalibus mortalia & his ſimilia. His ergo ita ſe habentibus, ab imo ad ſummum ſe mouentibus, ſic ſibi connexa ſunt omnia pertinentia ad ſe [naturaliter] ac mortalibus mortalia, ſenſibiliaque ſenſibilibus annexa ſint. Summa verò gubernationis ſummo illi domino paret, vel eſſe non multa aut potius vnum. ex vno etenim cuncta pendẽtia, ex eoque defluentia, cum diſtantia videntur, creduntur eſſe quã plurima [diuiſim,] adunata vero vnũ vel potius duo. vnde fiunt omnia, & à quo fiunt [omnia,] id eſt de materia, qua fiũt, & ex eius volũtate, cuius nutu efficiũtur alia. ASCLP. Hęc iterũ ratio quę eſt ô Triſmegiſte? TRISMEGIS. Talis ô Aſclepi. Deus etenim vel pater vel dominus omnium, vel quocunq; alio nomine ab hominibus ſanctius & religioſius nũcupetur, quod inter nos intellectus noſtri cauſa debet eſſe ſacratũ tanti etenim eius numinis contẽplatione nullo ex iis nominibus eũ definite nuncupabimus. Si enim vox hæc eſt ex aere percuſſo ſpiritu ſonus, declarans omnem hominis voluntatem vel ſenſum quem forte ex ſenſibus mente perceperit, cuius nominis tota ſubſtantia paucis compoſita [ſyllabis, definita] atque circumſcripta eſt, vt eſſet in homine neceſſarium vocis auriumque commercium, ſimul etiam ſenſus & ſpiritus, & aeris, & omnium in his, & per hæc, aut cum his nomen eſt totum Dei. Non enim ſpero totius maieſtatis effectorem, omniumque rerum patrem vel dominum vnum poſſe quamuis è

multis composito nomine nuncupari. Hunc verò vno nomine, vel potius omni nomine, siquidem is sit vnus & omnia, vt sit necesse aut omnia esse eius nomine, aut ipsum omnium nominibus nuncupari. Hic ergo solus vt omnia, vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, semper voluntatis suæ prægnans parit semper quicquid voluerit procreare. Voluntas eius est bonitas omnis. hæc eadem bonitas omnium rerum est. ex diuinitate eius natura nata, vt sint omnia sicut sunt, & fuerũt, & futuris omnibus dehinc natura ex se nascendi sufficiat. Hæc ergo ratio, ô Asclepi, tibi sit reddita, quare & quomodo fiant omnia vtriusque sexus. ASCL. Ergo Deum dicis ô Trismegiste? TRIS. Non solum Deum, ô Asclepi sed animalia omnia & inanimalia. Impossibile enim est aliquid eorum quæ sunt infœcundum esse. Fœcunditate enim dempta ex omnibus quæ sunt, impossibile erit semper esse quæ sunt. Ego enim & naturam, & sensum, & mundum dico in se continere hanc naturam, & nata omnia conseruare. Procreatione enim vterque plenus est sexus, & eius vtriusque connexio, aut quod est verius vnitas incomprehensibilis est, quam siue Cupidinem, siue Venerem, siue vtrunque poteris rectè nuncupare. Hoc ergo omni vero verius manifestiusque mente percepto quod ex omni illo totius naturæ Deo hoc sit in æternum cunctis procreandi inuentum tributumque ministerium, cui summa charitas, lætitia, hilaritas, & cupiditas, amorque diuinus innatus est. Et dicendum foret quanta sit eius mysterij vis atque necessitas, nisi ex sui contemplatione vnicuique ex intimo sensu nota esse potuisset. Si enim illud extremum temporis, quo ex cerebro ad ritum peruenimus vt vtraque in vtramque fundat natura progeniem, animaduertis vt altera alterius auide rapiat [semen,] interiusque recondat, Denique eo tempore ex commixtione communi virtutem marium etiam fœminæ adipiscuntur, & mares fœmineo torpore lassescunt. Effectus itaque huius tam blandi necessarijq; mysterij in occulto perpetratur, ne vulgo irridentibus imperitis vtriusque naturæ diuinitas ex commixtione sexus cogatur erubescere. multo magis etiam si visibus irreligiosorum hominũ subiiciatur. Sunt autem non multi aut admodum pauci, ita vt numerari etiam in mundo possint religiosi. Vnde contingit in multis remanere malitiam defectu prudentiæ scientiæque rerum omnium quæ sunt. Ex non intellectu enim rationis

diuinæ,

diuinæ, qua constituta sunt omnia, contemptus medullaque nascitur vitiorum totius mundi. Perseuerante autem imperitia atque inscientia, vitia omnia conualescunt, & vulnerant animam insanabilibus vitiis, quæ infecta iisdem atque vitiata quasi venenis intumescit, nisi eorum quorum animarum disciplina & intellectus summa curatio est. Si ergo solis & paucis hoc proderit, dignum est hunc prosequi atque expedire tractatum. quare scilicet solis hominibus intelligentiam & disciplinam suam diuinitas sit impartiri dignata. Audi itaque. Deus pater & Dominus, cum post deos homines efficeret ex parte corruptiore mundi & ex diuina pari lance componderans, contigit vitia mundi corporibus cōmixta remanere. Et alia propter cibos victumq; quē necessario habemus cum omnibus animalibus communem, quibus de rebus necesse est cupiditatum desideria & reliqua mentis vitia animis humanis insidere. Diis vero, vtpote ex parte mundissima naturæ effectis, & nullis indigentibus rationis disciplinæque adminiculis, quamuis immortalitas & vnius semper ætatis vigor ipse sit eis prudentia & disciplina, tamē propter rationis vnitatem, pro disciplina & intellectu, ne ab his essent alieni, ordinem necessitatis lege conscriptum æterna lege constituit, hominem ex animalibus cunctis de sola ratione disciplinaque cognoscens, per quæ vitia corporum homines auertere atque abalienare potuissent, ipsos ad intentionem spemque immortalitatis prætendens. Denique & bonum hominem, & qui posset immortalis esse, ex vtraque natura composuit, diuina atque mortali, & sic compositum per voluntatem Dei hominem etiam constitutum est esse meliorem Diis qui sunt ex sola immortali natura formati, & omnium mortalium. propter quod homo Diis cognatione coniunctus, ipsos religione & sancta mente veneratur; Diique pio affectu humana omnia respiciunt atque custodiunt. Sed de hominibus paucis istud dictum est pia mente præditis. De vitiosis vero nihil dicendum est, ne sanctissimus sermo eorum contemplatione violetur. Et quoniam de cognatione & consortio hominum deorumque sermo nobis indicitur, potestatem hominis ô Asclepi vimque cognosce. Dominus & pater vel quod est summum Deus, vt effector est deorum cælestium, ita homo effector est deorum qui in templis sunt humana proximitate contenti, & non solum illuminantur, verum etiam illuminant, nec solum ad Deum

proficit, verum etiam confirmat deos. Miraris ô Asclepi, an nunquid diffidis vt multi? ASCLEP. Confundor ô Trismegiste, sed tuis verbis libenter assensus, felicissimum hominem iudico qui sit tantam felicitatem consecutus. TRISMEGIST. Nec immerito, miraculo enim dignus est qui est omnium maximus. Deorum genus omnium sine confusione manifestum est de mundissima parte naturæ esse prognatum, signaq; eorum sola quasi capita pro omnibus esse. Species vero deorum quas conformat humanitas, ex natura vtraque conformata sunt, ex diuina quæ est prior multoque diuinior, & ex ea quæ intra homines est, id est ex materia qua fuerunt fabricatæ, & nō solum capitibus solis sed membris omnib. totoq; corpore figurantur. Ita humanitas semper memor naturæ & originis suæ in illa diuinitatis imitatione perseuerat, vt sicut pater ac dominus, vt sui similes essent, deos fecit æternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret. ASCLEP. Statuas dicis ô Trismegiste? TRISMEG. Statuas ô Asclepi. Videsne quatenus tuipse diffidas? Statuas animatas sensu & spiritu plenas, tanta & talia facientes, statuas futurorū præscias, eaque forte vates somniis multisq; aliis rebus prædicentes, imbecillitatesq; hominib. facientes, easq; curantes tristitiam promeritis. An ignoras ô Asclepi, quod Ægyptus imago sit cæli, aut quod est verius translatio aut descensio omniū quæ gubernantur atq; exercentur in cælo? Et si dicendum est, verius terra nostra totius mundi est templū, & tamen quoniam præscire cuncta prudentes decet, istud vos ignorare fas non est. Futurū tempus est, cū appareat Ægyptios incassum pia mēte diuinitatē & sedula religione seruasse, & omnis eorū sancta veneratio in irritum casura frustrabitur. E terris n. ad cælū est recursura diuinitas, linquetur[illegible]; Ægyptus terraq; quæ fuit sedes religionū viduata numinū præsentia destituetur. Alienigenis enim regionem istam terramq; complentibus, non solum neglectus religionū, sed quod est durius quasi de legibus a religione pietate cultuq; diuino statuetur præscripta pœna, prohibitio. Tunc terra ista sanctissima sedes delubrorum atq; templorum, sepulchrorū erit mortuorumq; plenissima. O Ægypte Ægypte religionū tuarū solæ supererunt fabulæ, & æque incredibiles posteris suis, solaq; supererunt verba lapidibus incisa tua pia facta narrantibus, & inhabitabit Ægyptū Scythes aut Indus aut aliquis talis, id est, vicina barbaria. Diui-

-nitas

nitas enim repetet cælum, deserti homines toti morientur, atque ita Ægyptus Deo & homine viduata deseretur. Te vero appello sanctissimum flumen, tibique [futura] prædico, torrenti sanguine plenus ad ripas vsque erumpes, vndæque diuinæ non solum polluentur sanguine, sed totæ rumpentur, & viuis multo maior erit numerus sepultorum, superstes vero qui erit, lingua sola cognoscetur Ægyptius, actibus vero videbitur alienus. Quid fles ô Asclepi? & his amplius multoque deterius ipsa Ægyptus suadebitur, imbueturque peioribus malis, quæ sancta quondam, & diuinitatis amantissima deorum in terra religionis suæ merito, sola seductio sanctitatis & impietatis magistra, erit maximæ crudelitatis exemplum. & tunc tædio hominum non admirandus videbitur mundus neque adorandus. Hoc totum bonum, quo melius nec est nec fuit nec erit quod videri possit periclitabitur. eritque graue hominibus, ac per hoc contemnetur nec diligetur totus hic mundus, Dei opus immutabile, gloriosa constructio, bonum multiformi imaginum varietate compositum, machina voluntatis Dei in suo opere absque inuidia suffragantis omnium in vnum quæ venerari laudari amari denique à videntibus possunt, multiformis adunata congestio. Nam & tenebræ præponentur lumini, & mors vita vtilior iudicabitur. Nemo suspiciet cælum. Religiosus pro insano, irreligiosus putabitur prudens, furiosus, fortis, pro bono habebitur pessimus. Anima enim & omnia circum eam quibus aut immortalis nata est aut immortalitatem se consecuturam esse præsumit, secundum quod vobis exposui, non solum risus sed etiam putabitur vanitas. Et mihi credite etiam capitale periculum constituetur in eum qui se mentis religioni dederit. Noua constituentur iura, lex noua, nihil sanctum, nihil religiosum, nec cælo nec cælestibus dignum audietur aut mente credetur. Fiet deorum ab hominibus dolenda secessio, soli nocentes angeli remanebunt, qui humanitati cõmixti ad omnia audaciæ mala miseros manu iniecta cõpellent in bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia quæ sunt animarũ naturæ contraria. Tunc nec terra constabit, nec nauigabitur mare, nec cælum astrorum cursibus, nec siderum cursus cõstabit in cælo. omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet, fructus terræ corrumpentur, nec fœcunda erit tellus, & aer ipse mœsto torpore languescet. Hæc & talis senectus veniet mundi, irreligio

inordinatio, irrationabilitas bonorum omnium. Cum hæc cuncta contigerint ô Asclepi, tunc ille Dominus & Pater, Deus primipotens, & vnus Gubernator mundi, intuens in mores factaque voluntaria, voluntate sua quæ est Dei benignitas vitiis resistens, & corruptelæ omnium errorem reuocans, malignitatem omnem vel illuuione diluens, vel igne consumens, vel morbis pestilentibus vsque per diuersa loca dispersis finiens, ad antiquam faciem mundum reuocabit, vt & mundus ipse adorandus videatur atque mirandus, & tanti operis effector & restitutor Deus ab hominibus qui tunc erunt frequentibus laudum præconiis benedictionibusque celebretur. Hæc enim mundi genitura cunctarum reformatio rerum bonarum, & naturæ ipsius sanctissima & religiosissima restitutio, peracto temporis cursu, quæ est & fuit sine initio sempiterna. Voluntas etenim Dei caret initio, quæ eadem est, & vbique est sempiterna. A S C L E P. Dei enim natura consilium est voluntatis. bonitas summa cõsilium ô Trismegiste? T R I S M E G I S T. Voluntas, ô Asclepi, consilio nascitur, & ipsum velle est ex voluntate. Neque enim impense aliquid vult qui est omnium plenissimus, sed ea vult quæ habet. Vult autem omnia bona, & habet omnia quæ vult. omnia autem bona & cogitat, & vult. hoc autem est Deus, eius boni imago mũdus. A S C L E P I V S. [Boni] Bonus ô Trismegiste? T R I S M E G I S T V S. Bonus ô Asclepi, vt ego te docebo. Sicuti enim Deus omnibus speciebus vel generibus quæ in mundo sunt, distributor dispensatorque est bonorum, id est, sensus, animæ, & vitæ; sic & mundus præstitor est & tributor omnium quæ mortalibus videntur bona, id est, alternationis partium, temporalium fructuum, natiuitatis, augmentorũ, & maturitatis, & horum similium. ac per hoc Deus supra verticem summi cæli consistens, vbique est, omniaque circunspicit. Sic est enim vltra cælum locus sine stellis ab omnibus rebus corpulentis alienus. Dispensator, qui est inter cælum & terram, locum obtinet, quem Iouem vocamus. Terræ vero & mari dominatur Iuppiter Plutonius, & hic nutritor est animantium mortalium, & fructiferorum. Horum omnium viribus fructus, arbusta & terra vegetantur. Aliorum vero vires & effectus per omnia quæ sunt distribuuntur. Distribuentur vero qui terræ dominantur, & collocabuntur in ciuitate, in summo initio Ægypti, quæ à parte solis occidentis condetur, ad quam terra marique festinabit omne mortale genus.

genus. ASCLEP. Modo tamen hoc in tempore vbi isti sunt, ô Trismegiste? TRISMEG. Collocati sunt in maxima ciuitate, in monte Libyco. & hæc eousque narrata sint. De immortali vero & de mortali, modo differendum est. Multos enim spes timorque mortis excruciat, veræ rationis ignaros. Mors igitur efficitur dissolutione corporis labore defessi, & numeris completi, quo corporis membra in vnam machinã aduersus vitales vsus aptantur. Moritur enim corpus quando hominis vitalia ferre posse destiterit. Hæc ergo est mors, corporis dissolutio, & corporalis sensus interitus. De qua sollicitudo superuacua est. Sed est alia necessaria, quam aut ignoratio aut incredibilitas contemnit humana. Quid est ô Trismegiste, quod aut ignorant aut esse posse diffidunt? Audi ergo ô Asclepi.

Cum fuerit animæ à corpore facta discessio, tunc arbitriũ examenque meriti eius transiet in summi dæmonis potestatem, isque eam cum piam iustamque prouiderit, in sibi competentibus locis manere permittit. Sin autem delictorum illitam maculis vitiisque oblitam viderit, desuper ad ima deturbans procellis turbinibusque aeris, ignis, & aquæ, sæpe discordantibus tradet, vt inter cælum & terram mundanis fluctibus in diuersa semper æternis pœnis agitata raptatur. Vt in hoc obsit animæ æternitas, quod sit immortali sententia æterno supplicio subiugata. Ergo ne his implicemur, verendum timendum, cauendumque esse cognosce. Incredibiles enim post delicta cogentur credere, non verbis, sed exemplis, nec minis, sed ipsa passione pœnarum. ASCLEP. Non ergo Trisgmegiste hominum delicta sola humana lege puniuntur. TRISMEGIST. Primo, Asclepi, terrena quæ sunt omnia, mortalia sunt, tunc ea etiam quæ sunt rationi corporali viuentia, & à viuendo eadem corporum ratione deficientia, ea omnia pro vitæ meritis, aut delictis pœnis obnoxia tanto post mortem seuerioribus subiiciuntur, quanto in vita forsitan fuerunt celata dum viuerent. Præscia etenim rerum omnium diuinitate reddentur, perinde vt sint pro delictorũ qualitatibus pœnæ. ASCLEP. Qui sunt digni maioribus pœnis ô Trismegiste? TRISMEG. Qui damnati humanis legibus vitam violenter amittunt, vt non naturæ animam debitam, sed pœnam pro meritis reddidisse videantur. Contra iusto homini in Dei religione, & in summa pietate præsidiũ est. Deus enim tales ab omnibus tutatur malis. Pater enim

omnium & Dominus, qui ſolus eſt omnia, omnibus ſe libẽter oſtendit. Non vbi ſit loco, nec qualis qualitate, nec quantus ſit quantitate, ſed hominem ſola intelligentia mentis illuminans, qui diſcuſſis ab anima errorum tenebris, & veritatis claritate percepta, toto ſe ſenſu intelligentię diuinæ commiſcet, cuius amore à parte naturæ qua mortalis eſt liberatus, immortalitatis futuræ concipit fiduciam. Hoc ergo inter bonos maloſq; diſtabit. Vnuſquiſq; enim pietate, religionẽ, prudentia, cultu, & veneratione Dei clareſcit, quaſi oculis vera ratione perſpecta, & fiducia credulitatis ſuæ tantum inter homines [præſtans,] quantum ſol lumine cæteris aſtris anteſtat. Ipſe enim ſol non tam magnitudine luminis, quàm diuinitate & ſanctitate cæteras ſtellas illuminat. Secundum enim Deum hunc crede, ô Aſclepi, omnia gubernantem omniaque mundana illuſtrantẽ animalia, ſiue animantia, ſiue inanimantia. Si enim animal mundus viuens ſemper, & fuit, & eſt, & erit, nihil in mundo mortale eſt. Viuentis etenim ſemper vniuſcuiuſque partis eſt quæ in ipſo mundo, ſicut in vno eodemque animali ſemper viuente, nullus eſt mortalitatis locus. Ergo vitæ æternitatiſq; ipſe debet eſſe pleniſſimus, ſi ſemper eum viuere neceſſe eſt. Sol ergo ſicut mundus ſempiternus eſt, ſic & ipſe ſemper gubernator vitalium, vel totius viuacitatis eorum frequentator & diſpenſator ęſt. Deus ergo viuentium vel vitalium quæ ſunt in mundo ſempiternus gubernator eſt, ipſiuſque vitæ diſpenſator æternus. Semel autem diſpenſauit æterna lege cunctis vitalibus vitam præſtans, hoc more quo dicam.

In ipſa enim æternitatis viuacitate mundus agitatur, & in ipſa vitali æternitate locus eſt mundi, propter quod non corrumpetur: aliquando, ſtabili ſempiternitate viuendi circumuallatus, & quaſi conſtrictus ipſe mundus. Eſt igitur diſpenſator vitę his omnibus quę in ſe ſunt, & eſt locus omniũ quę ſub ſole gubernantur, & commotio mundi ipſius ex duplici conſtat effectu. Viuificatur enim ipſe extrinſecus ab æternitate, viuificatq; ea quæ intra ſe ſunt omnia, differẽs numeris & temporibus ſtatutis atq; infixis, cuncta per ſolis effectum, ſtellarumq; diſcurſum, omnia temperaria ratione diuinaque lege conſcripta. Terrenum autem tempus, aeris qualitate, ęſtuum frigoriſque varietate dinoſcitur. Cæleſte vero reuerſionibus ſiderum ad eadem loca temporaria conuerſione recurrentium, & mundus eſt receptaculum temporis, cuius

cursu

cursu & agitatione vegetatur. Tempus autē ordine seruatur. Ordo & tempus innouatione omniū rerum quæ in mundo sunt, per alternationem faciunt. Cunctis ergo ita se habentibus, nihil stabile, nihil fixū, nihil immobile, nec nascentiū, [nec cælestium,] nec terrenorū. Solus enim Deus, & merito solus, ipse in se, & à se, & circum se, totus est plenus atq; perfectus, isque sua firma stabilitas est, nec alicuius impulsu nec loco moueri potest, [cum in eo sint omnia, & in omnib. ipse est solus, nisi aliquis audeat dicere, ipsius commotionē in æternitate esse,] sed magis & ipsa immobilis æternitas, & quā omnium temporum agitatio remeat, & ex qua omnium temporum agitatio sumit exordium. Deus igitur stabilis fuit, semperque est, & cum eo similiter æternitas constitit. Mundum vero non natum, quem recte sensibilem dicimus, intra se habens. Huius Dei imago hic mundus effectus est æternitatis imitator. Habet autē tempus stabilitatis suæ vim atq; naturam quamuis semper agitetur, eâ ipsa in se reuertendi necessitate. Itaque quamuis sit æternitas stabilis, immobilis atq; fixa, tamen quoniam quod mobile est tempus, in æternitatem semper reuocatur agitatio, eaque mobilitas ratione temporis vertitur, efficiturque vt & ipsa æternitas immobilis quidem sola per tempus in quo ipsa est, & est in eo, omnis agitatio videatur agitari. Ergo sic efficitur, vt & æternitatis stabilitas moueatur, & temporis mobilitas stabilis fiat, fixa lege currendi. Sic & Deum agitari credibile est in seipsum eadem immobilitate stabilitatis. in magnitudine enim ipsius est immobilis agitatio. Hoc ergo quod est tale, quod non subiicitur sensibus, indefinitum, incomprehensibile, inæstimabile est, nec sustineri, nec ferri, nec indagari potest. Vbi enim, & quo, & vnde, aut quomodo, aut quale sit incertum est. Fertur enim in summa stabilitate; & in ipso stabilitas est sua, seu Deus, seu æternitas, seu vterque seu alter in altero, seu vterque in vtroque sint. Propter quod æternitas sine definitione est temporis. Tempus autem quod definiri potest vel numero, vel alternatione, vel per alterius ambitudinem reditus, æternum est. Vtrumque ergo infinitum, vtrumque videtur æternum. Stabilitas enim, vtpote defixa, quod sustinere quæ agitabilia sunt possit, beneficio firmitatis, merito obtinet principatū. Omniū ergo quæ sunt, primordium Deus est, & æternitas. Mundus autem, quod sit mobilis, vt non habet principatum. Præuenit enim

mobilitas eius ſtabilitatem ſuam in legem agitationis ſempiternæ habendo immobilem firmitatem. Omnis ergo ſenſus diuinitatis [ſimilis,] immobilis ipſe in ſtabilitate ſe commouet ſua. Sanctus, & incorruptus, & ſempiternus eſt, & ſi quid melius poteſt nuncupari, Dei ſummi in ipſa veritate conſiſtens æternitas, plenißimus omnium ſenſibilium, & totius diſciplinæ, conſiſtens, vt ita dixerim, cum Deo. Senſus vero mundanus receptaculum eſt ſenſibilium omnium ſpecierum, & diſciplinarum. Humanus vero ex memoriæ tenacitate, quod memor ſit omnium quas geſſerit rerum. Vſq; ad humanum tamen animal ſenſus diuinitatis deſcendendo peruenit. Deus enim ſummum diuinumque ſenſum cunctis cõfundi noluit. ne erubeſceret aliorum commixtione animantium. Intelligentia enim ſenſus humani qualis aut quanta ſit, tota eſt in memoria præteritorum. Per eam enim memoriæ tenacitatem gubernator effectus eſt terræ. Intellectus autem naturæ & qualitatis ſenſus mundi ex omnibus quæ in mundo ſenſibilia ſunt, poterit peruideri. Æternitas quæ ſecunda eſt ex ſenſibili mundo. ſenſus datus, qualitaſque dinoſcitur. at intellectus [qualitatis] qualitaſque ſenſus ſummi Dei ſola veritas eſt, cuius veritatis in mundo ne quidem extrema linea vmbra ve dinoſcitur. Vbi enim quid temporum dimenſione dinoſcitur vbi ſunt mendacia, vbi genituræ, vbi errores videntur? Vides ergo, ô Aſclepi, in quibus conſtituti, quæ tractemus, aut quæ audeamus attingere. Sed tibi Deus ſumme gratias ago, qui me videndæ diuinitatis tuę luminaſti lumine, & vos ô Tati, & Aſclepi, & Ammõ, intra ſecreta pectoris diuina myſteria ſilentio tegite, & taciturnitate celate. Hoc autem differt intellectus à ſenſu, quod intellectus noſter ad qualitatem ſenſus mundi intelligendam, & dinoſcendam mentis peruenit intentionem. Intellectus autem mundi peruenit ad æternitatem. & deos noſcendos qui ſupra ſe ſunt. & ſic contingit hominibus, vt quaſi per caliginem quæ in cælo ſunt, videamus, quantum poßibile eſt per conditionem ſenſus humani. Hæc autem intentio anguſtißima eſt peruidendis tantis bonis: latißima vero cũ viderit felicitate conſcientiæ. De inani vero, quod tam magnum videtur eſſe quamplurimis, ſic ſentio. Inane nec eſſe aliquid, nec eſſe potuiſſe, nec futurum vnquam. Omnia enim mundi ſunt membra plenißima, vt ipſe mundus plenus ſit, atquę perfectus corporibus qualitate formaque diuerſis &

ſpecie

ſpeciem ſuam habentibus & magnitudinem. Quorum vnũ eſt alio maius, aut alio aliud minus, & validitate & tenuitate diuerſa. Nã & quædã eorũ validiora facilius videntur, ſicuti & maiora. minora autem & tenuiora, aut vix videri, aut omnino nõ poſſunt, quas ſolum res eſſe attrectatione cognoſcimus. Vnde contingit multis credere hic non eſſe corpora, & eſſe inanes locos, quod eſt impoſſibile. Sicuti enim quod dicitur extra mundum, ſi tamen eſt aliquid (nec enim iſtud credo) ſic ab eo plenum eſſe intelligibilium rerum, id eſt, diuinitati ſuę ſimilium. Vt hic etiam ſenſibilis mundus qui dicitur, pleniſſimus ſit corporum & animalium naturæ ſuæ & qualitati conuenientium, quorum facies non omnes videmus, ſed quaſdam vltra modũ grandes, quaſdam breuiſſimas, aut propter ſpatii interiecti longitudinem, aut quod acię ſumus obtuſi, tales nobis eſſe videantur, aut omnino propter nimiam breuitatẽ à multis non eſſe credantur. Dico nunc dæmonas, quos credo commorari nobiſcum; & heroas, quos inter aeris puriſſimam partem ſupra nos, & terrã, vbi nec nebulis locus eſt, [nec nubibus.] nec ex ſignorum aliquorum agitatione commotio. Propter quod, ô Aſclepi, inane nihil eſſe dixeris, niſi cuius rei inane ſit hoc quod dicis inane, prædixeris; vt inane ab igne, ab aqua, & his ſimilibus. Quod & ſi contigerit videri, quid inane poſſit eſſe à rebus huiuſcemodi, quamuis breue ſit vel magnum quod inane videtur, ſpiritu tamen & aere vacuum eſſe non poſſit. Similiter vero de loco dicendum eſt, quod vocabulum ſolum intellectu caret. Locus enim ex eo cuius eſt, quid ſit apparet. Principali etenim dempto, nominis ſignificatio mutilatur. Quare aquæ locus, ignis locus, aut his ſimilium recte dicimus. Sicut enim inane eſſe aliquid impoſſibile eſt, ſic & locus ſolus quid ſit dinoſci non poteſt. Nam ſi poſueris locum ſine eo cuius eſt, inanis videbitur locus, quem in mundo eſſe non credo. Quod ſi inane nihil eſt, nec per ſe, quid ſit locus apparet, niſi ei aut longitudines, aut altitudines addideris, vt corporibus hominum ſigna. His ergo ſe habentibus, ô Aſclepi, & vos qui adeſtis, ſcitote intelligibilem mundum, id eſt, qui mentis ſolo obtutu dinoſcitur, eſſe incorporalem, nec eius naturæ miſceri poſſe aliquid corporale, id eſt, quod poſſit qualitate, quantitate, numeriſque dinoſci. In ipſo enim nihil tale conſiſtit. Hic ergo mundus, qui dicitur ſenſibilis, receptaculum eſt omnium ſenſibilium ſpecierum, qualitatum vel corporum,

quæ omnia ſine Deo vegetari non poſſunt. Omnia enim Deus, & ab eo omnia, & eius voluntatis omnia. Quod totum eſt bonum, decens, & prudens, & immutabile, & ipſi ſoli ſenſibile atque intelligibile, & ſine hoc nec fuit aliquid, nec eſt, nec erit. Omnia.n. ab eo, & in ipſo, & per ipſum [& variâ] & multiformes qualitates, & magnæ quantitates, & omnem menſuram excedentes magnitudines, & vniformes ſpecies. quas ſi intellexeris, ô Aſclepi, gratias acturus es Deo. Si in totum animaduertes vera ratione perdiſces mundum ipſum ſenſibilem, & quæ in eo ſunt omnia à ſuperiore illo mundo, quaſi ex veſtimento eſſe contecta. Vnumquodque enim genus animalium, ô Aſclepi, cuiuſcunque vel mortalis vel immortalis, vel rationalis, ſiue ſit animans, ſiue ſine anima ſit, prout cuique eſt genus, ſic ſingula ſui generis imagines habent. Et quamuis vnumquodque animalis genus omnem ſui generis poſſideat formam, in eadem tamen forma ſingula ſui diſſimilia ſunt vt humanum genus, quamuis ſit vniforme, vt homo dignoſci ex aſpectu poſſit, ſinguli tamen in eadẽ forma ſui diſſimiles ſunt. Species enim quæ diuina eſt, incorporalis eſt, & quicquid mente comprehenditur. Cũ itaq; hęc duo ex quib. conſtat forma & corpus, incorporalia ſint, impoſſibile eſt vnamquamq; formã alteri ſimillimã naſci, horarũ & climatum diſtantibus punctis: Sed immutantur toties quot hora momenta habet circuli circũcurrentis, in quo eſt ille omniformis quẽ diximus Deus. Species ergo permanet ex ſe toties pariẽs imagines tantas, tamq; diuerſas, quãta habet cõuerſio mundi momẽta, qui mundus in conuerſione mutatur, Species vero nec mutatur, nec conuertitur. Sic generũ ſingulorum formæ ſunt permanentes in eadẽ forma ſibi diſſimiles. ASCLEP. Et mundus ſpeciem mutat ô Triſmegiſte? TRISMEG. Vides ergo, ô Aſclepi, tibi omnia quaſi dormienti eſſe narrata. Quid eſt enim mundus, aut ex quib. conſtat, niſi ex omnib. natis? Ergo hoc vis dicere de cœlo, terra, & elementis. Nanq; alia magis frequenter mutãtur in ſpecies, cœlũ humeſcens, vel areſcens, vel frigeſcens, vel igneſcens, vel clareſcens, vel ſordeſcens in vna cæli ſpecie, hæ ſunt quæ ſæpe alternantur ſpecies. Terra vero ſuæ ſpeciei multas immutationes ſemper habet, & cum partuit fruges, & cum eadem partu nutricat ſuo, cum reddit omnium fructuum varias diuerſaſque qualitates & quantitates, ac ſtationes, & curſus, creantur omnes arborum,

florum,

florum, baccarum qualitates, odores, sapores, species. Ignis [etiam] facit conuersiones plurimas atque diuersas. Solis enim & lunæ omniformes sunt imagines. Sunt enim quasi speculorum nostrorum similes imaginum similitudines æmulo splendore reddentium. Sed iam de talibus sint satis dicta talia. Iterum ad hominem rationemque redeamus, ex quo diuino dono homo animal dictum est rationale. Minus autem miranda, & si miranda sunt quæ de homine dicta sunt; omnium enim mirabilium vincit admirationem, quod homo diuinam potuit inuenire naturam, eamque efficere. Quoniam ergo proaui nostri multum errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertentes ad cultum religionemque diuinam, inuenerunt artem qua Deos efficerent, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamque miscentes, quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisque mysteriis, per quas [sola] idola & bene faciendi & male vires habere potuissent. Auus enim tuus, ô Asclepi, medicinæ primus inuentor, cui templum consecratũ est in monte Libyæ circa litus crocodilorũ, in quo eius iacet mundanus homo, id est corpus, reliquus enim vel potius totus, si est homo totus in sensu vitæ melior, remeauit in cælum, omnia etiã nunc adiumenta hominib. præstans infirmis numine suo, quæ ante solebat medicinæ arte præbere. Hermes, cuius nomine auitum mihi nomen est, sibi cognomen patrium consistens, omnes mortales vndiq; venientes adiuuat atq; conseruat. Isin vero & Osirin quam multa bona præstare propitiam, quantis obesse scimus iratam! Terrenis etenim Diis atq; mũdanis facile est irasci, vtpote qui sint ab hominibus extraq; naturam facti atq; compositi. Vnde contingit ab Ægyptiis hæc sancta animalia nuncupari, & per singulas ciuitates coli eorũ animas, quorum sunt consecratæ viuentes, ita vt & eorũ legibus incolantur, & eorũ nominibus nuncupentur. Per hanc causam, ô Asclepi, quæ aliis colenda videntur atq; veneranda, apud alios dissimiliter habentur, ac propterea bellis se lacessere Ægyptiorum ciuitates solent. Asclep. Et horum Trismegiste deorum qui terreni habentur, cuiusmodi est qualitas? Trismegist. Constat, ô Asclepi, de herbis, de lapidibus, & de aromatib. vim diuinitatis naturalẽ in se habentib. & propter hãc causam sacrificiis

frequentibus obsectantur, hymnis & laudibus & dulcissimis sonis in modũ cælestis harmonię concinentibus, vt istud quod celeste est, cælesti vsu & frequentatione illectũ, in idola possit lætum humanitas patiens longa durare per tempora. Sic deorum fictor est homo. Et ne putes fortuitos effectus esse terrenorum deorum, ô Asclepi, Dii cęlestes inhabitant summa cælestia, vnusquisque ordinem quem accepit complens atque custodiens. Hi vero nostri sigillatim quædã curantes [quædam præuidentes,] quædã sortibus & diuinatione prædicentes, hisq; pro modo subuenientes, humanis quasi amica cognatione auxiliantur. ASCLEPIVS. Quam ergo partem rationis εἱμαρμένη vel fata incolunt, ô Trismegiste? anne cælestes dii catholicorum dominantur, terreni incolunt singula, quam εἱμαρμένην nuncupamus? TRISMEGIST. O Asclepi, ea est necessitas omnium quæ geruntur, semper sibi catenatis nexibus vincta. Hæc itaq; est aũt effectrix rerum, aut summus Deus, aut ab ipso Deo qui secundus effectus est Deus, aut omnium cælestium terrenarumq; rerum firmata diuinis legibus disciplina. Hęc itaque εἱμαρμένη & necessitas, ambæ sibi inuicem indiuiduo connexæ sunt glutinio, quarũ prior εἱμαρμένη rerum omnium parit initia. Necessitas vero cogit ad effectum quæ ex illius primordiis pendent. Has ordo consequitur, id est, contextus & dispositio temporis rerũ perficiendarum. Nil est enim sine ordinis compositione. In omnibus istis mundus iste perfectus est. ipse enim mundus ordine gestatur, vel totus constat ex ordine. Hæc ergo tria, εἱμαρμένη, necessitas, ordo, vel maxime Dei nutu sunt effecta, qui mundum gubernat sua lege & ratione diuina. Ab his ergo omne velle & nolle diuinitus auersum est totum. Nec ita etenim commouentur, nec flectũtur gratia, sed seruiunt necessitati rationis æternæ, quæ æternitas inauersibilis, immobilis, insolubilis est. Prima ergo εἱμαρμένη est, quæ velut iacto semine futurorum omniũ sufficit prolem. Sequitur necessitas, qua ad effectum vi coguntur omnia. Tertius ordo, textum seruans earũ rerum quas εἱμαρμένη necessitasq; disponit. Hæc ergo est æternitas quæ nec cœpit esse, nec desinet, quæ fixa immutabili lege currendi sempiterna commotione versatur oriturque & occidit alternis sępe per membra, ita vt variatis temporibus, iisdem quibus occiderat membris oriatur, sic enim & rotunditatis volubilis ratio, vt ita sint sibi coarctata cuncta, vt quid sit volubilitatis initium ignores, cum

omnia

omnia ſe ſemper & præcedere videantur & ſequi. Euentus autem vel Fors inſunt omnibus permixta mundanis. Dictũ eſt nobis de ſingulis vt humanitas potuit, vt voluit permiſitque diuinitas. Reſtat hoc ſolum nobis, vt benedicentes Deum, orantesque, ad curam corporis redeamus. Satis enim [nos] de diuinis rebus tractantes [mentem] velut animi pabulis ſaturauimus.

De adyto vero egreſſi, cum Deum orare cœpiſſent, in auſtrum reſpicientes [erant.] Sole etenim occidente, cum quis Deum rogare voluerit, illuc debet intendere, ſicut & ſole oriente, in eum qui ſubſolanus dicitur. Iam ergo dicentibus precationem, Aſclepius ait, ſubmiſſa voce: O Tati, ſuggeramus patri [quod] iuſſerit, vt thure addito & pigmentis precẽ dicamus Deo. Quem Triſmegiſtus audiens, atque commotus ait: Melius ominate, ô Aſclepi. Hoc enim ſacrilegiis ſimile eſt, cum Deum roges, thus cęteraque incendere. Nihil enim deeſt ei qui ipſe eſt omnia aut in eo ſunt omnia. Sed nos agentes gratias adoremus. Hæ enim ſunt ſummæ incenſiones Dei, gratiæ cum aguntur, à mortalibus.

Gratias tibi agimus ſumme & exſuperantiſſime. Tua enim gratia tantum ſumus cognitionis tuæ lumen conſecuti. O nomẽ ſanctum & honorandum, nomen vnum, quo ſolus Deus eſt benedicendus religione paterna, quoniam omnibus paternam pietatem, & religionem, & amorem, & quæcumque eſt dulcior efficacia, præbere dignaris! Condonans nos ſenſu, ratione, intelligentia. Senſu, vt te cognoſcamus. Ratione, vt te ſuſpicionibus indagemus. Cognitione, vt te cognoſcentes gaudeamus. ac numine ſaluati tuo gaudemus, quod te nobis oſtenderis totum. Gaudemus, quod nos in corporibus ſitos æternitati fueris conſecrare dignatus. Hæc eſt enim ſola humana gratulatio, cognitio maieſtatis tuæ. Cognouimus te, [&] lumen maximum ſolo intellectu ſenſibili. Intelleximus te ô vitæ vera vita, ô naturarum omniũ fœcunda prægnatio. Cognouimus te totius naturæ tuo cõceptu pleniſſime, cognouimus te æterna perſeueratio. In omni enim iſta oratione adorantes bonum bonitatis tuæ, hoc tantum deprecamur, vt nos velis conſeruare perſeuerantes in amore cognitionis tuæ, & numquam ab hoc genere vitæ ſeparari. Hoc optantes conuertimus nos ad puram & ſine animalibus cœnam.

APVLEI
MADAVRENSIS PLATONICI METAMORPHOSEON SIVE LVSVS ASINI

LIBER PRIMVS.

Feliciter incipit.

ET ego tibi sermone isto Milesio
Varias fabulas conseram, aureſque tuas
Beniuolas, lepido ſuſurro permulceam
Modo ſi papyrum Ægyptia argutia
Nilotici calami inſcriptam, non ſpreueris
Inſpicere; & figuras fortunaſque hominum
In alias imagines conuerſas, & in
Se rurſum mutuo nexu refectas, vt
Mireris exordior. Quis ille: paucis.
Hymetos Attica, & Hitmos Epyrea
Et Thenedos Spartiaca, glebæ felices
Aeternum libris felicioribus
Condita mea vetus proſapia eſt.
Ibi linguam Athidem primis pueritiæ
Stipendiis merui: mox in vrbe Latia
Aduena, ſtudiorum Quiritium indigenum
Sermonem, ærumnabili labore, nullo
Magiſtro præeunte aggreſſus excolui.
Et ecce præfamur veniam ſi quid
Exotici atque forenſis ſermonis rudis
Locutor offendero, iam hæc equidem ipſa
Vocis immutatio deſultoria
Scientiæ ſtilo quem acceſſimus,
Reſpondet, fabulam græcam incipimus
Lector intende, lætaberis.

THESSALIAM (nam & illic originis maternæ nostræ fundamenta Plutarcho illo inclito ac mox Sexto Philosopho nepote eius prodita gloriam nobis faciunt) eam Thessaliam ex negotio petebam. Post ardua montium & lubrica vallium, & roscida cespitum & glebosa camporum emensa; equo indigena peralbo vehens, iam eo quoque admodum fesso, vt ipse etiam fatigationem sedentariam incessus vegetatione discuterem, in pedes desilio. equi sudorem fronte curiose exfrico, aures remulceo, frenos detraho, in gradum lenem sensim prouebo, quoad lassitudinis incommodum alui solitum ac naturale præsidium eliquaret. Ac dum is ientaculum ambulatorium, prataque præteriens ore in latus detorto pronus affectat, duobus comitibus, qui forte paululum processerant, tertium me facio. Et, dum ausculto quid sermonis agitaretur, alter exerto cachinno, Parce, inquit, in verba ista hæc tam absurda, tamque immania mentiendo. Isto accepto, sititor alioqui nouitatis, Immo vero, inquam, impartite sermone non quidem curiosum, sed qui velim scire vel cuncta, vel certe plurima: simul iugi, quod insurgimus, aspritudinem fabularum lepida iocunditas leuigabit. At ille qui cœperat, Næ, inquit, istud mendacium tam verum est, quam si quis velit dicere, magico susurramine amnes agiles reuerti, mare pigrum colligari, ventos inanimes expirare, Solem inhiberi, Lunam despumari, stellas euelli, diem tolli, noctem teneri. Tunc ego in verba fidentior, Heus tu, inquam, qui sermonem ieceras priorem, ne pigeat te, vel tædeat reliqua pertexere. Et ad alium: Tu vero crassis auribus, & obstinato corde respuis quæ forsitan vere perhibeantur. Minus hercule calles prauissimis opinionibus ea putari mendacia, quę vel auditu noua, vel visu rudia, vel certe supra captum cogitationis ardua videantur: quæ si paulo accuratius exploraris, non modo compertu euidentia, verum etiam factu facilia senties. Ego denique vespera, dum polentæ caseatæ offulam modico grandiorem in conuiuas æmulus cõtruncare gestio, mollitie cibi glutinosi faucibus inhęrentis, & ima gula spiritus detinentis, minimo minus interii. Et tamen Athenis proxime ante Pœcilen [porticum] isto gemino obtutu circulatorem aspexi equestrem spatham præacutam mucrone infesto deuorasse: ac mox eundem inuitamento exiguæ stipis venatoriam lanceam, qua parte minatur exitium, in ima viscera condidisse. Et

ecce ponè lanceæ ferrum, quà bacillum inuersi teli ad occipitium per inguen subit, puer in mollitiem decorus insurgit: inque flexibus tortuosis eneruam & exossam saltationem explicat, cum omnium qui aderamus admiratione. Diceres Dei medici baculo, quod ramulis semiamputatis nodosum gerit, serpentem generosum lubricis amplexibus inhærere. Sed iam cedo, tu sodes, qui occœperas, fabulam remetire. Ego tibi solus hic pro isto credam, & quod ingressui primum fuerit stabulum, prandio participabo. Hic tibi merces posita est. At ille: Istud quidem quod polliceris, æqui bonique facio. verùm, quod inchoaueram, porrò exordiar. Sed tibi prius Solem istum deierabo videntem Deum, me vera comperta memorare. nec vos vlterius dubitabitis, si Thessaliam proximam ciuitatem perueneritis, quòd ibidem passim per ora populi sermo iactetur, quæ palàm gesta sunt. Sed vt prius noritis qui sim, & cuiatis, & quo quæstum teneam, audite. Æginensis quidem sum Gyparæo melle, vel caseo, & huiuscemodi cauponarum mercibus per Thessaliam, Aetoliam, Bœotiam vltrò citrò discurrens. Comperto itaque, Hypatæ, quæ ciuitas cunctæ Thessaliæ antepollet, esse caseum recentem, & sciti saporis admodum commodo pretio distrahi, festinus adcucurri id omne præstinaturus. Sed, vt fieri assolet, sinistro pede profectum me spes compendij frustrata est. Omne enim pridie Lupus negotiator magnarius coemerat. Ergo igitur inefficaci celeritate fatigatus, commodum vespera oriente ad balneas processeram. Ecce Socratem contubernalem meum conspicio. humi sedebat scissili palliastro semiamictus pænè alius, lutore ad miseram maciem deformatus: qualia solent Fortunæ decermina stipes in triuiis erogare. Hunc talem, quamquam necessarium & summè agnitum, tamen dubia mente propius accessi. Hē, inquam, mi Socrates, quid istud? quæ facies? quod flagitium? At verò domi tuæ iam defletus & conclamatus es. Liberis tuis tutores iuridici prouincialis decreto dati. vxor persolutis officiis feralibus luctu & mærore diutino deformata, diffletis pænè ad extremam captiuitatem oculis suis, domus infortunium nouarum nuptiarum gaudiis à suis sibi parentibus hilarare cōpellitur. At tu hic laruale simulacrū cum summo dedecore nostro viseris. Aristomene, inquit, næ tu Fortunarū lubricas ambages, & instabiles incursiones, & reciprocas vicissitudines ignoras! Et cū dicto sutili cētunculo faciē

suam,

suam,iamdudum punicantem præ pudore, obtexit; ita vt ab vmbilico pubetenus cetera corporis renudaret. Nec denique perpessus ego tam miserum ærumnæ spectaculum, iniecta manu vt adsurgat enitor. At ille, vt erat capite velato; Sine sine,inquit, fruatur diutius tropæo Fortuna, quod fixit ipsa. Effeci sequeretur: & simul vnã è duabus laciniis meis exuo, eumque propere, vestio dicam,an contego? & illico lauacro trado. quod vnctui, quod tersui opus ipse præministro: sordium enormem eluuiem operose effrico. Probè curatum ad hospitium,lassus ipse, fatigatum ægerrimè sustinens perduco: lectulo refoueo, cibo satio, poculo mitigo, fabulis permulceo. Iam adlubentia procliuis est sermonis & ioci, & scitum est cauillum: iam dicacitas tinnula; cùm ille imo de pectore cruciabilem suspiritum ducens; dextra sæuiente frontem replaudens, Me miserum, infit: qui, dum voluptatem gladiatorij spectaculi satis famigerabilis consector, in has ærumnas incidi. Nam, vt scis optimè, secundùm quæstum Macedoniam profectus, dum mense decimo ibidem attentus nummatior reuertor; modicò prius quàm Larissam accederem, per transitum spectaculum obiturus, in quadam auia & lacunosa conualli à vastissimis latronibus obsessus, atque omnibus priuatus tandem euado: &, vtpote vltimè affectus, ad quamdam cauponam Meroën anum, sed admodum scitulam, deuorto. eique causas & peregrinationis diuturnæ, & domuitionis anxiæ, & spoliationis diurnæ aperio; Et dum miser refero quę memini, illæ me satis quã humanè tractare adorta cœnę gratæ atque gratuitæ, ac mox vrigine percita; cubili suo applicat. Et statim miser, vt cum illa acquieui, ab vnico congressu annosam ac pestilentem contraho. & ipsas etiam lacinias, quas boni latrones contegendo mihi concesserant, in eam contuli: operulas etiam, quas adhuc vegetus sagariam faciens merebam; quod me ad istam faciem, quam paulo antè vidisti, bona vxor & mala Fortuna perduxit. Pol quidem tu dignus, inquam, es extrema sustinere, si quid est tamen nouissimo extremius, qui voluptatem Veneream, & scortum scorteum Lari & liberis prætulisti. At ille digitum à pollice proximum ori suo admouens, & in stuporem attonitus, Tace tace, inquit. & circumspiciens tutamenta sermonis, Parce, inquit, in feminam diuinam, ne quã tibi lingua intemperante noxam contrahas. Ain tandem? inquã: potens illa & regina caupona quid mulieris est? Saga,

inquit, & diuina, potens cælum deponere, terram suspendere, fontes durare, montes diluere, Manes sublimare, Deos infimare, sidera extinguere, Tartarum ipsum illuminare. Oro te, inquam, aulæum tragicum dimoueto, & siparium scenicum complicato: & cedo verbis communibus. Vis, inquit, vnum vel alterum, immò plurima eius audire facta? Nam, vt se ament efflictim non modò incolæ, verum etiam Indi vel Æthiopes vtrique, vel ipsi Antichthones, folia sunt, artis, & nugæ meræ. Sed, quod in conspectu plurium perpetrauit, audi. Amatorem suum, quòd vi aliam temerasset, vnico verbo mutauit in feram castorem: quòd ea bestia captiuitatis metuens, se ab insequentibus præcisione genitaliũ liberat; vt illi quoque simile, quòd Venerem habuit in aliã, proueniret. Cauponem quoque vicinum, atque ob id æmulum, deformauit in ranam, & nunc senex ille dolium innatans vini sui aduentores pristinos in fece submissus officiosis ronchis raucus appellat. Alium de foro quidem, quòd aduersus eam locutus esset, in arietem deformauit. & nunc aries ille causas agit Eadem amatoris sui vxorem, quòd in eam dicaculè probrum dixerat, iam in sarcinam prægnationis obsepto vtero, & repigrato fœtu, perpetua prægnatione damnauit. Et, vt cuncti numerant, octo annorum onere misella illa, velut elephantum paritura, distenditur. Quæ quum subinde ac multi nocerentur, publicitus indignatio percrebuit; statutumque est vt in eam die altera seuerissimè saxorum iaculationis vindicaretur. Quod consilium virtutibus cantionum anteuortit. Et, vt illa Medea, vnius dieculæ à Creonte impetratis induciis, totam domum, filiamque cum ipso sene flammis coronalibus deusserat: sic hæc deuotionibus sepulcralibus in scrobem procuratis, vt mihi temulenta narrauit proximè, cunctos in suis sibi domibus tanta cantionum violentia clausit; vt toto biduo non claustra perfringi, non fores euelli, non denique parietes ipsi quiuerint perforari: quoad mutua hortatione consonè clamitarent, quàm sanctissimè deierantes, sese neque ei manus admolituros; &, si qui aliud agitarint salutare laturos subsidium. Sic illa propitiata totam ciuitatem absoluit. At verò cœtus illius auctorem nocte intempesta, cùm tota domo, [id est, parietibus & ipso solo] & omni fundamento, vt erat clausa, ad centesimum lapidem in aliam ciuitatem summo vertice montis exasperati sitam, & ob id ab aquis sterilem, transtulit. Et

quoniam

quoniam densa inhabitantium ædificia locum nouo hospiti non dabant; ante portam proiecta domo discessit. Mira, inquam, nec minus sæua, mi Socrates memoras. Denique mihi quoque non paruam incussisti sollicitudinem, immo verò formidinem, iniecto non scrupulo, sed lancea, ne quo numinis ministerio similiter vsa sermones istos nostros anus illa cognoscat. Itaque maturiùs quieti nos reponamus: & somno leuata lassitudine noctis, antelució aufugiamus istinc quàm pote longissimè. Hæc adhuc me suadente, insolita vinolentia ac diurna fatigatione pertentatus bonus Socrates, sopitus iam stertebat altiùs. Ego verò adducta fore pessulisque firmatis, grabatulo etiam ponè cardines supposito & probè aggesto, super eum me recipio. Ac primùm præ metu aliquantisper vigilo, dein circa tertiam fermè vigiliam paululum conniueo. Commodùm quieueram: & repentè impulsu maiore, quàm vt latrones crederes; ianuæ reserantur, immo verò fractis & euulsis funditùs cardinibus prosternuntur. Grabatulus alioqui breuiculus, & vno pede mutilus ac putris, impetus tanti violentia prosternitur. Grabatulus alioqui breuiculus, & vno pede mutilus ac putris, impetus tanti violentia prosternitur: me quoque euolutum & excussum humi recidens in inuersum cooperit ac tegit. Tunc ego sensi naturaliter quosdã affectus in contrariũ prouenire. Nam vt lacrymę sæpiculè de gaudio prodeunt; ita & in illo nimio pauore risum nequiui continere, de Aristomene, testudo factus. Ac dũ in infimũ deiectus, obliquo aspectu quid rei sit grabatuli solertia muni tus opperior; video mulieres duas altioris ætatis. Lucernam lucidã gerebat vna, spongiã & nudũ gladiũ altera. Hoc habitu Socratem bene quietũ circumstetere. Infit illa cum gladio: Hic est, soror Panthia, carus Endymion hic catamitus meus, qui diebus ac noctibus ętatulã meã illusit: hic est qui meis amoribus insuperhabitis nõ solũ me diffamat probris, verùm etiam fugã instruit. At ego scilicet Vlyssi astu deserta sum, & vice Calypsonis ęternã solitudinẽ flebo. Et porrecta dextera, meq; Panthiæ suæ demonstrato, At hic, inquit, bonus consiliator Aristomenes, qui fugæ huius auctor fuit, & nunc morti proximus, iam humi prostratus grabatũ grabatulo succubans iacet, & hæc omnia conspicit, impunè se relaturũ meas contumelias putat. Faxo eum serò, immo statim, immò verò iam nunc, vt & præcedentis dicacitatis, & instantis curiositatis pœniteat. Hæc ego vt accepi, sudore frigido

miser perfluo, tremore viscera quatior; vt grabatulus etiam succussus & inquietus super dorsum meum palpitando saltaret. At bona Panthia, Quin igitur, inquit, soror, hunc primum bacchatim discerpimus, vel, membris eius distinatis, virilia desecamus? Ad hæc Meroe, sic enim reapse nomen eius, tunc fabulis Socratis conuenire sentiebam: Immò, ait, supersit hic saltem, qui miselli huius corpus parua contumulet humo. Et capite Socratis in alterum dimoto latus, per iugulum sinistrum capulotenus gladium totum ei demergit, & sanguinis eruptionem vasculo admoto excipit diligenter; vt nulla stilla compareret vsquam. Hæc ego meis oculis aspexi. Nam etiam, ne quid demutaret credo a victimæ religione, immissa dextera per vulnus illud ad viscera penitus, cor miseri contubernalis mei Meroe bona scrutata protulit: cum ille impetu teli præsecata gula, vocem, immo stridorem incertum per vulnus effunderet, & spiritum rebulliret. Quod vulnus, quà maxime patebat, spongia offulciens Panthia: Heus tu, inquit, spongia, caue in mari nata, per fluuium trãseas. His editis, ab imo remoto grabarulo, varicus super faciem meam residentes vesicam exonerant; quoad me vrinæ spurcissimæ madore perluerent. Commodum limen euaserant: & fores ad pristinum statum [integræ] resurgunt; cardines ad foramina resident; postes ad repagula redeunt; ad claustra pessuli recurrunt. At ego, vt eram etiamnum humi proiectus, inanimis, nudus, & frigidus, & lotio perlutus, quasi recens vtero matris editus, immò verò semimortuus, verùm etiam ipse mihi superuiuens & postumus, vel certè destinatæ iam crucis candidatus, Quid, inquam, de me fiet, vbi iste iugulatus manè paruerit? Cui videbor verisimilia dicere, proferens vera? Proclamares saltem suppeperiatum, si resistere vir tantus mulieri nequibas. Sub oculis tuis homo iugulatur, & siles? Cur autem te simile latrocinium non peremit? Cur sæua crudelitas, vel propter indicium sceleris, arbitro pepercit? Ergo quoniam euasisti mortem, nũc illò redi. Hæc identidem mecum replicabam: & nox ibat in diem. Optimum itaque factu visum est anteluculò furtim euadere, & viam, licet trepido vestigio, capessere. Sumo sarcinulam meam, & subdita claui pessulos reduco. At illę probæ & fideles ianuæ, quæ sua sponte reseratæ nocte fuerant, vix tãdem & ægerrimè tunc clauis suæ crebra immissione patefiunt. Et, Heus tu, vbi es? inquam, valuas stabuli absolue:

anteluciò volo ire. Ianitor ponè ſtabuli oſtium humi cubitans, & iam nunc ſemiſomnus, Quid tu, inquit, ignoras latronibus infeſtari vias, qui hoc noctis iter incipis? Hem, & ſi tu, alicuius facinoris tibi conſcius ſcilicet, mori cupis; nos cucurbitæ caput non habemus, vt pro te moriamur. Non longè, inquam, lux abeſt. & prætetea, quid viatori de ſumma pauperie latrones auferre poſſunt; An ignoras inepte, nudum nec à decem palæſtritis diſpoliari poſſe? Ad hæc ille marcidus & ſemiſopitus, in alterum latus euolutus, Vnde autem, inquit, ſcio, an conuennone illo tuo, cum quo ſerò deuerteres, iugulato, fugæ mandes præſidium? Illud horæ memini me, terra dehiſcente, ima Tartara, inque his canem Cerberum prorſus eſurientem mei proſpexiſſe. Ac recordabar profectò, bonam Meroen non miſericordia iugulo meo pepercisse, ſed ſæuitia cruci me reſeruaſſe. In cubiculum itaque reuerſus, de genere tumultuario mortis mecum deliberabam. Sed cùm nullum aliud telum mortiferum Fortuna, quàm ſolum mihi grabatulum ſubminiſtraret: Iam iam grabatule, inquam, animo meo cariſſime, qui mecum tot ærumnas exanclaſti conſcius & arbiter quæ nocte geſta ſunt, quem ſolum in meo reatu teſtem innocentiæ citare poſſum: tu mihi ad Inferos feſtinanti ſubminiſtra telum ſalutare. Et cum dicto reſtim, qua erat intextus, aggredior expedire: ac tigillo quod feneſtræ ſubditum altrinſecus prominebat iniecta atque obducta parte funiculi, & altera firmiter in nodum coacta, aſcenſo grabatulo, ad exitium ſublimatus, immiſſo capite laqueum induo. Sed dum pede altero fulcimentum, quo ſuſtinebar, repello, vt ponderis deductu reſtis ad ingluviem adſtricta ſpiritus officia diſcluderet; repentè putris alioquin & vetus funis diſrumpitur. Atque ego de alto decidens, Soctatem, (nam iuxta me iacebat,) ſuperruo, cumque eo in terram deuoluor. Et ecce in ipſo momento ianitor introrupit, exertè clamitans: Vbi es tu, qui alta nocte immodicè feſtinabas, & nunc ſtertis inuolutus? Ad hæc, neſcio an caſu noſtro, an illius abſono clamore experrectus Socrates, exurgit prior: &, Næ, inquit, immeritò ſtabularios hos omnes hoſpites deteſtantur. Nam iſte curioſus dum importunè irrumpit, credo ſtudio rapiendi aliquid, clamore vaſto, marcidum alioquin me altiſſimo ſomno excuſſit. Emergo lætus atq; alacer, inſperato gaudio perfuſus: &; Ecce [inquã,] ianitor fideliſſime, comes & pater meus, & frater

meus, quem nocte ebrius occisum ā me calumniabatis. Et cum dicto Socratem deosculabar amplexus. At ille, olore alioqui spurcissimi humoris perfusus quo me Lamiæ illæ infecerant, vehementer aspernatur. Apagete, inquit, fœtorem extremæ latrinæ. Et causas cœpit huius oloris comiter inquirere. At ego miser, adficto ex tempore absurdo ioco, in alium sermonem intentionem eius denuò diriuo: &, iniecta dextera, Quin imus, inquam, & itineris matutini gratiam carpimus? Sumo sarcinulam: & pretio mansionis stabulario persoluto, capessimus viam. Aliquantulum processeramus: & iàm iubaris exortu cuncta collustrantur; & ego curiosè sedulò arbitrabar iugulum comitis, qua parte gladium delapsum videram. & mecum; Vesane, aio, qui in poculis & vino sepultus extrema somniasti. Ecce Socrates integer, sanus, incolumis. Vis vulnus? spongia vbi? postremò cicatrix tā alta, tam recens? Et ad illum, Næ immeritò, inquam, medici fidi cibo & crapula distentos scæua & grauia somniare autumant. Mihi denique, quòd poculis vesperi minus temperaui, nox acerba diras & truces imagines obtulit; vt adhuc me credā cruore esse humano aspersum, atq; impiatū. Ad hæc ille subridens, At tu, inquit, non sanguine sed lotio perfusus es. Verumtamen & ipse per somnium iugulari visus sum mihi. Nam & iugulum istum dolui, & cor ipsum mihi auelli putaui: & nunc etiam spiritu deficior, & genua quatior, & gradu titubo, & aliquid cibatus refouendo spiritu desidero. En, inquam, paratum tibi [adest] ientaculum. Et cum dicto manticam meam humero exuo; caseum cum pane properè ei porrigo: & iuxta platanum istam resideamus, aio. Quo facto, & ipse aliquid indidem sumo. Eumq; auidè esitantē aspiciēs aliquāto intentiore acie, atq; pallore buxeo deficientem video. Sic deniq; eum vitalis color turbauerat; vt mihi præ metu nocturnas etiam Furias illas imaginanti, frustulum panis, quod primum sumserām, quamuis admodum modicum, mediis faucibus inhereret, ac neq; deorsum demeare neque sursum remeare posset. Nam & crebritas ipsa commeantium metum mihi cumulabat. Quis enim de duobus comitum alterum sine alterius noxa peremptum crederet? Verùm ille, vt satis detruncauerat cibum, sitire impatienter cœperat. Nam & optimi casei bonam partem auidè deuorauerat: & haud ita longè radices platani lenis

fluuius

fluuius in speciem placidæ paludis ignauus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, exple latice fontis lacteo. Adsurgit: & opertus palliolo in planiorem ripæ marginem, complicitus in genua appronat se, auidus adfectans poculum. Nec dum satis extremis labiis summum aquæ rorem attigerat: & iugulo eius vulnus dehiscit in profundum patorem, & illa spongia repentè de eo deuoluitur, eamque paruus admodum comitatur cruor. Denique corpus exanimatum in flumen pænè cernuat: nisi altero ego eius pede retento, vix & ægrè ad ripam superiorem attraxi. Vbi defletum pro tempore comitem misellum arenosa humo in amnis vicinia sempiterna contexi. Ipse trepidus, & eximiè metuens mihi, per diuersas & auias solitudines aufugi: & quasi conscius mihi cædis humanæ, relicta patria & Lare, vltroneum exilium amplexus, nunc Ætoliam, nouo contracto matrimonio, colo. Hæc Aristomenes. At ille comes eius, qui statim initio obstinata incredulitate sermonem eius respuebat, Nihil, inquit, hac fabula fabulosius, nihil isto mendacio absurdius. Et ad me conuersus, Tu autem, inquit, vir, vt habitus & habitudo demonstrant, [ornatus,] accedis huic fabulæ? Ego verò, inquam, nihil impossibile arbitror; sed vtcunque fata decreuerunt, ita cuncta mortalibus prouenire. Nam & mihi & tibi, & cunctis hominibus multa vsuuenire mira, & pæne infecta; quæ tamen ignaro relata fidem perdant. Sed ego huic & credo hercules, & gratas gratias memini, quod lepidę fabulæ festiuitate nos auocauit: asperam deniq; ac prolixā viam sine labore & tædio euasi. Quo beneficio etiam illum vectorem meum credo lætari, sine fatigatione sui me vsque ad istam ciuitatis portam non dorso illius sed meis auribus prouecto. Is finis nobis & sermonis & itineris communis fuit. Nam comites vtrique ad villulas proximas læuorsum abiere. Ego verò quod primùm ingressui stabulum conspicatus sum accessi, & de quadam anu caupona illico percontor: Estne, inquam, Hypata hęc ciuitas? Annuit. Nostíne Milonē quemdam è primoribus? Arrisit. Et verè, inquit, istic primus perhibetur Milo, qui extra vrbem totam, & pomerium colit. Remoto, inquam, ioco parens optima, dic oro cuiatis sit, & quibus deuersetur ædibus. Vidésne, inquit, extremas fenestras, quæ foris vrbem prospiciunt, & altrinsecus fores proximum respicientes angiportum? Inibi

iste

iſte Milo deuerſatur, ampliter nummatus, & longè opulentus; verum extremæ auaritiæ, & ſordis infimæ, infamis homo: fœnus denique copioſum ſub arrabone auri & argenti crebiter exercens: exiguo Lare incluſus, & ærugini ſemper intentus; cùm vxore etiam calamitatis ſuæ comite habitat. Neque præter vnicam paſcit ancillulam: & habitu mendico ſemper incedit. Ad hæc ego riſu ſubiicio: Benignè, inquam, & proſpicuè Demeas meus in me conſuluit, qui peregrinantem tali viro conciliauit, in cuius hoſpicio nec fumi nec nidoris nebulam vererer. Et cum dicto modicò ſecus progreſſus, oſtium accedo, & ianuam firmiter oppeſſulatam pulſare vocaliter incipio. Tandem adoleſcentula quædam procedens, Heus tu, inquit, qui tam fortiter fores verberaſti, ſub qua ſpecie mutuari cupis? An tu ſolus ignoras, præter aurum argentumque nullum nos pignus admittere? Meliora inquã, ominare: & potius reſponde, an intra ædes herum tuum offendam? Planè, inquit: ſed quæ cauſa quæſtionis huius? Literas ei à Corinthio Demea ſcriptas ad eum reddo. Dum annuntio, inquit, hæc, ibidem me operitor. Et cum dicto rurſum foribus oppeſſulatis, intrò capeſſit. Modicò deinde regreſſa, patefactis foribus, Rogat te, inquit. Intuli me: eumque accubantem exiguo admodum grabatulo, [& commodum cœnare incipientem inuenio. Aſſidebat pedes vxor, & menſa vacua poſita, cuius monſtratu: En, inquit, hoſpitium. Bene, ego: & illico ei litteras Demeæ trado. Quibus properiter lectis, Amo, inquit, meum Demeam, qui mihi tantũ conciliauit hoſpitem. Et cum dicto iubet vxorem decedere, vtque in eius locum aſſideam iubet: meque etiam nunc verecundia contantem arrepta lacinia detrahens, Adſide, inquit, iſtic. nam præ metu latronum nulla ſeſſibula, ac ne ſufficientẽ ſupellectilem parare nobis licet. Feci. Et ſic: Ego te, inquit, etiam de iſta corporis ſpecioſa habitudine, deque hac virginali prorſus verecundia, generoſa ſtirpe proditum & rectè coniicerem. Sed & meus Demeas eadem litteris pronuntiat. Ergo breuitatem gurguſtioli noſtri ne ſpernas peto. Erit tibi adiacens & ecce illud cubiculum, honeſtum receptaculũ. fac libenter deuerſeris in noſtro. Nam & maiorem domum dignatione tua feceris: & tibi ſpecimen glorioſum arrogaris, ſi contentus Lare paruulo. Theſei illius cognominis patris tui virtutes æmulaueris, qui non eſt aſpernatus Hecales anus hoſpitium tenue. Et vocata ancillula: Fotis, inquit, ſarcinu-

las

las hospit's susceptas cum fide conde in illud cubiculum: ac simul è promptuario oleum vnctui, lintea tersui, & cetera huc eidem vsui profer ocyter; & hospitem meum produc ad proximas balneas; satis arduo itinere atque prolixo fatigatus est. His ego auditis, mores atque parsimoniam ratiocinans Milonis, volensque me artius ei conciliare, Nihil, inquam, rerum istarum, quæ itineris vbique ritè nos comitantur, indigemus. Sed & balneas facilè percontabimur. Planè quod est mihi summè præcipuum, equo, qui me strenuè peruexit, fœnum atq; ordeum, acceptis istis nummulis, tu Fotis emito. His actis, & rebus meis in illo cubiculo conditis, pergens ipse ad balneas, vt prius aliquid nobis cibarui prospicerem, forum cupedinis peto: inque eo piscatum opiparem expositum video Et percontato pretio, quòd centum nummis indicaret aspernatus, viginti denariis præstinaui. Inde me commodùm egredientem continuatur Pytheas, condiscipulus apud Athenas Atticas meus; qui me post aliquam multũ temporis amanter agnitum inuadit, amplexusque ac comiter deosculatus: Mi Luci, ait, sar pol diu est, quòd interuisimus te. At hercules exinde cum à magistro digressi sumus: Quæ autem tibi causa peregrinationis huius? Crastino die scies, inquam. Sed quid istud? voti gaudeo. Nam & lixas & virgas, & habitum prorsus magistratui congruentem in te video. Annonam curamus, ait, & ædilem gerimus; &, si quid obsonare cupis, vtique commodabimus. Abnuebam: quippe qui iam cænæ affatim piscatus prospexeramus. Sed enim Pytheas, visa sportula, succussisque in aspectum planiorem piscibus, At has quisquilias quanti parasti? Vix, inquam, piscatori extorsimus accipere viginti denarios. Quo audito, statim arrepta dextra postliminiò me in forum cupedinis reducens, Et à quo, inquit, istorum nugamenta hæc comparasti? Demonstro seniculum in angulo sedentem.. Quem confestim pro ædilitatis imperio voce asperrima increpans, iam inquit, iam nec amicis quidem nostris, vel omnino vllis hospitibus parcitis, Qui tam magnis pretiis pisces friuolos indicatis, & florem Thessaliæ regionis adinstar solitudinis & scopuli, edulium caritate deducitis? sed non impunè. Iam enim faxo scias, quemadmodum sub nostro magisterio mali debeant coërceri. Et profusa in medium sportula, iubet officialem suum insuper pisces inscendere, ac pedibus suis totos obterere. Qua contentus morum seueritudine meus Py-

theas, ac mihi vt abirem suadens, Sufficit mihi, ô Luci, inquit, seniculi tanta hæc contumelia. His actis consternatus ac prorsus obstupidus, ad balneas me refero, prudentis condiscipuli valido consilio & nummis simul priuatus & cæna: lautusq; ad hospitium Milonis, ac dehinc cubiculo, me reporto. Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, [inquit,] hospes. At ego iam inde Milonis abstinentiæ cognitor excusaui comiter: quòd viæ vexationē non cibo sed somno censerem diluendam. Isto accepto pergit ipse, & iniecta dextra, clemēter me trahete adoritur. Ac dum cunctor, dum modeste renitor, Non prius, inquit, discedam quàm me sequaris. Et dictum iureiurando secutus, iam obstinationi suæ me ingratis obedientem perducit ad illum suum grabatulum. & residenti, Quàm salue agit, inquit, Demeas noster? quid vxor, quid liberi, quid vernaculi? Narro singula. Percontatur accuratius caussas etiam peregrinationis meæ. quas vbi probè protuli; iam & de patria nostra, & eius primoribus, ac denique de ipso præside scrupulosissimè explorans, vbi me post itineris tā sæui vexationem, sentit fabularum quoq; serie fatigatum, in verba media somnulentum desinere, ac nequidquam defectum iam incerta verborum salebra balbutire, tandem patitur cubitum concedere. Euasi aliquando rancidi senis loquax & famelicum conuiuium, somno, non cibo grauatus; cænatus solis fabulis. Et in cubiculum reuersus, exoptatæ me quieti reddidi.

L. APVLEI
METAMORPHOSEON
LIBER SECVNDVS.

VT primùm nocte discussa, Sol nouus diem fecit; & somno simul emersus & lectulo, anxius [alioquin] & nimis cupidus cognoscendi quæ rara miraq; sunt: reputansque me media Thessaliæ loca tenere, quò artis Magicæ natiua cantamina totius orbis consono ore celebrentur, fabulamq; illam optimi comitis Aristomenis de situ ciuitatis huius exortam, suspensus alioquin & voto simul & studio, curiosè singula considerabam. Nec fuit in illa ciuitate, quod aspiciēs, id esse crederem quod esset, sed omnia prorsus ferali murmure in aliam effigiem translata; vt & lapides quos offenderem, de homine duratos, & aues quas audirem,

rem, indidem plumatas, & arbores quæ pomerium ambirent, foliatas similiter, & fontanos latices de corporibus humanis fluxos crederem. Iam statuas & imagines incessuras, parietes locuturos. boues & id genus pecua dictura præsagium; de ipso verò cælo, & iubaris orbe subitò venturum oraculum. Sic attonitus, immò verò cruciabili desiderio stupidus, nullo quidem initio vel omnino vestigio cupidinis meæ reperto, cuncta circuibam. Tamen dum in luxu nepotali simul ostiatim singula pererro, repente me nescius forum cupedinis intuli. Et ecce mulierem quampiam frequenti stipatam famulatione ibidem gradientem accelerato vestigio comprehendo. Aurum in genis, & in tunicis, ibi inflexum, hic intextum matronam profectò confitebatur. Huius adhærebat lateri senex, iam grauis in annis. qui vt primùm me cõspexit: Est, inquit, hercules hic Lucius: & offert osculum. & statim, incertum quidnam, in aurem mulieris obganniit. Quin, inquit, etiam, ipse parentem tuam accedis & salutas? Vereor, inquam, ignotæ mihi feminæ. Et statim in rubore suffusus reiecto capite restiti. At illa obtutum in me conuersa, En, inquit, sanctissimæ Saluiæ matris generosa proles. sed & cetera corporis inexplicabiliter ad regulam congruentia, inenormis proceritas, succulenta gracilitas, rubor temperatus, flauum & inaffectum capillitium; oculi cæsij quidem, sed vigiles, & inaspectu micantes prorsus aquilino, quoquò versum floridi: speciosus & immeditatus incessus. Et adiecit: Ego te, ô Luci, meis istis manibus educaui: quidni? parentis tuæ non modò sanguinis verùm alimoniarum etiam socia fui. Nam ex familia Plutarchi ambæ prognatæ sumus, & eamdem nutricem simul bibimus, & in nexu germanitatis vnà coaluimus; nec aliud nos quàm dignitas discernit: quòd clarissimas illa, ego priuatas nuptias fecerimus. Ego sum Byrrhena illa, cuius fortè sæpiculè nomen inter tuos frequentatum educatores retines. Accede itaque hospitium fiducia, immò verò iam tuum proprium Larem. Adhæc ego, iam sermonis ipsius mora rubore digesto, Absit, inquam, parens, vt Milonem hospitem sine vlla querela deseram. Sed planè, quod officiis inregtis potest effici, curabo sedulo. Quotiens itineris huius ratio nascetur, numquam erit vt non apud te deuortar. Dum hunc & huiusmodi sermonem altercamur, paucis admodum confectis passibus, ad domum Byrrhænæ peruenimus. Atria

longè pulcerrima, columnis quadrifariam per ſingulos angulos ſtantibus, attollebant ſtatuas Palmaris deæ, facies quaquà pinnis explicitis ſine greſſu pilæ volubilis, inſtabile veſtigium plantis roſcidis decitantes, nec vt maneant inhærẽt; & iam volare creduntur. Ecce lapis Parius in Dianam factus tenet libratam totius loci medietatem: ſignum perfectè luculentum, veſte reflatũ, procurſu vegetum, introeuntibus obuium, & maieſtate numinis venerabile. Canes vtrimque ſecus Deæ latera muniunt; qui canes & ipſi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora ſæuiunt & ; ſicunde latratus de proximo ingruerit, eum putabis de faucibus lapideis exire. &, in quo ſummum ſpecimen operæ fabrilis egregius ille ſignifex prodidit, ſublatis canib. in pectus arduis pedes imi reſiſtunt, currunt priores. Ponè tergum Deæ ſaxum inſurgit, in ſpeluncæ modum muſcis & herbis, & foliis & virgulis, & ſicubi pampinis, & arbuſculis alibi de lapide florentibus: ſplendet intus vmbra ſigni de nitore lapidis. Sub extrema ſaxi margine poma & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ veritati ſimiles explicuit. Putes ad cibum inde quædam, cùm muſtulentus auctumnus maturum colorem afflauerit, poſſe decerpi. Et, ſi fontes, qui Deæ veſtigio diſcurrentes in lenem vibrantur vndam, pronus aſpexeris, credes illos, vt vite pendentes racemos, inter cetera veritatis, nec agitationis officio carere. Inter medias frondes lapidis Actæonis ſimulachrum curioſo obtutu in dorſum proiectus, iam in ceruum ferinus, & in ſaxo ſimul & in fonte loturam Dianam operiens viſitur. Dum hæc identidem rimabundus eximiè delector: Tua ſunt, inquit, Byrrhæna, cuncta quæ vides. Et cum dicto ceteros omnes ſermone ſecreto decedere præcepit. Quibus diſpulſis omnibus, Per hanc, inquit, Deam, ô Luci cariſſime, vt anxie tibi metuo, &, vtpote pignori meo, longè prouiſum cupio. Caue tibi, ſed caue fortiter à malis artibus, & facinoroſis illecebris Pamphiles illius, quæ cum Milone iſto, quem dicis hoſpitem, nupta eſt. Maga primi nominis, & omnis carminis ſepulcralis magiſtra creditur, quæ ſurculis & lapillis, & id genus friuolis inhalatis, omnẽ iſtam lucem mũdi ſideralis imis Tartari & in vetuſtum chaos ſubmergere nouit. Nam cùm quemquam conſpexerit ſpecioſæ formæ iuuenem, venuſtate eius ſumitur, & illico in eum & oculum & animum detorquet. Serit blanditas, inuadit ſpiritum; amoris profundi pe-

dicis

dicis æternis alligat. Tunc minus morigeros & viles fastidiẽs, in saxa & in pecua, & quoduis animal puncto reformat: alios verò prorsus extinguit. Hæc tibi trepido, & cauenda censeo. Nam & illa vrit perpetuum, & tu per ætatem & pulcritudinem capax eius es. Hæc mecum Byrrhæna satis anxia. At ego curiosus alioquin, vt primùm artis Magicę semper optatum nomen audiui? tantum à cautela Pamphiles abfui, vt etiã vltro gestirẽ tali magisterio me volens ampla cum mercede tradere, & prorsus in ipsum barathrum saltu cõcito præcipitare. Festinus denique & vecors animi, manu eius velut cathena quadam memet expedio: &, SALVE properè addito, ad Milonis hospitium perniciter euolo. Ac dum amenti similis accelero vestigium; Age, inquam, ô Luci euigila, & tecum esto. Habes exoptatam occasionem, & voto diutino poteris fabulis miscellis explere pectus. Aufer formidines puerileis; cominus cum re ipsa gnauiter congredere; & à nexu quidem Venereo hospitis tuæ tempera, & probi Milonis genialem torum religiosus suspice. Verùm enimuerò Fotis famula petatur enixè. nam & forma scitula, & moribus ludicra, & prorsus argutula est. Vesperi quoque cum somno concederes, & in cubiculum te deduxit comiter, & blandè lectulo collocauit, & satis amanter cooperuit: & osculato tuo capite, quàm inuita discederet vultu prodidit; denique sæpe retrorsus respiciens substitit. QVOD BONVM FELIX ET FAVSTVM. Itaque, licet salutare non erit, Fotis illa tentetur. Hæc mecum ipse disputans fores Milonis accedo, &, quod aiunt, pedibus in sententiam meam vado. Nec tamen domi Milonem, vel vxorem eius offendo, sed tantùm caram meam Fotidem: quæ suis dominis parabat viscum fartim concisum, & pulpam frustratim confectã, in abacum ad pascua iurulenta, & quidem naribus iam mihi ariolabar tucetum perquam sapidissimum. Ipsa linea tunica mundulè amicta & russea fasciola pænitente altiusculè sub ipsas papillas succintula, illud cibarium vasculum floridis palmulis rotabat in circulum; & in orbis flexibus crebra succutiens, & simul membra sua leniter illubricans, lumbis sensim vibrantibus, spinam mobilem quatiens placidè, decenter mundabat. Isto aspectu defixus obstupui, & mirabundus steti; steterunt & membra quæ iacebant antè. Et tandem ad illam, Quàm pulcrè, quàmque festiuè, inquam, Fotis mea, ollulam istam cum naribus intorques? quàm melli-

tum pulmentum apparas? Felix & certius beatus, cui permiseris illuc digitum intingere. Tunc illa lepida alioquin & dicacula puella, Discede, inquit, misselle quam procul à meo foculo, discede. Nam si te vel modice meus igniculus afflauerit, vreris intime, nec vllus extinguet ardorem tuum, nisi ego; quæ dulce condiens, & ollam & lectulum suaue quatere noui. Hæc dicens, in me respexit, & risit. Nec tamen ego prius inde discessi, quam diligenter omnem eius explorassem habitudinem. Sed quid ego de cæteris aio? cum semper mihi vnica cura fuerit caput capillumque sedulo publice & prius intueri, & domi postea perfrui? Sicque iudicii huius apud me certa & statuta ratio est, vel quod præcipua pars ista corporis in aperto & perspicuo posita prima nostris luminibus occurrit; & quod in cæteris membris floridæ vestis hilaris color, hoc in capite nitor natiuus operatur. Denique pleræque indolem gratiasque suas probaturæ, lacinias omnes exuunt, amicula dimouent: nudam pulcritudinem suam præbere se gestiunt, magis de cutis roseo rubore quam de vestis aureo colore placituræ. At vero, quod nefas dicere, neque sit huius rei vllum tam dirum exemplum, si cuiuslibet eximiæ pulcerrimæque feminæ caput capillo spoliaueris, & faciem natiua specie nudaueris; licet illa cælo deiecta, mari edita, fluctibus educata, licet, inquam, Venus ipsa fuerit, licet omni Gratiarum choro stipata, & toto Cupidinum populo comitata, & baltheo suo cincta, cinnama fragrans, & balsama rorans, calua processerit: placere non poterit nec Vulcano suo. Quid cum capillis color gratus, & nitor splendidus illucet, & contra Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renitet, ac in contrariam gratiam variat aspectum? & nunc vt aurum coruscans in lenem mellis deprimitur vmbram; nunc coruina nigredine cærulos columbarum colli flosculos æmulatur; vel nunc guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, & pone versum coactus amatoris oculis occurrens, ad instar speculi, reddit imaginem gratiorem? Quid? cum frequenti sobole spissus cumulat verticem, vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? Tanta denique est capillamenti dignitas, vt, quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit videri. Sed in mea Fotide, non operosus, sed inordinatus ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines,

leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos in summum verticem nodus adstrinxerat. Nec diutius quiui tunc tantum cruciatum voluptatis eximiæ sustinere. sed protinus in eam, qua fine summum cacumen capillus ascendit, mellitissimum illud sauium impressi. Tum illa ceruicem intorsit, & ad me conuersa limis & morsicantibus oculis Heus tu scholastice ait, dulcem & amarum gustulum carpis. Caue ne nimia mellis dulcedine diutinam bilis amaritudinem contrahas. Quid istic, inquam, est, meæ festiuitas, cum sim paratus, vel vno fauiolo interim recreatus, super istum ignem porrectus assari? Et cum dicto artius eam complexus, cœpi sauiari. Iamque æmula libidine in amoris parilitatem congermanescenti mecum, iam parentis oris inhalatu cinnameo, & occursantis linguæ illisu nectareo prona cupidine adlubescente: Pereo, inquam, immo iamdudum perii, nisi tu propitiaris. Ad hæc illa, rursum me deosculato, Bono animo esto, inquit. nam ego tibi mutua voluntate mancipata sum. nec voluptas nostra differetur vlterius, sed prima face cubiculum tuum adero. Abi ergo, ac te compara. tota enim nocte tecum fortiter [&] ex animo prœliabor. His & talibus obgannitis sermonibus inter nos, discessum est. Commodum meridies accesserat: & mittit mihi Byrrhæna xeniola, porcum opimum, & quinque gallinulas, & vini cadum in ætate pretiosi. Tunc ego vocata Fotide, Ecce, inquam, Veneris hortator & armiger Liber aduenit vltro. Vinum istud sorbeamus hodie omne, quod nobis restinguat pudoris ignauiam, & alacrem vigorem libidinis incutiat. hac enim sitarchia nauigium Veneris indiget sola; vt in nocte peruigili & oleo lucerna & vino calix abundet. Diem cæterum lauacro, ac deinde cænæ dedimus. Nam Milonis boni concinnaticiam mensulam rogatus accubueram, quam pote tutus ab vxoris eius aspectu, Byrrhænæ monitorum memor; & perinde in eius faciem oculos meos ac si in Auernum lacum formidans deieceram. Sed assidue respiciens præministrantem Fotidem, inibi recreabar animi. Cum esset iam vespera lucernam intuens; Pamphile, quam largus, inquit, imber aderit crastino. Et percontanti marito qui comperisset istud? respondit sibi lucernam prædicere. Quod dictum ipsius Milo risu secutus, Grandem, inquit, istam lucernam Sibyllam pascimus, quæ

cuncta cæli negotia, & Solem ipsum de specula candelabri contuetur. Ad hæc ego subiiciens, Sunt, aio, prima huiusce-modi diuinationis experimenta: nec mirum. Licet modicũ istum igniculum, & manibus humanis laboratum, memorẽ tamen illius maioris & cælestis ignis, velut sui parentis, quid esset editurus in ætheris vertice, diuino præsagio & ipsum scire, & nobis enuntiare. Nam & Corinthi nunc apud nos passim Chaldæus quidam hospes miris totam ciuitatem responsis turbulentat, & arcana fatorũ stipibus emerendis edicit in vulgũ, qui dies copulas nuptiales adfirmet; qui fundamenta mœnium perpetuet; qui negotiatori commodus; qui viatori celebris, qui nauigiis opportunus; mihi denique prouentum huius peregrinationis inquirenti multa respondit, & oppidò mira & satis varia. Nunc enim gloriam satis floridam, nunc historiam magnam, & incredendam fabulã, & libros me facturum. Ad hæc renidens Milo, Qua, inquit, corporis habitudine præditus, quóue nomine nuncupatus hic iste Chaldæus est? Procerus, inquam, & suffusculus, Diophanes nomine. Ipse est, ait, nec vllus alius. Nam & hic apud nos multa multis effatus, similiter non paruas stipes, immò verò mercedes opimas iam consecutus, Fortunã scæuam, an sæuam verius dixerim, miser incidit. Nam die quadam, cùm frequentis populi circulo consepius, coronæ circunstantium fata enodaret, Cerdo quidam [nomine] negotiator accessit eum, diem commodum peregrinationi cupiens. Quem cùm electum destinasset illi, iam deposita crumena, iam profusis nummulis, iam dinumeratis centum denarii, quos mercedem diuinationis auferret; ecce quidã de nobilibus adolescentulus à tergo arrepẽs, eum lacinia apprehendit, & conuersum amplexus exosculatur artissimè. At ille vbi primùm consauiatus eum, iuxtim se vt assideret effecit, attonitus est repentinæ visionis stupore, & præsentis negotij, quod gerebat, oblitus, infit ad eum: Quam olim equidem exoptatus nobis aduenis? Respondit ad hæc ille alius: Commodùm vespera oriente. Sed vicissim tu quoque frater mihi memora, quemadmodum exinde, vt de Eubœa insula festinus enauigasti, & maris & viæ confeceris iter. Adhæc Diophanes ille Chaldæus egregius, mente viduus, necdum suus, Hostes, inquit, & omnes inimici nostri, tam dirã, immò verò Vlysseam peregrinationem incidant. Nam & nauis ipsa, in qua vehebamur, variis turbinibus procellarum

quassata,

quassata, vtroque regimine amisso, ægre ad vlterioris ripæ marginem detrusa, præcipitio demersa est: & nos, omnibus amissis, vix enatauimus. Quodcunque vel ignotorum miseratione, vel amicorum beniuolentia extraximus, id omne latrocinalis inuasit manus: quorum audaciæ repugnans etiam cui nomen est Arisuatus, vnicus frater meus, sub istis oculis miser iugulatus est. Hæc eo adhuc narrante mœsto, Cerdo ille negotiator correptis nummulis suis, quos diuinationis mercedi destinauerit, protinus aufugit. Ac dehinc, tunc demum Diophanes expergitus, sensit imprudentiæ suæ labem: cum etiam nos omnes circumsecus astantes in clarum cachinnum videret effusos. Sed tibi plane, Luci domine, soli omnium Chaldæus ille vera dixerit; sisque felix, & iter dexterum pergas. Hęc Milone diutine sermocinante, tacitus ingemiscebam: mihique non mediocriter succensebam, quod vltro inducta serie importunarum fabularum, partem bonam vesperæ, eiusq; gratissimum fructum amitterem. Et tandem denique deuorato pudore, ad Milonem aio: Ferat suam Diophanes ille Fortunam, & spolia populorum rursum conferat mari pariter ac terræ: mihi vero fatigationis hesternæ etiam nunc saucio, da veniam maturius concedam cubitum. Et cũ dicto facesso, & cubiculum meum contendo. Atque illic deprehendo epularum dispositiones satis concinnas. Nam & pueris extra limen, credo vt arbitrio nocturni gannitus ablegarentur, humi quam procul distratum fuerat. & grabatulum meum assistit mensula cœnæ totius honestas reliquias tolerans, & calices bini, iam infuso latice sem pleni, solam temperiem sustinentes: & lagena iuxta orificio cessim dehiscente patescens, facilis hauritu, prorsus gladiatoriæ Veneris antecœnia. Commodum cubueram: & ecce Fotis mea, iam domina cubitum reddita, iacta proximat rosa serta, & rosa soluta in sinu tuberante. Ac me pressim deosculato, & corollis reuincto, ac flore persperso, arripit poculum: ac desuper aqua calida iniecta, porrigit bibam, idque modicum. Prius quam totum exorberem, clementer inuadit: ac relictum paululatim labellis minuens, meque respiciens, sorbillat dulciter: sequens & tertium inter nos vicissim & frequens alternat poculum. Cum ego iam vino madens, nec animo tantum verum etiam corpore ipso ad libidinem inquies alioquin & petulans, etiam saucius paulisper inguinum fine, lacinia remota, impatientiam Veneris Fotidi meę monstrans: Mise-

rere,inquam,& fubueni maturius. Nam, vt vides, prœlio, quod nobis fine fecialis officio indixeras, iam proximante vehementer intentus, vbi primam fagittam fæui Cupidinis in ima præcordia mea delapfam excepi,at cum meum & ipfe vigor attẽdit.& oppido formido ne neruus rigoris nimietate rumpatur. Sed,vt mihi morem plenius gefferis,in effufum laxa crinem, & capillo fluenter vndãte, ede complexus amabiles. Nec mora,cum cibariis omnibus illis vafculis raptim remotis,laciniis cunctis[fuis]renudata,crinibufq; diffolutis ad hilarem lafciuiam, in fpeciem Veneris, quæ marinos fluctus fubit,pulcre reformata;paulifper etiam glabellum feminal rofea palmula potius obumbrans de induftria quam tegens verecundia. Præliare,inquit,& fortiter præliare.Nec enim tibi cedã,nec terga vortam. Comminus[in afpectum,] fit vir es,dirige;& graffare nauiter,& occide moriturus. Hodierna pugna non habet miffionem. Hæc fimul dicens, infcenfo grabatulo, fuper me ceffim refidens, ac crebra fubfiliens,lubricifque geftibus mobilem fpinam quatiens, pendulæ Veneris fructu me fatiauit; vfque dum laffis animis, & marcidis artubus defatigati, fimul ambo corruimus inter mutuos amplexus animas anhelantes. His & huiufcemodi colluctationibus ad confinia lucis vfque peruigiles egimus, poculis interdum laffitudinem refouentes, & libidinem incitantes & voluptatem integrantes. Ad cuius noctis exemplar fimiles aftruximus alias plufculas. Forte quadam die mecum magnopere Byrrhæna contendit apud eam cænulæ intereffem: &, cum impendio excufarem, negauit veniam. Ergo igitur Fotis erat adeunda, deque nutu eius confilium, velut aufpicium,petendum. Quæ, quanquam inuita quod à fe vngue latius digrederer, tamen comiter amatoriæ militiæ breuem commeatum indulfit. Sed heus tu, inquit, caue regrediare cæna maturius. Nam vefana factio nobiliffimorum iuuenum pacem publicam infecit: & paffim trucidatos per medias plateas videbis iacere. nec præfidis auxilia longinqua leuare ciuitatẽ tanta clade poffunt. Tibi vero Fortunæ fplendor infidias, contemptus etiam peregrinationis poterit afferre. Fac fine cura fis,inquã,Fotis mea. Nã præter quod epulis alienis voluptates meas anteferrem,metum etiã iftum tibi demam maturata regreffione. Nec tamen incomitatus ibo. nam gladiolo folito cinctus altrinfecus, ipfe falutis meæ præfidia geftabo, Sic paratus cænæ me committo.

Frequens

Frequens ibi numerus epulonum, &, vtpote apud primatem feminam, flos ipſe ciuitatis. Et opipares cibi, & ebore nitentes lecti, aureis veſtibus intexti; ampli calices, variæ quidem gratiæ, ſed pretioſitatis vnius. Hic vitrum fabre ſigillatum, ibi cryſtallum impunctum; argentum alibi clarum, & aurum fulgurans, & ſuccinum mire cauatum in lapides, vt bibas: & quidquid fieri non poteſt, ibi eſt. Diribitores pluſculi, ſplendide amicti, fercula copioſa. puellæ ſcitule miniſtrantes, pueri calamiſtrati pulcre induſiati, gemmas formatas in pocula vini vetuſti frequenter offerentes. Iam illatis luminibus epularis ſermo percrebuit: iam riſus affluens, & ioci liberales, & cauillus hincinde. Tum infit ad me Byrrhæna: Quam commode verſaris in noſtra patria? Quod ſciam, templis & lauacris, & cæteris operibus longe cunctas ciuitates antecellimus. vtenſilibus præterea pollemus affatim. Certe libertas otioſa, & negotioſa quidem aduenæ Romana frequentia; modeſto vero hoſpiti quies villatica: omni denique prouinciæ voluptarii ſeceſſus ſumus. Ad hæc ego ſubiiciens, Vera memoras, nec vſquam gentium magis me liberum quam hic fuiſſe credidi. Sed oppido formido cæcas & ineuitabiles latebras Magicæ diſciplinæ. nam ne mortuorum quidem ſepulcra tuta dicuntur: ſed & buſtis & rogis reliquiæ quædam & cadauerum præſegmina ad exitiabiles viuentium Fortunas petuntur. Et cantatrices aniculæ in ipſo momento choragii funebris perpeti celeritate alienam ſepulturam anteuortunt. His meis addidit alius: Immo vero iſtic nec viuentibus quidem vllis parcitur. Et neſcio qui ſimile paſſus, ore vndiq; omnifariam deformato truncatus eſt. Inter hæc, per conuiuiũ totum licentioſus cachinnus effunditur: omniumq; ora & obtutus in vnum quempiam angulo ſecubantem conferuntur. Qui cunctorũ obſtinatione confuſus, indigna murmurabundus, cum vellet exurgere: Immo, mi Telephron, Byrrhæna inquit & ſubſiſte pauliſper, & more tuæ vrbanitatis fabulam illam tuam remetire, vt & filius meus iſte Lucius lepidi ſermonis tui perfruatur comitate. At ille: Tu quidem domina, ait, in officio manes ſanctæ tuæ bonitatis; ſed ferenda non eſt quorundam inſolentia. Sic ille commotus. Sed inſtantia Byrrhænæ, quæ cum adiuratione ſuæ ſalutis ingratis cogebat effari. perfecit vt vellet. Ac ſic aggeratis in tumulum ſtragulis, & effultus in cubitum, ſuberectuſq; in torum, por-

rigit dexteram, & ad instar oratorum conformat articulum; duobusque infimis conclusis digitis, cæteros eminentes porrigit, & infesto pollice clementer subrigens, infit Thelephron, pupillus ego Mileto profectus ad spectaculũ Olympicum, cum hæc etiam loca prouinciæ famigerabilis adire cuperem, peragrata cuncta Thessalia, fuscis auibus Larissam accessi. Ac dum singula pererrans, tenuato admodum viatico, paupertati meæ fomenta conquiro; conspicor medio foro procerum quendam senem. insistebat lapidem, claraque voce prædicabat, SI QVI MORTVVM SERVARE VELLET, DE PRETIO LICERETVR. Et ad quempiam prætereuntium, Quid hoc, inquam, comperior? hiccine mortui solent aufugere? Tace, respondit ille. Nam oppido puer, & satis peregrinus es, meritoque ignoras Thessaliæ te consistere, vbi sagæ mulieres ora mortuorum passim demorsicant, eaque sunt illis artis magicæ supplementa. Contra ego, Et quæ tu, inquam, dic sodes, custodela ista feralis? Iamprimũ, respondit ille, perpetem noctem eximie vigilandum est, exertis & inconniuis oculis semper in cadauer intentis; nec acies vsquam deuertenda, immo ne obliquanda quidem. Quippe cum deterrimæ versipelles, in quoduis animal ore conuerso, latenter adrepant; vt ipsos etiam oculos Solis & Iustitiæ facile frustrentur. Nam & aues, & vrsum, canes & mures, immo vero etiam muscas induunt. Tunc diris cantaminibus somno custodes obruunt. Nec quisquam satis definire poterit, quantas latebras nequissimæ mulieres pro libidine sua comminiscuntur. Nec tamen huius tam exitiabilis operæ merces amplior, quam quaterni vel seni ferme offeruntur aurei. Ehem, & quod pæne præterieram, si qui non integrum corpus mane restituerit, quidquid inde decerptũ diminutumque fuerit, id omne de facie sua defectum sarcire compellitur. His cognitis, animum meum commasculo: & illico accedens præconem, Clamare, inquam, iam desine. Adest custòs paratus: cedo præmium. Mille, inquit, numi deponentur tibi. Sed heus iuuenis, caue diligenter vt primatis ciuitatis huius filii cadauer à malis Harpyiis probe custodias. Ineptias, inquam, mihi narras, & nugas meras. Vides hominem ferreum, & insomnem, certe perspicaciorem ipso Lynceo, vel Argo, & oculeum totum. Vix finieram: & illico me perduxit ad domum quámpiam, cuius ipsis foribus obseptis, per quandam breuem posticulam introuocat me, &

conclaue

conclaue quoddā obseratis luminibus vmbrosum, demonstrat matronam flebilem, fusca veste contectam. quam propter adsistens, Hic inquit, auctoratus ad custodiam mariti tui fidenter accessit. At illa, crinibus antependulis hinc inde dimotis, etiam in mærore luculentam proferens faciem, neque respiciens, Vide, oro, inquit, quam expergite munus obeas. Sine cura sis, inquam; modo corollarium idoneum compara. Quo placito, ocyter surrexit, & ad aliud me cubiculum inducit. Ibi corpus splendentibus linteis coopertum, introductis quibusdam [septem] testibus, manu reuelat; & diutine visu perfleto, obtestata fidem præsentium, singula demonstrat anxie membra contacta de industria quodam tabulis prænotante. Ecce, inquit, nasus integer, incolumes oculi, saluæ aures, illibata labia, mentum solidum. VOS IN HANC REM BONI QVIRITES TESTIMONIVM PERHIBETOTE. Et cum dicto, consignatis illis tabulis, facessit. At ego, Iube, inquam, domina cuncta quæ sunt vsui necessaria, nobis exhiberi. At quæ, inquit, ista sunt? Lucerna, aio, prægrandis, & oleum ad lucem luci sufficiens, & calida cum œnophoris & calice, cænarumque reliquiis discus ornatus. Tunc illa capite quassata Abi, inquit, fatue, qui in domo funesta cænas & partes requiris; in qua totiugis iam diebus ne fumus quidem visus est vllus. An istic comessatum te venisse credis? Quin sumis potius loco congruentes luctus & lacrymas? Hæc simul dicens, respexit ancillam: &, Myrrhine, inquit, lucernam & oleum trade confestim. Et incluso custode cubiculo protinus facessit. Sic desolatus ad cadaueris solatium, perrictis oculis & obarmatis ad vigilias, animū meum permulcebam cantationibus. Cum ecce crepusculum, & nox prouecta, & nox altior, & deinde concubia altior, & iam nox intempesta, mihique oppido formido cumulatior quidem: cum repente introrepens mustela contra me constitit, obtutumque acerrimum in me destituit, vt tantillulum animalis præ nimia sui fiducia mihi turbauerit animum. Denique sic ad illam: Quin abis, inquam, impurata bestia, teque ad tui similes musculos recondis, antequam nostri vim præsentariam experiaris? Quin abis? Terga vortit, & cubiculo protinus exterminatur. Nec mora, cum me somnus profundus in imum barathrum repente demergit; vt ne deus quidē Delphicus ipse facile discerneret, duobus nobis iacentibus, quis esset magis mortuus. Sic inanimis & indigens alio cu-

ſtode pæne, ibi non eram. Commodùm noctis inducias cantus perſtrepebat criſtatæ cohortis. Tandem expergitus, & nimio pauore perterritus, cadauer accurro; &, admoto lumine, reuelataque eius facie, rimabar ſingula, quæ cuncta cõuenerant. Ecce vxor miſella flens, cum heſternis teſtibus introrupit anxia; &, ſtatim corpori ſuperruens, multumque ac diu deoſculata, ſub arbitrio luminis recognoſcit omnia. Et conuerſa, Philodeſpotum requirit actorem: [&] ei præcipit bono cuſtodi redderet ſine mora præmium. Et oblato ſtatim, Summas, inquit, tibi iuuenis gratias agimus: & hercules ob ſedulum iſtud miniſterium, inter ceteros familiares dehinc numerabimus. Ad hæc ego inſperato lucro diffuſus in gaudium, & in aureos refulgentes, quos identidem manu mea ventilabam, attonitus, Immò, inquàm, domina, de famulis tuis vnum putato; & quoties operam noſtrã deſiderabis, fidenter impera. Vix effatum me ſtatim familiares omnes nefarium execrati, raptis cuiuſquemodi telis, inſequuntur. Pugnis ille malas offendere, ſcapulas alius cubitis impingere, palmis infeſtis hic latera ſuffodere; calcibus inſultare, capillos diſtrahere, veſtem diſcindere. Sic in modum ſuperbi iuuenis Adonei, vel muſtelatis peplis laceratus atque diſcerptus, domo proturbor. Ac, dum in proxima platea refouens animũ, infauſti atq; improuidi ſermonis mei ſerò reminiſcor, dignũq; me pluribus etiã verberibus fuiſſe merito conſentio. Ecce iam vltimũ defletus atq; conclamatus proceſſerat mortuus, rituq; patrio, vt pore vnus de optimatibus, pompa funeris publici ductabatur per forũ. Occurrit ad latus quidam mæſtus in lacrymis, genialẽ canitiem reuellens ſenex: &, manibus ambabus inuadens torum, voce contenta quidẽ, ſed aſſiduis ſingultib⁹ impedita, Per fidem veſtram, inquit, Quirites, per pietatem publicã, perempto ciui ſubſiſtite, & extremũ facinus in nefariam ſceleſtamq; iſtam feminam feueriter vindicare. Hæc enim, nec vllus alius, miſerum adoleſcentem ſororis meæ filium in adulteri gratiam, & ob prædam hereditariam extinxit veneno. Sic ille ſenior lamentabiles queſtus ſingultim inſtrepebat. Sæuire vulgus interdum, & facti veriſimilitudine ad criminis crudelitatem impelli. Conclamant ignem, requirunt ſaxa; paruulos ad exitium mulieris hortantur. Emeditatis ad hęc illa fletibus, quamq; ſanctiſſimè poterat, adiurans cũcta numina, tantũ ſcelus abnuebat. Ergo inquit ſenex

nex ille veritatis arbitriũ in diuinam prouidentiam reponamus. Zachlas adest Aegyptius, propheta primarius, qui mecum iamdudũ grandi præmio pepigit, reducere paulisper ab inferis spiritum, corpusq; istud postliminio mortis animare. Et cum dicto iuuenem quempiã linteis amiculis intectum, pedesq; palmeis baxeis indutũ, & adusq; deraso capite, producit in mediũ. Cuius diu manus deosculatus, & ipsa genua cõtingẽs, Miserere, ait, sacerdos: miserere, per cælestia sidera, per Inferna numina, per naturalia elementa, per nocturna silentia, & adyta Coptica, & per incrementa Nilotica, & arcana Memphitica, sistra Phariaca. Da breuem Solis vsuram, & in æternum conditis oculis modicam lucem infunde. Non obnitimur, nec terræ rem suam denegamus; sed ad vltionis solatium, exiguum vitæ spatium deprecamur. Propheta sic propitiatus, herbulam quampiam ter ob os corporis, & aliã pectori eius imponit. Tunc orientem obuersus, & incrementa Solis augusti tacitus imprecatus, venerabili scenæ facies studia præsentium ad miraculum tantum certatim adrexit. Immitto me turbæ socium, & ponè ipsum lectulum editiorem quemdam lapidem insistens, cuncta curiosis oculis arbitrabar. Iam tumore pectus extolli; iam salubris vena pulsari; iam spiritu corpus impleri: & adsurgit cadauer, & profatur adolescens: Quid, oro, me post Lethæa pocula, iam Stygiis paludibus innatantem, ad momentariæ vitæ reducitis officia? Desine iam, precor, desine, ac me in meam quietẽ permitte. Hæc audita vox de corpore. Sed aliquanto propheta commotior, Quin refers, ait, populo singula, tuæq; mortis illuminas arcana? An non putas, deuotionibus meis posse Diras inuocari? posse tibi lassa mẽbra torqueri? Suspicit ille de lectulo, & imo cum gemitu populum sic adorat: Malis nouæ nuptæ peremptus artibus, & addictus noxio poculo, torum tepentem adultero mancipaui. Tunc vxor egregia capit præsentem audaciam, & mente sacrilega coarguenti marito resistens altercat. Populus æstuat, diuersa tendentes. hi pessimã feminã viuentẽ statim cum corpore mariti sepeliendam; alij, mendacio cadaueris fidem nõ habendã. Sed hanc contationẽ sequens adulescẽtis sermo distinxit. Nam rursus altius ingemiscens, Dabo, inquit, dabo vobis intemeratæ veritatis documenta perlucida, & quod prorsus alius nemo cognouerit, indicabo. Tunc digito me demonstrans: Nã cùm corporis mei custos hic sagacissim⁹, exertã mihi teneret vigi-

liam;cantatrices anus,exuuiis meis imminentes,atque ob id deformatæ frustra sæpius, cum industriam eius sedulam fallere nequissent: postremum iniecta somni nebula, eoque in profundam quietem sepulto,me nomine ciere non prius desierunt, quam dum hebetes artus & membra frigida pigris conatibus ad artis Magicæ nituntur obsequia. Hic, vtpote viuus quidem, sed tantũ sopore mortuus, quod eodem mecum vocabulo nuncupetur, ad suum nomen ignarus exurgit:& in exanimis vmbræ modũ vltroneus gradiens, quamquam foribus cubiculi diligenter occlusis, per quoddam foramen prosectis naso prius,ac mox auribus,vicariam pro me lanienam susceptauit, Vtque fallaciæ reliqua conuenirent, ceram in modum prosectarum formatam aurium ei applicant examussim,nasoque ipsius similem comparant.Et nunc adsistit miser hic præmium non industriæ sed debilitationis consecutus.His dictis perterritus, tentare fortunam aggredior.Iniecta manu nasum prehendo, sequitur:aures pertracto,deruũt.Ac dum directis digitis,& detortis nutibus præsentium denotor, dum risus ebullit;inter pedes circumstantium frigido sudore defluens euado. Nec postea debilis, ac sic ridiculus,Lari me patrio reddere potui: sed capillis hinc inde laterum deiectis,aurium vulnera celaui;nasi vero dedecus linteolo isto pressim adglutinato decenter obtexi. Cum primum Telephron hanc fabulam posuit, compotores vino madidi rursum cachinnum integrant. Dumque bibere salutaria postulant,sic ad me Byrrhæna: Solemnis, inquit,dies à primis cunabulis huius vrbis conditæ crastinus aduenit,quo die soli mortalium sanctissimum deum Risum hilaro atque gaudiali ritu propitiamus.Hunc tua præsentia nobis efficiet gratiorem. Atque vtinam aliquid de proprio lepôre lætificũ honorando Deo comminiscaris, quo magis pleniusque tanto numini litemus. Bene,inquam & fiet vt iubes, Et vellem hercules materiam reperire aliquam, quam deus tantus affluenter indueret. Post hæc,monitu famuli mei, qui noctis admonebat, iam & ipse crapula distentus, protinus exurgo: & appellata propere Byrrhæna, titubante vestigio domuitionem capesso. Sed cum primam plateam vadimus, vento repentino lumen quo nitebamur extinguitur; vt vix improuidæ noctis caligine liberati digitis pedum detunsis ob lapides, hospitium defessi rediremus. Dumque iam in vicum proximamus, ecce tres quidã vegetis & vastulis corporibus

fores

fores nostras ex summis viribus irruentes, ac ne præsentia quidem nostra tantillum conterriti, sed magis magisque cumulatione virium crebrius insultantes? vt nobis, ac mihi potissimum, non immeritò latrones esse, & quidem sæuissimi viderentur. Statim denique gladium, quem veste mea contectũ ad hos vsus extuleram, sinu liberatum arripio. Nec cunctatus, medios latrones in vado ac singulis, vt quemque colluctantem offenderam, altissimè demergo, quoad tandẽ ante ipsa vestigia mea, vastis & crebris perforati vulneribus spiritum efflauerint. Sic præliatus, iam tumultu eo Fotide suscitata, patefactis ædibus anhelans, & sudore perlutus, irrepo: meque statim, vtpote pugnacium latronum in vicem Geryoneæ cædis fatigatum, lecto simul & somno tradidi.

L. APVLEI
METAMORPHOSEON
LIBER TERTIVS.

COMMODVM punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum, cælum inequitabat; & me securæ quieti reuulsum, nox diei reddidit. Aestus inuadit animũ [vel] vespertini recordatione facinoris. Complicitis deniq; pedibus, ac palmulis in alternas digitorũ vicissitudines super genua connexis, sic grabatum cossim insidens, vbertim flebam: iam forum & iudicia, iam sententiam, ipsum deniq; carnificem imaginabundus. An mihi quisquam tam mitis, tamque beniuolus iudex obtinget, qui me ternæ cædis perlitum cruore & tot ciuium sanguine delibutum, innocentem pronuntiare poterit? Hanc illam mihi gloriosam peregrinationem fore Chaldæus Diophanes obstinate prædicabat. Hæc identidem mecum replicans, fortunas meas eiulabam. Quati fores interdum, & frequenti clamore ianuę nostræ perstrepi. Nec mora, cum magna irruptione patefactis ędibus, magistratibus, eorumque ministris, & turbæ miscellaneæ cuncta completa. Statimq; lictores duo de iussu magistratuum immissa manu trahere me sanè non retinentẽ accipiunt. Ac dum primum angiportum insistimus, statim ciuitas omnis in populum effusa mira densitate nos insequitur. Et quamquam capite in terram, immò ad ipsos Inferos iam deiecto, mæstus incederem, obliquato tamen aspectu

rem admirationis maximæ conſpicio. Nam inter tot milia populi circumſedentis, nemo prorſus qui non riſu dirumperetur aderat. Tandem pererratis plateis omnibus, & in modum eorum qui luſtralibus piamentis minas portentorum hoſtiis circumforaneis expiant, circumductus angulatim, forum, eiuſque tribunal aſtituor. Iamque ſublimi ſuggeſtu magiſtratibus reſidentibus, iam præcone publico ſilentium clamante, repentè cuncti conſona voce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ preſſuræ nimia denſitate periclitaretur, iudicium tantum theatro redderetur. Nec mora, cùm paſſim populus procurrens caueæ conſeptum mira celeritate compleuit: aditus etiam & tectum omne fartim ſtipauerant. Plerique columnis implexi, alij ſtatuis dependuli, nũnulli per feneſtras & lacunaria ſemiconſpicui, miro tamen omnes ſtudio viſendi, pericula ſalutis negligebant. Tunc me per proſcenium medium velut quamdam victimam publica miniſteria perducunt, & orcheſtræ mediæ ſiſtunt. Sic rurſum præconis amplo boatu citatus accuſator quidam ſenior exſurgit; & ad dicendi ſpatium vaſculo quodam in vicem coli graciliter fiſtulato ac per hoc guttatim defluo infuſa aqua, populum ſic adorat: Neque parua res ſed præcipuè pacem ciuitatis cunctæ reſpiciens, & exemplo ſerio profutura tractatur, Quirites ſanctiſſimi. quare magis congruit ſedulò ſingulos atque vniuerſos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida tot ciuium lanienam quam cruenter exercuit impunè commiſerit. Nec me putetis priuatis ſimultatibus inſtinctum, odio proprio ſæuire. Sum namque nocturnæ cuſtodiæ præfectus: nec in hodiernum credo quemquam peruigilem diligentiam meam culpare poſſe. Rem denique ipſam, & quæ nocte geſta ſunt, cum fide proferam. Nam cùm ferè iam tertia vigilia ſcrupuloſa diligentia cuncta ciuitatis oſtiatim ſingula conſiderans circumirem; conſpicio iſtum crudeliſſimũ iuuenem mucrone diſtricto paſſim cædibus operantem: iamque tris numero ſæuitia eius interemptos, Ante pedes ipſius ſpirantes adhuc corporibus in multo ſanguine palpitãtes. Et ipſe quidẽ conſcientia tanti facinoris meritò permotus, ſtatim profugit: & in domũ, quamdã prędidio tenebrarũ elapſus, perpetem noctem delituit. Sed prouidentia Deum, quæ nihil impunitum nocentibus permittit, priuſquam iſte clandeſtinis itineribus elaberetur, manè præſtolatus, ad grauiſſimum

iudicij

iudicij vestri sacramentum eum curaui producere. Habetis itaque reum tot cædibus impiatum, reum coram deprehensum, reum peregrinũ. Constanter itaq; in hominem alienum ferte sententias de eo crimine, quod etiam in vestrum ciuem seueriter vindicaretis. Sic profatus accusator acerrimus, immanem vocem repressit. At me statim præco, si quid ad ea respondere vellem, iubebat incipere. At ego nihil tunc temporis amplius quàm flere poteram, non tam mehercules truculentam accusationem intuens, quàm meam miseram conscientiã. Sed tamen oborta diuinitus audacia, sic ad illa: Nec ipse ignoro, quàm sit arduum, trinis ciuium corporibus expositis, eum qui cædis arguatur, quamuis vera dicat, & de facto confiteatur vltro, tamen multitudini tantæ quod sit innocens, persuadere. Sed, si paulisper audientiam publicam mihi tribuerit humanitas, facilè vos edocebo me discrimen capitis non meo merito, sed rationabilis indignationis euentu fortuito tantam criminis inuidiam frustra sustinere. Nam cùm à cæna me serius aliquanto reciperem, potulentus alioquin, quod planè verum crimen meum non diffitebor, ante ipsas fores hospitij, ad bonum [autem] Milonem ciuem vestrum deuorto, video quosdam sæuissimos latrones aditum tentantes, & domus ianuas cardinibus obtortis euellere gestientes; claustrisque omnibus, quæ accuratissimè adfixa fuerant, violenter euulsis, secum iam de inhabitantium exitio deliberantes. Vnus denique & manu promptior & corpore vastior, his affatibus ceteros incitabat: Heus pueri, inquit qui maribus animis, & viribus alacribus dormientes aggrediamur. Omnis contatio, ignauia omnis facessat è pectore. stricto mucrone per totam domum cædes ambulet. Qui sopitus iacebit, trucidetur; qui repugnare tentauerit, feriatur. Sic salui recedemus, si saluum in domo neminem reliquerimus. Fateor, Quirites, extremos latrones, boni ciuis officium arbitratus, simul eximiè metuens & hospitibus meis & mihi, gladiolo, qui me propter huiusmodi pericula comitabatur, armatus, fugare atq; proterrere aggressus sum. At illi barbari prorsus & immanes homines, neque fugam capessunt; & cùm me viderent in ferro, tamen audaciter resistunt. Dirigitur præliaris acies. Ipse denique dux & signifer ceterorum, validis me viribus aggressus, illico manibus ambabus capillo abreptum, ac retro reflexum, effligere lapide gestit. quem dum sibi porrigi flagitat, certa

manu percuſſum fœliciter proſterno. Ac mox alium, pedibus meis mordicus inhærentem, per ſcapulas ictu temperato, tertiumque improuidè occurrentem, pectore offenſo, perimo. Sic pace vindicata, domoque hoſpitis ac ſalute communi protecta, non iam impunem me, verum etiam laudabilem publicè credam fore: qui nec tantillo quidem vmquam crimine poſtulatus, ſed probè ſpectatus apud meos, ſemper innocentiam commodis cunctis antetuleram. Nec poſſum reperire, cur iuſtæ vltionis, qua contra latrones deterrimos commotus ſum, nunc iſtum reatum ſuſtineam? cùm nemo poſſit monſtrare, vel priuatas inter nos inimicitias præceſſiſſe, ac ne omnino mihi notos illos latrones vſquam fuiſſe. Vel certè vlla præda monſtretur, cuius cupidine tantum flagitium credatur admiſſum. Hæc profatus, rurſum lacrymis obortis, porrectiſque in preces manibus: Per publicam miſericordiam, per pignorum caritatem, mæſtus tunc hos tunc illos deprecabar. Cumque iam humanitate commotos, miſericordia fletuum affectos omnes ſatis crederem: Solis & Iuſtitiæ teſtatus oculum, caſumque præſentẽ meum commendans Deum prouidentiæ, paulo altius aſpectu relato, conſpicio prorſus totum populum riſu cachinnabili diffluentem, nec ſecus [illum] bonum hoſpitem, parentemque meum Milonem riſu maximo diſſolutum. Ac tunc ſic tacitus mecũ, En fides, inquam, en conſcientia; ego quidem pro hoſpitis ſalute & homicida ſum, & reus capitis inducor. at ille non contentus quòd mihi nec adſiſtendi ſolatium præbuit, inſuper exitium meum cachinnat. Inter hæc quædam mulier per medium theatrum lacrymoſa & flebilis, atra veſte contecta, paruulum quemdam ſinu tolerans decurrit: ac ponè eã anus alia pannis horridis obſita, paribuſque mæſta fletibus, ramos oleagineos vtręq; quatientes. quę circum fuſę lectulum, quo peremptorum cadauera contecta fuerant, plangore ſublato lugubriter eiulantes? Per publicam Miſericordiam, per commune ius humanitatis, aiunt. miſeremini indignè cæſorum iuuenum, noſtræque viduitati ac ſolitudini de vindicta ſolatium date. Certè paruuli huius in primis annis deſtituti fortunis ſuccurrite, & de latronis huius ſanguine legibus veſtris & diſciplinæ publicæ litate. Poſt hæc magiſtratus qui natu maior adſurgit, & ad populum talia: De ſcelere quidem quod ſeriò vindicandum eſt nec ipſe qui commiſit, poteſt diffiteri; ſed vna tantum ſubciſiua

cisiua sollicitudo nobis relicta est, vt cæteros socios tanti facinoris requiramus. Nec enim verisimile est hominem solitarium tres tam validos euitasse iuuenes. Prohinc tormentis veritas eruenda. Nam & qui comitabatur eum puer clanculo profugit; & res ad hoc deducta est, vt puer quæstionem sceleris sui participes indicet: vt tam diræ factionis formido funditus perimatur. Nec mora, cum ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. Augetur oppido, immo duplicatur mihi mæstitia, quod integro saltem mihi mori non licuerit. Sed anus illa, quæ [suis] fletibus cuncta turbauerat, Prius, inquit, optimi ciues, quam latronem istum miserorum pignorum meorum peremptorem cruci adfigatis, permittite corpora necatorum reuelari; vt & formæ simul & ætatis contemplatione magis magisq; ad iustam indignationem arrecti, pro modo facinoris sæuiatis. His dictis applauditur: & illico me magistratus ipsum iubet corpora quæ lectulo fuerant posita, mea manu deregere. Luctantem me ac diu renitentem præcedens facinus instaurare noua ostensione, lictores iussu magistratuum quam instantissime compellunt: manum deniq; ipsam, e regione lateris trudentes, in exitium suum super ipsa cadauera porrigunt. Euictus tandem necessitate succumbo: &, ingratis licet, arrepto pallio, retexi corpora. Dii boni, quæ facies rei? quod monstrum? quæ Fortunarum mearum repentina mutatio? Quamquam enim iam in peculio Proserpinæ, & Orci familia numeratus, subito in contrariam faciem obstupefactus hæsi: nec possum nouæ illius imaginis rationem idoneis verbis expedire. Nam cadauera illa iugulatorum hominum erant tres vtres inflati, variisque secti foraminibus, &, vt vespertinũ prælium meum recordabar, his locis hiantes, quibus latrones illos vulneraueram. Tunc ille quorumdam astu paulisper cohibitus risus, libere iam exarsit in plebem. Hi gaudii nimietate, gratulari; illi dolorem ventris manuum compressione sedare. Et certe lætitia delibuti, meque respectantes, cuncti theatro facessunt. At ego, vt primũ illam laciniam prehenderam, fixus in lapide steti gelidus, nihil secius quam vna de cæteris theatri statuis vel columnis. Nec prius ab inferis emersi, quam Milo [meus] hospes accessit, &, iniecta manu, me renitentem, lacrymisque rursum promicantibus crebro singultientẽ clementi violentia secum attraxit; & obseruatis viæ solitudinibus per quosdam anfra-

ctus ad domum ſuam perduxit: mæſtumque [me] atque etiamtunc trepidum variis ſolabatur affatibus. Nec tamen indignationem iniuriæ, quæ inhæſerat altius meo pectori, vllo modo permulcere quiuit. Ecce illicò etiam magiſtratus ipſi cum ſuis inſignibus domum noſtram ingreſſi, talibus me monitis delinire geſtiunt: Neque tuæ dignitatis, nec etiam proſapiæ tuorum ignari ſumus, Luci domine. nam & prouinciam totam inclytæ veſtræ familiæ nobilitas complectitur. Ac ne iſtuc, quod vehementer ingemiſcis, contumeliæ cauſa perpeſſus es. Omnem igitur de tuo pectore præſentem triſtitudinem mitte, & angorem animi depelle. Nam luſus iſte, quem publicè gratiſſimo deo Riſui per annua reuerticula ſolemniter celebramus, ſemper commenti nouitate floreſcit. Iſte deus auctorem ſuum propitius vbiq; comitabitur amanter, nec vmquam patietur vt ex animo doleas; ſed frontem tuam ſerena venuſtate lætabit aſſiduè. At tibi ciuitas omnis pro iſta gratia honores egregios offeret. Nam & patronũ ſcripſit, & vt in ære ſtet imago tua decreuit. Ad hæc dicta ſermonis vicem refero. Tibi quidem, inquam, ſplendidiſſima & vnica Theſſaliæ ciuitas, honorum talium parem gratiam memini. Verùm ſtatuas & imagines dignioribus, meiſq; maioribus reſeruare ſuadeo. Sic pudenter allocutus, [& paul ſper] hilaro vultu renidens, quantumq; poteram lætiorem me refingens, comiter abeuntes magiſtratus appello. Et ecce quidã intrò currens famulus Rogat te, ait, tua parens Byrrhæna, & conuiuij cui te ſerò deſponderas iam appropinquantis admonet. Ad hæc ego formidans, & procul perhorreſcens etiam ipſam domum eius, Quàm vellem, inquam, parens iuſſis tuis obſequium commodare, ſi per fidem liceret id facere. Hoſpes enim meus Milo per hodierni diei præſentiſſimum numen adiurans effecit, vt eius hodiernæ cænæ pigneràret: nec ipſe diſcedit, nec me digredi patitur. Proin epulare vadimonium differamus. Hæc adhuc me loquente, manu firmiter iniecta Milo, iuſſis balnearibus adſequi, producit ad lauacrum proximum. At ego vitans oculos omnium, & quem ipſe fabricaueram riſum obuiorum declinans, lateri eius adambulabam obtectus. nec qui lauerim, qui terſerim, qui domum rurſum reuerterim, præ rubore memini. Sic omnium oculis, nutibus, ac denique ma-

nibus denotatus, impos animi ſtupebam. Raptim denique paupertina Milonis cœnula perfunctus, cauſatuſque capitis acerrimum dolorem, quem mihi lacrymarum adſiduitas incuſſerat, cubitum venia facilè tributa concedo. Et abiectus in lectulo meo, quæ geſta fuerant ſingula mæſtus recordabar. quoad tandem Fotis mea, dominæ ſuæ cubitu procurato, ſui longè diſſimilis aduenit. non ex læta facie nec ſermone dicaculo, ſed vultuoſam frontem rugis inſurgentibus aſſeuerabat. Cunctanter ac timidè denique ſermone prolato: Ego, inquit, ipſa confiteor vltro, ego tibi cauſa huius moleſtiæ fui. Et cum dicto lorum quempiam ſinu ſuo depromit, mihique porrigens, Cape, inquit, oro te de perfida muliere vindictam, immò verò licet maius quoduis ſupplicium ſume. Nec tamen me putes, oro, ſponte angorem iſtum tibi concinnaſſe. Dij mihi melius quam vt mei cauſa vel tantillum ſcrupulum patiare. Ac ſi quid aduerſi tuum caput reſpicit, id omne protinus meo luatur ſanguine. Sed quòd alterius rei cauſa facere iuſſa ſum, mala quadam mea ſorte in tuam recidit iniuriam. Tunc ego familiaris curioſitatis admonitus, factique cauſam delitescẽtem nudari geſtiens, ſuſcipio: omnium quidem nequiſſimus audaciſſimuſque lorus iſte, quem tibi verberandæ deſtinaſti, prius a me conciſus atque laceratus interibit ipſe, quàm tuam plumeam lacteamque contingat cutem. Sed mihi cum fide memora, [oro,] quod tuum factum ſcæuitas conſecuta in meum conuertit exitium. Adiuro enim tuum mihi cariſſimum caput, nulli me prorſus, ac ne tibi quidem ipſi adſeueranti poſſe credere, quòd tu quidquam in meam cogitaris perniciem. Porrò meditatus innoxios caſus incertus, vel etiam aduerſus culpæ non poteſt adiicere. Cum iſto fine ſermonis oculos Fotidis meæ vdos ac tremulos, & prona libidine marcidos, iamiamque ſemiadopertulos adnixis & ſorbillantibus ſauiis ſitienter hauriebam. Sic illa lætitia recreata, Patere, inquit, oro, prius fores cubiculi diligenter occludam; ne ſermonis elapſi profana petulantia committam grande flagitium. Et cum dicto peſſulis iniectis, & vncino firmiter immiſſo, ſic ad me reuerſa, colloque meo manibus ambabus implexa, voce tenui, & admodum diminuta: Paueo, inquit, & formido ſolidè

domus huius operta detegere, & arcana dominæ meæ reuelare secreta. Sed melius de te doctrinaque tua præsumo; qui præter generosam natalium dignitatem, præter sublime ingenium, sacris pluribus initiatus, profecto nosti sanctam silentii fidem. Quæcunque igitur commisero huius religiosi pectoris tui penetralibus, semper hæc intra conseptum clausa custodias oro, & simplicitatem relationis meæ, tenacitate taciturnitatis tuæ remunerare. Nam me, quæ sola mortalium noui, vis amoris quo tibi teneor indicare compellit. Iam scies omnem domus nostræ statum: iam scies heræ meę miranda secreta; quibus obaudiunt Manes, turbantur sidera, cogũtur numina, seruiunt elementa. Nec vnquam magis artis huius violentia nititur, quam cum scitulæ formulę iuuenem quempiam libẽter aspexit. quod quidem ei solet crebriter euenire. Nunc etiam adulescentem quemdam Boetium summe decorum efflictim deperit, totiusque artis manus, & machinas omnes ardenter exercet. Audiui vesperi, meis his, inquam, auribus audiui, quod, ni celerius Sol cælo ruisset, noctique ad exercendas illecebras magiæ maturius cessisset, ipsi Soli nubilam caliginem & perpetuas tenebras comminantem. Hunc iuuenem, cum è balneis rediret ipsa, tonstrinæ residentem hesterna die forte conspexit: ac me capillos eius, qui iam cæde cultrorum desecti humi iacebant, clanculo præcepit auferre. Quos me sedulo furtimque colligentem tonsor inuenit; &, quod alioqui publicitus maleficæ disciplinæ perinfames sumus, arreptam inclementer increpat: Tu ne vltima non cessas subinde lectorum iuuenum capillamenta surripere? quod scelus nisi tandem desines, magistratibus te constanter obiiciam. Et verbum facto secutus, immissa manu scrutatus è mediis papillis meis iam capillos absconditos iratus arripuit. Quo gesto grauiter affecta, mecumque reputans dominæ meæ mores, quod huius rei repulsa satis acriter commoueri, meque verberare sæuissime consueuit; iam de fuga consilium tenebam: sed istud quidem tui contemplatione abieci statim. Verum cum tristis inde discederem, ne prorsus vacuis manibus redirem; conspicio quemdam forficulis attondentem caprinos vtres. Quos cum probe constrictos, inflatosque, & iam pendentes cernerem; capillos eorum humi iacentes, flauos, ac per hoc illi Bœotio iuueni consimiles, plusculos aufero: eosque dominæ meæ, dissimulata veritate trado.

Sic

Sic noctis initio, priusquã cœna te reciperes, Pamphile mea iam vecors animi, tectum scandulare conscendit, quod altrinsecus ædium patore perflatili nudatum, ad omnes orientales ceterosq; aspectus peruium, maxime his artibus suis cōmodum secreto colit. Priusquam apparatu solito instruit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis literatis, & infelicium auium durantibus damnis defletorum, sepultorum etiam cadauerum expositis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnosi claui pendentium; alibi trucidatorum seruatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca caluaria. Tunc decantatis spirantibus fibris litat vario latice. nunc rore fontano, nunc lacte vaccino, nunc melle montano. libat & mulsa. Sic illos capillos in mutuos nexus obditos, atque nodatos, cum multis odoribus dat viuis carbonibus adolendos. Tunc protinus inexpugnabili Magicæ disciplinæ potestate, & cæca numinum coactorum violentia, illa corpora quorum fumabant stridentes capilli, spiritum mutuantur humanum, & sentiunt, & audiunt & ambulant: &, qua nidor suarum ducebat exuuiarum veniunt; &, pro illo iuuene Bœotio aditum gestientes, fores insiliunt. Cũ ecce crapulas madens, & improuidæ noctis deceptus caligine audacter mucrone districto, in insani modum Aiacis armatus, non vt ille viuis pecoribus infestus, tota laniauit armenta: sed longe fortius, qui tres inflatos caprinos vtres exanimasti: vt ego te prostratis hostibus sine macula sanguinis, non homicidam nunc sed vtricidam amplecterer. Ac sic lepido sermone Fotidis inuicem cauillatus, Ergo igitur iam & ipse possum, inquam, mihi primam istam virtutis adoream, ad exemplum duodeni laboris Herculei numerare, vel trigemino corpori Geryonis, vel triplici formæ Cerberi totidem peremptos vtres coæquando. Sed vt ex animo tibi volens omne delictum, quo me tantis angoribus implicasti, remittam? præsta quod summis votis expostulo: & dominam tuam, cum aliquid huius diuinæ disciplinæ molitur, ostende: cum Deos inuocat, certe eam reformatam videam. Sum namque [coram] Magiæ noscendæ ardentissimus cupitor. quamquam mihi nec ipsa tu videare talium rerum rudis & expers. Scio istud, & plane sentio; cum semper alioqui spretorem matronalium amplexuũ, sic tuis istis micantibus oculis, & rubentibus bucculis, & renitentibus crinibus, & hiantibus osculis, & flagrantibus papillis, in seruilem modũ

addictum, atque mancipatum teneas volentem. Iam deniq; nec Larem requiro, nec domuitionem paro, & nocti isti nihil antepono. Quam vellem, inquit illa, præstare tibi, ô Luci, quod cupis: sed propter inuidos mores in solitudinem semper abstrusa, & omnium præsentia viduata solet secum huiusmodi secreta perficere. Sed tuum postulatum præponam periculo meo, idque obseruatis opportunis temporibus sedulo perficiam: modo, vt initio præfata sum, rei tantæ fidem silentiumque tribue. Sic nobis garrientibus libido mutua & animos simul & mēbra suscitat. & omnib. abiectis amiculis, hactenus denique intecti bacchamur in venerem; cum quidem mihi iam fatigato de propria liberalitate Fotis puerile obtulit corollarium. Iamq; luminibus nostris vigilia marcidis infusus sopor, etiam in altum diem nos attinuit. Ad hunc modum transactis voluptarie paucis noctibus, quadā die percita Fotis, ac satis trepida me accurrit: indicatque dominam suam, quod nihil etiam tunc in suos amores cæteris artibus promoueret; nocte proxima in auem sese plumaturam, atque ad suum cupitum sic deuolaturam: proin memet ad tantæ rei speculam caute præpararem. Iamque circa primam noctis vigiliam, ad illud superius cubiculum, suspenso & insono vestigio me perducit. Ipsaque per rimam ostiorum quampiam iubet arbitrari; quæ sic gesta sunt. Iam primum omnibus laciniis se deuestit Pamphile, &, arcula quadam reclusa, pyxides plusculas inde depromit, de quis vnius operculo remoto, atque indidem egesta vnguedine, diuque palmulis suis adfricata, ab imis vnguibus sese totam adusque summos capillos perlinit: multumque cum lucerna secreto collocuta, membra tremulo succussu quatit. Quis leniter fluctuantibus, promicant molles plumulæ, crescunt & fortes pinnulæ, duratur nasus incuruus: coguntur vngues adunci. fit bubo Pamphile. Sic, edito stridore querulo, iam sui periclitabunda paulatim terra resultat; mox in altum sublimata, forinsecus totis alis euolat. Et illa quidem magicis suis artibus volens reformatur. At ego nullo decantatus carmine, præsentis tantum facti stupore defixus, quiduis aliud magis videbar esse quam Lucius. Sic exterminatus animi atque attonitus, vigilans somniabam: defrictis adeo diu pupillis, an vigilarem scire quærebam. Tandem denique reuersus ad sensum præsentium, arrepta manu Fotidis, & admota meis luminibus, Patere, oro te, inquam, dum dictat

occasio,

occasio, magno & singulari me affectionis tuæ fructu perfrui, & impartire nobis vnctulum indidem, per istas tuas papillas, mea mellitula: tuumque mancipium irremunerabili beneficio sic tibi perpetuo pignera; ac iam perfice, vt meæ Veneri Cupido pinnatus assistam tibi. Ain inquit, vulpinaris amasio, meque sponte asciam cruribus meis illidere compellis? siccine me vix à lupulis conseruo Thessalis. Hunc alitem factum vbi quæram? quando videbo? A me scelus istud depellant cælites, inquam: vt ego quamuis ipsius aquilæ sublimis volatibus toto cælo peruius, & supremis Iouis certus nuntius, vel lætus armiger, tamen non ad meum nidulum post illam pinnarum dignitatem subinde deuolem? Adiuro per dulcem istum capilli tui nodulum, quo meum vinxisti spiritum, me nullam aliam meæ Fotidi præmalle. Tunc etiam istud meis cogitationibus occurrit, cum semel auem talem perunctus induero, domus omnis procul me vitare debere. Quam pulcro enim, quamque festiuo matronæ perfruentur amatore bubone? Quid? quod & istas nocturnas aues, cum penetrauerint Larem quempiam, sollicite prehensas foribus videmus adfigi; vt, quod infaustis volatibus familiæ minantur exitium, suis luant cruciatibus. Sed, quod sciscitari pœne præteriui, quo dicto, factoue rursum exutis pinnulis illis, ad meum redibo Lucium? Bono animo es, quod ad huius rei curam pertinet, ait? nam mihi domina singula monstrauit, quæ possunt rursus in facies hominum tales figuras reformare. Nec istud factum putes vlla beniuolentia, sed vt ei redeunti medelam salubrem possem subsistere. Specta denique quam paruis quamque futilibus tanta res procuretur herbulis. Anethi modicum cum lauri foliis immixtum rore fontano datur lauacrum & poculum. Hæc identidem adseuerans, summa cum trepidatione irrepit cubiculum, & pyxidem depromit arcula. Quam ego amplexus, ac deosculatus prius, vtque mihi prosperis faueret volatibus deprecatus, abiectis propere laciniis totis, auide manus immersi; &, hausto plusculo vncto, corporis mei membra perfricui. Iamque alternis conatibus libratis brachiis, in auem similem gestiebam. Nec vllæ plumulæ, nec vsquam pinnulæ; sed plane pili mei crassantur in setas, & cutis tenella duratur in corium; & in extimis palmulis perdito numero, toti digiti coguntur in singulas vngulas; & de spinæ meæ ter-

mino grandis cauda procedit. Iam facies enormis, & os prolixum, & nares hiantes, & labia pendula. Sic & aures immodicis horripilant auctibus. Nec vllam miser reformationis video solatium, nisi quod mihi iam nequeunt tenere Fotidem, natura crescebat. Ac dum salutis inopia cuncta corporis mei considerans, non auem me, sed asinum video. Querens de facto Fotidis, sed iam humano gestu simul & voce priuatus, quod solum poteram, postrema deiecta labia, humidis tamen oculis obliquum respiciens, ad illam tacitus expostulabam. Quæ vbi me primum talem aspexit, percussit faciem suam manibus infestis: &, Occisa sum misera, clamauit. Me trepidatio simul & festinatio fefellit, & pyxidum similitudo decepit. Sed bene, facilior quod reformationis huius medela suppeditat. Nam rosis tantum demorsicatis exibis asinum, statimque in meum Lucium postliminio redibis. Atque vtinam vesperi de more nobis parassem corallos aliquas, nec moram talem patereris vel noctis vnius. Sed primo diluculo remedium festinabitur tibi. Sic illa mærebat. Ego vero quamquam perfectus asinus, & pro Lucio iumentum, sensum tamen retinebam humanum. Diu denique ac multum mecum ipse deliberaui, an nequissimam facinorosissimamque feminam illam spissis calcibus feriens, & mordicitus adpetens necare deberem. Sed ab incepto temerario melior me sententia reuocauit: ne morte multata Fotide, salutares mihi suppetias rursus extinguerem. Deiecto itaque & quassanti capite, ac demussata temporali contumelia, durissimo casui meo seruiens, ad [equum] illum vectorem meum probissimum in stabulum concedo: vbi aliũ etiam Milonis quondam hospitis mei asinum stabulantem inueni. Atq; ego rebar, si quod inesset mutis animalibus tacitum ac naturale sacramentum agnitione ac miseratione quadam inductum equum illum meum, hospitium, loca, ac lautia mihi præbiturũ. Sed, proh Iupiter Hospitalis, & Fidei secreta numina præclarus ille vector meus cum asino capita conferunt, in meamque perniciem illico consentiunt: &, verentes scilicet cibariis suis, vt me præsepio videre proximantem, deiectis auribus iam furentes, infestis calcibus insequuntur. & abigor quam procul ab ordeo quod apposueram vesperi meis manibus illi gratissimo famulo. Sic affectus, atque in solitudinẽ relegatus, angulo concesseram stabuli. Dumq; de insolentia collegarum meorum mecum co-

gito

gito, atq; in alterum diem auxilio roſario Lucius denuo futurus, equi perfidi vindictã meditor. reſpicio pilę medię, quę ſtabuli trabes ſuſtinebat, in ipſo fere meditullio Eponæ deæ ſimulacrũ præſidens ædiculæ, quod accuratè corollis roſeis equidẽ recentibus fuerat ornatũ. Deniq; agnito ſalutari præſidio, pronus ſpei, quantũ extenſis primorib. pedibus adniti poteram, inſurgo valide: & ceruice prolixa nimiumq; porrectis labiis, quanto maximè niſu poterã corollas appetebam. Quod me peſſima [ſcilicet] ſorte conantẽ, ſeruulus meus, cui ſemper equi cura fuerat mandata, repẽte cõſpiciens, indignatus exurgit, &, Quo vſq; tandem, inquit, cantheriũ patiemur iſtũ, pauloante cibariis iumentorum, nunc etiam ſimulacris Deorũ infeſtum? Quin iam ego iſtum ſacrilegum, debilem claudumq; reddam. Et ſtatim telum aliquod quæritans, temere faſcem lignorum poſitũ offendit, rimatuſq; frondoſum fuſtem cunctis vaſtiorem, non prius miſerum me tundere deſiit, quã ſonitu vehementi, & largo ſtrepitu percuſſis ianuis, trepido etiam rumore viciniæ conclamantis latrones, fugit territus. Nec mora, cum vt patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & ſingula domus membra cingit armata factio: & auxiliis hinc inde conuolantibus, obſiſtit diſcurſus hoſtilis. Cuncti gladiis ac facibus inſtructi noctẽ illuminant, coruſcat in modum ortiui Solis, ignis & mucro. Tunc horreum quoddam ſatis validis clauſtris obſeptum obſeratumque, quod mediis ædibus conſtitutum gazis Milonis fuerat refertum, ſecuribus validis aggreſſi diffindunt. Quo paſſim recluſo totas opes vehunt: raptimque conſtrictis ſarcinis ſinguli partiuntur. Sed geſtaminum modus numerum gerulonum excedit. Tunc opulentiæ nimiæ nimio ad extremas metas deducti, nos duos aſinos, & equum meũ, productos è ſtabulo, quantum poſſunt grauioribus ſarcinis, onerant, & domo iam vacua minantes baculis exigunt: vnoque de ſociis ad ſpeculandum, qui de facinoris inquiſitione nuntiaret, relicto, nos crebro tundentes per auia montium ducunt concitos. Iamque rerum tantarum pondere, & montis ardui vertice, & prolixo ſatis itinere, nihil à mortuo differebam. Sed mihi ſero quidem ſerio tamen ſubuenit ad auxilium ciuile decurrere, &, interpoſito venerabilis Principis nomine, tot ærumnis me liberare. Cum denique iam luce clariſſima, vicum quempiam frequentem & nundinis celebrem præteriremus, inter ipſas turbelas Græcorum genuino

sermone nomen angustum Cæsaris inuocare tentaui: &, O quidem tantum disertum ac validum clamitaui; reliquum autem Cæsaris nomen enuntiare non potui. Aspernati latrones clamorem absonum meum, cædentes hinc inde miserum corium, nec cribris iam idoneum relinquunt. Sed tandem mihi inopinatam salutem Iupiter ille tribuit. nam dum multas villulas & casas amplas præterimus, hortulum quendam prospexi satis amœnum; in quo præter cæteras gratas herbulas, rosæ virgines matutino rore fluebant. His inhians, [&] spe salutis alacer ac lætus, propius accessi. Dumque iam labiis vndantibus affecto, consilium me subit longe salubrius: ne, si rursum asino remoto prodirem in Lucium, euidens exitium inter manus latronum offenderem, vel artis Magicæ suspicione, vel indicii futuri criminatione. Tunc igitur à rosis quidem necessario temperaui: & casum præsentem tolerans, in asini faciem fœna rodebam.

APVLEI METAMORPHOSEON

LIBER QVARTVS.

DIem ferme circa medium, cum iam flagrantia Solis caleret, in pago quodam apud notos ac familiares latronibus senes deuertimus: sic enim primus aditus & sermo prolixus, & oscula mutua quamuis asino sentire præstabant. Nam & rebus eos quibusdam dorso meo depromptis munerabantur; & secretis gannitibus, quod essent latrocinio partæ, videbantur indicare. Iamque nos omni sarcina læuigatos, in pratum proximum passim libero pastui tradidere. nec me cum asino vel equo meo compascuus cætus attinere potuit, adhuc insolitum alioquin prandere fœnum. Sed plane pone stabulum prospectum hortulum iam fame perditus fidenter inuado: & quamuis crudis oleribus, affatim tamen ventrem sagino. Deosque comprecatus omnes, cuncta prospectabam loca, sicubi forte conterminis in hortulis candens reperirem rosarium. Nam & ipsa solitudo iam mihi bonam fiduciam tribuebat, si deuius & frutetis absconditus, sumpto remedio, de iumenti quadrupedis incuruo gradu rursum erectus in hominem inspectante nullo resurgerem. Ego igitur cum in isto cogitationis salo fluctuarē, aliquan-

to lon-

to longius video frondoſi nemoris conuallem vmbroſam; cuius inter varias herbulas & lętiſſima vireta, fulgentium roſarum mineus color renitebat. Iamq; apud mea non vſquequaque ferina præcordia, Veneris & Gratiarum lucum illum arbitrabar: cuius inter opaca ſecreta floris genialis regius nitor relucebat. Tunc inuocato hilaro atque proſpero Euentu, curſu me concito proripio; vt hercule ipſe ſentirem non aſinum me, verumetiam equum curulem nimia velocitate refectum. Sed agilis atque præclarus ille conatus Fortunæ meæ ſcæuitatem anteire non potuit. Iam enim loco proximus, non illas roſas teneras & amœnas madidas diuini roris & nectaris, quas rubi felices, & beatæ ſpinæ, generant, ac ne conuallem quidem vſquam, niſi tantum ripæ fluuialis marginem denſis arboribus ſeptem video. Hæc arbores in lauri faciem prolixe foliatæ, pariunt in modum floris inodori porrectos caliculos modice punicantes: quos equidem fragrantis, minime ruſtici vocabulo vulgus indoctum roſas laureas appellant; quarumque cuncto pecori cibus letalis eſt. Talibus fatis implicitus, etiam ipſam Salutem recuſans, ſponte illud venenum roſarium ſumere geſtiebam. Sed dum cunctanter accedo decerpere, iuuenis quidam vt mihi videbatur hortulanus, cuius omnia prorſus olera vaſtaueram, tanto damno cognito, cum grandi baculo furens decurrit; arreptumque me totum plagis obtundit adusque vitæ ipſius periculum: niſi tandem ſapienter alioquin ipſe mihi tuliſſem auxilium. Nam lumbis eleuatis in altum, pedum poſterioribus calcibus iactatis in eum crebriter, iam mulcato grauiter atque iacente contra procliue montis attigui fuga me liberaui. Sed illico mulier quæpiam, vxor eius ſcilicet, ſimul eum proſtratum & ſemianimem ex edito deſpexit vlulabili cum plangore ad eum ſtatim proſilit, vt ſui videlicet miſeratione mihi præſens crearet exitium. Cuncti enim pagani fletibus eius exciti, ſtatim conclamant canes, vtque ad me laniandum rabie perciti ferrēt impetum, paſſim cohortantur. Tunc igitur proculdubio iam morti proximus, cum viderem canes & modo magnos, & numero multos, & vrſis ac leonibus ad pugnandum idoneos, in me conuocatos exaſperari; è re nata capto conſilio fugam deſino, ac me retrorſus celeri gradu rurſus in ſtabulum quo deuerteram recipio. At illi canibus iam ægre cohibitis, arreptum me, loco quam valido ad anſulam quandam deſtinatū

rurſum cędendo confeciſſent profectò: niſi dolore plagarum aluus artata, crudiſq; illis oleribus abundans, & lubrico fluxu ſaucia, fimo fiſtulatim excuſſo, quoſdam extremi liquoris aſpergine, alios putore nidoris fœtidi à meis iam quaſſis ſcapulis abegiſſem. Nec mora, cum iam in meridiem prono iubare, rurſum nos & præcipue me longe grauius onuſtum producunt illi latrones ſtabulo. Iamque confecta bona parte itinetis, & viæ ſpatio defectus, & ſarcinæ pondere depreſſus, ictibuſque fuſtium fatigatus, atque etiam vngulis extritis iam claudus & titubans, riuulum quendam ſerpentis leniter aquæ propter inſiſtens, ſubtilem occaſionem feliciter nactus, cogitabam totum memet flexis ſcite cruribus pronũ abiicere; certus atque obſtinatus, nullis verberibus ad ingrediendum exurgere: immo etiam paratus non fuſti tantum ſed machæra perfoſſus occumbere. Rebar enim iam me prorſus exanimatum ac debilem mereri cauſſariam miſſionem: certe latrones partim impatientia moræ, partim ſtudio deſtinatæ fugæ, dorſi mei ſarcinam duobus cæteris iumentis diſtributuros, neque in altioris vindictæ vicem, lupis & vulturiis prædam relicturos. Sed tum bellum conſilium meum præuertit ſors deterrima. Namque ille alius aſinus, diuinato & antecapto meo cogitatu, ſtatim ementita laſſitudine, cum rebus totis offunditur: iacenſque in mortuum, non fuſtibus non ſtimulis ac ne cauda quidem & auribus cruribuſq; vndiqueuerſum eleuatis tentauit exurgere; quoad tandem poſtumæ ſpei fatigati, ſecumq; collocuti, ne tamdiu mortuo immo vero lapideo aſino ſeruientes fugã morarentur, ſarcinis eius mihi equoque diſtributis, diſtricto gladio poplites eius totos amputant. Ac paululum à via retractum, per altiſſimum præceps in vallem proximam etiamnum ſpirantem præcipitant. Tunc ego miſeri commilitonis mei Fortunam cogitans, ſtatui iam dolis abiectis & fraudibus, aſinum me bonæ frugi dominis exhibere. Nam & ſecum eos animaduerteram colloquentes, quod in proximo nobis eſſet habenda manſio, & totius viæ finis quieta; quod eorum eſſet ſedes illa & habitatio. Clementi denique tranſmiſſo cliuulo, peruenimus ad locum deſtinatum. Vbi rebus totis diſſolutis, atque intus conditis, iam pondere liberatus, laſſitudinem, vice lauacri, pulueris volutatibus digerebam. Res ac tempus ipſum locorum & ſpeluncæ illius quam latrones inhabitabant deſcriptionem exponere flagitat. Nam & meum ſimul pericli-

pericli-

peri litabor ingenium: & saxo vos quoq; an mente etiam sensuq; fuerim asinus sedulò sentiatis. Mons horridus, siluestribusq; frōdibus vmbrosus, & inprimis altus fuit. Huius per obliqua deuexa, qua saxis asperrimis & ob id inaccessis cingitur, conualles lacunosæ cauæq; nimium, spinetis aggeratæ, & quaquauersus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens bullis ingentibus scaturibat, perq; prona delapsus euomebat vndas argenteas. iamque riuulis pluribus dispersus, ac valles illas agminibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris, vel ignaui fluminis cuncta cohibebat. Insurgit speluncæ, quà margines montanæ desinunt, turris ardua caule firma, solidis cratibus, ouili stabulatione commoda, porrectis vndiq; lateribus. Ante fores exigui ramices, vice structi parietis, attenduntur. ea tu, bono certè meo periculo, latronum dixeris atria. Nec iuxtà quidquam, quàm parua casula cannulis temerè contecta: quo speculatores è numero latronum, vt postea comperi, sorte ducti noctibus excubabant. Ibi cùm singuli direpsissent, stipatis artubus, nobis ante ipsas fores loro valido destinatis, anum quamdam curuatam graui senio, cui soli salus atque tutela tot numero iuuenum commissa videbatur, sic infesti compellant: Etiam ne tu busti cadauer extremum, & vitæ dedecus primum, & Orci fastidium solum, sic nobis otiosa domi residens lusitabis? nec nostris tam magnis, tamque periculosis laboribus solatium de tam sera refectione tribues? quæ diebus ac noctibus nil quidquā rei quàm merum sæuienti ventri tuo soles auiditer ingurgitare. Tremens ad hæc & stridenti vocula pauida sic anus: At vobis, fortissimi fidelissimiq; mei hospitatores iuuenes, affatim cuncta suaui sapore percocta pulmenta præsto sunt; panis numerosus, vinum probè calicibus effricatis affluenter immissum, &, ex more, calida tumultuario lauacro vestro præparata. In fine sermonis huius, statim sese deuestiunt: nudatique, & flammæ largissimæ vapore recreati, calidaque perfusi, & oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Commodùm cubuerant: & ecce quidam longè plures numero iuuenes adueniunt alij, quos incontanter adæquè latrones arbitrarere. Nam & ipsi prædas aureorum argenteorumque nummorum, ac vasculorum, vestisque sericæ & intextæ filis aureis inuehebant. Hi simili lauacro refoti, inter toros sociorum sese reponunt: nunc sorte ducti,

ministerium faciunt. Estur ac potatur inconditè; pulmentis aceruatim, panibus aggeratim, poculis agminatim ingestis. Clamore ludunt, strepitu cantillant, conuiciis iocantur: ac iam cetera semiferis Lapithis Thebanis, Centaurique similia. Tunc inter eos vnus, qui robore ceteros antistabat, Nos quidem, inquit, Milonis Hypatini domum fortiter expugnauimus. Præter tantam fortunæ copiam quam nostra vi, virtute nacti sumus, & incolumi numero castra nostra petiuimus; &, si quid ad rem facit, octo pedibus auctiores remeauimus. At vos qui Bœotias vrbes appetistis, ipso duce vestro fortissimo Lamacho diminuti, debilē numerū reduxistis: cuius salutē meritò sarcinis istis quas aduexistis omnibus [certè] antetulerim. Sed illum quidem vtcunq; nimia virtus sua peremit. Inter inclytos reges ac duces præliorū tanti viri memoria celebrabitur. Enimuerò vos bonæ frugi latrones inter furta parua atq; seruilia, timidule per balneas & aniles cellulas reptantes scrutariam facitis. Suscipit vnus ex illo posteriore numero: Tu ne solus ignoras, longè faciliores ad expugnandum domus esse maiores? quippe quòd licet numerosa familia latis diuersetur ædibus, tamen quisq; magis suæ saluti quàm domini cōsulat opib. Frugi autem & solitarij homines fortunā paruā, vel certè satis amplā dissimulanter obtectā, protegunt acrius, & sanguinis sui periculo muniunt. Res ipsa deniq; fidem sermoni meo dabit. Vix enim Thebas Heptapylos accessimus, quod est huic disciplinæ primatiū studium: sed, dum sedulò fortunas inquirebamus populareis, nec nos deniq; latuit Chryseros quidam numularius, copiosæ pecuniæ dominus; qui metu officiorū ac munerum publicorū magnis artibus magnam dissimulabat opulentiam. deniq; solus ac solitarius parua sed satis munita domuncula contentus, pannosus alioquin ac sordidus, aureos folles incubabat. Ergo placuit ad hunc primum ferremus aditum; vt conceptâ pugna manus vnicæ, nullo negotio cunctis opibus otiosè potiremur. Nec mora, cùm noctis initio foribus eius præstolamur; quas nec subleuare neq; dimouere ac nec perfringere quidē nobis videbatur; ne valuarum sonus cunctam vicinam nostro suscitaret exitio. Tunc itaq; sublimis ille vexillarius noster Lamachus, spectata virtutis suæ fiducia, qua claui immittendæ foramen patebat sensim immissa manu, claustrum euellere gestiebat. Sed dudum scilicet omnium bipedū nequissimus Chryseros vigilans & singula

singula rerum sentiens, lenem gradum & obnixum silentium tolerans, paulatim adrepit; grandique clauo manum ducis nostri repentè nisu fortissimo ad ostij tabulam offigit: & exitiabili nexu patibulum relinquens, gurgustioli sui tectum adscendit; atque inde contentissima voce clamitans, rogansque vicinos, & vnumquemque proprio nomine ciens, & salutis communis admonens, diffamat incendio repentino domum suam possideri. Sic vnusquisque proximi periculi confinio territus suppetiatum decurrunt anxij. Tunc nos in ancipiti periculo constituti, vel opprimendi nostri, vel deserendi socij, medium è re nata validum eo volente comminiscimus. Antesignani nostri partem qua manus humerum subit, ictu per articulum medium temperato, prorsus abscidimus; atque ibi brachio relicto, multis laciniis offulto vulnere, ne stillæ sanguinis vestigium proderent, ceterũ Lamachum raptim reportauimus. Ac dum trepidi regionis vrgemur graui tumultu, & instantis periculi metu terremur ad fugam; nec vel sequi propere vel remanere tutò potest: vir sublimis animi virtutisque præcipuus multis nos affatibus multisque precibus quæsens adhortatur, Per dextrã Martis, per fidem sacramenti, bonum commilitonem cruciatu simul & captiuitate liberaremus. Cur enim manui quæ rapere & iugulare sola posset, fortem latronem superuiuere? Sat se beatum, qui manu socia volens occumberet. Cumque nulli nostrum spontale parricidium suadens persuadere posset: manu reliqua sumptum gladium [suum,] diuque deosculatus, per medium pectus ictu fortissimo transadigit. Tunc nos magnanimi ducis vigore venerato, corpus reliquum veste linea diligenter conuolutum mari celandum cõmisimus. Et nunc iacet noster Lamachus elemento toto sepultus. Et ille quidem dignum virtutibus suis vitæ terminũ posuit. Enimuerò Alcimus solertibus cœptis, tamen sæuũ Fortunæ nutum non potuit abducere. Qui cùm dormientis anus perfracto tuguriolo conscendisset cubiculum superius, iamque protinus oblisis faucibus interstinguere eam debuisset, prius maluit rerum singula per latiorem fenestram forinsecus nobis scilicet rapienda dispergere. Cũq; iam cuncta rerum gnauiter emolitus, nec toto quidem aniculæ quiescentis parcere vellet, eaque lectulo suo deuoluta vestem stragulam subductam scilicet iactare similiter destinaret; genibus eius prpfusa sic nequissima illa deprecatur:

Quid oro, fili, paupertinas pannoſaſque reſculas miſerrimæ anus donas vicinis diuitibus quorum hæc feneſtra domum proſpicit? Quo ſermone, callido deceptus aſtu, & vera quæ dicta ſunt credens Alcimus; verens ſcilicet ne & ea quæ prius miſerat, quæque poſtea miſſurus foret non ſociis ſuis ſed in alienos lares incertus erroris abiiceret, ſuſpendit ſe feneſtra, ſagaciter proſpecturus omnia: præſertim domus attiguæ, quam dixerat illa, fortunas arbitratus. Quod eum ſtrenue quidem ſed ſatis improuide conantem, ſenile illud facinus, quamquam inualido repentino tamen & inopinato pulſu nutantem ac pendulum, & in proſpectu [alioquin] attonitum, præceps inegit. Qui præter altitudinem nimiam, ſuper quemdam etiam vaſtiſſimum lapidem propter iacentem decidēs, perfracta diffiſſaque crate coſtarum, riuos ſanguinis vomens primitus narratis nobis quæ geſta ſunt, non diu cruciatus, vitam euaſit. Quem prioris exemplo ſepulturæ traditum, bonum ſecutorem Lamacho dedimus. Tunc orbitatis duplici plaga petiti, iamque Thebanis conatibus abnuentes, Plateas proximam conſcendimus ciuitatem. Ibi fama celebrem quemdam nomine Demochatem munus editurum gladiatorium deprehendimus. nam vir & genere primarius & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, digno fortunæ ſuæ ſplendore publicas voluptates inſtruebat. Quis tantus ingenij, quis facundiæ, qui ſingulas ſpecies apparatus multiiugi verbis idoneis poſſit explicare? Gladiatores iſti famoſæ manus, venatores illi probatæ pernicitatis, alibi noxij, perdita ſecuritate, ſuis epulis beſtiarum ſaginas inſtruentes. Confixilis machinæ ſublicæ turres tabulatum nexibus, ad inſtar circumforaneæ domus, ſlorid ꝙ pictutæ, decora futuræ venationis receptacula. Qui præterea numerus, quæ facies ferarum? nam præcipuo ſtudio forenſis etiam aduexerat generoſa illa damnatorum capitum funera. Sed præter ceteram ſpecioſi muneris ſupellectilem, totis vtcunque patrimonij viribus immanis vrſæ comparabat numerum copioſum. Nam præter domeſticis venationibus captas, præter largis emtionibus partas, amicorum etiam donationibus variis certatim oblatas, tutela ſumptuoſa ſollicitè nutriebat. Nec ille tam clarus, tamque ſplendidus publicæ voluptatis apparatus Inuidiæ noxios effugit oculos. Nam diutina captiuitate fatigatæ ſimul, & æſtiua flagrantia maceratæ, pigra etiam ſeſſione languidæ, repentina

correptæ

correptæ pestilentia, pæne ad nullum rediere numerum. Passim per plateas plurima cerneres iacere semiuiuorum corporum ferina naufragia. Tunc vulgus ignobile, quos inculta pauperies sine delectu ciborum, tenuato ventri cogit sordētia supplementa & dapes gratuitas conquirere, passim iacētes epulas accurrere. Tunc è re nata subtile consilium ego & iste babulus tale comminiscimur. Vrsam, quæ ceteris saginâ corporis præualebat, quasi cibo parandam portamus ad nostrum receptaculum; eiusque probè nudatum carnibus corium, seruatis sollerter totis vnguibus, ipso etiam bestiæ capite adusque confinium ceruicis solido relicto, tergum omne rasura studiosa tenuamus: & minuto cinere perspersum, Soli siccandum tradimus. Ac, dum cælestis vaporis flāmis examurcatur; nos interdum pulpis eius valenter saginantes, sic instanti militiæ imponimus sacramentum: vt vnus è numero nostro, non qui corporis adeò, sed animi robore ceteris antistaret, atque is inprimis voluntarius, pelle illa contectus, vrsæ subiret effigiem, domumq; Democharis illatus per opportuna noctis silentia nobis ianuæ faciles præstaret aditus. Nec paucos fortissimi collegij solers species ad munus obeundum arrexerat. Quorum præ ceteris Thrasileō factionis optione delectus, ancipitis machinæ subiit aleam. Iamque habili corio, & mollitie tractabili, vultu sereno sese recondit. Tunc tenui sarcimine summas oras eius adæquamus; & iuncturæ rimam licet gracilem setæ circumfluentis densitate sepimus: ad ipsum confinium gulæ, qua ceruix bestiæ fuerat execta, Thrasileonis caput subire cogimus; paruisque respiratui circa nares & oculos datis foraminibus, fortissimum socium nostrum prorsus bestiam factum immittimus caueæ modico præstinatæ pretio: quam constanti vigore festinus irrepsit ipse. Ad hunc modū prioribus inchoatis, sic ad reliqua fallaciæ pergimus. Sciscitati nomen cuiusdam Nicanoris, qui genere Thracio proditus ius amicitiæ summum cum illo Demochare colebat, litteras affingimus, vt venationis suę primitias bonus amicus videretur ornando muneri dedicasse. Iamque prouecta vespera abusi præsidio tenebrarum, Thrasileonis caueam Demochari cum literis illis adulterinis offerimus. qui demiratus bestię magnitudinē, suique contubernalis opportuna liberalitate lætatus, iubet nobis protinus gaudij sui gerulis decem aureos vt ipse habebat è suis loculis adnumerari. Tunc, vt nouitas consue-

uit ad repentinas visiones animos hominum pellere, multi numero mirabundi ad bestiam confluebant. quorum satis callenter curiosos aspectus Thrasileon noster impetu minaci frequenter inhibebat. consonaque ciuium voce satis felix ac beatus Demochares ille sæpe celebratus, quòd post tantam cladem ferarum nouo prouentu quoquomodo Fortunæ resisteret. Iubet nouahbus suis confestim bestiam ire: iubet summa cum diligentia reportari. Sed suscipiens ego, Caueas, inquam, domine flagrantia Solis & itineris spatio fatigatam, cœtui multarum & vt audio non rectè valentium committere ferarum. Quin potius domus tuæ patulum ac perflabilem locum immò & lacu aliquo conterminum refrigerantemque prospicis? An ignoras hoc genus bestiæ lucos consitos & specus roridos & calles amœnos & fontes frigidos semper incubare? Talibus monitis Demochares perterritus, numerumq; perditorum secum recensens, non difficulter adsensus, vt ex arbitrio nostro caueam locaremus [facilè permisit.] Sed & nos, inquam, parati sumus hic ibidem pro cauea ista excubare noctes; vt æstus & vexationis incommodo bestiæ fatigatæ & cibum tempestiuum & potum solitum accuratius offeramus. Nihil indigemus labore isto vestro, respondit ille. iam pænè tota familia per diutinam consuetudinem nutriendis vrsis exercitata est. Pòst hic VALE facto, discessimus: & portam ciuitatis egressi, monumentum quoddam conspicamur procul à via, remoto & abdito loco positum. Ibi capulos carie & vetustate semitectos, quis inhabitabant puluerei & iam cinerosi mortui, passim ad futuræ prædæ receptacula reseramus: &, ex disciplina sectæ seruato noctis illunio tempore quo somnus obuius impetu primo corda mortalium validus inuadit ac premit, cohortem nostram gladiis armatam ante ipsas fores Democharis, velut explicationis vadimonium sistimus. Nec secius Thrasyleon examussim capto noctis latrocinali momento, prorepit cauea: statimque custodes qui prope sopiti quiescebant omnes ad vnum mox etiam ianitorem ipsum, gladio conficit, clauique subtracta fores ianuæ repandit; nobisque promptè conuolantibus & domus alueo receptis, demonstrat horreum vbi vespera sagaciter argentum copiosum recondi viderat. Quo protinus perfracto confertæ manus violentia, iubeo singulos commilitonum asportare quantum quisque poterat auri vel argenti, & in il-

lis

lis ędibus fideliſſimorum mortuorum occultate properè, rurſum concito gradu recurrentes ſarcinas iterare: quod enim ex vſu foret omnium, me ſolum reſiſtentem pro domus limine, cuncta rerum exploraturum ſollicitè dum redirent. Nam & facies vrſæ mediis ædibus diſcurrentis, ad proterrẽdos ſi qui de familia fortè vigilaſſent videbatur opportuna. Quis enim quamuis fortis & intrepidus immani forma tantæ beſtiæ, noctu præſertim viſitata, non ſe ad fugam ſtatim concitaret? non, obdito cellæ peſſulo, pauens & trepidus ſeſe [cella] cohiberet? His omnibus ſalubri conſilio rectè diſpoſitis, occurrit ſcæuus euentus. Namque, dum reduces ſocios noſtros ſuſpenſus opperior, quidam ſeruulus, [ſtrepitu ſcilicet] diuinitus inquietus, proſerpit leniter; viſaque beſtia, quæ liberè diſcurrens totis ædibus commeabat premens obnixum ſilentium, veſtigium ſuum replicat: & vtcunque cunctis in domo viſa pronuntiat. Nec mora, cùm numeroſæ familiæ frequentia domus tota completur. Tædis, lucernis, cereis, ſebaceis, & cæteris nocturni luminis inſtrumentis clareſcunt tenebræ. Nec inermis quiſquam de tanta cópia proceſſit, ſed ſinguli fuſtibus, lanceis, diſtrictis denique gladiis armati, muniunt aditus. Nec ſecus canes etiam venaticos, auritos illos & horricomes, ad comprimendam beſtiam cohortantur. Tunc ego ſenſim, gliſcente adhuc illo tumultu, retrogradi fuga domo faceſſo: ſed planè Thraſyleonem mirè canibus repugnantem, latens ponè ianuam, ipſe proſpicio. Quamquam enim vitæ metas vltimas obiret, non tamen ſui, noſtrique vel priſtinæ virtutis oblitus, iã faucibus ipſis hiantis Cerberi reluctabat. Scenam deniq; quã ſponte ſumpſerat cum anima retinens, nunc fugiens, nunc reſiſtens, variis corporis ſui ſchemis ac motibus tandem domo prolapſus eſt. Nec tamen quamuis publica potius libertate ſalutem fuga quærere potuit. Quippe cuncti canes de proximo angiportu ſatis feri ſatiſque copioſi, venaticis illis qui commodum domo ſimiliter inſequentes proceſſerant ſeſe, commiſcent agminatim. Miſerum funeſtumque ſpectamen aſpexi, Thraſyleonem noſtrum cateruis canum ſæuientium cinctum atque obſeſſum, multiſque numero morſibus laniatum. Deniq; tanti doloris impatiens populi circũfluentis turbelis immiſceor; &, in quo ſolo poteram celatim auxilium bono ferre commilitoni, ſic indaginis principes dehortabar: O grande, inquam, & extremum flagitium!

magnam & verè pretiosam perdimus bestiam. Nec tamen nostri sermonis artes infelicissimo profuere iuueni. Quippe quidam procurrens e domo procerus & validus, incontanter lanceā mediis iniecit vrsæ præcordiis: nec secus alius. Et ecce plurimi, iam timore discusso, certatim gladios & iam de proximo congerunt. Enimuero Thrasyleon, egregium decus nostræ factionis, tandem immortalitate digno illo spiritu expugnato magis, quàm patientia, neque clamore, ac nec vlulatu quidem, fidem sacramenti prodidit: sed iā morsibus laceratus, ferroque laniatus, obnixo mugitu & ferino fremitu præsentem casum generoso vigore tolerans, gloriam sibi reseruauit, vitam fato reddidit. Tanto tamen terrore tantaque formidine cœtum illum turbauerat, vt vsq; diluculum, immò & in multum diem, nemo quisquam fuerit ausus, quamuis iacentem, bestiam vel digito contingere: nisi tandē pigrè ac timidè quidā lanius paulò fidentior, vtero bestię resecto magnificū despoliauit latronē. Sic etiā Thrasyleō nobis perimitur; sed à gloria non periuit. Confestim itaq; cōstrictis sarcinis illis, quas nobis seruauerant fideles illi mortui, Plateæ terminos cōcito gradu deserentes, istud apud nostros animos identidem reputabamus, meritò nullam Fidē in vita reperiri; quod ad Manes iam & mortuos odio perfidię nostræ demigravit. Sic onere vecturæ, simul & asperitate vię toti fatigati, tribus comitum desideratis, istas quas videtis prædas adueximus. Post istum sermonis terminum, poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant; dehinc, canticis quibusdam Marti deo blanditi, paululum conquiescunt. Etenim nobis anus illa recens ordeū affatim & sine vlla mensura largita est; vt equus quidē meus tāta copia & quidē solus potitus, Sallares se cenasse cænas crederet. Ego verò quamquā alias ordeum tunsum minutatim, & diutina resectione virulentum semper esitarim, rimatus angulū quo panis reliquiæ totius multitudinis cōgestæ fuerāt, fauces diutina fame saucias & araneantes valenter exerceo. Et ecce nocte promota latrones expergiti castra commouent: instructique varie, partim gladiis armati, partim in lemures reformati concito se gradu proripiūt. Nec me tamen instanter ac fortiter manducantem vel somnus imminens impedire potuit. Et quamquam prius, cum essem Lucius vnico vel secundo pane contentus mensa decederem;

rem; tunc ventri tam profundo seruiens, iam ferme tertium qualum rumigabam. Huic me operi attentum clara lux oppressit. Tandem denique asinali verecundia ductus, ægerrime tamen digrediens, riuulo proximo sitim lenio. Nec mora, cum latrones vltro anxii atque soliciti remeant, nullam quidem prorsus sarcinam vel omnino licet vilem laciniam ferentes, sed tantum gladiis, totis manibus, immo factionis suæ cunctis viribus, vnicam virginem filo liberali, &, vt matronatus eius indicabat summatem eius regionis, puellam mehercules & asino tali concupiscendam, mærentem & crines cum veste sua lacerantem, aduehebant: Eam simul intra speluncam, verbis quæ dolebat, minora facientes, sic alloquuntur: Tu quidem salutis & pudicitiæ secura, breuem patientiam nostro compendio tribue, quos ad istam sectam paupertatis necessitas adegit. Parentes autem tui de tanto suarum diuitiarum cumulo, quamquam satis cupidi, tamen sine mora parabunt scilicet idoneam sui sanguinis redemptionem. His & his similibus blatteratis, nequidquam dolor sedatur puellæ. Quidni? quæ, inter genua sua deposito capite, sine modo flebat. At illi introuocatæ anui præcipiunt, assidens eam blando, quantum posset, solaretur alloquio: seque ad sectæ sueta conferunt. Nec tamen puella quiuit vllis aniculæ sermonibus, ab inceptis fletibus auocari: sed, auctius eiulans sese, & assiduis singultibus ilia quatiens, mihi etiam lacrymas excussit. ac sic, An ego, inquit, misera, tali domo, tanta familia, tam caris vernulis, tam sanctis parentibus desolata & infelicis rapinæ præda, & mancipium effecta, inque isto saxeo carcere seruiliter clausa, & omnibus deliciis quis innata atque innutrita sim priuata, sub incerto salutis & carnificinæ laniena, inter tot ac tales latrones & horrendum gladiatorum populum, vel fletum desinere, vel omnino viuere potero? Lamentata sic, & animi dolore, & faucium tendore, & corporis lassitudine iam fatigata, marcentes oculos dimisit ad soporem. Iam commodum conniuerat: nec diu, cum repente lymphatico ritu somno recussa, longeque vehementius affligtare sese, & pectus etiam palmis infestis tundere, & faciem illam luculentam verberare incepit: &, aniculæ, quamquam instantissimè causas noui & instaurati mæroris requirenti, sic adsuspirans altius, infit: Hem nunc certè, nunc maxime funditus perij; nunc spei salutiferæ renuntiaui. Laqueus, aut gladius, aut certè præcipitium pro-

culdubio capeſſendum eſt. Ad hæc anus ſubitatior, dicere eam ſæuiore iam vultu iubebat, quid malum fleret? vel quid repente poſtliminio preſſæ quietis lamentationes licentioſas refricaret? Nimirum, inquit: tanto compendio tuæ redemtionis defraudare iuuenes meos deſtinas? Quod ſi pergis vlterius; iam faxo lacrimis iſtis, quas paruipendere latrones conſueuere, inſuper habitis, viua exurare. Tali puella ſermone deterrita, manuque eius exoſculata, Parce, inquit, mi parens; & duriſſimo caſui meo, pietatis humanæ memor, ſubſiſte paululum. Nec enim, vt reor, æuo longiore maturæ tibi, in iſta ſancta canitie miſeratio prorſus exaruit. Specta denique ſcenam meæ calamitatis. Speciosus adoleſcens inter ſuos principalis, quem filium publicum omnis ſibi ciuitas cooptauit, meus alioquin conſobrinus, tantulo triennio maior in ætate, qui mecum primis ab annis nutritus & adultus, indiuiduo contubernio domuſculæ, immo vero cubiculi totique ſanctæ caritatis affectione mutuo mihi pignoratus, votiſque nuptialibus pacto, iugali pridem deſtinatus, conſenſu parentum tabulis etiam maritus nuncupatus ad nuptias, officio frequenti cognatorum & affinium ſtipatus, templis & ædibus publicis victimas immolabat. Domus tota lauris obſita, tædis lucida, conſtrepebat Hymenæum. Tunc me gremio ſuo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat: melliti ſque ſauiis crebriter ingeſtis, iam ſpe futura liberorum votis anxiis propagabat. Cum inruptionis ſubitæ gladiatorum impetus ad belli faciem ſæuiens, nudis & exertis mucronibus coruſcans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, ſed denſo conglobatoque cuneo cubiculum noſtrum inuadunt protinus. Nec vllo de familiaribus noſtris repugnante, ac ne tantillum quidem reſiſtente, miſeram, exanimem ſæuo pauore, trepidæ de medio matris gremio rapuere. Sic ad inſtar Attidis, vel Proteſilai, diſpectæ diſturbatæque nuptiæ. Sed ecce ſcæuiſſimo ſomnio nunc etiam redintegratur, immo vero cumulatur infortunium meum. Nam viſa ſum mihi de domo, de thalamo, de cubiculo, de toro denique ipſo violenter extracta per ſolitudines auias infortunatiſſimi mariti nomen inuocare: eumque vt primum meis amplexibus viduatus eſt, adhuc vnguentis madidum, coronis floridum, conſequi veſtigio me, pedibus fugientem alienis. Vtque clamore percito formoſæ raptum vxoris conquerens, populi

teſtatur

testatur auxilium; quidam de latronibus importunæ persecutionis indignatione permotus, saxo grandi pro pedibus abrepto, misellum iuuenem maritum meum percussum interemit. Talis aspectus atrocitate perterrita, somno funesto pauens excussa sum. Tunc fletibus eius adsuspirans anus sic incipit: Bono animo esto mi herilis nec vanis somniorum figmentis terreare. Nam præter quod diurnæ quietis imagines falsæ perhibentur, tum etiam nocturnæ visiones contrarios euentus nonnunquam pronuntiant. Denique, flere, & vapulare, & nonnunquam iugulari, lucrosum prosperumque prouentum nuntiant: contra, ridere, mellitisque dulciolis ventrem saginare, vel in voluptatem Veneream conuenire, tristitiæ animi, langore corporis, damnisque cæteris anxiatum iri prædicant. Sed ego te narrationibus lepidis, anilibusque fabulis protinus auocabo. Et incipit: Erant in quadam ciuitate rex & regina. hi tres numero filias, forma conspicuas habuere. sed maiores quidem natu, quamuis gratissima specie, idoneæ tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur; at vero puellæ iunioris, tam præcipua tam præclara pulcritudo nec exprimi ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat. Multi denique ciuium, & aduenæ copiosi, quos eximii spectaculi rumor studiosa celebritate congregabat, inaccessæ formositatis admiratione stupidi, & admouentes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur. Iamque proximas ciuitates & attiguas regiones fama peruaserat, Deam quam cæruleum profundum pelagi peperit, & ros spumantium fluctuũ educauit, iam numinis sui passim tributa venia, in mediis cõuersari populi cœtibus: vel certe rursum nouo cælestium stellarum, germine, non maria, sed terras, Venerẽ aliam virginali flore præditam pullulasse. Sic immensum procedit in dies opinio: sic insulas iam proximas, & terræ plusculum prouinciasq; plurimas fama porrecta peruagatur. Iam multi mortalium lõgis itineribus, atque altissimis maris meatibus, ad seculi specimen gloriosum confluebant. Paphum nemo, Cnidum nemo, ac ne ipsa quidem Cythera ad conspectum deæ Veneris nauigabant. Sacra Deæ deseruntur, templa deformantur, puluinaria proteruntur: cerimoniæ negligunrur; incoronata simulacra, & aræ viduæ frigido cinere fœdatæ. Puellæ supplica-

tur, & in humanis vultibus Deæ tantæ numina placantur, & in matutino progressu virginis victimis & epulis Veneris absentis numen propitiatur. Iamque per plateas commeantem populi frequenter floribus sertis, & solutis adprecantur. Hæc honorum cælestium ad puellæ mortalis cultum immodica translatio, veræ Veneris vehementer incendit animos: &, impatiens indignationis, capite quassanti fremens altius, sic secum differit: En rerum naturæ prisca parens, en elementorum origo initialis, en orbis totius alma Venus, quæ cum mortali puella partiario maiestatis honore tractor! & nomen meum cælo conditum terrenis sordibus prophanatur. Nimirum communi numinis piamento vicariæ venerationis incertum sustinebo, & imaginem meam circumferet puella moritura. Frustra me pastor ille, cuius iustitiam fidemque magnus comprobauit Iupiter, ob eximiam speciem tantis prætulit deabus. Sed non adeo gaudens ista quæcunque est meos honores vsurpabit. Iam faxo huius etiam ipsius illicitæ formositatis pœniteat. Et vocat confestim puerum suum, pinnatum illum, & satis temerarium: qui malis suis moribus contempta disciplina publica, flammis & sagittis armatus, per alienas domus nocte discurrens, & omnium matrimonia corrumpens, impune committit tanta flagitia, & nihil prorsus boni facit. Hunc, quamquam genuina licentia procacem, verbis quoque insuper stimulat. Perducit ad illam ciuitatem, & Psychem, [hoc enim nomine puella nuncupabatur,] coram ostendit. Et tota illa perlata de formositatis æmulatione fabula gemens ac fremens indignatione: Per ego te, inquit, maternæ caritatis fœdera deprecor, per tuæ sagittæ dulcia vulnera, per flammæ istius mellitas vredines, vindictam tuæ parenti sed plenam tribue: & pulcritudinem contumacem reuerenter vindica; idque vnum & præ omnibus vnicum volens effice. Virgo ista amore flagrantissimo teneatur hominis extremi, quem & dignitatis & patrimonii simul & incolumitatis ipsius fortuna damnauit: tamque infirmi vt per totum orbem non inueniat miseriæ suæ comparem. Sic effata, & osculis hiantibus filium diu ac pressule sauiata, proximas oras reflui littoris petit, plantisque roseis vibrantium fluctuum summum rorem calcauit. Ecce iam profundi maris vdo resedit vertice: & ipsum quod incipit velle, statim, quasi pridem præcepit, non moratur marinū obsequium. Adsunt Nerei filiæ, chorum canentes, & Portū-

nus cærulis barbis hispidus, & grauis piscoso sinu Salacia, & auriga paruulus delphini Palæmon; iam passim maria persultantes Tritonum cateruæ. hic concha sonaci leniter buccinat: ille serico tegmine flagrantiæ solis obsistit inimici: alius sub oculis dominæ speculum prægerit; curru biiuges alii subnatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus. Interea Psyche cum sua sibi perspicua pulcritudine nullum decoris sui fructum percipit. Spectatur ab omnibus, laudatur ab omnibus: nec quisquam, non rex, non regius, nec de plebe saltem, cupiens eius nuptiarum petitor accedit. Mirantur quidem diuinam speciem, sed vt simulacrum fabre politum mirantur omnes. Olim duæ maiores sorores, quarum temperatam formositatem nulli diffamarant populi, procis regibus desponsæ, iam beatas nuptias adeptæ: sed Psyche virgo vidua domi residens, deflet desertam suam solitudinem, ægra corporis, animi saucia; & quamuis gentibus totis complacitam odit in se suam formositatē. Sed infortunatissimæ filiæ miserrimus pater, suspectatis cælestib. odiis, & iræ superûm metuens, dei Milesii vetustissimum percontatur oraculum: & tanto numine precibus & victimis ingratæ virgini petit nuptias & maritum. Sed Apollo, quamquam Græcus & Ionicus, propter Milesiæ conditorem, sic Latina sorte respondit:

Montis in excelsi scopulo desiste puellam
Ornatam mundo funerei thalami:
Nec speres generum mortali stirpe creatum,
Sed sæuum atque ferum, vipereumque malum;
Qui pennis volitans super æthera, cuncta fatigat,
Flammaque & ferro singula debilitat.
Quem tremit ipse Iouis, quo numina terrificantur,
Fluminaque horrescunt, & Stygiæ tenebræ.

Rex olim beatus affatu sanctæ vaticinationis accepto piget tristisque retro domum pergit, suæque coniugi præcepta sortis enodat infaustæ. Mæretur, fletur, lamentatur diebus plusculis. Sed diræ sortis iam vrget teter effectus. Iam feraliū nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur. iam tedæ lumen attæ fuliginis cinerem arcessit: & sonus tibiæ Zygiæ mutatur in quetulum Lydij modum, cantusque lætus Hymenæi lugubri finitur vlulatu: & puella nuptura deterget lacrymas ipso suo flammeo. Sic affectæ domus triste fatum cuncta etiam ciuitas congemebat, luctuque publico confe-

ſtim congruens edicitur iuſtitium. Sed monitis cæleſtibus parendi neceſſitas miſellam Pſychem ad deſtinatam pœnam efflagitabat. Perfectis igitur feralis thalami cum ſummo mœrore ſolemnibus, toto proſequente populo, viuum producitur funus: & lacrymoſa Pſyche comitatur non nuptias ſed exequias ſuas. Ac dum mæſti parentes, & tanto malo perciti nefarium facinus perficere cōtantur, ipſa illa filia talibus eos adhortatur vocibus: Quid infelicem ſenectam fletu diutino cruciatis? quid ſpiritum veſtrum, qui magis meus eſt, crebris eiulatibus fatigatis? quid lacrymis inefficacibus ora mihi veneranda fœdatis? quid laceratis in veſtris oculis mea lumina? quid canitiem ſcinditis? quid pectora quid vbera ſancta tunditis? Hæc erunt vobis egregiæ meæ formoſitatis præclara præmia. Inuidiæ nefariæ letali plaga percuſſi, ſero ſentitis. Cum gentes & populi celebrarent nos diuinis honoribus; cum nouam me Venerem ore conſono nuncuparent: tunc dolore, tunc flere, tunc me iam quaſi peremptam lugere debuiſtis. Iam ſentio, iam video, ſolo me nomine Veneris periiſſe. Ducite me, & cui ſors addixit ſcopulo ſiſtire. Feſtino felices iſtas nuptias obire; feſtino generoſum illum maritum meum videre. Quid differo? quid detrecto venientem qui totius orbis exitio natus eſt? Sic profata virgo cōticuit: ingreſſuque iam valido pompæ populi proſequentis ſeſe miſcuit. Itur ad conſtitutum ſcopulum montis ardui: cuius in ſummo cacumine ſtatutam puellam cuncti deſerunt: tedaſque nuptiales quibus præluxerant ibidem lacrymis ſuis extinctas relinquentes. Choragio itaque perfecto, deiectis capitibus domuitionem parant. Et miſeri quidem parentes eius tanta clade defeſſi, clauſæ domus abſtruſi tenebris, perpetuæ nocti ſeſe dedidere. Pſychem autem pauentem ac trepidam & in ipſo ſcopuli vertice deflentem, mitis aura molliter ſpirantis Zephyri vibratis hinc inde laciniis & reflato ſinu ſenſim leuatam ſuo tranquillo ſpiritu vehens, paulatim per deuexa excelſæ vallis ſubditæ florentis ceſpitis gremo leniter delapſam reclinat.

L. APVLEI METAMORPHOSEON

LIBER QVINTVS.

PSYCHE teneris & herboſis locis, in ipſo toto roſcidi graminis ſuaue recubans, tanta mentis perturbatione ſedata dulce conquieuit. iamque ſufficienti recreata ſomno, placido reſurgit animo. Videt lucum proceris & vaſtis arboribus conſitum: videt fontem vitreo latice perlucidum, medio luci meditullio. Prope fontis adlapſum domus regia eſt, ædificata non humanis manibus ſed diuinis artibus. Iam ſcires ab introitu primo Dei cuiuſpiam luculentum & amœnum videre te diuerſorium. Nam ſumma laquearia citro & ebore curioſe cauata ſubeunt aureæ columnæ, parietes omnes argenteo cælamine conteguntur, beſtiis & id genus pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. Mirus prorſum homo, imo ſemideus, vel certe Deus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum efferauit argumentum. Enimuero pauimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur. Vehementer iterum ac ſæpius beatos illos qui ſuper gemmas & monilia calcant. Iam cæteræ partes longe lateque diſpoſitæ domus, ſine pretio pretioſæ, totque parietes ſolidati maſſis aureis, ſplendore proprio coruſcant: vt diem ſuum ſibi domus faciat, licet Sole nolente: ſic cubicula, ſic porticus, ſic ipſę balneæ fulgurant. Nec ſecius opes cæteræ maieſtati domus reſpondent, vt equidem illud recte videatur, ad conuerſationem humanam magno Ioui fabricatum cæleſte palatium. Inuitata Pſyche talium locorum oblectatione propius acceſſit: & paulo fidentior intra limen ſeſe facit. Mox prolectante ſtudio pulcerrimæ viſionis, miratur ſingula. Et altrinſecus ædium horrea ſublimi fabrica perfecta, magniſq; congeſta gazis conſpicit. Nec eſt quidquam quod ibi non eſt. Sed præter cæteram tantarum diuitiarum admirationem hoc erat præcipue mirificum, quod nullo vinculo, nullo clauſtro, nullo cuſtode totius orbis theſaurus ille muniebatur. Hic ei ſumma cum voluptate viſenti offert ſeſe vox quædam corporis ſui nuda: Et, quid, inquit, domina tantis obſtupeſcis opibus? tua ſunt hæc omnia. Prohinc

cubiculo te refer, & lectulo laſſitudinem refoue, & ex arbitrio lauacrum pete. Nos quarum voces accipis, tuę famulæ, ſedulo tibi præminiſtrabimus; nec corporis cura te, nec regales epulæ morabuntur. Senſit Pſyche diuinæ prouidentiæ beatitudinem: monituſque voces informes audiens, & prius ſomno, & mox lauacro fatigationem diluit. Viſoque ſtatim proximo ſemirotundo, ſuggeſtum propter, inſtrumentum cænatorium rata refectui ſuo commodum, libens accumbit. Et illico vini nectarei eduliorumque variorum fercula copioſa nullo ſeruiente ſed tantum ſpiritu quodam impulſa ſubminiſtrantur. Nec quemquam tamen illa videre poterat, ſed verba tantum audiebat excidentia, & ſolas voces famulas habebat. Poſt opimas dapes quidam introceſſit & cantauit inuiſus; & alius cithara pulſauit, quæ videbatur nec ipſe. Tunc modulatæ multitudinis conferta vox aures eius affertur; vt, quamuis hominum nemo pareret, chorus tamen eſſe pateret. Finitis voluptatibus, veſpera ſuadente, concedit Pſyche cubitum. Iamque prouecta nocte, clemens quidam ſonus aures eius accedit. Tunc virginitatis ſuæ pro tanta ſolitudine metuens, pauet & horreſcit: & quouis malo plus timet quod ignorat. Iamq; aderat ignobilis maritus, & torum inſcenderat, & vxorem ſibi Pſychem fecerat, & ante lucis exortum propere diſceſſerat: ſtatim voces cubiculo præſtolatæ, nouam nuptam interfectæ virginitatis curant. Hæc diutino tempore ſic agebantur. Atque vt eſt natura redditum, nouitas per aſſiduam conſuetudinem delectationem eius commendarat: & ſonus vocis incertæ ſolitudinis erat ſolatium. Interea parentes eius indefeſſo luctu, atque mærore conſeneſcebant. Latiuſque porrecta fama, ſorores illæ maiores cuncta cognorant: propereque mæſtæ atque lugubres, deſerto Lare, certatim ad parentum ſuorum conſpectum affatumque perrexerant. Ea nocte ad ſuam Pſychem ſic infit maritus (namque præter oculos & manibus & auribus nihil ſentiebatur) Pſyche dulciſſima & cara vxor, exitiabile tibi periculum minatur Fortuna ſæuior, quod obſeruandum preſſiore cautela cenſeo. Sorores iam tuæ mortis opinione turbatæ, tuumque veſtigium requirentes, ſcopulum iſtum protinus aderunt. Quarum ſi quas forte lamentationes acceperis; neque reſpondeas, immo nec proſpicias omnino. Cæterum mihi quidem grauiſſimum dolorem, tibi vero ſummum creabis exitium. Annuit, & ex arbitrio mariti ſe fa-

cturam

facturam ſpopondit. Sed eo ſimul cum nocte dilapſo, diem totum lacrymis ac plangoribus miſella conſumit, ſe nunc maxime prorſus periſſe iterans, quæ beati carceris cuſtodia ſepta, & humanæ conuerſationis colloquio viduata, ne ſororibus quidem ſuis de ſe mærentibus opem ſalutarem ferre ac ne videre eas quidem omnino poſſet. Nec lauacro, nec cibo, nec vlla denique refectione recreata, flens vbertim, deceſſit ad ſomnum. Nec mora, cum paulo maturius lectum maritus accubans, eamque etiam nunc lacrymantem complexus, ſic expoſtulat: Siccine mihi pollicebare Pſyche mea? Quid iam de te tuus maritus expecto? quid ſpero? Et perdia, & pernox, nec inter amplexus coniugales deſinis cruciatum. Age iamnunc vt voles, & animo tuo damnoſa poſcenti pareto: tamen memineris meæ ſeriæ monitionis, cum cœperis ſero pœnitere. Tunc illa precibus, & dum ſe morituram comminatur, extorquet à marito cupitis annuat: vt ſorores videat, luctus mulceat, ora conferat. Sic ille nouæ nuptæ precibus veniam tribuit; & inſuper, quibuſcumque vellet, eas auri vel monilium donare conceſſit. Sed identidem monuit, ac ſæpe terruit, ne quando ſororum pernicioſo conſilio ſuaſa de forma mariti quærat: neue ſe ſacrilega curioſitate de tanto fortunarum ſuggeſtu peſſum deiiciat; nec ſuum poſtea contingat amplexum. Gratias egit marito. iamque lætior animo: Sed prius, inquit, centies moriar quam tuo iſto dulciſſimo connubio, caream. Amo enim & efflictim te quicumque es diligo; atque, vt meum ſpiritum, nec ipſi Cupidini comparo. Sed illud etiam precibus meis oro largire, & illi tuo famulo præcipe Zephyro, ſimili vectura ſorores huc mihi ſiſtat. Et imprimens oſcula ſuaſoria, & ingerens verba mulcentia, & iungens membra cohibentia, his etiam blanditiis aſtruit: Mi mellite, mi marite, tuæ Pſyches dulcis anima. Vi ac poteſtate Veneris vſurus, inuitus ſuccubuit maritus, & cuncta ſe facturum ſpopondit. Atque etiam luce proximante de manibus vxoris euanuit. At illæ ſorores percontatæ, ſcopulum locumque illum quo fuerat Pſyche deſerta, feſtinantes adueniunt ibiq; deflebāt oculos, & plangebant vbera; quoad crebris earum eiulatibus ſaxa cauteſque parilem ſonum reſultarent. Iamque nomine proprio ſororem miſeram ciebant: quoad ſono penetrabili vocis vlulabilis per prona delapſæ, amens & trepida Pſyche procurrit è domo. &, Quid, inquit, vos miſeris la_

mentationibus nequidquam affligitis? quam lugetis, adſum. lugubres voces deſinite, & diutinis lacrymis madentes genas ſiccate tandem; quippe cum iam poſſitis quam plangebatis amplecti. Tunc vocatum Zephyrum, præcepti maritalis admonet. Nec mora, cum ille parens imperio ſtatim clementiſſimis flatibus innoxia vectura deportat illas. Iam mutuis amplexibus & feſtinantibus ſauiis ſeſe perfruuntur: & illæ ſedatę lacrymæ poſtliminio redeunt, prolectantę gaudio. Sed [& tectum] inquit, & larem noſtrum lætæ ſuccedite, & afflictas animas cum Pſyche veſtra recreate. Sic allocuta, ſummas opes domus aureæ, vocumque ſeruientium populoſam familiam auribus earum demonſtrat, lauacroque pulcerrimo & inhumanæ menſę lautitiis eas opipare reficit; vt, illarum prorſus cæleſtium diuitiarum copiis affluentibus ſatiatæ, iam præcordiis penitis nutrirent inuidiam. Denique altera earum ſatis ſcrupuloſe [curioſeque] percontari non deſinit, quis illarum rerum cæleſtium dominus, quiſue [vel qualis] ipſius ſit maritus. Nec tamen Pſyche coniugale illud præceptum vllo pacto temerat, vel pectoris arcanis exigit: ſed è re nata confingit, eſſe iuuenem quendã & ſpecioſum & commodum lanoſo barbitio genas inumbrantem, plerumque rureſtribus & montanis venatibus occupatum. Et, ne qua ſermonis procedentis labe conſilium tacitum proderetur; auro facto gemmoſiſq; monilibus onuſtas eas ſtatim vocato Zephyro tradit reportandas. Quo protinus perpetrato, ſorores egregiæ domum redeuntes, iamque gliſcentis inuidiæ felle flagrantes, multa ſecum ſermonibus mutuis perſtrepebant. Sic denique infit altera: En orba & ſceua & iniqua fortuna! hoccine tibi complacuit vt vtroque parente prognatæ, diuerſam ſortem ſuſtineremus? & nos quidem, quæ natu maiores ſumus, maritis aduenis ancillæ deditę, extorres & lare & ipſa patria degamus, longe parentum velut exulantes: hęc autem nouiſſima, quam fœtu ſatiante poſtremus partus effudit, tantis opibus & Deo marito potita ſit, quę nec vti recte tanta bonorum copia nouit? Vidiſti ſoror quanta in domo iacent & qualia monilia: quę prænitent veſtes, quę ſplendicant gemmæ, quantum præterea paſſim calcatur aurum. Quod ſi maritum etiam tam formoſum tenet, vt affirmat; nulla nunc in orbe toto felicior viuit. Fortaſſis tamen procedente conſuetudine, & adfectione roborata, Deam quoque illam

Deus maritus efficiet. Sic est hercules: sic se gerebat ferebatque. Iamiam sursum respicit, & Deam spirat mulier, quæ voces ancillas habet, & ventis ipsis imperat. At ego misera, primum patre meo seniorem maritum sortita sum, dein cucurbita glabriorem, & quouis puero pumiliorem, cunctam domum seris & cathenis obditam custodientem. Suscipit alia: Ego vero maritum articulari etiam morbo complicatum, curuatumque ac per hoc rarissime Venerem meam recolentem sustineo, plerumque detortos & duratos in lapidem digitos eius perfricans, fomentis olidis & pannis sordidis & fœtidis cataplasmatibus manus tam delicatas istas adurens, nec vxoris officiosam faciem sed medicæ laboriosam personam sustinens. Et tu quidem soror videris quam patienti, vel potius seruili (dicā enim libere quod sentio) hæc perferas animo: enimuero ego nequeo sustinere vlterius tam beatam Fortunam collapsam indigne. Recordare enim quam superbe, quam arroganter nobiscum egerit, & ipsa iactatione immodicę ostentationis tumentē suum prodiderit animū: deque tantis diuitiis exigua nobis inuita proiecerit, confestimq; præsentia nostra grauata, propelli & efflari exibilariq; nos iusserit. Nec sum mulier nec omnino spiro, nisi eam pessum de tantis opibus deiecero. Ac si tibi etiam vt par est inacuit nostra contumelia, consilium validum ambæ requiramus. Iamque ista quę ferimus non parentibus nostris ac nec vlli demonstremus alii; immo nec omnino quidquam de eius salute norimus. Sat est quod ipsæ vidimus quæ vidisse pœnituit; nedum vt genitoribus & omnibus populis tam beatum eius differamus præconium. Nec sunt enim beati, quorum diuitias nemo nouit. Sciet se non ancillas sed sorores habere maiores. Et nunc quidem concedamus ad maritos & lares pauperes nostros, sed plane sobrios reuisamus: diuque cogitationibus pressioribus instructæ, ad superbiam puniendam firmiores redeamus. Placet pro bono duabus malis malum consilium: totisque illis tam pretiosis muneribus absconditis, comam trahentes & proinde vt merebantur ora lacerantes simulatos redintegrant fletus. Ac sic parentes quoque, redulcerato prorsus dolore raptim deserentes vesania turgidæ, domus suas contendunt: dolum scelestum immo vero proinde ricidium struentes contra sororem insontem. Interea Psychem maritus ille, quem nescit, rursum suis illis nocturnis sermonibus sic com-

mouet: Videsne quantum tibi periculum velitatur Fortuna eminus? ac, nisi longe firmiter præcaues, mox cominus congredietur. Perfidæ lupulæ magnis conatibus nefarias insidias tibi comparant: quarum summa est vt te suadeant meos explorare vultus; quos, vt tibi sæpe prædixi, non videbis, si videris. Ergo igitur si posthac pessimæ illæ lamiæ noxiis animis armatæ venerint, (venient autem scio) neque omnino sermonem conferas; & si id tolerare pro genuina simplicitate, proque animi tui temeritudine non potueris, certe de marito nil quidquam vel audias vel respondeas. Nam & familiam nostram iam propagabimus, & hic adhuc infantilis vterus gestat nobis infantem alium: si texeris nostra secreta silentio, diuinum, si prophanaueris, mortalem. Nuntio Psyche læta florebat, & diuinæ sobolis solatio plaudebat, & futuri pignoris gloria gestiebat, & materni nominis dignitate gaudebat. Crescentes dies & menses exeuntes anxia numerat: & sarcinæ nescia rudimenta miratur, de breui punctulo tantum incrementulum locupletis vteri. Sed iam pestes illæ teterrimæque Furiæ anhelantes vipereum virus, & festinantes, impia celeritate nauigabant. Tunc sic iterum momentarius maritus suam Psychem admonet: Dies vltimus & casus extremus, & sexus infestus, & sanguis inimicus iam sumpsit arma, & castra commouit, & aciem direxit, & classicum personauit. Iam mucrone districto iugulum tuum nefariæ tuæ sorores petunt. Heu quantis vrgemur cladibus Psyche dulcissima! Tui nostrique miserere: religiosaque continentia domum maritum teque & istum paruulum nostrum imminentis ruinæ infortunio libera. nec illas scelestas feminas, (quas tibi post internecinum odium & calcata sanguinis fœdera sorores appellare non licet) vel videas, vel audias; cum more Sirenum scopulo prominentes, funestis vocibus saxa personabunt. Suscipit Psyche, singultu lachrimoso sermonem incertans: Iamdudum, quod sciam, fidei atque parciloquii mei perpendisti documenta. nec eo secius approbabitur tibi nunc etiam firmitas animi mei. Tu modo Zephyro nostro rursum præcipe, fungatur obsequio, & in vicem denegatæ sacrosanctæ imaginis tuæ, redde saltem conspectum sororum, per istos cinnameos & vndique pendulos crines tuos, per teneras & teretes & mei similes genas, per pectus nescio quo calore feruidum. Sic in hoc saltem paruulo cognoscam faciem

tuam,

tuam, supplicis anxiæ piis precibus erogatus germani complexus indulge fructum, & tibi deuotæ charæque Psyches animam gaudio recrea. nec quidquam amplius in tuo vultu requiro. Iam nil officiunt mihi nec ipsæ nocturnæ tenebræ. Teneo te meum lumen. His verbis & amplexibus mollibus decantatus maritus, lachrymasque eius suis crinibus detergens, facturum spopondit: & prçuertit statim lumen nascentis diei. Iugum sororum consponsæ factionis, nec parentibus quidem visis, recta de nauibus scopulum petunt illum, præcipiti cum velocitate: nec venti ferentis opertæ præsentiam, licentiosa cum temeritate prosiliunt in altum. Nec immemor Zephyrus regalis edicti, quamuis inuitus, susceptas eas gremio spirantis auræ solo reddidit. At illæ incontanter statim conferto vestigio domum penetrant, complexæque suam prædam, sorores nomine mentientes, thesaurumque penitus abditæ fraudis vultu læto tegentes, sic adulant: Psyche; non ita vt pridem paruula, & ipsa iam mater es. Quantum putas boni nobis geris in ista perula? quantis gaudiis totam domum nostram hilarabis? O nos beatas, quas infantis aurei nutrimenta lætabunt! qui si parentum vt oportet pulchritudini responderit, prorsus Cupido nascetur. Sic affectione simulata, paulatim sororis inuadunt animum. Statimque eas lassitudine viæ sedilibus refotas, & balnearum vaporosis fontibus curatas, pulcerrimo triclinio mirisque illis & beatis edulibus atque tuccetis oblectat. Iubet citharam loqui, psallitur: tibias agere, sonatur: choros canere, cantatur. Quæ cuncta præsente nullo dulcissimis modulis animos audientium remulcebant. Nec tamen scelestarum feminarum nequitia vel ipsa mellita cantus dulcedine mollita conquieuit: sed ad destinatam fraudum pedicam sermones conferentes, dissimulanter occipiunt sciscitari qualis ei maritus, & vnde natalium, secta cuia prouenerit. Tunc illa simplicitate nimia pristini sermonis oblita, nouum commentum instruit; aitque maritum suum de prouincia proxima, magnis pecuniis negotiantem, iam medium cursum ætatis agere, interspersum rara canitie. Nec in sermone isto tantillum morata, rursum opipatis muneribus eas onustas, ventoso vehiculo reddidit. Sed dum Zephyri tranquillo spiritu sublimatæ domum redeunt, sic secum altercantes: Quid soror dicimus de tam monstruoso fatuæ illius mendacio? Tunc adulescens, modo florēti lanugine barbam instruens;

hunc ætate media, candenti canitie lucidus. Quis ille, quem temporis modici spatium repentina senecta reformauit? Nil aliud reperies, mi soror, quam vel mendacium istam pessimā feminam confingere, vel formam mariti sui nescire. Quorū vtrum verum est. opibus istis quam primum exterminanda est. Quod si viri sui faciem ignorat, Deo profecto denupsit; & Deum nobis prægnatione ista gerit. Certe si diuini puelli, quod absit, hæc mater audierit, statim me laqueo nexili suspendam. Ergo interim ad parentes nostros redeamus, & exordio sermonis huius quam concolores fallacias adtexamus. Sic inflammatę, parentibus fastidienter appellatis, & nocte turbatis vigiliis percitę, matutino scopulū peruolant: & inde solito venti pręsidio vehementer deuolant; lacrymisq; pressura palpebrarum coactis, hoc astu puellam appellant: Tu quidem felix, & ipsa tanti mali ignorantia beata sedes incuriosa periculi tui: nos autē, quæ peruigili cura rebus tuis excubamus, cladibus tuis misere cruciamur. Pro vero namque comperimus, nec te, sociæ scilicet doloris casusque tui, celare possumus, immanem colubrum, multinodis voluminibus serpentem, veneno noxio colla sanguinantem, hiantemque ingluuie profunda, tecum noctibus latenter acquiescere. Nunc recordare sortis Pythicæ, quę te pertrucis bestiæ nuptiis destinatā esse clamauit. Et multi coloni, quiq; circumsecus venantur, & accolæ plurimi videre eū vespera redeuntem è pastu, proximiq; fluminis vadis innatantem. Nec diu blandis alimoniarum obsequiis te saginaturum omnes affirmant: sed cum primum prægnationem tuam plenus maturauerit vterus, opimiore fructu præditam deuoraturū. At hæc iam tua est existimatio, vtrum sororibus pro tua cara salute sollicitis adsentiri velis, & declinata morte nobiscum secura periculi viuere, an sæuissimę bestię sepeliri visceribus. Quod si te ruris huius vocalis solitudo, vel clandestiuæ Veneris fœtidi periculosique concubitus, & venenati serpētis amplexus delectant; certe pie sorores nostrū [officiū] fecerimus. Tunc Psyche misella, vtpote simplex, & animi tenella, rapitur verborum tam tristium formidine: &, extra terminū mentis suæ posita, prorsus omnium mariti monitionum, suarumque promissionum memoriam effudit, & in profundum calamitatis sese præcipitauit, tremensque, [& exangui] colore lurida, tertiata verba semihianti voce substrepens, sic ad illas ait: Vos quidem carissimæ sorores, vt par erat, in officio vestræ

stræ

stræ pietatis permanetis: verum & illi qui talia vobis affirmant, non videntur mihi mendacium fingere. Nec enim vnquam viri mei vidi faciem, vel omnino cuiatis sit noui; sed tantum nocturnis subaudiens vocibus, maritũ incerti status & prorsus lucifugam tolero, bestiamque aliquam rectè dicentibus vobis merito consentio. meque magnopere semper à suis terret aspectibus, malumque grande de vultus curiositate præminatur. Nunc, si quam salutarem opem periclitanti sorori vestræ potestis afferte, iamnunc subsistite. Cæterum incuria sequens prioris prouidentiæ beneficia corrumpit. Tunc nactæ, iam portis patentibus, nudatum sororis animum facinorosæ mulieres, omissis tectæ machinæ latibulis, destrictis gladiis fraudium, simplicis puellæ pauentes cogitationes inuadunt. Sic denique altera: Quoniam nos originis nexus pro tua incolumitate periculũ quidem nullum ante oculos habere compellit: viam, quæ sola deducit iter ad salutem, diu diuque cogitatam monstrabimus tibi. Nouaculam præacutam, adpulsu etiam palmulæ lenientis exasperatam, tori qua parte cubare consuesti latenter absconde: lucernamque concinnem, completam oleo, claro lumine præmicantem, subde aliquo claudentis aululæ tegmine. omniq; isto apparatu tenacissime dissimulato, postquam sulcatos intrahens gressus cubile solitum cõscenderit, iamq; porrectus, & exordio somni prementis implicitus altum soporem flare cœperit, toro delapsa, audoque vestigio pensilem gradum paulatim minuens, cæcæ tenebræ custodia liberata lucerna, præclari tui facinoris oportunitatem de luminis consilio mutuare: & ancipiti telo illo, audaciter prius dextera sursum elata, nisu quam valido noxii serpentis nodum ceruicis & capitis abscinde. Nec nostrum tibi deerit subsidium: sed cum primum illius morte salutem tibi feceris, anxiæ præstolabimur: cunctisq; ocyus tecum rebus relatis, votiuis nuptiis hominem te iungemus homini. Tali verborum incendio flammata viscera sororis iam prorsus ardentis deferentes ipsum protinus, tanti mali confinium sibi etiam eximie metuentes, flatus alitis impulsu solito porrectæ super scopulum, ilico pernici se fuga proripiunt: statimque conscensis nauibus abeunt. At Psyche relicta sola, nisi quod infestis Furiis agitata sola non est, æstu pelagi similiter mærendo fluctuat: &, quamuis statuto consilio, & obstinato animo, iam tum facinori manus admouens; adhuc incerta consilii titubat,

multiſque calamitatis ſuæ diſtrahitur affectibus. Feſtinat, differt; audet, trepidat diffidit, iraſcitur: &, quod eſt vltimum, in eodem corpore odit beſtiam, diligit maritum. Veſpera tamen iam noctem trahente, præcipiti feſtinatione nefarii ſceleris inſtruit apparatum. Nox aderat, & maritus aderat, primiſque Veneris præliis veliratus in altum ſoporem deſcenderat. Tunc Pſyche, & corporis & animi alioquin infirma, Fati tamen ſæuitia ſubminiſtrante viribus roboratur: & prolata lucerna, & arrepta nouacula, ſexum audacia mutauit. Sed, cum primum luminis oblatione tori ſecreta claruerunt; videt omnium ferarum mitiſſimam dulciſſimamque beſtiam, ipſum illum Cupidinem formoſum Deum formoſe cubantem: cuius aſpectu lucernæ quoque lumen hilaratum increbuit, & acuminis ſacrilegi nouaculam pœnitebat. At vero Pſyche tanto aſpectu deterrita, & impos animi, marcido pallore defecta, tremenſque deſedit in imos poplites; & ferrum quærit abſcondere, ſed in ſuo pectore. Quod profecto feciſſet, niſi ferrum timore tanti flagitii manibus temerariæ elapſum euolaſſet. Iamque laſſa, ſaluteque defecta, dum ſæpius diuini vultus intuetur pulchritudinem, recreatur animi. Videt capitis aurei geuialem cæſariem ambroſia temulentam, ceruices lacteas, genaſq; purpureas pererrantes criniũ globos decoriter impeditos, alios antependulos, alios retropendulos: quorũ ſplẽdore nimio fulgurãte, iã & ipſum lumen lucernæ vacillabat. Per humeros volatilis Dei pinnæ roſcidæ micanti flore candicant; & quamuis alis quieſcentibus eximæ plumulæ tenellæ, ac delicatæ tremule reſultantes inquiete laſciuiunt. cæterum corpus glabellum. atque luculentum, & quale peperiſſe Venerẽ non pœniteret. Ante lectuli pedes iacebat arcus; & pharetra, & ſagittæ, magni Dei propitia tela. Quæ dum inſatiabili animo Pſyche ſatis curioſa rimatur atque pertractat, & mariti ſui miratur arma: depromit vnam de pharetra ſagittam, & puncto pollicis extremam aciem periclitabunda, trementis etiamnum articuli nixu fortiore pupugit altius; vt per ſummam cutem rorauerint paruulæ ſanguinis roſei guttæ. Sic ignara Pſyche, ſponte in Amoris incidit amorem. Tunc magis magiſque cupidine flagrans Cupidinis, prona in eum efflictim inhians, patilis ac petulantibus ſuauiis feſtinanter ingeſtis, de ſomni menſura metuebat. Sed dum bono tanto percita ſaucia mente fluctuat; lucerna illa, ſiue

perfidia

perfidia pessima, siue inuidia noxia, siue quod tale corpus cōtingere & quasi basiare & ipsa gestiebat; euomuit de summa luminis sui stillam feruentis olei, super humerum Dei dextrum. Hem audax & temeraria lucerna, & amoris vile ministerium, ipsum ignis totius Deum aduris: cum te scilicet amator aliquis, vt diutius cupitis etiam nocte potiretur, primus inuenerit. Sic inustus exiluit Deus, visaq; detectæ fidei colluuie, prorsus ex oculis & manibus infelicissimæ coniugis tacitus auolauit. At Psyche statim resurgentis eius crure dextro manibus ambabus arrepto sublimis euectionis appendix miseranda, & per nubilas plagas penduli comitatus extrema consequia, tandem fessa delabitur solo. Nec Deus amator humi iacentem deserens, inuolauit proximam cupressum, deque eius alto cacumine sic eam grauiter commotus affatur: Ego quidem simplicissima Psyche parentis meæ Veneris præceptorum immemor quæ te miseri extremique hominis deuinctā cupidine infimo matrimonio addici iusserat, ipse potius amator aduolaui tibi. Sed hic feci leuiter scio: & præclarus ille sagittarius, ipse me telo meo percussi, teque coniugem meam feci, vt bestia scilicet tibi viderer, & ferro caput excideres meum, quod istos amatores tuos oculos gerit? Hæc tibi identidem semper cauenda censebam, hæc beniuolè remonebam. Sed illæ quidem consiliatrices egregiæ tuæ, tam perniciosi magisterij dabunt actutum mihi pœnas, te verò tantum fuga mea puniuero. Et cum termino sermonis, pinnis in altum se proripuit. Psyche verò humi prostrata, & quantum [visu poterat] volatus mariti prospiciens, extremis affligebat lamentationibus animum. Sed vbi remigio plumæ raptum maritum proceritas spatij fecerat alienum; per proximi fluminis marginem præcipitem sese dedit. Sed mitis fluuius, in honorem Dei scilicet, qui & ipsas aquas vrere consueuit, metuens sibi confestim eam innoxio volumine super ripam orentem herbis exposuit. Tūc forte Pan deus rusticus iuxta supercilium amnis sedebat, cōplexus hic humo Cannam deam eamque voculas omnimodas edocens recinere. Proximè ripam vago pastu lasciuiunt comam fluuij tondentes capellæ. Hircosus deus sauciam Psychem, atque defectam, vtcumque casus eius non inscius, clementer ad se vocatam sic permulcet verbis lenientibus: Puella scitula, sum quidem rusticanus & opilio, sed senectutis prolixę beneficio, multis experimentis instructus. Ve-

rum si recte coniecto, quod profecto prudentes viri diuinationem autumant, ab isto titubante & sæpius vacillante vestigio, deque nimio pallore corporis, & assiduo suspiratu, immò & ipsis mærentibus oculis tuis ? amore nimio laboras. Ergo mihi ausculta : nec te rursus præcipitio vel vllo mortis accersito genere perimas Luctam desine, & pone mærorem : precibusque potius Cupidinem Deorum maximum percole : &, vtpote adolescentem delicatum luxuriosumque blandis obsequiis promerere. Sic locuto Deo pastore, nulloque sermone reddito, sed adorato tantùm numine salutari Psyche pergit ire. Sed antequam multum viæ laboranti vestigio pererrasset, inscio quodam tramite iã delabente, accedit quamdam ciuitatem, in qua regnum maritus vnius sororis eius obtinebat. Qua re cognita Psyche, nuntiari præsentiam suam sorori desiderat : mox inducta, alternis amplexibus mutuæ salutationis expletis, percõtanti causas aduentus sui, sic infit. Meministi consiliũ vestrũ, scilicet quo mihi suasistis, vt bestiã, quæ mariti mentito nomine mecum quiescebat, priusquã ingluuie voraci me misellam hauriret, ancipiti nouacula perimerẽ. Sed cum primũ vtiq; placuerat, conscio lumine vultus eius aspexi; video mirum diuinumq; prorsus spectaculum : ipsum illum deæ Veneris filiũ, ipsum, inquam, Cupidinẽ leni quiete sopitum. Ac dum tanti boni spectaculo percita, & nimia voluptatis copia turbata fruendi laborarem inopia; casu scilicet pessimo, lucerna feruens oleum rebulliuit in eius humerum. Quo dolore statim somno recussus, vbi me ferro & igni conspexit armatam, Tu quidem, inquit, ob istud tam dirum facinus, confestim toto meo diuortio tibiq; res tuas habeto. Ego verò sororem tuam, & nomen quo tu censeris, aiebat, iam mihi confestim arra atque his nuptiis coniugabo. Et statim Zephyro præcipit, vltra terminos me domus eius efflaret. Necdum sermonem Psyche finierat : illa vesaniæ libidinis & inuidiæ noxiæ stimulis agitata, reconcinnato mendacio fallens maritum, quasi de morte parentum aliquid comperisset, statim nauem ascendit : & ad illum scopulum protinus pergit; &, quamuis alio vento stante, cæca spe tamen inhians Accipe me, dicens, Cupido dignam te coniugem : & tu Zephyre suscipe dominam : saltu se maximo præcipitem dedit. Nec tamen ad illum locum vel saltem mortua peruenire potuit. Nam per saxa cautium membris iactatis atque dissipatis, & pro-

proinde vt merebatur, laceratis viſceribus ſuis, alitibus beſtiiſque obuium ferens pabulum, interiit. Nam vindictæ ſequentis pœna tardauit. Nam Pſyche errabundo rurſus gradu peruenit ad ciuitatem aliam, in qua pari modo ſoror morabatur alia. Nec ſecius & ipſa fallacie germanitatis inducta, & in ſororis ſceleratas nuptias æmula feſtinauit ad ſcopulum: inque ſimile mortis exitium cecidit. Interdum Pſyche quæſitioni Cupidinis intenta, populos circuibat. illo vulnere lucernæ dolens, in ipſo thalamo matris iacens ingemebat. Tunc auis peralba illa Gauia, quæ ſuper fluctus marinos pinnis natat, demergit ſeſe propere ad Oceani profundum gremium. Ibi commodum Venere lauantem natantemque propter aſſiſtens, indicat adustum filium eius graui vulneris dolore mœrentem, dubium ſalutis iacere: iamque per cunctorum ora populorum rumoribus conuitiiſque variis omnem Veneris familiam malè audire, quòd ille quidem montano ſcortatu, tu verò marino natatu ſeceſſeritis. Ac per hoc non Voluptas vlla, non Gratia, non Lepos, ſed incompta; & agreſtia; & horrida cuncta ſint; non nuptiæ coniugales, non amicitiæ ſociales, non liberum caritates, ſed enormis illuuies, & ſqualentium fœderum inſuaue faſtidium. Hic illa verboſa & ſatis curioſa auis in auribus Veneris filij lacerans exiſtimationem, ganniebat. At Venus irata ſolidum exclamat repente: Ergo iam ille bonus filius meus habet amicam aliquam? Prome, agedū quæ ſola mihi ſeruis amanter, nomen eius quæ puerū ingenuum & inueſtem ſollicitauit, ſiue illa de Nympharum populo, ſeu de Horarum numero, ſeu de Muſarum choro, vel de mearum Gratiarum miniſterio. Nec loquax illa conticuit auis: ſed, Neſcio, inquit, domina, puto puellam, ſi probè memini Pſyches nomine dicitur, efflictè cupere. Tūc indignata Venus exclamauit: Vel maximè Pſychē illam, meæ formæ ſuccubā, mei nominis æmulam, verè diligit. Nimirū illud incrementū lenam me putauit, cuius monſtratu puellam illam cognoſceret. Hic quiritans properiter emergit è mari, ſuumq; protinus aureum thalamum petiit: & reperto, ſicut audierat, ægroto puero, iam inde a foribus quàm maxime boans: Honeſta, inquit, hæc, & natalibus noſtris bonæque tuæ frugi congruentia? Vt primùm quidē tuæ parentis, immò dominæ præcepta calcares, nec ſordidis amoribus inimicam meam cruciares; verùm etiam hoc ætatis puer, tuis licentioſis &

immaturis iungeres amplexibus; vt ego nurum scilicet tolerarem inimicam. Sed vtique præsumis nugo & corruptor, & inamabilis, te solum generosum, nec me iam per ætatem posse concipere. Velim ergo scias, multo te meliorem filiũ alium geniturã, immò, vt contumeliam magis sentias, aliquem de meis adoptaturam vernulis: eique donaturam istas pinnas, & flammas, & arcum, & ipsas sagittas, & omnem meã supellectilem, quam tibi non ad hos usus dederam. Nec enim de patris tui bonis, ad instructionem istam quidquam concessum est. Sed malè prima tua pueritia instructus es & acutas manus habes, & maiores tuos irreuerenter pulsasti toties; & ipsam matrem tuam, me inquam ipsam, parricida denudas cotidie: & percussisti sæpius, & quasi viduam vtique contemnis. nec vitricum tuum, fortissimum illum maximũque bellatorem metuis quidni? cui sæpius, in angorem mei pellicatus, puellas propinare consuesti. Sed faxo te lusus huius pœniteat, & sentias acidas & amaras nuptias istas Sed nunc irrisui habita quid agam? quò me conferam? quibus modis stellionem istum cohibeam? Petamne auxilium ab inimica mea Sobrietate, quam propter huiuscemodi luxuriã offendi sæpius? aut rusticæ squalentisque feminæ colloquiũ prorsus adhibendum est? inhorresco: nec tamen vindictæ solatium undeunde spernendum est. Illa mihi prorsus adhibenda est, nec vlla alia: quæ castiget asperrimè nugonem istum: pharetram expilet, & sagittas dearmet, arcum enodet, tædam deflammet; immò & ipsum corpus eius acrioribus remediis coerceat. Tunc iniuriæ meæ litatum crediderim, cum eius comas, quas istis manibus [meis] subinde aureo nitore perstrinxi, detraserim: pinnas, quas meo gremio nectarei fontis infeci, prætotonderim. Sic effata, foras sese proripit infesta, & stomachata biles Venereas. Sed eam protinus Ceres & Iuno comitantur: visamque vultu tumido, quæsiuere, cur truci supercilio tantam venustatem micantiũ oculorum coerceret? At illa, Opportunè, inquit, ardẽti prorsus isto meo pectori violentiam scilicet perpetrare venitis. Sed totis oro vestris viribus Psychem illam fugitiuam, volaticam, mihi requirite. Nec enim vos vtique domus meæ famosa fabula, & non dicendi filij mei facta latuerint. Tunc illæ ignaræ quæ gesta sunt, palpare Veneris iram sæuientẽ sic adortæ: Quid tale, domina, deliquit tuus filius, vt animo peruicaci voluptates illius impugnes: & quam ille di-

ligit,

ligit, tu quoque perdere gestias? Quod autem, oramus, isti crimen, si puellæ lepidæ libenter arrisit? An ignoras eum masculum & iuuenem [esse] vel certè iam quot sit annorum oblita es? An quòd ætatem portat bellulè, puer tibi semper videtur? Mater autem tu, & præterea cordata mulier, filij tui lusus semper explorabis curiosè, & in eo luxuriem culpabis, & amores reuinces, & tuas artes tuasque delicias in formoso filio reprehendes? Quis autem te Deum, quis hominum patietur, passim cupidines populis disseminantem, cùm tuæ domus amores amare coerceas, & vitiorum muliebrium publicam præcludas officinam? Sic illæ metu sagittarum, patrocinio gratioso Cupidini quamuis absenti blandiebantur. Sed Venus indignata ridicule tractari suas iniurias præuersis illis, altè rursus concito gradu, pelago viam capessit.

L. APVLEI

METAMORPHOSEON

LIBER SEXTVS.

INTEREA Psyche variis iactabatur discursibus, dies noctesque mariti vestigationibus inquieta, animo tanto cupidior; & iratum licet, si non vxoris blanditiis lenire, certè seruilibus precibus propitiare. Et, prospecto templo quodam in ardui montis vertice, Vnde autem inquit, scio, an istic meus degat dominus? Et ilico dirigit citatum gradum: quem defectum prorsus assiduis laboribus spes incitabat, & votum. Iamque gnauiter emensis celsioribus iugis, puluinaribus sese proximam intulit. Videt spicas frumentarias in aceruo, & alias flexiles in corona: & spicas ordei videt. erant & falces, & operæ messoriæ mundus omnis; sed cuncta passim iacentia, & incuria confusa, &, vt solet, æstu laborantium manibus proiecta. Hic singula Psyche curiosè diuidit, & discretim remota rite componit: rata scilicet, nullius dei fana & cerimonias negligere se debere, sed omnium beniuolam misericordiam corrogare. Hæc eam sollicitè seduloque curantem, Ceres alma deprehendit: & longum exclamat protinus: Ah, Psyche miseranda? totum per orbē Venus anxia disquisitione tuum vestigium furens animi re-

quirit: teque ad extremum supplicium expetit, & totis numinis sui viribus vltionem flagitat. Tu vero rerum mearum tutelam nunc geris, & aliud quidquam cogitas nisi de tua salute? Tunc Psyche pedes eius aduoluta, & vberi fletu rigans Deæ vestigia, humumq; verrens crinibus suis, multiiugis precibus editis veniam postulabat, PER ego te frugiferam tuam dextram istam deprecor, per lætificas messium ceremonias, per tacita sacra cistarum, & per famulorum tuorum draconum pinnata curricula, & glebe Siculę sulcamina, & currum rapacem, & terram tenacem, & illuminatum Proserpinæ nuptiarum demeacula, & luminosarum filiæ inuentionum remeacula, & cetera quæ silentio tegit Eleusinis Atticæ sacrarium, miserandæ Psyches animæ, supplicis tuæ, subsiste. inter istam spicarum congeriem patere vel pauculos dies delitescam; quoad Deæ tantæ sæuiens ira spatio temporis mitigetur, [vel] certè meæ vires diutino labore fessæ, quietis interuallo leniantur. Suscipit Ceres: Tuis quidem lachrymosis precibus & commoueor & opitulari cupio, sed cognatæ meæ, cum qua etiam antiquum fœdus amicitiæ colo, bonæ præterea fœminę malam gratiam subire nequeo. Decede itaque istis ædibus protinus: & quòd à me retenta custoditaque non fueris optime consule. Contra spem suam repulsa Psyche, & afflicta duplici męstitia, iter retrorsum porrigens inter subsitę conuallis sublucidum lucum prospicit fanum solerti fabrica constructum: nec vllam vel dubiam spei melioris viam volens omittere, sed adire cuiuscunq; Dei veniam, sacratis fotibus proximat. Videt dona preciosa, & lacinias auro litteratas ramis arborum postibusq; suffixas; quæ cum gratia facti nomen Deæ cui fuerant dicata testabantur. Tunc genu nixa, & manibus aram tepentem amplexa, detersis antè lachrimis, sic adprecatur.

MAGNI Iouis germana & coniuga: siue tu Sami, quæ quærulo partu vagituq; & alimonia tua gloriatur, tenes vetusta delubra? siue celsæ Carthaginis, quæ te virginem vectura leonis cælo commeantem percolit, beatas sedes frequentas: siue prope ripas Inachi, qui te iam nuptam Tonantis, & reginam dearum memorat, [inclytis. Argiuorum præsides mœnibus:] quam cunctus oriens Zygiam veneratur, & omnis occidens Lucinam appellat: sis meis extremis casibus Iuno Sospita, meque in tantis exantlatis laboribus defessam, imminentis periculi metu libera. quòd sciam, soles

præ-

prægnantibus periclitantibus vltrò subuenire. Ad istum modum supplicanti statim sese Iuno cum totius sui numinis augusta dignitate præsentat & protinus, Quam vellem, inquit, Psyche, nutum meum precibus tuis accommodare: sed contra voluntatem Veneris, nurus meæ, quam filiæ semper dilexi loco, præstare me pudor non sinit. tunc etiam legibus, quæ seruos alienos profugos inuitis dominis vetant suscipi, prohibeor. Isto quoque Fortunæ naufragio Psyche perterrita, nec indipisci iam maritum volatilem quiens, tota spe salutis deposita, sic ipsa suas cogitationes consuluit: Iam quæ possunt alia meis ærumnis tentari vel adhiberi subsidia, cui nec Dearum quidem quamquam volentium potuerunt prodesse suffragia? Quorsum itaque tantis laqueis inclusa vestigium porrigam quibúsque tectis vel etiam tenebris abscondita magnæ Veneris ineuitabiles oculos tandem effugiam? Quin igitur masculum sumis animum, & cassæ speculæ renuntias fortiter, & vltroneam te dominæ tuæ reddis, & vel sera modestia sæuientes impetus eius mitigas? Qui scias, an etiam, quem diu quæritas, illic in domo matris reperias? Sic ad dubium obsequium, immò ad certum exitium præparata, principium futurę secum meditabatur obsecrationis. At Venus terrenis remediis inquisitionis abnuens, cęlum petit. Iubet construi currum, quem ei Vulcanus subtili fabrica studiosè poliuerat, & ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat, limæ tenuantis detrimento conspicuum, & ipsius auri damno pretiosum. De multis quæ circa cubiculum dominę stabulant procedunt quatuor candidæ columbę, & hilaris incessibus picta colla torquentes, iugum gemmeum subeunt: susceptaque domina lętæ subuolant. Currum Deę prosequentes gannitu constrepenti lasciuiunt passeres: & ceterę quę dulce cantitant aues, melleis modulis suauè resonantes, aduentum Deę pręnuntiant. Cedunt nubes, & cęlum filię panditur: & summus ęther cum gaudio suscipit Deam. nec obuias aquilas, vel accipitres rapaces pertimescit magnę Veneris canora familia. Tunc se protinus ad regias Iouis arces dirigit, & petitu superbo Mercurij dei vocalis operę necessariam vsuram postulat. Nec renuit Iouis cærulum supercilium. Tunc ouans illico, comitante etiam Mercurio, Venus cælo demeat, eique sollicitè serit verba: Frater Arcadi, scis nempe sororem tuam Venerem sine Mercurij præsentia nil vnquam

fecisse: nec te præterit vtiq; quanto iam tempore delitescentem ancillam nequiuerim reperire: Nil ergo superest, quam tuo præconio præmium inuestigationis publicitus edicere. Fac ergo mandatum matures meum, & indicia quibus possit cognosci, manifestè designes; ne siquis occultationis illicitæ crimen subierit, ignorantiæ se possit excusatione defendere. Et simul dicens, libellum ei porrigit, vbi Psyches nomen continebatur, & cetera. Quo facto, protinus domum secessit. Nec Mercurius omisit obsequium. nam per omnium ora populorum passim discurrens. sic mandatæ prædicationis munus exequebatur. Si quis à fuga retrahere, vel occultam demonstrare poterit fugitiuam regis filiam, Veneris ancillam nomine Psychem, conueniat retro metas Murtias Mercurium prædicatorem, accepturus indicinæ nomine ab ipsa Venere septem sauia suauia, & vnum blandientis adpulsu linguæ longè mellitum. Ad hunc modum pronuntiante Mercurio, tanti præmij cupido certatim omniū mortalium studium atrexerat. Quæ res nunc vel maximè sustulit Psyches omnem contationem. Iamq; fores eius dominæ proximāti occurrit vna de famulatione Veneris, nomine Consuetudo: statimque quantum maximè potuit, exclamat: Tandem ancilla nequissima dominam habere te scire cœpisti? An pro cetera morum tuorum temeritate istud quoque nescire te fingis, quantos labores circa tuas inquisitiones sustinuerimus? Sed bene quòd meas potissimum manus incidisti, & inter Orci cancros iam ipsos adhæsisti; datura scilicet actutum contumaciæ tantæ pœnas. Et audaciter in capillos eius immissa manu, trahebat eam, nequaquam renitētem. Quam vbi primum inductam, oblatamque sibi conspexit Venus, latissimum cachinnum extollit, & qualem solent furenter irati: caputque quatiens, & adscalpens aurem dexteram, Tandem sic, inquit dignata es socrum suam salutare? An potius maritum qui vulnere tuo periclitatur interuisere venisti? Sed esto secura: iam enim excipiam te, vt bonam nurum condecet, &, Vbi sunt, inquit, Sollicitudo atque Tristities, ancillæ meæ. Quibus introuocatis torquendam tradidit eam. At illæ sequentes herile præceptum Psychem misellam flagellis afflictam, & ceteris tormentis excruciatā, iterum dominæ conspectui reddunt. Tunc rursus sublato risu Venus, Et ecce, inquit, nobis turgidi ventris sui lenocinio commouet miserationē; vnde me præclara sobole auiā

beatam

beatam scilicet faciat. Felix verò ego, quæ in ipso ætatis meæ flore vocabor auia: & vilis ancillæ filius nepos Veneris audiet. quamquam inepta ego frustra filium dicam. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri: ac per hoc spurius ille nascetur; si tamen partum omnino proferre te patiemur. His editis, inuolat in eam, vestemq; plurifariam diloricat: capilloq; disciso, & capite conquassato, grauiter affligit, &, accepto [frumento] & ordeo & milio & papauere & cicere & lente & faba, commixtisq; aceruatim confusisq; in vnum grumulum, sic ad illam: Videris enim mihi tam deformis ancilla nullo alio sed tantum sedulo ministerio amatores tuos promereri: iam ego & ipsa frugem tuam periclitabor. Discerne seminum istorum passiuam congeriem: singulisq; granis ritè dispositis, atque seiugatis, ante istam vesperam opus [expeditum] approbato mihi. Sic assignato tantorum seminum cumulo, ipsa cænæ nuptiali concessit. Nec Psyche manus admolitur inconditæ illi & inextricabili moli; sed immanitate præcepti consternata, silens obstupescit. Tunc formicula illa paruula; atque ruricola, certatim difficultatis tantæ laborisque miserta, contubernalis magni Dei socrusque sæuitiam execrata, discurrens gnauiter conuocat corrogatque cunctam formicarum accolarum classem: Miseremini terræ omniparentis agiles alumnæ, miseremini, & Amoris vxori puellæ lepidæ periclitanti prompta velocitate succurrite. Ruunt aliæ, superque illæ sepedum populorum vndæ, summoque studio granatim singulæ totum digerunt aceruum: separatimque distributis, dissitisque generibus, è conspectu perniciter abeunt. Sed initio noctis è conuiuio nuptiali vino madens & fragrans balsama Venus remeat, totumque reuincta corpus rosis micantibus, visaque diligentia miri laboris; Non tuum, inquit, nequissima nec tuarum manuum istud opus, sed illius cui tuo immò & ipsius malo placuisti. Et frusto cibarij panis ei proiecto, cubitum facessit. Interim Cupido solis interioris domus vnici cubiculi custodia clausus coercebatur acriter: partim, ne petulanti luxurie vulnus grauaret; partim, ne cum sua cupita conueniret. Sic ergo distinctis & sub vno tecto separatis amatoribus, terra nox exantlata. Sed aurora commodum inequitante vocatæ Psychæ Venus infit talia: Vidésne illud nemus quod fluuio præterluenti rupiq; longæ attenditur: cuius

imi gurgites vicinum fontem despiciunt; oues ibi nitentes, aurique colore florentes, incustodito pastu vagantur. Inde de coma pretiosi velleris floccum mihi confestim quoquomodo quæsitum afferas censeo. Perrexit Psyche volenter, non obsequium quidem illa functura, sed requiem malorum præcipitio fluuialis rupis habitura. Sed inde de fluuio Musicæ suauis nutricula, leni crepitu dulcis auræ diuinitus inspirata, sic vaticinatur Arundo viridis: Psyche, tantis ærumnis exercita, neque tua miserrima morte meas sanctas aquas polluas, nec vero istius oræ contra formidabiles oues feras aditum; quoad de Solis flagrantia mutuato calore, truci rabie solent efferri, cornuque acuto, & fronte saxea, & nonnumquam venenatis morsibus in exitium sæuire mortalium, sed dum meridies Solis sedauerit vaporem, & pecua spiritus fluuialis serenitate conquieuerint, poteris sub illa procerissima platano, quæ mecum simul vnum fluentum bibit, latenter te abscondere: & cum primùm mitigata furia laxauerint oues animum, percussis frondibus attigui nemoris, lanosum aurum reperies, quod passim stirpibus connexum obhærescit. Sic Arundo simplex & humana Psychem ægerrimam salutem suam docebat. Nec auscultatu pænitendo diligenter instructa illa, cessauit: sed obseruatis omnibus furatrinâ facili, flauentis auri mollitie congestum gremium Veneri reportat. Nec tamen apud dominam saltem secundi laboris periculum, secundum testimonium meruit; sed contortis superciliis subridens amarùm, sic inquit: Nec me præterit huius quoque facti auctor adulterinus. Sed iamnunc ego sedulò periclitabor, an oppidò forti animo singularique prudentia sis prædita. Vidésne insistentem celsissimæ illi rupi montis ardui verticem, de quo fontis atri fuscæ defluunt vndæ, proximæque conceptaculo vallis inclusæ Stygias irrigãt paludes, & rauca Cocyti fluenta nutriunt: Indidem mihi de summi fontis penita scaturigine rorem rigentem [hauritum ista] confestim deferto vrnula. Sic aiens, crystallo dedolatum vasculum, insuper ei grauiora comminata, tradidit. At illa studiosè gradum celerans, montis extremum petit cumulum; certè vel illic inuentura vitæ pessimæ finem. Sed cum primùm prædicti iugi conterminos locos appulit, videt rei vastæ letalem difficultatem. Namque saxum immani magnitudine procerum, & inaccessa salebritate lubricum, mediis è faucibus lapidis fontes horridos euomebat:

qui

qui statim proni foraminis lacunis educti, perque procliue delapsi, & angusti canalis exerto contecti tramite, proximã conuallem latenter incidebant. dextera læuaque cotibus cauatis proserpunt, & longa colla porrecti sæui dracones, inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem pupulis excubantibus. Iamque & ipsæ semet mouebant vocales aquæ. nam &, Discede, Quid facis? & Vide, &, Quid agis; Caue, & Fuge, & Peribis, subinde clamant. Sic impossibilitate ipsa mutata in lapidem Psyche, quamuis præsenti corpore, sensibus tamen aberat: & inextricabilis periculi mole prorsus obruta, lacrymarum etiam extremo solatio carebat. Nec Prouidentiæ bonæ graues oculos innocentis animæ latuit ærumna. Nam optimi Iouis regalis ales illa, repentè propansis vtrimque pinnis affuit rapax aquila: memorque veteris obsequij, quo ductu Cupidinis Ioui pocillatorẽ Phrygium sustulerat, opportunam ferens opem, Deique numen in vxoris laboribus percolens, alti culminis Diales vias deserit, & ob os puellæ præuolans, incipit: At tu simplex alioquin, & expers rerum talium, sperasne te sanctissimi nec minus truculenti fontis vel vnam stillam posse furari, vel omnino contingere? Diis etiam ipsique Ioui formidabiles aquas istas Stygias vel fando comperisti? quodque vos deieratis per numina Deorum, Deos per Stygiam maiestatem solere? Sed cedo istam vrnulam. Et protinus arreptam, completamque festinanter, libratisque pinnarum nutantium molibus, inter genas sæuientium dentium, & trisulca vibramina draconum, remigium dextra læuaque porrigens, volentes aquas, & vt abiret innoxius præmonentes, excipit: commentusque ob iussum Veneris petere, eique se præministrare. quare paulo facilior adeundi fuit copia. Sic acceptam cum gaudio plenam vrnulam Psyche Veneri citata retulit. Nec tamen nutum Deæ sæuientis vel tunc expiare potuit. nam sic eam, maiora atque peiora flagitia comminans, appellat renidens exitiabile: Iam tu quidem videris maga quædam mihi & alte prorsus malefica, quæ talibus præceptis meis obtemperasti gnauiter. Sed adhuc istud, mea pupula, ministrare debebis. Sume istam pyxidem: [&, dedit] protinus vsque ad Inferos & ipsius Orci ferales penates te dirige. tunc conferens pyxidem Proserpinæ, Petit de te Venus, dicito, modicum de tua mittas ei formositate, vel ad vnam saltem dieculam sufficiens. nam

quod habuit, dum filium curat ægrotum, consumpsit atque contriuit omne. Sed haud immaturius redito; quia me necesse est indidem delinitam theatrum Deorum frequentare. Tunc Psyche vel maximè sensit vltimas fortunas suas: &, velamento reiecto, ad promptum exitium sese compelli manifestè comperit. quidni? quæ suis pedibus vltro ad Tartarum Manesque demeare cogeretur. Nec contata diutius, pergit ad quampiam turrim præaltam, indidem sese datura præcipitem: sic enim rebatur, ad Inferos rectè atque pulcerrimè se posse descendere. Sed turris prorupit in vocem subitam: Et quid te, inquit, præcipitio misella quæris extinguere? quidque iam nouissimo periculo laborique isto temerè succumbis? Nam, si spiritus corpore tuo semel fuerit seiugatus, ibis quidem profectò ad imum Tartarum, sed inde nullo pacto redire poteris. Mihi ausculta. Lacedæmon Achaiæ nobilis ciuitas non longè sita est, huius conterminam, deuiis abditam locis, quære Tænarum. inibi spiraculum Ditis [&] per portas hiantes monstratur iter inuium: cuius te limine transmeatam simul commiseris, iam canale directo pergis ad ipsam Orci regiam. Sed non hactenus vacua debebis per illas tenebras incedere, sed offas polentæ mulso concretas ambabus gestare manibus, ac in ipso ore duas ferre stipes. Iamque confecta bona parte mortiferæ viæ, continuaberis claudum asinum lignorum gerulum, cũ agasone simili: qui te rogabit; decidente sarcina funiculos aliquot porrigas ei. sed tu nulla voce deprompta, tacita prętereito. Nec mora, cum ad flumen mortuum venies, cui præfectus Charon protinus expetens portorium, sic ad ripam vlteriorem sutili cymba deducit commeantes. Ergo & inter mortuos auaritia viuit? nec Charon ille, Ditis pater, tantus deus, quidquam gratuitò facit; & pauper moriẽs viaticum debet quærere; &, æs si fortè præ manu non fuerit, nemo eum expirare patietur? Huic squalido seni dabis nauli nomine de stipibus, quas feres, alteram: sic tamen vt ipse sua manu de tuo sumat ore. Nec secius tibi pigrum fluentem transmeanti quidam supernatans senex mortuus, putris attollens manus. orabit vt eum intra nauigium trahas. nec tu tamen illicita afficiare pietate. Transito fluuio, modicũ te progressam textrices orabunt anus, telam struentes, manus paulisper accommodes. nec id tamen tibi contingere fas est. Nam hæc omnia tibi & multa alia de Veneris insidiis

diis orientur, vt vel vnam de manibus omittas offulam. Nec putes futile istud pollentarium damnum leue. altera enim perdita, lux hæc tibi prorſus denegabitur. Canis namque pergrandis triiugo & ſatis amplo capite præditus, immanis & formidabilis, tonantibus oblatrans faucibus, mortuos, quibus iam nil mali poteſt facere, fruſtra territando, ante ipſum limen & atra atria Proſerpinæ ſemper excubans, ſeruat vacuam Ditis domum. Hunc offrenatum vnius offulæ præda, facilè præteribis: ad ipſamque protinus Proſerpinam introibis: quæ te comiter excipiet, ac benignè; vt & molliter aſſidere, & prandium opipare ſuadeat ſumere. Sed tu & humi reſide, & panem ſordidum petitum eſto: deinde nuntiato quid adueneris ſuſceptoque quod offeretur, rurſus remeans, canis ſæuitiem offula reliqua redime: ac deinde auaro nauitæ data, quam reſeruaueras ſtipe, tranſitoque eius fluuio recalcans priora veſtigia, ad iſtum cæleſtium ſiderum redies chorum. Sed inter omnia hic obſeruandum præcipue tibi cenſeo, ne velis aperire vel inſpicere illam quam feres pyxidem: vel omnino formoſitatis diuinæ abditum cures theſaurum. Sic turris illa velut propitia vaticinationis munus explicuit. Nec morata Pſyche, pergit Tænarum: ſumptiſque ritè ſtipibus illis & offulis, infernum decurrit meatum: tranſitoque per ſilentium aſinario debili, & amnica ſtipe vectori data, neglecto ſupernatantis mortui deſiderio, & ſpretis textricum ſubdolis precibus, & offulæ cibo ſopita canis horrendi rabie, domum Proſerpinæ penetrat. Nec offerentis hoſpitæ ſedile delicatum, vel cibum beatum amplexa; ſed ante pedes eius reſidens humilis, & cibario pane contenta, Veneream pertulit legationem. Statimq; ſecretò repletam concluſamque pyxidem ſuſcipit, & offulæ ſequentis fraude caninis latratibus obſeratis, & reſidua nauitæ reddita ſtipe, longè vegetior ab Inferis recurrit. Repetita igitur atque adorata candida iſta luce, quamquam feſtinans obſequium terminare, mente capitur temeraria curioſitate. Et ecce, inquit, inepta ego diuinæ formoſitatis geſtula, quæ nec tantillum quidem indidem mihi delibo, vel ſic illi amatori meo formoſo placitura. Et cum dicto reſerat pyxidem. nec quidquam ibi rerum, nec formoſitas vlla, ſed infernus ſomnus, ac verè Stygius: qui ſtatim cooperculo reuelatus, inuadit eam craſſique ſoporis nebula. cunctis eius membris perfunditur, & in ipſo veſtigio ipſaque ſemita con-

lapſam poſſidet. & iacebat immobilis, & nihil aliud, quàm dormiens cadauer. Sed Cupido iam cicatrice ſolida reualeſcens, nec diutinam ſuæ Pſyches abſentiam tolerans, per altiſſimam cubiculi, quo cohibebatur, elapſus feneſtram, refectiſque pinnis aliquanta quiete, longè velocius prouolans, Pſychem accurrit ſuam: deterſoque ſomno curioſè, & rurſum in priſtinam pyxidis ſedem recondito, Pſychem innoxio punctulo ſuæ ſagittæ ſuſcitat. Et ecce, inquit, rurſum perieras miſella ſimili curioſitate. Sed interim quidem tu prouinciam quæ tibi matris meæ præcepto mandata eſt, exequere gnauiter: cetera egomet videro. His dictis amator leuis in pinnas ſe dedit. Pſyche verò confeſtim Veneri munus reportat Proſerpinæ. Interea Cupido amore nimio peresus, & ægra facit matris ſuæ repentinam ſeueritatem pertimeſcens, ad armile redit: aliſque pernicibus cæli penetrato vertice, magno Ioui ſupplicat, ſuamque cauſam probat. Tunc Iupiter preſſa Cupidinis buccula, manuq; ad os ſuum relata, conſauiat, atque ſic ad illum: Licet tu, inquit, domine fili, numquam mihi conceſſu Deum decretum ſeruatis honorem: ſed iſtud pectus meum, quo leges elementorum & vices ſiderum diſponuntur, conuulneraris aſſiduis ictibus, crebriſque terrenæ libidinis fœdaueris caſibus, contraque leges, & ipſam Iuliam, diſciplinamque publicam turpibus adulteriis exiſtimationem famamque meam læſeris, in ſerpentes, in ignes, in feras in aues & gregalia pecua ſerenos vultus meos ſordidè reformando; attamen modeſtiæ meæ memor, quodque inter iſtas meas manus creueris, cuncta perficiam: dum tamen ſcias, æmulos tuos cauere: ac, ſi qua nunc in tertis puella præpollet pulcritudine, præſentis beneficij vicem per eam mihi repenſare te debere. Sic fatus, iubet Mercutiũ Deos omnes ad concionẽ protinus conuocare, ac ſi qui cœtu cæleſtium defuiſſet in pœnam decem milium nummum conuentum iri pronuntiare. Quo metu ſtatim completo cæleſti theatro, pro ſede ſublimi ſedens procerus Iupiter, ſic enuntiat: Dei conſcripti Muſarum albo, adoleſcentem iſtum quòd manibus meis alumnatus ſit, profectò ſcitis omnes: cuius primæ iuuentutis caloratos impetus freno quodam coercendos exiſtimaui. Sat eſt quotidianis eum fabulis ob adulteria cunctaſque corruptelas infamatum. tollenda eſt omnis occaſiò, & luxuria puerilis nuptialibus pedicis alliganda. Puellam elegit, & virginitate pri-

uauit:

uauit: teneat, possideat, amplexus Psychem semper suis amoribus perfruatur. Et ad Venerem collata facie, Nec tu, inquit, filia quidquam contristare: nec prosapiæ tantæ tuæ, statuique de matrimonio mortali metuas. Iam faxo nuptias non impares, sed legitimas, & iure ciuili congruas. Et illico per Mercurium arripi Psychem, & in cęlum perduci iubet. Porrecto ambrosiæ poculo, Sume, inquit, Psyche, & immortalis esto: nec vmquam digredietur à tuo nexu Cupido, sed istæ vobis erunt perpetuæ nuptię. Nec mora, cum cęna nuptialis affluens exhibetur. Accumbebat summum torum maritus, Psychem gremio suo complexus. sic & cum sua Iunone Iupiter, ac deinde per ordinem toti Dei. Tunc poculum nectaris, [quod vinum Deorum est,] Ioui quidem [suus] pocillator ille rusticus puer, ceteris verò Liber ministrabat. Vulcanus cęnam coquebat: Horæ rosis & ceteris floribus purpurabant omnia: Gratię spargebant balsama: Musæ voce canora personabant. Apollo cantauit ad citharam: Venus suaui Musicæ suppari gressu formosè saltauit, scena ibi sic concinnata, vt Musæ quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, & Paniscus ad fistulam diceret. Sic ritè Psyche conuenit in manum Cupidinis: & nascitur illis maturo partu filia, quam Voluptatem nominamus. Sic captiuæ puellæ delira & temulenta illa narrabat anicula. Sed astans ego non procul dolebam mehercules, quod pugillares & stilum non habebam, qui tam bellam fabellam prænotarem. Ecce, confecto nescio quo graui prælio, latrones reueniunt onusti: nonnulli tamen animo promptiores, vulneratis domi relictis, & plagas recurantibus, ipsi ad reliquas occultatas in quadam spelunca sarcinas, (vt aiebant.) proficisci gestiunt. prandioque raptim tuburcinato, me & equum vectores rerum illarum futuros fustibus exinde tundentes, perducunt in viam: multisque cliuis & anfractibus fatigatos, prope ipsam vesperam producunt ad quampiam speluncam: vnde multis onustos rebus rursum, ne breuiculo quidem tempore refectos, obiter reducunt: tantaque trepidatione festinabant, vt me plagis multis obtundentes, propellentesque super lapidem propter viam positum deiicerent. vnde crebris æque ingestis ictibus, dextero crure & vngula sinistra me debilitatum, ægrè ad exurgendum compellunt. Et vnus, Quousque, inquit, ruptum istum asellū nunc etiam claudum frustra pascemus? Et alius: Quid

quòd & pessimo pede domum nostram accessit, nec quidqu
idonei lucri exinde cepimus, sed vulnera & fortissimorur
occisiones. Alius iterum: Certè ego cum primum sarcina
istas quamquam inuitus, pertulerat, protinus eum vulturi
gratissimum pabulum futurum præcipitabo. Dum secur
meritissimi homines altercant de mea nece, iam & domu
perueneramus. nam timor vngulas mihi alas fecerat. Tu
quæ ferebamus amoliti properiter, nulla salutis nostræ cu
ac ne meæ quidem necis habita, comitibus adsc tis qui vu
nerati remanserant actutum recurrunt: relaturi tædia vt ai
bant, nostræ tarditatis. Nec me tamen mediocr s carpeb
scrupulus, contemplatione comminatæ mihi mortis. &
pse mecum: Quid stas ô Luci, vel quid iam nouissimum ex
pectas? Mors, & hæc acerbissima, decreto latronum ti
comparata est. nec magno conatu res indiget. Vides ist
rupinas proximas, & præacutas in his præminentes silice
quæ te penetrantes, quaquâ decideris, membratim dissip
bunt. Nam & illa ipsa præclara Magia tua, vultum labore
que tibi tantum asini, verùm corium non asini crassum, s
hirudinis tenue membranulum circumdedit. Quin igit
masculum tandem sumis animum, tuæque saluti dum li
consulis. Habes summam opportunitatem fugæ, dum latr
nes absunt. An custodiam anus semimortuæ formidabi
quã, licet claudi pedis tui calce vnica finire poteris. Sed qu
gentium capessetur fuga, vel hospitium quis dabit. Hæc qu
dem inepta & prorsus asinina cogitatio, quis enim viantiu
vectorem suum non libenter auferat secum? Et alacri stati
nisulorum quo fueram destinatus abrumpo meque quadr
pedi cursu proripio. Nec tamen astutulæ anus miluinos oc
los effugere potui. Nam vbi me conspexit absolutum, cap
super sexum & ætatem audacia lorum prehendit, ac me d
ducere ac reuocare contendit. Nec tamen ego memor ex
tiabilis propositi latronum pietate vlla commoueor: sed i
cussis in eam posteriorũ pedum calcibus, protinus applod
terræ. At illa quamuis humi prostrata, loro tamen tenacit
inhærebat; vt me procurrentẽ aliquantisper tractu sui sequ
retur. & occipit statim clamosis vlulatibus auxilium validi
ris manus implorare. Sed frustra fletibus cassum tumultu
cõmouebat: quippe cũ nullus adforet qui suppetias ei fer
posset, nisi sola illa virgo captiua: quæ vocis exitu procurrẽ
videt hercules memorãdi spectaculi scenã, nõ tauro, sed asin
depe

dependentem Dircen aniculam: sumptaque constantia virili facinus audet pulcerrimum. Extorto etenim loro manibus eius, me placitis gannitibus ab impetu reuocatum gnauiter inscendit, & sic ad cursum rursum incitat. Ego simul voluntariæ fugæ voto, & liberandæ virginis studio, sed & plagarũ suasu quæ me sæpicule commonebant, equestri celeritate, quadrupedi cursu solum replaudens, virginis delicatas voculas adhinnire tentabam. Sed & scalpendi dorsi mei simulatione, nonnumquam obliquata ceruice pedes decoros puellæ basiabam. Tunc illa suspirans altius, cælumque sollicito nutu petens, Vos, inquit, Superi tandem meis supremis periculis opem facite: & tu Fortuna durior iam sæuire desiste. Sat tibi miseris istis cruciatibus meis litatum est. Tuque præsidium meæ libertatis, meæque salutis, si me domum peruexeris incolumem, patentibusque & formoso proco reddideris, quas tibi gratias perhibebo, quos honores habebo, quos cibos exhibebo? Iam primum iubam istam tuam probe pectinatam meis virginalibus manibus adornabo, frontem vero crispatam prius decoriter discriminabo, caudæque setas incuria lauacri congestas & horridas, compta diligentia pectinato: bullisque te multis aureis inoculatum, veluti stellis sidereis relucentem, & gaudiis popularium pomparum ouantem, sinu serico progestans nucleos, edulia mitiora, te meum sospitatorem cottidie saginabo. Sed nec inter cibos delicatos, & otium profundum, vitæque totius beatitudinem, deerit tibi dignitas gloriosa. Nam memoriam præsentis Fortunæ meæ, diuinæque Prouidentię, perpetua testatione signabo: & depictam in tabula fugę præsentis imaginem meę domus atrio dedicabo. Visetur & in fabulis audietur, doctorumque stilis rudis perpetuabitur historia: ASINO VECTORE VIRGO REGIA FVGIENS CAPTIVITATEM. Accedes antiquis & ipse miraculis. Credemus etiam exemplo tuæ veritatis, & Phryxum arieti supernatasse, & Arionem delphino gubernasse, & Europam tauro supercubasse. Quod si vere Iupiter mugiuit in bouem; potest in asino meo latere aliquid, vel vultus hominis, vel facies Deorum. Dum hic identidem puella replicat, votisque crebros intermiscet suspiritus; ad quoddam peruenimus triuium, vnde me arrepto capistro dirigere dextrorsum magnopere gestiebat: quod ad parentes eius ea [scilicet] iretur via. Sed ego gnarus, latrones illac ad reliquas commeasse prædas, renitebar fortiter: atque sic in

animo meo tacitus expostulabam: Quid facis infelix pu
la? quid agis? cur festinas ad Orcum? quid meis pedibus
cere contendis? non enim te tantum, verum etiam me p
ditum ibis. Sic nos diuersa tendentes, & in causa finali
proprietate soli, imo viæ erciscundæ contendentes, rapi
suis onusti coram deprehendunt ipsi latrones: & ad Lu
spendo. etiam inde longius cognitos, risu maligno saluta
& vnus è numero sic appellat: Quorsum istam festina
vestigio lucubratis viam, nec noctis intempestæ Manes L
uasque formidatis? An tu probissima puella parentes tu
furtim interuisere propetas? Sed nos & solitudini tuæ pra
dium præbebimus, & compendiosum ad tuos iter monstr
bimus. Et verbum manu iniecta securus, prenso loro retr
sum me circumtorquet: nec baculi nodosi quem gerebat
uis ictibus temperat. Tunc ingratis ad promptum recurre
exitium, reminiscor doloris vngulæ, & occipio nutanti
pire claudicare. Sed ecce, inquit ille qui me retraxerat, it
sum titubas & vacillas? & putres isti tui pedes fugere possu
ambulare nesciunt? at paulo ante pinnatam Pegasi vincel
celeritatem. Dum sic mecum fustem quatiens benignus i
catur comes, iam domus eorum extremam loricam peru
neramus. Et ecce de quodam ramo proceræ cupressus indu
laqueum anus illa pendebat. Quam quidem detractam pr
tinus, cum suo sibi funiculo deuinctam, dedere præcipite
puellaque statim destinata vinculis, cœna quã postuma d
ligentia præparauerat infelix anicula ferinis inuadunt an
mis. Ac dum auida voracitate cuncta contruncant; iam i
cipiunt de nostra pœna, suaque vindicta secum considerar
&, vtpote in cœtu turbulento, variæ fuere sententiæ: vt pr
mus viuam cremari censeret puellam, secundus bestiis o
iici suaderet, tertius, patibulo suffigi iuberet, quartus to
mentis excarnificari præciperet: certe calculo cunctorum v
cumq; mors ei fuerat destinata. Tunc vnus, omnium seda
tumultu, placido sermone sic orsus est: Nec sectæ collegi
nec mansuetudini singulorũ, ac ne meæ quidẽ modestiæ cõ
gruit, pati vos vltra modum delictiq; sæuire terminum: n
feras, nec cruces nec ignes, nec tormenta, ac ne mortis qu
dem maturatæ festinas tenebras accersere. Meis itaque co
siliis auscultantes, vitam puellæ, sed quam meretur largim
ni. Nec vos memoria deseruit vtique quod iamdudum d
cieueritis de isto asino, semper pigro quidem, sed mandu
co

tone summo, nunc etiã mendaci, fictæ debilitatis, & virginalis fugæ sequestro ministroque. Hunc igitur iugulare crastino placeat totiq; vacuefacto præcordiis, per mediam aluũ nudam virginem quam prætul·t nobis insuere: vt sola facie prominente, cęterũ corpus puellæ nexu ferino coerceat: tũc super aliquod saxum scruposum, insuticium & fartilem asinum exponere, & Solis ardentis vaporibus rradere. sic enim cuncta quę rectę statuistis ambo sustinebunt: & mortem asinus, quam pridem meruit; & illa morsus ferarum, cum vermes membra laniabunt; & ignis flagrantiam, cum Sol nimiis caloribus inflammarit vterum; & patibuli cruciatum, cum canes & vultures intima protrahent viscera. Sed & cæteras eius ærumnas & tormenta numerate. Mortuę bestiæ ipsa viuens ventrem habitabit; tum fætore nimio nares æstuabunt: inediæ diutinæ letali fame tabescet, nec suis saltem liberis manibus mortem sibi fabricare poterit. Talibus dictis, non pedibus, sed totis animis latrones in eius vadunt sententiam. Quam meis tam magnis auribus accipiens, quid aliud quam meum crastinum deflebam cadauer?

L. APVLEI METAMORPHOSEON

LIBER SEPTIMVS.

VT primum tenebris abiectis dies inalbebat, & candidum Solis curriculum cuncta conlustrabat: quidam de numero latronum peruenit: sic enim mutuæ salutationis officium indicabat. Is in primo speluncæ aditu residens, & ex anhelitu recepto spiritu, talem collegio suo nuntium fecit: Quod ad domum Milonis Hypatini, quam proxime diripuimus, pertinet, discussa sollicitudine iam possumus esse securi. Post quam vos enim fortissimi viri, cunctis ablatis, castra nostra remeastis: immixtus ego turbulis popularium, dolentique atque indignanti similis, arbitrabar super inuestigatione facti cuiusmodi consilium caperetur; & an & quatenus latrones placeret inquiri: renuntiaturus vobis vti mandaueratis omnia. Nec argumentis dubiis, sed rationibus probabilibus, congruo cunctæ multitudinis consensu, nescio qui Lucius auctor mani-

festi facinoris postulabatur: qui proximis diebus, fictis commendaticiis literis, Miloni sese, virum commentitus bonũ, attius conciliauerat; vt etiam hospitio susceptus, inter familiares intimos haberetur: plusculisque ibidem diebus demoratus, falsis amoribus ancillæ Milonis animum irretiens, ianuæ claustra sedulo explorauerat, & ipsa membra, in quis omne patrimonium condi solebat curiose perspexerat. Nec exiguum sceletati monstrabatur indicium. quippe cum eadem nocte, sub ipso flagitii momento, idem profugisset, nec exinde vsquam compareret. nam & præsidium fugæ quo velocius frustratis insecutoribus procul ac procul abderet sese eidem facile suppeditasse. equum namque illum suum candidum, vectorem futurum, duxisse secum. Plane seruum eius ibidem in hospitio repertum, scelerum consiliorumque herilium futurum indicem, per magistratus in publicam custodiam receptum, & altero die tormentis vexatum pluribus, ac pæne ad vltimam mortem excarnificatũ, nihil quidquam rerum talium esse confessum. missos tamen in patriam Lucii illius multos numero, qui reum pœnas daturum sceleris inquirerent. Hic eo narrante, veteris Fortunæ, & illius beati Lucii, præsentisque ærumnæ & infelicis asini facta cõparatione, medullitus ingemebam. Subibatque me, non de nihilo veteris priscæque doctrinæ viros finxisse ac pronuntiasse, cæcam & prorsus exoculatam esse Fortunam: quæ semper suas opes ad malos & indignos conferat: nec vnquã iudicio quemquam mortalium eligat: imo vero cum his potissimum diuersetur, quos procul, si videret, fugere deberet: quodque cunctis est extremius, varias opiniones, immo cõtrarias nobis attribuat; vt & malus boni viri fama glorietur, & innocentissimus contra noxiorum more plectatur. Ego denique, quem sæuissimus eius impetus in bestiam, extremę sortis quadrupedem deduxerat, cuiusque casus etiam cuiuis iniquissimo dolendus, atque miserandus merito videretur, crimine latrocinii in hospitem mihi carissimum postulabar. Quod crimen non modo latrocinium, verumetiam parricidium quisque rectius nominaret. Nec mihi tamen licebat causam meam defendere, vel vnico verbo saltem denegare. Denique ne mala conscientia tam scelesto crimini præsens viderer silentio consentire; hoc tantum impatientia productus volui dicere, Non feci. Et verbum quidem præcedens semel ac sæpius immodice clamitaui, sequens vero nullo

pacto

pacto differere potui; sed in prima remansi voce, & identidem boaui, Non, Non: quamquam nimia rotunditate pendulas vibrassem labias. Sed quid ego pluribus de Fortunæ scæuitate conqueror? quamquam nec istud puduit, me cum meo famulo meoque vectore illo equo factum conseruum atque coniugem. Talibus cogitationibus fluctuantem, subiit me illa cura potior, qua statuto consilio latronum manibus virginis decretam me victimam recordabar. Ventremq; crebro suspiciens meum, iam misellam puellam parturiebam. Sed ille, qui commodum falsam de me notoriam pertulerat, expromptis mille aureis quos insuta lacinia contexerat, quósque variis viatoribus detractos, vt aiebat, pro sua frugalitate communi conferebat arcæ: infit etiam de salute commilitonum solicite sciscitari. Cognitoque quosdam, immo vero fortissimum quemque variis quidem sed impigris casibus oppetisse; suadet tantisper pacatis itineribus, omniumque præliorum seruatis induciis, inquisitioni commilitonum potius insisteretur, & tirocinio nouæ iuuentutis: ad pristinę manus numerum Martię cohortis facies integraretur. Nam & inuitos terrore compelli, & volentes pręmio prouocari posse: nec paucos humili seruilique vitæ renuntiantes, ad instar tyrannicæ potestatis, sectam suam conferre malle. Se quoque iam dudum pro sua parte quendam conuenisse hominem & statu procerum, & ætate iuuenem, & corpore vastum, & manu strenuum: eique suasisse ac denique persuasisse vt manus hebetatas diutina pigritia tandem referret ad frugem meliorem; bonoque secundæ dum posset frueretur valetudinis: nec manuum validam eroganda stipi porrigeret, sed haurienda potius exerceret auro. Talibus dictis vniuersim omnes assensere: & illum qui iam comprobatus videretur asciscì, & alios ad supplendum numerum vestigare statuunt. Tunc profectus & paululum commoratus ille, perducit immanem quendam iuuenem, vti fuerat pollicitus, nescio an vlli præsentium comparandum. nam præter cæteram corporis molem toto vertice cunctos antepollebat, & ei commodũ lanugo malis inserpebat: sed plane centunculis disparibus & male consarcinatis semiamictum: inter quos pectus & venter crustata crassitie reluctabant. Sic introgressus, Auete, inquit, fortissimo deo Marti clientes, mihique iam fidi commilitones, & virum magnanimæ viuacitatis volentem volentes accipite, libentius vulnera corpore exci-

piente quam aurum manu suscipientem: ipsaque morte
formidant alii meliorē. Nec me putetis egenū, vel abiecti
neue de pannulis istis virtutes meas æstimetis. Nam pra
validissimæ manu, totamq; prorsus deuastaui Macedoni
Ego sum prædo famosus, Hæmus ille Thracius, cuius t
prouinciæ nomen horrescunt: patre Therone æque lat
ne inclyto prognatus, humano sanguine nutritus, inter
ipsos manipulos factionis educatus, heres & æmulus vi
tis paternæ. Sed omnem pristinam sociorum fortium mu
tudinem magnasque illas opes exiguo temporis amisi
tio. Nam procuratorem principis ducenaria perfunctu
dehinc Fortuna tristiore decussum, prætereuntem O
fueram aggressus. Sed rei noscendæ carpo ordinem. Fuit
dam multis officiis in aula Cæsaris clarus atque conspicu
ipsi etiam probe spectatus. Hunc insimulatum quorunc
astu, proiecit extorrem sæuiens Inuidia. Sed vxor eius Pl
na [quædam] raræ fidei atque singularis pudicitiæ femi
quæ decimo partus stipendio viri familiam fundauerat, s
tis atque contemptis vrbicæ luxuriæ deliciis, fugientis
mes, & infortunii socia, tonso capillo, in masculinam faci
reformato habitu, pretiosissimis monilium & auro mone
zonis refertis incincta, inter ipsas custodientium milit
manus & gladios nudos intrepida, cunctorum periculo
particeps, & pro mariti salute peruigilem curam sustin
ærumnas assiduas ingenio masculo sustinebat. Iam
plurimis itineris difficultatibus marisque terroribus exa
latis, Zacynthum petebat: quam Sors ei fatalis decreu
temporariam sedem. Sed cum primum littus Actiac
quo tunc Macedonia delapsi grassabamur, appulisset: n
promota tabernulam quamdam littori nauique proxim
vitatis maris fluctibus incubabat. Inuadimus, & di
mus omnia. nec tamen periculo leui tentati discessim
Simul namque primum sonum ianuæ matrona perce
procurrens in cubiculum, clamoribus inquietis cuncta
fecit: milites, suosque famulos nominatim, sed & om
viciniam suppetiatum conuocans; nisi quod pauore c
ctorum, quum sibi quisque metuentes delitescebant, e
ctum est vt impune discederemus. Sed protinus sanctissi
(vera enim dicenda sunt) & vnicæ fidei femina, bonis art
gratiosa, precibus ad Cæsaris numen porrectis, & marit
ditum celerem, & aggressuræ plenam vindictam impetra

Deni

Denique noluit esse Cæsar Hæmi latronis collegium. & confestim interiit. Tantum potest nutus etiam magni Principis. Tota denique factione militarium vexillationum indagatu confecta atque concisa, ipse me furatus ægre, solus è mediis Orci faucibus ad hunc euasi modum. Sumpta veste muliebri florida, in sinus floccidos abundante, mitellaque textili contecto capite, calceis fæmineis albis illis & tenuibus indutus, & in sequiorem sexum insertus atque absconditus, asello spicas ordeaceas gerenti residens, per medias acies infesti militis transiui. Nam mulierem putantes asinariam, concedebant liberos abitus: quippe cum mihi etiam tunc depiles genæ læui pueritia splendicarent. Nec ab illa tamen paterna gloria vel mea virtute desciui, quamquam semitrepidus iuxta mucrones Martios constitutus, sed habitus alieni fallacia tectus, villas seu castella solus aggrediens, viaticulum mihi corrasi. Et diloricatis statim pannulis, in medium profudit duo milia aureorum. &, En, inquit, istam sportulam, immo vero dotem vestro collegio libens, meque vobis ducem fidissimum, si tamen non recusatis, offero: breui temporis spatio lapideam istam domum vestram facturus auream. Nec mora, nec cunctatio, sed calculis omnibus ducatum latrones vnanimes ei deferunt: vestemque lautiusculam proferunt, sumeret abiecto centunculo diuite. Sic reformatus, singulos exosculatus, & in summo puluinari locatus, cœnaq; poculisque magnis inauguratur. Tunc sermonibus mutuis de virginis fuga: deque mea vectura, & vtrique destinata monstruosa morte cognoscit: & vbi locorum esset illa percontatus, deductusque, visa ea, vt erat vinculis onusta, contorta & vituperanti nare discessit. &, Non sum quidem tam brutus vel certe temerarius, inquit, vt scitum vestrum inhibeam. sed malæ conscientiæ reatum intra me sustinebo, si quod bonum mihi videtur dissimulauero. Sed prius fiduciam, vestri causa sollicito mihi tribuite: cum præsertim vobis, si sententia hæc mea displicuerit, liceat rursus ad asinum redire. Nam ego arbitror latrones, quiqui eorum recte sapiunt, nihil anteferre lucro debere suo, ac ne ipsam quidem sæpe sibi & aliis damnosam vltionem. Ergo igitur si perdideritis in asino virginem, nihil amplius quam sine vllo compendio indignationem vestram exercueritis. Quin ego censeo deducendam eam ad quampiam ciuitatem, ibique venundandam. nec enim leui pretio distrahi

poterit talis ætatula. Nam & ipse quosdam lenones pri
cognitos habeo, quorum poterit vnus magnis equidem
lentis, vt arbitror. puellam istam præstinare, condigne n
libus suis in fornicem processuram, nec in similem fug
discursuram: nonnihil etiam, cum lupanari seruierit, vir
ctę vobis depensuram. Hanc ex animo quidem meo s
tentiam conducibilem protuli. sed vos vestrorum estis c
siliorum rerumque domini. Sic ille latronum fisci aduoca
nostram causam pertulerat, virginis & asini sospitator eg
gius. Sed in diutina deliberatione cęteri, cruciantes m
consilii mea præcordia, immo miserum spiritum, liber
tandem nouitii latronis accedunt sententię: & protinus v
culis exoluunt virginem. Quæ quidem, simul viderat ill
iuuenem, fornicisque & lenonis audierat mentionem, co
risu lætissimo gestire, vt mihi merito subiret vituperatio
tius sexus: cum viderem puellam proci iuuenis amore
ptiarumque castarum desiderio simulato, lupanaris sp
sordidique subito delectari nomine. & tunc quidem tot
mulierum secta moresque de asini pendebant iudicio. S
ille iuuenis sermone repetito. Quin igitur, inquit, suppli
tum Marti comiti pergimus, & puellam simul vendituri
socios indagaturi? sed, vt video, nullum vspiam pecus sacr
catui, ac ne vinum quidem potatui affatim vel sufficiens
bemus. Decem itaque mihi legate comites, quîs conten
proximum castellum petam, inde vobis epulas saliares co
paraturus. Sic eo profecto, cęteri copiosum instruunt igne
aramque cespite virenti Marti deo faciunt. Nec multo p
adueniunt illi, vinarios vtres ferentes, & gregatim pec
comminantes. Vnum prælectum grandem hircum, annos
& horricomem Marti Secutori Comitique victimant. &
lico prandium fabricatur opipare. Tunc hospes ille, Nō m
do, inquit, expeditionum prædarumque verum etiam vo
ptatum vestrarū ducem me strenuum sentire debetis. Et a
gressus insigni facilitate gnauiter cuncta præministrat. ver
sternit, coquit, tuceta concinnat, apponit scitule, sed præ
pue poculis crebris grandibusque singulos ingurgitat. Int
dum tamen, simulatione promendi quæ poscebat vsus,
puellam commeabat assidue, partesque subreptas clancul
& prægustatas à se potiones offerebat hilaris. At illa sum
bat appetenter: & nonnunquam basiare volenti, promp
sauiolis adlubescebat. quę res oppido mihi displicebat. He
obl

oblita es nuptiarum, tuique mutui cupitoris, puella virgo? & illi nescio cui recenti marito quem tibi parentes iunxerant, hunc aduenam cruentumque percussorem præponis? Nec te conscientia stimulat; sed affectione calcata, inter lanceas & gladios istos scortari tibi libet? Quid si quoquo modo cæteri latrones persenserint, non rursum recurres ad asinum, & rursum exitium mihi parabis? Reuera ludis de alieno corio Dum ista sycophanta ego mecum maxima cum indignatione disputo; de verbis eorum quibusdam dubiis, sed non obscuris prudenti asino, cognosco, non Hæmum illum prædonem famosum, sed Tlepolemum sponsum puellæ ipsius. Nam procedente sermone, paulo iam clarius, contempta mea præsentia: Bono animo es, inquit, Charite dulcissima. nam totos istos tuos hostes statim captiuos habebis. Et instantia validiore vinum iam immixtum, sed modico tepefactum vapore, sauciis illis & crapula vinolentiaque madidis, ipse abstemius non cessat impingere. Et hercules suspicionem mihi fecit quasi soporiferum quoddam venenum cantharis immisceret illis. Cuncti denique sed prorsus omnes vino sepulti iacebant, omnes [partim] parati morti. Tunc nullo negotio artissimis vinculis impeditis, ac pro arbitrio suo constrictis illis, imposita dorso meo puella, dirigit gressum ad suam patriam. Quam simul accessimus; tota ciuitas ad votiuum conspectum effunditur. Procurrunt parentes, affines, clientes, alumni, famuli, læti, faciem gaudio delibuti. Pompam cerneres omnis sexus, & omnis ætatis, nouumque & hercules memorandum spectamen, virginem asino triumphantem. Denique ipse etiam hilarior pro virili parte, ne præsenti negotio vt alienus discreparem; porrectis auribus, proflatisque naribus, rudiui fortiter, immo tonanti clamore personui. Et illam thalamo receptam commode parentes sui fouebant: me vero cum ingenti iumentorum ciuiumque multitudine confestim retro Tlepolemus agebat, non inuitum. & nam alias curiosus, & tunc latronum captiuitatis spectator optabam fieri: quos quidem colligatos adhuc vino magis quam vinculis deprehendimus. Totis ergo prolatis erutisque rebus, & nobis auro & argento cæterisque onustis, ipsos partim constrictos, vti fuerant, prouolutosq; in proximas rupinas præcipites dedere; alios vero suis sibi gladiis obtruncatos reliquêre. Tali vindicta læti & gaudentes, ciuitatem reuenimus. Et illas quidē diuitias, publica custo-

dela commisere, Tlepolemo puellā repetitam lege tradidere. Exin me suum sospitatorem nuncupatum matrona prolixe quam curabat: ipsoque nuptiarum die præsepium meum ordeo passim repleri iubet, fœnumque camelo Bactrino sufficiens, apponi. Sed quas ego condignas Fotidi diras deuotiones imprecer, quæ me formauit non canem sed asinum? quippe cum viderem largissimæ cœnæ reliquiis rapinisque canes omnes inescatos atque distentos. Post vnicam noctem, & rudimenta Veneris, recens nupta gratias summas apud suos parentes ac maritum mihi meminisse non destitit: quoad summos illi promitterent honores habituri mihi. Conuocatis denique grauioribus amicis, consilium datur quo potissimum facto digne remuneraret. Placuerat vni, domi me conclusum & otiosum ordeo secto fabaque & vicia saginari. Sed obtinuit alius qui meæ libertati prospexerat: suadens vt rurestribus potius campis in greges equinos lasciuiens discurrerem, daturus dominis equarum inscensu generoso multas mulas alumnas. Ergo igitur euocato statim armentario equisone, magna cum præfatione deducendus assignor. Et sane gaudens lætusque præcurrebam, sarcinis & cęteris oneribus iam nunc renuntiaturus: nactaq; libertate, veris initio pratis herbentibus, rosas vtique reperturus aliquas. Subibat me tamen illa etiam frequens cogitatio: quod tantis actis gratiis honoribusq; plurimis asino modo tributis, humana facie recepta, multo tanto pluribus beneficiis honestaret. Sed vbi me procul à ciuitate gregarius ille perduxerat, nullæ delitiæ ac ne vlla quidē libertas excipit, Nam protinus vxor eius, auara quidem nequissimaque illa mulier, molæ machinariæ subiugum me dedit: frondosoque baculo subinde castigans, panem sibi suisque de meo parabat corio. Nec tantum sui cibi gratia me fatigare contenta, vicinorum etiam frumenta mercenariis discursibus meis conterebat. Nec mihi misero statuta saltem cibaria pro tantis præstabantur laboribus. Namque ordeum meum frictum, & sub eadem mola meis quassatum ambagibus, colonis proximis venditabat: mihi vero per diem laboriosæ machinæ attento, sub ipsa vespera furfures apponebat incretos ac sordidos multoque lapide salebrosos. Talibus ærumnis edomitum, nouis Fortuna sæua cruciatibus tradidit; scilicet, vt quod aiunt, domi forisque fortibus factis adoreæ plenæ gloriarer. Equinis armentis namque me congregem pastor

egregius,

egregius, mandati dominici serius auscultator, aliquando permisit. At ego tandem liber asinus, lætus & tripudians, graduque molli gestiens, equas opportunissimas iam mihi concubinas futuras deligebam. Sed hic etiam spes hilarior in capitale processit exitium. Mares enim, ob admissuram veterem pasti satianter ac diu saginati, terribiles alioquin & vtique quouis asino fortiores, de me metuentes sibi, & ad ulterio degeneri præcauentes, nec Hospitalis Iouis seruato fœdere, riualem summo furentes persequuntur odio. Hic elatis in altum vastis pectoribus, arduus capite, & sublimis vertice, primoribus in me pugillatur vngulis; ille terga pulposis torulis obesa conuertens, postremis velitatur calcibus; alius hinnitu maligno comminatus, remissis auribus, dentiumque candentium renudatis hastis, totum me commorsicat. Sic apud historiam de rege Thracio legeram, qui miseros hospites ferinis equis suis lacerandos deuorandosque porrigebat. Adeo præpotens ille tyrannus, sic parcus ordei fuit; vt edacium iumentorum famem corporum humanorum largitione sedaret. Ad eumdem modum distractus & ipse variis equorum incursibus, rursus molares illos circuitus requirebam. Verum Fortuna meis cruciatibus insatiabilis, aliam denuo mihi pestem instruxit. Delegor enim ligno monte deuehundo, puerque mihi præfectus imponitur, omnimodis ille quidem puer deterrimus. Nec me montis excelsi tantum arduum fatigabat iugum, nec saxeas tantum sudes incursando conterebam vngulas: verum fustium quoque crebris ictibus persæpe dedolabar; vt vsque plagarum mihi medullaris insideret dolor, coxæq; dextræ semper ictus incutiens, & vnum feriendo locum, dissipato corio, & vlceris latissimi facto foramine, immo fouea vel etiam fenestra, nullus tamen desinebat identidem vulnus sanguine delibutum obtundere. Lignorum vero etiam tanto me premebat pondere; vt sarcinæ molem elephanto, non asino paratam putares. Ille vero, quoties in alterum latus præponderans declinarat sarcina; cum deberet potius grauantis ruinæ fustes demere, & leuata paulisper pressura sanare me, vel certe in alterum latus translatis peræquare: contra lapidibus additis insuper sic iniquitati ponderis medebatur. Nec tamen post tantas meas clades, immodico sarcinæ pondere contentus, cum fluuium transcenderemus, qui forte præter viam defluebat, pedibus suis ab aqua madore consulens, ipse

quoque insuper lumbos meos insiliens residebat: exig
scilicet & illud tantæ molis superpondium. At si quo
limo cœnoso ripæ supercilio lubricante, oneris impati
prolapsus deruissem: cum deberet egregius agaso ma
porrigere, capistro suspendere, cauda subleuare, certam
tem tanti ponderis quoad resurgerem saltem detrahere,
lum quidem defesso mihi ferebat auxilium: sed occipi
capite, immo vero & ipsis auribus, totum me compil
cædens fuste grandissimo; donec fomenti vice ipse me
gæ suscitarent. Idem mihi talem etiã excogitauit pernic
Spinas acerrimas & punctu venenato viriosas, tortil
do in fascem constrictas, caudæ meæ pensilem delig
cruciatum; vt incessu meo commotæ incitatæque, fun
aculeis infeste me conuulnerarent. Ergo igitur ancipiti
lo laborabam. nam cum me cursu proripueram, fug
acerbissimos incursus, vehementiore nisu spinarum
bat: si dolori parcens paululum restitissem, plagis com
lebar ad cursum. Nec quidquam videbatur aliud excog
puer ille nequissimus, quam vt me quoquomodo perd
iret. Idque iurans, etiam nonnumquam comminabatur.
plane fuit quod eius detestabilem malitiam ad peiores c
tus stimularet. nam quadam die, nimia eius insolentia
pugnata patientia mea, calces in eum validos extuler
Denique tale facinus in me comminiscitur. Stuppæ far
me satis onustum, propereque funiculis constrictũ, prod
in viam: deque proxima villula spirantem carbunculum
ratus, oneris in ipso meditullio reponit. Iamque foment
nui calescens & enutritus ignis; surgebat in flammas, &
tum me funestus ardor inuaserat; nec vllum pestis ex
mæ suffugium, nec salutis aliquod apparet solatium: & v
na talis moram non sustinens meliora consilia præuerti
Sed in rebus scæuis adfulsit Fortunæ nutus hilarior, ne
an futuris periculis me reseruans, certe præsente statuta
morte liberans. Nam forte pluuiæ pridianæ recens co
ptaculum aquæ lutulentæ proximum conspicatus: ibi
met improuido saltu totum abiicio: flammaque prorsus
tincta tandẽ, & pondere leuatus & exitio liberatus eua
Sed ille deterrimus ac temerarius puer hoc quoque suum
quissimum factum in me retorsit: gregariisque omnibus
firmauit, me sponte vicinorum foculos transeuntem, ti
banti gradu prolapsum, ignem vltroneum arcessisse. M

eti

etiam arridens addidit. Quo vsque ergo frustra pascemus ignigenum istum? Nec multis interiectis diebus, longe peiotibus me dolis petiuit. Ligno enim quod gerebam, in proximam casulam vendito, vacuum me ducens, iam se nequitiæ meæ proclamans imparem, miserrimumque istud magisterium renuens, querelas huiusmodi concinnat: Videtis istum pigrum tardissimumque & nimis asinum? me præ cæteris flagitiis, nunc nouis periculis etiam angit. Vt quemque enim viatorem prospexerit, siue illa scitula mulier, siue virgo nubilis, seu tener puellus; sese, illico disturbato gestamine, nonnumquam etiam ipsis stramentis abiectis, furens incurrit, & homines amator talis appetit: & humi prostratis illis inhians, illicitas atque incognitas tentat libidines & ferinas voluptates. auersa Venere inuitat ad nuptias. nam imaginem etiam sauii mentiendo, ore improbo compulsat ac morsicat. Quæ res nobis non mediocris lites atque iurgia immo forsitan & crimina pariet Nunc etiam visa quadam honesta iuuene, ligno quod deuehebat abiecto dispersoque, in eam furiosos direxit impetus: & festinus hic amasio humo sordida prostratam mulierem, ibidem incoram omnium gestiebat inscendere. Quod nisi ploratu questuque femineo conclamatum viatorum præsidium accurrisset, ac de mediis vngulis ipsius esset erepta liberataque misera illa compauita atque ditupta, ipsa quidem cruciabilem cladem sustinuisset, nobis vero pœnale reliquisset exitium. Talibus mendaciis admiscendo sermones alios qui meum verecundum silentium vehementius premerent, animos pastorum in meam perniciem atrociter suscitauit. Denique vnus ex illis: Quin igitur publicum istum maritum, inquit, immo communem omnium adulterum, illis suis monstruosis nuptiis cond gnam victimamus hostiam? &, Heus tu puer, ait, obtruncato protinus eo, intestina quidem canibus nostris iacta: cæteram vero carnem omnem operatiorum cœnæ reserua. Nam corium offirmatum cineris inspersu dominis referemus: eiusque mortem de lupo facile mentiemur. Sublata contatione, accusator ille meus noxius, ipse etiam pastoralis exsecutor sententiæ lætus, & meis insultans malis, calcisque illius admonitus, quam inefficacem fuisse mehercules doleo, protinus gladium cotis attritu parabat. Sed quidam de cœtu illo rusticorum, Nefas, ait, tam bellum asinum sic enecare: & propter luxuriem

lasciuiamque amatoriam criminatum, opera seruitie tam necessario carere; cum alioquin, exectis genitalib possit neque in Venerem [vllo modo] surgere, nosque o metu periculi liberare, insuper etiam longe crassior atq; pulentior effici. Multos ego scio non modo asinos ine verumetiam ferocissimos equos nimio libidinis calor borantes, atque ob id truces vesanosque, adhibita tali d statione mansuetos ac mäsues exinde factos, & oneri fer do non inhabiles, & cæteri ministerii patientes. Deni nisi vobis suadeo nolentibus, possum spatio modico inte cto, quo mercatum proximum obire statui, petitis è do ferramentis huic curæ præparatis ad vos actutum rec trucemque amatorem istum atq; insuauem dissectis fe ribus emasculare, & quouis veruece mitiorem efficere. sententia mediis Orci manibus extractus, sed extremæ nę reseruatus, mœrebam; & in nouissima parte corporis me periturum deflebam. inedia denique continua vel pr piti ruina memet ipse quærebã extinguere: moriturus e dem nihilominus, sed moriturus integer. Dumque in ist cis meæ decontor electione; matutino me rursum puer peremptor meus contra montis suetum ducit vestigiũ. I que me de cuiusdam vastissimę ilicis ramo pendulo dest to; paululum viam supergressus ipse, securi lignum quod ueheret recidebat. Et ecce de proximo specu vastum at lens caput funesta proserpit vrsa. Quam simul conspexi; nidus & repentina facie conterritus, totum corporis pon in postremos poplites recello: arduaque ceruice sublim eleuata lorum quo tenebar rumpo: meque protinus per fugæ committo; perque prona non tantum pedibus ve etiam toto proiecto corpore propere deuolutus, immitto campis subpatentibus: ex summo studio fugiens imma vrsam, vrsaque peiorem illum puerum. Tunc quidam tor solitarium vagumque me respiciens, inuadit: & pro riter inscensum baculo quem gerebat obuerberans, per c quam, grauemque me ducebat viam. Nec inuitus ego sui me commodabam, relinquens atrocissimam virili lanienam. Cæterum plagis non magnopere commoue quippe consuetus [ex fortuna] concidi fustibus. Sed Fortuna meis casibus peruicax, tam opportunum latibu misera celeritate præuersa, nouas instruxit insidias. Pa res enim mei, perditam sibi requirentes vacculam, va

que

que regiones peragrantes, occurrunt nobis fortuito: statimque me cognito capistro prehensum attrahere gestiunt. Sed audacia valida resistens ille, fidem hominum Deûmque testabatur. Quid me raptatis violenter, quid inuaditis? An te nos tractamus inciuiliter, qui nostrum asinū furatus abducis? Quin potius effaris vbi puerum eiusdem agasonem necatum scilicet occultatis? Et illico detractus ad terram, pugnisque pulsatus, & calcibus contusus, infit deierans nullum semet vidisse ductorem, sed plane concitatum solutum & solitarium ob indicinæ præmium occupasse: domino tamen suo restituturum. Atque vtinam ipse asinus, inquit, quem numquam profecto vidissem, vocem quiret humanam dare, meæque testimonium innocentiæ perhibere posset! profecto vos huius omnis iniuriæ pigeret. Sic adseuerans nihil quidquam promouebat. nam collo constrictum reducunt eum pastores molesti contra montis illius siluosa nemora, vnde lignum puer solebat egerere. Nec vspiam ruris reperitur ille, sed plane corpus eius membratim laceratum multisque dispersum locis conspicitur. Quam rem proculdubio sentiebam ego illius vrsæ dentibus esse perfectam. & hercules dicerem quod sciebam, si loquendi copia suppeditaret. Sed quod solum poterā, tacitus licet, seræ vindictæ gratulabar. Et cadauer quidem disiectis partibus tandem totum repertum, ægreque concinnatum ibidem terræ dedêre: meum vero, Bellerophontem, abactorem indubitatum cruentumque percussorem criminantes, ad casas interim suas vinctum perducūt; quoad renascenti die sequenti deductus ad magistratum, vt aiebant, pœnæ redderetur. Interim dum puerum illum parentes sui plangoribus fletibusque quæ rebant; adueniens ecce rusticus, nequaquam promissum suum frustratus, destinatam sectionem meam flagitat. Non est, inquit in his vnus indidem præsens iactura nostra: sed plane crastino libet non tantum naturam, verum etiam caput quoque ipsum pessimo isti asino demere. Nec tibi ministerium deerit istorum. Sic effectū est, vt in alterum diem clades differretur mea. At ego gratias agebam bono puero, quod saltem mortuus vnam carnificinæ meæ dieculam donasset. Nec tamen tantillum saltem gratulationi meæ quietiue spatium datum. Nam mater pueri, mortem deplorans acerbam filii, fleta & lacrymosa, fuscaque veste contecta, ambabus manibus trahens cinerosam

canitiem, eiulans, & exinde proclamans stabulum irrum
meum, tunsisque ac diuerberatis vehementer vberibus, ir
pit: Et nunc iste securus incumbens præsepio voracitati
deseruit, & insatiabilem profundumque ventrem sem
esitando distendit: nec ærumnæ meæ miseretur, vel detes
bilẽ casum defuncti magistri recordatur; sed scilicet sene
infirmitatemque meam contemnit ac dispicit, & impun
laturũ tãtũ scelus credit? at vtcumq; præsumit innocentẽ.
enim congruens pessimis conatibus, cõtra noxiam consc
tiam sperare securitatem. Nam pro Deum fidem quadru
nequissime! licet precariam vocis vsuram sumeres, cui t
dem vel ineptissimo persuadere possis, atrocitatẽ istam cu
vacare, cum propugnare pedibus & arcere morsibus mise
puero potueris? An ipsum quidem sæpius incursare calcil
potuisti, moriturum vero defendere alacritate simili neq
sti; Certe dorso receptum auferres protinus, & infesti lat
nis cruentis manibus eriperes: postremum, deserto deiec
que illo conseruo, magistro, comite, pastore, non solus au
geres. An ignoras, eos etiam qui morituris auxilium salut
denegarint, quod contra bonos mores idipsum fecerint
lere puniri? Sed non diutius meis cladibus lætaberis homi
da. senties, efficiam misero dolori naturales vires adesse.
cum dicto subsertis manibus exoluit suam sibi fasciam,
desque meos sigillatim illigans, indidem constringit arti
me; scilicet ne quod vindictæ meæ superesset præsidium.
pertica qua stabuli fores offirmari solebant arrepta, nõ pri
me desiit obtundere, quam victis fessisque viribus, suo
pondere degrauatis manibus eius fustis esset elapsus. Tu
de brachiorum suorum cita fatigatione conquesta, procu
rit ad focum: ardentemque titionem gerens, mediis inguin
bus obtrudit; donec solo quod restabat præsidio nisus, liqu
da fimo strictim egesta faciem atque oculos eius confœda
sem, qua cæcitate atque fœtore tandem fugata est à me
pernices. Cæterum titione delirantis Altheæ
Meleager asinus inter-
isset.

L. APVLEI METAMORPHOSEON

LIBER OCTAVVS.

NOCTIS gallicinio, venit quidam iuuenis proxima ciuitate, vt quidem mihi videbatur, vnus ex famulis Charites, puellæ illius quæ mecum apud latrones pares ærumnas exclamauerat. Is de eius exitio, & domus totius infortunio mira ac nefanda, ignem propter assidens inter conseruorum frequentiam, sic annuntiabat: Equisones, opilionesque & bubsequæ, fuit Charite nobis quam misella, & quidem casu grauissimo. nec verò incomitata Manes adiuit. Sed vt cuncta noritis, referam vobis à capite quæ gesta sunt, quæque possent meritò doctiores, quibus stilum Fortuna subministrat in historiæ specimen chartis inuoluere. Erat in proxima ciuitate iuuenis natalibus prænobilis, equo clarus,& pecuniæ simul satis locuples; sed luxuriæ popinalis, scortisque & diurnis potationibus exercitatus, atq; ob id factionibus latronum malè sociatus, necnon etiam manus infectus humano cruore, Thrasyllus nomine. Idque sic erat: & fama dicebat. Hic, cum primum Charite nubendo maturuisset, inter præcipuos procos, summo studio petitionis eius munus obierat. Et quamquam ceteris omnibus is genere vitis antistaret, eximiisque muneribus parentes inuitaret; iudicio morum tamen improbatus, repulsæ contumelia fuerat aspersus. Ac dum herilis puella in boni Tlepolemi manum venerat; firmiter deorsus delapsum nutriens amorem, & denegati thalami permiscens indignationem, cruento facinori quærebat accessum. Nactus denique præsentiæ suæ tempestiuam occasionem, sceleri, quod diu cogitarat, accingitur. Ac die, quo prædonum infestis mucronibus puella fuerat astu virtutibusque sponsi sui liberata, turbæ gratulantium, exultans insignitur, permiscuit sese: salutique præsentia futuræ soboli nouorum maritorum gaudibundus, ad honorem splendidæ prosapiæ, inter præcipuos hospites domum nostram receptus, occultato consilio sceleris, amici fidelissimi personam mentiebatur. Iamque sermonibus assiduis,& conseruatione frequenti, nonnumquam etiam cæna poculoque communi carior cariorque fa-

ctus, in profundam ruinam Cupidinis sese paulatim nesc
præcipitauerat. quidni? cum flamma sæui Amoris parua q
dem primo vapore delectet; sed fomento consuetudinis
æstuans, immodicis ardoribus totos adurat homines. D
denique deliberauerat secum Thrasyllus, quo vel clandes
nis colloquiis opportunum reperiret locum, & adulteri
Veneris magis magisque præclusos aditus copia custodie
tium cerneret, nouæque atque gliscentis affectionis firmi
mum vinculum non posse dissociari perspiceret, & puella
vellet, quanquam velle non posset, furatrinæ coniugalis
commodaret rudimentum: & tamen ad hoc ipsum quod
potest, contentiosa pernicie quasi posset impellitur. Qu
nunc arduum factum putatur, amore per dies roborato, fa
le videtur effectu. Spectate denique, sed oro sollicitis a
mis intendite, quorsum furiosę libidinis proruperit impet
Die quadam venatum Tlepolemus assumpto Thrasyllo p
tebat: indagaturus feras, si quid tamen in capreis feritatis e
nec enim Charite maritum suum quærere patiebatur best
armatas dente vel cornu. Iamque apud frondosum tumulu
ramorumque densis tegminibus vmbrosum, prospectu v
stigatorum obseptis campis, canes venationis indagini g
nerosæ, mandato cubili residentes, inuadere bestias imm
tuntur: statimque solertis disciplinæ memores, partitæ tot
præcingunt aditus: tacitaque prius seruata mussitatione,
gno sibi repentino reddito, latratibus feruidis dissonisq
miscent omnia. Nec vlla capta, nec pauens damula, nec p
ceteris feris mitior cerua, sed aper immanis atque inusitat
exurgit toris callosæ cutis obesus, pilis inhorrentibus co
squalidus, setis insurgentibus spinæ hispidus, dentibus att
tu sonaci spumeus, oculis aspectu minaci flammeus, impe
sæuo frementis oris totus fulmineus. Et primùm quide
canum procaciores, quæ cominus contulerant vestigiu
genis hac illac iactatis consectas interficit: dein calcata
tiola, qua primos impetus reduxerat transabiit. Et nos qu
dem cuncti pauore deterriti, & alioquin innoxiis venatio
bus consueti, tunc etiam inermes atque immuniti, tegume
tis frondis vel arboribus latenter abscondimur. Thrasyllus v
rò nactus fraudium opportunum decipulum, sic Tlepolem
captiosè compellat: Quid stupore confusi, vel etiam ca
formidine similes humilitati seruorum istorum, vel in m
dum pauoris feminei deiecti, tam opimam prædam med
manib

manibus amittimus? Quin equos inscendimus? quin ocyus indipiscimur? & cape venabulum, & ego sumo lanceam. Nec tantillum morati, protinus insiliunt equos, ex summo studio bestiam insequentes. Nec tamen illa genuini vigoris oblita, retorquet impetum: & incendio feritatis ardescens, dentium compulsu, quem primum insiliat, contabunda rimatur. Sed prior Tlepolemus iaculum, quod gerebat, insuper dorsum bestiæ contorsit. At Thrasyllus feræ quidem parcens, sed equi, quo vehebatur Tlepolemus, postremos poplites, lancea feriens, amputat. Quadrupes residens, qua sanguis effluxerat, toto tergo supinatus, inuitus dominum suum deuoluit ad terram. Nec diu, & furens aper eum inuadit iacentem, ac primò lacinias eius mox ipsum resurgentem multo dente laniauit. Nec cœpti nefarij bonum piguit amicum, vel suæ sæuitiæ litatum saltem tanto periculo cernens, potuit expleri; sed percito atque plagosa crura contegenti, suumque auxilium miseriter roganti, per femur dextrum lanceam immisit: tanto ille quidem fidentius, quanto crederet ferri vulnera similia futura profectu dentium. Necnon tamen ipsam quoque bestiam facili manu transadigit. Ad hunc modum definito iuuene, exciti latibulo suo quisque familia mæsta concurrimus. At ille quamquam perfecto voto prostrato inimico lætus ageret; vultu tamen gaudium tegit, & frontem asseuerat & dolorem simulat: & cadauer quod ipse fecerat auidè circumplexus, omnia quidem lugentium officia solerter affinxit; sed solæ lacrymæ procedere noluerunt. Sic ad nostri similitudinem qui verè lamentabamur conformatus, culpam manus suæ [mentiens] bestiæ dabat. Necdum satis scelere transacto Fama dilabitur, & cursus primos ad domum Tlepolemi detorquet, & aures infelicis nuptæ percutit. Quæ quidem simul percepit talem nuntium, qualem non audiet alium; amens & vecordia percita, cursuque bacchata furibundo, per plateas populosas & arua rurestria fertur insana voce casum mariti quiritans. Confluunt ciuium mæstæ cateruæ, sequuntur obuij dolore sociato, ciuitas cuncta vacuatur studio visionis. Et ecce mariti cadauer accurrit, labantique spiritu totam se super corpus effudit: ac pænissimè ibidem quam deuouerat ei reddidit animam: sed ægrè manibus erepta suorum, inuita remansit in vita. Funus verò, toto feralem pompam prosequente populo, de-

ducitur ad sepulturam. Sed Thrasyllus nimium nimium clamare, plangere: & quas in primo mærore lacrymas n habebat iam scilicet crescente gaudio reddere, & multis c ritatis nominibus veritatem ipsam fallere. illum amicu coæraneum, contubernalem, fratrem deniq; , addito non ne lugubri, ciere: necnon interdum manus Charites à p saudis vberibus amouere. luctum sedare, eiulatum coerce verbis palpantibus stimulum doloris obtundere, variis ex plis multiuagi casus solatia nectere: cunctis tamen menti pietatis officiis studium contrectandæ mulieris adhibere, d iosumque amorem suum perperam delectando nutrire. S officiis inferialibus statim exactis, puella protinus festir ad maritum suum demeare: cunctasque prorsus perten vias. Certè illam lenem otiosamque, nec telis vllis inc gentem. sed placidæ quieti consimilem, inedia denique m sera & incuria squalida tenebris imis abscondita iam cum l ce transegerat. Sed Thrasyllus instantia peruicaci, parti per semetipsum, partim per ceteros familiares ac necessario ipsos denique puellæ parentes extorquet tandem iam luro & illuuie pænè collapsa membra lauacro cibo denique co foueret. At illa parentum suorum alioquin reuerens, in ta quidem, verùm religiosæ necessitati succumbens, vul non quidem hilaro verum paulo sereniore obiens vt iubeb tur viuentium munia, prorsus in pectore, sed immò verò p nitis in medullis, luctu ac mærore carpebat animum: & di totos torasque noctes insumebat luctuoso desiderio: & im ginem defuncti, quam ad habitum dei Liberi formarat, af xo seruitio diuinis percolens honoribus, ipso sese solat cruciabat. Thrasyllus verò, præceps, & temerarius priu quam dolorem lacrymæ satiarent, & percitæ mentis resid ret furor, & in sese nimietatis senio lassesceret luctus; adhu flentem maritum, adhuc vestes lacerantem, adhuc capill distrahentem, non dubitauit de nuptiis conuenire, & im pudentiæ labe tacita pectoris sui secreta, fraudesque ineff biles detegere. Sed Charite vocem nefandam & horrui & detestata est: & velut graui tonitru, procellaque sideri vel etiam ipso Diali fulmine percussa, corruit corpus, & ol nubilauit animam. sed interuallo reualescente paulatim sp ritu, ferinos mugitus reiterans, etiam scenam pessimi Thr sylli perspiciens, ad limam consilij, desiderium petitoris d stulit. Tunc inter moras vmbra illa misere trucidati Tl

polem

polemi, sanie cruentam & pallore deformem attollens faciem, quietem pudicā interpellat vxoris: Mi coniunx, quod tibi prorsus ab alio dici non licebit, & si pectori tuo iam permanet nostri memoria, vel acerbę mortis meæ casus fœdus caritatis intercidit; cuiuis alio felicius maritare: modò ne in Thrasylli manum sacrilegam conuenias: néue sermonem conferas, nec mensam accumbas, nec toro aquiescas. Fuge mei percussoris cruentam dexteram, noli parricidio nuptias auspicari. Vulnera illa quorum sanguinem hę lacrymę proluerunt nō sunt tota dentium vulnera. Sed lancea mali Thrasylli me tibi fecit alienum. Et addidit cetera, omnemque scenam sceleris illuminat. At illa vt primum męsta quieuerat, toro faciem impressa, etiamnunc dormiens, lacrymis emanantibus, decoras genas cohumidat: & velut quodam tormento inquieta quiete excussa, luctu redintegrato, prolixū eiulat: discissaque interula, decora brachia sæuientibus palmulis conuerberat. Nec tamen cum quoquam participatis nocturnis imaginibus, sed indicio facinoris prorsus dissimulato, & nequissimum percussorem punire & ærumnabili vitæ sese subtrahere tacita decernit. Ecce rursus improuidæ voluptatis detestabilis petitor aures obseratas de nuptiis obtundens aderat. Sed illa clementer aspernata sermonē Thrasylli, astuque miro personata, instanter garrienti summisseq; deprecanti: Adhuc, inquit, tui fratris meique carissimi mariti facies pulcra illa in meis deuersatur oculis: adhuc odor cinnameus ambrosi corporis per nares meas percurrit: adhuc formosus Tlepolemus in meo viuit pectore. Boni ergo & optimi consules, si luctui legitimo miserrimæ feminæ necessarium concesseris tempus: quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni. Quæ res cum meum pudorem, tum etiam tuum salutare commodum respicit: ne fortè immaturitate nuptiarum, indignatione iusta manes acerbos mariti ad exitium salutis tuæ suscitemus. Nec isto sermone Thrasyllus sobriefactus, vel saltem tempestiua pollicitatione recreatus, identidem pergit linguæ saucianti susurros improbos inurguere; quoad simulanter reuicta Charite suscipit: Istud equidem certe magnoperè deprecanti concedas necesse est mi Thrasylle, vt interdum taciti clandestinos coitus obeamus; nec quisquam persentiscat familiarium quoad dies reliquos metiatur annus. Promissioni fallaciosæ mulieris oppressus succubuit Thrasyllus: & pro-

lixè consentit de furtiuo concubitu, noctemque & opertas exoptat vltrò tenebras, vno potiundi studio postponens omnia. Sed heus tu, inquit Charite, quam probe veste contectus, omnique comite viduatus, prima vigilia fores meas tacitus accedas, vnoq; sibilo contentus, nutricem istam meã opperiare: quæ claustris adhærens excubabit aduentui tuo. nec secius patefactis ædibus acceptum te nullo lumine conscio ad meum perducet cubiculum. Placuit Thrasyllo scena feralium nuptiarum. nec sequius aliquid suspicatus, sed expectatione turbidus, de diei tantum spatio & vesperæ mora querebatur. Sed vbi Sol tandem nocti decessit; ex imperio Charites adornatus, & nutricis captiosa vigilia deceptus, irrepit cubiculum, pronus spei. Tunc anus, de iussu dominæ, blandiens ei, furtim depromptis calicibus, & œnophoro, quòd immixtum vino soporiferum gerebat venenũ, crebris potionibus auidè & securè haurientem, mentita dominę tarditatem, quasi parentem adsideret ægrotum, facilè sepeliuit ad somnum. Iamq; eo ad omnes iniurias exposito ac supinato, introuocata Charite, masculis animis impetuque diro fremens inuadit, ac superfistit sicarium. En, inquit, fidus coniugis mei comes, en venator egregius, en carus maritus. hæc est illa dextra, quæ meum sanguinem fudit: hoc pectus, quod fraudulentas ambages in meum conciunnauit exitium: oculi isti, quibus malè placui: qui quodammodo tamen iam futuras tenebras auspicantes, venientes pœnas antecedunt. Quiesce securè, beatè somnia, non ego te gladio, non ferro petam. Absit vt [velim] simili mortis genere cum marito meo coæqueris. Viuo tibi morientur oculi, nec quidquam videbis nisi dormiens. Faxo feliciorem necem inimici tui quam vitam tuam sentias. Lumen certè non videbis, manu comitis indigebis: & Charitem non tenebis; nuptiasq; non frueris: nec mortis quiete recreaberis, nec vitæ voluptate lętaberis; sed incertum simulacrum errabis inter Orcum & Solem: diu quæres dexteram, quæ tuas expugnauit pupulas: quodque est in ærumna miserrimum, nescies de quo queraris. At ego sepulcrum mei Tlepolemi tuo luminum cruore litabo & sanctis manibus eius istis oculis parentabo. Sed quid mora temporis dignum cruciatum lucraris, & meos forsitã tibi pestiferos imaginaris amplexus? Relictis somnolentis tenebris ad aliam pœnalem euigila caligině. attolle vacuam faciem: vindictã recognosce: infortunium intellige:

ærumnas

ærumnas computa. Sic pudicæ mulieri tui placuere oculi, ſic faces nuptiales tuos illuminarunt thalamos. vltrices habebis pronubas, & orbitatem comitē, & perpetuæ tuæ conſcientiæ ſtimulum. Ad hunc modum vaticinata mulier, acu crinali capite deprompta, Thraſylli conuulnerat tota lumina: eumque prorſus exoculatū relinquens, dum dolore neſcio crapulā cum ſomno diſcutit, arrepto nudo gladio quo ſe Tlepolemus ſolebat incingere; per mediam ciuitatem curſu furioſo proripit ſe, procul dubio neſcio quod ſcelus geſtiens, monumentum mariti contendit. At nos, & omnis populus viduatis totis ædibus, ſtudioſè conſequimur: hortati mutuò ferrum veſanis extorquere manibus. Sed Charite capulum Tlepolemi prope aſſiſtens, gladioque fulgenti ſingulos abigens, vbi fletus vberes & lamentationes varias cunctorū intuetur: Abiicite, inquit, importunas lacrymas, abiicite luctum meis virtutibus alienū. Vindicaui mei mariti cruentū peremptorē: punita ſum funeſtum nuptiarū mearum prædonē. iam tempus eſt, vt iſto gladio deorſus ad meum Tlepolemum viam quæram. Et, enarratis ordine ſingulis, quæ ſibi per ſomnium nuntiauerat maritus, quoque aſtu Thraſyllum inductum petiſſet, ferro ſub papillam dexteram tranſadacto corruit: & in ſuo ſibi peruoluta ſanguine, poſtremò balbutiens in certo ſermone, perefflauit animam virilem. Tunc propere familiares, miſeræ Charites accuratiſſimè corpus ablutum, vnita ſepultura ibidem marito perpetuā coniugē reddidere. Thraſyllus verò cognitis omnibus, nequiens idoneum exitium præſenti cladi reddere, certuſque tanto facinori nec gladium ſufficere, ſponte delatus ibidem ad ſepulcrum: Vltronea vobis infeſti Manes en adeſt victima, ſæpe clamitans: valuis ſuper ſeſe diligenter obſeratis, inedia ſtatuit elidere ſua ſententia damnatum ſpiritum. Hæc ille longos trahens ſpiritus & nonnumquam illacrymans, grauiter affectis ruſticis annuntiabat. Tunc illi, mutati domini nouitatem metuentes, & infortunium domus herilis altius miſerantes, fugere comparant. Sed equorum magiſter, qui me curandum magna ille quidē commendatione ſuſceperat, peruolat quidquid in caſula pretioſum conditumq; ſeruabat, meo atq; aliorum iumentorū dorſo repoſitum aſportās, ſedes priſtinas deſerit. Gerebamus infantulos & mulieres, gerebamus pullos, paſſeres, hœdos, catellos, & quidquid infirmo gradu fugam morabatur, noſtris quoq; pedibus ambulabat. Nec me

pondus sarcinæ quamquam enormis vrgebat, quippe gau-diali fuga detestabilem illum exectorem virilitatis meę re-linquentem. Siluosi montis asperum permensi iugum, rur-susque reposita camporum [ad] spatia peruecti, iam vesper semitam tenebrante, peruenimus ad quoddam castellum fre-quens & opulens: vnde nos incolæ nocturna immò vero matutina etiam prohibebant egressione. Lupos enim nu-merosos, grandes, & vastis corporibus sarcinosos, ac nimi-ferocitate sęuientes, passim rapinis adsuetos infestare cunct. illam regionem: iamque ipsas vias obsidere, & in modum latronum prętereuntes aggredi; immò verò vesana fam rabidos finitimas expugnare villas exitiumque inertissimo-rum pecudum ipsis iam humanis capitibus imminere. deniq ob iter illud, qua nobis erat commeandum iacere semesa ho-minum corpora, suisque visceribus nudatis ossibus cunct. candere: ac per hoc nos quoque cautione summa vię redd debere: idque vel in primis obseruitare; vt luce clara, & di-iam prouecto, & Sole florido, vitantes vndique latentes in-sidias, cum & ipso lumine dirarum bestiarum repigratur im-petus, non laciniatim disperso sed cuneatim stipato commea-tu difficultates illas transabiremus. Sed nequissimi fugiti-ui ductores illi nostri, cæcæ festinationis temeritate, ac me-tu incertę insequutionis, spreta salubri monitione, nec ex-spectata luce proxima, circa tertiam fermè vigiliam noctis onustos nos ad viam propellunt. Tunc ego non inscius prędicti periculi, quam potui turbę medius, & inter confer-ta iumenta latenter absconditus, clunibus meis ab aggressio-nibus ferinis consulebam. Iamque me cursu celeri ceteros equos antecellentem mirabuntur omnes. Sed illa pernici-tas non erat alacritatis meę, sed formidinis indicium. Deni-que mecum ipse reputabam, Pegasum inclytum illum metu magis volaticum fuisse; ac per hoc meritò pennatum prodi-tum, dum in altum & adusque cælum subsilit ac resultat: for-midans scilicet ignifer ę morsum Chimęræ. Nam & illi pa-stores qui nos agebant in speciem pręlij manus obarmaue-rant. Hic lanceam, ille venabulum, alius gerebat spicula, fustem alius: sed & saxa quę salebrosa semita largiter submi-nistrabat. Erant qui sudes præacutas attollerent. plerique tamen ardentibus facibus proterrebant feras, nec quidquam pręter vnicam tubam deerat, quin acies esset prœliaris. Sed nequidquam frustra timorem illum satis inanem perfuncti, longè

longè peiores inhæſimus laqueos. Nam lupi, forſitan cõfertæ iuuentutis ſtrepitu, vel certè nimia luce flammarum deterriti, vel etiam aliorſum graſſantes, nulli contra nos aditum tulerunt: ac ne procul ſaltem vlli comparuerant. Villæ verò quam fortè tunc præteribamus coloni, multitudinem noſtram latrones rati, ſatis agentes rerum ſuarum, eximieq; trepidi, canes rabidos & immanes, & quibuſuis lupis & vrſis ſæuiores, quos ad tutelæ præſidia curioſè fuerant alumnati, iubilationibus ſolitis & cuiuſcemodi vocibus nobis inhortantur. Qui, præter genuinam ferocitatem, tumultu ſuorum exaſperati contra nos ruunt: & vndique laterum circumfuſi paſſim inſiliunt, & ſine vllo delectu iumenta ſimul & homines lacerant: diuque graſſati, pleroſque præſternunt. Cerneres non tam hercules memorandum quàm miſerandum etiam ſpectaculum, canes copioſos ardentibus animis alios fugientes arripere, alios ſtantibus inhærere, quoſdam iacentes inſcendere, & per omnem noſtrum commeatum morſibus ambulare. Ecce tanto periculo malum maius inſequitur. De ſummis enim tectis ac de proximo colle ruſticani illi ſaxa ſuper nos raptim deuoluũt; vt diſcernere prorſus nequiremus, qua potiſſimum caderemus clade, comminus canum, an eminus lapidum. Quorum quidem vnus caput mulieris quæ meum dorſum reſidebat, repentè percuſſit. Quo dolore commota, ſtatim fletu cum clamore ſublato, maritum ſuum paſtorem illum ſuppetiatum ciet. At ille Deum fidem clamitans, & cruorem vxoris abſtergens, altius quiritabat: Quid miſeros homines & laborioſos viatores tam crudelibus animis inuaditis atque obteritis? quas prædas munitis? quæ damna vindicatis? At non ſpeluncas ferarum vel cautes incolitis barbarorum, vt humano ſanguine profuſo gaudeatis. Vix hæc dicta: & ſtatim lapidum congeſtus ceſſauit imber, & infeſtorum canum reuocata conquieuit procella. Vnus illinc denique de ſummo cupreſſus cacumine, At nos, inquit, non veſtrorum ſpoliorum cupidine latrocinamur, ſed hanc ipſam cladem de veſtris protelamus manibus. iam denique pace tranquilla ſecuri poteſtis incedere. Sic ille. Sed nos plurifariam vulnerati reliquam viam capeſſimus, alius lapidis, alius morſus vulnera referentes; vniuerſi tamen ſaucij. Aliquanto denique viæ permenſo ſpatio, peruenimus ad nemus quoddam proceris arboribus conſitum, & patentibus

viretis amænum. Vbi placuit illis ductoribus nostris refe-
ctui paululum conquiescere, corporaque sua diuerse lania-
sedulò recurare. Ergo passim prostrati solo, primùm fatig-
tos animos recuperare, ac dehinc vulneribus medelas vari-
adhibere festinant, hic cruorem præterfluentis aquæ ro-
diluere; ille spongiis madidatis tumores comprimere; aliu
fasciolis hiantes vincire plagas. Ad istum modum salu
suæ quisque consulebat. Interea quidam senex de summ
colle prospectat, quem circum capellæ pascentes opilione
esse profectò clamabant. Eum rogauit vnus è nostris, h
berétne vænui lacte, vel adhuc liquidum, vel in caseum r
centem inchoatum? At ille diu capite quassanti, Vos auten
inquit, de cibo vel poculo vel omnino vlla refectione nu
cogitatis? an nulli scitis quo loco consederitis? Et cu
dicto, conductis ouiculis, conuersus longè recessit. Qu
vox eius & fuga pastoribus nostris non mediocrem pauo
incussit. Ac dum perterriti de loci qualitate sciscitari gest
unt, nec est qui doceat; senex alius, magnus ille quider
grauatus annis, totusque in baculum pronus, & lassum tr
hens vestigium, vbertim lacrymans, per viam proximat:
sisque nobis, cum fletu maximo singulorum iuuenum gen
contingens, sic adorat: Per Fortunas vestrosque Genios,
ad meæ senectutis spatia validi lætique veniatis, decrepi
seni subsistite, meumque paruulum ab Inferis ereptum ca
meis reddite. Nepos namque meus, & itineris huius su
uis comes, dum fortè passerem incantantem sepiculæ com
ctatur arripere; delapsus in proximam foueã, quæ fruticib
imis subpatet, in extremo iam vitæ consistit periculo: qu
pe cùm de fletu ab voce ipsius auum sibi sæpicule clamita
tis viuere illum quidem sentiam, sed per corporis vt
detis mei defectam valitudinem opitulari nequeam.
vobis ætatis & roboris beneficio facile est suppetiari miser
mo seni, puerumque illum nouissimum successionis m
atque vnicam stirpem sospitem mihi facere. Sic depreca
tis suamque canitiem distrahentis totos quidẽ miseruit. S
vnus præ ceteris & animo fortior, & ætate iuuenior & co
pore validior, quique solus præter alios incolumis prælių
superius euaserat, exurgit alacer: & percontatus quo nam l
ci puer ille decidisset, monstrantem digito nõ longè fruti
horridos senem illum impigrè comitatur. Ac dum pabu
nostro suaque cura refecti sarcinulis quisque sumptis s

via

viam capessunt, clamore primùm nominatim cientes illum iuuenem frequenter inclamant: mox mora diutina commoti mittunt è suis arcessitorem vnum qui requisitum comitem tempestiuæ viæ commonefactum reduceret. At ille modicum commoratus, refert sese. buxanti pallore trepidus mira super conseruo suo renuntiat. Conspicatum se quippe, supinato illi & iam ex maxima parte consumpto immanem draconem mandentem insistere: nec vllum vsquam miserrimum senem comparere illum. Qua re cognita & cum pastoris sermone collata, qui eum prorsus hunc illum nec alium locorum inquilinum præminabantur, pestilenti deserta regione, velociori se fuga proripiunt: nosque pellunt crebris tundentes fustibus. Celerrime denique longo itinere confecto, pagum quemdam accedimus: ibique totam perquiescimus noctem. Vbi compertum facinus, oppidò memorabile narrare cupido. Seruus quidam, cui cunctam familiæ tutelam dominus commiserat suus, quique possessionem maximam, illam in quam deuerreramus, villicabat, habens ex eodem famulitio conseruam coniugem, liberæ cuiusdam extraneæque mulieris flagrabat cupidine. Quo dolore pellicatus vxor eius instricta, cunctas mariti rationes, & quidquid horreo reconditum continebatur admoto combussit igne. Nec tali damno tori sui contumeliam vindicasse contenta, iam contra sua sæuiens viscera laqueum sibi nectit, infantulumque quem de eodem marito iam dudum susceperat eodem funiculo nectit: seque in prealtissimum puteum, appendicem paruulum trahens, præcipitat. Quam mortem dominus eorum ægerrimè sustinens, arreptum seruulum, qui causam tanti sceleris vxori suæ præstiterat, nudum ac totum melle perlitū firmiter alligauit arbori ficulneæ: cuius in ipso carioso stipite inhabitantium formicarum nidificia burriebant, & vltro citroque commeabant multiiuga scaturigine. Quæ simul dulcem ac mellitum corporis nidorem persentiscunt; paruis quidem sed numerosis & continuis morsiunculis penitus inhærentes, per longi temporis cruciatum ita carnibus atque ipsis visceribus adesis homine consumpto membra nudarunt: vt ossa tamen viduata pulpis, nitore nimio candentia, funestæ cohærerent arbori. Hac quoque detestabili deserta mansione, paganos in summo luctu relinquentes, rursum pergimus: dieque toto campestres emensi vias, ciuitatem

quamdam populosam & nobilem iam fessi peruenimus. I
nibi Larem sedesque perpetuas pastores illi statuere decer
nunt, quòd & longè quæsituris firmæ latebræ viderentur, &
annonæ copiosæ beata celebritas inuitabat. Triduo deni
que iumentorum refectis corporibus, quo vendibiliore
videremur, ad mercatum producimur: magnaque voc
præconis pretia singulis nuntiantis, equi atque alij asini o
pulentis emtoribus præstinantur. At me relictum solun
ac subsiciuum cum fastidio plerique præteribant. Iamqu
tædio contrectationis eorum qui de dentibus meis ætaten
computabant, manum cuiusdam fœtore sordentem, qui gin
giuas idemtidem meas putridis scalpebat digitis, mordicu
arreptam pænissimè contriui. Quæ res circumstantium
ab emptione mea, vtpote ferocissimi, deterruit animos. Tũ
præco diruptis faucibus & rauca voce saucius, in meas for
tunas ridiculos construebat iocos: Quem ad finem cante-
rium istum vænui frustra subiiciemus, & vetulum, extritis
vngulis debilem, & colore deformem, & in hebeti pigritia
ferocem, nec quidquam amplius quàm ruderarium cribrum?
Quare vel donemus eum cuipiam, si qui tamen fœnum suũ
perdere non grauatur. Ad istum modum præco ille ca-
chinnos circumstantibus commouebat. Sed illa Fortuna
mea scæuissima, quam per tot regiones iam fugiens effuge-
re, vel præcedentibus malis placare non potui, rursum in me
cæcos detorsit oculos: & emptorem aptissimum duris meis
casibus mire repertum obiecit. scitote qualem. cinædum, &
senem caluum quẽdam, cincinnis semicanis & pendulis ca-
pillatum: vnum de triuiali popularium fece, qui per plateas
& oppida cymbalis & crotalis personantes, deamque Syriam
circumferentes mendicare compellunt. Is nimio præsti-
nandi studio, præconem rogat cuiatis essem? At ille Cap-
padocum me, & satis forticulum denuntiat. Rursum re-
quirit annos ætatis meæ. Sed præco lasciuiens: Mathema-
ticus quidam qui stellas eius disposuit, quintum ei numera-
uit annum. sed ipse scilicet melius istud de sua nouit profes-
sione. Quamquam enim prudens crimen Corneliæ legis
incurram, si ciuem Romanum pro seruo tibi vendidero; quin
emis bonum & frugi mancipium, quod te & foris & domi
poterit iuuare? Sed exinde odiosus emptor, aliud de alio
non desinit quærere. denique de mansuetudine etiam mea
percontatur anxiè. At præco, Veruecem, inquit, non asi-
num

num vides, ad vsus omneis quietum, non mordacem nec calcitronẽ quidem; sed prorsus vt in asini corio modestum hominem inhabitare credas. Quæ res cognitu non ardua. nam si faciem tuam mediis eius feminibus immiseris, facilè periclitaberis, [videns] quàm grandem tibi demonstret patientiam. Sic præco lurconem tractabat dicaculè. Sed ille, cognito cauillatu, similis indignanti. At te, inquit, cadauer surdum & mutum, delirumque præconem, omnipotens & omniparens dea Syria, & sanctus Sabacius & Bellona & mater Idæa, cum suo Adone Venus domina, cæcum reddant: qui scurrilibus iamdudum contra me velitaris iocis. An me putas inepte iumento fero posse Deam committere, vt turbatum repentè diuinum deiiciat simulacrum, egoque miser cogar crinibus dissolutis discurrere, & Deæ meæ humi iacenti aliquem medicum quærere? Accepto tali sermone, cogitabam subitò velut lymphaticus exilire; vt me ferocitate cernens exasperatum, emptionem desineret. Sed præuenit cogitatum meum emptor anxius, pretio depenso statim. quod quidem gaudens dominus, scilicet tædio mei, facilè suscepit, septemdecim denarium; & illico me tomica spartea deligatum tradidit Philebo. hoc enim nomine censebatur iam meus dominus. At ille susceptum nouitium famulum trahebat ad domum, statimque illinc de primo limine proclamat: Puellæ, seruum vobis pulcellum en ecce mercatus perduxi. Sed illæ puellæ, chorus erat cinædorum. quæ statim exultantes in gaudium, fracta rauca & effeminata voce clamores absonos intollunt: ratæ scilicet verè quempiam hominem seruulum ministerio suo paratum. Sed postquam non ceruam pro virgine, sed asinum pro homine succidaneum videre; nare detorta magistrum suum variè cauillantur. non enim seruum sed maritum illum scilicet sibi perduxisse. Et heus, aiunt, caue ne solus exedas tam bellum scilicet pullulum; sed nobis quoque tuis palumbulis nonnumquam impertias. Hæc & huiusmodi mutuò blatterantes, præsepio me proximo deligant. Erat quidam iuuenis satis corpulentus, ceraula doctissimus, collatitia stirpe de mẽsa paratus: qui foris quidem circungestantibus Deam cornu canens adambulabat; domi verò promiscuis operis partiarios agebat concubitus. Hic me simul domi conspexit libenter, appositis largiter cibariis gaudens alloquitur: Venisti tãdem miserrimi laboris vicarius. sed diu viuas, & dominis

placeas, & meis defectis iam lateribus consulas. Hæc æru
diens, iam meas futuras nouas cogitabam ærumnas. Di
sequenti variis coloribus indusiati, & deformiter quisqu
formati, facie cœnoso pigmento delita, & oculis obuncti
graphicè, prodeunt: mitellis, & crocotis, & carbasinis &
bombicinis iniecti. Quidam tunicas albas in modum
lanciolarum quoquò uersum fluente purpura depictas cin
gulo subligati, pedes luteis induti calceis, Deamque seric
contectam amiculo mihi gerendam imponunt: brachiisqu
suis humero tenus renudatis attollentes immanes gladio
ac secures euantes exsiliunt, incitante tibiæ cantu lymphati
cum tripudium. Nec paucis pererratis casulis ad quamdan
villam possessoris Britini perueniunt. & ab ingressu prim
statim absonis vlulatibus constrepentes fanaticè peruolan
Diuque capite demisso ceruices lubricis intorquentes moti
bus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnum
quam morsibus suos incursantes musculos, ad postremum
ancipiti ferro quod gerebant sua quisque brachia dissicant
Inter hæc vnus ex illis bacchatur effusius, ac de imis præ
cordiis anhelitus crebros referens, velut numinis diuin
spiritu repletus, simulabat sauciam vecordiam prorsus. Qua
si Deum præsentia soleant homines non sui fieri meliores
sed debiles effici vel ægroti. Specta denique quale cæleſt
Prouidentia meritum reportauerit. Infit vaticinatione cla
mosa conficto mendacio semetipsum incessere atque crimi
nari, quasi contra fas sanctæ religionis designasset aliquid: &
insuper iustas pœnas noxij facinoris ipse de suis manibus ex
poscere? Arrepto denique flagro, quod semiuiris illis pro
prium gestamen est, contortis teniis lanosi velleris prolix
fimbriatum & multiiugis talis ouium tessellatum, indider
sese multinodis commulcat ictibus: Mira contra plagarum
dolores præsumptione munitus. Cerneres, profectu gla
diorum ictuque flagrotum solum spurcitie sanguinis effemi
nati madescere. Quæ res incutiebat mihi non paruam so
licitudinem, videnti tot vulneribus largiter profusum cruo
rem: ne quo casu Deæ peregrinæ stomachus vt quorumdam
hominum lactem sic illa sanguinem cócupisceret asininum
Sed vbi tandem fatigati, vel certè suo laniatu satiati, pausam
carnificinæ dedere? stipes æreas, immò verò & argenteas
multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo: necno

& vini cadum, & lactem, & caseos, & farris & siliginis aliquid, & nonnullis ordeum Deæ gerulo donantibus, auidis animis corradentes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos farcientes, dorso meo congerunt. vt duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreum simul & templum incederem. Ad istum modum palantes, omnem illam deprædabantur regionem. Sed in quodam castello, copia lætati largioris quæsticuli, gaudiales instruunt dapes. A quodam colono fictæ vaticinationis mendacio pinguissimũ deposcunt arietem, qui deam Syriam esurientem suo satiaret sacrificio: probeque disposita cænula balneas obeunt: ac dehinc lauti quemdam fortissimum rusticanum industria laterum atque imis ventris benè præparatum, comitẽ cænæ secum adducunt: paucisque admodum prægustatis olusculis, ante ipsam mensam spurcissima illa propudia ad illicitæ libidinis extrema flagitia infandis inguinibus efferantur, passimque circumfusi nudatum supinatumque iuuenem execrandis vredinibus flagitabant. Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, PORRO QVIRITES proclamare gestiui. sed viduatum ceteris syllabis ac literis processit O tantum, sane clarum ac validum, & asino proprium, sed inopportuno planè tempore. Namque de pago proximo complures iuuenes, abactum sibi noctu perquirentes asellum, nimioq; studio cuncta diuersoria scrutantes, intus ædium audito ruditu meo, prædam absconditam latibulis ædium rati, coram rem inuasuri suam, improuisi conferto gradu se penetrant: palamque illos, execrandas fœditates obeuntes deprehendunt. Iam iamque vicinos vndique percientes, turpissimam scenam patefaciunt: insuper ridiculè sacerdotum purissimã laudantes castimoniam. Hac infamia consternati, quæ per ora populi facilè dilapsa meritò inuisos ac detestabiles eos cunctis effecerat, noctem fermè circa mediam collectis omnibus, furtim castello facessunt. bonaque itineris parte ante iubaris ortum transacta, iam die claro solitudines auias nacti, multa secum prius collocuti, accingunt se meo funeri: Deaq; vehiculo meo sublata, & humi reposita, cunctis stramentis me renudatũ, ac de quadam quercu destinatũ, flagro illo pecuinis ossib. cathenato verberantes penè ad extremã confecerant mortem. Fuit vnus, qui poplites meos ener-

uare securi sæua comminaretur, quòd de pudore illo, candido scilicet, suo tam deformiter triumphassem. Sed & ceteri, non meæ salutis, sed simulacri iacentis contemplatione, in vita me retinendum censuere. Rursum itaque me referctum sarcinis, planis gladiis minantes, perueniunt ad quamdam nobilem ciuitatem. Inibi vir principalis, & aliàs religiosus, & eximiè Deum reuerens rinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis excitus, procurrit obuiam: Deamque votiuo suscipiens hospitio; nos omnis intra conseptum domus amplissimæ constituit: numenque summa veneratione atque hostiis opimis placare contendit. Hîc ego me potissimum capitis periclitarum memini. Nam quidam colonus, partem venationis, immanis cerui pinguissimum femur, domino illi suo muneri miserat, quod incuriosè ponc culinæ fore non altiusculè suspensum, canis adæquè venaticus latenter inuaserat, lætusque præda, properè custodientes oculos euaserat. Quo damno cognito, suaque reprehensa negligentia, coquus diu lamentatus lacrymis inefficacibus, iam iamque domino cænam flagitante mærens, & vtcunque metuens, arctius filio suo paruulo consalutato, arreptoque funiculo, mortem sibi nexu laquei comparabat. Nec tamen latuit fidam vxorem eius casus extremus mariti. sed funestū nodum violenter inuadens manibus ambabus, Adeo ne, inquit, præsenti malo perterritus, mente excidisti tua? nec fortuitum istud remedium, quod Deum prouidentia subministrat, intueris? Nam, si quid in vltimo Fortunæ turbine resipiscis, expergitè mi ausculta: & aduenam istum asinum remoto quodam loco deductum iugula, femurque eius ad similitudinem perditi detractum, & accuratius in protrimentis sapidissimè percoctum, appone domino, ceruini vice. Nequissimo verberoni sua placuit salus de mea morte, & multum conseruæ sagacitate laudara, destinatæ etiam lanienæ cultros acuebat.

L. APVLEI METAMORPHOSEON

LIBER NONVS.

SIc ille nequissimus carnifex contra me manus impias obarmabat. At ego, præcipitante consilium periculi tanti præsentia, nec expectata diutina cogitatione, lanienam imminentem fuga vitare statui. protinusque vinculo quo fueram deligatus abrupto, cursu me proripio totis pedibus, ad tutelam salubrem crebris calcibus velitatus: illicoque me, raptim transcursa proxima porticu, triclinio in quo dominus ædium sacrificales epulas cum sacerdotibus Deæ cænitabat, incontanter immitto. nec pauca rerum apparatus cibarii, mensas etiam & id genus impetu meo collido. atque disturbo. Qua rerum deformi strage paterfamilias commotus, vt importunum atq; lasciuum, me cuidam famulo curiose traditum, certo aliquo loco clausum iussit cohiberi: ne rursum conuiuium placidum simili petulantia dissiparem. Hic astulo commento scitule munitus, & mediis lanii manibus ereptus, custodela salutaris mihi gaudebam carceris. Sed nimirũ nihil Fortuna renuente licet homini nato dexterum prouenire: nec consilio prudenti, vel remedio sagaci, diuinæ Prouidentiæ fatalis dispositio subuerti vel reformari potest. mihi denique idipsum commentum quod momentariam salutem reperisse videbatur, periculum grande, immo exitium præsens conflauit aliud. Nam quidam subito puer, mobili ac trepida facie percitus, vt familiares inter se susurrabant, irrumpit triclinium: suoque annuntiat domino, de proximo angiportu canem rabidam paulo ante per posticam impetu miro sese direxisse: ardentique prorsus furore venaticos canes inuasisse: ac dehinc proximum petiisse stabulum, atque ibi pleraque iumenta incurrisse pari sæuitia; nec postremum saltem ipsis hominibus pepercisse. nam Myrtilum mulionem, & Hephæstionẽ cocum, & Hypatium cubicularium, & Apollonium medicum, immo vero & plures alios ex familia, abigere tentantes, variis morsibus quemque lacerasse: certe venenatis morsibus contacta nonnulla iumenta efferari iam si-

mili rabie. Quæ res omnium statim percussit animos. ra
que me etiam eadem peste infectum ferocire, arreptis cuii
cemodi telis, mutuoque vt exitium commune protelare
cohortati, ipsi potius eodem vesaniæ morbo laborantes p
sequuntur. Nec dubio me lanceis illis & venabulis, imn
vero & bipennibus, quæ facile famuli subministraba
membratim compilassent; ni respecto subiti periculi turl
ne cubiculum in quo mei domini deuertebant protinus irr
pissem. Tunc clausis obseratisque super me foribus, obsid
bant locum; quoad, sine vllo concessionis suæ periculo, p
stilentiæ letalis peruicaci rabie possessus ac peresus absum
rer. Quo facto, tandem libertatem nactus, solitariæ Fo
tunæ munus amplexus, super constratum lectum abiecti
post multum equidem temporis somnum humanum qu
ui. Iamque clara die, mollitie cubiculi refota lassitudi
vegetus exsurgo: atque illos qui meæ tutelæ peruigiles e
cubias agitauerant ausculto de meis sic altercare fortun
At hunccine miserum istum asinum iugi furore iactari c
dimus? immo vero iam virus, increscente sæuitia, proi
exstinctum. Sic opinionis variæ terminum ad explorati
nem conferunt: ac de rima quidam prospiciunt sanum
atque sobrium otiose consistere. Iamque vltro foribus pa
factis, plenius an sim iam mansuefactus periclitantur. S
vnus ex his, de cælo scilicet missus mihi sospitator, arg
mentum explorandæ sanitatis meæ tale commonstrat ea
ris: vt aquę recentis cõpletam peluem offerrent potui m
ac si intrepidus & more solito sumens aquis allubescere
sanum me, atque omni morbo scirent expeditum: contra
ro, si visum contactumq; laticis vitarem ac perhorrescere
pro comperto noxiam rabiem pertinaciter durare. Hoc
nim libris etiam pristinis proditum obseruari solere. I
placito, vas immane confestim aquæ perlucidæ de proxi
petitæ fonte cunctantes adhuc offerunt mihi. At ego
vlla mora progressus, etiam obuio gradu satis sitienter, p
nus, & totum caput immergens salutares vere equidem i
aquas hauriebam. Iamq; & plausus manuũ, & aurium flex
& ductum capistri, & quiduis aliud periclitantium, plac
patiebar; quoad contra vesanam eorum præsumptionẽ m
destiam meam liquido cunctis approbarem. Ad istum me
vitato duplici periculo, die sequenti rursum diuinis exu
onustus, cum crotalis & cymbalis circumforaneũ mendi
bul

bulum producor ad viam. Nec paucis caſulis atque caſtellis oberratis, deuertimus ad quempiam pagum vrbis opulentæ quondã, vt memorabant incolæ, inter ſemiruta veſtigia cõditum. & hoſpitio proximi ſtabuli recepti, cognoſcimus lepidam de adulterio cuiuſdam pauperis fabulam. quam vos etiam cognoſcatis volo. Is gracili pauperie laborans, fabriles operas præbendo, paruis illis mercedibus vitam tenebat. Erat ei tamen vxorcula etiam ſatis quidem tenuis & ipſa, verũmtamen poſtrema laſciuia famigerabilis. Sed die quadam dum matutino ille ad opus ſuſceptum proficiſcitur, ſtatim latenter irrepit eius hoſpitium temerarius adulter. Ac, dum Veneris colluctationibus ſecurius operantur: maritus ignarus rerum, ac nihil etiam tunc tale ſuſpicans, improuiſus hoſpitium repetit. Iamque clauſis & obſeratis foribus, vxoris laudata continentia, ianuam pulſat, ſibilo etiam præſentiam ſuam denuntiante. Tunc mulier callida, & ad huiuſmodi flagitia peraſtutula, tenaciſſimis amplexibus expeditum hominem, dolio, quod erat in angulo ſemiobrutũ ſed alias vacuũ diſſimulanter abſcondit: & patefactis ædibus, adhuc introeuntẽ maritum aſpero ſermone accipit: Siccine, vacuus & otioſus, inſinuatis manibus ambulabis mihi, nec, obito conſueto labore, vitæ noſtræ proſpicies, & aliquid cibatui parabis? at ego miſera & pernox & perdia lanificio neruos meos contorqueo, vt intra cellulã noſtram ſaltem lucerna luceat. Quanto me felicior Daphne vicina, quæ mero & prandio matutino ſaucia cum ſuis adulteris volutatur! Sic confutatus maritus, Et quid iſtuc eſt? ait. Nã licet forenſi negotio officinator noſter attentus ferias nobis fecerit, tamen hodiernæ cænulæ noſtræ proſpexi. Videſis dolium, quod ſuperuacuum, fruſtra locum detinet tantum, & reuera præter impedimentum conuerſationis noſtræ nihil præſtat amplius? iſtud ego quinque denariis cuidam venditaui: & adeſt, vt, dato pretio ſecum rem ſuam ferat. Quin itaque præcingeris, mihique manum tantiſper accommodas; vt exobrutũ protinus tradatur emptori. E re nata fallacia mulier temerarium tollens cachinnum, Magnum, inquit, iſtum virum ac ſtrenuum negotiatorẽ nacta ſum, qui rem quam ego mulier & intra hoſpitium contenta iamdudũ ſeptem denariis vendidi, minoris diſtraxit. Additamento pretii lætus maritus, Et quis eſt ille, ait, qui tãto [pretio] præſtinauit? At illa, Olim inepte, inquit, deſcẽdit in doliũ, ſedulo ſoliditatẽ eius probaturus.

Nec ille sermoni mulieris defuit: sed exurgens alacriter, V
inquit, verum scire materfamilias? hoc tibi dolium nimis v
tustum est, & multifariam rimis hiantibus quassum. ad ma
tumque eius dissimulanter conuersus: Quin tu quicumq
es homuncio, lucernam, ait, actutum mihi expedis; vt era
intrinsecus sordibus, diligenter aptum vsui possim dinosc
re. nisi nos putas æs de malo habere. Nec quidquam morat
ac suspicatus acer & egregius ille maritus, accensa lucern
Discede, inquit, frater, & otiosus adsiste, donec probe proc
ratum istud tibi repræsentem Et cum dicto nudatus ipse, d
lato lumine, scabiem vetustam cariosæ testæ occipit exscu
pere. At vero adulter, bellissimus ille pusio, inclinatam dol
pronam vxorem fabri, superincuruatus secure dedolabat.
illa capite in dolium demisso, maritum suum astu meretric
tractabat ludicre. hoc & illud, & aliud, & rursus aliud pu
gandum digito demonstrat suo: donec vtroque opere perf
cto, acceptis septem denariis, calamitosus faber collo suo g
rens dolium coactus est ad hospitium adulteri perferre. Pa
culis ibi diebus commorati, & munificentia publica sagin
ti, vaticinationisque crebris mercedibus suffarcinati purissir
illi sacerdotes, nouum quæstus genus sibi comminiscuntu
Sorte vnica casibus pluribus enotata, consulentes de rebu
variis plurimos, ad hunc modum cauillantur. Sors ha
erat:

Ideo coniuncti terram proscindunt boues,
Vt in futurum læta germinent sata.

Tum si qui, matrimonium forte captantes, interrogaren
rem ipsam responderi aiebant: Iungendos connubio, & sat
liberûm procreandis Si possessiones præstinaturus quærere
merito boues, vt & iugum & arua sementis florentia, pr
nunciari. Si quis de profectione sollicitus diuinum caper
auspicium, iunctos iam paratosq; quadrupedum cunctoru
mansuetissimos: & lucrum promitti de glebæ germine.
prœlium capessiturus, vel latronum factionem persequutu
rus, vtiles necne processus sciscitaretur; addictam victoria
forti præsagio contendebant; quippe ceruices hostium iug
subacturi; & prædam de rapinis vberrimam fructuosamqu
capturi. Ad istum modum, diuinationis astu captioso co
traxerant non paruas pecunias. Sed assiduis interrogation
bus argumenti satietate iam defecti, rursum ad viam pr
deunt, via tota quam nocte confeceramus longe peiorer
quidn

quidni? lacunosis incilibus voraginosam, partim stagnanti palude fluidam, & alibi subluuie cænosa lubricam. Crebris denique offensaculis & assiduis lapsibus iam contusis cruribus meis, vix tandem ad campestres semitas fessus euadere potui. Et ecce, nobis repente de tergo manipulus armati supercurrit equitis: ægreque cohibita equorum curruli rabie, Philebum cæterosque comites eius inuolant auidi: colloque constricto, & sacrilegos impurosque compellantes, interdũ pugnis obuerberant: necnon manicis etiã vinctos coartant: & identidem vrgenti sermone cõprimunt, promerent ocius aureum cantharum, promerent auctoramentum illud sui sceleris, quod simulatione solemnium quæ in operto factitauerant, ab ipsis puluinaribus matris Deûm clanculo furati, prorsus quasi possent tanti facinoris euadere supplicium, tacita profectione adhuc luce dubia pomerium peruaserint. Nec defuit qui manu super dorsum meum iniecta, in ipso Deæ quam gerebam gremio scrutatus, reperiret, atque incoram omnium aureum depromeret cantharum. Nec isto saltem tam nefario scelere impuratissima illa capita confutari terrerive potuere: sed mendoso risu cauillantes: En, inquiunt indignæ rei scæuitatem, quam plerique insontes periclitantur homines! propter vnicum cantharum, quem Deûm mater sorori suæ Deæ Syriæ hospitale munus obtulit, noxios religionis antistites ad discrimen vocari capitis. Has & alias similes affanias frustra adblaterantes, eos retrorsum abducunt pagani, statimque vinctos in Tullianum compingunt: cantharoque & ipso simulacro quod gerebam, apud fani donarium redditis ac consecratis, altera die productum me rursum voce præconis vænui subiiciunt. septemque nummis carius quam prius me comparauerat Philebus, quidam pistor de proximo castello præstinauit. protinusque frumento etiam coempto affatim onustum, per iter arduum scrupis, & huiuscemodi stirpibus infestum, ad pistrinum quod exercebat perducit. Ibi compluriũ iumentorum multiuii circuitus intorquebant molas ambage varia. nec die tantum, verum perpeti etiam nocte, prorsus instabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam. Sed mihi, ne rudimentum seruitii perhorrescerem, nouus dominus loca ac lautia prolixe præbuit. Nam & diem illum primum feriatum dedit, & cibariis abundanter instruxit præsepium. Nec tamẽ illa otii saginæq; beatitudo durauit vlterius. Sed die sequenti

molæ quæ maxima videbatur matutinus adstituor: & illic
velata facie, propellor ad incurua spacia flexuosi canalis; v
in orbe termini circumfluentis reciproco gressu, mea reca
cans vestigia, vagarer errore certo. Nec tamen sagacitat
ac prudentiæ meæ prorsus oblitus facilem me tirocinio disc
plinæ præbui. Sed quamquam frequenter cum inter hom
nes agerem machinas similiter circumrotari vidissem, tame
vt expers & ignarus operis stupore mentito defixus hær
bam. quod enim rebar vt minus aptum & huiuscemodi m
nisterio satis inutilem, me ad quempiam alium vtique leui
rem laborem legatum iri, vel otiosum certe cibatum iri. Se
frustra solertiã damnosam exercui. Complures enim proti
nus baculis armati me circumsteterunt: atque, vt eram lum
nibus obtectis securus, etiamnunc repente signo dato, & cl
more conferto, plagas ingerentes aceruatim adeo me strep
tu turbulentant; vt cunctis consiliis abiectis illico scitissim
tæniæ sparteæ totus innixus, discursus alacres obirem. Ha
subita sectæ commutatione risum toto cœtu commoueran
Iamq; maxima diei parte transacta, defessum alioquin m
helcio sparteo dimoto, nexu machinæ liberatum applicar
præsepio. At ego quamquam eximie fatigatus, & refectio
virium vehementer indiguus, & prorsus fame perditus; t
men familiari curiositate attonitus, & satis anxius, postpo
to cibo qui copiosus aderat, inoptabilis officinæ disciplina
cum delectatione quadam arbitrabar. Dii boni! quales ill
homunculi vibicibus liuedinis totam cutem depicti, do
sumque plagosum, scissili centunculo magis inumbrati qu
obtecti; nonnulli exiguo tegili tantummodo pubem iniect
cuncti tamen sic tunicati vt essent per pannulos manifest
frontes literati, & capillum semirasi, & pedes annulati: tu
lurore deformes: & fumosis tenebris vaporosæ caligin
palpebras adesi, atque adeo male luminati: vt in modum pu
gilum qui puluisculo perspersi dimicant farinulento cine
sordide candidati. Iam de meo iumentario contuberni
quid vel ad quem modum memorẽ? Quales illi muli sene
vel cantherii debiles: circa præsepium capita demersi co
truncabant moles palcarum: ceruice cariosa vulnerum pu
tredine, follicantes nares languidas assiduo pulsu tussed
nis hiulci, pectora copulæ sparteæ tritura continua exulc
rati, costas perpetua castigatione ossium tenus renudati, v
gulas multiiuga circumcursione in enorme vestigium po

rect

recti, totumque corium veterno atque scabiosa macie exasperati. Talis familiæ funestum mihi etiam metuens exemplum, vererisque Lucii Fortunam recordatus, & ad vltima salutis iam detrusus, summisso capite mærebam. Nec vllum vspiam cruciabilis vitæ solatium aderat; nisi quod ingenita mihi curiositate recreabar, dum præsentiam meam parui facientes, libere quæ volunt, omnes & agunt & loquuntur. Nec immerito priscæ poeticæ diuinus auctor apud Graios, summæ prudentiæ virum monsttare cupiens, multarum ciuitatum obitu & variorum populorum cognitu, summas adeptum virtutes cecinit. Nam & ipse gratas gratias Asino meo memini, quod me suo celatum tegmine, variisque fortunis exercitatum, etsi minus prudentem, multiscium certe reddidit. Fabulam deniq; bonam, præ cæteris suaue comptam, ad aures vestras afferre decreui. & en, occipio. Pistor ille, qui me pretio suũ fecerat, bonus alioquin vir & apprime modestus, pessimam & ante cunctas mulieres longe deterrimam sortitus coniugem, pœnas extremas tori Larisque sustinebat: vt hercules eius vicem ego quoq; tacitus frequenter ingemiscerem. Nec enim vel vnum vitium nequissimæ illi feminæ deerat; sed omnia prorsus, vt in quandam cęnosam lattinam, in eius animum flagitia confluxerant: scæua, sæua, viriosa, ebriosa, peruicax, pertinax: in rapinis turpibus auara, in sumptibus fœdis profusa: inimica Fidei, hostis Pudicitiæ. Tunc spretis atque calcatis diuinis numinibus, in vicem certæ religionis, mentita sacrilega præsumptione Dei, quem prædicaret vnicum, confictis obseruationibus vanis, fallens omnes homines, & miserum maritum decipiens, matutino mero & continuo stupro corpus manciparat. Talis illa mulier miro me persequebatur odio. nam & antelucio recubans adhuc, subiungi machinæ nouitium clamabat asinum: & statim vt cubiculo primum processerat, insistens iubebat incoram sui plagas mihi quamplurimas irrogari. & cum tempestiuo prandio laxarentur iumenta cętera, longe tardius applicari præsepio iubebat. Quæ sæuitia multo mihi magis genuinã curiositatem in suos mores ampliauerat. Nam & assiduo plane commeantẽ in eius cubiculum quendam sentiebam iuuenẽ, cuius & faciem videre cupiebam ex summo studio: si tamen velamentum capitis libertatem tribuisset meis alioquin luminibus. nec enim mihi solertia defuisset ad detegenda quoquomodo pessimæ feminæ flagitia.

Sed anus quædam stupri sequestra, & adulterorum inte
nuntia, de die cottidie inseperabilis aderat. cum qua prot
nus ientaculo, ac dehinc vino mero mutuis vicibus velitat
scænas fraudulentas, in exitium miserrimi mariti subdol
ambagibus construebat. At ego quamquam grauiter suecer
sens errori Fotidis, quæ me dum auem fabricat, perficit as
num, isto tamen vel vnico solatio ærumnabilis deformitat
meæ recreabar, quod auribus grandissimis præditus, cunc
longule etiam dissita facillime sentiebam. Denique die qu
dam timidæ illius aniculæ sermo talis meas defertur aure
De isto quidem mi herilis tecum ipsa videris, quæ sine me
consilio pigrum & formidolosum familiarem istum sorti
es: qui insuauis & odiosi mariti tui caperatum supercilium
gnauiter perhorrescit; ac per hoc amoris lãguidi desidia tu
volentes amplexus discruciat. Quanto melior Philesietæru
adulescens & formosus & liberalis & strenuus, & cont
maritorum inefficaces diligentias constantissimus! dign
hercules solus omnium matronarum perfrui deliciis: dign
solus coronam auream capite gestare vel ob vnicum istu
quod nunc nuper in quendam zelotypum maritum exim
studio commentus est. Audi denique, & amatorum diue
sum ingenium compara. Nosti quemdam Barbarum, nostr
ciuitatis decurionem, quẽ Scorpionem prę morũ acritudin
vulgus appellat. hic vxorẽ generosam & eximia formositat
præditam mira custodela munitam domi suæ quam cautiss
me cohibebat. Ad hæc, vltima pistoris illa vxor, subiiciens
Quidni? inquit, noui diligenter. Aretem meam condiscipu
lam memoras. Ergo, inquit anus, nosti totam Philesietæ
etiam ipsius fabulam? Minime gentium, inquit sed nosse va
de cupio. & oro mater, ordine mihi singula retexe. Nec con
morata illa sermocinatrix immodica, sic anus incipit: Barba
rus iste cum necessariam profectionem pararet, pudicitiam
que caræ coniugis conseruare summa diligentia cupere
seruulum suum Myrmecem, fidelitate præcipua cognitum
secreto commonet, suæque dominæ custodelam omne
permittit: carcerem & perpetua vincula, mortem deniqu
violentam & famem comminatus, si quisquam hominu
vel in transitu digitotenus eam contigisset. idque deieran
etiam confirmat per omnia diuina numina. Ergo igitur sum
mo pauore perculsum Myrmecem acerrimum relinquen
vxori sequutorem, securam dirigit profectionem. Tunc ob

stinat

ſtinato animo vehementer anxius Myrmex, nec vſquam dominam ſuam progredi ſinebat, & lanificio domeſtico deſtrictam inſeparabilis adſidebat. ac tantum neceſſario veſpertini lauacri progreſſu, adfixus atque conglutinatus, extremas manu prehendens lacinias, mira ſagacitate commiſſæ prouinciæ fidem tuebatur. Sed ardentem Philesitæri vigilantiam matronæ nobilis pulcritudo latere non potuit. Atque hac ipſa potiſſimum famoſa caſtitate & inſignis tutelæ nimietate inſtrictus atque inflammatus, quiduis facere quiduis pati paratus, ad expugnandam tenacem domus diſciplinam totis accingitur viribus. certuſque fragilitatis humanæ fidei, & quod pecuniæ cunctæ ſint difficultates peruiæ, auroque ſoleant adamantinæ etiam perfringi fores; opportune nactus Myrmecis ſolitatem, ei amorem ſuum aperit: & ſupplex eum medelam cruciatui deprecatur. nam ſibi ſtatutam decretamque mortem proximare, ni maturius cupito potiatur. Nec eum tamen quidquam in re facili formidare debere. quippe cum veſpera ſolus, *fide* tenebratum contectus atque abſconditus, introrepere, & intra momentum temporis remeare poſſet. His & huiuſcemodi ſuadelis validum addens cuneum, qui rigentem prorſus ſerui tenacitatem violenter diffinderet. porrecta enim manu ſua, demonſtrat ei nouitate nimia candentes *ſolidos* aureos: quorum viginti quidem puellæ deſtinaſſet; *ipſi* vero decem libenter offerret. Exhorruit Myrmex inauditum facinus, & obcluſis auribus effugit protinus. Nec auri tamen ſplendor flammeus oculos ipſius exire potuit. ſed quamquam procul ſemotus, & domum celeri gradu prouectus, videbat tamen decora illa monetæ lumina, & opulentam prædam iam tenebat animo: miroque mentis ſalo & cogitationum diſſenſione, miſellus in diuerſas ſententias carpebatur, ac diſtrahebatur. Illic fides, hic lucrum; illic cruciatus, hic voluptas. Ad poſtremum tamen, formidinem mortis vicit aurum. Nec ſaltem ſpatio cupido formoſæ pecuniæ leniebatur. ſed nocturnas etiam curas inuaſerat peſtilens auaritia, vt, quamuis herilis eum comminatio domi cohiberet, aurum tamen foras euocaret. Tunc deuorato pudore, & dimota contatione, ſic ad aures dominæ mandatum perfert. Nec à genuina leuitate diſciuit mulier, ſed execrando metallo pudicitiam ſuam protinus auctorata eſt. Ita gaudio perfuſus, ad ſuæ fidei præcipitium, Myrmex non modo capere ve-

rum saltem contingere quam exitio suo viderat pecuni
cupiens , & magnis suis laboribus perfectum desideri
Philesietæro, lætitia percitus, nuntiat: statimque desti
tum pretium reposcit. & tenet nummos aureos manus M
mecis, quæ nec æreos norat. Iamque nocte promota
lum perducit ad domum, probeque capite contectum, ar
totem strenuum infert adusque dominæ cubiculum. Co
modum nouis amplexibus Amori rudi litabant, comm
dum prima stipendia Veneri militabant noui & nudi
lites: & contra omnium opinionem, captata noctis opp
tunitate, improuisus maritus assistit. suæ domus ianu
iam pulsat, iam clamitat, iam saxo fores verbetat: & i
tarditate magis magisque suspectus, dira comminatur M
meci supplicia. At ille, repentino malo perturbatus, & mi
ra trepidatione ad inopiam consilii deductus, quod sol
poterat, nocturnas tenebras causabatur sibi obsistere q
clauem curiose absconditam reperiret. Interdum Phile
tærus, cognito strepitu, raptim tunicam iniectus, sed pla
præ turbatione pedibus intectis procurrit cubiculo Tu
Myrmex, tandem claue pessulis subiecta, repandit fores
recipit tunc etiam fidem Deûm boantem dominum. eo c
propere cubiculum petente, clandestino transcursu dimi
Philesietærum. Quo iam pro limine liberato, securus f
clausa domo, rursum se reddidit quieti. Sed dum prima lu
Barbarus procedit cubiculo, videt sub lectulo soleas inc
gnitas quibus indutus Philesietærus irrepserat: suspec
que è re nata, quæ gesta sunt: non vxori non vlli familiari
cordolio patefacto, sublatis his, & in sinum furtim absco
ditis, iusso tantum Myrmece per conseruos vincto foru
versus detrahi, tacitos secum mugitus iterans, rapidum di
git gressum: certus solearum indicio vestigium adult
posse se perfacile indipisci. Sed ecce, per plateam dum Barb
rus vultu turgido subductisque superciliis incedit iratus;
pone eum Myrmex vinculis obtutus; non quidem cora
noxæ deprehensus, conscientia tamen pessima permistus l
crymis vberibus ac postremis lamentationibus inefficace
commouet miserationem: opportune Philesietærus occu
rens, quamquam diuerso quodam negotio destinatus, r
pentina tamen facie permotus, non enim deterritus, rec
lens festinationis suæ delictum, vt cætera consequenter s
spicatus, sagaciter extemplo sumpta familiari constanti
dimo

dimotis seruulis, inuadit cum summo clamore Myrmecem, pugnisque malas eius clementer obtundens, At te, inquit, nequissimum & periurum caput, dominus iste tuus & cuncta cæli numina, quæ deierando temere deuotasti pessimum pessime perdãt! qui de balneis soleas hesterna die mihi furatus es: dignus hercules dignus qui & ista vincula conteras, & insuper etiam carceris tenebras perferas. Hac opportuna fallacia vigorati iuuenis inductus, immo sublatus & ad credulitatẽ delapsus Barbarus, postliminio domũ regressus, vocato Myrmece soleas illas offerens & ignouit ex animo & vti domino redderet cui subripuerat suasit. Hactenus adhuc anicula garriente, suscipit mulier: Beatam illam, quæ tam constantis sodalis libertate fruitur? At ego misella, molæ etiam sonum, & cæcam illius scabiosi asini faciem timentem familiarem incidi. Ad hæc anus: Iam ego tibi probe suasum & confirmatum animi amatorem illum alacrem, vadimonio sistam. Et insuper condicta vespertina regressione, cubiculo facessit. At pudica vxor statim cænas Saliares comparat. vina pretiosa defęcat, pulmenta recentia tucetis temperat. mensa largiter instructa. Denique vt Dei cuiusdam aduentus sic expectatur adulteri. nam & opportune maritus foris apud naccam proximum cænitabat. Ergo igitur meridie propinquante, helcio tandem absolutus, refectuique secure reditus, non tam hercules laboris libertate gratulabar, quam quod reuelatis luminibus liber etiã cunctas facinorosæ mulieris artes prospectare poteram. Sol ipsum quidem delapsus Oceanum subterrenas orbis plagas illuminabat: & ecce, nequissimæ anus adhærens lateri temerarius adulter aduentat: puer admodum, & adhuc lubrico genarum splendore cõspicuus, adhuc adulteros ipse delectans. Hunc multis admodum sauiis exceptum, mulier cænam iubet paratam accumbere. Sed vt primũ occursoriam potionem & inchoatum gustum extremis labiis cõtingebat adolescens; multo celerius opinione rediens, maritus aduentat. Tunc vxor egregia, diras deuotiones in eum deprecata, & crurum ei fragium abominata, exangui formidine trepidantem, adulterum alueo ligneo, quo frumenta confusa purgari consueuerant, temere propter iacenti suppositũ, abscondit: ingenitaq; astutia dissimulato tanto flagitio, intrepidum mentita vultum, percontatur de marito, cur vtiq; contubernalis artissimi deserta cænula, præmaturus afforet. At ille dolenti prorsus animo

ſuſpirans aſſidue, Nefarium, inquit, & extremum facinus perditæ feminæ tolerare nequiens, fuga me proripui. Hem qualis Dii boni matrona, quam fida, quam ſobria, turpiſſimo ſe dedecore fœdauit! Iuro per iſtam ego ſanctam Cererem, me nunc etiam meis oculis de tali muliere minus credere. His inſtincta verbis mariti audaciſſima vxor, noſcendæ rei cupiens, non ceſſat obtundere, totam prorſus à principio fabulam promeret. Nec deſtitit; donec eius voluntati ſuccubuit maritus. & ſic, ignarus ſuorum, domus alienæ percenſet infortunium: Contubernalis mei fullonis vxor, alioquin ſeruati pudoris vt videbatur femina, quæ [ſemper] ſecundo rumore glorioſa, larem mariti pudice gubernabat, occulta libidine prorupit in adulterum quempiam. Cumque furtiuos amplexus obiret aſſidue, ipſo illo deniq; momento quo nos lauati cænam petebamus cum eodẽ illo iuuene miſcebatur in Venerem. Ergo noſtra repente turbata præſentia, ſubitario ducta conſilio, eundem illum ſubiectum contegit viminea cauea: quæ fuſtium flexu in rectũ aggregata cumulum, lacinias circumdatas, ſuffuſa candido fumo ſulphuris, inalbabat. eoq; iam, vt ſibi videbatur, tutiſſime celato, menſam nobiſcum ſecura participat. Interdum acerrimo grauiq; odore ſulphuris iuuenis ineſcatus atque obnubilatus, interclu ſo ſpiritu diffluebat: vtque eſt ingenium viuacis metalli, crebras ei ſternutationes commouebat. Atq; vt primum e regione mulieris, pone tergũ eius maritus acceperat ſonũ ſternutationis, quod enim putaret ab ea profectũ; ſolito ſermone ſalutẽ ei fuerat imprecatus, & iterato rurſum, & frequentato ſæpius: donec rei nimietate commotus quod res erat tandem ſuſpicatur. Et, impulſa menſa protinus, remotaque cauea, producit hominem crebros anhelitus ægre reflantem inflammatuſq; indignatione contumeliæ, gladium flagitãs, iugulare moriturum geſtiebat; ni reſpectu communi periculo vix eum ab impetu furioſo cohibuiſſem: adſeuerans breui, abſq; noxa noſtri, ſuapte inimicum eius violentia ſulphuris periturum. Nec ſuadela mea ſed ipſius rei neceſſitate lenitus, quippe iam ſemiuiuum illum in proximum deportat angiportum. Tunc vxorem eius tacite ſuaſi, ac denique perſuaſi, ſecederet paululum, atq; vltra limen tabernæ ad quampiam tantiſper familiarem ſibi mulierem; quoad ſpatio feruens mariti ſedaretur animus: qui tanto calore, tantaque rabie perculſus, non eram dubius aliquid etiam de ſe ſuaq; coniuge triſtius

ge tristius profecto cogitaret aliud. Contubernalis epularum tædio fugatus, larem reueni meum. Hæc recensente pistore, iamdudum procax & temeraria mulier, verbis execrantibus fullonis illius detestabatur vxorem: illam perfidam, illam impudicam, deniq; vniuersi sexus grande dedecus, quæ suo pudore postposito, toriq; genialis calcato fœdere, larē mariti lupanari maculasset infamia; iamq; perdita nuptæ dignitate, prostitutæ sibi nomen adsciuerit. Addebat & tales oportere viuas exuri feminas. Et tamē taciti vulneris & suæ sordidæ conscientiæ commonita, quo maturius stupratorem suum tegminis cruciatu liberaret, identidem suadebat maritum temporius quieti recedere. At ille, vtpote intercepta cæna profugerat prorsus ieiunus, mensam poni comiter postulabat. Apponebat ei propere, quamuis inuita, mulier, quippini destinatam alii. Sed mihi penitus carpebantur præcordia, & præcedens facinus ac præsentem deterrimæ feminæ constantiam cogitanti: mecumque sedulo deliberabam si quomodo possem detectis ac reuelatis fraudibus auxilium meo perhibere domino: illumq; qui ad instar testudinis alueum succubabat depulso tegmine cunctis palam facere. Sic herili cōtumelia me cruciatū tandem cælestis respexit prouidentia. Nam senex claudus, cui nostra tutela permissa fuerat, vniuersa nos iumenta, id hora iam postulante, ad lacū proximum bibendi causa gregatim prominabat. Quæ res opportunissimam mihi vindictæ subministrauit occasionem. Namque prætergrediens, obseruatos extremos digitos adulteri qui per angustias caui tegminis prominebant, obliquata atque infesta vngula compressos, vsque ad summam minutiem contero; donec intolerabili dolore commotus, sublato flebili clamore, repulsoque & abiecto alueo, conspectui profano redditus, scenam propudiosæ mulieris patefecit. Nec tamen pistor damno pudicitiæ magnopere commotus, exangui pallore trepidantem puerum, serena fronte & propitiata facie commulcens, incipit: Nihil triste de me tibi fili metuas. non sum barbarus, nec agresti morum squallore præditus: nec ad exemplum naccinæ truculentiæ sulphuris te letali fumo necabo, ac ne iuris quidem seueritate Lege de adulteriis ad discrimen vocabo capitis tam venustū tamque pulcellum puellum: sed plane cum vxore mea partiario tractabo. nec erciscundæ familiæ sed communi diuidundo formula dimicabo; vt sine vlla controuersia vel dissen-

sione, tribus nobis in vno conueniat lectulo. Nam & ips
semper cum mea coniuge tam concorditer vixi, vt ex sect
ptudentium eadem nobis ambobus placerent. Sed nec æqui
tas ipsa patitur habere plus auctoritatis vxorem quam ma
ritum. Talis sermonis blanditie cauillatum, deducebat a
torum nolentem puerum, sequentem tamen: & pudicissim
illa vxore altrorsus disclusa, solus ipse cum puero cubās gra
tissima corruptarum nuptiarum vindicta perfruebatur. Se
cum primum rota Solis lucida diem peperit; vocatis duob
è familia validissimis, quam altissime sublato puero, ferul
nates eius obuerberans: Tu autem, inquit, tam mollis ac te
ner & admodum puer, defraudatis amatoribus, ætatis tu
flore mulieres appetis: atque eas liberas & connubia lege so
ciatas corrumpis, & intempestiuum tibi nomen adulteri vit
dicas? His & pluribus verbis compellatum & insuper affati
plagis castigatum, forinsecus abiicit. At ille adulterorum o
mnium fortissimus, insperata potitus salute, tamen nate
candidas illa noctu diuque diruptus, mærens profugit. Ne
secius pistor ille nuntium remisit vxoti, eamque protinus o
sua proturbauit domo. At illa præter genuinam nequitiam
contumelia etiam quamuis iusta tamen altius commota at
que exasperata, ad armillum reuertit, & ad familiares fem
narum artes accenditur: magnaq; cura requisitam veteratr
cem quandam feminam, quæ deuotionibus ac malefici
quiduis efficere posse credebatur, multis exorat precibu
multisque suffarcinat muneribus, alterum de duobus postu
lans: vel rursum mitigato conciliari marito; vel si id nequ
uerit, certe Larua vel aliquo diro numine immisso violent
eius expugnari spiritum. Tunc saga illa, & diuinipotens pr
mis adhuc armis facinorosæ disciplinæ suæ velitatur: & ve
hementer offensum mariti flectere atque in amorem impe
lere conatur animum. Quæ res cum ei sequius ac rata fue
rat proueniret; indignata numinibus, & præter præmii dest
natum conpendium, comtemptione etiam stimulata, ipsi
iam miserrimi mariti incipit imminere capiti, vmbramqu
violenter peremptæ mulieris ad exitium eius instigare. Se
forsitan lector scrupulosus reprehendens narratum meum f
argumentaberis: Vnde autem tu astutule asine, intra term
nos pistrini contentus, quid secreto vt affirmas mulieres ge
serint scire potuisti? Accipe igitur, quemadmodum hom
curiosus, iumenti faciem sustinens, cuncta quæ in pernicie
pistor

pistoris mei gesta sunt cognoui. Diem ferme circa mediam, repente intra pistrinum mulier, reatu miraque tristitie défor-mis apparuit, flebili centunculo semiamicta, nudis & inte-ctis pedibus, lurore buxeo macieq; fœdata. & discerptæ co-mæ semicanæ, sordentes inspersu cineris, pleramque eius an-teuentulæ contegebant faciem. Hæc talis, manu pistori cle-menter iniecta, quasi quippiam secreto collocutura, in suum cubiculū seducit eum : & adducta fore, quam diutissime de-moratur. Sed cum esset iam confectum omne frumentum quod inter manus opifices tractauerant, necessarioque pe-ti deberet aliud; seruuli cubiculum propter astantes domi-num vocabant, operique supplementum postulabant. Atque vt illis sæpicule & intentuocaliter clamantibus nullus respon-dit dominus; iam forem pulsare validius: & quod diligentis-sime fuerat oppessulata, maius peiusque aliquid opinantes, nisu valido reducto vel diffracto cardine, tandem patefaciūt aditum Nec vspiam reperta illa muliere, vident è quodam tigillo constrictum iamque exanimem pendere dominum. Eumque nodo ceruicis absolutum detractumque, summis plangoribus summisque lamentationibus atque vltimo la-uacro procurant : peractisque feralibus officiis, frequenti prosequente comitatu, tradunt sepulturæ. Die sequenti filia eius accurrit è proximo castello in quo pridem denupserat, mæsta atque crines pendulos quatiens, & interdum pu-gnis obtundens vbera. quæ, nullo quidem domus infortu-nium nuntiante cuncta cognouerat; sed ei per quietem obtu-lit sese flebilis patris sui facies, adhuc nodo reuincta ceruice: eique totum nouercæ scelus aperuit, de adulterio, de malefi-cio, & quemadmodum laruatus ad Inferos demeasset. Et cū se diutino plangore cruciasset, concursu familiarium cohi-bita, tandem pausam luctui fecit. Iamque nono die rite com-pletis apud tumulum solemnibus, familiam supellectilem-que & omnia iumenta ad hereditariam deducit auctionem. Tunc vnum larem, varie dispergit venditionis incertæ li-centiosa fortuna. Me denique ipsum pauperculus quidam hortulanus comparat quinquaginta nummis, magno, vt aie-bat: sed vt communi labore victū sibi quæreret. Res ipsa mi-hi poscere videtur vt huius quoque seruitii mei disciplinam exponam. Matutino me multis oleribus onustum, proxi-mam ciuitatem deducere consueuerat dominus: atque ibi venditoribus tradita mercede, dorsum insidens meum, sic

hortum redire. At dum fodiens, dum irrigans, cæteroq
incuruus labore deseruit; ego tantisper otiosus, placita qui
te recreabar. Sed ecce, siderum ordinatis ambagibus, p
numeros dierum ac mensium remeans annus, post mult
lentas autumni delicias, ad hybernas Capricorni pruin
deflexerat: & assiduis pluuiis, nocturnisq; rorationibus, su
dio: & intecto conclusus stabulo, continuo discruciabar fr
gore, quippe cum meus dominus præ nimia paupertate ne
bi quidem nedum mihi posset stramen aliquod vel exiguu
tegimen parare; sed frondoso casulæ contentus vmbracu
degeret. Ad hoc, matutino lutum nimis frigidum, geluqu
præacuta frusta nudis inuadens pedibus, enitebar. ac n
suetis saltem cibariis ventrem meum replere poteram. Nam
que & mihi & ipsi domino cæna par ac similis, sed oppido t
nuis aderat: lactucæ veteres & insuaues illæ, quæ semin
enormi senecta ad instar scoparum in amaram cœnosi su
ci cariem exolescunt. Nocte quadam pater familias, de pa
go proximo tenebris illunæ caliginis impeditus: & imbr
nimio madefactus, atque ob id ab itinere directo cohibitu
ad hortulũ nostrum, iam fesso equo, deuerterat, receptusqu
comiter pro tempore, licet non delicato, necessario tame
quietis subsidio remunerari benignum hospitem cupiens
promittit ei, de prædiis suis sese daturum & frumenti & oli
aliquid, & amplius duos vini cados. Nec moratus meus do
minus, sacculo & vtribus vacuis secum apportatis, nudæ spi
næ meæ residens, ad sexagesimum stadium profectione
comparat. Eo iam confecto viæ spatio, peruenimus ad prædi
ctos agros. ibiq; statim meum dominum comis hospes opi
pari prandio participat. Iam his in poculis mutuis altercanti
bus, mirabile prorsus euenit ostentũ. Vna de cætera cohort
gallina per mediam cursitans aream; clangore genuino, vel
ut ouum parere gestiens, personabat. eam suus dominus in
tuens, O bona, inquit ancilla, & satis fæcunda, quæ mult
iam tempore quotidianis nos partubus saginasti! nunc etian
cogitas, vt video, gustulũ nobis præparare. Et, Heus, inquit
puer, calathum fætui gallinaceo destinatum, angulo solit
collocato. Ita vti fuerat iussum procurante puero gallina cõ
suetæ lecticulæ spreto cubili, ante ipsos pedes domini præ
maturũ sed magno prorsus futurũ scrupulo prodidit partũ
nõ enim ouũ [quod scimus illud;] sed pinnis & vnguibus &
oculis & voce etiã perfectum edidit pullum. qui matrẽ suan

conti

continuò cœpit comitari. Nec eo ſecius longè maius oſtentum & quod meritò omnes perhorreſcerent exoritur. Sub ipſa enim menſa quæ reliquias prandij gerebat, terra dehiſcẽte imitus, largiſſimus emicuit fons ſanguinis. Hinc reſultantes vberrimæ guttæ menſam cruore perſpergunt. ipſoq; illo momento quo ſtupore defixi mirantur ac trepidant diuina præſagia: concurrit vnus è cella vinaria, nuntians omne vinum quod olim diffuſum fuerat in omnibus doliis feruenti calore & prorſus vt igni copioſo ſubdito rebullire. Viſæ etiam interea muſtelæ mortuum ſerpentem forinſecus mordicus attrahentes. & de ore paſtoricij canis virens exſiluit ranula, ipſumque canem qui proximus conſiſtebat aries appetitum vnico morſu ſtrangulauit. Hæc tot ac talia ingenti pauore domini illius & familiæ totius ad extremum ſtuporem deiecerunt animos: quid prius quidve poſterius, quid magis quid minus numinum cæleſtium leniendis minis, quot & qualibus procuraretur hoſtiis. Adhuc omnibus expectatione teterrimę formidinis torpidis, accurrit quidam ſeruulus magnas & poſtremas domino illi fundorum clades annuntians. Namque is adultis iam tribus liberis doctrina inſtructis, & verecundia præditis viuebat glorioſus. His aduleſcentibus erat cum quodam paupere modicæ caſulæ domino vetus familiaritas. At enim caſulæ paruulæ contermínos magnos & beatos agros poſſidebat vicinus potens & diues & iuuenis, & proſapiæ maiorum gloria malè vtens, pollenſque factionibus, & cuncta facilè faciens in ciuitate, hoſtili modo vicini tenuis incurſabat pauperiem, pecua trucidando, boues abigendo, fruges adhuc immaturas obterendo. iamque totum frugalitate ſpoliatum, ipſis etiam glebulis exterminare geſtiebat: finiumq; inani commota quæſtione, terram totam ſibi vindicabat. Tunc agreſtis, verecundus alioquin, auaritia diuitis iam ſpoliatus, vt ſuo ſaltem ſepulcro paternum retineret ſolum, amicos plurimos ad demonſtrationem finium, trepidans eximiè corrogarat. Aderant inter alios tres illi fratres, cladibus amici quantulum quantulum ferentes auxilium. Nec tamen ille veſanus tantillum præſentia multorum ciuium territus vel etiam cõfuſus, licet non rapinis ſaltem verbis temperare noluit: ſed illis clementer expoſtulantibus, feruidoſq; eius mores blanditiis permulcentibus, repentè ſuam ſuorumque carorum ſalutem quam ſanctiſſimè adiurans, adſeuerat, parui ſe pen-

dere tot metatorum præſentiam: denique vicinum illum auriculis per ſuos ſeruulos ſublatum, de caſula longiſſimè ſtatimque proiectum iri. Quo dicto, inſignis indignatio totos audientium pertentauit animos. Tunc vnus è tribus fratribus, incontanter & paulò liberius reſpondit: Fruſtra eum ſuis opibus confiſum, tyrannicâ ſuperbiâ comminari; cùm alioquin pauperes etiam liberali legum præſidio de inſolentia locupletium conſueuerint vindicari. Quod oleum flammæ, quod ſulfur incendio, quod flagellum Furiæ, hoc & iſte ſermo truculentiæ hominis nutrimento fuit. Iamque ad extremam inſaniam vecors, ſuſpendium ſeſe & totis illis & ipſis legibus mandare proclamans, canes paſtoricios, villaticos, feros atq; immanes, adſuetos abiecta per agros eſitare cadauera, præterea etiam tranſeuntium viatorum paſſiuis morſibus annulatos laxari, atque in eorum exitium inhortatos, immitti præcipit. Quo ſimul ſigno ſolito paſtorum incenſi atque inflammari ſunt, furioſa rabie conciti, & latratibus etiam abſonis horribiles, eunt in homines: eoſque, variis aggreſſi vulneribus, diſtrahunt ac lacerant: nec fugientibus ſaltem compeſcunt, ſed eo magis irritatiores ſequuntur. Tunc inter confertã trepidæ multitudinis ſtragem, è tribus iunior offenſo lapide atque obtunſis digitis terræ proſternitur: ſæuiſque illis ac ferociſſimis canibus inſtruit nefariam dapem. protinus enim nacti prædam iacentem, miſerum illum adoleſcentem ſic fruſtatim diſcerpunt. Atq; vt eius letalem vlulatum cognouere ceteri fratres; accurrunt mæſti ſuppetias: obuolutiſq; lacinia læuis manibus, lapidum crebris iactibus propugnare fratri atq; abigere canes aggrediuntur. Nec tamẽ eorum ferociam vel conterere vel expugnare potuere. quippe cùm miſerrimus adoleſcens, vltima voce prolata, vindicarent de pollutiſſimo diuite mortem fratris iunioris, illicò laniatus interiiſſet. Tunc reliqui fratres, non tam hercules deſperata quàm vltro neglecta ſua ſalute, contendunt ad diuitem: atque ardentibus animis impetuque veſano lapidibus crebris in eum velitantur. At ille cruentus & multis antè flagitiis ſimilibus exercitatus percuſſor, iniecta lancea, duorum alterum per pectus medium tranſadegit. Nec tamen peremptus ac prorſus exanimatus adoleſcens ille terræ concidit. nã telum tranſiectum, atq; ex maxima parte ponè tergum elapſum, ſoloque niſus violentia defixum, rigore librato ſuſpẽderat corpus. Sed & quidam de ſeruulis procerus & validus

ſicario

ſicario illi ferens auxilium, lapide cõtorto tertij iuuenis dexterum brachium longo iactu petierat: ſed impetu caſſo per extremos digitos tranſcurrens lapis, contra omnium opinionem deciderat innoxius. Nonnullam tamen ſagaciſſimo iuueni prouentus humanior vindictæ ſpeculam ſubminiſtrauit. Ficta namque manus ſuæ debilitate, ſic crudeliſſimũ iuuenem compellat: Fruere exitio totius noſtræ familiæ, & ſanguine trium fratrum inſatiabilem tuam crudelitatem paſce, & de proſtratis tuis ciuibus glorioſe triumphandũ ſcias. Licet priuato ſuis poſſeſſionibus paupere, fines vſque & vſq; proterminaueris, habiturum te tamen vicinum aliquem. Nã hæc etiam dextra quæ tuum prorſus amputaſſet caput, iniquitate Fati contuſa decidit. Quo ſermone alioquin exaſperatus furioſus latro, rapto gladio, ſua miſerrimum iuuenem manu perempturus, inuadit auidus. Nec tamen ſui molliorem prouocauerat, quippe inſperatò & longè contra ejus opinionem reſiſtens iuuenis, complexu fortiſſimo arripuit eius dexterã: magnoq; niſu, ferro librato, multis & crebris ictibus impuram elidit diuitis animam: & vt accurrentium etiam familiarium manu ſe liberaret, confeſtim adhuc inimici ſanguine delibuto mucrone gulam ſibi prorſus execuit. Hæc erant quæ prodigioſa præſagiuerant oſtenta; hæc quæ miſerrimo domino fuerant nuntiata. Nec vllum verbum ac nec tacitum quidem fletum tot malis circumuentus ſenex quiuit emittere: ſed arrepto ferro quo commodum inter ſuos epulones caſeum atque alias prandij partes diuiſerat, ipſe quoque adinſtar infeliciſſimi ſui filij iugulum ſibi multis ictibus contrucidat; quoad ſuper menſam cernuus corruens, portentoſi cruoris maculas noui ſanguinis fluuio proluit. Ad iſtum modum puncto breuiſſimo dilapſæ domus fortunam hortulanus ille miſeratus, ſuosque caſus grauiter ingemiſcens depranſis pro prandio lacrymis, vacuaſque manus complodens ſæpiculè, protinus inſcenſo me, retro quam veneramus viam capeſſit. Nec innoxius ei ſaltem regreſſus euenit. Nam quidam proceruѕ, & vt indicabat habitus atque habitudo, miles è legione factus nobis obuius, ſuperbo atque arroganti ſermone percontatur quorſum vacuum duceret aſinum? At meus dominus adhuc mærore permixtꝰ, & aliàs Latini ſermonis ignarus, tacitus præteribat. Nec miles ille familiarem cohibere quiuit inſolentiam; ſed indignatus ſilentio eius, vt conuicio, vite quam tenebat

obtundens eum, dorſo meo proturbat: Tunc hortulanus ſupplicuè reſpondit, ſermonis ignorantia ſe quid ille diceret ſcire non poſſe. Ergo igitur Græcè ſubiiciens miles, Vbi, inquit, ducis aſinum iſtum? Reſpondit hortulanus, petere ſe ciuitatem proximam. Sed mihi, inquit, operæ eius opus eſt. nam de proximo caſtello ſarcinas præſidis noſtri cum ceteris iumentis debet aduehere. Et iniecta ſtatim manu, loro me quo ducebar arreptum, incipit trahere. Sed hortulanus prioris plagæ vulnere prolapſum capite ſanguinem detergens, rurſus precatur ciuilius atq; manſuetius verſari commilitonem, idque per ſpes proſperas eius orabat adiurans. Nam & hic ipſe, aiebat, iners aſellus, & nihilominus morbo deteſtabili caducus, vix etiam paucos olerum manipulos de proximo hortulo ſolet anhelitu languido fatigatus, ſubuehere, nedum vt rebus amplioribus idoneus videatur gerulus. Sed vbi nullis precibus mitigari militem, magiſque in ſuam perniciem aduertit efferari, iamque inuerſa vite deuaſtiore nodulo cerebrum ſuum diffindere; currit ad extrema ſubſidia, ſimulanſque ad commouendam miſerationem genua eius velle contingere, ſummiſſus atque incuruatus arreptis eius pedibus vtriſque ſublimem elatum terræ grauiter applodit: & ſtatim quà pugnis, quà cubitis, quà morſibus, etiam de via lapide correpto, totam faciem manuſque eius & latera conuerberat. Nec ille, vt primùm humi ſupinatus eſt, vel repugnare vel omnino munire ſe potuit. ſed plane identidem comminabatur, ſi reſurrexiſſet ſeſe conciſurum eum machæra ſua fruſtatim. Quo ſermone eius commonefactus hortulanus eripit ei ſpatham: eaque longiſſimè abiecta, rurſus ſæuioribus eum plagis aggreditur. Nec ille proſtratus ac præuentus vulneribus vllum reperire quiens ſaluti ſubſidium, quod ſolum reſtabat ſimulat ſeſe mortuum. Tunc ſpatham illam ſecum aſportans hortulanus, inſcenſo me, concito gradu recta feſtinat ad ciuitatem, nec hortulum ſuum ſaltem curans inuiſere, ad quempiam ſibi deuertit familiarem. cunctiſque enarratis, deprecatur periclitanti ſibi ferret auxilium: ſeque cum ſuo ſibi aſino tantiſper occultaret; quoad celatus ſpatio bidui triduiue capitalem cauſam euaderet. Nec oblitus ille veteris amicitiæ promptè ſuſcipit. meque per ſcalas, complicitis pedibus in ſuperius cænaculum attracto, hortulanus deorſus in ipſa tabernula derepit in quamdam ciſtulam, & ſupergeſto deliteſcit orificio. At miles ille, vt poſtea

ea didici, tandem velut emersus graui crapula, nutabundus tamen,& tot plagarum dolore saucius,baculoque se vix sustinens, in ciuitatem aduentat: confususque de impotentia deque inertia sua quidquam ad quemquam referre popularium, sed tacitus iniuriam deuorans,quosdam commilitones nactus istas tunc clades enarrat suas. Placuit vt ipse quidem contubernio se tantisper absconderet. nam præter propriam contumeliam, militaris etiam sacramenti genium ob amissam spatham verebatur; ipsi autem, signis nostris enotatis, inuestigationi vindictæque sedulam darent operam. Nec defuit vicinis perfidus qui nos illico occultari nuntiaret. Tum commilitones accersitis magistratibus mentiuntur sese multi pretij vasculum argenteum præsidis in via perdidisse: idque hortulanum quemdam repetisse, nec velle restituere, sed apud familiarem quemdam sibi delitescere. Tūc magistratus, & damno præsidis nomine cognito, veniunt ad diuersorij nostri fores: claraque voce denuntiant hospiti nostro,nos quos occultaret apud se certò certius dedere, potius quā discrimen proprij subiret capitis. Nec ille tantillum conterritus, salutique studens eius quem in suam receperat fidē, quidquam de nobis fatetur: ac diebus pluscülis nec vidisse quidem illum hortulanum contendit. Contra commilitones ibi nec vspiam illum delitescere adiurantes genium principis contendebant. Postremum magistratibus placuit, obstinatè denegantem scrutinio detegere. Immissis itaque lictoribus ceterisque publicis ministeriis, angulatim cuncta sedulò perlustrari iubent nec quisquam mortalium ac ne ipse quidem asinus intra limen comparere nuntiatur. Tunc gliscit violentior vtrimque secus cōtentio militum, pro comperto de nobis asseuerantium, fidemque Cæsaris identidem implorantium, at illius negantis, assidueque Deum numen obtestantis, Qua contentione & clamoso strepitu cognito, curiosus alioquin & inquieti procacitate præditus asinus, dum obliquata ceruice per quandam fenestrulam quidnam sibi vellet tumultus ille prospicere gestio; vnus è commilitonibus,casu fortuito collimatis oculis ad vmbram meam,cūctos testatur incoram. Magnus denique continuò clamor exortus est: Et emensis protinus scalis, iniecta manu quidam me velut captiuum detrahunt. Iamque omni sublata contatione, scrupulosius contemplantes singula, cista etiam illa reuelata, repertum productumque & oblatum magistratibus

miserum hortulanum pœnas scilicet capite pensurũ in publicum deducunt carcerem: summoque risu meum prospectũ cauillari non desinunt. Vnde etiam de prospectu & vmbra asini natum est frequens prouerbium.

L. APVLEI
METAMORPHOSEON
LIBER DECIMVS.

DIE sequenti meus quidem dominus hortulanus quid egerit nescio. me tamen miles ille qui propter eximiam impotentiam pulcerrimè vapularat, ab illo præsepio nullo equidem contradicente deductum abducit: atque à suo contubernio, hoc enim mihi videbatur, sarcinis propriis onustum, & prorsus exornatum armatumque militariter, producit ad viam. nam & galeam nitore præmicantem, & scutũ cæteris his longius relucens, sic etiam lanceam longissimo hastili conspicuam, quam scilicet non disciplinæ tunc quidẽ causa sed propter terrendos miseros viatores in summo atq; edito sarcinarum cumulo ad instar exercitus sedulò composuerat. Confecta campestri nec adeò difficili via, ad quamdã ciuitatulam peruenimus; nec in stabulo sed in domo cuiusdam decurionis deuertimus. Statimq; me commendato cuidam seruulo, ipse ad præpositum suum qui mille armatorum ducatum sustinebat sollicite proficiscitur. Post dies pluscu los ibidem designatum scelestum ac nefariam facinus memini. sed, vt vos etiam legatis, ad librum profero. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè litteratum, atque ob id consequenter pietate modestiaque præcipuum: quem tibi quoque prouenisse cuperes, vel talem. Huius matre multo ante defuncta rursum matrimonium sibi reparauerat: ductaque alia filium procreauerat alium, qui iam adæque duodecimum ætatis annum supergresserat. Sed nouerca, forma magis quàm moribus in domo mariti pręppollens, seu naturaliter impudica, seu fato ad extremum impulsa flagitium oculos ad priuignum adiecit. Iam ergo lector optime scito te tragœdiam non fabulam legere, & a socco ad cothurnum ascendere. Sed mulier illa, quamdiu primis elementis Cupido paruulus nutriebatur, imbecillis adhuc eius viribus, facile ruborem tenuem deprimens, silentio resistebat. At vbi

completis

completis igne veſano totis præcordiis immodicè bacchatus Amor exæſtuabat, ſæuienti Deo iam ſuccubuit: ac languore ſimulato, vulnus animi mentitur in corporis valetudine. Iam cetera ſalutis vultuſque detrimenta & ægris & amantibus examuſſim conuenire nemo eſt qui neſciat. pallor deformis, marcentes oculi, laſſa genua, quies turbida, & ſuſpiritus cruciatus tarditate vehementior. Crederes & illam fluctuare tantum vaporibus febrium; niſi quòd & flebat. Heu Medicorum ignaræ mentes! quid venæ pulſus, quid caloris intemperantia, quid fatigatus anhelitus, & vtrinque ſecus iactatæ crebriter laterum mutuæ viciſſitudines? Dij boni! quam facilis, licet non artifici Medico cuiuis tamen docto Venereæ cupidinis comprehenſio; cũ videas aliquam ſine corporis calore flagrantem. Ergo igitur impatientia furoris altius agitata, diutinum rupit ſilentium; & ad ſe vocari præcipit filium. quod nomen in eo ipſo, ſcilicet ne ruboris admoneretur, libenter eraderet. Nec adoleſcens ægræ parentis moratus imperium, ſenili triſtitie ſtriatam gerens frontem, cubiculum petit vxoris patris, matriſq; fratris, vtcunque debitum ſiſtens obſequium. Sed illa cruciabili ſilentio diutiſſimè fatigata, & vt in quodam vado dubitationis hærens, omne verbum quod præſenti ſermoni putabat aptiſſimum rurſum improbans, nutante etiamnunc pudore, vnde potiſſimum caperet exordiũ, decontatur. At iuuenis nihil etiam tunc ſequius ſuſpicatus, ſummiſſo vultu rogat vltro præſentis cauſas ægritudinis. Tunc illa nacta ſolitudiuis damnoſam occaſionem, prorumpit in audaciam: & vbertim adlacrymans, laciniaque contegens faciem, voce trepida ſic eum breuiter affatur: Cauſa omnis & origo præſentis doloris, & etiam medela ipſa & ſalus vnica mihi [vitę] tute ipſe es. Iſti enim tui oculi per meos oculos ad intima delapſi præcordia, meis medullis acerrimum commouent incendium. Ergo miſerere tua cauſa peteuntis. nec te religio patris omnino deterreat. cui morituram prorſus ſeruabis vxorem. Illius enim recognoſcens imaginem in tua facie, meritò te diligo. Habes ſolitudinis plenam fiduciã, habes capax neceſſarij facinoris otium. Nam quod nemo nouit pænè non fit. Repentino malo perturbatus adoleſcẽs, quamquam tale facinus protinus exhorruiſſet, non tamen negationis intẽpeſtiua ſeueritate putauit exaſperãdũ, ſed cautę promiſſionis dilatione leniẽdũ. Ergo prolixè pollicetur vt bonũ caperet animum, refectioniq; ſe ac ſaluti redderet, impendiò

primere tantauerat noluisset succumbere. Nec tam immanibus contenta mendaciis, addebat sibi quoque ob detectũ flagitium eumdem illum gladio comminari. Tunc infelix duplici filiorũ morte percussus magnis ærumnarũ procellis æstuat. Nam & iuniorẽ incoram sui funerari videbat; & alterum ob incestum parricidiumque capitis scilicet damnatum iri certò sciebat. Adhoc vxoris dilectæ nimium mentitis lamentationibus, ad extremum sobolis impellebatur odium. Vixdum pompæ funebres sepultura filij fuerat explicata: & statim ab ipso eius rogo senex infelix ora sua recentibus adhuc rigans lacrymis, trahensque cinere sordentem canitiem, foro se festinus immittit. Atque ibi tum fletu tum precibus, genua etiam decurionum contingens, nescius fraudium pessimæ mulieris, in exitium reliqui filij plenis operabatur affectibus: illum incestum paterno thalamo, illum parricidam fraterno exitio, & incomminata nouercæ nece sicatium. Tanta denique miseratione tantaque indignatione curiam, sed & plebem mærens inflammauerat; vt remoto iudicandi tædio, & accusationis manifestis probationibus, & responsionis meditatis ambagibus, cuncti conclamauerint: LAPIDIBVS OBRVTVM PVPLICVM MALVM PVBLICE VINDICARI. Magistratus interim, metu periculi proprij, ne de paruis indignationis elementis ad exitiũ disciplinę ciuitatisque seditio procederet, partim decuriones deprecari, partim populareis compescere, vt ritè & MORE MAIORVM iudicio reddito, & vtrimq; secus allegationib. examinatis, ciuiliter sententia promeretur: nec, ad instar barbaricæ feritatis, vel tyrannicæ impotentiæ damnaretur aliquis inauditus. & in pace placida tam dirum sæculo proderetur exemplum. Placuit salubre consilium. & illico iussus præco pronuntiat; PATRES IN CVRIAM CONVENIRENT. Quibus protinus dignitatis iure consueta loca residentibus, rursum præconis vocatu, primus accusator incedit. Tunc demum clamatus inducitur etiam reus: & exemplo legis Atticæ, Martiique iudicij, causæ patronis denuntiat præco, neque principia dicere, neque miserationem commouere. Hæc ad istum modum gesta compluribus mutuò sermocinantibus cognoui. Quibus autem verbis accusator urserit, quibus rebus diluerit reus, ac prorsus orationes altercationesque neque absens ipse apud præsepiũ scire, neque ad vos quæ ignoraui possum enuntiare: sed quæ

planè comperi, ad istas litteras proferam. Simul enim fir
est dicentium contentio; veritatem criminum fidemq; p
bationibus certis instrui, nec suspicionibus tantam con
cturam permitti placuit: atque illum potissimum seruum
solus hæc ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnib
oportere. Nec tantillum cruciarius ille, vel Fortuna t
magni iudicij, vel confertæ conspectu curiæ, vel certè no
conscientia sua deterritus, quæ ipse finxerat quasi vera ad
uerare atque adserere incipit. Quòd se vocasset indigna
fastidio nouercæ iuuenis; quòd vlciscens iniuriam, filij e
mandauerat necem; quòd promisisset grande silentij p
mium; quòd recusanti mortem sit comminatus; quòd
nenum sua manu temperatum dandū fratri reddiderit; qu
ad criminis probationem reseruatum poculum neglexisse
spicatus sua postremum manu porrexerit puero. Hæc e
mia enim ad veritatis imaginem verberone illo simulata t
pidatione perferente, finitum est iudicium. Nec quisqu
decurionum tam æquus remanserat iuueni, quin eum e
denter noxæ compertum insui culleo pronuntiaret. Cu
iam sententiæ pares, cunctorum stilis ad vnum sermone
congruentibus, ex more perpetuo in vrnam æneam debe
conijci: quo semel conditis calculis, iam cum rei fortu
transacto, nihil postea commutari licebat; sed mancipab
tur, potestas capitis in manum carnificis: vnus è curia seni
præ ceteris compertæ fidei atque auctoritatis præcipuæ n
dicus, orificium vrnæ manu contegens, ne quis mitteret c
culum temerè hoc ad ordinem pertulit: Quod ætatis s
vobis approbatus, me vixisse gaudeo. nec patiar, falsis c
minibus petito reo, manifestum homicidium perpetra
nec vos qui iureiurando adstricti iudicatis, inductos seru
mendacio peierare. ipse non possum calcata numinum re
gione conscientiam meam fallens perperam pronuntia
Ergo vt res est, de me cognoscite. Furcifer iste venen
præsentarium comparare sollicitus, centumque aureos s
dos offerens pretium, mecum olim conuenerat. quod ægr
to cuidam dicebat necessarium, qui morbi inextricabilis
terno vehementer implicatus, vitæ se cruciatui subtrah
gestiret. At ego perspiciens malum istum verberonem b
terantem, atque inconcinnè causificantem, certusque a
quod moliri flagitium, potionem quidem dedi; sed futu
quæstioni præcauens non statim pretium quod offerebat

acce

accepi. Sed ne fortè aliquis, inquam, istorum quos offers aureorum nequam vel adulter reperiatur: in hoc ipso sacculo conditos eos annulo tuo prænota; donec altera die nummulario præsente comprobentur. Sic inductus, signauit pecuniam. quam exinde, vt iste repræsentatus est iudicio, iussi de meis aliquem curriculò taberna promptam afferre. & en ecce, prolatam coràm exhibeo. videat, & suum sigillum recognoscat. Nam quemadmodum eius veneni frater insimulari potest quod iste comparauerit? Ingens exinde verberonem corripit trepidatio, & in vicem humani coloris succedit pallor infernus; perque vniuersa membra frigidus sudor emanabat. Tunc pedes incertis alternationibus commouere: modò hanc modò illam partem scalpere capitis: & ore semiclauso balbutiens nescio quas affanias effutire; vt eum nemo prorsus à culpa vacuum meritò crederet. Sed reualescente rursus astutia, constantissimè negare & arcessere mendacij medicum non desinit. Qui præter iudicij religionem, cum fidem suam coràm lacerari videret; multiplicato studio verberonem illum contendit redarguere: donec iussu magistratuum ministeria publica, contrectatis nequissimi serui manibus, annulum ferreum deprehensum cum signo sacculi conferunt. quæ comparatio præcedentem roborauit suspicionem. Nec rota vel eculeus, more Græcorum, tormentis eius apparata iam deerant. sed obfirmatus mira præsumptione, nullis verberibus ac ne ipso quidem succubuit igni. Tunc medicus. Non patiar, inquit, hercules, non patiar, vel contra fas de innocente isto iuuene supplicium vos sumere; vel hunc ludificato nostro iudicio pœnam noxij facinoris euadere. Dabo enim rei præsentis euidens argumentum. Nam cum venenum peremptorium comparare pessimus iste gestiret, nec meæ sectæ crederem conuenire causas vlli præbere mortis; nec exitio sed saluti hominum medicinā quæsitam esse didicissem: verens ne si daturum me negassem intempestiua repulsa viam sceleri subministrarem: & ab alio quopiā exitiabilem mercatus hic potionem, vel postremùm gladio vel quovis telo nefas inchoatū perficeret; dedi non venenum, sed somniferū mandragorę illud grauedinis compertæ famosum & morti simillimi soporis efficax. Nec mirum, desperatissimum istum latronē certum extremæ pœnæ quæ MORE MAIORVM in eum competit, cruciatus

istos vt leuiores facilè tolerare. Sed si verè puer meis te-
peratam manibus sumpsit potionem; viuit; & quiescit,
dormit: & protinus marcido sopore discusso remeabit
diem lucidam. quod si verè peremptus est, si [verè] mo
præuentus est; quæratis licet causas mortis eius alias. Ac
stum modum seniore adorante, placuit. & itur confest
magna cum festinatione ad illud sepulcrum quo corpus p
ri depositum iacebat. Nemo de curia, de optimatibus nec
ac ne de ipso quidem populo quisquam qui non illuc cur
sè confluxerit. Ecce pater suis ipse manibus cooperculo
puli remoto, commodum discusso mortifero sopore, s
gentem postliminio mortis deprehendit filium: eumq;
plexus artissimè, verbis impar præsenti gaudio, producit
populum, atque vt erat adhuc feralibus amiculis instrić
atque obditus, deportatur ad iudiciũ puer. Iamq; liquido s
ui nequissimi, atque mulieris nequioris patefactis sceleribu
procedit in mediũ nuda veritas. & nouercæ quidē perpet
indicitur exilium; seruus verò patibulo suffigitur: & omn
cõsensu bono medico finiuntur aurei opportuni somnij pr
tium. Et illius quidem senis famosa atque fabulosa fort
na, prouidentiæ diuinæ condignum accepit exitum: q
momento modico, immo puncto exiguo, post orbitatis p
riculum, adulescentium duorum pater repentè factus e
At ego tunc temporis talibus fatorum fluctibus volutab
miles ille qui me nullo vendente comparauerat, & sine p
tio suum fecerat, tribuni sui præcepto debitum sustinens o
sequium, litteras ad magnum scriptas Principem Roma
versus perlaturus, vicinis me quibusdam duobus seruis fr
tribus vndecim denariis vendidit. His erat diues adm
dum dominus. at illorum alter pistor dulciarius, qui panes
mellita concinnabat edulia; alter coquus qui sapidissimis i
trimentis succuum pulmenta condita, vapore mollibat, v
nico illi contubernio communem vitam sustinebant, meq
ad vasa illa complura gestanda præstinarant, quæ, domin
regiones plusculas pererrantibus, variis vsibus erant necessa
ria. Adsciscor itaque inter duos illos fratres tertius contu
bernalis: haud vllo tempore tam benivolam fortunam ex
pertus. Nam vespera, post opiparas cænas earumque splen
didissimos apparatus, multas numero partes in cellulam su
mei solebāt deportare domini: ille porcorum, pullorum, pi
scium, & eiuscemodi pulmentorum largissimas reliquias: hi

pani-

panis crustula, lucunculos, hamos, laterculos, & compluta scitamenta mellita. Qui cum se refecturi, clausa cellula balneas petissent; oblatis ego diuinitus dapibus affatim saginabar. Nec enim tam stultus eram tamque verè asinus, vt dulcissimis illis relictis cibis cænarem asperrimum fœnum. Et diu quidem pulcerrimè mihi furatrinæ procedebat artificiũ: quippe adhuc timidè & satis parcè subripienti de tam multis pauciora, neç illis fraudes vllas in asino suspicantibus. At vbi fiducia latendi pleniore capta partes opimas quasque deuorabam, & rancidiora seligens abligurribam dulcia; suspicio non exilis fratrum pupugit animos. Et quamquam de me nihil etiam tunc tale crederent; tamen quotidiani damni studiose vestigabant reum. illi verò postremò, etiam mutuò sese rapinæ turpissimæ criminabantur. Iamque curam diligentiorem, & acriorem custodelam, & dinumerationem adhibebant partium. Tandem denique rupta verecundia, sic alter alterum compellat: At istud iam neque æquum ac ne humanũ, [fidem minuere] quidem quotidie te partes electiores surripere: atque iis diuenditis, peculium latenter augeer, de reliquis æquam vindicare diuisionem. Si tibi denique societas ista displicet, possumus omnia quidem cetera fratres manere, ab isto tamen nexu communionis discedere. Nam video in immensum damni procedentem querelam, nutrire nobis immanem discordiam. Subiicit alius: Laudo istam tuam mehercules & ipse constantiã, quod quotidie furatis clanculo partibus præuenisti querimoniam, quã diutissimè sustinẽs tacitus ingemiscebam; ne viderer rapinæ sordidæ meum fratrẽ arguere. Sed benè, quòd vtrimq; secus sermone prolato iacturæ remedium quæritur; ne silentio procedens simultas, Eteocleas nobis contentiones pariat. His & similibus altercati conuiciis, deierant vtrique, nullam se prorsus fraudem, nullam denique surreptionem factitasse: sed planè debere cunctis artibus communis dispendij latronem inquiri. Nam neque asinum qui solus interesset talibus cibis affici posse: & tamen quotidie partes electibiles comparere nusquam: nec vtique cellulam suam tam immanes inuolare muscas vt olim Harpyiæ fuere, quæ diripiebãt Phineias dapes. Interea liberalibus cœnis inescatus, & humanis affatim cibis saginatus, corpus obesa pinguitie compleueram; corium aruina succulenta molliueram; pilum liberali nitore nutriueram. Sed iste corporis mei decor, pudo-

ripeperit grande dedecus. Insolita namque tergoris vastitate commori, fœnum prorsus intactum quotidie remanere cernentes, iam totos ad me dirigunt animos. Et hora consueta velut balneas petituri, clausis ex more foribus, per quamdam modicam cauernam rimantur me passim expositis epulis inhærentem. Nec vlla cura iam damni sui habita, mirati monstruosas asini delicias, risu maximo dirumpuntur, vocatoque vno & altero ac deinde pluribus conseruis, demonstrant infandam memoratu hebetis iumenti gulam. Tantus denique ac tam liberalis cachinnus cunctos inuaserat, vt ad aures quoque prætereũtis perueniret domini. Sciscitatus denique quid bonum rideret familia: cognito quod res erat, ipse quoq; per idem prospiciens foramen, delectatur eximiè, ac dein risu ipse quoq; latissimo, adusque intestinorum dolorem redactus, iam patefacto cubiculo proximè consistens, coràm arbitratur. Nam & ego tandem ex aliqua parte mollius mihi renidentis Fortunæ contemplatus faciem, gaudio præsentium fiduciam mihi subministrante, nec tantillum commotus, securus esitabam: quoad nouitate spectaculi lætus dominus ædium, duci me iussit; immò verò suis etiam ipse manibus ad triclinium perduxit: mensaq; posita, omne genus edulium solidorum & illibata fercula iussit apponi. At ego, quamquam iam bellulè suffarcinatus, gratiosum commendatioremq; me tum ei facere cupiens, esurienter exhibitas escas appetebam. Nam & quidquid potissimum abhorreret asinus excogitantes scrupulosè, ad explorandam mansuetudinem id offerebant mihi: carnes lasere infectas, altilia pipere inspersa, pisces exotico iure perfusos. Interim conuiuium summo risu personabat. Quidam deniq; præsens scurrula, Date, inquit, sodali huic quippiam meri. Quòd dictum dominus secutus: Non adeò, respondit, absurdè locutus es furcifer. valde enim fieri potest, vt contubernalis noster poculum quoq; mulsi libenter appetat. Et, Heus ait puer, lautũ diligenter ecce illum aureum cantharum mulso [& multo] contépera, & offer parasito meo: simul, quòd ei præbiberim commoneto. Ingens exin oborta est epulonum expectatio. Nec vlla tamen ego ratione côterritus, otiose ac satis genialiter contorta in modum linguæ postrema labia, grandissimũ illum calicem vno haustu perhausi. Clamor exurgit consona voce cunctorum salute me prosequentium. Magno denique delibutus gaudio dominus, vocatis seruis suis emptoribus

meis

meis iubet quadruplũ reſtitui pretium.meq; cuidã acceptiſſimo liberto ſuo, & ſatis peculiato, magna præfatus diligentia tradidit. qui me ſatis humanè ſatiſque comiter nutriebat: &, quo ſe patrono commendatiorem faceret, ſtudioſiſſimè voluptates eius per meas argutias inſtruebat. Et primùm me quidem menſam accumbere ſuffixo cubito, dein alluctari & etiam ſaltare ſublatis primoribus pedibus perdocuit: quodq; eſſet apprimè mirabile, verbis nurum commodare, vt quod vellem relato, quod nollem deiecto capite monſtrarem, ſitienſque, pocillatore reſpecto, ciliis alterna conniuens bibere flagitarem. Atque hæc omnia perfacilè obediebam: quę nullo etiam mõſtrante ſcilicet facerem. Sed verebar ne ſi fortè ſine magiſtro humano ritu [hoc] ederem, plerią; rati ſcæuum præſagium portendere, velut monſtrum portentumq; me obtruncatum vulturibus opimum pabulum redderent. Iamque rumor publicè crebuerat, quo conſpectum atque famigerabilem meis miris artibus effeceram dominum: Hic eſt qui ſodalem conuiuamq; poſſidet luctantem aſinum, ſaltantem aſinum, iocantem aſinum, voces humanas intelligentem aſinum, ſenſum nutibus exprimentem aſinũ. Sed prius eſt, vt vobis quod initio facere debueram vel nunc ſaltem referam, quis iſte vel vnde fuerit Thyaſus. (hoc enim nomine meus nũcupabatur dominus.) Oriũdus patria Corintho, ꝙ caput eſt totius Achaiæ prouinciæ, vt eius proſapia atque dignitas poſtulabat, gradatim permenſis honoribus, quinquẽnali magiſtratui fuerat deſtinatus: &, vt ſplendori capeſſendorum reſponderet faſcium, munus gladiatorium triduanis ſpectaculis pollicitus, latius munificẽtiam ſuam porrigebat. Denique gloriæ publicæ ſtudio tunc Theſſaliam etiam acceſſerat, nobiliſſimas feras & famoſos inde gladiatores comparaturus. Iamque ex arbitrio diſpoſitis coemptiſque omnibus, domuitionem parabat. ſpretis luculentis illis ſuis vehiculis, ac poſthabitis decoris rhedarum carpentis, quæ partim contecta, partim reuelata fruſtra nouiſſimis trahebantur conſequiis: equis etiam Theſſalicis, & aliis iumentis Gallicanis, quibus generoſa ſoboles perhibet pretioſam dignitatem: me phaleris aureis, & fucatis ephippiis, & purpureis taperis, & frenis argenteis, & pictilibus baltheis, & tintinnabulis perargutis exornatum, ipſe reſidens amantiſſimè nonnumquam comiſſimis affatur ſermonibus. Atque inter alia pleraque ſummè ſe delectari profitebatur, quòd haberet in

me simul & conuiuam & vectorem. At vbi partim terrestri partim maritimo itinere confecto Corinthum accessimus; magnæ ciuium turbæ confluebant: vt mihi videbatur non tantum Thyasi dantes honori, quàm mei conspectus cupiẽtes. Nam tanta ibidem etiam de me fama peruaserat; vt non mediocri quæstui præposito illi meo fuerim. Qui cum multos videret nimio fauore lusus meos spectare gestientes, obserata fore, atque singulis eorum seorsus admissis, stipes acceptans non paruas, summulas diurnas corradere consueuerat. Fuit in illo conuenticulo matrona quædam pollens & opulens: quæ more ceterorum visum meum mercata, ac dehinc multiformibus ludicris delectata, per admirationem assiduam paulatim in admirabilem mei cupidinem incidit: nec vllam vesanæ libidini medelã capiens, ad instar asinariæ Pasiphaes cõplexus meos ardenter expectabat. grandi deniq; præmio cum altore meo depacta est noctis vnius concubitum. At ille nequam, vt posset de me suaue prouenire, lucro suo tantum contentus, annuit. Iam denique cœnati è triclinio domini decesseramus: & dudum præstolantem cubiculo meo matronam offendimus. Dij boni! qualis ille quamque præclarus apparatus! Quatuor eunuchi confestim puluillis compluribus ventosè tumentibus pluma delicata terrestre nobis cubitum præstruunt: sed & stragula veste auro murice Tyrio depicta probè consternunt: ac desuper breuibus admodum sed satis copiosis puluillis, aliis nimis modicis, quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres suffulcire consuerunt, superstruunt. nec dominæ voluptates diutina sua præsentia morati, clausis cubiculi foribus, facessunt. At intus cerei præclara micantes luce, nocturnas nobis tenebras inalbabant. Tunc ipsa cuncto prorsus spoliata tegmine, tænia quoque, qua decoras deuinxerat papillas, lumen propter adsistens, de stagneo vasculo multo sese perungit oleo balsamo, meque indidem largissimè perfricat: sed multo tãto impensius crura etiam natesque perfundit meas. Tunc exosculata pressulè, non qualia in lupanari solent basiola iactari, vel meretricium poscinummia, vel aduentorum negotinummia, sed pura atque sincera instruit. & blandissimos affatus: Amo & Cupio, & Te solum diligo, &, Sine te iam viuere nequeo & cetera: quis mulieres & alios inducunt & suas testantur affectiones. capistroque me prehensum, more quo didiceram reclinat facile. quippe cum nil noui nihilque

difficile

difficile facturus mihi viderer; præsertim post tantum temporis tam formosæ mulieris cupientis amplexus obiturus. Nam & vino pulcerrimo atque copioso memet madefeceram; & vnguẽto fragrantissimo proluuium libidinis suscitaram. Sed angebar plane, non exili metu reputans quemadmodum tantis tamque magnis cruribus possem delicatam matronam inscendere: vel tam lucida tamq; tenera & lacte ac melle confecta membra duris vngulis cõplecti: labiasq; modicas ambrosio rore purpurantes tam amplo ore tamq; enormi & saxeis dentibus deformis sauiari: nouissime quo pacto quamquam ex vnguiculis perpruriscens mulier tam vastum genitale susciperet. Heu me qui dirupta nobili femina bestiis obiectus munus instructurus sim mei domini! Molles interdum voculas, & assidua sauia, & dulces gannitus commorsicantibus oculis iterabat illa. Et in summa, Teneo te, inquit, teneo meum palumbulum, meum passerem. Et cum dicto vacuas fuisse cogitationes meas ineptumque monstrat metum. artissime namque complexatum me totum prorsus sed totum recepit. Illa vero, quotiens ei parcens nates recellebã, accedens totiens nisu rabido, & spinam prehendens meam appliciore nexu inhærebat: vt hercules etiam deesse mihi aliquid ad supplendam eius libidinem crederem; nec Minotauri matrem frustra delectatam putarem adultero mugiente. Iamque operosa & peruigili nocte transacta, vitata lucis conscientia, facessit mulier, condicto pari noctis futuræ pretio. Nec grauate magister meus voluptates ex eius arbitrio largiebatur, partim mercedes amplissimas acceptando, partim nouum spectaculum domino præparando. incontanter ei denique libidinis nostræ totam detegit scenam. At ille, liberto magnifice munerato, destinat me spectaculo publico. Et quoniam neq; egregia illa vxor mea propter dignitatem, neque prorsus vlla alia inueniri poterat; grandi præmio vilis anquiritur aliqua, sententia præsidis bestiis addicta: quæ mecum incoram publicam populi caueam frequentaret. eius pæne talem cognoueram fabulam. Maritum habuit, cuius pater peregre proficiscens mandauit vxori suæ, matri eiusdem iuuenis, quod enim sarcina prægnationis oneratã eam relinquebat: vt si sexus sequioris edidisset fœtum; protinus quod esset editum necaretur. At illa per absentiam mariti, natam insita matri pietate præuenta, desciuit ab obsequio mariti: eamque prodidit vicinis alumnandam. Regressoque

iam marito natam necatamque puellam nuntiabat. Sed vbi flos ætatis nuptialem virgini diem flagitabat, nec ignaro marito dotare filiam pro natalibus quibat; quod solum potuit, filio suo tacitum secretum aperuit. Nam & oppido verebatur nequo casu caloris iuuenilis impetu lapsus, nescius nesciam sororem incurreret. Sed pietatis spectatæ iuuenis, & matris obsequium & sororis officium religiose dispensat, & arcanis domus venerabilis silentii custodi tradidit; plebiam facietenus prætendens humanitatē. Sic necessarium sanguinis sui munus aggreditur, vt desolatā vicinam puellā parentumque præsidio viduatam, domus suæ tutela receptaret, ac mox artissimo, multumq; sibi dilecto contubernali, largitus de proprio dotem liberalissime, traderet. Sed hæc bene atq; optime plenaque cum sanctimonia disposita, feralem Fortunæ nutum latere non potuerunt. cuius instinctu, domum iuuenis protinus se direxit sæua riualitas. Et illico hæc eadem vxor eius quæ nunc bestiis propter hæc ipsa fuerat addicta, cœpit puellam velut æmulam tori, succubamque, primo suspicari: dehinc detestari, dehinc crudelissimis laqueis mortis insidiari. Tale denique comminiscitur facinus. Annulo mariti surrepto rus profecta, mittit quendam seruulum sibi quidem fidelem, sed de ipsa Fide pessime merentem, qui puellæ nuntiaret quod eam iuuenis profectus ad villulā vocaret ad sese: addito, vt sola & sine vllo comite quammaturissime perueniret. Et ne qua forte nasceretur veniendi cōtatio; tradit annulum marito subtractum, qui monstratus fidem verbis adstipularetur. At illa mandato fratris obsequēs, hæc enim sola sciebat, respecto etiam signo eius quod offerebatur, gnauiter vt præceptum fuerat incomitata festinat. Sed vbi fraudis extremæ lapsa decipula laqueos insidiarum accessit; tunc illa vxor egregia, sororem mariti, libidinosæ Furiæ stimulis efferata, primum quidem nudam flagris vltime verberat: dehinc, quod res erat, clamantem quoque quod frustra pellicatus indignatione bulliret, fratrisque nomen sæpius iterantem, velut mentitam atque cuncta fingentem, titione candenti inter media femina detruso crudelissime necauit. Tunc acerbæ mortis exciti nuntiis frater & maritus accurrunt: variisque lamentationibus defletam puellam, tradunt sepulturæ. Nec iuuenis sororis suæ mortem tam miseram & quæ minime vt par erat illata est æquo tolerare quiuit animo: sed medullitus dolore commotus, acerrimæque

bilis

bilis noxio furore perfusus, exin flagrantissimis febribus ardebat; vt ipsi quoque iam medela videretur esse necessaria. Sed vxor qua iampridem nomen vxoris cum fide perdiderat, medicum conuenit quemdam notæ perfidiæ, qui iam multarum palmarum spectatus præliis, magna dextræ suæ trophæa numerabat. eique protinus quinquaginta promittit sestertia: vt ille quidem momentarium venenum venderet: illa autem emeret mariti sui mortem. Quo confecto, simulatur necessaria præcordiis leniendis bilique subtrahendæ illa prænobilis potio, quam sacram doctiores nominant: sed in eius vice subditur alia, Proserpinæ sacra saluti. Iamque præsenti familia & nonnullis amicis & affinibus, ægroto medicus poculum probe temperatum manu sua porrigebat. Sed audax illa mulier, vt simul & conscium sceleris amoliretur, & quam desponderat pecuniam lucraretur, coram detento calice: Non prius, inquit, medicorum optime, non prius carissimo mihi marito trades istam potionem quam de ea bonam partem hauseris ipse. Vnde enim scio, an noxium in ea lateat venenum? quæ res vtique te tam prudentem tamque doctum virum nequaquã offendit, si religiosa vxor, circa salutem mariti solicita, necessariam affero pietatem. Qua mira desperatione truculentæ feminæ repente perturbatus medicus, excussusque toto consilio, & ob angustiam temporis spatio cogitandi priuatus, antequam trepidatione aliqua vel cunctatione ipsa daret malæ conscientiæ suspicionem; indidem de potione gustauit ampliter. Quam fidem secutus adolescens, etiam sumpto calice quod offerebatur hausit. Ad istum modum præsenti transacto negotio, medicus quã celerrime domum remeabat, salutifera potione pestem præcedentis veneni festinãs extinguere. Nec eum obstinatione sacrilega, qua semel cœperat, truculenta mulier vngue latius à se discere passa est. Priusquam, inquit, digesta potione, medicinæ euentus probatus appareat. Sed ægre, precibus & obstinationibus eius multum ac diu fatigata, tandem abire concessit. Interea perniciem cæcam totis visceribus furentem medullæ penitus attraxerant. multum denique saucius, & grauedine somnolenta iam demersus, domum peruadit ægerrime. Vixque enarratis cunctis, ad vxorem mandat, vt saltem promissam mercedem mortis geminatæ deposceret. Sic elisus violenter spectatissimus medicus, effudit spiritum. Nec ille tamen iuuenis diutius vitam tenuerat; sed

inter fictas mentitasque lacrymas vxoris pari casu mor
fuerat extinctus. Iamque eo sepulto, paucis interiectis d
bus, quis feralia mortuis litantur obsequia, medici vxor p
tium geminæ mortis petens aderat. Sed mulier vsquequaq
suæ similis fidei supprimens faciem, prætendens imagine
blandicule respondit: & omnia prolixe accumulateque p
licetur, & statutum præmium sine mora se redditurам co
stituit; modo pauxillum de ea potione largiri sibi vellet
incœpti negotii persecutionem. Quod, pluribus laqu
fraudium pessimarum vxor inducta medici, facile consen
& quo se gratiorem locupleti feminæ faceret, properiter d
mo petita, totam prorsus veneni pyxidem mulieri tradic
Quæ grandem scelerum nacta materiam, longe lateque c
entas suas manus porrigit. Habebat filiam, paruulam de m
rito quem nuper necauerat. Huic infantulæ quod leges n
cessariam patris successionem deferrent sustinebat æger
me: inhiansque toto filiæ patrimonio, imminebat & capi
Ergo certa, defunctorum liberorum matres sceleratas he
ditates excipere. talem parentem præbuit qualem exhibu
rat vxorem, prandioque commento pro tempore, & vxore
medici simul & suam filiam veneno eodem percutit. Sed pa
uulæ quidem tenuem spiritum & delicata ac tenera præc
dia conficit protinus virus infestum. at vxor medici, du
noxiis ambagibus pulmones eius pererrat tempestas de
stabilis potionis; primum suspicata quod res erat, mox v
gente spiritu iam certo certior, contendit ad ipsius præsi
domum: magnoque fidem eius protestata clamore, & pop
li concitato tumultu, vtpote tam immania detectura fla
tia, efficit statim sibi simul & domus & aures præsidis pa
fierent. Iamque ab ipso exordio crudelissimæ mulieris cu
ctis atrocitatibus diligenter expositis, repente mentis nub
turbine correpta, semihiantes adhuc compressit labias: &
tritu dentium longo stridore reddito, ante ipsos præsidis p
des exanimis corruit. Nec ille, vir alioquin exercitus, mul
forme facinus execratæ veneficæ dilatione languida pas
marcescere. confestim cubiculariis mulieris attractis, vi to
mentorum veritatem eruit: atq; illam, minus quidem qua
merebatur, sed quod dignus cruciatus alius excogitari n
poterat, certe bestiis obiiciendam pronuntiauit. Talis m
lieris publicitus matrimonium confarreaturus, ingentiq
angore oppido suspensus, exspectabam diem muneris: sæp

quide

quidem mortem mihi mea volens manu conſciſcere, priuſquam ſceleroſæ mulieris contagio macularer, vel infamia publici ſpectaculi depudeſcerem. Sed priuatus humana manu, priuatus digitis, vngula rotunda atque mutila gladium ſtringere nequaquam poteram. Plane tenui ſpecula ſolabar clades vltimas; quod ver in ipſo ortu iam gemmulis floridis cuncta depingeret, & iam purpureo nitore prata veſtiret: & commodum dirupto ſpineo tegmine ſpirantes cinnameos odores promicarent roſæ, quæ me priori meo Lucio redderent. Dies ecce muneri deſtinatus aderat. ad conſeptum caueæ proſequente populo pompatico fauore deducor. Ac dum ludicris ſcenicorum choreis primitiæ ſpectaculi dedicantur; tantiſper ante portam conſtitutus pabulum lætiſſimi graminis, quod in ipſo germinabat aditu libens affectabam: ſubinde curioſos oculos patente porta, ſpectaculi proſpectu gratiſſimo reficiens. Nam puelli puellæque virenti florentes ætatula, forma conſpicui, veſte nitidi, inceſſu geſtuoſi, Græcanicam ſaltãtes pyrrhicam, diſpoſitis ordinationibus decoros ambitus inerrabant nunc in orbe rotatim flexuoſi, nunc in obliquam ſeriem connexi; & in quadratum patorem cuneati, & in cateruæ diſcidium ſeparati. At vbi diſcurſus reciproci multimodas ambages tubæ terminalis cantus explicuit; aulæo ſubducto & complicitis ſipariis, [Paridis] ſcena diſponitur. Erat mons ligneus ad inſtar inclyti montis illius, quem vates Homerus Idæum cecinit ſublimi inſtructus fabrica, conſitus virectis & viuis arboribus ſummo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuialis aquas eliquans. Capellæ paucula tondebant herbulas: & in modum Paridis Phrygii paſtoris barbaricis amiculis humeris defluentibus pulcre induſiatus adoleſcens, aurea tyara contecto capite, pecuarium ſimulabat magiſterium. Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebica chlamyda ſiniſtrum tegebat humerum: flauis crinibus vſquequaque conſpicuus: & inter comas eius aureæ pinnulæ cognatione ſimili ſociatæ prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant. Is ſaltatorie procurrens, malumque bracteis inauratum dextera gerens, ei qui Paris videbatur porrigit: quid mandaret Iupiter, nutu ſignificans. protinus gradum ſcitule referens è conſpectu faceſſit. Inſequitur puella vultu honeſta, in deæ Iunonis ſpeciem ſimilis. nam & caput ſtringebat diadema candida. ferebat & ſceptrum. Irrupit alia, quam putares Mineruam,

neruam, caput contecta fulgenti galea, & oleaginea corona tegebatur ipsa galea. clypeum attollens, & hastam quatiens, & qualis illa cum pugnat. Super has introcessit alia visendo decore præpollens, gratia coloris ambrosei designans Venerem: qualis fuit Venus cum fuit virgo, nudo & intecto corpore perfectam formositatem professa; nisi quod tenui pallio bombycino inumbrabat spectabilem pubem. quam quidem laciniam curiosulus ventus satis amanter nunc lasciuiens reflabat; vt dimota, pateret flos ætatulæ: nunc luxurians aspirabat; vt adhærens pressule, membrorum voluptatem graphice liciniaret. Ipse autem color Deæ diuersus in speciem: corpus candidum, quod cælo demeat; cærulum, quod mari remeat. Iam singulas virgines, quæ Deæ putabãtur, sui obibant comites. Iunonem quidẽ Castor & Pollux, quorum capita cassides obatæ stellarum apicibus insignes contegebant. sed & isti Castores erant scenici pueri. Hæc puella; varios modulos lasciua concinente tibia, procedens quieta & inaffectata gesticulatione, nutibus honestis pastori pollicetur, si sibi præmium decoris addixisset, & sese regnũ totius Asiæ tributuram. At illam quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant, præliaris deæ comites armigeri, Terror & Metus, nudis insultantes gladiis. at pone tergum tibicen Dorium canebat bellicosum: & permiscens bombis grauibus tinnitus acutos, in modũ tubæ, saltationis agilis vigorẽ suscitabat. Hæc inquieto capite, & oculis inspectu minacibus, citato & intorto genere gesticulationis alacer demonstrabat Paridi, si sibi formæ victoriam tradidisset; fortem tropæisque bellorum inclutum suis adminiculis futurum. Venus ecce cum magno fauore caueæ, in ipso meditullio scenæ, circumfuso populo lætissimorum paruulorum, dulce subridens, cõstitit amœne. Illos teretes & lacteos puellos diceres tu Cupidines, [& Cupidines] veros, de cælo vel mari commodum inuolasse. nam & pinnulis & sagittulis & habitu cætero formæ præclaræ congruebant: & velut nuptiales epulas obituræ, dominæ coruscis prælucebãt facibus. Et influunt innuptarum puellarum decoræ suboles. hinc Gratiæ gratissimæ: inde Horæ pulcerrimæ. quæ iaculis floris serti & soluti Deam suam propitiantes, scitissimũ construxerant chorum, dominæ voluptatum veris dono blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus Lydios dulciter consonant. quibus spectatorũ pectora suaue mulcentibus, longe

suauior

suauior Venus placide commoueri, contantiq; lente vestigio & leuiter [per] fluctuantes pinnulas, & sensim annutante capite cœpit incedere, mollique tibiarum sono delicatis respondere gestibus: & nunc mite conniuentibus nunc acre comminantibus gestire pupillis: & nonnunquam saltare solis oculis. Hæc vt primum ante iudicis conspectum facta est, nisu brachiorum polliceri videbatur, si fuisset Deabus cæteris antelata, daturam se nuptam Paridi forma præcipuam suique consimilem. Tunc animo volenti Phrygius iuuenis malum quod tenebat aureũ velut victoriæ calculum puellæ tradidit. Quid ergo miramini vilissima capita, immo forensia pecora, immo vero togati vulturii, si toti nunc iudices sententias suas pretio nundinantur? cum rerum exordio inter Deos & homines agitatum iudiciũ corruperit gratia: & originalem sententiam magni Iouis cõsiliis electus iudex, rusticanus & opilio, lucro libidinis vendiderit, cum totius etiam suæ stirpis exitio? Sic hercules & aliud sequius iudiciũ inter inclytos Achiuorũ duces celebratũ: vel cum falsis insimulationibus eruditione doctrinaque prępollens Palamedes proditionis damnatur, vel virtute Martia præpotenti præfertur Vlysses mendicus Aiaci maximo. Quale autem & illud iudicium apud legiferos Athenienses, & catos illos & omnis scientiæ magistros? Nonne diuinæ prudentiæ senex quem sapientia prætulit cunctis mortalibus deus Delphicus, fraude & inuidia nequissimæ factionis circumuentus, velut corruptor adulescentiæ, quam frenis coercebat, herbæ pestilentis succo noxio peremptus est, relinquens ciuibus ignominię perpetuæ maculam? cum nunc etiam egregii Philosophi sectam eius sanctissimã præoptent, & summo beatitudinis studio iurent in ipsius nomen. Sed ne quis indignationis meæ reprehendat impetũ, secum sic reputans: Ecce nunc patiemur philosophantem nobis asinum? rursus, vnde discessi, reuertar ad fabulam. Postquam finitum est illud Paridis iudicium; Iuno quidem cum Minerua tristes, & iratis similes è scena redeunt, indignationẽ repulsæ gestibus professæ: Venus vero gaudens & hilaris, lætitiam suam saltando toto cum choro professa est. Tunc de summo montis cacumine per quandam latentem fistulam in excelsum prorumpit vino crocus diluta: sparsimque defluens pascentis circa capellas odoro perpluit imbre; donec in meliorem maculatæ speciem, canitiem propriam luteo colore mutarent. Iamque

tota suaue fragrante cauea, montē illum ligneum terræ vorago decepit. Ecce quidam miles per mediam plateam dirigit cursum, petiturus iam populo postulante illam de publico carcere mulierem quam dixi propter multiforme scelus bestiis esse damnatam, meisque præclaris nuptiis destinatam. Et iam, torus genialis scilicet noster futurus accuratissime desternebatur lectus, Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus. At ego præter pudorem obeundi publice concubitus, præter contagium scelestæ pollutæque feminæ, metu etiam mortis cruciabar maxime, sic ipse mecum reputans: Quod, in amplexu Venereo scilicet nobis cohærentibus quæcunque ad exitium mulieris bestia fuisset immissa, non adeo vel prudentia, solers vel artificio docta, vel abstinentia frugi posset prouenire: vt adiacentem lateri meo lacerarer mulierem; mihi vero quasi indemnato & innoxio parceret. Ergo igitur non de pudore iam sed de salute ipsa sollicitus, dum magister meus lectulo probe coaptando districtus inseruit & tota familia partim ministerio venationis occupata, partim voluptario spectaculo attenta, meis cogitationibus liberum tribuebatur arbitrium. nec magnopere quisquam custodiendum tam mansuetum putabat asinum. Paulatim furtiuum pedem proferens, porta quæ proxima est potitus, iam cursu me celerrimo proripio: sexque totis passuum millibus perniciter confectis, Cenchreas peruado: quod oppidum audit quidem nobilissimæ coloniæ Corinthiensium; adluitur autem Ægæo & Saronico mari. vbi portus etiam, tutissimum nauium receptaculum, magno frequentatur populo. Vitatis ergo turbulis, & electo secreto littore, prope ipsas fluctuum aspergines, in quodam mollissimo arenæ gremio lassum corpus porrectus refoueo. Nam & vltimam diei metam curriculum Solis deflexerat: & vespertinæ me quieti traditum dulcis somnus oppresserat.

L. APVLEI

L. APVLEI
METAMORPHOSEON
LIBER VNDECIMVS.

CIRCA primam ferme noctis vigiliam experrectus pauore ſubito; video præmicantis Lunæ candore nimio completum orbem, commodum marinis emergentem fluctibus nactuſque opacæ noctis ſilentioſa ſecreta, certus etiam ſummatem Deam præcipua maieſtate pollere, reſque prorſus humanas ipſius regi prouidentia: nec tantum pecuina & ferina, verum inanima etiam diuino eius luminis numiniſque nutu vegetari: ipſa etiam corpora terra cælo mariquc, nunc incrementis conſequenter augeri, nunc decrementis obſequenter imminui. Fato ſcilicet iam meis tot tantiſque cladibus ſatiato, & ſpem ſalutis licet tardam ſubminiſtrante, auguſtum ſpecimen Deæ præſentis ſtatui deprecari. Confeſtimque diſcuſſa pigra quiete, alacer exſurgo: meque protinus purificandi ſtudio marino lauacro trado: ſeptieſque ſubmerſo fluctibus capite, quod eum numerum præcipue religionibus aptiſſimum diuinus ille Pythagoras prodidit, lætus & alacer Deam præpotentem lacrymoſo vultu ſic apprecabar: REGINA cæli, ſiue tu Ceres alma frugum parens originalis, quæ repertu lætata filiæ, vetuſtæ glandis ferino remoto pabulo, miti commonſtrato cibo, nunc Eleuſiniam glebam percolis, ſeu tu cæleſtis Venus, quæ primis rerum exordiis ſexuum diuerſitatem generato amore ſociaſti, & æterna ſobole humano genere propagato, nunc circumfluo Paphi ſacrario coleris: ſeu Phœbi ſoror, quæ partu fœtarum medelis lenientibus recreato, populos tantos educaſti, præclariſque nunc veneraris delubris Epheſi; ſeu nocturnis vlulatibus horrenda Proſerpina, triformi facie laruales impetus comprimens, terræque clauſtra cohibens, lucos diuerſos inerrans, vario cultu propitiaris: iſta luce feminea conluſtrans cuncta mœnia, & vdis ignibus nutriens læta ſemina, & Solis ambagibus diſpenſans incerta lumina: quoquo nomine, quoquo ritu, quaqua facie te fas eſt inuocare: tu meis iamnunc extremis ærumnis ſubſiſte, tu fortunam collapſam affirma, tu ſæuis exantlatis caſibus pauſam pacemq; tribue. ſit ſatis laborũ, ſit ſatis periculorum. Depelle

quadrupedis diram faciem. redde me conspectui meorum; redde me meo Lucio. Ac si quod offensum numē inexorabili me sæuitia premit; mori saltem liceat, si non licet viuere. Ad istum modum fusis precibus, & adstructis miseris lamentationibus, rursus mihi marcentem animum in eodem illo cubili sopor circumfusus oppressit. Necdum satis connipseram: & ecce pelago medio venerandos Diis etiā vultus attollens emergit diuina facies. ac dehinc paulatim toto corpore perlucidum simulacrum excusso pelago ante me constitisse visum est. Eius mirandam speciem ad vos etiam referre con- 1
nitar; si tamen mihi differendi tribuerit facultatem paupertas oris humani: vel ipsum numen eius dapsilem copiam eloquutilis facundiæ subministrauerit. Iam primum crines vberrimi prolixique & sensim intorti per diuina colla passim dispersi, molliter defluebant. Corona multiformis, variis 1
floribus sublimem distrinxerat verticem: cuius media quidem super frontem plana rotunditas in modum speculi vel immo argumentum Lunæ candidum, lumen emicabat. dextra læuaque sulcis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam Cerealibus desuper porrectis. multicolor, bysso te- 2
nui pertexta: nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida. & quæ longe longeq; etiam meum confutabat obtutū, palla nigerrima, splendescens atro nitore: quæ circumcirca remeans, & sub dextrum latus ad humerum læuum recurrens, vmbonis vice, deiecta parte 2
laciniæ, multiplici cōtabulatione dependula, ad vltimas oras nodulis fimbriarum decoriter confluctuabat. Per intextam extremitatē, & in ipsa eius planitie, stellæ dispersæ coruscabant: earumq; media semestris Luna flāmeos spirabat ignes. Quaqua tamen insignis illius pallæ perfluebat ambitus, in- 3
diuiduo nexu corona totis floribus, totisque constructa pomis adhærebat. Iam gestamina longe diuersa. nam dextera quidem ferebat æreum crepitaculum: cuius per angustam laminam in modum balthei recuruatam, traiectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos iactus, reddebant argutum sonorem. læua vero cymbium dependebat aureum: cuius ansulę, qua parte conspicua est, insurgebat aspis, caput extollens arduum, ceruicibus late tumescentibus. Pedes ambrosios tegebant soleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Talis ac tanta, spirans Arabiæ felicis germina, diuina me 4
voce dignata est: En assum tuis commota Luci precibus

rerum

rerum Natura parens, elementorum omnium domina, sæculorum progenies initialis, summa numinum, regina Manium, prima cælitum, Deorum Dearumque facies vniformis: quæ cæli luminosa culmina, maris salubria flamina, Inferorum deplorata silentia, nutibus meis dispenso. cuius numen vnicum, multiformi specie, ritu vario, nomine multiiugo totus veneratur orbis. Me primigenii Phryges Pessinunticam nominant Deûm matrem; hinc Autochthones Attici Cecropiam Mineruam; illinc fluctuantes Cyprii Paphiam Venerem; Cretes sagittiferi Dictynnam Dianam; Siculi trilingues Stygiam Proserpinam; Eleusinii vetustam Deam Cererem: Iunonem alii, Bellonam alii, Hecatem isti, Rhamnusiam illi. & qui nascentis dei Solis inchoantibus radiis illustrantur Aethiopes, Ariique, priscaque doctrina pollentes Ægyptii, cerimoniis me [prorsus] propriis percolẽtes, appellant vero nomine Reginã Isidem. Assum tuos miserata casus, assum fauens & propitia. Mitte iam fletus, & lamentationes omitte: depelle mærorẽ. Iam tibi prouidentia mea illucescit dies salutaris. Ergo igitur imperiis istis meis animũ intende sollicitũ. Diem, qui dies ex ista nocte nascetur, æterna mihi nuncupauit religio: quo sedatis hybernis tẽpestatibus, & lenitis maris procellosis fluctibus, nauigabili iam pelago, rudẽ dedicantes carinã, primitias cõmeatus libant mei sacerdotes. Id sacrũ nec sollicita nec profana mente debebis operiri. Nã meo monitu sacerdos in ipso procinctu pompæ roseã manu dextra sistro cohærentẽ gestabit coronã. Incõctanter ergo, dimotis turbulis, alacer continuare pompam, mea volentia fretus: & de proximo clementer, velut manum sacerdotis osculabundus, rosis decerptis, pessimæ mihique detestabilis iamdudum beluę istius corio te protinus exue. Nec quidquã rerum mearũ reformides vt arduũ. Nam hoc eodẽ momento quo tibi venio, simul & tibi præsens, quæ sunt consequentia sacerdoti meo per quietem facienda præcipio. Meo iussu tibi cõstricti comitatus decedẽt populi. Nec inter hilares cerimonias & festiua spectacula, quisquam deformem istam quam geris faciem perhorrescet: vel figuram tuam repente mutatã sequius interpretatus aliquis maligne criminabitur. Plane memineris, & penita mente conditum semper tenebis, mihi reliqua vitæ tuæ curricula adusque terminos vltimi spiritus vadata. Nec iniuriũ, cuius beneficio redieris ad homines ei totum debere quod viues. Viues autẽ beatus, viues in mea

tutela gloriosus: & cum spatium seculi tui permensus ad
feros demearis, ibi quoq; in ipso subterraneo semirotūdo
quam vides Acherontis tenebris interlucentem Stygiis
penetralibus regnantem, campos Elysios incolens ipse,
propitiam frequens adorabis. Quod si sedulis obsequii
religiosis ministeriis, & tenacibus castimoniis numen
strum promerueris; scies vltra statuta Fato tuo spacia
tam quoque tibi prorogare mihi tantum licere. Sic orac
venerabilis fine prolato, numen inuictum in se recessit. N
mora, cum somno protinus absolutus, pauore & gaudic
dein sudore nimio permixtus exsurgo: summeque mira
Deæ potentis tam claram præsentiam, matino rore resp
sus, magnisque imperiis eius intentus, monitionis [eius]
dinem recolebam. Nec mora, cum noctis atræ fugato nub
Sol exsurgit aureus: & ecce discursu religioso, ac prorsus
umphali turbulæ complent totas plateas. tantaque hilati
dine præter peculiarem meam gestire mihi cuncta videba
tur; vt pecua etiam cuiuscemodi, & totas domos, & ipsu
diem serena facie gaudere sentirem. nam & pruinam prid
nam dies apricus ac placidus repente fuerat insecutus. vt c
noræ etiam auiculæ, prolectante verno vapore, concent
suaues adsonarent: matrem siderum, parentem temporu
orbisq; totius dominam blando mulcentes affamine. Qui
quod arbores etiam quæ pomifera sobole fœcundæ, quæq
earum tantum vmbra contentæ, & steriles, austrinis laxa
flatibus, germine foliorū renitentes, clementi motu brachi
rum dulces strepitus obsibilabant. magnoq; procellarum f
dato fragore, ac turbido fluctuum tumore posito, mare qui
tas alluuies temperabat: cælum autem, nubilosa caligine d
iecta, nudo sudoque luminis proprii splendore candeba
Ecce pompæ magnæ paulatim procedunt anteludia, voc
bus cuiusque studiis exornata pulcerrime. Hic incinctu
balthco militem gerebat; illum succinctum chlamyde cop
des & venabula venatorem fecerant: alius soccis obaurati
indutus serica veste, mūdoq; pretioso, & adtextis capite cr
nibus, incessu perfluo feminam mentiebatur. porro aliu
ocreis, scuto, galea, ferroque insignem, è ludo putates gladi
torio procedere. Nec ille deerat qui magistratum fascibu
purpuraque luderet: nec qui pallio, baculoque, & baxeis, &
hircino barbitio Philosophum fingeret: nec qui, diuersis ha
rundinibus, alter aucupem cum visco, alter piscatorem cun
hamc

hamo induceret. Vidi & vrsam mansuem, quæ, cultu matronali, sella vehebatur: & simiam pileo textili, crocotisq; Phrygiis, catamiti pastoris specie, aureum gestantem poculum: & asinum pinnis adglutinatis adambulantem cuidam seni debili: vt illum quidem Bellerophontem, hunc autem diceres Pegasum; tamen rideres vtrumque. Inter has oblectationes ludicras populariũ, quæ passim vagabantur, iam sospitatricis Deæ peculiaris pompa moliebatur. Mulieres candido splendentes amicimine, vario lætantes gestamine, verno florentes coronamine, quæ de gremio per viam, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis: aliæque nitentibus speculis pone tergum reuersis, venienti Deæ obuium commonstrarent obsequium: & quæ pectines eburneos ferentes gestu brachiorum, flexuque digitorum, ornatum atque oppexum crinium regalium fingerent: illæ etiam, quæ cæteris vnguentis & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus vtriusque numerus, lucernis, tædis, cæreis, & alio genere facium, lumine siderum cælestium stirpem propitiantes. Symphoniæ dehinc suaues, fistulæque modulis dulcissimis personabant, Eas amœnus lectissimæ iuuenturis veste niuea & cataclita prænitens sequebatur chorus, carmen venustum iterantes: quod Camœnarum fauore solers poeta modulatus, edixerat, quod argumentum referebat. Interim maiorum antecantamenta votorum. Ibant & dicati magno Serapi tibicines: qui per obliquum calamum ad aurem porrectum dextram, familiarem templi Deique modulum frequentabant: & præciam qui facilem sacris viam dari prædicarent. Tunc influunt turbæ sacris diuinis initiatæ, viri feminæque omnis dignitatis & omnis ætatis, linteæ vestis candore puro luminosi: illæ limpido tegmine crines madidos obuolutæ; hi capillum derasi funditus, vertice prænitentes: magnæ religionis terrena sidera, æreis & argenteis immo vero aureis etiam sistris argutum tinnitum constrepentes. Sed antistites sacrorum, proceres illi qui candido linteamine cinctum pectorale adusque vestigia strictim iniecti potentissimorum Deûm proferebant insignes exuuias. Quorum primus lucernam, præmicantem claro porrigebat lumine, non adeo nostris illis consimilem, quæ vespertinas illuminant epulas: sed aureum cymbium medio sui patore flammulam suscitans largiorem. Secundus, vestitu quidem si-

milis, sed manibus ambabus gerebat altaria, id est, aux
quibus nomē dedit proprium Deæ summatis auxiliaris
uidentia. Ibat tertius attollens palmam auro subtiliter f
tam, necnon Mercurialē etiam caduceum. Quartus Ae
tatis ostendebat indicium, deformatā manum sinistram
recta palmula: quæ genuina pigritia, nulla calliditate, r
solertia prædita, videbatur æquitati magis aptior quam
tera. idem gerebat & aureum vasculum in modum pap
rotundatum, de quo lacte libabat. Quintus auream vann
aureis congestam ramulis: & alius ferebat amphoram.
mora, cum Dei, dignati pedibus humanis incedere prod
hic horrendum attollens canis ceruices arduas, ille Su
rûm commeator & Inferûm: nunc atra, nunc aurea f
sublimis, læua caduceum gerens; dextera palmam viren
quatiens. cuius vestigium continuum sequebatur bos, i
rectum læuata statum. Erat & bos, omniparentis Dea
cundum simulacrum: quod residens humeris suis, profere
vnus è ministerio beato, gressu gestuoso. Ferebatur ab
cista secretorum capax, penitus celans operta magnifica
ligionis. Gerebat alius felici suo gremio summi numinis
nerandam effigiem, non pecoris, non auis, non feræ, ac
hominis quidem ipsius consimilem; sed solerti repertu, eti
ipsa nouitate reuerendam altioris vtcumque & magnc
lentio tegendæ religionis argumentum ineffabile; sed &
istum plane modum fulgente auro figurata Vrnula faber
me cauata, fundo quam rotundo, miris extrinsecus simu
cris Ægyptiorum effigiata. eius orificium non altiuscule
uatum, in canalem porrectum, longo riuulo prominebat.
alia vero parte multum recedens spatiosa dilatione, adhæ
bat ansa: quam contorto nodulo supersedebat aspis, squan
ceruicis striato tumore sublimis. Et ecce præsentissimi
minis promissa nobis accedunt beneficia, & fata: salutemq
ipsam meam gerens sacerdos appropinquat, ad ipsum pr
scriptum diuinæ promissionis ornatum: dextra proferens
strum deæ mihi coronam; & coronam Hercules conseque
ter, quod tot ac tantis exanclatis laboribus, tot emensis p
riculis, Deæ maximæ prouidentia, adluctantem mihi sæu
sime Fortunam superatam. Nec tamen gaudio subitario c
motus, inclementi me cursu proripui; verens scilicet ne r
pentino quadrupedis impetu, religionis quietus turbaret
ordo: sed placido ac prorsus humano gradu contabundu
paulati

paulatim obliquato corpore, sane diuinitus decedente populo, sensim irrepo. At sacerdos, vt reapse cognoscere potui nocturni commonefactus oraculi, miratusque congruentiam mandati muneris, confestim restitit: & vltro porrecta dextra, ob os ipsum meum coronam exhibuit. Tunc ego trepidans, assiduo pulsu micanti corde, coronã quæ rosis amœnis intexta fulgurabat, auido ore susceptam, [cupidus] cupidissime deuoraui. nec me fefellit cæleste promissum. Protinus mihi delabitur deformis & ferina facies... ac primo quidem squalens pilus defluit; ac dehinc cutis crassa tenuatur; venter obesus residet; pedum plantæ per vngulas in digitos exeunt. manus non iam pedes sunt, sed in erecta porriguntur officia. ceruix procera cohibetur: os & caput rotundatur; aures enormes repetunt paruitatem pristinam; dentes saxei redeunt ad humanam minutiem: & quæ me potissimum cruciabat ante, cauda nusquam [comparuit.] Populi mirantur, religiosi venerantur tam euidentem maximi numinis potentiam, & consimilem nocturnis imaginibus magnificentiam, & facilitatem reformationis: claraque & consona voce, cælo manus attendentes, testãtur tam illustre Deæ beneficium. At ego stupore nimio defixus, tacitus hærebam, animo meo tam repentinum tamque magnum non capiente gaudium: quid potissimum præfarer primariũ, vnde nouæ vocis exordium caperem, quo sermonem nunc renata lingua felicius auspicarer, quibus quantisq; verbis tantæ Deæ gratias agerem. Sed sacerdos, vtcunque diuino monitu cognitis ab origine cunctis cladibus meis, quamquam & ipse insigni permotus miraculo, nutu significato prius, præcepit, tegendo mihi linteam dari laciniam. Nam me cum primum nefando tegmine despoliauerat asinus; compressis in artum feminibus, & superstrictis accurate manibus, quantum nudo licebat, velamento me naturali probe muniueram. Tunc è cohorte religionis vnus, impigre superiorem exutus tunicam, supertexit me celerrime. Quo facto, sacerdos vultu geniali, & hercules perhumano in aspectum meum attonitus, sic effatur: Multis & variis exantlatis laboribus, magnisque Fortunæ tempestatibus & maximis actus procellis, ad portum quietis & aram Misericordiæ tandem Luci venisti. nec tibi natales, ac ne dignitas quidem, vel ipsa, qua flores, vsquã doctrina profuit: sed lubrico florentis ætatulæ, ad seruiles delapsus voluptates, curiositatis improsperæ sinistrum

citro limpido perpolita, florebat. Tunc cuncti populi, tam religiosi quàm profani, vannos onustas aromatis & huiuscemodi suppliciis certatim congerunt: & insuper fluctus libant intritum lacte confectum; donec muneribus largis, & deuotionibus faustis completa nauis, absoluta strophiis ancoralibus, peculiari serenoq; flatu, pelago redderetur. Quæ postquam cursus spatio prospectum sui nobis incertat; sacrorum geruli, sumptis rursum quæ quisque detulerant, alacres ad fanum reditum capessunt, similis ritu pompæ decori. Ac cum ad ipsum iam templum peruenimus; sacerdos maximus, quique diuinas effigies progerebant, & qui venerandis penetralibus pridem fuerant initiati, intra cubiculũ Deæ recepti, disponunt ritè simulacra spirantia. Tunc ex his vnus, quem cuncti Grammatea dicebant, pro foribus assistẽs, cœtu Pastophorum, quod sacrosancti collegij nomen est; velut in concionem vocato, indidem de sublimi suggestu, de libro, de litteris fausta vota præfatus: PRINCIPI MAGNO, SENATVIQVE ET EQVITI TOTOQVE ROMANO POPVLO, nauticis, nauibus, quæque sub imperio mundi nostratis reguntur, renuntiat, sermone rituque Græciensi, ita, ΛΑΟΙΣ ΑΦΕΣΙΣ. Quam vocẽ, feliciter cunctis euenire, signauit populi clamor insecutus. Exin gaudio delibuti populares, thallos, verbenas, corollas ferẽtes, exosculatis vestigiis Deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt Lares. Nec tamen sinebat me animus vngue latius indidẽ digredi; sed intentus in Deæ specimẽ, pristinos casus meos recordabar. Nec tamen Fama volucris, pigra pinnatũ tarditate cessauerat: sed protinus in patria Deæ prouidentis adorabile beneficiũ, meamque ipsius Fortunam memorabilem narrauerat passim. Confestim denique familiares ac vernulæ, quique mihi proximo nexu sanguinis cohærebant, luctu deposito quem de meæ mortis falso nuntio susceperant, repentino lætati gaudio, variè quisque munerabundi ad meum festinant illico diurnum reducemque ab Inferis conspectum. quorum desperata ipse etiam facie recreatus, oblationes honestas æqui bonique facio: quippe cùm mihi familiares, quoad cultum sumptumq; largiter succederet, deferre perspicue curassent. Affatis itaque ex officio singulis, narratisq; meis pristinis ærumnis, & præsentibus gaudiis, me rursum ad Deæ gratissimum mihi refero conspectum: ædibusque conductis, intra consceptum tem-

pli larem temporarium mihi constituo: Deæ ministeriis
huc priuatis appositus, contuberniisque sacerdotum ind
duus, & numinis magni cultor inseparabilis. Nec fuit
vna, vel quies aliqua, visu Deæ monituque ieiuna: sed
bris imperiis, sacris suis me iamdudum destinatum, nunc
tem censebat initiari. At ego, quamquam cupienti volun
te præditus, tamen religiosa formidine renitebar. Quo
nim sedulò percontaueram, difficile religionis obsequiu
& castimoniorum abstinentiam satis arduam, cautoque
cumspectu vitam quę multis casibus subiacet esse, munien
hæc identidem mecum reputans, nescio quo modo, qua
quam festinans, differebam. Nocte quadam, plenum g
mium suum visus est mihi summus sacerdos offerre: ac
quirenti, quid vtiq; istud? respondisse, partes illas de The
lia mihi missas; seruum etiam meum ind dem superueni
no mine Candidum. Hanc experrectus imaginem, diu di
apud cogitationes meas reuoluebam quid rei portender
præsertim cùm nullum vnquam habuisse me seruum
nomine nuncupatum certus essem. vt tamen sese præsagi
somni porrigeret, lucrum certum modis omnibus signific
partium oblatione credebam. Sic anxius, & in prouentũ p
speriorem attonitus, templi matutinas apertiones opper
bar. Ac, dum velis candentibus reductis in diuersum, D
venerabilẽ conspectum apprecamur, p dispositas aras circ
iens sacerdos rem diuinam procurat; supplicamentis so
nibus, de penetrali fonte petitum spondeo libat. Rebus i
ritè cõsummatis, inchoatę lucis salutationibus, relligiosi p
mam nuntiantes horam, perstrepunt. Et ecce superueni
de patria, quos ibi reliqueram famulos: cùm me Fotis m
incapistrasset erroribus Cognatis scilicet famulos meos,
non & equum quoq; illum meum reducentibus, quem
uersè distractum notæ dorsualis agnitione recuperauera
quare solertiam somni tum mirabar vel maximè; quòd p
ter congruentiam lucrosæ pollicitationis, argumento se
Candidi, equum mihi reddidisset colore candidum. Quo
cto idem sollicitus, sedulum colendi frequentabam minis
rium, spe futuri beneficiis præsentibus pignerata Nec mi
indies mihi magis magisq; accipiẽdorũ sacrorũ cupido
scebat. summisq; precibus primarium sacerdotem sæpissi
conueneram, petens vt me noctis sacratæ tandem arca
initiaret. At ille, vir alioquin grauis, & sobriæ religio

ob

obseruatione famosus, clementer ac comiter, & vt solent parentes immaturis liberorum desideriis modificari, meã differens instantiam, spei melioris solatiis alioquin anxium, mihi permulcebat animum. Nam & diem, quo quisque possit initiari, Deæ nutu demonstrari, & sacerdotem qui sacra debeat ministrare, eiusdem prouidentia deligi: sumptus etiam cerimoniis necessarios simili præcepto destinari. Quæ cuncta nos quoque obseruabili patientia sustinere censebat: quippe cùm auiditati contumaciæque summè cauere, & vtramque culpam vitare, ac neque vocatus morari, nec non iussus festinare deberem. nec tamen esse quemquam de suo numero tam perditæ mentis, vel immò destinatæ mortis; qui non sibi quoque seorsum iubente dea, temerarium atque sacrilegum audeat ministerium subire, noxamque letalem contrahere. Nam & Inferum claustra, & Salutis tutelam in Deæ manu posita, ipsamque traditionem ad instar voluntariæ mortis & precariæ salutis celebrari: quippe cùm transactis vitæ temporibus, iam in ipso finitę lucis limine constitutos, quis tamen tuto possint magna religionis committi silẽtia, numen Deæ soleat eligere, & sua prouidentia quodammodo renatos ad nouæ reponere rursus Salutis curricula. Ergo igitur me quoque oportere cæleste sustinere præceptũ, quamquam perspicua euidentique magni numinis dignatione iamdudum felici ministerio nuncupatum destinatumq;: nec secus quàm cultores ceteri, cibis profanis ac nefariis iam nunc temperare; quo rectius ad arcana purissimæ religionis secreta peruaderem. Dixerat sacerdos: nec impatientia corrumpebatur obsequium meum: sed intentus miti quiete, & probabili taciturnitate, sedulum quotdies obibam culturę sacrorum ministerium. Nec me fefellit, nec longi temporis prolatione cruciauit potentis Deæ benignitas salutaris. sed noctis obscuræ non obscuris imperiis euidenter monuit, aduenisse diem mihi semper optabilem, quo me maximi voti compotiret. quantoque sumptu deberem procurare supplicamentis, ipsumque Mithram illum suum sacerdotem præcipuum, diuino quodam stellarum consortio, vt aiebat, mihi coniunctũ, sacrorũ ministrũ decernit. Quibus & ceteris beniuolis præceptis summatis Deæ recreatus animi, necdum satis luce lucida discussa quiete, protinus ad receptaculum sacerdotis contendo: atque eum, cubiculo suo commodum prodeuntem continuatus, saluto. Solito constantius

destinaueram iam, velut debitum sacris obsequium flag
re. At ille, statim vt me conspexit, prior: O mi Luci, inqu
te felicem, te beatum, quem propitia voluntate numen
gustum tantopere dignatur! Et quid, inquit, iam nunc
otiosus, teque ipsum demoraris? Adest tibi dies votis assid
exoptatus, quo Deę multinominis diuinis imperiis, per i
meas manus piissimis sacrorum arcanis insinueris. Et inie
dextera, senex comissimus ducit me protinus ad ipsas fo
ædis amplissimæ: rituque solemni apertionis celebrato
nisterio, ac matutino peracto sacrificio, de opertis adyti p
fert quosdam libros, litteris ignorabilibus prænotatos: p
tim figuris cuiuscemodi animalium, cōcepti sermonis co
pendiosa verba suggerentes; partim nodosis, & in mod
rotæ tortuosis, capreolatimque condensis apicibus, à
riosa profanorum lectione munita. Indidem mihi prædi
quæ forent ad vsum teletæ necessariò præparanda. Ea pro
nus gnauiter, & aliquanto liberalius partim ipse, partim
meos socios coemenda procuro. Iamque tempore, vt a
bat sacerdos, id postulante, stipatum me religiosa cohc
deducit ad proximas balneas: & prius sueto lauacro tradi
præfatus Deum veniam, purissimè circumrorans abluit: r
sumq; ad templum reductum, iam duabus diei partibus t
factis, ante ipsa Deæ vestigia constituit: secretoque man
tis quibusdam, quæ voce meliora sunt, idque planè cunc
arbitris præcipit, decem continuis illis diebus cibariam
luptatem coercerem, neque vllum animal essem, & inuin
essem. Quibus venerabili continentia ritè seruatis, iam d
aderat diuino destinatus vadimonio: & Sol curuatus int
hebat vesperam. Tum ecce confluunt vndique turbæ,
crorum titu vetusto, variis quisque me muneribus honor
tes. Tunc semotis procul profanis omnibus, linteo & r
me contectum amicimine, arrepta manu, sacerdos dedu
ad ipsius sacrarij penetralia. Quæras forsitan satis anx
studiose lector, quid deinde dictum, quid factum? dicere
si dicere liceret; cognosceres, si liceret audire. Sed par
noxam contraherent aures & linguæ temerariæ curiosita
Nec te tamen desiderio forsitan religioso suspensum, ang
diutino cruciabo. Igitur audi: sed crede quæ vera sunt.
cessi confinium mortis: & calcato Proserpinæ limine, per
mnia vectus elementa remeaui. nocte media, vidi Sol
candido coruscantem lumine: deos Inferos, & deos Supe

acc

acceſſi coram, & adoraui de proximo. Ecce tibi retuli, quę quamuis audita, ignores tamen neceſſe eſt. Ergo, quod ſolum poteſt ſine piaculo ad profanorum intelligentias enuntiari, referam. Manè factum eſt; & perfectis ſolemnibus, proceſſi duodecim ſacratus ſtolis, habitu quidem religioſo ſatis, ſed effari de eo nullo vinculo prohibeor: quippe quod tunc temporis videre præſentes plurimi. Namque in ipſo ædis ſacræ meditullio, ante Deæ ſimulacrum conſtitutum tribunal ligneum, iuſſus ſuperſtiti, byſſina quidem ſed floridè depicta veſte conſpicuus. Et humeris dependebat, pone tergum, talorum tenus, pretioſa chlamyda. quaquà tamē viſeres, colore vario circunnotatis inſignibar animalibus. hinc dracones Indici, inde gryphes Hyperborei: quos, in ſpeciem pinnatæ alitis generat mundus alter. hanc Olympiacam ſtolam ſacrati nuncupant. Ac manu dextera gerebam flammis adultam facem: & caput decora corona cinxerat, palmę candidę foliis in modum radiorum proſiſtentibus. Sic ad inſtar Solis exornato, & in vicem ſimulacri conſtituto, repentè velis reductis, in aſpectum populi errabam. Ex hinc feſtiuiſſimum celebraui natalem ſacrorum: & ſuaues epulæ, & faceta conuiuia. Dies etiam tertius pari ceremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religioſum, & teletæ legitima conſummatio. Paucis dehinc ibidem commoratus diebus, inexplicabili voluptate ſimulacri diuini perfruebar: irremunerabili quippe beneficio pigneratus. Sed tamen Deæ monitu, licet non plenè, tamen pro meo modulo, ſupplicue gratiis perſolutis, tardam ſatis domuitionem comparo. Vix equidem abruptis ardentiſſimi deſiderij retinaculis, prouolutus denique ante cōſpectum Deæ, & facie mea diu deterſis veſtigiis eius, lacrymis obortis, ſingultu crebro ſermonem interficiens, & verba deuorans, aio: TV quidem ſancta, & humani generis ſoſpitatrix perpetua, ſemper fouendis mortalibus munifica, dulcem matris affectionē miſerorum caſibus tribuis. nec dies nec quies vlla, ac ne momentum quidem tenue, tuis trāſcurrit beneficiis otioſum; quin mari terraque protegas homines, & depulſis vitæ procellis ſalutarem porrigas dextram. qua Fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & Fortunæ tempeſtates mitigas, & ſtellarum noxios meatus cohibes. Te Superi colunt; obſeruāt Inferi: tu rotas orbem; illuminas Solem: regis mundum, calcas Tartarum. Tibi reſpondent ſidera,

gaudent numina, redeunt tempora, seruiunt elementa, tuo nutu spirant flamina, nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina. Tuam maiestatem perhorrescunt aues cælo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, beluę Ponto natantes. At ego referẽdis laudibus tuis exilis ingenio, & adhibendis sacrificiis tenuis patrimonio: nec mihi vocis vbertas ad dicenda quæ de tua maiestate sentio sufficit: nec ora mille, linguæque totidem, vel indefessi sermonis æterna series. Ergo, quod solum potest, religiosus quidem sed pauper alioquin efficere, curabo. diuinos tuos vultus, numenque sanctissimum intra pectoris mei secreta conditum perpetuò custodiens imaginabor. Ad istum modum deprecato summo numine, complexus Mithram sacerdotem, & meum iam parentem, colloque eius multis osculis inhærens, veniam postulabam; quòd eum condignè tantis beneficiis remunerari nequirem. Diu deniq; gratiarum gerendarum sermone prolixo commoratus, tandem digredior: & recta patrium Larem reuisurus meum post aliquam multum temporis, contendo: paucisq; pòst diebus, Deæ potentis instinctu, raptim constrictis sarcinulis, naue conscensa, Romam versus profectionem dirigo: tutusq; prosperitate ventorum ferentium, hausi portum celerrimè, ac dehinc carpento peruolaui: vesperaq; quam dies insequebatur iduum Decembrium, sacrosanctam istam ciuitatẽ accedo. Nec vllũ tam præcipuum mihi exinde studium fuit, quã quotidie supplicare summo numini Reginæ Isidis: quæ, de templi situ sumpto nomine Campensis summa cum veneratione propitiatur. Eram denique cultor assiduus fani quidem aduena, religionis autem indigena. Ecce, transcurso signifero circulo, Sol magnus annum compleuerat; & quietem meam rursus interpellat numinis benefici cura peruigilis: & rursus teletę, rursus sacrorum commonet. Mirabar quid rei tentaret, quid pronuntiaret futurum. quidni? plenissimè iamdudũ videbar initiatus. Ac dum religiosum scrupulum partim apud sensum meum disputo, partim sacratorum consiliis examino; nouum mirumq; planè comperior: Deæ quidem me tantùm sacris imbutum, ac magni Dei Deumque summi parentis, inuicti Osiris necdum sacris illustratum. quamquam enim cõnexa, immò verò vnica ratio numinis religionisque esset, tamen teletæ discrimen interesse maximũ. Prohinc me quoque peti magno etiam Deo famulum, sentire deberem. Nec

diu

diu res in ambiguo ſtetit. Nam proxima nocte vidi quemdam de ſacratis, linteis intectum, qui thyrſos & hederas & tacenda quædam gerens, ad ipſos meos Lares collocaret & occupato ſedili meo, religionis amplæ denuntiaret epulas. Is, vt agnitionem mihi ſcilicet certo aliquo ſui ſigno ſubminiſtraret, ſiniſtri pedis talo paululum reflexo, contabundo clementer incedebat veſtigio. Sublata eſt ergo, poſt tam manifeſtam Deum voluntatem, ambiguitatis tota caligo. Et illico Deę matutinis perfectis ſalutationibus, ſummo ſtudio percontabar ſingulos, ecqui veſtigio ſimilis, vt ſomniũ? Nec is defuit. nam de Paſtophoris vnum conſpexi ſtatim, præter indicium pedis, cetero etiam ſtatu atque habitu examuſſim nocturnæ imagini congruentem: quem Aſinium Marcellum vocitari cognoui poſtea, deformationis meæ nõ alienum nomen. Nec moratus, conueni protinus eum, ſanè nec ipſum futuri ſermonis ignarum: quippe iamdudum conſimili præcepto ſacrorum miniſtrandorum commonefactum. Nam ſibi viſus eſt quiete proxima, dum magno Deo coronas exaptat, & de eius ore quo ſingulorum fata dictat, audiſſe, mitti ſibi Madaurenſem, ſed admodum pauperem, cui ſtatim ſua ſacra deberet miniſtrare. nam & illi ſtudiorum gloriam, & ipſi grande compendium ſua comparari prouidentia. Ad iſtum modum deſponſus ſacris, ſumptuum tenuitate, contra votum meum, retardebar. Nam & viriculas patrimonij peregrinationis attriuerant impenſę; & erogationes vrbicæ priſtinis illis prouincialibus antiſtabant. Plurimùm ergo duritia paupertatis intercedente, quod ait vetus prouerbium, Inter ſacrum & ſaxum poſitus, cruciabar. nec ſecius tamen idemtidem numinis premebar inſtantia. Iamque ſæpiculè non ſine magna turbatione ſtimulatus, poſtremò iuſſus veſte ipſa mea quamuis paruula diſtracta ſufficientem corraſi ſummulam. & idipſum præceptum fuerat ſpecialiter. An tu, inquit, ſi quam rem voluptati ſtruendæ moliris laciniis tuis nequaquam parceres, nunc tantas cerimonias aditurus impœnitendæ te pauperie contaris committere? Ergo igitur cunctis affatim pręparatis, rurſus decem diebus inanimis contentus cibis, inſuper etiam de Serapis principalis Dei nocturnis orgiis illuſtratus, plena iam fiducia germanæ religionis obſequium diuinum frequentabam. Quæ res ſummum peregrinationi meæ tribuebat ſolatium, nec minus etiam victum vberiorem

subministrabat. quidni? spiritu fauentis Euentus, quæsticulo forensi nutrito, per patrocinia sermonis Romani. Et ecce, post pauculum tempus, inopinatis & vsquequaque mirificis imperiis Deum rursus interpellor, & cogor tertiam quoque teletam suscitare. Nec leui cura sollicitus, sed oppidò suspensus animi, mecum ipse cogitationes exercitius cogitabam, quorsus noua hæc & inaudita se cælestium porrigeret intentio: quod subsiciuum quamuis iteratæ iam traditioni remansisset. Nimirum perperam, vel minus plenè consuluerunt in me sacerdotes vtriq;. & hercules iam de fide quoque eorum opinari cœptabam sequius. Quò me cogitationis æstu fluctuantem, ad instar insaniæ percitum, sic instruxit nocturna diuinatione clemens imago: Nihil est, inquit, quod numerosa serie religionis, quasi quidquam sit prius omissum, terreare. quin assidua ista numinum dignatione lætum capesse gaudium, & potius exulta, ter futurus, quod alij vel semel vix conceditur: teque isto numero meritò præsume semper beatum. Ceterùm futura tibi sacrorum traditio pernecessaria est: si tecum nunc saltem reputaueris, exuuias Deę quas in prouincia sumsisti in eodem fano depositas perseuerare: nec te Romæ diebus solemnibus vel supplicare his, vel cùm præceptum fuerit felici illo amictu illustrari posse. QVOD FELIX ITAQVE AC FAVSTVM SALVTAREQVE TIBI SIT, animo gaudiali rursum sacris initiare, Diis magnis auctoribus. Hactenus diuini somnij suada maiestas quod vsus foret pronũtiauit. Nec deinceps postposito, vel in supinam procrastinationem reiecto negotio, statim sacerdoti meo relatis quæ videram, inanimæ protinus castimoniæ iugum subeo: & lege perpetua præscriptis illis decem diebus spontali sobrietate multiplicatis, instructum teletæ comparo: largiùs ex studio pietatis magis quàm mensura rebus collatis. Nec hercules laborum me, sumptuumque quidquam pęnituit. quidni? liberali Deum prouidẽtia, iam stipendiis forensibus bellulè fotum. Denique post dies admodum pauculos, Deus Deum magnorum potior, & maiorum summus, & summorum maximus, & maximorum regnator Osiris, non in alienam quampiam personam reformatus, sed coràm suo illo venerando me dignatus affamine, per quietem præcipere visus est, quam nunc incontanter gloriosa in foro redderem patrocinia: nec extimescerem maliuolorum disseminationes,

nes,

nes, quas ſtudiorum meorum laborioſa doctrina ibi deſeruiebat. Ac, ne ſacris ſuis gregi cetero permixtus deſeruirem, in collegium me Paſtophororum ſuorum, immò inter ipſos Decurionum quinquennales elegit. Rurſus denique, quàm raro capillo, collegij vetuſtiſſimi & ſub illis Sullæ temporibus conditi munia, non obumbrato vel obtecto caluitio, ſed quoquouerſus obuio, gaudens obibam.

APVLEI PLATONICI MADAVRENSIS
METAMORPHOSEON
LIB. XI.
EXPLICIT.

APVLEI
MADAVRENSIS PLATONICI
PRO SE
APVD CLAVDIVM MAXIMVM V.C. PROCOS. DE MAGIA
ORATIO.

CERTVS equidem eram, proque vero obtinebam, Maxime Claudi, quique in conſilio eſtis, Sicinium Aemilianum, ſenem notiſſimæ temeritatis, accuſationem mei prius apud te cœptam quàm apud ſe cogitatam, penuria criminum, ſolis conuiciis impleturum. Quippe Inſimulari quiuis innocens poteſt: reuinci niſi nocens non poteſt. Quo ego vno præcipuè cõfiſus, gratulor medius fidius quod mihi copia & facultas, te iudice, obtigit purgandæ apud imperitos Philoſophiæ, & probandi mei. Quamquam iſtæ calumniæ, vt prima ſpecie graues, ita ad difficultatem defenſionis repentinæ fuere. Nã, vt meminiſti, dies abhinc quintus an ſextus eſt, cum me cauſam pro vxore mea Pudentilla adverſus Grauios agere aggreſſum, decompoſitò, nec opinantem, patroni eius inceſſere maledictis, & inſimulare Magicorum maleficiorum, ac denique necis Pontiani priuigni mei cœpere. Quæ ego cum intelligerem, non tam crimina

iudicio, quã obiectamenta iurgio prolata; vltrò eos ad accusandum crebris flagitationibus prouocaui. Ibi verò Æmilianus, cùm te quoque acrius motum, & ex verbis rem factam videret: quærere occepit ex diffidentia latibulum aliquod temeritati. Igitur Pontianum fratris sui filiũ, quem paulò prius occisum à me clamitarat, postquam ad subscribendum compellitur, illico oblitus est de morte cognati adolescẽtis, subitò tacere tanti criminis descriptione. Tamen ne omnino desistere videretur, calumniam Magiæ, quæ facilius infamatur quàm probatur, eã solùm sibi delegit ad accusandũ. Ac ne id quidem de professo audet, verùm postera die dat libellũ, nomine priuigni mei Sicinij Pudentis admodũ pueri: & ascribit, se ei assistere, nouo more per alium lacessendi; scilicet vt obtentu eius ætatulæ, ipse insimulationis falsæ non plecteretur. Quod cùm tu solertissimè animaduertisses, & iccirco eũ denuò iussisses proprio nomine accusationem delatam sustinere; pollicitus ita facturum, ne sic quidem quitus est. Vt cominus ageret percellis etiam & aduersum te contumaciter eminus calumniis velitatur. Ita toties ab accusandi periculo profugus, in assistendi venia perseuerauit. Igitur & priusquã causa ageretur, facile intellectu cuius fuit, qualis nam accusatio futura esset, cuius qui fuerat professor & machinator, idem fieri auctor timeret: ac præsertim Sicinius Æmilianus. qui si quippiam veri in me explorasset; numquam profectò tam cunctanter hominem extraneum tot tantorumque criminum postulasset: qui auunculi sui testamentum, quod verum sciebat, pro falso infamarit, tanta quidem pertinacia, vt cùm Lollius Vrbicus V. C. VERVM VIDERI, ET RATVM ESSE DEBERE, DE CONSILIO CONSVLARIVM VIRORVM pronuntiasset, contra clarissimâ voce iurauerit vecordissimus iste tamen, illud testamentum fictum esse, adeò vt ægrè Lollius Vrbicus ab eius pernicie temperarit. Quam quidem vocem, & tua æquitate & mea innocentia fretus, spero in hoc quoque iudicio erupturam. Quippe qui sciens innocentem criminatur, eo sanè facilius, quòd iam vt dixi mentiens apud præfectum vrbis in amplissima causa conuictus est. Namq; peccatum semel, vt bonus quisq; postea sollicitius cauet: ita qui ingenio malo est, confidentius integrat; ac iam de cetero quo sæpius eo apertius delinquit. Pudor enim veluti vestis quanto obsoletior est tanto incuriosius habetur. Et ideo necessarium arbitror

pro

pro integritate pudoris mei, priusquam ad rem aggrediar, maledicta omnia refutare. Sustineo enim non modò meam verùm etiam Philosophiæ defensionem. cuius magnitudo vel minimam reprehensionem pro maximo crimine aspernatur. Propter quod paulo prius pattoni Æmiliani multa in me proprie conficta, & alia communiter in Philosophos ficta ab imperitis, mercenaria loquacitate effutierunt. Quæ etsi possunt ab his futiliter blatterata, ob mercedem & auctoramenta impudentiæ deprehensa haberi, iam concesso quodam more rabulis id genus, quo ferinæ solent linguæ suæ virus alieno dolori locare; tamen vel mea causa paucis refellenda sunt: ne is, qui sedulò laboro vt ne quid maculæ aut inhonestamenti in me admittam, videar cuipiam, si quid ex friuolis præteriero, id agnouisse potius quàm contempsisse. Est enim pudentis animi & verecundi, vt mea opinio fert, vel falsa vituperatione grauari; cum etiam hi qui sibi delicti alicuius conscij sunt, tamen cum malè audiunt, impendiò commoueantur & obirascantur. quamquam exinde vt malefacere cœperunt cõsueuerint malè audire. Quod si à ceteris silentium est; tamen ipsi sibimet conscij sunt, posse se meritò increpari. Enimuerò bonus & innoxius quisque rudes & imperitas aureis ad malè audiendum habens, & laudis assuetudine quanto contumeliæ insolens, multo tantò ex animo laborat, ea sibi immeritò dici, quæ ipse possit aliis verè obiectare. Quod si fortè inepta videbor & oppidò friuola velle defendere; illis debet ea res vitio verti, quibus turpe est etiã hæc obiectasse: non mihi culpæ dari, cui honestũ erit etiam hæc diluisse. Audisti ergo paulò prius, in principio accusationis ita dici: Accusamus apud te Philosophũ formosum, & tam Græcè quam Latinè, proh nefas! disertissimum. Nisi fallor enim, his ipsis verbis accusationem mei ingressus est Tannonius Pudens, homo verè ille quidem nõ disertissimus. Quòd vtinam tam grauia formæ & facundiæ crimina verè mihi approbrasset! non difficile ei respondissem, quod Homericus Alexander Hectori:

οὔτι ἀπόβλητ' ἐστὶ θεῶν ἐρικυδέα δῶρα.
ὅσσα κεν αὐτοὶ δῶσιν, ἑκὼν δ' οὐκ ἄν τις ἕλοιτο.

Munera deum gloriosissima nequaquam aspernanda: quæ tamen ab ipsis tribui sueta, multis volentibus non obtingunt.

Hæc ego de forma respondissem. præterea, licere etiam Philosophis esse vultu liberali. Pythagorã, qui primùm sese Phi-

losophum nuncuparit, eum sui sæculi excellentissima form fuisse: item Zenonem illum antiquum Velia oriundum, qu primus omnium dictionem solertissimo artificio ambifari dissoluerit, eum quoq; Zenonem longè decorissimū fuisse vt Plato autumat. Itemque multos Philosophos ab ore ho nestissimos memoriæ prodi, qui gratiam corporis motun honestamentis ornauerunt. Sed hæc defensio, vt dixi, ali quam multum à me remota est: cui, præter formæ mediocri tatem, continuatio etiam litterati laboris omnem gratian corpore deterget, habitudinem tenuat, succum exorbet, co lorem oblitterat, vigorem debilitat. Capillus ipse, quen isti aperto mendacio ad lenocinium decoris promissum di xere, vides quàm non sit amœnus ac delicatus, horrore im plexus atque impeditus, stuppeo tomento assimilis, & inæ qualiter hirtus, & globosus, & congestus: prorsus inenoda bilis diutina incuria, non modò comendi, sed saltem expe diendi & discriminandi. Satis, vt puto, crinium crimen quod illi quasi capitale intenderunt, refutatum est. De Elo quentia verò, si qua mihi fuisset, neque mirum neque inui diosum deberet videri, si ab ineunte æuo vnis studiis littera rum ex summis viribus deditus, omnibus aliis spretis volu ptatibus, ad hoc æui, haud sciam anne super omneis homi nes impenso labore, diuque noctuque, cum despectu & di spendio bonæ valetudinis, eam quæsissem. Sed nihil ab e loquentia metuant, quam ego, si quid omnino promoui, po tius spero quàm præsto. Sanè quidem si verum est quod Statium Cæcilium in suis Poëmatibus scripsisse dicunt, In nocentiam eloquentiam esse, ego verò profiteor ista ratione ac præ me fero, nemini omnium de eloquentia concessu rum. Quis enim me hoc quidem pacto eloquentior viuat, quippe qui nihil vmquam cogitaui quod eloqui non aude rem: eumdem me aio facundissimum esse. Nam omne pec catum semper nefas habui. Eumdem disertissimum; quòd nullum meum factum vel dictum extet, de quo disserere pu blicè non possim. Ita vt iam de versibus dissertabo quos à me factos quasi pudendos protulerunt; cum quidē me animad uertisti cum risu illis succensentem, quòd eos absonè & in doctè pronuntiarent. Primò igitur legerunt è ludicris meis epistolium de dentifricio, versibus scriptum ad quem dam Calphurnianū. qui cum aduersum me eas litteras pro meret, inuidit profectò cupiditate lædēdi, si quid mihi ex il

li

lis fieret criminoſum, id mihi ſecũ eſſe commune. Nam petiſſe eum à me aliquid terſui dentium, verſus teſtantur:

Calpurniane ſalue properis verſibus.
Miſi, ut petiſti mundicinas dentium,
Nitelas oris ex Arabicis frugibus.

(Niſi fortè in eo reprehendẽdus ſum, quòd Calpurniano puluiſculum ex Arabicis frugibus miſerim: quem multo æquius erat, ſpurciſſimo ritu Hiberorum, vt ait Catullus,

——— ſua ſibi vrina
Dentem atque ruſſam pumicare gingiuam.
Tenuem, candificum, nobilem pului ſculum,
Complanatorem tumidulæ gingiuulæ,
Conuerritorem pridianæ reliquiæ;
Ne qua viſatur tetra labes ſordium,
Reſtrictis fortè ſi labellis riſeris.

Quæſo quid habent iſti verſus re aut verbo pudendũm? quid omnino, quod Philoſophus ſuum nolit videri? Vidi ego dudum vix riſum quoſdam tenenteis, cum mundicias oris videlicet orator ille aſperè accuſaret, & dentifricium tanta indignatione pronũtiaret, quanta nemo quiſquam venenum. Quid ni? crimen haud contemnendum Philoſopho, nihil in ſe ſordidum ſinere, nihil vſpiam corporis apertum, immundum pati ac fetulentum; præſertim os, cuius in propatulo & conſpicuo vſus homini creberrimus: ſiue ille cuipiã oſculum ferat, ſeu cum cuiquam ſermocinetur, ſiue in auditorio diſſertet, ſiue in templo preces alleget. omnem quippe hominis actum ſermo præit; qui, vt ait Poeta præcipuus, è dentium muro proficiſcitur. Dares nunc aliquem ſimiliter grandiloquum: diceret ſuo more, cumprimis cui vlla fandi cura ſit, impenſius cetero corpore os colendum; quòd eſſet animi veſtibulum, & orationis ianua, & cogitationum comitium. Ego certè pro meo captu dixerim, nihil minus quàm oris illuuiem libero & liberali viro competere. Eſt enim ea pars hominis loco celſa, viſu prompta, vſu fœcunda. Nam quidem feris & pecudibus os humile, & deorſũm ad pedes deiectum, veſtigio & pabulo proximum, nunquam fermè niſi mortuis, aut ad morſum exaſperatis, conſpicitur: hominis verò nihil prius tacentis, nihil ſæpius loquentis, contemplere. Velim igitur cenſor meus Æmilianus reſpondeat, vmquam ne ipſe ſoleat pedes lauare? vel, ſi id non negat, contendat maiorem curam mundiciarum pedibus quàm

dentibus impertiendam. Planè quidem, si quis ita vt tu Æmiliane, numquam fermè os suum nisi maledictis & calumniis aperiat; censeo, ne vlla cura os percolat, neque ille exotico puluere dēteis emaculet, quos iustius carbone de rogo obtriuerit: neque saltem communi aqua perluat; qui ei nocens lingua, mendaciorum & amaritudinum præministra, semper in fætutinis & olenticetis suis iaceat. Nam quæ malùm ratio est, linguam mundam & lotam, vocem contrà spurcam & tetram possidere? viperæ ritu, niueo denticulo atrum venenum inspirare? Ceterùm qui sese sciat rationem prōpturum neq; inutilem neq; iniucundam, eius meritò os, vt bono potui poculum, prælauitur. Et quid ego de homine nato diutius? Belua immanis Crocodilus ille qui in Nilo gignitur, ea quoque, vti comperior, purgandos sibi denteis innoxio hiatu præbet. Nam quòd est ore amplo, sed elingui, & plerumque in aqua recluso, multæ hirudines dentibus implectuntur. eas illi, cum egressus in prætipia fluminis hiauit, vna ex auibus fluuialibus amica eius, iniecto rostro sine noxæ periculo exscalpit. Mitto hæc. venio ad ceteros versus, vt illi vocant, amatorios: quos tamen tam durè & rusticè legere, vt odium mouerent. Sed quid ad Magica maleficia, quod ego pueros Scribonij Læti, amici mei, carmine laudaui? An ideo Magus quia poeta? Quis vmquam fando audiuit tam similem suspicionem? tam aptam coniecturam? tam proximum argumentum? Fecit versus Apuleius: si malos: crimen est, nec tamen id Philosophi, sed Poetæ: sin bonos, quid accusas? At enim ludicros & amatorios fecit. Num ergo hæc sunt crimina mea? & nomine erratis, qui me Magiæ detulistis? Fecere tamen & alij talia: & si vos ignoratis, apud Græcos Teius quidam, & Lacedæmonius, & Ceus, cum aliis innumeris; etiam mulier Lesbia, lasciuè illa quidem, tantaque grātia, vt nobis insolentiam linguæ suæ dulcedine carminum commendet: apud nos verò, Æditu us, & Portius, & Catullus, isti quoq; cum aliis innumeris. At Philosophi non fuere. Num igitur etiam Solonem fuisse serium virum, atque Philosophum negabis? cuius ille lasciuissimus versus est:

Μηρῶν ἱμείρων καὶ γλυκερῦ στόματος.

Et quid tam petulans habent omnes versus mei, si cum isto vno contendantur? vt taceā scripta Diogenis Cynici, & Zenonis Stoicæ sectę cōditoris. Id genus plurima recitē denuò, vt sciant me eorum non pigere.

Et Critia mea delicia & Sol alme Charine,
Par in amore meo vita tibi remanet.
Ne metuas ne me ignis & ignis torreat vt vult:
Hasce duas flammas, dum potior, patiar.
Hoc modò sim vobis, vnus sibi quisq; quod ipse est;
Hoc mihi vos eritis, quod duo sunt oculi.

Recitem nunc & alios, quos illi, quasi intemperantissimos, postremum legere:

Florea serta, meum mel, & hæc tibi carmina dono,
Carmina dono tibi serta tuo genio:
Carmina, vti Critia lux hæc optata canatur,
Quæ bis septeno vere tibi remeat;
Serta autem, vt lato tibi tempore tempora vernent:
Ætatis florem floribus vt decores.
Tu mihi da contrà pró verno flore tuum ver,
Vt nostra exuperes munera muneribus.
Pro implexis sertis, complexum corpore redde:
Proq; rosis, oris sauia purpurei.
Quod si animam inspires, dona & iam carmina nostra
Cedent victa tuo dulciloquo calamo.

Habes crimen meum, Maxime, quasi improbi comessatoris, de sertis & canticis compositum. Hic illud etiam reprehendi animaduertisti, quod cum aliis nominibus pueri vocentur, ego eos Charinum & Critiam appellitarim. Eadē igitur opera accusent. C. Catullum, quòd Lesbiam pro Clodia nominarit: & Ticidam similiter, quod quæ Metella erat, Perillam scripserit: & Propertium, qui Cynthiam dicat, Hostiā dissimulet: & Tibullum, quod ei sit Flauia in animo, Delia in versu: & quidem C. Lucillium, quamquam sit Iambicus, tamen improbarim, quod Gentium & Macedonem pueros directis nominibus carmine suo prostituerit. Quanto modestius tandem Mantuanus poeta, qui itidem vt ego puerum amici sui Pollionis Bucolico ludicro laudans, & abstinens nominum, sese quidem Corydonem, puerū verò Alexin vocat? Sed Æmilianus, vir vltra Virgilianos upiliones & bubsequas rusticanus, agrestis quidem semper & barbarus, verùm longè austerior, vt putat, Serranis & Curiis & Fabriciis, negat id genus versus Platonico Philosopho competere. Etiāne Æmiliane, si Platonis ipsius exemplo doceo factos: cuius nulla carmina extant, nisi amoris elegia. nam cetera omnia, credo quod tam lepida non erant, igni deussit. Disce igi-

tur versus Platonis Philosophi in puerum Astera, si tamen tantus natu potes litteras discere.

Ἀστέρας εἰσαθρεῖς, ἀστὴρ ἐμὸς· εἴθε γενοίμην
Οὐρανὸς, ὡς πολλοῖς ὄμμασιν εἰς σὲ βλέπω.

Astra vides. utinam fiam, mi sidus, Olympus,
Vt multis sic te luminibus videam.

Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπες ἐνὶ ζωοῖσιν ἑῷος,
Νῦν δὲ θανὼν λάμπεις ἕσπερος ἐν φθιμένοις.

Lucifer ante meus rutilans mortalibus Aster:
Hesperus à fato manibus ecce nites. 1

Item eiusdem Platonis, in Alexin Phædrumque pueros, cōiuncto carmine:

Νῦν ὅτε μηδὲν Ἄλεξις ὅσον μόνον εἶφ' ὅτι καλὸς
Ὤπται, καὶ πάντῃ πᾶς τις ἐπιστρέφεται.
Θυμὲ, τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; εἶτ' ἀνιήσῃ
Ὕστερον οὐχ οὕτω Φαῖδρον ἀπωλέσαμεν;

Dixerit hic tantum cum nil nisi pulcer Alexis
Extitit, & vertunt quilibet in te oculos.
Cur anime os canibus monstras, angisq́; dolore
Postmodo? non Phædro sic prius excidimus. 2

Et, ne plures commemorem, nouissimū versum eius de Dione Syracusano si dixero, finem faciam.

Κεῖσαι δ' εὐρυχόρῳ ἐν πατρίδι, τίμιος ἀστοῖς,
Ὦ ἐμὸν ἐκμήνας θυμὸν ἔρωτι Δίων.

Ciuibus ingenti in patria laudate iaces nunc,
Qui insanum me animi reddis amore, Dion.

Sed sumne ego ineptus, qui hæc etiam in iudicio? an vos potius calumniosi, qui etiam hæc in accusatione? quasi vllum specimen morum sit, versibus ludere. Catullum ita respondentem maliuolis non legistis? 3

Nam castum esse decet pium poetam
Ipsum, versiculos nihil necesse est.

Diuus Hadrianus, cum Voconij amici sui poetæ tumulum versibus muneraretur, ita scripsit:

Lasciuus versu, mente pudicus eras. 3

Quod numquam ita dixisset, si forent lepidiora carmina, argumentum impudicitiæ habenda. Ipsius etiam diui Hadriani multa id genus legere me memini. Audesis igitur Æmiliane dicere, male id fieri, quod Imperator & Censor Diuus Hadrianus fecit, & factum memoriæ reliquit. Ceterum 4 Maximum quidquam putas culpaturum, quod sciat Platonis exemplo

exemplo à me factum? Cuius verſus, quos nunc percenſui, tanto ſanctiores ſunt quanto apertiores: tanto pudiciùs compoſiti, quanto ſimplicius profeſſi. Namque hæc & id genus omnia diſſimulare & occultare, peccantis: profiteri & promulgare, ludentis eſt. Quippe natura, vox innocentiæ, ſilentium maleficio diſtributa. Mitto enim dicere alta illa & diuina Platonica, rariſſimo cuique piorum gnara, cæterum omnibus profanis incognita: geminam eſſe Venerem deam, proprio quamque amore & diuerſis amatoribus pollentis. Earum alteram vulgariam, quæ ſit percita populari amore, non modo humanis animis; verum etiam pecuinis & ferinis ad libidinem imperitare, vt immodico trucique perculſorũ animalium ſerua corpora complexu vincientem: alteram verò cælitem Venerem, prædita quæ ſit optimati amore, ſolis hominibus, & eorum paucis curare, nullis ad turpitudinem ſtimulis vel illecebris ſectatores ſuos percellentem. Quippe eius amorem non amœnum & laſciuum, ſed contra incomptum & ſerium pulcritudine honeſtatis virtutes amatoribus ſuis conciliare: & ſi quando decora corpora commendet, à contumelia eorum procul abſterrere. Neq; enim quidquam aliud in corporum forma diligẽdum, quam quod admoneat diuinos animos eius pulcritudinis, quam prius veram & ſinceram inter Deos videre. Quapropter, vt ſemper, eleganter Afranius, hoc ſcriptum reliquit,

Amabit ſapiens, cupient cæteri.

Tamen ſi [audire] verum velis Æmiliane, vel ſi hæc intelligere vnquam potes; non tam amat ſapiens, quam recordatur. Da igitur veniam Platoni Philoſopho verſuum eius de amore: ne ego neceſſe habeam, contra ſententiam Neoptolemi Enniani, pluribus philoſophari. vel ſi tu id non facis; ego me facile patiar in huiuſcemodi verſibus culpari cum Platone. Tibi autem Maxime habeo gratiam propenſam, cum has quoque appendices defenſionis meæ, iccirco neceſſarias quia accuſationi rependuntur, tam attente audis: & ideo hoc etiam peto, quod mihi ante ipſa crimina ſupereſt, audias vt adhuc feciſti libenter & diligenter. Sequitur enim de Speculo longa illa & cenſoria oratio, de quo pro rei atrocitate pæne diruptus eſt Pudens, clamitans: Habet ſpeculum Philoſophus, Poſſidet ſpeculum Philoſophus. Vt igitur habere concedam, ne aliquid obieciſſe te credas, ſi negarô; non tamen ex eo me accipi neceſſe eſt exornari quoque ad ſpecu-

lum solere. Quid enim si choragium Thymelicum possiderem; num ex eo argumentarere etiam, vti me consuesse Tragœdi syrmate histrionis: crotalove ad Trieterica Orgia, mimi centunculo? Non opinor. Nam & contra plurimis rebus possessu careo, vsu fruor. Quod si neque habere vtendi argumentum est, neque non vtendi non habere: & speculi non tam possessio culpatur quam inspectio; illud etiam doceat necesse est, quādo & quibus præsentibus in speculum inspexerim. quoniam, vt res est, maius piaculum decernis, speculum Philosopho, quam Cereris mundū profano videre. Cedo nunc, si & inspexisse me fateor, quod tandem crimen est imaginem suam nosse? eamque non vno loco conditam, sed quoquo velis paruo speculo promptam gestare? An tu ignoras nihil esse aspectabilius homini nato, quā formam suam? Equidem scio & filiorum cariores esse, qui similes videntur: & publicitus simulacrum suum cuique, quod videat, pro meritis præmio tribui. Aut quid sibi statuæ & imagines variis artibus effigiatæ volunt? nisi forte quod artificio elaboratum laudabile habetur, hoc natura oblatum culpabile iudicandum est; cum sit in ea vel magis miranda & facilitas & similitudo? Quippe in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutina sumitur, neque tamen similitudo æque ac in speculis comparet. Deest enim & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor: & motus omnibus, qui præcipua fide similitudinem repræsentat. Cum in eo visitur imago mire relata, vt similis, ita mobilis, & ad omnem nutum hominis sui morigera: eadem semper contemplantibus æquæua est, ab ineunte pueritia, ad obeuntem senectam. tot ætatis vices induit, tam varias habitudines corporis participat: tot vultus equidem eiusdem lætantis vel dolentis imitatur. Enimuero quod luto fictum, vel ęre infusum, vel lapide incisum, vel cera inustum, vel pigmento illitum, vel alio quopiam humano artificio assimilatum est, non multa intercapedine temporis dissimile redditur: &, ritu cadaueris, vnum & immobilem vultum possidet. tantum præstat imaginis artibus ad similitudinem referundum, læuitas illa speculi fabra, & splendor opifex. Aut igitur vnius Agesilai Lacedæmonii sententia nobis sequenda est, qui se neque pingi neque fingi vnquam, diffidens formæ suæ, passus est: aut si mos omnium cæterorum hominum retinendus videtur, in statuis & imaginibus non repudiandis, cur existimes imaginem suam cuique visendam

sendam

sendam potius in lapide quam in argento? magis in tabula, quam in speculo? An turpe arbitraris, formam suam spectaculo assiduo explorare? An non Socrates Philosophus vltro etiam suasisse fertur discipulis suis, crebro vt semet in speculo contemplarentur? vbi qui eorum foret pulcritudine sibi complacitus, impendio procuraret ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret: qui vero minus se commendabilem forma putaret, sedulo operam daret vt virtutis laude turpitudinem tegeret. Adeo vir omnium sapientissimus speculo etiam ad disciplinam morum vtebatur. Demosthenem vero, primarium dicendi artificem, quis est qui non sciat semper ante speculum quasi ante magistrum causas meditatum? ita ille summus orator, cum a Platone Philosopho facundiam hausisset, ab Eubulide dialectico argumentationes edidicisset, nouissimam pronuntiandi cõgruentiam ab speculo petiuit. Vtrum igitur putas maiorem curam decoris in adseueranda oratione suscipiendam Rhetori iurganti, an Philosopho obiurganti? apud iudices sorte ductos paulisper disceptanti, an apud omnes homines semper disserenti? de finibus agrorum litiganti, an de finibus bonorum & malorum docenti? Quid? quod nec ob hæc debet tantummodo Philosophus speculum inuisere. Nam sæpe oportet non modo similitudinem suam, verum etiam similitudinis ipsius rationem considerare: Num, vt ait Epicurus, profectæ à nobis imagines, velut quædam exuuiæ, iugi fluore à corporibus manantes; cum leue aliquid & solidum offenderunt, illisæ reflectantur, & retro expressæ contra versis respondeant: an vti alii Philosophi disputant, radii nostri, seu mediis oculis proliquati, & lumini extrario mixti, atque ei vniti, vti Plato arbitratur, seu tantũ oculis profecti, sine vllo foris adminiculo, vt Architas putat; seu intentu aeris fracti, vt Stoici rentur, cum alicui corpori incidere spisso & splendido & læui, paribus angulis, quibus inciderant, resultent ad faciem suam reduces: atque ita quod extra tangunt ac visant, id intra speculum imaginentur. Videnturne vobis debere Philosophi hæc omnia vestigare & inquirere, & cuncta specula vel vda vel suda soli videre? Quibus præter ista quæ dixi, etiam illa ratiocinatio necessaria est, cur in planis quidem speculis ferme pares obtutus & imagines videantur; in tumidis vero & globosis omnia defectiora; at contra in cauis auctiora: vbi, & cur læua cum dexteris permutentur.

quando se imago eodem speculo tum recondat penitus, tum foras exerat: cur caua specula, si exaduersum Soli retineantur, oppositum fomitem accendunt? qui fiat, vti arcus in nubibus, varie & duo Soles æmula similitudine visantur? Alia præterea eiusdem modi plurima, quæ tractat volumine ingenti Archimedes Syracusanus, vir in omni quidem Geometria multum ante alios admirabili subtilitate: sed haud sciam an propter hoc vel maxime memorandus, quod inspexerat speculum sæpe ac diligenter. Quem tu librum Æmiliane si nosses, ac non modo campo & glebis, verumetiam abaco & puluisculo te dedisses. Mihi istud crede, quamquam teterrimũ os tuum minimum à Thyesta tragico demutet, tamen profecto, discendi cupidine, speculum inuiseres: & aliquando, relicto aratro, mirarere tot in facie tua sulcos rugarum. At ego non mirer, si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere, de moribus tuis multo truculentioribus reticere? Ea res est, præterquam quod non sum iurgiosus, etiam libenter te, nuper vsque, albus an ater esses ignoraui. Et adhuc hercule non satis noui. Id adeo factum quod & tu rusticando obscurus es, & ego discendo occupatus. Ita & tibi vmbra ignobilitatis à probatore obstitit: & ego nunquã studui malefacta cuiusquam cognoscere; sed semper potius duxi mea peccata tegere, quam aliena indagare. Igitur hoc mihi aduersum te vsuuenit, quod qui forte constitit in loco lumine conlustrato, atque eum alter è tenebris prospectat. Nam ad eundem modum tu quidem quid ego in propatulo & celebri agam, facile è tenebris tuis arbitraris: cum ipse humilitate abditus & lucifuga, non sis mihi mutuo conspicuus. Ego, adeo seruos tu an habeas ad agrum colendum, an ipse mutuarias operas cum vicinis tuis cambias, neque scio, neq; laboro. At tu me scis eadem die treis Oeę manumisisse. idque mihi patronus tuus inter cætera à te sibi edita obiecit. quamquam modico prius dixerat, me vno seruo comite Oeam venisse. Quod quidem velim mihi respondeas, qui potuerim ex vno treis manumittere, nisi & hoc Magicũ est? Tantamne esse mentiendi cæcitatem dicam, an consuetudinem? Venit Apuleius Oeam cum vno seruo. dein, pauculis verbis intergarritis: Apuleius Oeæ vna die treis manumisit. Ne illud quidem credibile fuisset, cum tribus venisse, omnes liberasse. quod tamen si ita fecissem, cur potius treis seruos inopiæ signum putares, quam treis libertos opulentiæ? Nescis profecto

cto, nescis Æmiliane, Philosophum accusare, qui famulitii paucitatem obprobratis: quam ego gloriæ causa ementiri debuissem. quippe qui scirem, non modo Philosophos, quorum me sectatorem fero, verum etiam Imperatores populi Romani paucitate seruorum gloriatos. Itane tandem ne hæc quidem legere patroni tui? M. Antonium consularem solos octo seruos domi habuisse? Carbonem vero illum, qui rebus potitus est, vno minus? At enim Manio Curio, tot adoreis longe incluto, quippe qui ter triumphum vna porta egerit: ei igitur Manio Curio duos solos in castris calones fuisse? Ita ille vir de Sabinis, deque Samnitibus, deque Pyrrho triumphator, pauciores seruos habuit quam triumphos. M. autem Cato nihil oppertus vt alii de se prædicarent; ipse in Oratione sua scriptum reliquit, cum in Hispaniam consul proficisceretur, treis seruos solos ex vrbe duxisse, quoniam ad villam publicam venerat. parum visum qui vteretur. iussisse duos pueros in foro de mensa emi. eos quinque in Hispaniam duxisse. Hæc Pudens si legisset, vt mea opinio est; aut omnino huic maledicto supersedisset: aut in tribus seruis multitudinem comitum Philosophi, quam paucitatem reprehendere maluisset. Idem mihi etiam paupertatem obprobrauit, acceptum Philosopho crimen, & vltro profitendum. Enimuero paupertas olim Philosophiæ vernacula aduersum diuitias possessa est, frugi, sobria, paruo potens, æmula laudis, habitu secura, cultu simplex, consilio benesuada. neminē vnquam superbia inflauit, neminem impotentia deprauauit, neminem tyrannide efferauit. delicias ventris & inguinum neque vult vllas, neque potest. Quippe hæc & alia flagitia, diuitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: vbi contra hæc temere inter illustres viros & diuites comparent. sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas inquam, prisca apud secula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omneis nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide iusta, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam populo Rom. imperium á primordio fundauit. proque eo in hodiernum Diis immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat.

Quod si modo iudices de causa ista sederent C. Fabricius, Cn. Scipio, Manius Curius, quorum filiæ ob paupertatem de publico dotibus donatæ ad maritos ierunt, portantes gloriam domesticam, pecuniam publicam: si Publicola regum exactor, & Agrippa populi reconciliator, quorum funus ob tenueis opes à populo Romano collatis sextantibus adornatum est: si Attilius Regulus, cuius agellus ob similem penuriam publica pecunia cultus est si denique omnes illæ veteres prosapiæ Consulares & Censoriæ & triumphales, breui vsura lucis ad iudicium istud remissæ audirent; auderesne paupertatem Ph losopho exprobrare apud tot Consules pauperes? An tibi Claudius Maximus idoneus auditor videtur ad irridendam paupertatem, quod ipse vberem & prolixam rem familiarem sortitus est? Erras Æmiliane: & longe huius animi frustra es, si eum ex Fortunæ indulgentia, non ex Philosophiæ censura metiris: si virum tam austeræ sectæ, tamque diutinæ militiæ non putas amicitiorem esse coercitæ mediocritati, quam delicatæ opulentiæ: Fortunam, velut tunicam, magis concinnam quam longam probare.. quippe etiam ea si non gestetur, & trahatur, nihilo minus quam lacinia præpendens impedit, & præcipitat. Etenim in omnibus ad vitæ munia vtendis, quidquid aptam moderationem supergreditur, oneri potius quam vsui exuberat. Igitur & immodicæ diuitiæ, velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt quam regunt: quod habent irritam copiam, noxiam nimietatem. Quin ex ipsis opulentioribus eos potissimum video laudari, qui nullo strepitu, modico cultu, dissimulatis facultatibus agunt: & diuitias magnas administrant sine ostentatione, sine superbia; specie mediocritatis pauperum similes. Quod si etiam ditibus ad argumentum modestiæ quæritur imago quæpiam & color paupertatis, cur eius pudeat tenuiores, quod ea non simulata sed vere fungimur? Possum quidem tibi & ipsius nominis controuersiam facere: neminem nostrûm pauperē esse qui superuacanea nolit, possideat necessaria, quæ natura oppido pauca sunt. Namque is plurimum habebit, qui minimum desiderabit. Habebit enim quantum volet, qui volet minimum. Et iccirco diuitiæ non melius in fundis & in fœnore, quam in ipso hominis æstimantur animo. qui si est auaritia egenus, & ad omne lucrum inexplebilis; nec mōtibus auri satiabitur, sed semper aliquid,

ante

ante parta vt augeat, mendicabit. Quæ quidē vera confessio est paupertatis. Omnis enim cupido acquirendi ex opinione inopiæ venit. Nec refert quam magnum sit quod tibi minus est. Non habuit tantam rem familiarem Philus, quantam Lælius: nec Lælius, quantam Scipio: nec Scipio, quantam Crassus diues: atenim nec Crassus diues, quantam volebat. Ita cum omneis superaret, à suamet auaritia superatus est: omnibusque potius diues visus est, quam sibi. At contra hi Philosophi quos commemoraui, non vltra volentes quam poterant, sed congruentibus desideriis & facultatibus, iure meritoque dites & beati fuerunt. Pauper enim fis appetendi egestate, diues non egendi satietate. quippe quia inopia desiderio, opulentia fastidio cernuntur. Igitur Æmiliane, si pauperem me habere vis, prius auarum esse doceas necesse est. Quod si nihil in animo deest, de rebus extraneis quantum desit non laboro: quarum neque laus in copia, neque culpa in penuria consistit. Sed finge hæc aliter esse: ac me ideo pauperem, quia mihi Fortuna diuitias inuidit; easque, vt ferme euenit, aut tutor imminuit, aut inimicus eripuit, aut pater non reliquit; hoccine homini obprobrari, pauperiem, quod nulli ex animalibus vitio datur? non aquilæ, non tauro, non leoni. Equus si virtutibus suis polleat vt sit æquabilis vector, & cursor pernix; nemo ei penuriam pabuli exprobrat: tu mihi vitio dabis, non facti vel dicti alicuius prauitatem, sed quod viuo gracili Lare, quod pauciores ego seruos habeo, parcius pasco, leuius vestio, minus obsono? Atqui ego contra; quantulacumque tibi hæc videntur, multa etiam, & nimia arbitror, & cupio me ad pauciora coercere: tanto beatior futurus, quanto collectior. Namque animi, ita vt corporis, sanitas expedita; imbecillitas laciniosa est: certumque signum est infirmitatis, pluribus indigere. Prorsus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior. Sunt enim similiter etiam in ista vita humana tempestates: leuia sustentatui, grauia demersui. Equidem didici, ea re præcedere maxime Deos hominibus, quod nulla re ad vsum sui indigeant. Igitur ex nobis cui quam minimis opus sit eum esse Deo similiorem. Proinde gratum habitum, ad contumeliam diceretis, rem familiarem mihi peram & baculum fuisse. quod vtinam tantus animi forem, vt præter eam suppellectilem nihil quidquam requirerem; sed eumdem ornatum digne

gestarem quem Crates vltro diuitiis abiectis appetiuit? Crates inquam, siquid credis Æmiliane, vir domi inter Thebanos proceres diues & nobilis, amore huius habitus quem mihi obiectas, rem familiarem largam & vberem populo donauit. multis seruis à sese remotis solitatem delegit: arbores plurimas & frugiferas præ vno baculo spreuit: villas ornatissimas vna perula mutauit. quam postea, comperta vtilitate, etiam carmine laudauit, flexis ad hoc Homericis versibus quibus ille Cretam insulam nobilitat. Principium dicam; ne me hæc ad defensionem putes cofinxisse:

Πήρη τις γαῖ' ἐςὶ μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι τύφῳ

Καλὴ καὶ πίειρα.

Iam cętera tam mirifica. quę si tu legisses, magis mihi peram, quam nuptias Pudentillæ inuidisses. Peram & baculum tu Philosophis exprobrates? igitur & equitibus faleras, & peditibus clypeos, & signiferis vexilla, & denique triumphantibus quadrigas albas & togam palmatam. Non sunt quidem ista Platonicæ sectæ gestamina, sed Cynicæ insignia familiæ. Verumtamen hoc Diogeni & Antistheni pera & baculus, quod Regibus diadema, quod Imperatoribus paludamentum, quod Pontificibus galerum, quod lituus Auguribus. Diogenes quidem Cynicus, cum Alexandro Magno de veritate regni certabundus, baculo scepti vice gloriabatur. Ipse denique Hercules inuictus, quoniam hæc tibi vt quædam mendicabula nimis sordent, ipse inquam Hercules lustrator orbis, purgator ferarum, gentium domitor; is tamen Deus cum terras peragraret, paulo prius quam in cælum ob virtutes ascitus est, neque vna pelle vestitior fuit, neque vno baculo comitatior. Quod si hæc exempla nihili putas, ac me non ad causam agendam, verum ad censum disserundum vocasti; ne quid tu rerum mearum nescias, si tamen nescis, profiteor mihi ac fratri meo relictum à patre HS. vicies, paulo secus: idque à me longa peregrinatione, & diutinis studiis, & crebris liberalitatibus modice imminutum. Nam & amicorum plerisque opem tuli, & magistris plurimis gratiā retuli, quorundam etiam filias dote auxi. neque enim dubitassem equidem vel vniuersum patrimonium impendere, vt adquirerem mihi quod maius est contemptum patrimonii. Tu vero Æmiliane, & id genus homines, vti tu es, inculti & agrestes, tanti reuera estis, quantum habetis: vt arbor infecunda & infelix, [quæ nullum fructum ex sese gignit,] tanti est in

est in pretio, quanti lignum eius in trunco. Attamen parce postea, Æmiliane, paupertatem cuipiam obiectare, qui nuper vsq; agellum Zarathensem, quem tibi vnicum pater tuus reliquerat, solus vno asello ad tempestiuum imbrem, triduo exarabas. Neque enim diu est, cùm te crebræ mortes propinquorum immeritis hereditatibus fulserunt. vnde tibi potius quàm ob istam teterrimã faciem Charon nomen est. De patria mea verò, quod eam sitam Numidiæ & Gætuliæ in ipso confinio, meis scriptis ostendisti, quibus memet professus sum, cum Lolliano Auito C.V. præsente publicè dissererem, Seminumidam & Semigætulum: non video quid mihi sit in ea re pudendum, haud minus quàm Cyro maiori, quòd genere mixto fuit, Semimedus ac Semipersa. Non enim vbi prognatus, sed vti moratus quisque sit spectandum: nec quà regione, sed qua ratione vitam viuere inierit, considerandũ est. Olitori & cauponi meritò est concessum, olus & vinum ex nobilitate soli commendare, vinum Thasium, olus Phliasium. Quippe illa terræ alumna multum ad meliorem saporem iuuerit, & regio fœcunda, & cælum pluuium, & ventus clemens, & Sol apricus, & solum succidum. Enimuero animo hominis extrinsecus in hospitium corporis immigranti, quid ex istis addi vel minui ad virtutẽ vel malitiam potest? Quando non in omnibus gentibus varia ingenia prouenere? quamquam videãtur quædam stultitia vel solertia insigniores. Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus. Neque hoc eo dixi, quo me patriæ meæ pæniteret, etsi adhuc Syphacis oppidum essemus. quo tamen victo, ad Masinissam regem concessimus, munere populi Rom. ac deinceps, veteranorum militum nouo conditu, splendidissima colonia sumus. in qua colonia patrem habui loco principe Duumuiralem, cunctis honoribus perfunctum. Cuius ego locum in ea repub. exinde vt participare curiam cœpi, nequaquã degener, pari spero honore & existimatione tueor. Cur ergo illa protuli? vt mihi tu, Æmiliane, minus posthac succenseas: potiusque vt veniam impertias, si per negligentiam fortè non elegi illud tuum Atticum Zarath, vt in eo nascerer. Nónne vos puditum est, hæc crimina, tali viro audiente, tam asseuerate obiectare? friuola & inter se repugnantia simul promere? & vtraque tamen reprehendere? An non contraria accusatis? peram & baculum, ob auctoritatem: carmina & speculum, ob

hilaritatem: vnum seruum, vt deparci: treis libertos, vt pro
fusi? præterea eloquentiam Græcam, patriam barbaram
Quin igitur tandem expergiscimini, ac vos cogitatis apu
Claudium Maximum dicere, apud virum seuerum, & totiu
prouinciæ negotiis occupatum? Quin inquam vana hæ
conuicia aufertis? quin ostenditis, quod insimulauistis, sce
lera immania, & inconcessa maleficia, & arteis nefandas
Cur vestra oratio rebus flaccet, strepitu viget? Aggredic
enim iam ad ipsum crimen Magiæ, quod ingenti tumultu
ad inuidiam mei, accensum, frustrata expectatione om
nium, per nescio quas anileis fabulas deflagrauit. Ec
quandóne vidisti Maxime, flammam stipula exortam, clar
crepitu, largo fulgore, c to incremento? sed enim materi
leui, caduco incendio, nullis reliquiis? Hem tibi illa accu
satio iurgiis inita, verbis aucta, argumentis defecta nulli
post sententiam tuam reliquiis calumniæ permansura, qua
quidem omnis Æmiliano fuit in isto vno destinata, me Ma
gum esse. & ideo mihi libet quærere, ab eruditissimis eiu
aduocatis, quid sit Magus? Nam si, quod ego apud pluri
mos lego, Persarum lingua Magus est, qui nostra sacerdos
quod tandem est crimen, sacerdotem esse? & ritè nosse at
que scire, atque callere, leges cerimoniarum, fas sacrorum
ius religionum? Si quidem Magia id est, quod Plato inter
pretatur θεῶν θεραπεία; cùm commemorat, quibusnã disci
plinis puerum regium adulescentem Persæ imbuant. Verb
ipsa diuini viri memini, quę tu mecum Maxime recognosce
δὶς ἑπτὰ δὲ γενομένων ἐτῶν τὸν παῖδα παραλαμβάνουσιν οὓς ἐκεῖνοι βασι
λείους παιδαγωγοὺς ὀνομάζουσιν. εἰσὶ δὲ ἐξειλεγμένοι Περσῶν οἱ ἄριστ
δόξαντες ἐν ἡλικίᾳ τέτταρες. ὅ, τε σοφώτατος καὶ ὁ δικαιότατος, καὶ ὁ σω
φρονέστατος, καὶ ὁ ἀνδρειότατος. ὧν ὁ μὲν μαγείαν τε διδάσκει τὴν Ζω
ροάστρου, τοῦ Ὡρομάζου, ἔστι δὲ τοῦτο θεῶν θεραπεία. διδάσκει δὲ καὶ τὰ βασι
λικά. Auditisue Magiam, qui eam temerè accusatis, arten
esse Diis immortalibus acceptam, colendi eos ac venerand
pergnaram. piam scilicet, & diuiniscientem, iam inde à Zo
roastre & Oromazo auctoribus suis nobilē, cælitū antistitã
quippe inter prima regal a docetur. nec vlli temerè inter Per
sas concessum est Magum esse, haud magis quam regnare. I
dem Plato in alia sermocinatione, de Zamolxi quodam
Thraci generis, sed eiusdem artis viro, ita scriptum reliquit
θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν, ἔφη ὦ μακάριε, ἐπῳδαῖς τισί. τὰς δ' ἐπῳ
δὰς τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς. Quod si ita est, cur mihi nosse

non

non liceat vel Zamolxis bona verba, vel Zoroastris sacerdotia? Sin verò, more vulgari, eum isti propriè Magum existimant, qui communione loquendi cum Diis immortalibus ad omnia quæ velit incredibili quadam vi cantaminum polleat; oppidò miror, cur accusare non timuerint quem posse tantum fatentur. Neque enim tam occulta & diuina potentia caueri potest itidem vt cetera. Sicarium qui in iudicium vocat, comitatus venit: qui venenarium accusat, scrupulosius cibatur. qui furem arguit, sua custodit. Enimuerò qui Magum, qualem isti dicunt in discrimen capitis deducit, quibus comitibus, quibus scrupulis, quibus custodibus perniciem cæcam & ineuitabilem prohibeat? nullis scilicet. & ideo id genus crimen non est eius accusare qui credit. Verùm hæc fermè communi quodam errore imperitorum Philosophis obiectantur: vt partim eorum qui corporum causas meras & simpliceis rimantur, irreligiosos putent, eoque aiant Deos abnuere; vt Anaxagoram, & Leucippum, & Democritum, & Epicurum, ceterosque rerum naturæ patronos: partim autem, qui Prouidentiam mundi curiosius vestigant, & impensius Deos celebrant, eos verò vulgò Magos nominent: quasi facere etiam sciant, quæ sciant fieri: vt olim fuere Epimenides, & Orpheus, & Pythagoras, & Ostanes. Ac dein similiter suspecta est Empedocli καθαρμοὶ, Socrati Dæmonion Platonis, τὸ ἀγαθόν. Gratulor igitur mihi: cùm & ego tot & tantis viris adnumeror. Ceterùm ea quæ ab illis ad ostendendum crimen obiecta sunt vana & inepta & simplicia, vereor ne ideo tantum crimina putes, quòd obiecta sunt. Cur, inquit, piscium quædam genera quæsisti? Quasi id cognitionis gratia Philosopho facere non liceat, quod luxurioso gulæ causa liceret? Cur mulier libera tibi nupsit post annos tredecim viduitatis? Quasi non magis mirandum sit, quòd tot annis non nupserit. Cur prius quàm tibi nuberet, scripsit nescio quid in epistola quod sibi videbatur? Quasi quisquam debeat causas alienæ sententiæ reddere. At enim maior natu non est iuuenē aspernata. Igitur hoc ipsum argumentū est, nihil opus Magia fuisse, vt nubere vellet mulier viro, vidua cœlibi, maior iuniori. Iā & illa similia: Habet quiddā Apuleius domi, quod secreto colit. Quasi non id potius crimē sit, ꝙ colas nō habere. Cecidit præsente Apuleio puer. Quid enim si iuuenis, qd si etiā senex adsistēte me corruisset? vel morbo corporis impeditus, vel lubrico

soli prolapsus? Hiscine argumentis Magiam probatis? casu puerili, & matrimonio mulieris, & obsonio piscium? Possem equidem bono periculo, vel his dictis contentus perorare. Quoniam tamen mihi pro accusationis longitudine largiter aquæ superest; cedò, si videtur, singula consideremus. Atque ego omnia obiecta, seu vera, seu falsa sint, non negabo: sed perinde atque si facta sint fatebor; vt omnis ista multitudo, quæ plurima vndiq; ad audiendum conuenit, apertè intelligat, nihil in Philosophos non modò verè dici, sed ne falsò quidem posse confingi: quod non ex innocentię 1
fiducia, quamuis liceat negare, tamen habeant potius defendere. Primùm igitur argumenta eorum conuincam ac refutabo; nihil ea ad Magiā pertinere: deinde, etsi maximè Magus forem; tamen ostendam, neque causam vllam, neq; occasionem fuisse, vt me in aliquo maleficio experirentur. Ibi 1
etiam de falsò inuidia, deq; epistolis mulieris perperā lectis, & nequius interpretatis, deq; matrimonio meo ac Pudentillæ disputabo. idque à me susceptum officij gratia, quam lucri causa, docebo. Quod quidem matrimonium nostrum Æmiliano huic, immanè quanto angori quantæque inuidiæ fuit, 2
inde omnis huiusce accusationis obeundæ ira & rabies, & denique insania exorta est. Quæ si omnia palam & dilucidè ostendero; tunc denique te, Claudi Maxime, & omneis qui adsunt contestabor, puerum illum Sicinium Pudentem priuignum meum, cuius obtentu & voluntate à patruo eius ac- 2
cusor, nuperrimè curæ meæ ereptum, postquam frater eius Pontianus & natu maior & moribus melior diem suum obiit: atque ira in me ac matrem suam nefariè efferatum, non mea culpa, desertis liberalibus studiis, ac repudiata omni disciplina, scelestis accusationis huius rudimentis, patruo Æmilia- 3
no potius quàm fratri Pontiano similem futurum. Nunc, vt institui, proficiscar ad omnia Æmiliani huiusce deliramēta, orsus ab eo quod ad suspicionem Magiæ, quasi validissimum in principio dici animaduertisti, nonnulla me piscium genera per quosdam piscatores pretio quæsisse. Vtrum igi- 3
tur horum ad suspectandam Magiam valet? quòd ne piscatores mihi piscem quæsierunt? scilicet ergo phrygionibus aut fabris negotium istud dandum fuisse: atque ita opera cuiusque artis permutanda, si vellem calumnias vestras vitare; vt faber mihi piscem euerreret, vt piscator mutuò lignum de- 4
dolaret? An ex eo intellexistis, maleficio quæri pisciculos,

quod

quod pretio quærebantur? Credo si conuiuio vellem, gratis quæsissem. Quin igitur etiam ex aliis plerisque me arguitis? Nam sæpenumero & vinum, & olus, & pomum, & panem pretio mutaui. Eo pacto cupedinariis omnibus famem decernis. Quis enim ab illis obsonare audebit? siquidem statuitur, omnia edulia quæ dependo parantur, nō cœnæ sed Magię desiderari. Quod si nihil remanet suspicionis, neq; in piscatoribus mercede inuitatis, quod solent; ad piscem capiundū, quos tamen nullos ad testimonium produxere; quippe qui nulli fuerunt; neque in ipso pretio rei venalis, cuius tamen quantitatem nullam taxauere, ne, si mediocre pretium dixissent, contemneretur; si plurimum, non crederetur: si in his, vt dico, nulla suspicio est; respondeat mihi Æmilianus, quo proximo signo ad accusationem Magiæ sit inductus. Pisces, inquit, quæris. Nolo negare. Sed oro te, qui pisces quærit, Magus est? Equidem non magis arbitror, quàm si lepores quærerem, vel apros, vel altilia. An soli pisces habent aliquid occultum aliis, seu Magis cognitum? Hoc si scis quid sit, Magus es profectò: sin nescis, confitearis necesse est id te accusare quod nescis. Tam rudes vos esse omnium litterarum, omnium denique vulgi fabularum, vt ne fingere quidem possitis ista verisimiliter? Quid enim competit ad amoris ardorem accendendum, piscis brutus & frigidus, aut omnino res pelago quæsita? Nisi fortè hoc vos ad mendacium induxerit, quòd Venus dicitur pelago exorta. Audi, sis Tantoni Pudēs quàm multa nescieris, qui de piscibus argumentum Magiæ recepisti. At si Virgilium legisses; profectò scisses, alia quæri ad hanc rem solere. Ille enim, quantum scio, enumerat vittas molleis, & verbenas pingueis, & thura mascula, & licia discolora: præterea laurum fragilem, limum durabilem, ceram liquabilem: nec minus, quæ iam in opere serio scripsit,

Falcibus & messe ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.

At tu piscium insimulator, longè diuersa instrumenta Magis attribuis: non frontibus teneris detergenda, sed dorsis squallentibus excidenda: nec fundo reuellenda, sed profundo extrahenda, nec falcibus metenda, sed hamis inuncanda. Postremò, in maleficio ille venenum nominat, tu pulmentum:

ille herbas & surculos, tu squamas & ossa: ille pratum decerpit, tu fluctum scrutaris. Memorassem tibi etiam Theocriti paria, & alia Homeri, & Orphei plurima, & ex comœdiis & tragœdiis Græcis & ex historiis multa repetissem; ni te dudum animaduertissem Græcam Pudentillæ epistolam legere nequiuisse. Igitur vnum etiam poetam Latinum attingam. versus ipsos, quos agnoscent qui Læuium legere.

Philtra omnia vndique eruunt.
Antipathes illud quæritur;
Trochisci, iynges, tenia,
Radiculæ herbæ, surculi,
Auriplices, bitortilæ,
Hinnientium dulcedines.

Hæc & alia quæsisse me potius quàm pisces, longè verisimilius cõfinxisses. (his etenim fortasse per famam peruulgatam fides fuisset) si tibi vlla eruditio adfuisset. Enimuerò piscis ad quam rem faciat captus, nisi ad epulas coctus? ceterum ad Magiam nihil. Quod autem videatur nihil adiutare, dicam vnde id coniectem. Pythagoram plerique Zoroastris sectatorem, similiterque Magiæ peritum arbitrati, eum memoriæ prodiderunt, cùm animaduertisset proximè Metapontum, in litrore Italiæ sibi, quam subsiciuam Græciam fecerat, à quibusdam piscatoribus euerriculum trahi, fortunam iactus eius emisse: & pretio dato, iussisse illico pisces eos qui capti tenebantur, solui retibus, & reddi profundo. Quos scilicet eum de manibus missurum non fuisse, si quid in his vtile ad Magiam comperisset. Sed enim vir egregiè doctus, & veterum æmulator, meminerat Homerum poetam multiscium, vel potius cunctarum rerum adprime peritum, vim omnem medicaminum non mari sed terræ adscripsisse: cum de quadam saga ad hunc modum memorauit:

Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα.
Ἐσθλὰ τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις
Αἰγυπτίη τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Itemque alibi carminum similiter:

ὣς ἄρα φωνήσας, πόρε φάρμακον ἀργειφόντης
ἐκ γαίης ἐρύσας.

Cùm tamen numquam apud eum marino aliquo & piscu-lento medicauit nec Protheus faciem, nec Vlysses scrobem, nec

nec Æolus follem, nec Helena crateram, nec Circe poculum, nec Venus cingulum. At vos soli reperti estis ex omni memoria, qui vim herbarum & radicum, & surculorum, & lapillorum, quasi quadam colluuione naturæ, de summis mōtibus in mare transferatis, & penitis piscium ventribus insuatis. Igitur vt solebat ad Magorum cerimonias aduocari Mercurius carminum vector, & illex animi Venus, & Luna noctium conscia, & manium potens Triuia: vobis auctoribus, posthac Neptunus cum Salacia, & Portunus cum omni choro Nereidum, ab æstibus fretorum ad æstus amorum transferentur. Dixi cur non arbitrer quidquam negotij esse Magis & piscibus. Nunc, si videtur, credamus Aemiliano, solere pisces etiam ad Magicas potestates adiuuare. num ergo propterea, quicunque piscem quærit, & ipse Magus est? Eo quidē pacto, & qui myoparones quæsierit, pirata erit: & qui vectem, perfossor: & qui gladium, sicarius. Nihil in rebus omnibus tam innoxium dices, quin id possit aliquid aliquā obesse: nec tam lætum, quin possit ad tristitudinem intelligi. Nec tamen iccirco omnia ad nequiorem suspicionem trahuntur. ut si thus & casiam & myrrham, ceterosque id genus odores funeri tantum emptos arbitreris; cùm & medicamento parentur, & sacrificio. Ceterùm eodem piscium argumento, etiam Menelai socios putabis Magos fuisse, quos ait Poeta præcipuus, flexis hamulis apud Pharum insulam famem propulsasse etiam mergos, & delphinos, & scyllas, tu eodem referes: etiam gulones omneis, qui impenso pisces pretio à piscatoribus mercantur: etiam ipsos piscatores qui omnium generum pisceis arte anquirunt. Cur ergo & tu quæris? Nolo equidem, nec necessarium habeo tibi dicere: sed per te, si potes, ad hoc quæsisse me argue, vt si helleborum, vel cicutam, vel succum papaueris emissem, item alia eiusdemmodi, quorum moderatus vsus salutaris, sed commixtio vel quantitas noxia est: quis æquo animo pateretur, si me per hoc veneficij arcesseres, quod ex illis potest homo occidi? Videamus tamen quæ fuerint piscium genera, tam necessaria ad habendum, tamque rara ad reperiendum, vt meritò statuto præmio quærerentur. Tria omnino nominauerant: vnum falsi, duo mentiti. Falsi, quòd leporem marinum fuisse dixerunt, qui alius omnino piscis fuit, quē mihi Themison seruus noster, medicinæ non ignarus, vt ex ipso audisti, vltro attulit ad

inſpiciundum, nam quidem Leporem nondum etiam inuenit. Sed profiteor me quærere & cetera, non piſcatoribus modò, verùm etiam amicis negotio dato, quicunque minus cogniti generis piſcis inciderit, vt eius mihi aut formam cómmemorent, aut ipſum viuum: vel ſi id nequierint vel mortuum oſtendant. Quamobrem id faciam, mox docebo. Mentiti autem ſunt callidiſſimè accuſatores mei, vt ſibi videntur, cùm me ad finem calumniæ confinxerunt, duas res marinas, impudicis vocabulis quæſiſſe. quas Tannonius ille, cùm vtriuſque ſexus genitalia intelligi vellet, ſed eloqui propter infantiam cauſidicus ſummus nequiret; multum ac diu hæſitato, tandem virile marinum, neſcio qua circumlocutione malè ac ſordidè nominauit. Sed enim feminal nullo pacto reperiens munditer dicere, ad mea ſcripta confugit, & è quodam meo libro legit: Interfeminium tegat, & femoris obiectu, & palmæ velamento. Hic etiam, pro ſua grauitate vitio mihi vortebat, quòd me nec ſordidiora dicere honeſtè pigeret. At ego illi contrà iuſtius exprobrauerim, quod qui eloquentiæ patrocinium vulgo profiteatur, etiam honeſta dictu ſordidè blatteret, ac ſæpe in rebus nequaquam difficilibus fringultiat, vel omnino obmuteſcat. Cedo enim, ſi ego de Veneris ſtatua nihil dixiſſem, neque interfeminium nominaſſem; quibus tandem verbis accuſaſſes crimen illud, tã ſtultitiæ quam linguæ tuæ congruens? An quidquam ſtultius, quàm ex nominum propinquitate vim ſimilem rerum coniectari? Et fortaſſe an præacutè repetiſſe vobis videbamini? At quæſiſſe me fingeretis ad illecebras Magicas duo hæc marina, Veretillam, & Virginal. diſce enim nomina rerum Latina, quæ propterea variè nominaui, vt denuo inſtructius accuſes. Memento tamen tam ridiculum argumentum fore, deſiderata ad res Venereas marina obſcœna, quàm ſi dicas marinum pectinem comendo capillo quæſitum, vel aucupandis volantibus piſcem accipitrem, aut venandis apris piſcem apriculum, aut eliciendis mortuis marina caluaria. Reſpondeo igitur ad hunc veſtrum locum, non minus inſulsè quàm abſurdè commentũ, me haſce nugas marinas & quiſquilias littoraleis neq; pretio neq; gratis quæſiſſe. Illud etiam præterea reſpondeo, neſciſſe vos quid à me quæſitum fingeretis. Hæc enim friuola, quæ nominaſtis, pleraque in litoribus omnibus congeſtim & aceruatim iacent, & ſine vllius opera, quamlibet leuiter motis flucticulis

vltro

vltro foras euoluuntur. Quin ergo dicitis me eadem opera pretio impenso per plurimos piscatores quæsisse de litore, conchulam striatam, testam hebetem, calculum teretem: præterea cancrorum furcas, echinorum calyculos, lolliginũ ligulas: postremo assulas, festucas, resticulas, & ostrea Pergami vermiculata: denique muscum, & algam, & cætera maris eiectamenta. quæ vbique litorum ventis expelluntur, salo expuuntur, tempestate reciprocantur, tranquillo deseruntur. Neque enim minus istis, quæ commemoraui, accommodari possunt, similiter ex vocabulo suspiciones. Posse dicitis ad res Venereas sumpta de mari spuria & fascina, propter nominũ similitudinem. qui minus possit ex eodẽ littore calculus ad vesicam, testa ad testamentum, cancer ad vlcera, alga ad querquetum? Nę tu Claudi Maxime nimis patiens vir es, & oppido proxima humanitate, qui hasce eorum argumentationes diu hercle perpessus sis. Equidem cum hæc ab illis quasi grauia & inuincibilia dicerentur, illorum stultitiam ridebam, tuam patientiam mirabar. Cæterum, quamobrem plurimos iam pisces cognouerim, quorundam adhuc nescius esse nolui, discat Æmilianus; quoniam vsque adeo rebus meis curat. quamquam est iam præcipiti æuo, & occidua senectute: tamen si videtur, suscipiat doctrinam, seram plane, & postumam. Legat veterum Philosophorum monumenta, tandem vt intelligat, non me primum hæc requisisse, sed iampridem maiores meos, Aristotelem dico, & Theophrastum, & Eudemum, & Lyconem, cæterosque Platonis minores: qui plurimos libros de genitu animalium, deque victu, deque particulis, deque omni differentia reliquerunt. Bene quod apud te Maxime causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περὶ ζώων γενέσεως, περὶ ζώων ἀνατομῆς, περὶ ζώων ἱστορίας multiiuga volumina: præterea Problemata innumera eiusdem: tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur. Quæ tanta cura conquisita, si honestum & gloriosum fuit illis scribere, cur turpe sit nobis experiri? præsertim cum ordinatius & cohibilius eadem Græce & Latine adnitar conscribere, & in omnibus aut omissa anquirere aut defecta supplere? Permittite, si opera est, quędam legi de Magicis meis; vt sciat me Æmilianus, plura, quam putat quærere & sedulo explorare. Prome tu librum ex Græcis meis. Si quos forte hic amici habuere, sedulique Naturalium Quæstionum: at quintum maxime,

in quo plura de piscium genere tractata sunt. Interea dum hic quærit, ego exemplum rei competens dixero. Sophocles poeta Euripidis æmulus & superstes, vixit enim ad extremam senectam: cum igitur accusaretur à filio suo met dementiæ, quasi iam per ætatem desiperet: protulisse dicitur Coloneum suam, peregregiam tragœdiarum, quam forte tum in eo tempore conscribebat, eamque iudicibus legisse, nec quidquam amplius pro defensione sua addidisse, nisi vt audacter dementiæ condemnarent, si carmina senis displicerent. Ibi ego comperior, omnes iudices tanto poetæ adsurrexisse, miris laudibus eum tulisse, ob argumenti solertiam, & cothurnum facundiæ: nec ita multum omneis abfuisse, quin accusatorem potius dementiæ condemnarent. Inuenisti tu librum? beasti. Cedo enim experiamur, an & mihi possint in iudicio litteræ meæ prodesse. Lege pauca de principio, dein quædam de piscibus. At tu, interea dum legit aquam sustine. LOCVS EX GRÆCO LIBRO APVLEI NATVRALIVM QVÆSTIONVM. Audisti Maxime quorum pleraque scilicet legeras apud antiquos Philosophorum. & memento, de solis piscibus hæc volumina à me conscripta qui eorum coitu progignantur, qui ex limo coalescant; quoties & quid anni cuiusque eorum generis feminæ subent, mares suriant; quibus membris & causis discreuerit natura viuiparos eorum & ouiparos. ita enim appello, quæ Græci ζωοτόκα & ᾠοτόκα. Et ne operosè per omnes animalium genitus pergam, deinde de differentia & victu, & membris, & ætatibus, cæterisque plurimis, scitu quidem necessariis, sed in iudicio alienis. Pauca etiam de Latinis scriptis meis ad eamdem peritiam pertinentibus, legi iubebo. in quibus animaduertes, cum in eis cognitu rara, tum nomina etiam Romanis inusitata, & in hodiernum, quod sciam, infecta: ea tamen nomina labore meo & studio ita de Græcis prouenire, vt tamen Latina moneta percussa sint. Vel dicant nobis, Aemiliane, patroni tui, vbi legerint Latine hæc pronuntiata vocabula. de solis aquatilibus dicam, nec cætera animalia nisi in communibus differentiis, attingam. Ausculta igitur quæ dicam. Iam me clamabis magica nomina Ægyptio vel Babylonico ritu percensere, GRÆCA VOCABVLA. Possum etiam pergere, sed non est operæ in istis diem terere, vt sit mihi tempus aggredi ad cætera. hæc interim, quæ dixit, pauca recita, Latine à me enuntiata.

VERSIO

VERSIO SVPERIORVM GRÆCORVM VOCABVLORVM.

Vtrum igitur putas Philoſopho, non ſecundum Cynicam temeritatem rudi & indocto, ſed qui ſe Platonicæ ſcholæ meminerit, vtrum ei putas turpe, ſcire iſta an neſcire? negligere, an curare? noſſe quanta ſit etiam in iſtis prouidentiæ ratio, an de Dis immortalibus matri & patri credere? Q. Ennius Hedyphagetica quæ verſibus ſcripſit, innumerabilia piſcium genera enumerat, quæ ſcilicet curioſe cognouerat. Paucos verſus memini. eos dicam:

Omnibus vt Clupea præſtat, muſtela marina
Mures ſunt Æni, aſpera & oſtrea & plurima Abydi,
Eſt Mitylenæ, pecten, aperque apud Vmbraciæ amnes.
Brudusii ſargus bonus eſt. hunc, magnus erit ſi,
Sume. Apriclum piſcem ſcito primum eſſe Tarenti.
Surrenti chemas. glaucum Cumas apud. at quid
Scarum præterii, cerebrum Iouis pæne ſupremi
Neſtoris ad patriam hic capitur magnuſq; bonuſq;.
Melanurum. turdum. merulamq;, vmbramq; marinam.
Polypus Corcyræ, caluaria pinguia Atarnæ
Purpura, muriculi, murex, dulces quoque echini.

Alios etiam multis verſibus decorauit, & vbi gentium quiſque eorum inueniatur oſtendit: qualiter aſſus aut iuſſulentus optime ſapiat. nec tamen ab eruditis reprehenditur. Ne ego reprehendar, qui res pauciſſimis cognitas Græce & Latine propriis & elegantibus vocabulis conſcribo? Cum hoc ſatis dixi, tum aliud accipe. Quid enim tandem, ſi medicinæ neque inſtudioſus neque imperitus, quæpiam remedia ex piſcibus quæro, vt ſane ſunt plurima, cum in aliis omnibus rebus eodem naturæ munere interſperſa atque interſeminata, tum etiam nonnulla in piſcibus; an remedia noſſe & ea conquirere Magi potius eſſe quam Medici, quam deniqueq Philoſophi putas? qui illis nõ ad quæſtũ ſed ad ſuppetias vſurus eſt. Veteres quidẽ medici, etiã carmina, remedia vulnerum norant, vt omnis vetuſtatis certiſſimus auctor Homerus docet: qui facit Vlixi de vulnere ſanguinem profluentem ſiſti cantamine. Nihil enim quod ſalutis ferendæ gratiã fit, criminoſum eſt. At enim, inquit, piſcẽ cui rei niſi malæ proſcidiſti, quẽ tibi Themiſon ſeruus attulit? Quaſi vero nõ paulo pri⁹ dixerim, me de particulis omniũ animaliũ, de ſitu earũ, deq; numero, deq; cauſa cõſcriberes ac libros ἀνατομῶν

Aristoteli & explorare studio & augere. Atqui adeo miror, quod vnum à me pisciculum inspectum sciatis, cum iam plurimos qui vbicumque locorum oblati sunt ęque inspexerim. præsertim quod ego nihil clanculo, sed omnia in propatulo ago. at quiuis vel extrarius arbiter assistat, more hoc & instituto magistrorum meorum, qui aiunt hominem liberū & magnificum debere, si queat, in primori fronte animum gestare. Hunc adeo pisciculum quem vos leporem marinum nominatis, plurimis qui aderant ostendi. necdum etiam decerno quid vocent, nisi quæram sane accuratius, quod nec apud veteres Philosophos proprietatem eius piscis reperio, quamquam sit omnium rarissim[illegible] & hercule memoranda. Quippe solus ille, quantū sciam, cum sit cætera exossis, duodecim numero ossa, ad similitudinem talorum suillorum, in ventre eius connexa & catenata sunt. Quod Aristoteles si scisset; nunquam profecto omisisset scripto prodere: qui aselli piscis solius omnium in media aluo corculum situm pro maximo memorauit. Piscem, inquit, proscidisti. Hoc quis ferat Philosopho crimen esse, quod lanio vel coco non fuisset? Piscem proscidisti. quid? crudū? id accusas? si cocto ventrem rusparer hepatia suffoderem, ita vt apud te puerulus ille Sicinius Pudens suomet obsonio discit, eam rem non putares accusandam? Atqui maius crimen est Philosopho comesse pisceis, quàm inspicere. An hariolis licet iocinera rimari, Philosopho contemplari non licebit? qui se sciat omnium animalium aruspicem, omnium Deûm sacerdotem? Hoc in me accusas, quod ego & Maximus in Aristotele miramur cuius nisi libros bibliothecis exegeris, & studiosorum manibus extorseris, accusare me non potes. Sed de hoc pæne plura quam debui. Nunc præterea vide, quam ipsi sese reuincant Aiunt, mulierem magicis artibus, marinis illecebris à me petitam eo in tempore, quo me non negabunt in Gætuliæ mediterraneis montibus fuisse: vbi pisces per Deucalionis diluuia reperiantur. quod ego gratulor nescire istos, Legisse me Theophrasti quoque περὶ δακετῶν καὶ βλητικῶν & Nicandri θηριακά. Cæterum me etiam veneficii postularent. vt qui hoc negotium ex lectione & æmulatione Aristoteli nactus sum, nonnihil & Platone me adhortante, qui ait, eum, qui ista vestiget, φρονεῖν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται. Nunc quoniam pisces horum satis patuerunt; accipe aliud; pari quidem stultitia, sed multo tanto vanius & nequius excogitatum

tatum. Scierunt & ipsi, argumentum piscarium futile & nihil futurum: præterea nouitatem eius ridiculam. Quis enim faudo audiuit, ad maleficia Magica desquammari & exdorsuari pisceis solere? Potius aliquid de rebus peruulgatioribus, & iam creditis fingendum esset. Igitur ad præscriptum opinionis & famæ, confinxere puerum quempiam carmine cantatum, remotis arbitris, secreto aliquo loco, arula & lucerna & paucis consciis testibus, vbi incantatus sit; corruisse: postea nescientem sui, excitatum. Nec vltra isti quidem progredi mendacio ausi. Etenim fabula vt impleretur addendũ etiam illud fuit, puerum eumdem multa præsagio prædixisse. quippe hoc emolumentum canticis accipimus, Præsagiũ, & Diuinationem. Necmodo vulgi opinione, verum etiam doctorum virorum auctoritate, hoc miraculum de pueris confirmatur. Memini me apud Varronem Philosophum, virum accuratissime doctum atque eruditum, cum alia huiusmodi, tum hoc etiam legere: Trallibus de euentu Mithridatici belli Magica percontatione consulentibus, puerum in aqua simulacrum Mercurii contemplantem, quæ futura erãt centum sexaginta versibus cecinisse. Itemque Fabium, cum quingentos denarios perdidisset, ad Nigidium consultum venisse: ab eo pueros carmine instinctos indicasse vbi locorũ defossa esset crumena, cum parte eorum, cæteri vt forent distributi: vnum etiam denarium ex eo numero habere M. Catonem Philosophum. quem se à pedissequo in stipem Apollinis accepisse Cato confessus est. Hæc & alia apud plerosq; de Magicis pueris lego equidem: sed dubius sententiæ sum, dicamne fieri posse, an negem. Quamquam Platoni credam, inter Deos atque homines, natura & loco medias quasdam diuorum potestates intersitas, easque Diuinationes cunctas & Magorum miracula gubernare. Quin & illud mecum reputo, posse animum humanum, & puerilem præsertim simplicemque, seu carminum auocamento, siue odorum delinimento soporari, & ad obliuionem præsentium externari: & paulisper remota corporis memoria, redigi ac redire ad naturam suam, quæ est immortalis scilicet & diuina; atque ita, veluti quodam sopore futura rerum præsagire. Verum enimuero, vtut ista sese habent, si qua fides hisce rebus impertienda est, debet ille nescio qui puer prouidus, quantum ego audio & corpore decorus atque integer deligi, & animo solers, & ore facundus: vt in eo aut diuina potestas, quasi bonis

ædibus, diuersetur, digne si tamen ea pueri corpore includitur: aut ipse animus expergitus, cito ad diuinam naturam redigatur: quæ ei prompte insita, & nulla obliuione saucia & hebes, facile resumatur. Non enim ex omni ligno, vt Pythagoras dicebat, debet Mercurius exsculpi. Quod si ita est; nominate quis ille fuerit puer, sanus, incolumis, ingeniosus, decorus, quem ego carmine dignatus sim initiare. Cæterum Thallus quem nominastis, medico potius quam Mago indiget. est enim miser morbo Comitiali ita confectus; vt ter aut quater die sæpenumero, sine vllis cantaminibus, corruat, omniaque membra conflictationibus debilitet: facie vlcerosus, fronte & occipitio conquassatus, oculis hebes, naribus hiulcus, pedibus caducus. Maximus omnium Magus est, quo præsente Thallus diu steterit. ita plerumque morbo ceu somno vergens inclinatur. Eum tamen vos carminibus meis subuersum dixistis, quod forte me coram semel decidit. Conserui eius plerique adsunt, quos exhiberi denuntiastis. Possunt dicere omnes quid in Thallo despuant: cur nemo audeat cum eo ex eodem catino cænare, eodem poculo bibere. Et quid ego de seruis? vos ipsi videtis. Negate Thallum, multo prius quam ego Oeam venirem, corruere eo morbo solitum, medicis sæpenumero ostensum. Negant hoc conserui eius qui sunt in ministerio vestro? Omnium rerum conuictum me fatebor; nisi rus de omnium cõsensu diu ablegatus est, in longinquos agros, ne familiam contaminaret. Quod ita factum nec ab illis negari potest. eò nec potuit hodie a nobis exhiberi. Nam vt omnis ista accusatio temeraria & repentina fuit; nudiustertius nobis Æmilianus denunciauit, vt seruos numero quindecim apud te exhiberemus. Adsunt quatuordecim, qui in oppido erant. Thallus solus rus ablegatus, vt dixi, fermead centesimum lapidem, longe ex oculis. Thallus solus abest, sed misimus qui eum curriculo aduehat. Interroga Maxime, quatuordecim seruos quos exhibemus, Thallus puer vbi sit, & quam salue agat: interroga seruos accusatorum meorum. non negabunt, turpissimum puerum corpore putri & morbido caducum, barbarum, rusticanum. Bellum vero puerum elegistis, quem quis sacrificio adhibeat, cuius caput contingat, quem puro pallio amiciat, à quo responsum speret. Vellem hercule adesset. tibi eum Aemiliane permisissem, vt teneres ipse, vt interrogares. Iam in media quæstione, hic ibidem pro tribu-

nali

nali oculos truces in te inuertiſſet, faciem tuam ſpumabundus conſpuiſſet, manus contraxiſſet, caput ſuccuſſiſſet, poſtremo iu ſinu tuo corruiſſet. Quatuordecim ſeruos quos poſtulaſti, exhibeo: cur illis ad quæſtionem nihil vteris? Vnum puerum, atque eum caducum, requiris, quem olim abeſſe pariter mecum ſcis? Quæ alia eſt euidentior calumnia? Quatuordecim ſerui petitu tuo adſunt, eos diſſimulas: vnus puerulus abeſt, eum inſimulas. Poſtremo quid vis? puta Thallum adeſſe. Vis probare, eum præſente me concidiſſe? Vltro confiteor. Carmine id factum dicis? hoc puer neſcit: ego, non factum, reuinco. Nunc, caducum eſſe puerum, nec tu audebis negare. Cur ergo carmini potius, quam morbo attribuatur eius ruina? An euenire non potuit, vt forte præſente me idem pateretur, quod ſæpe alias multis præſentibus? Quod ſi magnum putarem, caducum deiicere, quid opus carmine fuit? cum incenſus Gagates lapis, vt apud Phyſicos lego, pulcre & facile hunc morbum exploret: cuius odore etiam in venalitiis vulgo ſanitatem aut morbum venalium experiantur. Etiam orbis à figulo circumactus, non difficile eiuſdem valitudinis hominem vertigine ſui corripit. ita ſpectaculum rotationis, eius animum ſaucium debilitat: ac multo plus ad caducos conſternendos figulus valet, quam Magus. Tu fruſtra poſtulaſti vt ſeruos exhiberem: ego non de nihilo poſtulo, vt nomines, quinam teſtes huic piaculari ſacro adfuerint, cum ego ruentem Thallum impellerem. Vnum omnino nominas puerulum illum Sicinium Pudentem, cuius me nomine accuſas: is enim affuiſſe ſe dicit, cuius pueritia etſi nihil ad religionem ſuffragaretur, tamen accuſatio fidem derogaret. Facilius fuit Æmiliane, ac multo grauius, tete vt ipſum diceres interfuiſſe, & ex eo ſacro cœpiſſe dementire potius, quam totum negotium quaſi ludicrum pueris donares. Puer cecidit, puer vidit: num etiam puer aliquis incantauit? Hic ſatis veteratorie Tannonius Pudens, cum hoc quoque mendacium frigere, ac prope iam omnium vultu & murmure exploſum videret; vt vel ſuſpiciones quorundã ſpe moraretur, ait pueros alios producturum, qui ſint æque à me

incantati. atque ita ad aliam speciem argumenti transgressu est. Quod quamquam dissimulare potui, tamen vt omnia ita hoc quoque vltro prouoco. Cupio enim produci eos pueros, quos spe libertatis audio confirmatos ad mentiendum. Sed nihil amplius dico quam vt producant. Postulo igitur & flagito Tannoni Pudens, vt expleas quod es pollicitus. Cedo pueros istos quibus confiditis. produc, nomina qui sint. mea aqua licet ad hoc vtare. Dic inquam Tannoni quid taces? quid cunctaris? quid respectas? Quod si hic nescit quid dixerit, aut nomina oblitus est, at tu Æmiliane cede huc. dic quid aduocato tuo mādaueris. exhibe pueros. Quid expalluisti? quid taces? hoccine accusare est? hoccine tantum crimen deferre? an Claudium Maximum, tantum virum, ludibrio habere, me calumnia insectari? Quod si forte patronus tuus verbo prolapsus est, & nullos pueros habes quos producas; saltem quatuordecim seruis, quos exhibui, ad aliquid vtere: aut cur sisti postulabas tantam familiam, Magiæ accusans? De quindecim seruis denunciasti. quod si de vi accusares, quot tandem seruos postulares? Sciunt ergo aliquid quindecim serui, & occultum est: an occultum non est, & Magicum est? Alterum horum fatearis necesse est: aut illicitum non fuisse, in quo tot conscios non timuerim: aut si illicitum fuit, scire tot conscios non debuisse. Magia ista, quantum ego audio, res est legibus delegata, iam inde antiquitus duodecim Tabulis propter incredundas frugum illecebras interdicta. Igitur & occulta non minus, quam tetra & horribilis, plerumque noctibus vigilata, & tenebris abstrusa, & arbitris solitaria, & carminibus murmurata. cui non modo seruorum, verum etiam liberorum pauci adhibentur. Et tu quindecim seruos vis interfuisse. Nuptiæ ne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, an conuiuium tempestiuum? Quindecim serui sacrum Magicum participant, quasi Quindecimuiri sacris faciundis creati. Cui tamen rei tot numero adhibuissem, si conscientia vnius multi sunt? Quindecim liberi homines, populus est: totidem serui, familia: totidem vincti, ergastulum. An auditorio multitudo eorum necessaria fuit, qui diutine hostias lustraleis tenerent? At nullas hostias nisi gallinas nominastis. An vt grana thuris numerarent? an vt Thallum prosternerent? Mulierem etiam liberam perductam ad me domum dixistis, eiusdem Thalli valitudinis

nis : quam ego pollicitus sim curaturum. Eam quoq; incantatam a me corruisse. Vt video, vos palæstritam non magum accusatum venistis : ita omnis qui me accesserint, dicitis cecidisse. Negauit tamē quærente te Maxime, Themison medicus, à quo mulier ad inspiciendum perducta est, quidquam vltra passam : nisi quæsisse me, Ecquid illi aures obtinnirēt, & vtra earum magis. vbi responderit, dextram sibi aurem nimis inquietam, confestim decessisse. Hic ego Maxime, quāquam sedulò impræsentiarum à laudibus tuis tempero, necubi tibi ob causam istam videar blanditus; tamen solertiam tuam in percontando nequeo quin laudem. Dudum enim cū agitarentur hæc, & illi incantatam mulierem dicerent, medicus qui adfuerat abnueret; quæsisti tu nimis quàm prudenter, quod mihi emolumentum fuerit incantandi? responderunt, vt mulier rueret. Quid deinde? mortua est? inquis: negarunt. Quid ergo dicitis? quod Apuleij commodum, si ruisset? ita enim pulcrè ac perseueranter tertiò quæsiuisti; vt qui scires omnium factorum rationes diligentius examinandas, ac sæpius causas quæri, facta concedi: eoq; etiam patronos litigatorum causidicos nominari, quòd cur quæq; facta sint, expediant. Ceterum negare factum, facilis res est, & nullo patrono indiget: rectè factum vel perperam, docere, id verò multo arduum & difficile est. Frustra igitur an factum sit anquiritur, quòd nullam malam causam habuit vt fieret. Ita facti reus apud bonum iudicem scrupulo quæstionis liberatur, si nulla fuit ei ratio peccandi. Nunc, quoniam neq; incantatam, neque prostratam mulierem probauerunt, & ego non nego petitu medici à me inspectam; dicam tibi Maxime cur illud de aurium tinnitu quæsierim, nō tam purgandi mei gratia in ea re quā tu iā præiudicasti neq; culpę neq; crimini cōfinem, quàm vt ne quid dignū auribus tuis & doctrinę tuę congruens reticuerim. Dicam igitur quàm breuissimè potero. etenim admonendus es mihi, non docendus. Plato philosophus in illo præclarissimo Timæo cælesti quadam facundia vniuersum Mundum molitus. Igitur postquam de nostri quoque animi trinis potestatibus solertissimè disseruit, & cur quæque membra nobis diuina prouidentia fabricata sint, aptissimè docuit, causam morborum omnium trifariam percenset. Primam causam primordiis corporis attribuit : si ipsæ elementorum qualitates, humida & frigida & his duæ aduersæ non congruant, id adeò euenit, cum quæ-

piam earum modum excessit, aut loco demigrauit. Sequen causa morborum inest in eorum vitio, quæ iam concreta e simplicibus elementis, vna tamen specie coaluerunt: vt es sanguinis species, & visceris, & ossis, & medullæ, pori ò ill quæ ex hisce singularibus mixta sunt. Tertiò, in corpor concrementa varij fellis, & turbidi spiritus, & pinguis hu moris, nouissima ægritudinum incitamenta sunt. Quo rum è numero præcipua sit materia morbi comitialis, de qu dicere exorsus sum; cùm caro in humorem crassum & spu midum inimico igni conliquescit, & spirituum indidem par to ex candore compressi aeris albida & tumida tabes fluit. E namque tabes, si foras corporis prospirauit, maiore dedeco re quàm noxa diffunditur. Pectoris enim primorem cu tim vitiligine insignit, & omnimodis maculationibus con uariat. sed cui hoc vsu venerit, numquam postea comitial morbo attentatur. Ita ægritudinem animi grauissimam leui turpitudine corporis compensat. Enimuerò si perni ciosa illa dulcedo intus cohibita, & bili atræ sociata, venis o mnibus furens peruasit: deinde ad summum caput viam molita, dirum fluxũ cerebro immiscuit; illico regalem par tem animi debilitat, quæ ratione pollens, verticem homini velut arcem & regiam insedit. Eius quippe diuinas vias & sapientes meatus obruit & obturbat, quod facit minore per nicie per soporem; cùm potu & cibo plenos Comitialis mor bi prænuntia strangulatione modice angit. Sed si vsque ade aucta est, vt etiam vigilantium capiti offundatur; tum ver repentino mentis nubilo obtorpescunt, & moribundo cor pore cessante animo cadunt. Eum nostri non modò Ma iorem & Comitialem, verùm etiam Diuinum morbum, it vt Græci ἱερὰν νόσον, verè nuncuparunt. videlicet quòd ani mi partem rationalem, quæ longè sanctissima est, eam vio let. Agnoscis Maxime rationem Platonis, quantum po tui pro tempore, perspicuè explicatam. cui ego fidens, ar bitratus causam Diuini morbi esse, cũ illa pestis in caput re dundauit: haudquaquam videor de nihilo percontatus, ar esse: mulieri illi caput graue, ceruix torpens, tempora pul sata, aures sonoræ. Et ceterum, quòd dextræ auris cre briores tinnitus fatebatur, signum erat morbi penitus ada cti. Nam dextera corporis validiora sunt. eoque minus spei ad sanitatem relinquunt, cùm & ipsa ægritudini suc cumbunt. Aristoteles adeò in Problematis scriptum reli

quit

quit, quibus æquè caducis à dextero morbus occipiat, eorum esse difficiliorem medelam. Longum est, si velim Theophrasti quoque sententiam de eodem morbo recensere. est enim etiam eius egregius liber De caducis. Quibus tamen in alio libro, quem de inuidentibus animalibus conscripsit, remedio esse ait exuuias stellionum, quas velut senium, more cęterorum serpẽtium, temporibus statutis exuant. Sed nisi confestim eripias, mãligno ne præsagio, an naturali adpetentia, illico conuertuntur, & deuorant. Hæc idcirco commemoraui, nobilium Philosophorum disputata simul & libros sedulò nominaui, nec vllũ ex medicis aut poetis volui attingere; vt isti desinant mirari, si Philosophi suapte doctrina causas morborum & remedia nouerunt. Igitur cùm ad inspiciendum mulier ægra, curationis gratia, ad me perducta sit, atque hoc, & medici confessione qui adduxit, ad meam ratiocinationem rectè factum esse conueniat; aut constituant, Magi & malefici hominis esse, morbis mederi: aut si hoc dicere non audent, fateantur se in puero & muliere caducis vanas & prorsus caducas calumnias intendisse. Imò enim, si audire [verum] velis Æmiliane; tu potius caducus, qui iam tot calumniis cecidisti. Neque enim grauius est corpore quàm corde collabi: pede potius quàm mẽte corruere: in cubiculo despui, quàm in isto splendidissimo cœtu detestari. At tu fortasse te putas sanum, quòd non domi contineris, sed insaniam tuam, quoquò te duxerit, sequeris. Atqui si contendere vis furorem tuum cum Thalli furore; inuenies non permultum interesse: nisi quòd Thallus sibi, tu etiam aliis furis. Ceterùm Thallus oculos torquet, tu veritatem: Thallus manus contrahit, tu patronos: Thallus pauimentis illiditur, tu tribunalibus. Postremò ille quidquid agit, in ægritudine facit, ignorans peccat: at tu miser, prudens & sciens delinquis. Tanta vis morbi te instigat. falsum pro vero insimulas. infectum pro facto criminaris. quem innocentẽ liquidò scis, tamen accusas vt nocentem. Quinetiam, quod præterij, sunt quæ fatearis nescire: & eadem rursus, quasi scias, criminaris. Ais enim, me habuisse quædam sudariola inuoluta apud Lareis Pontiani. Ea inuoluta quæ & cuiusmodi fuerint, nescisse te confiteris: neque præterea quemquam esse qui viderit. tamen illa contendis instrumenta Magiæ fuisse. Nemo tibi blandiatur Æmiliane. Non est tua ista in accusando versutia, ac ne impudẽtia

quidem, ne tu arbitreris. Quid igitur? furor infelix ace animi, & misera insania crudæ senectutis. His enim pa verbis cum tam graui & perspicaci iudice egisti: Habuit puleius quæpiam linteolo inuoluta apud Lareis Ponti: hæc quoniam ignoro quæ fuerint, iccirco Magica fuisse tendo. crede igitur mihi quod dico, quia id dico ꝙ nescic pulcra argumenta, & aperte crimen reuincentia! Hoc fu quoniam quid fuerit ignoro. Solus repertus es Æmilia qui scias etiam illa quæ nescis. Tantũ super omneis stult euectus es. quippe qui solertissimi & acerrimi Philosoph fuerunt, ne iis quidem confidendũ esse aiunt, quæ videm At tu de illis quoq; affirmas, quæ neque conspexisti vmq neque audisti. Pontianus si viueret, atque eum interro res quæ fuerint in illo inuolucro; nescire se responderet. bertus etiam ille qui claues eius loci in hodiernum habet à vobis stat, numquam se ait inspexisse: quamquam ipse a riret (vtpote promus librorum qui illic erant conditi) pa quotidie: & clauderet; sæpe nobiscum, multo sæpius so intraret, linteum in mensa positum cerneret, sine vllo sig lo, sine vinculo. Quid ni enim? Magicæ res in eo occulta tur, eo negligẽtius adseruabam. Sed enim liberè scrutandi & inspiciendum, si liberet, etiam auferendum, temere exp nebam, alienæ custodiæ commendabam, alieno arbitrio p mittebam. Quid igitur impræsentiarum vis tibi credi, qu ne Pontianus quidem sciret, qui indiuiduo contubernio n cum vixit, id te scire, quem numquam viderim nisi pro trib nali? An quod libertus assiduus, cui omnis facultas ins ciendi fuit, quod is libertus non viderit, te, qui numqu eo accesseris vidisse? denique vt quod non vidisti, id t fuerit quale dicis? Atqui stulte, si hodie illud sudariolum intercepisses, quidquid ex eo promeres, ego Magicum n garem. Tibi adeo permitto. finge quiduis, reminiscere, c cogita, quod possit Magicum videri; tamen de eo tecum c certarem. aut ego subiectum dicerem, aut remedio acc ptum, aut sacro traditum, aut somnio imperatum. Mille lia sunt quibus possem more communi & vulgatissima o seruationum consuetudine verè refutare. Nunc id post las, vt quod deprehensum & detentum, tamen nihil me ap bonum iudicem læderet, id inani suspicione incertum & i cognitum condemnet. Haud sciam an rursus vt soles c cas: Quid ergo illud fuit quod linteo tectum apud Lar

potis

potiſſimum depoſuiſti ? ita ne eſt Æmiliane ? ſic accuſas, vt omnia à rèo percontere, nihil ipſe adferas cognitum. Quam obrem piſceis quæris ? Cur ægram mulierem inſpexiſti ? quid in ſudario habuiſti inſutum? Accuſatum, an interrogatum veniſti ? Si accuſatum ; tute argue quæ dicis : ſi interrogatum ; noli præiudicare quid fuerit. quod ideo te neceſſe eſt interrogare, quia neſcis. Ceterùm hoc quidem pacto omneis homines rei conſtituentur ; ſi ei, qui nomen cuiuſpiam detulerit, nulla neceſſitas ſit probandi, omnis cōtrà facultas percontandi. Quippe omnibus ſi cui fortè negotiū Magiæ faceſſetur, quidquid omnino egerint, obiicietur. Votum in alicuius ſtatuæ femore aſſignaſti ; igitur Magus es: aut cur aſſignaſti ? Tacitas preces in templo Deis allegaſti; igitur Magus es : aut quid optaſti ? Contrà, nihil in templo precatus es ; igitur Magus es : aut cur Deos non rogaſti? Similiter ſi poſueris donum aliquod, ſi ſacrificaueris, ſi verbenam ſumpſeris. Dies me deficiet, ſi omnia velim perſequi quorum rationem ſimiliter calumniator flagitabit. præſertim quod conditum cunque, quod obſignatum, quod incluſum domi adſeruatur, id omne eodem argumento Magicum dicetur : aut è cella promptuaria in forum atque in iudicium proferetur. Hæc quanta ſint, & cuiuſmodi, Maxime, quantuſque campus calumniis hoc Æmiliani tramite aperiatur : quantiq; ſudores innocentibus hoc vno ſudariolo adferantur, poſſum equidem pluribus diſputare. ſed faciam quod inſtitui. etiam quod non neceſſe eſt confitebor : & interrogatus ab Æmiliano reſpondebo. Interrogas Æmiliane quid in ſudario habuerim. at ego, quamquam omnino poſitum vllum ſudarium meum in bibliotheca Pontiani poſſim negare ; ac maximè fuiſſe concedam cum habeam dicere, nihil in eo inuolutum fuiſſe. quæ ſi dicam ; neque teſtimonio aliquo, neque argumento reuincar. Nemo enim qui attigerit eſt : Vnus libertus, vt ais, qui viderit. tamen inquam, per me licet fuerit repertiſſimum. ſic enim, ſi vis, arbitrare : vt olim Vlixis ſocij theſaurum reperiſſe arbitrati ſunt, cum vtrem ventoſiſſimum manticularentur. Vin dicam, cuiuſmodi illas res in ſudario obuolutas, Laribus Pontiani commendarim ? Mos tibi geretur. Sacrorum pleraque initia in Græcia participaui. Eorum quædam ſigna & monumenta tradita mihi à ſacerdotibus ſedulò conſeruo. Nihil inſolitum, nihil incognitum dico. vel vnius Liberi

patris symmistæ, qui adestis scitis, quid domi conditum celetis, & absque omnibus profanis tacitè veneremini. At ego, vt dixi, multiiuga sacra, & plurimos ritus, varias cerimonias, studio veri & officio erga Deos didici. Nec hoc ad tempus compono: sed abhinc fermè triennium est, cum primis diebus quibus Oeam veneram, publicè disserens de Æsculapij maiestate, eadem ista præ me tuli, & quot sacra nossem percensui. Ea disputatio celebratissima est. vulgò legitur. in omnium manibus versatur, non tam facundia mea, quàm mentione Æsculapij religiosis Oeensibus commendata. Dicite aliqui, si quis forte meminit, huius loci principium. Audisne Maxime multos suggerentes? immò ecce etiam liber offertur. recitari ipsa hæc iubebo: quoniam ostendis humanissimo vultu, auditione te ista non grauari. LOCVS EX ORATIONE APVLEI OEÆ HABITA. Etiámne cuiquam mirum videri potest, cui sit vlla memoria religionis, hominem tot mysteriis Deum conscium, quædam sacrorum crepundia domi adseruare: atque ea lineo texto inuoluere, quod purissimum est rebus diuinis velamentum? Quippe lana, segnissimi corporis excrementum, pecori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ scitis, profanus vestitus est. Sed enim mundissima lini seges, inter optimas fruges terra exorta, non modò indutui & amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque in rebus sacris vsurpatur. Atque ego scio nonnullos, & cum primis Aemilianum istum, facetiæ sibi habere, res diuinas deridere. Nam, vt audio, percensentibus iis qui istum nouere, nulli Deo ad hoc æui supplicauit; nullum templum frequentauit, si fanũ aliquod prætereat, nefas habet, adorandi gratia manum labris admouere. Iste verò nec Diis rurationis qui eum pascunt ac vestiunt segetis vllas aut vitis aut gregis primitias impartit. nullum in villa eius delubrum situm, nullus locus aut lucus consecratus. Et quid ego de luco & delubro loquor? Negant vidisse se qui fuere, vnum saltem in finibus eius aut lapidem vnctum, aut ramum coronatum. Igitur agnomenta ei duo indita: Charon, vt iam dixi, ob oris & animi diritatem: sed alterum quod libentius audit, ob Deorum contemptum, Mezentius. Quapropter facile intelligo, hasce ei tot initiorum enumerationes

nes nugas videri. & fors fuat ne ob hanc diuini contumaciam non inducat in animum verum esse quod dixi, me sanctissimè tot sacrorum signa & memoracula custodire. Sed ego quid de me Mezentius sentiat, manum non vorterim. Ceteris autem clarissima voce profiteor, si qui fortè adest eorumdem solemnium mihi particeps; signum dato, & audiat licet quæ ego adseruem. Nam equidem nullo vmquam periculo compellar, quæ reticenda accepi, hæc ad profanos enuntiare. Vt puto, Maxime, satis videor cuiuis vel iniquissimo animum explesse, & quod ad sudarium pertineat, omnem criminis maculam detersisse: ac bono iam periculo ad testimonium illud Crassi, quod post ista quasi grauissimum legerunt, à suspicionibus Aemiliani transcensurus. Testimonium ex libello legi audisti gumiæ cuiusdam, & desperati lurconis, Iunij Crassi, me in eius domo nocturno sacra cum Appio Quintiano amico meo factitasse, qui ibi mercede deuersabatur. Idque se ait Crassus, quamquā eo tempore vel Alexandriæ fuerit, tamen à tæde & fumo & auiū plumis comperisse. Scilicet eum, cum Alexandriæ symposia obiret (est enim Crassus iste, qui non inuitus de die in ganeas correpat) in illo cauponis nidore pinnas de Penatibus suis aduectas, aucupatum fumum domus suæ agnouisse, patrio culmine longè exortum. Quem si oculis vidit; vltra Vlixi vota & desideria hic quidem est oculatus. Vlixes fumum terra sua mergentem cōpluribus annis è littore prospectans, frustra captauit: Crassus in paucis quibus abfuit mēsibus, eumdem fumum, sine labore, in taberna vinaria sedens, conspexit. Sin verò naribus nidorē domesticum præsensit, vincit idem sagacitate odorandi canes & vulturios. Cui enim cani, cui vulturio Alexandrini cęli quicquā abusq; Oeensiū finibus oboleat? Est quidē Crassus iste summus helluo, & omnis fumi nō imperitus. sed profectò pro studio bibēdi, quo solo censetur, facilius ad eum Alexandriā vini aura quàm fumi peruenisset. Intellexit hoc & ipse incredibile futurū. Nam dicitur ante horam diei secundam, ieiunus adhuc & abstemius, testimoniū istud vendidisse. Igitur scripsit, hæc se ad hunc modum comperisse. Post quā Alexandria reuenerit, domū suā rectā cōtendisse, ex qua iā Quintianus migrarat. ibi in vestibulo multas auiū pinnas offēdisse, pręterea parietes fuligine deformatos. quęsisse cau-

sas ex seruo suo quem Oeæ reliquerat, eumq; sibi de meis & Quintiani nocturnis factis indicasse. Quam verò subtiliter compositum, & verisimiliter commentum: me, si quid eius facere vellem, non domi meæ potius facturum fuisse? Quintianum istum qui mihi assistit, quem ego pro amicitia quæ mihi cum eo artissima est, proque eius egregia eruditione & perfectissima eloquentia, laudis honoris gratia nomino; hunc igitur Quintianum, si quas auis in cæna habuisset, aut, quod aiunt, Magiæ causa interemisset; puerum nullum habuisse qui pinnas conuerreret, & foras abiiceret? præterea fumi tantam vim fuisse, vt parietes atros redderet: eamque deformitatem, quoad habitauit, passum in cubiculo suo Quintianum? Nihil dicis Æmiliane. non est verisimile. nisi fortè Crassus non in cubiculum reuersus perrexit, sed suo more rectà ad focum. Vnde autem seruus Crassi suspicatus est, noctu potissimum parietes fumigatos? an ex fumi colore? videlicet fumus nocturnus nigrior est, eoque diurno fumo differt? Cur autem suspicax seruus, ac tam diligens, passus est Quintianum migrare prius, quàm mundam domum redderet? Cur illæ plumæ, quasi plumbeæ, tam diu, vsque ad aduentũ Crassi manserunt? Non insimulet Crassus seruũ suum? sed ipse hæc potius de fuligine & pinnis mentitus est, dũ nõ potest nec in testimonio dando discedere longius à culina. Cur autem testimonium ex libello legistis? Crassus ipse vbi gentium est? An Alexandriam tædio domus remeauit? an parietes suos detergit? an, quod verius est, ex crapula helluo attentatur? Nam equidem hanc fabrè technã hesterna die animaduerti satis notabiliter in medio foro tibi Æmiliane obructantem. Quære à nomenclatoribus tuis Maxime, quamquam est ille cauponibus quàm nomenclatoribus notior; tamen inquam interroga, an hic Iunium Crassum Ocensem viderint? non negabunt. Et hibeat nobis Æmilianus iuuenem honestissimum cuius testimonio nititur. Quid sit diei vides. Dico Crassum iamdudum ebrium stertere, aut secundo lauacro, ad repotia cænæ obeunda, vinolentum sudorem in balneo desudare. Iste cum maxime præsens per libellum loquitur, non quin adeò sit alienatus omni pudore, vt etiam sub oculis tuis si foret, sine rubore vllo mentiretur: sed fortasse nec tantulum potuit ebrius sibi temperare, vt hanc horam sobriè expecta-

expectaret, aut potius Aemilianus de consilio fecit, ne eum sub tam seueris oculis tuis constitueret, ne tu belluam illam vulsis maxillis, fœdo aspectu, de specie improbares: cum animaduertisses caput iuuenis barba & capillo populatum, madentes oculos, cilia turgētia, rictum, saliuosaq; labia, vocem absonam, manuum tremorem, ructus. Nam patrimonium omne iampridem abligurriuit. nec quidquam ei de bonis paternis superest, nisi vna domus ad calumniam venditandam. quam tamen numquam carius quam in hoc testimonio locauit. Nam temulentum istud mendacium tribus millibus nummûm Aemiliano huic vendidit, idque Oeeæ nemini ignoratur. Omnes hoc, antequam fieret, cognouimus. & potui denuntiatione impedire; nisi scirem mendaciū tam stultum potius Aemiliano, qui frustra redimebat, quam mihi, qui merito contemnebam, obfuturum. Volui & Aemilianum damno affici, & crassum testimonii sui dedecore prostitui. Cæterum nudiustertius haudquaquam occulta res acta est in Rufini cuiusdam domo, de quo mox dicam, intercessoribus & deprecatoribus ipso Rufino & Calphurniano. Quod eo libentius Rufinus perfecit, quod erat certus ad vxorem suam cuius stupra sciens dissimulat non minimam partem præmii eius Crassum relaturum. Vidi te quoque Maxime, coitionem aduersum me & coniurationem eorum pro tua sapientia suspicatum, simul libellus ille prolatus est totā rem vultu aspernantem. Denique quanquam sunt soluta audacia & importuna impudentia præditi; tamen testimonium Crassi. cuius oboluisse fæcem videbant, nec ipsi ausi sunt perlegere, nec quidquam eo niti. Verum ego ista propterea commemoraui, non quod pinnarum formidines & fuliginis maculam te præsertim iudice timerem: sed vt ne impunitum Crasso foret quod Aemiliano homini rustico fumum vendidit. Vnde etiam crimen ab illis, cum Pudentillæ litteras legerent, de cuiusdam sigilli fabricatione prolatum est. quod me aiunt ad Magica maleficia occulta fabrica, ligno exquisitissimo comparasse: & cum sit sceleti forma turpe & horribile; tamen impendio colere, & Græco vocabulo nuncupare βασιλέα. Nisi fallor, ordine eorum vestigia persequor, & singillatim apprehendens, omnem calumniæ textum retexo. Occulta fuisse fabricatio sigilli, quod dicitis, quî potest? cuius vos adeo artificem non ignorastis, vt ei vti præsto esset denuntiaueritis? En, adest Cornelius Saturninus artifex, vir

inter suos & arte laudatus, & moribus comprobatus, qui tibi Maxime paulo ante diligenter sciscitanti omnem ordinem gestæ rei summa cum fide & veritate percensuit: me cum apud eum multas geometricas formas è buxo vidissem subtiliter & adfabre factas; inuitatum eius artificio, quædam mechanica vt mihi elaborasset, petisse: simul & aliquod simulacrum cuiuscunque vellet Dei cui ex more meo supplicassem quacumq; materia dummodo lignea exsculperet. igitur primo buxeam tentasse. interim dum ego ruri ago, Sicinium Pontianum priuignum meum, qui mihi factum volebat, impetratos hebeni baculos à muliere honestissima Capitolina ad se attulisse: ex illa potius materie rariore & durabiliore vti faceret adhortatum. Id munus cum primis gratum mihi fore. & ea se fecisse, perinde vt baculi suppetebant. Ita minutatim ex tabellis compacta crassitudine Mercuriolum expediri potuisse. Hæc vt dico omnia audisti. Præterea à filio Capitolinæ probissimo adolescente qui præsens est sciscitante eadem dicta sunt: Pontianum loculos petisse, Pontianum Saturnino artifici detulisse. Etiam illud non negatur, Pontianum à Saturnino perfectum sigillum recepisse, & postea dono mihi dedisse. His omnibus palam atque aperte probatis, quid omnino superest in quo suspicio aliqua Magiæ delitescat? immo quid omnino est quod vos manifesti mendacii non reuincat? Occulte fabricatum esse sigillum dixistis, quod Pontianus splendidissimus eques fieri curauit: quod Saturninus vir grauis & probe inter suos cognitus in tabernula sua sedens propalam exsculpsit: quod ornatissima matrona munere suo adiuuit: quod & futurum & factum multi cum seruorum tum amicorum qui ad me ventitabant scierunt. Lignum à me toto oppido & quidem oppidò quæsitum, non piguit vos commentiri: quem quidem abfuisse eo tempore scitis. quem iussisse fieri qualicumque materia probatum est. Tertium mendacium vestrum fuit, macilentam, vel omnino euisceratam formam diri cadaueris fabricatam; prorsus horribilem & larualem. Quod si compertum habebatis adeo euidens signum Magiæ, cur mihi vt exhiberem non denuntiastis? An vt possetis in rem absentem libere mentiri? Cuius tamen falsi facultas opportunitate quadam meæ consuetudinis vobis adempta est. Nam morem mihi habeo, quoquo eam, simulacrum alicuius Dei inter libellos conditum gestare: eique diebus fe-

bus festis thure & mero & aliquando victimis supplicare. Dudum ergo cum audirem sceletum perquam impudenti mendacio dictitari, iussi curriculo iret aliquis, & ex hospitio meo Mercuriolum afferret, quem mihi Saturninus iste Oeeæ fabricatus est. Cedo tu. eum videant, teneant, considerent. En vobis, quem scelestus ille sceletum nominabat. Auditisne reclamationem omnium qui adsunt? auditisne mendacii vestri damnationem? non vos tot calumniarum tandem dispudet? hiccine est sceletus? hæccine est larua? hoccine est quod appellitabatis dæmonium? magicum ne istud, an solemne & commune simulacrum est? Accipe quæso Maxime, & contẽplare bene, tam puris & tam piis manibus tuis traditur res consecrata. En vide quam facies eius decora & succi palæstrici plena sit; quam hilaris Dei vultus: vt decenter vtrimque lanugo malis deserpat; vt in capite crispatus capillus sub imo pilei vmbraculo appareat; quam lepide super tempora pares pinnulæ emineant; quam autem festiue circa humeros vestis sustricta sit. Hunc qui sceletum audet dicere, profecto ille simulacra Deorum nulla videt, aut omnia negligit. Hunc denique qui laruam putat, ipse est laruatus. At tibi Æmiliane, pro isto mendacio duat deus iste. Superûm & Inferûm commeator, vtrorumque deorum malam gratiam, semperque obuias species mortuorum, quidquid Vmbrarum est vsquam, quidquid Lemurum, quidquid Manium, quidquid Laruarum oculis tuis oggerat: omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta. à quibus tamen æuo emerito haud longe abes. Cæterum Platonica familia nihil nouimus nisi festum & lætum & solemne & superum & cæleste. Quin altitudinis studio secta ista etiam cælo ipso sublimiora quapiam vestigauit, & in extimo mundi tergo degit. Scit me vera dicere Maximus, qui τὸ ὑπερουράνιον τόπον ἐπὶ τῷ τοῦ οὐρανοῦ νώτῳ legit in Phædro diligenter. Idem Maximus optime intelligit, vt de nomine etiam vobis respondeam, quisnam sit ille non à me primo sed à Platone nuncupatus βασιλεύς, totius rerum naturæ causa, & ratio & origo initialis, summus animi genitor, æternus animantum sospitator, assiduus mundi sui opifex. Sed enim sine opera opifex, sine cura sospitator, sine propagatione genitor: neque loco, neque tempore, nec vlla voce comprehensus, eoque paucis cogitabilis, nemini effabilis. En vltro

augeo Magiæ ſuſpicionem. non reſpondeo tibi Aemiliane quem colam βασιλέα. Quin ſi ipſe proconſul interroget, quid ſit Deus meus; tacebo de nomine, vt impræſentiarũ ſatis dixi. Quod ſupereſt, nec ipſe ſum neſcius quoſdam circumſtantium cupere audire, cur non argento vel auro ſed potiſſimum ex ligno ſimulacrum fieri voluerim. idque eos arbitror non tam ignoſcendi quam cognoſcendi cauſa deſiderare: vt hoc etiam ſcrupulo liberentur, cum viderint omnem ſuſpicionem criminis abunde confutatam. Audi igitur cui cura cognoſcere eſt: ſed animo quantum potes erecto & attento, quaſi verba ipſa Platonis iam ſenis de nouiſſimo Legum libro auditurus: θεοῖσι δὲ ἀναθήματα χρεὼν ἔμμετρα τὸν μέτριον ἄνδρα ἀνατιθέντα δωρεῖσθαι. γῆ μὲν οὖν ἑστία τε οἰκήσεως, ἱερὰ πᾶσι πάντων θεῶν. μηδεὶς οὖν δευτέρως ἱερὰ καθιερούτω θεοῖς. Hoc eo prohibet, vt delubra nemo audeat priuatim conſtituere. Cenſet etenim ſatis eſſe ciuibus ad immolandas victimas templa publica. Deinde ſubnectit: χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἰδίᾳ τε καὶ ἐν ἱεροῖς ἐστὶν ἐπίφθονον κτῆμα. ἐλέφας δὲ ἀπολελοιπότος ψυχὴν σώματος οὐκ εὐαγὲς ἀνάθημα. σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς, πολέμων ὄργανα. ξύλα δὲ μονόξυλον ὅ,τι ἂν ἐθέλῃ τις ἀνατιθέτω, καὶ λίθου ὡσαύτως πρὸς τὰ κοινὰ ἱερά. Vt omnium aſſenſus declarauit, maximeque qui in conſilio eſtis, competentiſſime videor vſus Platone, vt vitæ magiſtro, ita cauſę patrono. cuius legibus obedientem me videtis. Nunc tempus eſt ad epiſtolas Pudentillæ præuerti, vel adeo totius rei ordinem paulo altius petere; vt omnibus manifeſtiſſime pateat, me, quem lucri cupiditate inuaſiſſe Pudentillę domum dictitant, ſi vllum lucrum cogitarem, fugere ſemper à domo iſta debuiſſe: quin & in cæteris cauſis minime proſperum matrimonium; &, niſi ipſa mulier tot incommoda virtutibus ſuis repenſaret, inimicum. Neque enim vlla alia cauſa, præter caſſam inuidiam reperiri poteſt, quæ iudicium iſtud mihi & multa antea pericula vitæ conflauerit. Cæterum cur Aemilianus commoueretur, etſi vere me Magum comperiſſet; qui non modo vllo facto ſed ne tantulo quidem dicto meo læſus eſt, vt videretur ſe merito vltum ire. Neque autem gloriæ cauſa me accuſat, vt M. Antonius Cn. Carbonem, C. Mutius A. Albutium, P. Sulpitius Cn. Norbanum, C. Furius M. Aquilium, C. Curio, Q. Metellum. Quippe homines eruditiſſimi, iuuenes laudis gratia primum hoc rudimentum forenſis operę ſubibant; vt aliquo inſigni iudicio ciuibus ſuis noſcerentur. qui mos incipientibus adulescen-

adulescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos concessus, diu exoleuit. quod si nunc quoque frequens esset, tamen ab hoc procul abfuisset. Nam neque facundiæ ostentatio rudi & indocto, neque gloriæ cupido rustico & barbaro, neque inceptio patrociniorum capulari seni congruisset. nisi forte Æmilianus, pro sua seueritate exemplum dedit, & ipsis maleficiis infensus accusationem istam pro morum integritate, suscepit. At hoc ego Æmiliano, nō huic Afro, sed illi Africano & Numantino, & præterea Censorio vix credidissem, ne huic frutici credam non modo odium peccatorum sed saltem intellectum inesse. Quid igitur est? Cuiuis clare dilucet, aliam rem Inuidia nullam esse quæ hūc & Herennium Rufinum impulsorem huius de quo mox dicam cæterosque inimicos meos ad nectendas Magiæ calumnias prouocarit. Quinque igitur res sunt quas me oportet disputare. Nam si probe memini, quod ad Pudentillam attinet, hæc obiecere. Vna res est, quod nunquam eam voluisse nubere post priorem maritum, sed meis carminibus coactam dixere: altera res est de epistolis eius, quam confessionem Magiæ putant: deinde sexagesimo anno ætatis ad libidinem nupsisse: & quod in villa ac non in oppido tabulæ nuptiales sint consignatę, tertio & quarto loco obiecere. Nouissima, & eadem inuidiosissima criminatio de dote fuit. ibi omne virus totis viribus adnixi effudere. ibi maxime angebantur. Atque ita dixere: me grandem dotem mox in principio coniunctionis nostrę mulieri amanti remotis arbitris in villa extorsisse. Quæ omnia tam falsa, tam nihili, tam inania ostendam, adeoque facile & sine vlla controuersia refutabo: vt medius fidius vereat, Maxime, quique in consilio estis, ne emissum & subornatum à me accusatorem putetis, vt inuidiam meam reperta occasione palam restinguerem. Mihi credite, quod reapse intelligetur. oppido quam mihi laborandum est ne tam friuolam accusationem me potius callide excogitasse, quàm illos stulte suscepisse existimetis. Nunc dum ordinem rei breuiter persequor, & efficio vt ipse Æmilianus recognoscat falso se ad inuidiam meam inductum, & longe à vero aberrasse necesse habeat confiteri; quæso, vti adhuc feceritis, vel si quo magis etiam potestis, ipsum fontem, & fundamentum mendacii huiusce diligentissime cognoscatis. Æmilia Pudentilla quæ nunc mihi vxor est ex quodam Sicinio Amico quicum antea nupta fuerat Pontia-

num & Pudentem filios genuit: eosque pupillos in potestate aui paterni relictos (nam superstite patre Amicus decesserat) per annos ferme quatuordecim memorabili pietate sedulo aluit. Non tamen libenter in ipso ætatis suæ flore tam diu vidua. sed puerorum auus inuitam eam conciliare studebat alteri filio suo Sicinio Claro. eoque cæteros procos absterrebat. & præterea minabatur si extrario nupsisset nihil se filiis eius ex paternis eorum bonis testamento relicturum. Quam conditionem cum obstinate propositam videret mulier sapiens & egregie pia; ne quid filiis suis eo nomine incommodaret, facit quidem tabulas nuptiales cum quo iubebatur, cum Sicinio Claro: verum enimuero vanis frustrationibus nuptias eludit, eo ad dum puerorum auus fato concessit, relictis filiis eius heredibus. ita vt Pontianus qui maior natu erat fratri suo tutor esset. Eo scrupulo liberata cum à principibus viris in matrimonium peteretur; decreuit sibi diutius in viduitate non permanendum. quippe vt solitudinis tædium perpeti posset; tamen ægritudinem corporis ferre non poterat. Mulier sancte pudica, tot annis viduitatis sine culpa, sine fabula absuetudine coniugis torpens, & diutino situ viscerum saucia, vitiatis intimis vteri, sæpe ad extremum vitæ discrimen doloribus obortis exanimabatur. Medici cum obstetricibus consentiebant, penuria matrimonii morbum quæsitum. malum indies augeri, ægritudinem ingrauescere: dum ætatis aliquid supersit, nuptiis valitudinem medicandum. Consilium. istud cum alii approbarent, tum maxime Æmilianus iste, qui paulo prius confidentissimo mendacio adseuerabat, numquam de nuptiis Pudentillam cogitasse priusquam foret Magicis maleficiis à me coacta, me solum repertum qui viduitatem eius velut quamdam virginitatem carminibus & venenis violarem. Sæpe audiui non de nihilo dici, Mendacem memorem esse oportere. At tibi Aemiliane non venit in mentem, priusquam ego Oeeam venirem, te litteras etiam, vti nuberet, scripsisse ad filium eius Pontianum qui tum adultus Romæ agebat? Cedo tu epistolam, vel potius da ipsi: legat sua sibi voce, suisque verbis sese reuincat. INITIVM EPISTOLÆ ÆMILIANI. Estne hæc tua epistola? quid palluisti? nam erubescere tu quidem non potes, est ne tua ista subscriptio? Recita quæso clarius, vt omnes intelligant quantum lingua eius manu discrepet, quantumque minor illi sit mecum quam secum dissensio.

ſenſio. EPISTOLA ÆMILIANI. Scripſiſti ne hæc Aemiliane quæ lecta ſunt? Nubere illam velle & debere ſcio; ſed quem eligat neſcio. Recte tu quidem, neſciebas. Pudentilla enim tibi cuius infeſtam malignitatem probe norat de ipſa re tantum, cæterũ de petitore nihil fatebatur. Attu dum eam putas etiamnunc Claro fratri tuo denupturam, falſa ſpe inductus, filio quoque eius Pontiano auctor aſſentiendi fuiſti. Igitur ſi Claro nupſiſſet homini ruſticano & decrepito ſeni; ſponte eam diceres ſine vlla Magia iam olim nupturiſſe. quoniam iuuenem talem qualem dicitis elegit, coactam feciſſe ais: cæterum ſemper nuptias aſpernatam. Neſciſti improbe epiſtolam tuam de iſta re teneri: neſciſti te tuomet teſtimonio conuictum iri. Quam tamen epiſtolam Pudentilla teſtem & indicem tuæ voluntatis; vt quæ te leuẽ & mutabilẽ nec minus mendacem & impudentẽ ſciret, maluit retinere quam mittere. Cęterum ipſa de ea re Pontiano filio ſuo Romam ſcripſit, etiam cauſas conſilii ſui plene allegauit. Dixit illa omnia de valitudine. nihil præterea eſſe cur amplius deberet obdurare, hereditatem auitam longa viduitate cum deſpectu ſalutis ſuæ quæſiſſe. eamdem ſumma induſtria auxiſſe. Iam Deûm voluntate, ipſum vxori, fratrẽ eius virili togæ idoneos eſſe. Tandem aliquando ſe quoque paterentur ſolitudini ſuæ & ægritudini ſubuenire. Cæterum de pietate ſua & ſupremo iudicio nihil metuerent: qualis vidua eis fuerit, talem nuptam futuram. Recitari iubebo exemplum epiſtolæ huius ad filium miſſæ. Satis puto ex iſtis cuiuis liquere poſſe, Pudentillam non meis carminibus ab obſtinata viduitate compulſam; ſed olim ſua ſponte à nubendo non alienã, me fortaſſe præ cæteris maluiſſe. Quæ electio tam grauis feminæ cur mihi crimini potius quam honori danda ſit non reperio. Nonnihil tamen miror quod Æmilianus & Rufinus id iudicium mulieris ægre ferant: cum ii qui Pudentillam in matrimonium petiuerunt æquo animo patiantur me ſibi prælatum. Quod quidem illa vt faceret, filio ſuo potius quam animo obſecuta eſt. Ita factum nec Aemilianus poterit negare. Nam Pontianus acceptis litteris matris, confeſtim Roma aduolauit: metuens ne ſi quem auarum virũ nacta eſſet, omnia, vt ſæpe fit, in mariti domũ conferret. Ea ſollicitudo non mediocriter animum angebat. Omnes illi fratrique diuitiarum ſpes in facultatibus matris ſitæ erant. Auus modicum reliquerat, mater HS. quadragies

possidebat. Ex quo sane aliquantam pecuniam nullis tabulis sed vt æquum erat meta fide acceptam filiis debebat. Hunc ille timorem mussitabat.aduersari propalam non audebat, ne videretur diffidere. Cum in hoc statu res esset inter procationem matris & metum filii; forte ne an fato ego aduenio, pergens Alexandriam, Dixissem hercule, Quod vtinam numquam euenisset ; ni me vxoris meæ respectus prohiberet. Hyems anni erat. Ego ex fatigatione itineris affectus, apud Appios veteres amicos meos, quos honoris & amoris gratia nomino, aliquam multis diebus decumbo. Eo venit ad me 1
Pontianus. nam fuerat mihi non ita pridem ante multos annos Athenis per quosdam communeis amicos conciliatus, & arto postea contubernio intime iunctus. facit omnia circa honorem meum obseruanter, circa salutem sollicite, circa amorem callide. Quippe etenim videbatur sibi peridoneum maritum matri reperisse, cui bono periculo totam domus fortunam concrederet. Ac primo quidem voluntatem meam verbis inuersis periclitabundus, quoniam me viæ cupidum & auersum ab vxoria re videbat, orat saltem paulisper manentem. velle se mecum proficisci: hyemem alteram propter Syrtis æstus infestos operiendam, quod illa mihi infirmitas exemisset. Multis etiam precibus me ab amicis meis Appiis aufert, vt ad sese in domum matris suæ transferat, salubriorem mihi habitationem futuram. Præterea prospectu maris qui mihi gratissimus est liberius me ex ea fruiturum. Hæc omnia adnixus impenso studio, persuadet : & matrem suam suumq; fratrem puerum istum mihi commendat. nonnihil à me in communibus studiis adiuuantur. Augetur oppido familiaritas. interibi reualesco. dissero aliquid postulantibus amicis publice. omnes qui aderant ingenti celebritate basilicam, qui locus auditorii erat, complentes, inter alia pleraque congruentissima voce insigniter acclamant, petentes vt remanerem, fieremque ciuis Oecensium. Mox auditorio misso, Pontianus eo principio me adortus, consensum publicæ vocis pro diuino auspicio interpretatur : aperitque consilium sibi esse, si ego non nolim, matrem suam, cui plurimi inhient, me cum coniungere: quoniam mihi soli, ait, rerum omnium curam crederet, confidere sese, fore, vt id onus recipiam: quoniam non formosa pupilla, sed mediocri facie mater liberorum mihi offeratur. Sin hæc reputans formæ & diuitiarum gratia me ad aliam conditionem reseruarem, neque pro amico, neque

to, neque pro Philosopho facturum. Nimis multa oratio est, si velim memorare, quæ ego contrà responderim, quam diu & quoties inter nos verbigeratum sit, quot & qualibus precibus me aggressus, haud prius omiserit quam denique impetrârit. non quin ego Pudentillam iam anno perpetim assiduo conuictu probè spectassem, & virtutum eius dotes explorassem: sed vtpote peregrinationis cupiens, impedimentum matrimonij aliquantisper recusaueram. mox tamen talem feminam nihilo segnius volui, quàm si vltrò appetissem. Persuaserat idem Pontianus matri suæ vt me aliis omnibus mallet: & quamprimum hoc perficere incredibili studio auebat. Vix ab eo tantulam moram impetramus, dum prius ipse vxorem duceret: frater eius virilis togæ vsum auspicaretur: tunc deinde vt nos coniungeremur. Vtinam hercule possem quæ deinde dicenda sunt sine maximo causæ dispēdio transgredi, ne Pontiano, cui errorem suum deprecanti simpliciter ignoui, videar nunc leuitatem exprobrare. Confiteor enim quod mihi obiectum est, eum postquam vxorē duxerit à concepta fide desciuisse, ac derepente animi mutatum, quod antea nimio studio festinarat, pari pertinacia prohibitum isse: deniq; matrimonium nostrum ne coalesceret, quiduis pati, quiduis facere paratum fuisse. Quamquam omnis illa tum animi fœda mutatio, & suscepta contra matrem simultas, non ipsi vitio vortenda sit, sed socero eius eccilli Herennio Rufino: qui vno neminem in terris viliorem se aut improbiorem, aut inquinatiorem reliquit. Perpaucis hominem quàm modestissimè potero necessariò demonstrabo. ne si omnino de eo reticuero, operam perdiderit, quod negotium istud mihi ex summis viribus conflauit. Hic enim est pueruli huius instigator, hic accusationis auctor, hic aduocatorum conductor, hic testium coemptor, hic totius calumniæ fornacula, hic Æmiliani huius fax & flagellum. idq; apud omneis intemperantissimè gloriatur, me suo machinatu reum postulatum. Et sanè habet in istis quod sibi plaudat. est enim omnium litium depector, omnium falsorum commentator, omnium simulationum architectus, omnium malorum seminarium: nec non idem libidinum ganearumque lucus, lustrum, lupanar: iam inde ab ineunte æuo cunctis probris palàm notus: olim in pueritia, priusquam isto caluitio deformaretur, emasculatoribus suis ad omnia infanda morigerus; mox in iuuentute saltandis fa-

bulis exossis planè & eneruis, sed, vtaudio, indocta & rudi mollitia. Negatur enim quidquam histrionis habuisse præter impudicitiam. In hac etiam ætatequa nunc est qui istũ deperduint multi sunt. Honos auribus præfandus est. domus eius tota lenonia, tota familia contaminata: ipse propudiosus, vxor lupa, filij similes prorsus: diebus ac noctibus ludibrio iuuentutis, ianua calcibus propulsata, fenestræ canticis circumstrepitæ, triclinium commessatoribus inquietum, cubiculum adulteris peruium. neque enim vlli ad introeundum metus est, nisi qui pretium marito non attulit. Ita ei lecti sui contumelia vectigalis est. Olim solens suo, nunc coniugis corpore vulgò meret. Cum ipso plerique, nec mentior, cùm ipso inquam de vxoris noctibus paciscuntur. Hinc iam inquam illa inter virum & vxorem nota collusio. qui amplam stipem mulieri detulerunt, nemo eos obseruat. suo arbitratu ascendunt. Qui inaniores venere, signo dato pro adulteris deprehenduntur: & quasi ad discendum venerint, non prius abeunt quàm aliquid scripserint. Quid enim faciat homo miser, ampliuscula fortuna deuolutus, quam tamen fraude patris ex inopinato inuenerat? Pater eius plurimis creditoribus defœneratus, maluit [retinere] pecuniam quàm pudorem nam cum vndiqueversum tabulis flagitaretur, & quasi insanus ab omnibus obuiis teneretur. Pax, inquit, negat posse dissoluere. annulos aureos & omnia insignia dignitatis abiicit. cum creditoribus depeciscitur. Pleraque tamen rei familiaris in nomen vxoris callidissima fraude confert: ipse egens, nudus, at ignominia sua tectus reliquit Rufino huic, non mentior, HS triginta deuorandum. Tantum enim ad eum de bonis matris liberum venit, præter quod ei vxor sua quotidianis dotibus quæsiuit. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, & omnimodis collurcinationibus dilapidauit; vt crederes metuere ne quid habere ex fraude paterna diceretur. homo iustus & verus dedit operam quod malè partum erat vt malè periret. nec quidquam ei relictum est ex largiore Fortuna, præter ambitionem miseram, & profundam gulam. Ceterum vxor iam propemodum vetula & effœta, nunc demum cõtumeliis abnuit. Filia autem per adulescentulos ditiores, inuitamento matris suæ nequidquam circumlata, quibusdam etiam procis ad experiundum permissa, nisi in facilitatem Pontiani

ni incidisset, fortassean adhuc vidua antè quàm nupta domi sedisset. Pontianus ei, multum quidem dehortantibus nobis, nuptiarum titulum falsum & imaginarium donauit: non nescius eam paulo antè quàm duceret à quodam honestissimo iuuene cui prius pacta fuerat post satietatem derelictam. Venit igitur ad eum noua nupta, secura & intrepida, pudore dispoliato, flore exoleto, flammeo obsoleto, virgo rursum post recens repudium nomen potius afferens puellæ quàm integritatem. Vectabatur octophoro. Vidistis profectò qui affuistis, quam improba iuuenum circumspectatrix, quàm immodica sui ostentatrix. Quis non disciplinam matris agnouit; cum in puella videret medicatum os, & purpurissatas genas, & illices oculos? Dos erat à creditore omnis ad teruncium pridie sumpta, & quidem grandior quàm domus exhausta & plena liberis postulabat. Sedenim iste, vt est rei modicus, spei immodicus, pari auaritia & egestate, totum Pudentillæ quadragies præsumptione cassa deuorarat. eoque me amoliendum ratus, quo facilius Pontiani facilitatem, Pudentillæ solitudinem circumueniret; infit generum suum obiurgare, quòd matrem suam mihi desponderat. suadet, quamprimùm ex tanto periculo dum licet pedem referat. res matris ipse potius habeat, quàm homini extrario sciens transmittat. ni ita faciat; iniicit scrupulum amanti adulescentulo. veterator minatur se filiam abducturum. Quid multis? iuuenem simplicem, præterea nouæ nuptæ illecebris obfrenatum, suo arbitratu de via deflectit. It ille ad matrem, verborum Rufini gerulus. sed nequidquam tentata eius grauitate, vltro ipse leuitatis & inconstantiæ increpitus, reportat ad socerum haud mollia. Matri suæ, præter ingenium placidissimum & immobile, itâ quoque sua expostulatione accessisse, non mediocre pertinaciæ adiumentum. Respondisse eam deniq;, non clàm se esse, Rufini ex oratione secum expostulari. eò vel magis sibi auxilium mariti aduersum eius desperatam auaritiam comparandum. Hisce auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris suæ, ita ira extumuit, ita exarsit furore; vt in feminam sanctissimam & pudicissimam, præsente filio eius, digna cubiculo suo diceret: amatricem eam, me Magum & veneficum clamitaret, multis audientibus: quos si voles nominabo. se mihi sua manu mortem illaturum. Vix hercule possum iræ moderari. Ingens indignatio animo oboritur. Tune effe-

minatissime, tua manu cuiquam viro mortem minitaris? At qua tandem manu? Philomelæ? an Medeæ? an Clytemnestræ? quas tamen cum saltas, tanta mollitia animi, tanta formido ferri est; sine cludine saltas. Sed ne longius ab ordine digrediar, Pudentilla postquam filium videt præter opinionem, contra suam esse sententiam deprauatum; rus profecta, scripsit ad eum obiurgandi gratia illas famosissimas litteras, quibus, vt isti aiebant, confessa est, sese mea Magia in amorem inductam dementire. Quas tamen litteras tabulario publico, præsente & contra scribente Æmiliano, nudiustertius tuo iussu Maxime testato descripsimus, in quibus omnia contra prædicationem istorum pro me reperiuntur. Quamquam etsi districtius Magum me dixisset; posset videri excusabunda, se filio vim meam, quàm voluntatem suam causari maluisse. An sola Phædra falsum epistolium de amore commenta est? An non omnibus mulieribus hæc ars vsitata est: vt cum aliquid eiusmodi velle cœperunt, malint coactæ videri? Quod si animo etiam ita putauit me Magum esse? iccirco ne Magus habear quia hoc scripsit Pudentilla? Vos tot argumentis, tot testibus, tanta oratione, Magũ me nõ probatis: illa vno verbo probaret? Et quãto tandẽ grauius habẽdũ est q; in iudicio subscribitur quã quod in epistola scribitur? Quin tu me meismet factis, nõ alienis verbis reuincis? Ceterũ eadẽ via multi rei cuiusuis maleficij postulabuntur, si ratum futurum est quod quisq; in epistola sua 2
vel amore vel odio cuiuspiam scripserit. Magum te scripsit Pudentilla, igitur magus es. Quid si consulem me scripsisset, consul essem? Quid enim si pictorem, si medicum? quid denique si innocentem? num aliquid horum putares, iccirco quod illa dixisset? Nihil scilicet. Atqui periniu- 3
rium est ei fidem in peioribus habere, cui in melioribus non haberes: posse litteras eius ad perniciem, non posse ad salutem. Sed inquieti animi fuit, efflictim te amabat. Concedo interim. Num tamen omnes qui amantur, Magi sunt, si hoc fortè qui amat scripserit? Cedò nunc, quòd Pu- 3
dentilla me in eo tempore non amabat, siquidem id fors scripsit, quod palàm erat mihi obfuturum. Postremò quid vis, sanam an insanam fuisse dum scriberet? Sanam dices? nihil ergo erat Magicis artibus passa. Insanam respondebis? nescijt ergo quid scripserit, coque ei fides non habenda est. im- 4
mo etiam si fuisset insana, insanam se esse nesciisset. Nam vt

absurdè

absurdè facit qui tacere se dicit, quod idem dicendo tacere sese, non tacet, & ipsa professione quod profitetur infirmat: ita vel magis hoc repugnat. Ego insanio, quod verum non est, nisi sciens dicit. Porrò sanus est, qui scit quid sit insania. Quippe insania scire se non potest, non magis quàm cæcitas se videre. Igitur Pudentilla compos mentis fuit, si compotem mentis se non putabat. Possum si velim pluribus, sed mitto Dialectica. Ipsas litteras longè aliud clamanteis, & quasi dedita opera ad iudicium istud præparatas & accommodatas recitabo. Accipe tu, & lege, vsque dum ego interloquar. LITERÆ PVDENTILLÆ. Sustine paulisper quæ sequuntur. nam ad diuerticulum rei ventum est. Adhuc enim Maxime, quantum equidem animaduerti, nusquam mulier Magiam nominauit: sed ordinem repetiuit eumdem quem ego paulo prius de longa viduitate, de remedio valetudinis, de voluntate nubendi, de meis laudibus, quas ex Pontiano cognouerat, de suasu ipsius, vt mihi potissimum nuberet. Hæc vsque adhuc lecta sunt. Superest ea pars epistolæ, quæ similiter pro me scripta, ad expellendum à me crimen Magiæ in memetipsum vertit cornua, sedulò omissa, memorabili fraude Rufini, vicem mutauit: & vltro contrariam mihi opinionem quorundam Oeensium, quasi Mago quæsiuit. Multa fando Maxime audisti, etiam plura legendo didicisti, non pauca experiendo comperisti: sed enim versutiam tam insidiosam, tam admirabili scelere conflatam, negabis te vmquam cognouisse. Quis Palamedes, quis Sisyphus, quis denique Eurybatus aut Phrynondas talem excogitasset? Omnes isti quos nominaui, & siqui præterea fuerunt dolo memorandi, si cum hac vna Rufini fallacia contẽdantur, macci prorsus & buccones videbuntur. O mirum commentum! ô subtilitas digna carcere & robore! Quis credat effici potuisse, vt quæ defensio fuerat, eadem, manentibus iisdem litteris, in accusationem transuerteretur: Est hercule incredibile. Sed hoc incredibile qui sit factum probabo. Obiurgatio erat matris ad filium, quod me talem virum, qualem sibi prædicasset, nunc de Rufini sententia Magum dictitaret. Verba ipsa ad hunc modum se habebant: Ἀπολεῖος μάγος, καὶ ἐγὼ ὑπ' αὐτοῦ μεμάγευμαι, καὶ ἐρῶ· ἐλθὲ τοίνυν πρὸς ἐμὲ, ἔτι σωφρονῶ. Hæc ipsa verba Rufinus quæ Græcè interposui, sola excerpta, & ab ordine suo seiugata, quasi cõfessionem mulieris circumferens, & Pontianum flentem per fo-

rum ductans, vulgò ostendebat. Ipsas mulieris littera latenus qua dixi legendas præbebat: cetera suprà & infrà pta occultabat. turpiora esse quàm vt ostenderentur d tabat. satis esse, confessionem mulieris de Magia cogn Quid quæris? verisimile omnibus visum. Quæ purgand gratia scripta erant, eadem mihi immanem inuidiam impetitos conciuere. Turbabat impurus hic, in medi ro bacchabundus. epistolam sæpe aperiens proquirit: Apuleius Magus dicit ipsa quæ sentit & patitur. quid v amplius? Nemo erat qui pro me ferret, ac sic respond Totam sodes epistolam cedò. sine omnia inspiciam, pr pio ad finem perlegam. Multa sunt, quæ sola prolata ca niç possint videri obnoxia. Cuiauis oratio insimulari po si ea quæ ex prioribus nexa sunt, principio sui defrauder si quædam ex ordine scriptorum ad libidinem supprima si quæ simulationis causa dicta sunt, adseuerantis pro tiatione quam exprobrantis legantur. Hæc & id gen quam meritò tunc dici potuerint, ipse ordo epistolæ o dat. At tu Æmiliane recognosce, an & hæc mecum testat scripseris: βουλομένῳ γάρ μοι δι' ἃς εἶπον αἰτίας γαμηθῆναι, τὸν ἔπεισας αὐτὸν πάντων αἱρεῖσθαι, θαυμάζων τὸν ἄνδρα, καὶ σπουδ αὐτὸν οἰκεῖον ἡμῖν δι' ἐμοῦ ποιήσασθαι, νῦν δὲ ὡς μοχθηροὶ ἡμῶν, κατ τε ἀναπείθουσιν αἰφνίδιον ἐγένετο ὁ Ἀπολέϊος μάγος, καὶ ἐγὼ μεμάγ ὑπ' αὐτοῦ. καὶ ἐρῶ. καὶ ἐλθέτω νῦν πρὸς ἐμὲ, ἕως ἔτι σωφρονῶ. Or Maxime, si litteræ ita vt partim vocales dicuntur etiam priam vocem vsurparent: si verba ita vt poetæ aiunt p apta vulgò volarent; nônne cum primum epistolam i Rufinus mala fide excerperet, pauca legeret, multa & liora sciens reticeret; nônne tunc ceteræ litteræ scelest detineri proclamassent? verba suppressa de Rufini man foras euolassent? totum forum tumultu complessent quoque à Pudentilla missas, sibi etiam quæ dicerent ma ta? improbo ac nefario homini per alienas litteras falsu cere tentanti ne auscultarent, sibi potius audirent: Ap ium Magiæ non accusatum à Pudentilla, sed accusante sino absolutum? Quæ omnia etsi tum dicta non sunt, ta nunc cum magis prosunt luce illustrius apparent. Pa artes tuæ Rufine, fraudes hiant, detectum mendacium Veritas olim interuersa, nunc se effert, & velut alto B thto, calumnia se mergit. Ad litteras Pudentillę prouoca literis vinco. quarum si vultis extremam quoque cla

Iam audire, non inuidebo. Dic tu, quibus verbis epiſtolam finierit mulier obcantata, vecors, amens amans. ἐγὼ ὅτι ἐμεμαγεύμην, ὅτι δ᾽ ἐρῶ αἰτία ἡ εἱμαρμένη ἔφυ. Etiámne amplius? Reclamat vobis Pudentilla, & ſanitatem ſuam à veſtris calumniis quodam præconio vindicat. Nubendi autem ſeu rationem ſeu neceſſitatem Fato adſcribit; à quo multum Magia remota eſt, vel potius omnino ſublata. Quæ enim relinquitur vis cantaminibus & veneficiis, ſi Fatum rei cuiuſque veluti violentiſſimus torrens neque retineri poteſt neque impelli? Igitur hac ſententia ſua Pudentilla non modò me Magum, ſed omnino eſſe Magiam negauit. Bene, quòd integras epiſtolas matris Pontianus ex more adſeruauit: benè, quod vos feſtinatio iudicij anteuortit, ne quid in iſtis litteris ex otio nouaretis. Tuum hoc Maxime tuæque prouidentiæ beneficium eſt, quod à principio intellectas calumnias, ne corroborarentur tēpore, præcipitaſti, & nulla impertita mora ſubneruaſti. Finge nunc, aliquid matrem filio ſecretis literis de amore vti aſſolet confeſſam. hoccine verum fuit Rufine, hoc non dico pium, ſed ſaltem humanum, prouulgari eas litteras, & potiſſimum filij præconio publicari? Sed ſum ego inſcitus, qui poſtulo vt alienum pudorem conſerues, qui tuum perdideris? Cur autem præterita conqueror; cùm non ſint minus acerba præſentia: Hucuſque à vobis miſerū iſtum puerū deprauatum, vt matris ſuæ epiſtolas, quas putat amatorias, pro tribunali Procōſuli recitet, apud virū ſanctiſſimū Claudium Maximū; ante has Imperatoris Pij ſtatuas, filius matris ſuę pudenda exprobret ſtupra, & amores obiectet? Quis tā eſt mitis, quin exacerbeſcat? Tune vltro parētis tuę animū iſtis ſcrutaris? oculos obſeruas? ſuſpiritus numeras? affectiones exploras? tabulas intercipis? amorē reuincis? Tune q̄d in cubiculo agat, perquiris; ne mater tua nō dico amatrix, ſed omnino femina? eſtne vt in ea cogites niſi vnā parentis religionē: O infelix vterū tuū Pudētilla! ô ſterilitas liberis potior! ô infauſti decem menſes! ô ingrati quatuordecim anni viduitatis! Vipera, vt audio, exeſo matris vtero in lucem proſerpit, atque ita parricidio gignitur. At enim tibi à filio iam adulto acerbiores morſus viuenti & vidēti offeruntur. Silentium tuum laniatur, pudor tuus carpitur, pectus tuum foditur, viſcera intima protrahuntur. Haſcine gratias bonus filius matri rependis, ob datam vitā? ob adquiſitam hereditatem? ob quatuordecim annorū longas alimo-

nias: Hiscine te patruus disciplinis erudiuit, vt si compertū habeas filios tibi similes futuros, non audeas ducere vxorem? Est ille Poetæ versus non ignotus:

Odi puerulos præcoci sapientia.

Sed enim malitia præcoci puerum quis non auersetur, atque oderit? cum videat velut monstrum quoddam, prius robustum scelere quàm tempore, antè nocentem quam potentē, viridi pueritia, cana malitia? vel potius hoc magis noxium; quòd cum venia perniciosus est: & nondum pœnæ, iam iniuriæ sufficit. Iniuriæ dico: immò enim sceleri aduersum parentem nefando, immani, impetibili. Athenienses quondam propter commune ius humanitatis, ex captiuis epistolis Philippi Macedonis hostis sui vnam epistolam, cum singulæ publicè legerentur, recitari prohibuerunt, quæ erat ad vxorem Olympiadem conscripta. hosti potius pepercerunt, ne maritale secretum diuulgarent: præferendum rati fas cōmune, propriæ vltioni. Tales hostes, aduersus hostem: tu qualis filius aduersus matrem? Vides quàm similia contendam? Tu tamen filius matris epistolas, de amore, vt ais, scriptas, in isto cœtu legis. in quo si aliquem poetam lasciuiorem iubereris legere; profectò non auderes, pudore tamen aliquo impedirere: immò enim numquam matris tuæ litteras attigisses, si vllas alias litteras attigisses. At quàm nequiter ausus es tuam ipsius epistolam legendam dare, quam nimis irreuerenter, nimis contumeliose & turpiter de matre tua scriptam, cùm adhuc in eius sinu alerere, miseras clanculò ad Pontianum: scilicet ne semel peccasses, ac tam bonum tuum factum obliuio capesseret. Miser non intelligis iccirco patruum tuum hoc fieri passum, quo se omnibus purgaret; si ex literis tuis noscèretur, te etiam prius quàm ad eum commigrasses, etiam cum matri blandirere, tamen iam tum vulpionem & impium fuisse. Ceterùm nequeo in animum inducere, tam stultum Æmilianum esse, vt arbitretur mihi litteras pueri, & eiusdem accusatoris mei obfuturas. Fuit & illa commenticia epistola, neque mea manu scripta, neque verisimiliter conficta, qua videri volebant blanditiis à me mulierem sollicitatam. Cur ego blandirer, si Magiæ confidebam? Qua autem via ad istos peruenit epistola, ad Pudentillam scilicet per aliquem fidelem missa, vt in re tali actitari solet? Cur præterea tam vitiosis verbis,

verbis, tam barbaro sermone ego scriberem, quem iidem dicunt nequaquam Græcæ linguæ imperitum? Cur autem tam absurdis tamque tabernariis blanditiis subagitarem, quem iidem aiunt versibus amatoriis satis scite lasciuire? Sic est profecto. cuiuis palam est. hic qui epistolam Pudentillæ Græcatiorem legere non poterat, hanc vt suam facilius legit, & aptius commendauit. Sed iam de epistolis satis dictum habebo, si hoc vnum addidero: Pudentillam quæ scripserat dissimulamenti causa & deridiculi, ἔλθετε ἕως ἔτι, σωφρονῶ, post hasce literas euocasse ad se filios & nurum: cum his ferme duobus mensibus conuersatam. Dicat hic pius filius, quid in eo tempore sequius agentem vel loquentem matrem suam propter insaniam viderit. Neget eam rationibus villicorum & opilionum & equisonum solertissime subscripsisse, neget fratrem suum Pontianum grauiter ab ea monitum vt sibi ab insidiis Rufini caueret. neget vere obiurgatum quod litteras quas ad eum miserat, vulgo circumtulisset, nec tamen bona fide legisset. neget post ista quæ dixi, matrem suam mihi apud villam iampridem condicto loco nupsisse. Quippe ita placuerat, in suburbana villa potius vt coniungeremur, ne ciues denuo ad sportulas conuolarent: cum haud pridem Pudentilla de suo quinquaginta millia nummûm in populum expunxisset ea die, qua Pontianus vxorem duxit, & hic puerulus toga est inuolutus. Præterea vt conuiuiis multis ac molestiis supersederemus, quæ ferme ex more nouis maritis obeunda sunt. Habes Æmiliane causam totam, cur tabulæ nuptiales inter me ac Pudentillam non in oppido sint sed in villa suburbana cõsignatæ. ne quinquaginta milia nummûm denuo profundenda essent, nec tecum aut apud te cænandũ. Est ne causa idonea? Miror tamen quod tu a villa tantopere abhorreas, qui plerumque ruri versere. Lex quidem Iulia de maritandis ordinibus, numquam scilicet ad hunc modum interdicit: VXOREM IN VILLA NE DVCITO. Immo si vetum velis, vxor ad prolem multo auspicatius in villa quam in oppido ducitur: in solo vberi, quam in loco sterili: in agri cespite, quam in fori silice: mater futura in ipso materno si nubat in segete adulta super fœcundam glebam. vel enim sub vlmo marita cubet in ipso gremio terræ matris inter soboles herbarum & propagines vitium & arborum germina. Ibi & ille celeberrimus in Comœdiis versus de proximo congruit,

——ἐστιν ἀρετῆς ἐ βίου διδάσκαλ☉
Ἐλεύθερος τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγρός.

Romanorum etiam maioribus, Quintiis & Serran multis aliis similibus, non modo vxores verum etiam sulatus & dictaturæ in agris offerebantur. Cohibebo tam prolixo loco, ne tibi gratum faciam si villam lauda De ætate vero Pudentillæ, de qua post ista satis confic mentitus es, vt etiam sexaginta annos natam diceres n se, de ea paucis tibi respondebo. nam in re tam perspicu est necesse pluribus disputare. Pater eius natam sibi more cæterorum professus est. tabulæ eius partim tab publico partim domo adseruantur. quæ tibi ob os obi tur. Porrige Æmiliano tabulas istas. linum consideret, quæ impressa sunt recognoscat, Consules legat, annos putet. quos sexaginta mulieri assignabat, probet: qu & quinquaginta. Lustro mentitus est. parū hoc est. libe agam. nam & ipse Pudentillæ multos annos largitus es donabo igitur vicissim. Decem annos Mezentius cun xe er auit, quinquaginta saltem annorum mulierem o dat. Quid multis? vt cum quadruplatore agam: bis du quinquennium faciam, viginti annos semel detrahan be Maxime consules computari. nisi fallor, inuenies Pudentillæ haud multo quadragesimum amplius annu tatis ire. O falsum, & audax nimium mendacium, vi annorum ex lio puniendum! dimidio tanta Æmiliane tiris; falsa audes & sesquialtera? Si triginta annos [pro] d dixisses; posses videri pro computationis gestu errasse: circulare debueris digitos aperuisse. Cum vero quadrag quæ facilius cæteris porrecta palma significantur, ea draginta tu dimidio auges; non potes digitorum gest rasse. nisi forte triginta annorum Pudentillam ratus, cuiusque anni Consules numerasti. Missa hæc facio nio nunc ad ipsam stirpem accusationis, ad ipsam ca maleficii. Respondeat Æmilianus & Rufinus, ob quod lumentum, etsi maxime Magus forem, Pudentillam ca nibus & venenis ad matrimonium pellexissem. Atqu scio plerosq; reos alicuius facinoris postulatos, si fuisse piā causæ probarentur; hoc vno se tamē abunde defen vitam suam procul ab huiusmodi sceleribus abhorrere id sibi obesse debere, quod videantur quædam fuisse ad lefaciundum inuitamenta. Non enim omnia quæ fier

tu-

fuerint, pro factis habenda. Rerum vices varias euenire. certum indicem cuiuſque animum eſſe: qui ſemper eodem ingenio ad virtutem vel ad malitiam moratus, firmum argumentum eſt accipiendi criminis aut reſpuendi. Hæc ego quamquam poſſum merito dicere tamen vobis condono. Nec ſatis mihi duco, ſi me omnium quæ inſimulaſtis abunde purgaui, ſi nuſquam paſſus ſum vel exiguam ſuſpicionem Magiæ conſiſtere. Reputate vobiſcum quanta fiducia innocentiæ meæ, quantoque deſpectu veſtri agam; ſi vna cauſa vel minima fuerit inuenta, cur ego debuerim Pudentillæ nuptias ob aliquod meum commodum appetere. Si quamlibet modicum emolumentum probaueritis, ego ille ſim Carinondas, vel Damigeron, vel Moſes, vel Iannes, vel Apollonius, vel ipſe Dardanus, vel quicumque alius poſt Zoroaſtrem & Hoſtanem inter Magos celebratus eſt. Vide quæſo Maxime quem tumultum ſuſcitarint, quoniam ego paucos Magorum nominatim percenſui. Quid faciam tam rudibus, tam barbaris? Doceam Rufinum, hæc & multo plura alia nomina in bibliothecis publicis apud clariſſimos ſcriptores me legiſſe? an diſputem, longe aliud eſſe notitiam nominum, aliud artis eiuſdem habere communionem: nec debere doctrinæ inſtrumentum & eruditionis memoriam pro confeſſione criminis haberi? An quod multo præſtabilius eſt, tua doctrina Claudi Maxime tuaque perfecta eruditione fretus, contemnam ſtultis & impolitis ad hæc reſpondere? Ita potius faciam, quid illi exiſtiment nauci non putabo. Quod inſtitui pergam diſputare: nullam mihi cauſam fuiſſe, Pudentillam veneficiis ad nuptias prolectandi. Formam mulieris & ætatem ipſi vltro improbauerunt, idque mihi vitio dederunt, talem vxorem cauſa auaritiæ concupiſſe: atque adeo primo dotem in congreſſu grandem & vberem rapuiſſe. Ad hæc, Maxime, longa oratione fatigare te non eſt conſilium. Nihil verbis opus eſt, cum multo diſertius ipſæ tabulæ loquantur: in quibus omnia contra quam iſti ex ſua rapacitate de me quoque coniectauerunt, facta impræſentiarum & prouiſa in poſterum deprehendes. Iam primum mulieris locupletiſſimæ modicam dotem, neq; eam datam, ſed tantummodo promiſſam. Præter hæc, ea conditione factam conuentionē, ſi nullis ex me ſuſceptis liberis vita demigraſſet, vt dos omnis apud filios eius Pontianum & Pudentem maneret: ſin vero vno vnaue

superstite diem suum obisset; vti tum diuidua pars dotis posteriori filio, reliqua prioribus cederet. Hæc, vt dico, tabulis ipsis docebo. Fors fuerit vt ne sic quidem credat Æmilianus, sola trecenta millia nummûm scripta. eorumque repetitionem filiis Pudentillæ pacto datam. Capiens ipse tu manibus tuis tabulas istas, da impulsori tuo Rufino legat. Pudeat illũ tumidi animi sui, & ambitiosæ mendicitatis. quippe ipse egens, nudus, trecentis milibus nummûm à creditore acceptis filiam dotauit. Pudentilla locuples femina trecentis millibus dotis fuit contenta: & maritum habet & multis sæpe & ingentibus dotibus spretis, inani nomine tantulæ dotis contentum: cæterum præter vxorem suam nihil computantem, omnem supellectilem cunctasque diuitias in concordia coniugii & mutuo amore ponentem. Quamquam quis omnium vel exigue rerum peritus culpare auderet; si mulier vidua & mediocri forma, at non ætate mediocri, nubere volens, longa dote & molli conditione inuitasset iuuenem neque corpore neque animo neque fortuna pænitendum? Virgo formosa, etsi sit oppidò pauper, tamen abunde dotata est. Affert quippe ad maritum nouum animi indolem*, pulcritudinis gratiam, floris rudimentum. Ipsa virginitatis commendatio iure meritoq; omnibus maritis acceptissima est. Nam quodcunque aliud in dotem acceperis, potes cum libuit ne sis beneficio obstrictus omne vt acceperas retribuere; pecuniam renumerare, mancipia restituere, domo demigrare, prædiis cedere. Sola virginitas cum semel accepta est reddi nequitur: sola apud maritum ex rebus dotalibus remanet. Vidua autẽ qualis nuptiis venit, talis diuortio digreditur. nihil affert irreposcibile. sed venit iam ab alio præflorata: certe tibi, ad quę velis, minime docilis: nõ minus suspectans nouam domum, quam ipsa iam ob vnum diuortiũ suspectanda: siue illa morte amisit maritum, vt scæui ominis mulier, & infandi coniugii, minime appetenda; seu repudio digressa est, vtramuis habebat culpam mulier: quæ aut tam intolerabilis fuit vt repudiaretur, aut tam insolens vt repudiaret. Ob hęc & alia viduę dote aucta procos solicitant. Quod Pudentilla quoque in alio marito fecisset, si Philosophum spernentem dotis non reperisset. Age vero, si auaritiæ causa mulierem cõcupissem, quid mihi vtilius ad possidendam domum eius fuit, quam simultatem inter matrem & filios serere? alienare ab eius animo libe-

mo liberorum caritatem, quo liberius & artius desolatam mulierem solus possiderem? Fuitne hoc prædonis, quod esse vos fingitis? Ego vero quietis, & concordiæ. & pietatis autor, conciliator, fauitor, suasor, non modo noua odia non seui, sed vetera quoque funditus extirpaui. Suasi vxori meę, cuius, vt isti aiunt, iam vniuersas opeis transuoraram: suasi inquam, ac denique persuasi, vt filiis pecuniam suam reposcentibus, de quo supra iam dixi, vt eam pecuniam sine mora redderet in prædiis vili æstimatis, & quanto ipsi volebant: Præterea ex re familiari sua fructuosissimos agros, & grandem domum opulente ornatam, magnamque vim tritici & ordei, & vini, & olei, cæterorumque fructuum: seruos quoque haud minus quadringentos, pecora amplius neque pauca neque abiecti pretii donaret; vt eos ex ea quam tribuisset parte securos haberet, & ad cætera hereditatis bona spe inuitaret. Hæc ego ab inuita Pudentilla (patietur enim me vti res fuit ita dicere) ægre exauditus, ingentibus precibus inuitæ & iratæ extorsi: matrem filiis recōciliaui: priuignos meos primo hoc vitricus beneficio, grandi pecunia auxi. Cognitū hoc est tota ciuitate. Rufinum omnes execrati, me laudibus tulere. Venerat ad nos, priusquam istam donationem mater perficeret, cum dissimili isto fratre suo Pontianus, [ante] pedes nostros aduolutus, veniam & obliuionem præteritorum omnium postulat; flens & manus nostras osculabundus, ac dicens pænitere, quod Rufino & similibus auscultarit. Petit postea supplicitet, vti se Lolliano quoque Auito C. V. purgem, cui haud pridem tirocinio professionis suæ fuerat à me commendatus. quippe compererat, ante paucos dies omnia me, vt acta erant, ad eum perscripsisse. Id quoque à me impetrat. Itaque acceptis literis Carthaginem pergit: vbi iam prope exacto Consulatus sui munere, Lollianus Auitus te Maxime opperiebatur. Is epistolis meis lectis, pro sua eximia humanitate gratulatus Pontiano, quod cito errorem suum correxisset, rescripsit mihi per eum, quas litteras, Dii boni! qua doctrina! quo lepôre! qua verborum amœnitate simul & iucunditate! prorsus vt vir bonus dicendi peritus. Scio te, Maxime, libenter eius litteras auditurum. Et quidem si perlegam, mea voce pronuntiabo. Cedo tu Auiti epistolas: vt quæ semper ornamento mihi fuerunt, sint nunc etiam saluti. At tu, licebit aquam sinas fluere. Namque optimi viri literas ter & quater adeo quantouis temporis dispendio lectitarem.

LOLLIANI AVITI LITERÆ. Non sum nescius debuisse me post istas Auiti litteras perorare. Quem enim laudatorem locupletiorem, quem testem vitæ meæ sanctiorem producam, quem denique aduocatum facundiorem? Multos in vita mea Romani nominis disertos viros sedulo cognoui, sed sum æque neminem admiratus. Nemo est hodie, quantum mea opinio fert, alicuius in eloquentia laudis ac spei, quin Auitus esse longe malit; si cum eo se remota inuidia velit conferre. Quippe omnes fandi virtutes pæne diuersæ in illo viro congruunt. Quamcunque orationem struxerit Auitus, ita illa erit vndique sui perfecte absoluta, vt in illa neque Cato grauitatem requirat, neque Lælius lenitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Caluus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec opulentiam Cicero, prorsus in qua, ne omnia persequar, si Auitum audias, neque additum quidquam velis, neque detractum, neque autem aliquid commutatum. Video, Maxime, quam benigne audias quæ in amico tuo Auito recognoscis. Tua me comitas vt vel pauca dicerem de eo, inuitauit. At non vsq; adeo tuę beniuolētiæ indulgebo, vt mihi permittam, iam propemodum fesso, in causa prorsus ad finem inclinata, de egregiis virtutibus eius nunc demum incipere: quin potius eas integris viribus & tempori libero seruem. Nunc enim mihi, quod ægre fero, à commemoratione tanti viri ad pesteis istas oratio reuoluenda est. Audesne te ergo Æmiliane cum Auito conferre? Quem ne ille bonū virum ait, cuius Auitus disputationē tam plene suis litteris collaudat, eum tu Magiæ, maleficii, criminis insectabere? An inuasisse me domum Pudentillæ, & compilare bona eius tu magis dolere debes quam doluisset Pontianus, qui mihi ob paucorum dierum, vestro scilicet instinctu ortas simultates, etiam absenti, apud Auitum satisfecit? qui mihi apud tantum virum gratias egit? Puta me acta apud Auitum, non litteras ipsius legisse. Quid posses, vel quisquis in isto negotio accusare? Pontianus ipse, quod à matre donatum acceperat meo muneri acceptum ferebat: Pontianus me vitricum sibi contigisse intimis affectionibus lætabatur. Quod vtinam incolumis Carthagine reuertisset! vel, quoniam sic ei fuit Fato decretum, vtinam tu Rufine supremum eius iudicium non impedisses! quas mihi aut coram aut denique in testamento gratias egisset? Litteras tamen quas ad me Cartha-

Carthagine, vel iam adueniens ex itinere præmisit, quas adhuc validus, quas iam æger, plenas honoris, plenas amoris, quæso Maxime paulisper recitari sinas; vt sciat frater eius, accusator meus, quam in omnibus diuersum curriculum cum fratre optimæ memoriæ viro currat. PONTIANI LITERÆ. Audistine vocabula quæ mihi Pontianus frater tuus tribuerat, me parentem suum, me dominum, me magistrum cum sæpe alias tum in extremo tempore vitæ vocans? Possem tuas quoque pares epistolas promere: si vel exiguam moram tanti putarem. potius testamentum illud recens tui fratris quamquam imperfectum, tamen proferri cuperem, in quo mei officiosissime & honestissime meminit. Quod tamen testamentum Rufinus neque comparere neque perfici passus est, pudore perditæ hereditatis: quam paucorum mensium, quibus socer Pontiani fuit, magno quidem pretio noctium computarat. Præterea nescio quos Chaldæos consuluerat, quo lucro filiam collocaret. Qui vt audio vtinam illud non vere respondissent, primum eius maritum in paucis mensibus moriturum. Cætera enim de hereditate, vt assolent, ad consulentis votum confinxerunt. Verum, vt Dii voluere, quasi cæca bestia incassum hiauit. Pontianus enim filiam Rufini, male compertam, non modo heredem non reliquit, sed ne honesto quidem legato impertiuit: quippe qui ei ad ignominiam lintea adscribi ducentorum fere denariorum iusserit: vt intelligeretur iratus potius extraneasse eam, quam oblitus præterisse. Scripsit autem heredes tam hoc testamento quam priore quod lectum est, matrem cum fratre. cui vt vides admodum puero eandem illam filiæ suæ machinam Rufinus admouet, ac mulierem alioqui multo natu maiorem, nuperrime vxorem fratris, misero puero obiicit & obsternit. At ille puellæ meretricis blandimentis, & lenoniis patris illectamentis captus, & possessus, exinde vt frater eius animam edidit, relicta matre ad patruum commigrauit, quo facilius remotis nobis cœpta perficerentur. Fauet enim Rufino Æmilianus, & prouentum cupit. Ehem! recte vos admonetis. etiam suam spem bonus patruus temperat in isto, ac fouet: qui sciat intestati pueri legitimum magis quam iustum heredem futurum. Nollem hercule hoc a me profectum. Non fuit meæ moderationis tacitas omnium suspiciones palam abrumpere. male vos qui suggessistis. Plane quidem si verum velis; multi mirantur,

Æmiliane tam repentinã circa puerum istum pietatem tuã, postquam frater eius Pontianus est mortuus: cum antea tam ignotus illi fueris, vt sæpe ne in occursu quidem filium fratris tui de facie agnosceres. At nunc adeo patientem te ei prębes, itaque eum indulgentia corrumpis, adeo ei nulla re aduersaris; vt per hæc suspicionibus fidem facias. Inuestem à nobis accepisti, vesticipem illico reddidisti. Cum à nobis regeretur, ad magistros ibat: at ab iis nunc magna fugela in ganeum fugit; amicos serios aspernatur; cum adulescentulis postremissimis inter scorta & pocula puer hoc æui conuiuiũ agitat. Ipse domi tuæ rector, ipse familiæ dominus, ipse magister in conuiuio. in ludo quoque gladiatorio frequens visitur, nomina gladiatorum & pugnas & vulnera plane quidẽ, vt puer, honestus ab ipso lanista docetur. loquitur numquam nisi Punice, & si quid adhuc à matre Græcissat. Latine enim neque vult, neque potest. Audisti Maxime paulo ante, proh nefas! priuignum meum, fratrẽ Pontiani, diserti iuuenis, vix singulas syllabas fringultientem, cum ab eo quæreres, donasset ne illis mater, quæ ego dicebam me adnitente donata. Testor igitur te Claudi Maxime, vosq; qui in consilio estis, vosque etiam qui tribunal mecum adsistitis, hęc damna & dedecora morum eius patruo huic & candidato illi socero adsignanda: meque posthac boni consultutum, quod talis priuignus curæ meæ iugum ceruice excusserit: neque postea pro eo matri eius supplicaturum. Nam, quod pænissime oblitus sum, nupertime cum testamentum Pudentilla post mortem Pontiani filii sui, in mala valetudine scripserit: diu sum aduersus illam renisus, ne hunc ob tot insigneis contumelias, ob tot iniurias exheredaret. elogium grauissimum iam tum medius fidius perscriptum, vt aboleret, impensis precibus oraui. Postremo ni impetrarem, diuersurum me ab ea comminatus sum. mihi hanc veniam tribueret: malum filium beneficio vinceret; me inuidia omni liberaret. Nec prius destiti, quam ita fecit. Doleo me huncce scrupulum Æmiliano demsisse, tam inopinatam semitam indicasse. Specta quæso Maxime, vt hisce auditis, subito obstupuerit, vt oculos ad terras demiserit. Longe enim secius ratus fuerat. nec immerito. mulierem filii contumeliis infestam, meis officiis deuinctam sciebat. De me quoque fuit quod timeret. Quis enim vel æque vt ego spernens hereditatis, tamẽ vindicari de tam inofficioso priuigno recusasset? Hæc præcipue sollicitudo

cos ad

eos ad accuſationem mei ſtimulauit. hereditatem omnem mihi relictam falsò ex ſua auaritia cõiectauere. Soluo vos in præteritum iſto metu. Namq; animum meũ neq; hæreditatis neq; vltionis occaſio potuit loco dimouere. Pugnaui cũ irata matre, pro priuigno malo vitricus, veluti pater pro optimo filio aduerſus nouercam. nec ſatis fuit, ni bonæ vxoris prolixam liberalitatẽ circa me nimio plus ęquo coercerem. Cedò tu teſtamentum, iam inimico filio a matre factum: me, quem iſti prædonem dicunt, verba ſingula cum precibus præeunte. Rumpi tabulas iſtas, iube Maxime, inuenies filium heredem: mihi verò tenue neſcio quid honoris gratia legatum; ne ſi quid eã humanitus attigiſſet, nomen maritus in vxoris tabulis non haberem. Cape iſtud matris tuæ teſtamentum, vere hoc quidem inofficioſum. Quid ni? in quo obſequentiſſimum maritum exheredauit, inimiciſſimũ filium ſcripſit heredem; immò enimuerò non filium, ſed Æmiliani ſpes, & Rufini nuptias. ſed temulentum illud collegium, paraſitos tuos. Accipe inquam filiorum optime, & poſitis pauliſper epiſtolis amatoriis matris, lege potius teſtamentum. ſi quid quaſi inſana ſcripſit, hîc reperies, & quidem mox à principio: SICINIVS PVDENS FILIVS MEVS MIHI HERES ESTO. Fateor, qui hoc legerit, inſanã putabit. Hiccine filius heres, qui te in ipſo fratris ſui funere aduocata perditiſſimorum iuuenum manu voluit excludere è domo quam ipſa donaueras? qui te ſibi à fratre coheredem relictum, grauiter & acerbè tulit? qui confeſtim te, cum tuo luctu & mærore deſeruit, & ad Rufinum & Æmilianum de ſinu tuo aufugit? qui ibi plurimas poſtea contumelias dixit coràm, & adiuuante patruo fecit? qui nomen tuum pro tribunalibus ventilauit? qui pudorem tuum tuiſmet literis conatus eſt publicè dedecorare? qui maritum tuum quem elegeras, quem vt ipſe obiiciebat efflictim amabas, capitis accuſauit. Aperi quæſo bone puer, aperi teſtamentum: facilius inſaniam matris ſic probabis. Quid abnuis? quid recuſas, poſtquam ſolicitudinem de hereditate materna repuliſti? At ego haſce tabulas Maxime hic ibidem pro pedibus tuis abiicio: teſtorque me deinceps incurioſius habiturum quid Pudentilla teſtamento ſuo ſcribat. Ipſe iam vt libet matrem ſuam de cetero exoret. mihi, vt vltra pro eo deprecer locum non reliquit. Ipſe iam vt ſui potens ac vir, acerbiſſimas litteras matri dictet, iram eius deliniat. qui potuit per-

orare poterit exorare. Mihi iamdudum satis est, si non modò crimina obiecta plenissime dilui, verùm etiam radicem huius iudicij, id est hereditatis quæsitæ inuidiam, funditus sustuli. Illud etiam, ne quid omnium prætercam, priusquã peroro, falsò obiectum reuincam. Dixistis, me Magia de pecunia mulieris pulcerrimum prædium meo nomine emisse. Dico, exiguum herediolum sexaginta milibus nummum: id quoque non me, sed Pudentillam suo nomine emisse: Pudentillæ nomen in tabulis esse: Pudentillæ nomine pro eo agello tributum dependi. Præsens est quæstor publicus cui depensum est, Coruinus Celer, vir ornatus. adest etiam tutor, auctor mulieris, vir grauissimus & sanctissimus, omni cum honore mihi nominandus, Cassius Longinus. Quære Maxime, cuius emptionis auctor fuerit, quãtulo pretio mulier locuples agellum suum præstinarit. TESTIMONIVM CASSII LONGINI TVTORIS ET CORVINI CLEMENTIS QVOD RECITATVM EST. Est ne ita vt dixi? vspiam in hac emptione nomen meum adscriptum est? num ipsum heredioli pretium inuidiosum est? num vel hoc saltem in me collatum? Quid etiam est Æmiliane, quod non te iudice refutauerim? quod pretium Magię meæ reperisti? Cur ego Pudentillæ animum veneficiis flecterem? quod ex ea commodum caperem? vti dotem mihi modicam potius quàm amplam diceret? O præclara carmina! an vt eam dotem filiis suis magis restipularetur quam penes me sineret? Quid addi ad hanc Magiam potest? an vti rem familiarem suam meo adhortatu plerumq; filiis condonasset, quæ nihil illis ante me maritum fuerat largita, mihi quidquam impartiret? O graue veneficium dicam an ingratum beneficium? an vt testamento quod irato filio scribebat filium potius cui offensa erat, quàm me cui deuincta, heredẽ relinqueret? Hoc quidem multis carminibus difficile impetraui. Putate vos causam non apud Claudium Maximum agere, virum æquum & Iustitiæ pertinacem, sed alium aliquem prauum, & sæuum iudicem substituite, accusationũ fautorem, cupidum condemnandi. date ei quod sequatur. ministrate vel tantulam verisimilem occasionem secundum vos pronuntiandi. Saltẽ fingite aliquid, reminiscimini, quod responderetis, qui vos ita rogarit. Et, quoniam omnem conatum necesse est quæpiam causa præcedat; respondete, qui Apuleium dicitis animum Pudentillæ Magicis illectamen-

tis adortum, quid ex ea petierit? cur fecerit? Formam eius voluerat? negatis. Diuitias ſaltem concupierat? negant tabulæ dotis, negant tabulæ donationis, negant tabulæ teſtamenti. in quibus non modò non cupidè appetiſſe; verùm etiam durè repuliſſe liberalitatem ſuæ vxoris oſtenditur. Quę igitur alia cauſa eſt? Quid obmutuiſtis? quid tacetis? Vbi illud libelli veſtri atrox principium nomine priuigni mei formatum? Hũc ego domine Maxime, reum apud te facere inſtitui. Quin igitur addis reum magiſtrum, reum vitricum, reum deprecatorem? ſed quid deinde? plurimorum maleficiorum & manifeſtorum. Cedo vnum de plurimis: cedo dubium vel ſaltem obſcurum de manifeſtiſſimis, cæterum ad hæc quæ obieciſtis, numera, an binis verbis reſpondeam. Dentes ſplendidos: ignoſce mundiciis. Specula inſpicis; debet Philoſophus. Verſus facis; licet fieri. Piſces exploras: Ariſtoteles docet. Lignum conſecras: Plato ſuadet. Vxorem ducis: leges iubent. Prior natu ea eſt: Solet fieri. Lucrum ſectatus es dotis: dotales accipe, donationem recordare, teſtamentum lege. Quæ ſi omnia affatim retudi, ſi calumnias omnes refutaui: ſi in omnibus non modo criminibus, verum etiam maledictis procul à culpa Philoſophiam tuitus ſum, ſi Philoſophiæ honorem qui mihi ſalute mea antiquior eſt, nuſquam minui, imo contra ubique ſi conſeptum penitus eum tenui. ſi hæc ut dico ita ſunt: poſſum ſecurius tuam exiſtimationem revereri quam poteſtatem mereri: quod minus graue & verendum mihi arbitror à proconſulibus damnari, quam ſi à tam bono tamque emendato viro improber.

DIXI.

APVLEI MADAVRENSIS PLATONICI FLORIDA.

VT fermè religiosis viantium moris est, cùm aliquis lucus, aut aliquis locus sanctus in via oblatus est, votum postulare, donum apponere, paulisper assidere: ita mihi, ingresso sanctissimam istam ciuitatem, quamquam oppidò festinæ, præfanda venia, & habenda oratio, & inhibenda properatio. Neque enim iustius religiosam moram viatori obiecerit, aut ara floribus redimita, aut spelunca frõdibus inumbrata, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata; vel enim colliculus sepimine consecratus, vel truncus dolamine effigiatus, vel cespes libamine humigatus, vel lapis vnguine delibutus. Parua hæc quippe, & quamquam paucis percontantibus adorata, tamen ignorantibus transcursa. * * * *

At non itidem maior meus Socrates. qui cùm decorum adolescentem, & diutulè tacentem conspicatus foret: Vt te videam, inquit, aliquid eloquere. Scilicet Socrates tacentem hominem non videbat. etenim arbitrabatur homines non oculorum sed mentis acie & animi obtutu considerandos. Nec ista re cum Plautino milite congruebat, qui ita ait:

Pluris est oculatus testis vnus, quàm auriti decem.

Immò enimuerò hunc versum ille ad examinandos homines conuerterat:

Pluris est auritus testis vnus, quàm oculati decem.]

Ceterùm si magis pollerent oculorum quàm animi iudicia; profectò de sapientia foret aquilæ concedendum. Homines vero neque longulè dissita, neque proximè assita possumus cernere: verùm omnes quodammodo cæcutimus, ac si ad oculos & obtutum istum terrenum redigas & hebetem; profectò verissime poeta egregius dixit, velut nebulam nobis ob oculos offusam: nec cernere nos, nisi intra lapidis iactum valere. Aquila enimuerò cùm se nubium tenus altissimè sublimauit, euecta alis, totum istud spacium qua pluitur & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini nec fulguri locus est, in ipso vt ita dixerim solo ætheris & fastigio hyemis: cùm igitur eò sese aquila extulit, nutu elementi læuorsum

vel

vel dextrorsum tanta mole corporis labitur, velificatas alas quo libuit aduertens modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pinnarum eminus indefessa remigia, ac paulisper contabundo volatu pænè eodem loco pendula circumtuetur; & quærit quorsus potissimum in prædam supernè sese ruat, fulminis vice: de cœlo improuisa simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus, vno obtutu sub eodē impetu cernēs; vnde rostro trāsfodiat, vnde vnguibus inuncet, vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum vel sors obtulit laniatui. ***** Hyagnis fuit, vt fando accepimus, Marsyæ tibicinis pater & magister, rudibus adhuc Musicæ seculis, solus ante alios catus canere: nondum quidem tam flexanimo sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforatili tibia. quippe adhuc ars ista repertu nouo commodum oriebatur. Nec quidquam omnium est quod possit in primordio sui perfici: sed in omnibus fermè antè est spei rudimentum, quàm rei experimentum. Prorsus igitur ante Hyagnim nihil aliud plerique callebant quàm Virgilianus upilio seu bubsequa,

Stridenti miserum stipula disperdere carmen,

Quod si quis videbatur paulo largius in arte promouisse; ei quoque tamen mos fuit vna tibia, velut vna tuba, personare. Primus Hyagnis in canendo manus discapedinauit: primus duas tibias vno spiritu animauit: primus læuis & dextris foraminibus; acuto tinnitu, graui bombo concentum musicum miscuit. Eo genitus Marsyas, cùm in artificio patrissaret tibicinij, Phryx ceterà & barbarus, vultu ferino trux, hispidus, illutibarbus, spinis & pilis obsitus; fertur, proh nefas, cum Apolline certauisse: Thersites cum decoro, agrestis cū erudito, belua cum Deo. Musæ cum Minerua dissimulamenti gratia iudices astitere, ad deridendam scilicet monstri illius barbariem, nec minus ad stoliditatem puniendam. Sed Marsyas, quod stultitiæ maximum specimen est, non intelligens se deridiculo haberi, priusquā tibias occiperet inflare, prius de se & Apolline quædam delitamenta barbarè effutiuit; laudans sese quod erat & coma relicinus, & barba squallidus, & pectore hirsutus, & arte tibicen, & fortuna egenus, contrà Apollinem, ridiculum dictu, aduersis virtutibus culpabat. quod Apollo esset & coma intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiscius, & fortuna opu-

lentus. Iam primùm, inquit, crines eius præmulsis antiis, & promulsis caproneis anteuentuli & propenduli: corpus totum gratissimum, membra nitida: lingua fatidica; seu tute oratione, seu versibus malis vtrobique facundia æquipari. Quid? quòd & vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? Quid? quod & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat? Quid? quòd & doctissimè & gratissimè cantillat? Hæc omnia, inquit, blandimenta nequaquam virtuti decora, sed luxuriæ accommodata, circa corporis sui qualitatem præ se maximam speciem ostentare. Risere Musæ, cùm audirent hoc genus crimina, sapienti exoptanda, Apollini obiectata: & tibicinem illum certamine superatum, velut vrsum bipedem, corio execto, nudis & laceris visceribus reliquerunt. Ita Marsyas in pœnam cecinit, & cecidit. Enimuero Apollinem tam humilis victoriæ puditum est. * * * Tibicen quidam fuit Antigenidas, omnis voculæ melleus modulator, & idem omnimodis peritus modificator; seu tu velles Æolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Is igitur cum esset in tibicinio apprime nobilis; nihil æquè se laborare & animo angi & mente dicebat, quàm quòd monumentarij ceraulæ, tibicines dicerentur. Sed ferret æquo animo hanc nominum communionem, si mimos spectauisset. Animaduerteret illic pænè simili purpura alios præsidere, alios vapulare. itidem si munera nostra spectaret. nam illic quoq; videret hominem præsidere, hominem depugnare: togam quoq; parari & voto & funeri: item pallio cadauera operiri, & Philosophos amiciri. Bono enim studio in theatrum conuenistis, vt qui sciatis, non locum auctoritatem derogare orationi: sed cum primis hoc spectandum esse, quid in theatro deprehendas. Nam si mimus est, riseris: si funerepus, timueris: si comœdia est, faueris: si Philosoph⁹, didiceris. Indi, gens populosa cultoribus, & finibus maxima, proculà nobis ad Orientẽ siti, prope Oceani reflexus, & Solis exortus primis sideribus, vltimis terris, super Ægyptios eruditos, & Iudæos superstitiosos, & Nabathæos mercatores, & fluxos vestium Arsacidas, & frugum pauperes Ityræos, & odorũ diuites Arabas. Eorum igitur Indorum non ęque miror eboris strues, & piperis messes, & cinnami merces, & ferri tẽperacula, & argenti metalla, & auri fluenta: nec, quod Ganges apud eos vnus omnium amnium maximus,

Eois regnator aquis in flumina centum
Discurrit, centum valles illi, oraq́; centum,
Oceaniq́; fretis centeno iungitur amni:

nec quod iisdem Indis ibidem sitis ad nascentem diem, tamē in corpore color noctis est: nec quòd apud illos immēsi dracones cum immanibus elephātis pari periculo in mutuā perniciem concertant, quippe lubrico volumine indepti reuinciūt, & illis expedire gressum nequeuntibus, vel omnino abrumpere tenacissimorum serpentium squameas pedicas, necesse sit vltionem à ruina molis suę petere, ac retentores suos toto corpore oblidere. Sunt apud illos & varia colentium genera. Lubentius ego de miraculis hominū, quàm naturæ disseruerim. Est apud illos gens, quæ nihil amplius quàm bubulcitare nouere: ideoq; cognomen illis Bubulcis inditum. Sunt & mutandis mercibus callidi, & obeundis præliis strenui, vel sagittis eminus, vel ensibus cominus. Est præterea gens apud illos præstabilis, Gymnosophistæ vocantur. Hos ego maximè admiror: quòd homines sunt periti, non propagandæ vitis, nec inoculandæ arboris, nec proscindendi soli. non illi norūt aruū colere, vel aurū colare, vel equū domare, vel taurū subigere, vel ouem vel capram tondere vel pascere. Quid igitur est? Vnum pro his omnibus norunt. Sapientiam percolunt, tam magistri senes quàm discipuli minores. Nec quidquam apud illos æque laudo quàm quòd torporem animi & otium oderunt. Igitur vbi mensa posita, priusquam edulia apponantur, omnes adulescentes ex diuersis locis & officiis ad dapem conueniunt. magistri perrogant, quod factum à lucis ortu ad illud diei bonum fecerit. Hic alius se commemorat inter duos arbitrum delectum, sanata simultate, reconciliata gratia, purgata suspicione, amicos ex infensis reddidisse: inde alius, sese parentibus quidpiam imperantibus, obedisse: & alius, aliquid meditatione sua repperisse, vel alterius demonstratione didicisse. Denique ceteri cōmemorant. Qui nihil habet adferre cur prandeat, impransus ad opus foras extruditur. * * * Alexandro illi, longè omniū excellentissimo regi, cui ex reb. actis & auctis cognomentū Magno inditū est, placuit ne iste vnus eā gloriam adeptus sine laude nūquā nominaretur. Nam solus à cōdito æuo, quantū hominū memoria extat, inexuperabili imperio orbis auctus Fortuna sua maior fuit: successusq; eius amplissimos & prouocauit vt strenuus, & æquiperauit vt meritus, & superauit vt

melior. solusq; sine æmulo clarus; adeo vt nemo eius audeat vel sperare virtutem, vel optare Fortunam. Eius igitur Alexandri multa sublimia facinora, & præclara edita fatigaberis admirando, vel belli ausa, vel domi prouisa. quæ omnia aggressus est meus Clemens, eruditissimus & suauissimus poetarum, pulcerrimo carmine illustrare. Sed cumprimis Alexandri illud præclarum: quod imaginem suam, quo certior posteris proderetur, noluit à multis artificibus vulgo contaminari, sed edixit vniuerso orbi suo, ne quis effigiem regis temere assimilaret ære, colore, calamine: quin solus eam Polycletus ære duceret, solus Apelles coloribus deliniaret, solus Pytgoteles cælamine excuderet. Præter hos treis, multò nobilissimos in suis artificiis, si quis vspiam reperiretur alius sanctissimi imagini regis manus admolitus; haud secus in eum quàm in sacrilegum vindicaturus. Eo igitur omnium metu factum, solus Alexander vt vbique imaginum summus esset: vtque omnibus statuis, & tabulis, & toreumatis idem vigor acerrimi bellatoris, idem ingenium maximi honoris, eadem forma viridis iuuentæ, eadem gratia relicinæ frontis cerneretur. Quod vtinam pari exemplo Philosophiæ edictum valeret; ne qui imaginem eius temere assimilaret, vti pauci boni artifices; iidem probè eruditi, omnifariã Sapientiæ studium contemplarent: neu rudes, sordidi, imperiti, pallio tenus Philosophos imitarentur: & disciplinam regalem, tam ad bene dicendum quam ad bene viuendum repertam, male dicendo & similiter viuendo contaminarent. Quod vtrumq; scilicet perfacile est. Quæ enim facilior res est, quàm linguæ rabies, & vilitas morum: altera ex aliorum contemptu, altera ex sui? Nam viliter semetipsum colere, sui contemptus est: barbarè alios insectari audientiũ contumelia est. An non summam contumeliã vobis imponit, qui vos arbitratur maledictis optimi cuiusq; gaudere, qui vos existimat mala & vitiosa verba non intelligere: aut si intelligatis, boni consulere: Quis ex rupiconibus, baiulis, tabernariis tã infans est, vt si pallium accipere velit, disertius maledicat? *** Hic enim plus tibi debet, quàm dignitati. quamquam nec hæc illi sit cum aliis promiscua. Nam ex innumeris hominibus pauci senatores, ex senatoribus pauci nobiles genere, & ex his cõsularibus pauci boni, & adhuc ex bonis pauci eruditi. Sed vt loquar de solo honore: non licet insignia eius vestitu vel calceatu temere vsurpare. Si quis forte in

hoc

hoc pulcerrimo cœtu, ex illis inuisoribus meis, malignus sedet; quoniam in magna ciuitate hoc quoque genus inuenitur, qui meliores obtrectare malint, quam imitari: & quorũ similitudinem desperem, eorum affectent simultatem: scilicet vti qui suo nomine obscuri sunt, meo innotescant: si qui igitur ex illis libitinis splendidissimo huic auditorio velut quædam macula sese immiscuit; velim paulisper suos oculos per hunc incredibilem consessum circumferat: contemplatusque frequentiam tantam, quanta ante me in auditorio Philosophi numquam visitata est, reputet cum animo suo, quantum periculum conseruandæ existimationis hic adeat, qui contemni non consueuit; cum sit arduum & oppido difficile, vel modicæ paucorum expectationi satisfacere: præsertim mihi, cui & ante parta existimatio, & vestra de me benigna præsumptio, nihil nequicquam sinit neglegenter ac de summo pectore hiscere. Quis enim vestrûm vnum mihi Solœcismum ignouerit? quis vel vnam syllabam barbare pronuntiatam donauerit? quis incondita & vitiosa verba temere quasi delirantibus oborientia permiserit blatterare? Quæ tamen aliis facile & sane meritissimo ignoscitis. Meum vero vnumquodque dictum acriter examinatis, sedulo pensiculatis, ad limam & lineam certam redigitis: cum torno & cothurno iterum comparatis. Tantum habet vilitas excusationis, quantum dignitas difficultatis. Agnosco igitur difficultatem meam, nec deprecor quin sic existimetis. Nec tamen vos patua quædam & praua similitudo falsos animi habeat. quoniam quædam, vt sæpe dixi, palliata mendicabula obambulant. Præco cum proconsule, & ipse tribunal ascendit, & ipse togatus illic videtur; & quidem perdiu stat, aut ambulat, aut plerumque contentissime clamitat: enimuero ipse proconsul moderata voce rarenter, & sedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe præconis vox garrula, ministerium est; proconsulis autem tabella, sententia est. quæ semel lecta, neque augeri littera vna, neque autem minui potest: sed vtcumque recitata est, ita prouincię instrumento refertur. Patior & ipse in meis studiis aliquã, pro meo captu, similitudinem. Nam quodcumque ad vos protuli, excerptum illico & lectum est: nec reuocare illud, nec autem mutare, nec emendare mihi inde quidquam licet. Quo maior religio dicendi habenda est: & quidem non in vno genere studiorum. Plura enim mea extant in Camœnis, quam

Hippiæ in opificiis opera. Quid istud sit, animo attendatis: diligentius, & accuratius disputabo. Is Hippias è numero Sophistarum est, artiũ multitudine prior omnibus, eloquentia nulli secundus. ætas illi cum Socrate; patria Elis, genus ignoratur. gloria vero magna, fortuna modica: sed ingenium nobile, memoria excellens: studia varia, æmuli multi. Venit Hippias iste quondam certamine Olympio Pisam, non minus cultu visendus, quam elaboratu mirandus. Omnia secum, quæ habebat, nihil eorum emerat, sed suis sibi manibus confecerat: & indumenta quibus indutus, & calciamenta quibus erat inductus, & gestamina quibus erat conspicuus. Habebat indutui ad corpus tunicam interulam tenuissimo textu, tripicilicio, purpura duplici. ipse eam sibi solus domi texuerat. Habebat cinctui balteum: quod genus pictura Babylonica, miris coloribus variegatum. nec in hac eum opera quisquam adiuuerat. Habebat amictui pallium candidum, quod superne circumiecerat. id quoque pallium comperitur ipsius laborem fuisse. Etiam pedum tegumenta crepidas sibimet compegerat, & annulum in læua aureum faberrimo signaculo: quem ostentabat. ipse eius annuli & orbiculum circulauerat, & palam clauserat, & gemmam insculpserat. Nondum eius omnia commemoraui. Etenim non pigebit me commemorare, quod illum non puditum est ostentare. qui magno in cœtu prædicauit, fabricatum sibimet ampullam quoque oleariam quam gestabat, lenticulari forma, tereti ambitu, pressula rotunditate: iuxtaque honestam strigileculam, recta fastigiatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ; vt & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur. Quis autem non laudabit hominem tam numerosa arte multiscium? totiugi scientia magnificum? tot vtensilium peritia Dædalum? Quin & ipse Hippiam laudo. sed ingenii eius fœcunditatem malo doctrinæ, quam supellectilis multiformi instrumento æmulari. fateorque me sellularias quidem arteis minus callere: vestem de textrina emere; baxeas istas de sutrina præstinare: enimuero annulum nec gestare; gemmam & aurum iuxta plumbum & lapillos nulli æstimare: strigilem & ampullam, cæteraque balnei vtensilia nundinis mercari. Prorsum enim non eo inficias, nec radio, nec subula, nec lima, nec torno, nec id genus ferramentis vti nosse: sed pro his præoptare me fateor, vno chartario calamo me reficere poemata

omne

omne genus: apta virgæ, lyræ, socco, cothurno: item satyras, ac gryphos: item historias varias rerum: nec non orationes laudatas disertis, nec non dialogos laudatos philosophis, atque hæc & alia eiusdem modi tam Græce quam Latine gemino voto, pari studio, simili stilo. Quæ vtinam possem equidem non sigillatim ac discretim, sed cunctim & coaceruatim tibi proconsul, vir optime, offerre; ac prædicabili testimonio tuo ad omnem nostram Camœnam frui! non hercule penuria laudis, quæ mihi dudum integra & florens per omneis antecessores tuos ad te reseruata est; sed quoniam nulli me probatiorem volo, quam quem ipse ante omneis merito probo. Enim sic natura comparatum est, vt eum quem laudes, etiam ames, etiam laudari te ab illo velis. Atque ego me dilectorem tuum profiteor: nulla tibi priuatim, sed omni publicitus gratia obstrictus. Nihil quippe à te impetraui, quia nec postulaui. Sed Philosophia me docuit non tantum beneficium amare, sed etiam maleficium: magisque iudicio impertire, quam commodo inseruire: & quod in commune expediat malle, quam quod mihi. Igitur bonitatis tuæ diligunt plerique fructum, ego studium. Id quod facere adorsus sum, dummodo rationem tuam in prouincialium negotiis contemplor, quã effictim amare te debeant: experti propter beneficium, expertes propter exemplum. Nam & beneficio multis cõmodasti, & exemplo omnibus profuisti. Quis enim à te non amet discere, quánam moderatione obtineri queat tua ista gratia, vita iocunda, mitis austeritas, placida constantia, blandusque vigor animi? Neminem proconsulum, quod sciam, prouincia Africa magis reuerita est, minus verita. nullo, nisi tuo anno, ad coercenda peccata plus pudor quam timor valuit. Nemo te alius pari potestate sæpius profuit, rarius terruit. nemo similiorem virtute filium adduxit. Igitur nemo Carthagini proconsulum diutius fuit. Nam etiam eo tempore quo prouinciã circumibas, manente nobis Honorino, minus sensimus absentiã tuam, quam vt te magis desideraremus. Paterna in filio æquitas, senilis in iuuene prudentia, consularis in legato auctoritas. Prorsus omnis virtutes tuas ita effingit ac repræsentat; vt medius fidius admirabilior esset in iuuene, quam in te patta laus: nisi eam tu talem dedisses. qua vtinam perpetuo liceret frui! Quid nobis cum istis proconsulum vicibus? quid cum annis breuibus, & festinãtibus

mensibus? O celeres bonorum hominum dies! O præsidum optimorum citata curricula! Iam te Seuetiane tota prouincia desideramus. Enimuero Honorinum & honos suus ad præturam vocat, & fauor Cæsarum ad consulatum format, & amor noster impræsentiarum tenet, & spes Carthaginis in futurum spondet: vno solatio freta exempli tui, quod qui legatus mittitur proconsul ad nos citò reuersus est *****

Sol qui micantem candido curru atque equis
Flammam citatu feruido ardori explicas:

itemque luminis eius Luna discipula, nec non quinque cæteræ vagantium potestates: Iouis benefica, Veneris voluptifica, pernix Mercurii, perniciosa Saturni, Martis ignita. Sunt & aliæ mediæ Deûm potestates, quas licet sentire, non datur cernere: vt Amoris, cæterorumque id genus, quorum forma inuisitata, vis cognita. Quæ item in terris, vtcumque Prouidentiæ ratio poscebat, alibi montium vertices arduos extulit; alibi camporum supinam planiciem coæquauit: item quæ vbique distinxit amnium fluores, pratorum virores. item dedit volatus auibus, volutus serpentibus, cursus feris, gressus hominibus. *** Pariter enim, vt qui herediolũ sterilem, & agrum scruposum meras rupinas & senticeta miseri colunt: quoniam nullus in tesquis suis fructus est, nec vllam illic aliam frugem vident, sed,

Infelix lolium & steriles dominatur auenæ:

suis frugibus indigent, aliena furatũ eunt, & vicinorũ flores decerpũt; sc. vt eos flores carduis suis misceant: ad eũdẽ modũ, q̃ suę virtutis sterilis est.** Psittacus Indię auis est, instar illi minimo minus q̃ columbarũ, sed nec color ei vt columbarum. non .n. lacteus ille, vel liuidus, vel vtrinq; subluteus, aut sparsus est: sed color psittaco viridis, & intimis plumulis, & extimis parmulis; nisi quod sola ceruice distinguitur. Enimuero ceruicula eius circulo mineo, velut aurea torqui, pari fulgoris circumactu cingitur & coronatur. Rostri prima duritia. cum in petram quampiam concitus altissimo volatu præcipitat, rostro se, velut anchora, excipit. Sed & capitis eadem duritia, quæ rostri. Cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri vt persentiscat. hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsque ad duos ætatis suæ annos; dum facile os vti cõformetur, dum tenera lingua vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est & obliuiosus. Verum ad disciplinam

humani

humani sermonis facilior est psittacus, glande qui vescitur: & cuius in pedibus, vt hominis, quini digituli numerantur. non enim omnibus psittacis id insigne. sed illud omnibus proprium. quo eis lingua latior quam cæteris auibus, eo facilius verba hominum articulantur, patentiore plectro & palato. Id vero quod didicit, ita similiter nobis canit vel potius eloquitur; vt vocem si audias, hominem putes: nam quidem si videas; idem conari, non eloqui. Verum enimuero & coruus & psittacus nihil aliud quam quod didicerunt pronuntiãt. Si conuicia docueris, conuiciabitur: diebus ac noctibus perstrepens maledictis. hoc illi carmen est, hanc putat cantionem. Vbi omnia quæ didicit maledicta percensuit, denuo repetit eandem cantilenam. Si carere conuicio velis; lingua excidenda est, aut quamprimum in syluas suas remittendus. *** Non enim mihi Philosophia id genus orationis largita est, vt natura quibusdam auibus breuem & temporarium cantum commodauit: hirundinibus matutinum, cicadis meridianum, noctuis serum, vlulis vespertinum, bubonibus nocturnum, gallis antelucanum Quippe hæc animalia inter se, vario tempore & vario modo, occinunt & occipiunt carmine: scilicet galli expergifico, bubones gemulo, vlulæ querulo, noctuæ intorto, cicadę obstrepero, hirundines perargute. Sed enim Philosophi ratio & oratio tẽpore iugis est, & auditu venerabilis, & intellectu vtilis, & modo omnicana. Crates ille, Diogenis sectator, qui vt Lar familiaris apud homines ætatis suæ Athenis cultus est, nulla domus ei vmquam clausa erat: nec erat patrisfamilias tam absconditum secretum, quin eo tempestiue Crates interueniret, litium omnium & iurgiorum inter propinquos disceptator atq; arbiter. Quod Herculem olim poetæ memorant monstra illa immania hominum ac ferarum virture subegisse, orbemque terrę purgasse: similiter aduersum Iracundiam & Inuidiam, Auaritiam, atque Libidinem, cæteraque animi humani monstra & flagitia, Philosophus iste Hercules fuit. Eas omneis pestes mẽtibus exegit, familias purgauit, malitiam perdomuit: seminudus & ipse, & claua insignis: etiam Thebis oriundus. vnde Herculem fuisse memoria extat. Igitur priusquam plane Crates factus, inter proceres Thebanos numeratus est: lectũ genus, frequens famulitium, domus amplo ornata vestibulo: ipse bene vestitus, bene prædiatus. Post vbi intellexit nullum sibi in re familiari præsidium legatum quo fretus

ætatem agat. omnia fluxa infirmaque esse: quidquid sub cælo diuitiarum est eas omneis ad bene viuendum non quidquam esse. Hæc atque hoc genus alia partim cum audiret à Diogene Crates, alias sibimet ipse suggereret; denique in forum exilit, rem familiarem abiicit, velut onus stercoris, magis labori quam vsui. Dein cœtu facto maximo, exclamat: Crates, inquit, Crates te manumittes. Exinde non modo solus, verum nudus & liber omnium, quoad vixit, beate vixit. Adeoque is cupiebatur; vt virgo nobilis, spretis iunioribus ac ditioribus procis, vltroneum sibi optauerit. Cumque interscapilium Crates retexisset, quod erat aucto gibbere, peramque cum baculo & pallium humi posuisset, eamque suppellectilem sibi esse puellæ profiteretur, eamque formam quam viderat: proinde sedulo consuleret, ne post querela eam caperet: enimuero Hipparche conditionē accipit. Iamdudum sibi prouisum satis, & satis consultum respondit: neque ditiorem maritum, neque formosiorem vspiam gentium posse inuenire. proinde duceret, quo liberet. Ducit Cynicus in porticum. ibidem, in loco celebri, coram luce clarissima accubuit. Coramq; virginē imminuisset, paratam pari cōstantia; ni Zeno procinctu palliastri, à circumstantis coronæ obtutu magistrū in secreto defendisset. ****

Samos Icario in mari modica insula est, exaduersum Miletos, ad Occidentē eius sitā nec ab ea multo pelagi dispescitur. Vtrumuis clementer nauigantē dies alter in portu sistit. Ager frumēto piger, aratro irritus. fœcundior oliueto, nec vinitori nec oliuitori scalpitur. Ruratio omnis in sarculo & surculo: quorū prouētu magis fructuosa insula est quā frugifera. Cæterum & incolis frequens, & hospitibus celebrata. Oppidum habet nequaquā pro gloria: sed quod fuisse amplum, semiruta mœnium multifariam indicant. Enimuero fanum Iunonis antiquitus famigeratum. id fanum secundum litora, si recte recordor, viam viginti haud amplius stadiis oppido abest. Ibi donatiū Deæ per quam opulentū: plurima auri & argenti ratio in lancibus, speculis, poculis, & huiuscemodi vtensilibus. Magna etiam vis æris, vario effigiatu, veterrimo & spectabili opere. Vel inde ante aram Bathylli statua à Polycrate tyranno dicata: qua nihil videor effectius cognouisse. quidam Pythagoræ eam falso existimant. Adulescens est visenda pulcritudine, crinibus fronte parili seperatu per malas reuulsis. pone autem coma prolixior interlucen-

tem

tem ceruicem scapularum finibus obumbrat. Ceruix succi plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento facies: eiq; prorsus citharœdicus status Deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat vtrumque brachium adusque articulos palmarum. Cætera decoris histrici dependent. Cithara baltheo cælato apta, strictim sustinetur: manus eius teneræ, procerula læua distantibus digitis neruos molitur; dextera psallentis gestu suo pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere. Cum vox in cantico interquieuit; interim canticũ videtur ore tereti semihiantibus in conatu labellis eliquare. Verum hæc quidem statua esto cuiuspiam puberum, quẽ Polycratici tyranno dilectus, Aanacreon Teius amicitiæ gratia cantillat. Cæterũ multum abest Pythagoræ Philosophi statuam esse. & natu Samius, & pulcritudine apprime insignis, & psallendi Musicæque omnis multo doctissimus, ac ferme id æui quo Polycrates Samno potiebatur. Sed haudquaquã Philosophus tyranno dilectus est. Quippe eo commodũ dominari orso, profugit ex insula clanculo Pythagoras, patre Mnesarcho nuper amisso: quem comperio inter sellularios artifices, gemmis faberrime sculpendis, laudẽ magis quã opẽ quæsisse. Sunt qui Pythagoram aiant eo temporis inter captiuos Cambysæ regis, Ægyptum cum adueheretur, ductores habuisse Persarum Magos, ac præcipue Zoroastrem, omnis diuini arcani antistitem: posteaque eum à quodam Gillo Crotoniensium principe reciperatum. Verum enimuero celebrior fama obtinet, sponte eum petisse Ægyptias disciplinas, atque ibi à sacerdotibus, cerimoniarum incredendas potentias, numerorum admirandas vices, Geometriæ solertissimas formulas didicisse: sed nec his artibus animi expletum, mox Chaldæos, atq; inde Brachmanas [hi sapientes viri sunt, Indiæ gens est] eorum ergo Brachmanum Gymnosophistas adisse. Chaldæi sideralem scientiam, luminum vagantiũ statos ambitus, vtrorumque varios effectus in genituris hominum ostendere: necnon medendi remedia mortalibus, latis pecuniis, terra cæloque & mari conquisita. Brachmanæ autem pleraque Philosophiæ eius contulerũt: quæ mentium documenta, quæ corporum exercitamenta, quot partes animi, quot vices vitæ; quæ diis Manibus pro merito suo cuique tormenta vel præmia. Quinetiam Pherecydes Syro ex insula oriundus, qui

primus, verſuum nexu repudiato, conſcribere auſus eſt paſſis verſibus, ſoluto loquutu, libera oratione: eum quoque Pythagoras magiſtrum coluit, & infandi morbi putredine in ſerpentium ſcabiem ſolutum, religioſe humauit. Fertur & penes Anaximandrum Mileſium naturabilia commentatus: necnon & Cretenſem Epimenidem inclutum fatiloquum & poetam diſciplinæ gratia ſectatus: itemque Leodamantem, Creophyli diſcipulum: qui Creophylus memoratur poetæ Homeri hoſpes & æmulator canendi fuiſſe. Tot ille doctoribus eruditus, tot tamque multiiugis fomitibus diſciplinarũ toto orbe hauſtis, vir præſertim ingenio ingenti ac profecto ſupra captum hominis animi auguſtior, primus Philoſophiæ nuncupator & conditor, nihil prius diſcipulos ſuos docuit quam tacere: primaque apud eum meditatio, ſapienti futuro, linguam omnem coercere: verbaque, quæ volantia poetæ appellant, ea verba, detractis pinnis, intra murum candentiũ dentium premere. Prorſus inquam hoc erat primum Sapientiæ rudimentum, meditari condiſcere, loquitari dediſcere. Non in totum æuum tamen vocem deſueſcebant; nec omnes pari tempore elingues magiſtrum ſectabantur: ſed grauioribus viris breui ſpatio ſatis videbatur taciturnitas modificata. Loquaciores enimuero ferme in quinquennium velut in exilium vocis puniebantur. Porro noſter Plato nihil ab hac ſecta vel paululum deuius, Pythagoriſſat. In plurimis æque & ipſe in nomẽ eius à magiſtris meis adoptatus, vtrumque meditationibus Academicis didici: & cũ dicto eſt opus, impigre dicere; & cum tacito opus eſt, libenter tacere. Qua moderatione videor ab omnibus tuis anteceſſoribus haud minus opportuni ſilentii laudem, quam tempeſtiuæ vocis teſtimonium conſecutus.

* * *

Priusquam vobis occipiam, principes Africæ viri gratias agere, ob statuã quã mihi præsenti honestè postulastis, & absenti benignè decreuistis; prius volo causam vobis allegare, cur aliquammultos dies à conspectu auditorij abfuerim, contulerimque me ad Persianas aquas: gratissima prorsus & sanis natabula, & ægris medicabula. Quippe ita institui omnẽ vitæ meæ tempus vobis probare, quibus me in perpetuum firmiter dedicaui: nihil tantum, nihil tantulum faciam, quin eius vos & gnaros & iudices habeam. Quid igitur derepentinò ab hoc splendidissimo conspectu vestro distulerim, exemplum eius rei paulò secus simillimum memorabo, [quàm improuisa pericula hominibus subitò oboriantur,] de Philemone comico, de ingenio eius qui satis nostis, de interitu paucis cognoscite. An etiam de ingenio pauca vultis? Poeta fuit hic Philemon, mediæ comœdiæ scriptor, fabulas cum Menandro in scena dictauit, certauitque cum eo: fortasse impar, certè æmulus. Namque eum etiam vicit sæpenumero, pudet dicere. Repetias tamen apud ipsum multos sales, argumenta lepidè inflexa, agnatos lucidè explicatos, personas rebus competentes, sententias vitæ congruentes: ioca non infra soccum, seria non vsque ad cothurnum. Raræ apud illum corruptelæ: & vti errores concessi amores. Nec eo minus & leno periurus, & amator feruidus, & seruulus callidus, & amica illudens, & vxor inhibens, & mater indulgens, & patruus obiurgator, & sodalis opitulator, & miles prœliator: sed & parasiti edaces, & parentes tenaces, & meretrices procaces. Hisce laudibus diu in arte comædica nobilis, fortè recitabat partem fabulæ quam recens fecerat. Cumque iam in tertio actu, quod genus in comœdia fieri amat, iucundiores affectus moueret; imber repentinò coortus, ita vt mihi ad vos venit vsus nuperrimè, differri auditorij cœtum & auditionis cœptum coegit. Reliquum autem variis postulantibus, sine intermissione de incipiti die perrecturum. Postridie igitur maximo studio ingens hominum frequentia conuenere. sese quisque ex aduersum quàm proximè collocat. Serus adueniens amicis annuit, locum sessui impertiunt. extimus quisque excuneati queruntur. farto toto theatro, ingens stipatio. occipiunt inter se queri. Qui non affuerant, percontari ante dicta: qui affuerant, recordari audita: cunctisque iam prioribus gnaris, sequentia expectare. Interim dies ire, neque Philemon ad condictum veni-

re. Quidam tarditatem poetæ murmurari, plures defendere. Sed vbi diutius æquo sedetur, nec Philemon vspiam cõparet; missi ex promptioribus qui accirent. atque eum in suo sibi lectulo mortuum offendunt. Commodum ille anima edita obriguerat: iacebatque incumbens toro, similis cogitãti. Adhuc manus volumini implexa, adhuc os recto libro impressum. sedenim iam animæ vacuus, libri oblitus, & auditorij securus. Stetere paulisper qui introierant; perculsi tam inopinatæ rei, tam formosæ mortis miraculo. Deinde regressi ad populum, renuntiauere, Philemonem poetam qui exspectaretur, quo in theatro fictum argumentum finiret, iã domi veram fabulam consummasse. Enimuerò iam dixisse rebus humanis, VALERE ET PLAVDERE: suis verò familiaribus, dolere & plangere. Hesternum illi imbrem lacrymas auspicasse: comœdiam eius prius ad funebrem facem quàm ad nuptialem venisse. Proin quoniam poeta optimus personam vitæ deposuerit; rectà de auditorio eius exequias eundum: legenda eius esse nunc ossa, mox carmina. Hæc ego ita facta vt commemoraui olim didiceram. Sed audies me, meo periculo recordatus. Nam vt meministis profectò, cùm impedita esset imbri recitatio, in propinquum diem, vobis volentibus, protuli: & quidem Philemonis exemplo. pænissimè quippe eodem die in palæstra adeò vehementer talum inuerti, vt minimum abfuerim, quin articulum etiam à crure fregerim. tamen articulus loco concessit, exq; eo luxu adhuc fluxus est: & iamdum eum ingenti plaga reconcilio. iamiam, sudoro affatim corpore, diutine obrigui. Inde acerbus dolor intestinorũ coortus, modico antè sedatus est, quã me deniq; violentus exanimaret: & Philemonis ritu compelleret ante letum abire quam lectum; potius implere Fata quàm fanda, consummare potius animam quam historiam. Cùm primùm igitur apud Persianas aquas, leni temperie, nec minus vtili quàm blando fomento gressum reciperauĩ; nondum quidem ad innitendum idonee, sed quantum ad vos festinanti satis videbatur, veniebam redditum quod pepigerã: cùm interim vos mihi beneficio vestro non tantum clauditatem dempsistis, verùm etiam pernicitatem addidistis. An non properandum mihi erat, vt pro eo honore vobis multas gratias dicerem, pro quo nullas preces dixeram? Non quin magnitudo Carthaginis mereatur etiam precem à Philosópho pro honore; sed vt integrum & intemeratum vestrum

esset

esset beneficium, si nihil ex gratia eius petitio mea defregisset: id est, vt vsquequaque esset gratuitum. Neque enim aut leui mercede emit qui precatur, aut parum pretium accipit qui rogatur. adeò vt omnia vtensilia emere potius velis, quàm rogare. Id ego arbitror præcipuè in honore obseruandum. quem qui laboriosè exorauerit, sibi debet vnam gratiã quòd impetrarit. qui verò sine molestia ambitus adeptus est, duplam gratiam præbentibus debet: & quòd non petierit, & quòd acceperit. Duplam ergo gratiam vobis debeo: immò enimuerò multiiugam. quam vbiq; equidem & semper prædicabo. Sed nunc impræsentiarum libro isto ad hunc honorem mihi conscripto, ita vt soleo, publicè protestabor. Certa est enim ratio quâ debeat Philosophus, ob decretam sibi publicè statuam gratias agere. à qua paululum demutabit liber quem Strabonis Aemiliani excellentissimus honor flagitat. quem librum sperabo me commodè posse conscribere, si itis eum hodie nobiscum probare. Est enim in studiis tantus, vt prænobilior sit proprio ingenio, quàm patrito cõsulatu. Quibusnam verbis tibi Æmiliane Strabo, vir omniũ qui vmquam [Numantiæ] fuerunt aut sunt aut etiam erunt inter optimos clarissime, & inter clarissimos optime, inter vtrosq; doctissime? quibus tandẽ verbis, pro hoc tuo erga me animo, gratias habiturus sum, commemoratu meo? Qua digna ratione tam honorificam benignitatem tuam celebrem, qua remuneratione dicendi gloriam tui facti æquiperẽ, nondum herclè reperio. Sed quæram sedulò & connitar,

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

Nam nunc impræsentiarum, neque etiam diffitebor, lætitia facundiæ obstrepit: & cogitatio voluptate impeditur, ac mẽs occupata delectatione mauult impræsentiarum gaudere quã prædicare. Quid faciã? Cupio gratus videri: sed præ gaudio nondum mihi vacat gratias agere. Nemo me, nemo ex illis tristioribus velit in isto vituperare, quod honorem meum non minus mereor quàm intellego: quod clarissimi & eruditissimi viri tanto honore exulto. quippe testimonium mihi perhibuit in curia Carthaginiensium non minus splendidissima quàm benignissima vir cõsularis: cui etiam notum esse tantummodo summus honor est. Is etiam laudator mihi apud principes Africæ viros quodãmodo adstitit. Nã, vt cõperior, nudiustertius libello misso, per quem postulabat locum celebrem statuæ meæ, cumprimis commemorauit inter nos

iura amicitiæ à commilitio ſtudiorum eiſdem magiſtris inchoata honeſte: tunc poſtea vota omnia mea ſecundum dignitatis ſuæ gradus recognouit. Iam illud primum beneficium, quod condiſcipulum ſe meminit. Ecce & hoc alterum beneficium, quòd tantus diligi ſe ex pari prędicat. Quin etiam commemorauit, & alibi gentium & ciuitatum honores mihi ſtatuarum & alios decretos. Quid addi poteſt ad hoc præconium viri conſularis? Immò etiam docuit argumento ſuſcepti ſacerdotii, ſummum mihi honorem Carthaginis adeſſe. Iam hoc præcipuum beneficium ac longe ante ceteros excellens, quod me vobis locupletiſſimus teſtis ſuo etiam ſuffragio commendat. Ad ſummam pollicitus eſt, ſe mihi Carthagini de ſuo ſtatuam poſiturum: vir cui omnes prouinciæ quadriiuges & ſeiuges currus vbiq; gentium ponere gratulantur. Quid ergo ſupereſt ad honoris mei tribunal & culmen, ad laudis meæ cumulum? Immo enimuero quid ſupereſt? Æmilianus Strabo vir conſularis, breui votis omnium futurus proconſul, ſententiam de honoribus meis in curia Carthaginienſium dixit, omnes eius auctoritatem ſecuti ſunt. Nonne videtur hoc vobis ſenatuſconſultũ eſſe? Quid? quod & Carthaginienſes omnes, qui in illa ſanctiſſima curia aderant, tam libenter decreuerunt (omnes) locum ſtatuæ: vt ſcires iccirco alteram ſtatuam, quantum ſpero, in ſequentem curiam protuliſſe, vt ſalua veneratione, ſalua reuerentia conſulatus ſui, viderentur factum eius non æmulati, ſed ſecuti: id eſt, vt integro die beneficium ad me publicum perueniret. Ceterum meminerant optimi magiſtratus & beniuolentiſſimi principes, mandatum ſibi à vobis quod volebant. Id ego neſcirem? haud prædicarem? ingratus eſſem. Quin etiam vniuerſo ordini veſtro pro ampliſſimis erga me meritis, quantas maximas poſſum gratias ago atque habeo: qui me in illa curia honeſtiſſimis acclamationibus decorauere, in qua curia vel nominari tantummodo ſummus honor eſt. Igitur quod difficile factu erat, quodque reuera arduum nobis exiſtimabatur, gratum eſſe populo, placere ordini, probari magiſtratibus & principibus: id (præfiſcine dixerim) iam quodammodo mihi obtigit. Quid igitur ſupereſt ad ſtatuæ meæ honorem, niſi æris pretium, artificis miniſterium? quæ mihi ne in mediocribus quidem ciuitatibus vnquam defuere: ne vt Carthagini deſint, vbi ſplendidiſſimus ordo etiam de rebus maioribus iudicare potius

ſolet

ſolet quàm computare. Sed de hoc tum ego perfectius, cum vos effectius. Quin etiam tibi nobilitas ſenatorum, claritudo ciuium, dignitas amicorum, mox ad dedicationem ſtatuæ meæ, libro etiam conſcripto, plenius gratias, canã eiuſque libro mandabo vti per omneis prouincias eat: totoque abhinc orbe, totoque abhinc tempore, laudes benefacti tui vbique gentium ſemper annorum repræſentet. Viderint, quibus mos eſt oggerere ſemet otioſis præſidibus; vt impatientia linguę commendationem ingenij quęrant, & affectata amicitiæ veſtræ ſpecie glorientur. Vtrumq; enim à me, Scipio Orfite, longè abeſt. Nam & quantulumcunque ingenium meum, iampridem pro captu ſuo hominibus notius eſt, quam vt indigeat nouæ commendationis. Et gratiam tuam tuorumque ſimilium malo quam iacto: magiſq; ſum tantæ amicitiæ cupitor quam gloriator. quoniam cupere nemo niſi verè putet poteſt: poteſt autem quiuis falsò gloriari. Adhoc ita ſemper ab ineunte æuo bonas artes ſedulò colui; eamque exiſtimationem morum ac ſtudiorum cùm in prouincia veſtra tum etiam Romæ penes amicos tuos quæſiſſe me tute ipſe locupletiſſimus teſtis es. vt non minus vobis amicitia mea capeſſenda ſit, quam mihi veſtra in concupiſcẽda. Quippe nõ promptè veniam impertire rarenter adeundi, aſſiduitatem eius requirentis eſt: ſummumque argumentũ amoris, frequentibus delectari, ceſſantibus obiraſci, perſeuerantem celebrare, deſinentem deſiderare. quoniam neceſſe eſt eiuſdem eſſe, cuius angat abſentia. Ceterum vox cohibita ſilentio perpeti non magis vſui fuerit, quam nares grauedine oppletę, aures ſpiritu obſeratę, oculi albugine obducti. Quid ſi manus manicis reſtringantur? quid ſi pedes pedicis coartentur? iam rector noſtri animus aut ſomno ſoluatur, aut vino mergatur, aut morbo ſepeliatur: profecto vt gladius vſu ſplendeſcit, ſitu rubiginat: ita vox in vagina ſilentij condita, diutino torpore hebetatur. Deſuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum parit. Tragœdi adeò ni cotidie proclament, claritudo arteriis obſoleſcit. Igitur identidem boando purgant rauim. Ceterum ipſius vocis hominis exercendi caſſus labor ſuperuacaneo ſtudio plurifariam ſuperatur. Siquidem vox hominis & tuba rudore toruior, & lyra concẽtu variatior, & tibia queſtu delectabilior, & fiſtula ſuſurru iucundior, & buccina ſignificatu longinquior. Mitto dicere multorum animalium immeditatos ſonores, diſtinctis

proprietatibus admirandos: vt est taurorum grauis mugitus, luporum acutus vlulatus, elephantorum tristis barritus, equorum hilaris hinnitus: nec non auium instigati angores: nec non leonum indignati fremores: ceteræq; id genus voces animalium truces ac liquidæ, quas infesta rabies vel propitia voluptas ciant. Pro quibus homini vox diuinitus data, angustior quidem; sed maiorem habet vtilitatem mentibus, quam auribus delectationem. Quo magis celebrari debet frequentius vsurpata, & quidem non nisi in auditorio tanto viro præsidente, in hac excellenti celebritate multorum eruditorum, multorum benignorum. Equidem etsi fidibus apprimè callerem, non nisi confertos homines consectarer. In solitudine cantillauit,

Orpheus in siluis, inter delphinas Arion.

Quippe, si fides fabulis, Orpheus exilio desolatus, Arion nauigio præcipitatus. Ille immanium bestiarum delinitor; hic misericordium beluarum oblectator, ambo miserrimi cantores; quia non sponte ad laudem, sed necessariò ad salutem nitebantur. Eos ego impensius admirarer, si hominibus potius quam bestiis placuissent. Auibus hęc secretaria, vt inquã, magis congruerint merulis, & lusciniis, & oloribus. Et merulæ in remotis tesquis fringultiunt; lusciniæ in solitudine Africana canticum adolescentiæ garriunt; olores apud auios fluuios carmen senectæ meditantur. Enimuero qui pueris, adolescentibus & senibus vtile carmen prompturus est, is in mediis milibus hominum canat. ita vt hoc meum de virtutibus Orfiti carmen est, serum quidem fortassean, sed serium: nec minus gratum quàm vtile Carthaginiensium pueris, iuuenibus & senibus. quos indulgentia sua præcipuus omnium proconsul subleuauit. temperatoque desiderio & moderato remedio dedit pueris saturitatem, iuuenibus hilaritatem, senibus securitatem. Metuo quidem Scipio, quoniam laudes tuas attigi, ne me impræsentiarum refrenet vel tua generosa modestia, vel mea ingenua verecundia. Sed nequeo quin ex plurimis quæ in te meritissimo admiramur ex his plurimis quin vel paucissima attingam. Vos ea mecum ciues ab eo seruari recognoscite. * * * *

TANTA multitudo ad audiendum conuenistis, vt potius gratulari Carthagini debeam, quod tam multos eruditionis amicos habet: quam excusare, quod Philosophus non recusauerim dissertare. Nam & pro amplitudine ciuitatis frequentia collecta, & pro magnitudine frequē-

tiæ locus delectus est. Præterea in auditorio hoc genus spectari debet, non pauimenti marmoratio, nec proscenij contabulatio, nec scenæ columnatio: sed nec culminum eminẽtia, nec lacunarium refulgentia, nec sedilium circumferentia: nec quod hic alias mimus hallucinatur; comœdus sermocinatur; tragœdus vociferatur; funerepus periclitatur; præstigiator furatur; histrio gesticulatur: ceterique omnes ludiones ostentant populo quod cuiusque artis est. sed istis omnibus supersessis, nihil amplius spectari debet, quàm conuenientium ratio, & dicentis oratio. Quapropter, vt poetæ solent, hic ibidem varias ciuitates substituere; vt ille Tragicus, qui in theatro dici facit:

Liber, qui augusta hæc loca Cythæronis colis:

item ille comicus, qui

Quàm paruam partem postulat Plautus loci
De vestris magnis atq; amœnis mœnibus,
Athenas quis sine architectis conferat:

non secus & mihi liceat nullam longinquam & transmarinã ciuitatem hic, sed enim ipsius Carthaginis vel curiam vel bibliothecam substituere. Igitur proinde habetote, si curia digna protulero; vt si in ipsa curia me audiatis: si erudita fuerint; vt si in bibliotheca legantur. Quod vtinam mihi pro amplitudine auditorij prolixa oratio suppeteret: ac non hic maximè clauderet, vbi me facundissimum cuperem! Sed verum verbum est profectò, quod aiunt: Nihil quidquam homini tam prosperum diuinitus datum, quin ei tamen admixtum sit aliquid difficultatis; vt etiam in amplissima quaque lætitia subsit quæpiam vel parua querimonia, coniugatione quadam mellis & fellis. Vbi vber, ibi tuber. Id ego cum alias tum etiam nunc impræsentiarum vsu experior. Nam quanto videor plura apud vos habere ad commendationẽ suffragia; tãto sum ad dicendũ nimia reuerẽtia vestri contatior. Et qui penes extrarios sæpenumero prõptissimè disceptaui, idẽ nũc penes meos hæsito: ac mirũ dictu, ipsis illecebris deterreor, & stimulis refrenor, & incitamẽtis cohibeor. An nõ multa mihi apud vos adhortamina suppetunt? ꝙ sum vobis nec Lare alienꝰ, nec pueritia inuisitatus, nec magistris peregrinus, nec secta incognitus, nec voce inauditꝰ, nec libris illectus improbatúsve? Ita mihi & patria in cõcilio Africæ enimvero & pueritia apud vos, & magistri vos. Et secta, licet Athenis Atticis cõfirmata, tamen hic inchoata est: & vox mea vtraq; lingua iam vestris auribus ante proximũ sexennium probè cognita,

Quin & libri mei non alia vbique laude carius censentur, quam quod iudicio vestro comprobantur. Hæc tanta ac totiuga inuitamenta communia non minus vos ad audiendum prolectant, quam me ad dicendum retardant, faciliusq; laudes vestras alibi gentium, quam apud vos prædicarim: ita apud vos cuique modestia obnoxia est; apud extrarios autem veritas libera semper adeò. Et vbique vos quippe vt parentes ac primos magistros meos celebro, mercedemque vobis rependo: non illam quam Protagoras sophista pepigit, nec accepit; sed quam Thales sapiens nec pepigit, & accepit. Video quid postuletis. vtramque narrabo. Protagoras quidam sophista fuit longè multiscius, & cum primis Rhetoricæ repertis perfacundus: Democriti physici ciuis æquæuus. Inde ei suppeditata doctrina est. Eum Protagoram aiunt cum suo sibi discipulo Euathlo mercedem nimis vberem conditione temeraria pepigisse: vt sibi tum demũ id argenti daret, si primo tirocinio agendi penes iudices vicisset. Igitur Euathlus postquam cuncta illa exorabula iudicantium, & discipula aduersantium, & artificia dicentiũ, versutus alioquin & ingeniatus ad astutiam, facilè perdidicit; contentus scire quod concupierat, cœpit nolle quod pepigerat: sed callidè nectendis moris frustrari magistrum, diutileq; nec asserere velle, nec reddere; vsq; dum Protagoras eũ ad iudices prouocatum. expositaque conditione qua docendum receperat, anceps argumentum ambifariam proposuit. Nam, Siue ego vicero, inquit, soluere mercedem debebis, vt condemnatus: seu tu viceris, nihilominus reddere debebis, vt pactus: quippe qui hanc primam causam penes iudices viceris. Ita si vincis, in conditionem incidisti; si vinceris, in damnationem. Quid quæris? Ratio conclusa iudicibus acriter & inuincibiliter videbatur. Enimuerò Euathlus, vtpote tanti veteratoris perfectissimus discipulus, biceps illud argumentum retorsit. Nam, si ita est inquit, neutro modo quod petis debeo. Aut enim vinco, & iudicio dimittor: aut vincor, & pactò absoluor. ex quo non debeo mercedem, si hanc primam causam fuero penes iudices victus. Ita me omni modo liberat, si vinco, conditio; si vincor, sententia. Nónne vobis videntur hæc sophismatum argumenta obuersa inuicem vice spinarum quas ventus conuoluerit, inter se terere, paribus vtrimque aculeis, simili penetratione, mutuo vulnere? Atque ideo merces Protagoræ tam aspera, tam

senticosa

senticosa, versutis & auaris relinquenda est. cui scilicet multo tanto præstat illa altera merces, quam Thalem memorant suasisse. Thales Milesius ex septem illis sapientia memoratis viris facile præcipuus fuit. enim geometricæ penes Graios primus repertor, & naturæ rerum certissimus explorator, & astrorum peritissimus contemplator, maximas res paruis lineis reperit: temporum ambitus, ventorum flatus, stellarum meatus, tonitruum sonora miracula, siderum obliqua curricula, Solis annua reuerticula: idem Lunæ vel nascentis incrementa, vel senescentis dispendia, vel delinquentis obstacula. Idem sane iam procliui senectute diuinam rationem de Sole commentus est. quam equidem non didici modo, verum etiã experiundo comprobaui: quotiens Sol magnitudine sua circulum quem permeat metiatur. Id à se recens inuentum Thales memoratur edocuisse Mandraytũ Prienẽsem. qui noua & inopinata cognitione impẽdio delectatus, optare iussit quantam vellet mercedem sibi pro tanto documento rependi. Satis, inquit, mihi fuerit mercedis Thales sapiens, si id quod à me didicisti, cum proferre ad quospiam cœperis, tibi non adsciueris; sed eius inuenti me potius quam alium repertorem prædicaueris. Pulchra merces prorsum, ac tali viro digna, & perpetua. Nam & in hodiernum, ac dehinc semper, Thali ea merces persoluetur ab omnibus nobis, qui eius cælestia studia vere cognouimus. Hanc ego vobis mercedem Carthaginienses vbique gentium dependo, pro disciplinis quas in pueritia sum apud vos adeptus. Vbique enim me vestræ ciuitatis alumnum fero; vbique vos omnimodis laudibus celebro; vestras disciplinas studiosius percolo; vestras opes gloriosius prædico; vestros etiam Deos religiosius veneror. Nunc quoq; igitur principiũ mihi apud vestras aureis auspicatissimum ab Æsculapio deo capiam, qui arcem vestræ Carthaginis indubitabili numine propitius respicit. Eius Dei hymnum Græco & Latino carmine vobis sic canam, iam illi à me dedicatum. Sum enim non ignotus illius sacricola, nec recens cultor, nec ingratus antistes: ac iam & prorsa & vorsa facundia veneratus sum; ita vt etiam nunc hymnum eius vtraq; lingua canam: cui dialogum similiter Græcum & Latinum prætexui: in quo sermocinabuntur Sauidius Seuerus & Iulius Persius: viri & inter se mutuo, & vobis, & vtilitatibus publicis merito amicissimi, doctrina & eloquentia & beniuolentia paribus: incertum modestia

quietiores, an industria promptiores, an honoribus clariores. Quibus cum sit summa concordia; tamen hæc sola æmulatio, & in hoc vnum certamen est, vter eorum magis Carthaginem diligat. atque summis medullitus viribus contendunt ambo: vincitur neuter. Eorum ego sermonem ratus & vobis auditu gratissimum, & mihi compositu congruentem: & dedicatu religiosum. In principio libri facio, quemdam ex his, qui mihi Athenis condidicere, percontari à Persio Græce, quæ ego pridie in templo Aesculapii disseruerim: paulatimque illis Seuerum adiungo. cui interim Romanæ linguæ patreis de[illegible] Nam & Persius, quamuis & ipse optime Latine possit, tamen hodie nobis ac vobis Atticissabit. * *

Asclepiades ille, inter præcipuos medicorum, si vnum Hippocratem excipias, cæteris princeps, primus etiam vino opitulari ægris repperit: sed dando scilicet in tempore. cuius rei obseruationē probe callebat: vt qui diligentissime animaduerteret venarum pulsus inconditos, vel præraros. Is igitur cum forte in ciuitatem sese reciperet, & rure suo suburbano rediret; aspexit in pomeriis ciuitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine qui exequias venerāt circumstare, omnis tristissimos & obsoletissimos vestitu. Propius accessit, vt etiam incognosceret, more ingenii humani, quisnam esset; quoniā percontanti nemo responderat. At vero ipse aliquid in illo ex arte deprehēderat. Certe quidē iacenti homini ac prope deposito Fatum abstulit. Iam miseri illius membra omnia aromatis perspersa, iam os ipsius vnguine odoro delibutum, iam eum pollinctum, iam cœnæ paratū, contemplatus eum diligentissime quibusdam signis animaduertit. etiam atq; etiam pertractauit corpus hominis: & inuenit in illo vitā latentem. Cōfestim exclamauit, viuere hominem. procul ergo faces abigerent, procul ignes amolirentur; rogum demolirentur, cænam feralem à tumulo ad mensam referrent. Murmur interea exortum. partim medico credendum dicere; partim etiam irridere medicinam. Postremo propinquis etiam hominibus inuitis, quod ne iam ipsi hereditatem habebant, an quod adhuc illi fidem non habebant: ægre tamen ac difficulter Asclepiades impetrauit breuem mortuo dilationem. Atque ita vispillonum manibus extortum, velut ab Inferis, postliminio domū retulit, confestimq; spiritum recreauit: confestimque animam in corporis latibulis delitescentem quibusdam medicamentis prouocauit.

Sapien-

Sapientis viri super mensam celebre dictum est: Prima, inquit, cratera ad sitim pertinet, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniam. Verumenimuero Musarum cratera, versa vice, quanto crebrior quantoque meracior, tanto propior ad animi sanitatem. Prima cratera Litteratoris ruditatem eximit: secunda Grammatici doctrina instruit: tertia Rhetoris eloquentia armat. Hactenus à plerisque potatur. Ego & alias crateras Athenis bibi: Poeticæ commentam, Geometricæ limpidam, Musicæ dulcem, Dialecticæ austerulam: enimuero vniuersas Philosophiæ, inexplebilē scilicet, nectareā. Canit enim Empedocles carmina, Plato dialogos, Socrates hymnos, Epicharmus modos, Xenophon historias, Xenocrates satyras: Apuleius vester hæc omnia, nouemq; Musas pari studio colit, maiore scilicet voluntate quam facultate. eoq; propensius fortassis laudandus est; quod omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est. ita vt contra in maleficiis etiam cogitata scelera, non perfecta adhuc vindicantur: cruenta mente, pura manu. Ergo sicut ad pœnam sufficit meditari punienda; sic & ad laudem satis est, conari prædicanda. Quæ autem maior laus aut certior, quam Carthagini bene dicere, vbi tota ciuitas eruditissimi estis: penes quos omnem disciplinam pueri discunt, iuuenes ostentant, senes docent? Carthago prouinciæ nostrę magistra venerabilis: Carthago Africę Musa cęlestis, Carthago Camœna togatorum. Habet interdum & necessaria festinatio honestas moras, sæpe vti malis interpellatam voluntatem. Quippe & illis quibus curriculo confecta via opus est, adeo vt præoptent pendere equo, quam carpento sedere, proptet molestias sarcinarum, & pondera vehiculorum, & moras orbium, & salebras orbitarum, adde & lapidū globos, & caudicum toros, & camporum riuos, & collium cliuos. Hisce igitur moramentis omnibus qui volunt deuitati, aduectorem sibimet equum deligunt, diutinæ fortitudinis, viuacis pernicitatis: idem & ferre validum, & ire rapidum:

Qui campos collesq; gradu perlabitur vno,

vt ait Lucilius. tum cum eo equo per viam concito peruolant. si quem interea conspicantur ex principalibus viris nobilem hominem, bene consultum, bene cognitum; quamquam oppidò festinant, tamen honoris eius gratia cohibent cursum, releuant gradum, retardant equum: & illico in pe-

des desiliunt. fruticem quem verberando equo gestant, eam virgam in læuam manum transferunt. Itaque expedita dextra adeunt, ac salutant: &, si diurule ille quippiam percontetur; ambulant diutule, & fabulantur. denique quantumuis moræ in officio libenter insumunt: sicuti nauem bonam fabrefactam, bene intrinsecus compactam, extrinsecus eleganter depictam, mobili clauo, firmis rudentibus, procero malo, insigni carchesio, splendentibus velis, postremo omnibus armamentis idoneis ad vsum, & honestis ad contemplationem. eam autem nauem si aut gubernator non agat, aut tempestas agat, vt facile cum illis egregiis instrumentis aut profunda hauserint, aut scopulis comminuerint. Sed & medici cum intrauerint ad ægrum vti visant, nemo eorum quod tabulina perpulcra in ædibus cernant, & lacunaria auro oblita, & gregatim pueros ac iuuenes eximia forma in cubiculo circa lectum stantes, ęgrum iubet vti sit animo bono: sed vbi iuxtim consedit; manum hominis prehendit, eam pertractat venarum pulsum & momenta captat: si quid illic turbatum atque inconditum offendit, illi renuntiat, male morbo haberi. Diues ille cibo interdicitur, ea die in sua sibi copiosa domo panem non accipit: cum interea totum eius seruitium hilares sunt atque epulantur. Nec in ea re quidquam efficit conditione.

FLORIDA.

QVI me voluistis dicere ex tempore, accipite rudimentum, post experimentum. Quippe, prout mea opinio est, bono periculo periculum, faciam postquam te probata meditata sum dicturus incogitata. Neque enim metuo ne in friuolis displiceam, qui in grauioribus placui. Sed vt me omnifariam noueritis: etiam in isto, vt ait Lucilius, scedio & incondito experimini, an idem sim repentinus, qui pręparatus; si qui tamen vestrum nondum subitaria ista nostra cognôstis. quæ scilicet audietis, pari labore quo scribimus, venia propensiore quam legimus. Sic enim ferme ad solet apud prudenteis viros esse in operibus elaboratis, iudicatio restrictior; in rebus subitariis venia prolixior. Scripta enim pensiculatis & examinatis: repentina auté noscitis simul & ignoscitis.

scitis. nec iniuria. Illa enim quæ scripta legimus, etiam tacentibus vobis talia erunt qualia illata sunt: hæc vero quæ impræsentiarũ, & quasi vobiscum partienda sunt, talia erunt qualia vos illa fauendo feceritis. Quanto enim ex inde orationi modificabor, tanto à vobis in maius tolletur. Vos animaduerto libenter audire. Proinde in vestra manu situm est, vela nostra sinuare, etiam remittere: ne pendula néue flaccida, néue restricta & caperata sint. At ego, quod Aristippus dixit, experiar: Aristippus ille Cyrenaicæ sectæ repertor, quodque malebat ipse, Socratis discipulus. Eum quidam tyrannus rogauit, Quid illi Philosophiæ studium tam impensum tamque diutinum profuisset? Aristippus respondit: Vt cũ omnibus, inquit, hominibus secure & intrepide fabularer. Verbo subito sumpta est sententia, quia de repentino oborta est, quasi velut in maceria lapides temerario interiectu poni necesse est: neque interiecto intrinsecus pondere, neque colliniato pro fronte situ, neq; cohibentibus ad regulam lineis. Quippe qui structor orationis huius egomet, non è meo monte lapidem directim cæsum, afferam, probe omnifariam complanatum, læuiter ex optimis oris ad vnguem coæquatum: sed cuique operi accommodabo, vel inæqualitate aspera, vel lenitate lubrica, vel angulis eminula, vel rotunditate volubilia, sine regulæ correctione, & mensuræ parilitate, & perpendiculi solertia. Nulla enim res potest esse eadem festinata [simul] & examinata: nec esse quidquam omnium quod habeat & laudem diligentię simul & gratiam celeritatis. Prębui me quorumdam voluntati, qui oppidò voluerunt quæ à me desiderabantur vt dicerem ex tempore. Et est hercule formido ne id mihi euenerit, quod coruo suo euenisse Æsopus fabulatur. Id erit, ne dum laudem hanc nouam capto, paruam illam quam ante peperi, cogar amittere. Si de Apologo quæritis: non pigebit aliquid fabulari. Coruus & vulpes vnam offulã simul viderant, eamq; raptum festinabant pari studio, impari celeritate: vulpes cursu, coruus volatu. Igitur ales bestiam præuenit, & secundo flatu, propassis vtrisque pennis prælabitur & anticipat, atque ita præda simul & victoria lætus, sublime euectus, in quadam proxima quercu in summo eius cacumine tutus sedit. Eò quoque tamen vulpes, quia lapidem nequibat, dolum iecit: namque eandem arborem successit: & subsistens, cum superne raptorem præda ouantem videret, laudare astu adorsa est. Nę ego inscita, quæ cum alite

Apollinis frustra certauerim. quippe cui iampridem corpus tam concinnum est, vt neque oppidò paruum, neque nimis grande sit, sed quantum satis ad vsum decoremque: pluma mollis, caput argutum, rostrum validum. Iam ipse ales oculis persequax, vnguibus pertinax. nam de colore quid dicam? Nam cum duo colores præstabiles forent, piceus & niueus, quibus inter se nox cum die differunt; vtrumque colorem Apollo suis alitibus condonauit: candidum olori, nigrum coruo. Quod vtinam sicuti cygno cantum indulsit, ita huic quoque vocem tribuisset! ne tam pulcra ales, quæ ex omni auitio longe præcellit, voce viduata, deliciæ facundi Dei, muta viueret & elinguis. Id vero vbi coruus audit, hoc solum sibi præ cæteris deesse, dum vult clarissime clangere, vt ne id saltem olori concederet; oblitus offulæ quam mordicus retinebat, toto rictu hiauit. atque ita quod volatu pepererat, cantu amisit. enimuero vulpis quod cursu amiserat, astu recuperauit. Eandem istam fabulam in pauca cogamus, quantum potest fieri cohibiliter. Coruus vt se vocalem probaret, quod solum deesse tantæ eius formæ vulpis simulauerat, groccire adortus, prædæ quam ore gestabat inductricem compotiuit. Iamdudum scio, quid hoc significatu flagitetis, vt cętera Latinæ materię persequamur. Nam & in principio vobis diuersa petentibus, ita memini polliceri, vt neutra pars vestrûm, nec qui Græce nec qui Latine petebatis, dictionis huius expertes abiretis. Quapropter si ita videtur satis oratio nostra atticissauerit. Tempus est in Latium demigrare de Græcia. Nam & quæstionis huius[formæ]media tenemus: vt, quantum mea opinio est, pars ista posterior præ illa Gręca quę anteuertit, nec argumentis sit effœtior, nec sententiis rarior, nec exemplis pauperior, nec oratione defectior.

* * *

APVLEI

ΑΝΕΧΟΜΕΝΟΣ

EX MENANDRO.

Poemation hac inscriptione à quibusdam eruditis vulgatum.

AMare liceat, si potiri non licet;
Fruantur alii: non moror, non sum inuidus.
Nam sese excruciat, qui beatis inuidet.
Quos Venus amauit, facit amoris compotes:
Nobis Cupido velle dat, posse abnegat.
Olli purpurea, delibantes oscula,
Clemente morsu rosea labella vellicent.
Malas adorent ore, & ingenuas genas,
Et pupularum nitidas geminas gemmulas
Quin & cum tenera membra molli lectulo
Cum pectora adhærent Veneris glutino
Libido cum lasciuo instinctu suscitat
Sinuare ad Veneris vsum femina; fœmina
Inter gannitus, & subantis voculas
Carpant papillas, atque amplexus intiment
Arentque sulcos molles aruo Venereo
Thyrsumque pangant horto in cupidinis;
Dum crebros ictus conniuente lumine
Trepidante cursu, venere & anima fessula
Eiaculent tepidum rorem niveis laticibus
Hac illi satiant, queis Venus non invidet
At nobis casso saltem delectamine
Amare liceat, si potiri non licet.

FINIS.

APVLEI PLATONICI
MADAVRENSIS
OPERA.

EGO CRISPVS SALLVSTIVS LEGI ET EMENDAVI ROMÆ FELIX OLIBRIO ET PROBINO V.C. COSS.

IN FORO MARTIS CONTROVERSIAM DECLAMITANS ORATORI ENDELECHIO. RVRSVSQVE CONSTANTINOPOLI RECOGNOVI CÆSARIO ET ATTICO COSS.

Sic miniatis literis Membrana Florentina.

(a)

NOMINA AVTORVM QVI AB APVLEIO LAVDANTVR.

Phe-

APVLEI

FRAGMENTA ET TITVLI LIBRORVM QVI INTERCIDERVNT.

ESse Apuleium in vita Philoſophum in *Epigrammatis* amatorem in præceptis omnibus extare ſeueritatem *in* a *Epiſtolis* ad Cerelliam ſubeſſe petulantiam.

a Auſon.ad Paulin.Edyll.13.

Mut facere non audet, vt apud Apuleium Platonicum *de* b *Prouerbiis* ſcriptum eſt libro ſecundo.

b Chariſ.l. 2.pag.214.

Tero teris terii & triui iuxta c Apuleium.

c Idem lib.3.p.220.

Cum videas anceps eſſe omne ſcommatum genus: ſuadeo in conuiuiis in quibus lætitiæ inſideabitur ira ab eiuſmodi faceſſas & magis *conuiuiales Quæſtiones* vel proponas vel ipſe diſſoluas. Quod genus veteres ita ludicrũ non putarunt vt & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit & Plutarchus & veſter d Apuleius.

d Macrob.ſatur.lib.7.c.3.

Certe ſi ſaluberrimis auocamentis vt qui adhuc iuuenis tepiduis inflecteris à Platonico Madaurenſi ſaltem formulas mutuare *e conuiualium Quæſtionum*.

e Sidon.Apoll.lib.9.epiſt.13.

Verum quia lætitiæ in conuiuiis frequenter inſidiatur ira: ab eiuſmodi dictis temperandum eſt & quæſtiones conuiuales in omnes proponendæ ſunt, aut ſoluendæ. Quod genus veteres ita ludicrum non putarunt vt

& Aristoteles aliqua de ipsis scripserit & Plutarchus,& f Apuleius cum Frontone.

f Saresber.polyc.lib.8.c.10.

Apud Medos nascitur quædam arbor ferens mala quę Medica vocantur: quam per periphrasin ostendit eius supprimens nomen. Hanc pleriq; Citrum vocant quod negat g Apuleius in libris quos de *arboribus* scripsit & docet longe aliud genus arboris esse.

g Seruius in 2.Georg.Virgilii.

In lib. h *ludicrorum:* Abstemius est immo scit quo recte leporem tenebat lupum non tenere.

h Nonius in *Abstemius.*

Quamquam sic esset ad verbum sententiamq; translatus,vt nec Apuleius i *Phaedonem* sic Platonis,neq; Tullius Ctesiphontem sic Demosthenis in vsum regulamq; Romani sermonis exscripserit. *Ex eodem* k *de anima.* Sic auditurum sic disciturum qui melius scit hæc omnia & singula sic agere & pati vt patiuntur atq; agunt.

i Sidon.Apollin.lib.11.epist.9. *k* Prisc.lib.10.887.

Et l causam gignendi ostensurum & immortalitatem Animæ reperturum.

l Ibid.892.

Hermagora m: Pollinctor eius funeri dum vnctionem parat vel vt alia exẽplaria: pollincto eius funere domuitionem paramus.

m Fulg.de prisco sermone in pollinctore.

Ex n *eodem* l. visus est ei adolescens honesta forma quasi ad nuptias exornatus trahere se in penitiorem partem domus.

n Priscian.lib.3.p.599.

Idem o: verum infirma scamillorum obice fultæ fores.

o lib.4.p.615.

Saucio p saucius,scio scius sic Apuleius 1.Hermagoræ.

p Prisc.634.

Item q Cibatum quem iucundum eſſe nobis animaduerterant, eum appoſuerunt.

q lib.10.pag.898.

De Muſica r Fertur etiam Latio ſermone & Apuleium Madaurenſem inſtituta huius operis perfeciſſe.

r Caſſiodor.de muſica 309.

De ſ *republica*.

ſ Fulgentius in Celocem.

Qui Celocem regere nequit, onerariam petit.

Medicinalibus: t Cæpe ſuccum velle mixtum.

t Priſcan.l.6.681.

Epitoma: u Sed tum ſeſtertius dipondium ſemiſſem quinarius quinqueſſis denarius decuſſis valebat.

u Priſcian.pag.708.

Numeri diſciplinam apud Græcos primum Pythagoram autumant ſcripſiſſe, ac deinde à Nicomacho diffuſius eſſe compoſitam, quam apud Latinos primus x Apuleius deinde Boetius tranſtulerunt.

x Iſidor.orig. lib 3.cap.11.

Apuleius y autem ait καταντίφρασιν dici manes, hoc eſt mites ac modeſtos cum ſint terribiles & immanes vt parcæ & Eumenides.

y Idem lib.8.c.4.

INDEX

INDEX RERVM IN APVLEIVM.

B

Ca-

C

Mortui

Pudor

FINIS.